

- Digitalisierte Fassung im Format PDF -

Den nieuwen Herbarius, dat is dat boeck van den cruyden

Leonhart Fuchs

Die Digitalisierung dieses Werkes erfolgte im Rahmen des Projektes BioLib (www.BioLib.de).

Die Bilddateien wurden im Rahmen des Projektes Virtuelle Fachbibliothek Biologie (ViFaBio) durch die [Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg \(Frankfurt am Main\)](#) in das Format PDF überführt, archiviert und zugänglich gemacht.

Johann *Basel*
Den Nieuwen Herbarius,
 dar is/ die oock vanden cruy-
 den/ int welcke niet groote neersti-
 cheyt bescreuen is niet alleen die gantse historie/ dat is/ die namen/
 tfaetsoen/ natuere/ cracht ende operatie van meesten deel de cruy-
 den/ die hier ende in ande vanden wassende sijn/ midtsgaders der
 plecken oft stede/ ende den tijt waer ende wanneer sij wassen/ maer oock
 alle de wortelen/ stelen/ bladeren/ bloemen/ saet/ vruchten/ ende in sum-
 ma dat gantse wesen ende gelegenheyt vanden seluen/ is hierinne so con-
 stelijcken ende natuerlijcken na dleuen gefigureert ende geconterseyt/ dat
 desghelijcs voormaels noyt ghesien en heeft geweest/
 noch oyt inde printe ghecomen en is.

Door den Hoochghelerden Doctoer in Medicijnen
 Leonhaert Fuchs.

Met drij Tafelen oft Registers/ waer af die twee eerste inhoud en den
 naem van alle cruyden/ also die in Duytsch/ Latijn en Griec/ ende oock
 inder Apoteken ghenoept worden. Inde derde Tafel vintmen ter-
 stont menigerhande medicijnen ende raet tot alle siekten ende gebreken
 die den menschen/ ende oock eens deels den beesten toecomen/ weghen/
 midtsgaders seker andere fraey stucken/ die tot huyshou-
 inge seer wel dienen ende profijtelick sijn.

Ex lib. i. Augustini
 Cum Gratia ende Privilegio der Keyserlijcke ende Coninck-
 lijcke Maiesteyt/ in thien iaren tijde niet na te drucken/
 op de peneghelijck de Copye wtwijst.

Ghedruet tot Basel bij Michael Isingrin.

Allen die alderdoorluchtichste Chri

stelickeste hoochgebooren Vorstinne ende Vrouwe/Vrouw Anna/
Roomsche Coninginne/van Hungheren ende Beemen. Eerdtse-
hertoginne van Gostenrijck. Hertoginne van Burgon-
dien/Stier/Crain. Gratinne van Tyrol:c.
mijn alderghenadichste Vrouwe.

Aler doorluchtichste/Christenlickste Coninghinne/al-
der ghenadichste Vrouwe/ ick hebbe int iaer leffleden
eenen Latijnschen Boeck vanden Cruyden inde printe
laten wtgaen / inden welcken niet sonder merckelijcke
groote costen / moeyte en arbeyt meer dan vijf hondert
figuren van sulcke versche ende leuende cruyden / als in
Duytschlant principalick en in meer ander landen wassende sijn/in sul-
ker manieren ende so wel getrocken en he afghecontrefeyt sijn / dat sij niet
wel constichlijcker noch beter na dleuen en hadden connen ghesigureert
worden. Daertoe so heb ick so neerstelick/ende so cort alst mij moghelick
gheweest heeft/die waerachtige historie van alle deselve cruyden/te we-
ten haren naem/gheslachte/ghesteltenisse/plaetse ende tijt waer en wan-
neer sij wassen/haer nature oft complexie/ cracht ende werckinge wt die
alder oudste/beste ende vermaerste scrijvers vanden cruyden ende me-
dicijnmeesters/bescreuen ende ghecopuleert/also dat desghelijcken noyt
hier te voren (sonder iactantie oft beroemenisse te spreken) int licht gheco-
men en is. Ende om sulcs alles te doene/ en heeft mij geen ander oorsake
gemoueert/ dan dat ick met dese mine moeyte ende arbeyt den genen / die
in die louelijcke ende noodelijcke const van Medicijnen begeeren te profi-
teren ende te stnderen/dienlick / behulpelick ende vorderlick sijn mochte.
Nengesien dat ick wel wete hoe dat ouer sommige iaren die kennisse van
schier alle cruyden bij dmeeste deel der Medicijnmeesters so gants ende
gheheel verdonckert heeft gheweest/ende ghedaelt is / datmen der luttel
ghenonden heeft die thien cruyden recht ende te deghe gekent hebben/ge-
merct dat sij haer niet deser saken niet seer en becommerden / maer beno-
len sulcs den ouden wijuen/ ende ongeleerde Apotekers / ghelijck als oft
haerlieden te verwijten ende een oneere gheweest hadde haer te beladen
met sulcke noodeloose sorghe van cruyden te ondersoecken. Daermen
nochtans wel weet hoe dat in ouden tijden die Medicijnmeesters ende
sonderlinghe Theophrastus/ Dioscorides ende Galenus / gheen dinc
en hielden eerlijcker noch nootsakelijcker te sijn / dan dese neerstighe on-
dersoeckinghe vanden cruyden. Daeromme sijn dieselue Medicijnmee-
sters met groote costen / ende met perijckel van haren lijue en leuen door
veel landen door en door gereyft / om die cruyden gantselick te doorken-
nen / ende hoe ende waer sij wiesen met haren eyghen ooghen te besien.
Ende het waer wel behoorlick dat dat exempel van soo treffelijcke ende

Doorrede.

gheleerde mannen onse Medicijnmeesters ghemonneert ende berweecht hadde/op dat sij die kennisse der cruyden niet so gants ende geheel inden windt gheslagen ende veracht hadden. Maer wat groote merckelijcke dolinghe ten lesten wt dese onachtsaemheyt ende verachtinghe ghewassen ende ghenolcht is/ dat heb ick in ander mijne boecken genoegsaem te kennen ghegheuen/ende wt dyen en ist niet van nooden sulcs hier int langhe te verhalen. Ende op dat ick nu de ghene die in onsen tijden haer totter const der Medicijnen ghegheuen hebben / in die kennisse der cruyden eenichsins behulpelick sijn mochte/ende die dolinge/die wt sulcker onwetehyt oft ignorantie ghesproten is/keeren mochte/so heb ick dit voorghe noemde mijn Latijnsch boeck vanden Cruyden tsamen ghecompileert/ende voorts inde printe laten wtgaen. Maer mids dyen dat tselue boeck alleen den ghenen die de Latijnsche sprake verstaen / vorderlick is / ende des niet te min veel menschen sijn/die dese sprake niet en connen/ en noch tans lust ende liefde hebben tot de plantinghe ende kennisse der cruyden/so heb ick dickwils van sommigen van dyen seer grootelick ende ernstelick versoecht ende ghebeden geweest/dat ick desen mijnen boeck vanden Cruyden soude willen brengen wten Latijne in Duytsche / ende voorts mids daer bi settende de waerachtighe ende leuende pourtraicture ende figuren der cruyden inde printe te laten wtgaen. Dwelck ick na haer menichuuldich ondersoecken ghedaen hebbe. Ende sulcx wt geender ander oorlike/dan dat ick voor goet ende orbaer aengesien hebbe/dat die cruyden niet alleen vanden Medicijnmeesters/maer ooc vanden leecten/ende den ghemeynen man inde hoven hier en daer neerstelick gheplant ende opgheuoet worden/op dat die kennisse vanden seluen in Duytschlant also daghelics wassen ende toenemen mach / dat sij nimmermeer in verghetinghe ghestelt en moghen worden. Ende dat heb ick hier principallick daerom willen te kennen gheuen/ om dat die onuerstandighe niet en mochten meynen/ dat ick daerom mijn boec vanden cruyden inde Duytsche sprake heb willen brengen/om dat de ghemeynen man hem seluen in den noot soude connen Medicijnen gheuen/ende allerley siecken ghezen. Want ick weet oock wel/dat tot een recht medicijnmeester veel meer hoort/dan alleen die cruyden ende die werckinghe der seluer te kennen ende te weten. Daeromme al ist dat yemant veel cruyden kent / so en sal hij nochtans in langhen geen Medicijnmeester sijn / maer hi moet oock ander dinghen/die tot eenen perfecten Medicijnmeester hooren/ weten ende gheleert hebben. Maer daerome en sal oock niemant laten dese edele creature Gods te leeren/ al ist dat haer kennisse gheen perfecten Medicijnmeester en maect. Ende in Duytsche heb ick willens en wetens wtghelaten ende ouergheschreden die dinghen die den gemeynen man niet dienstelick noch nootelick en sijn te weten. Maer daer teghen heb ick dat faetsoen ende ghesteltenisse der cruyden breeder ende volcomelijcker bescreuen/ende beter wtgestreken dan voormaels in Latijn/ op dat dieselue cruyden eenen yeghelijcken in dyer manieren figuerlick moghen inghe print

print worden/ dat sij voortaan nimmermeer in eenigherley vergeten comen en moghen. Want waert sake dat die oude leeraers die gesteltenisse der cruyden oueral neerstelick ghesfigureert ende met woorden volcomelick bescreuen hadden/ soo waren ons op den dach van heden veel cruyden bekent / die also wt ghemeyn kennisse gecomen sijn. Ende op dat ick die sake cort make/ so en heb ick noch moeyte / arbeyt/ noch cost gespaert/ om dat desen mijnen nieuwen Herbarius also int licht comen soude/ dat hij den ghemeynen man tot kennisse der cruyden nut ende profitelick sijn mochte. Naer na dyen dat ick mij langhen tijt versinnet hebbe/ aldergenadichste Vrouwe / wyen dat ick sulck mijn nieu boeck vanden Cruyden alderbequaemlicst toescriuen ende dediceren mochte/ so en hebbe ick na sulcs langhe bedencken niemant gheuonden/ dyen ick best mocht toescriuen/ dan aen vwe Conincklijcke Maiesteyt/ ende dat wt sulcke oorsake als hierna volghen. Inden eersten op dat desen mijnen Herbarius/ die onder de bescherminghe ende naem van vwer Conincklijcker Maiesteyt wtgaet/ bij eenen yeghelicken in des te meerder achtinghe sijn soude/ ghemerct dattet openbaer is ende elckerlick wel weet/ dat in deser tijt onder alle Coninghinnen gheene van hoogher stam geboren / ende met meer ende hooger Conincklijcke duechden begaest is/ dan vwe Conincklijcke Maiesteyt/ also dat sonder twijfel een yeghelick die geneycht is om ander lieden arbeyt te lachteren ende te versmaden / om den naem van vwer Conincklijcker Maiesteyt hem vermijden sal / ende also sijns blamerens afstaen. Ten anderen dat ick gheens sins en twijfele / desen mijnen boeck/ daer so veel cruyden seer constelick in ghecontrefeyt staen/ ende met wt nemende neersticheyt bescreuen / en sal vwer Conincklijcker Maiesteyt seer aenghenaem sijn/ ghemerct dat vwe Conincklijcke Maiesteyt dick wijlen haer daermede mach recreeren ende den tijt corten/ exempel nemende aen veel machtighe Coninghen ende Coninginnen / die voortijts met groote neersticheyt de cruyden ghehanteert hebben / alsoo dat noch op den dach van heden veel Cruyden claerlick betuyghen / die den naem behouden hebben vande selue Coningen ende Coninginnen. Want waeraf heeft Gentiaen / dwelck in Latijn Gentiana heet/ sijnen naem vercreghen / dan van Gentio den Coninck van Slauonien oft Croatien. Also is dat cruyt dwelck wij Weyderick oft Salicaria noemen/ Lysimachia gheheeten gheweest na Lysimachus den Coninck van Macedonien. Desgelijcs dat cruyt/ dwelck wi Scordium heeten/ heeft oock Mithridatia gheheeten/ na den Coninck Mithridates. Also is ooc den Bijuoet wt gheender ander oorsake Artemisia genoempt geweest/ dan na de Coninginne Artemisia/ die Coninck Mausolus huysvrouwe was/ die welcke dit cruyt met sonderlinghe neersticheyt geuonden heeft/ ende hem desen naem ghegheuen heeft. Ende wie is voor ende na onder alle Coningen so machtich en geweldich geweest als Salomon. noch tans heeft hi/ dien niet teghenstaende/ so seer inde kennisse der cruyden ge arbeyt/ dat hi (also ons sulcs die heylige Godlijcke schrift openbaerlick

Doordrede.

truycht vanden Cederboom aen tot op die Ysop die aende muere wast/
constelick ende wijselick wist te spreken ende te disputeren. Desghelijcks
doet oock nu die alderdoorluchtrichste hoogheghebozen Roomsche Co-
ninc van Hungarien zc. vwer Conincklijcker Maiesteyt getrouwe man/
mijn aldergenadichste Zeere/dewelcke/also ick verstaen/in dese const der
cruyden so grooten lust en ghenuechte heeft/dat hij niet alleen de gene die
vande selue cruyden experientie ende kennisse hebben/ghenadelick/ghel-
lijck als sommighe Keyzers van Roomen voortijts ghedaen hebben/en
onderhoudet/maer sijn Conincklijcke Maiesteyt laet hem in somers tij-
den de cruyden opt veldt ende inde hoven plucken / om hem daer mede te
recreeren/alsoo dat hij vanden seluen een groot verstandt heeft/en meer
daeraf weet te spreken / dan de ghene dyen sulcs na haer vocatie toestaet
ende betaemt. Ende dit heet voormaer recht treden inde voetstapen der
oude Coningen/die haer ooc neerstelick met deser hanteringe/also voor-
seyt is/becommert hebben. Wt deser oorsaken hope ick/dat desen minen
boeck vwer Conincklijcker Maiesteyt oock des te meer aengenamer sijn
sal. Ten derden so heb ick desen mijnen voorgenoemden Herbarium me-
nichmael in sin ghehadt vwer Conincklijcker Maiesteyt toe te scrijuen/
om daer mede mijnen gants onderdanigen dienst ende geneychden wil-
le teghen vwe Conincklijcke Maiesteyt te betuygen. Daerom so is mijn
onderdanighe bede aen vwe Conincklijcke Maiesteyt / dat haer beliene
dit boeck/dwelck ick haer hier mede toeeyghene ende dedicere/ van mi ge-
nadelick te ontfanghen/ ende niet aen te sien die cleynheyt vander ghiste/
maer veel meer tot vwer Conincklijcker Maiesteyt mijn gants gehoor-
same ghewillicheyt/ ende teghen yeghelijcken mijn getrouwe goede mey-
ninghe ende ionst. Ende ist dat ick mercke ende beuinde desen mijnen ar-
beyt vwer Conincklijcker Maiesteyt aenghenaem te sijne/ so wil ick des
te neerstigher sijn in ghelijcke sake voortaan met Gods hulpe/den gemey-
nen orbaer na alle mijn vermueghen te dienen. Die almogende God
wil vwe Conincklijcke Maiesteyt in langduerende ghesondtheyt ende sa-
lich voorspoet genadelick ghesparen ende onderhouden / derwelcker ick
mij in aller ghehoorsaemheyt hier mede recommandere ende beuele.
Datum Tubinghen den derden dach Martij/inden iare M. D. XLIII.

Vwer Conincklijcker Maiesteyt

in Konig für unsern onderdanighe

gellike Cammer Herrschaft

Christen König in Schwaben

unser Herrschaft in Schwaben

unser Herrschaft in Schwaben

unser Herrschaft in Schwaben

unser Herrschaft in Schwaben

unser Herrschaft in Schwaben

Leonhart Fuchs/Doctoer inder
Medicijnen.

Leonhart Fuchs/Doctoer inder
Medicijnen.
Dieses Buch ist ein
Traktat von den
Krautern und
Wurden. Es ist
ein sehr nützliches
Buch für alle
Arzte und
Krautkundler.
Es enthält
eine große
Anzahl von
Illustrationen
von den
Krautern und
Wurden.
Es ist ein
sehr wertvolles
Buch für
alle
Arzte und
Krautkundler.
Es enthält
eine große
Anzahl von
Illustrationen
von den
Krautern und
Wurden.

Michel Singrin totten Leser.

Op dat ons nieuw boeck vande cruyden / ionstighe lieue Leser /
dwelck wi niet sonder merckelijcke groote costen (den almuegen-
den God te loue / ende oock tot profijt ende vorderinghe van die Duyt-
sche Natie int gemeyn) van alderhande ghewas en cruyden / so veel als
men in Duytschlant en in ander landen heeft connen opbrengen / wel ge-
formeert / gestelt ende geordineert sijnde / menigen mensche des te profijte-
lijcker sijn / ende te bat dienen mochte / so hebben wi tgheheel begrijp van
den seluen in drij Registers oft Tafelen afgedeylt. Ende int eerste Regi-
ster staen alle de namen ende toenamen van alle de cruyden in Duytsche.
Inde tweede Tasele oft Register / staen alle de cruyden / die oueral in
Duytsch gheset sijn / verhaelt in Latijn ende Griec / midtsgaders de na-
men also die de Apotekers noemen. Alle welcke namen gheuonden wor-
den int beghin sel vanden Capittelen / oft onder de gheslechten van cruy-
den / die somtijts recht na de Namen vande cruyden volgende sijn. En-
de inde derde Tafel oft Register / daer de keerne vande geheel materie in
berust / hebben wi gheset de medecijnen / raet / ende remedie tot alle siecten
ende ghebreken / die den mensche ende somtijts oock de beesten toecomen
moghen / midtsgaders sommighe ander stucken / die totten huyshouden
seer nut ende dienstelick sijn. Sulcke cracht ende operatie en hebben wij
den cruyden niet toeghescreuen wt ons seluen / oft wt onghesondeerde
boecken / maer wt seer oude / vermaerde ende erperte Medicijnmeesters /
als Dioscorides / Theophrastus / Galenus / Plinius &c. der welcker ghee-
ne in veerthienhondert ende meer iaren herwaerts geleest en heeft / ende
ghelijck dat oock ontwijfelick gheprobeert is / op dat nyemandt daerop
yet te spreken hadde. Ende ist dat wi sien / dat dit werck v aenghenae-
m is / gelijk wi / niet sonder sake / hopen / als dan so en sullen wi niet ophou-
den / wilt God / tot dat wij versaemt hebben alle tghene datter noch re-
steert / ende gheuonden mocht worden hiertoe dienstlick te sijne / ende sul-
len tselue in desghelijcke form ende ghesteltenisse opt alder schoonste figu-
reren ende conterseyten / ghelijck wij hierinne oock ghedaen hebben / en-
de in een besonder boeck / op dat niemant beswaert en worde wederom
yet te coopen / dat hij te voren hadde / ende dat selue sullen wij als dan ee-
nen yeghelijcken in vriendschap mede deylen / ghelijck als wij nu ghe-
daen hebben. Want God heeft ons sulcken costelijcken schat ende ouer-
vloedicheyt van cruyden daeromme ghegheuen / mids dyen dat hij ons
veel toevallende siecten onderworpen heeft / dat wij die alst noot ware /
ghebruycen / ende ons daermede helpen souden / ende hierinne / ghelijck
oock wt andere creaturen / sijn ongrondelijcke vaderlijcke goetheyt sou-
den leeren kennen / en ons alijt danckbaerlick tegen hem ver-
thoonen. Aldus dan so wilt onse getrouwe neer-
sticheyt ende goede meyninghe in
danck nemen.

Register oft Tafel vanden duytschen

schen namen ende toenamen / van allen alsulcken cruyden als in desen boeck staen. Bij tghetal verstaedij dat Capittel. Die figuren ende beelt van elcken cruyde vint ghi in sijn Capittel. Oock staet bouen op de figuren van elcken cruyde sijne naem in Latijn en Duytsch/

Daer bij men tselue kennen mach.

A ckermelde	xlj	Berchsaue	ccxciiij	brem	lxxix
Ackerwortel	xlj	Berendaw	xx	spaenschen brem	ccxcj
Adick	xx	Berckwortel	xcviij	stekende brem	lxxx
Aelbesien	cclvij	Beercaerden	cccxix	brokewortel	ccxliij
Affodille	xl	Berenpoot	xx	bruynelle	ccxxviij
Akeley	xxxv	Bertram	ccclvij	bruynheyliche	cx
Allantwortel	lxxxix	wilde Bertram	ccclvi	bryonie	xxxij
Algoye	ccxx	Beerwortel	cccv	buckboom	ccclviij
Alloe	xlx	Bessemcruyt	cxv	burgel	xxxix
Alruyn	ccj	Beete witen root	ccc-		
Alsen	j	Betonie	ccxxij (iiij	C lerden	lxxxij
Amarant	xxxiiij	Beuernelle groot ende		Calfsvoet	xxij
Ammi	xxj	cleyne	ccxxij	Calcoetsche bloemen.	
swerten Andoren	lvj	Biesloock	ccxxiiij	Cannecruyt	ccxj (iiij
stinkenden Andoren.		Bitterwortel	lxxiiij	Cardobenedictus	xlj
ccxciiij		Bijuoet	xiij	Carnoillien	ccxviij
witten Andoren	ccxxv	Bladeloos	x	Castanien	cxlj
Angelica	xlj	Bloetcruyt	cccvij	S. Catharine bloem	
Anijs	xlx	Bloetwortel	lxxvj	ccxij	
Apostuemicruyt	ccxxiiij	Boberellen	ccclv	Cattendruyskens	x
Argentine	ccxxviij	Bocbaert	cccxviij	Cattekens	clxxviij
Aron	xxij	Bocchoren	cccxj	Cattekeeskens cruyt	
Artichaut	cccvij	Boelkenscruyt	c	xxviij	
Aneroone	ij	Boereneppe	ciij	Cattekernel	ccxviij
huys Aneroone	ij	Boerenkerse	cxv	Cattemunte	clv
Ackerayeyn	lx	Boeren mostaert	cxv	Cattensteert	ccxj
Ayeuyn	clxij	Boonen	ccclvi	Cauwoorde	ccxxviij
wilden Ayeuyn	lx	Roosche Boone	ccclxix	Centorie de cleyne	ccclv
B		Boomvaren	ccxxiiij	Chamedien	cccxv
Alsemcruyt	lxix	Boomwolle	cccxj	blaw Chamedien	
Barbaracruyt		Bornagie oft Berna-		cccxv cleyne Cha-	
ccclxxv		gie	lj	medien	cccxv.
Basilic allerley	ccviij	Borstwortel	xlj (viij	groote Chamedien	
wilde Basilie	ccclvi	boterbloemen	cccxix	chamille viij (cccxij	
Bedelaers luyfen	ccxx	boterbloemen oft Sa-		christus palme	ccxviij
Belsencruyt	ccxxiiij	nenvoet	lvj	clapperroose	cxv
Benedictenwortel	cccl-	braembesien	lv	Clauercruyt / bruyn /	
Berberis	ccvj (iiij	brantlatouwe	l	witen geel	cccxviij
				clauers	

Register.

Clauercruyt dat tam. cclxxxvij
 geel Clauere cclxxxvij
 Cleescruyt xiiij
 Clissen xiiij
 Cleyen Clissen cccx
 Clockenscruyt xcviij
 Coeckoeerclaner ccxiiij
 Coeckoeerbloem ccxiiij
 Coeckoeerbroot ccxiiij
 Coedille liij (cccxiij)
 Coehoren cccxiij
 Coentraet xcviij
 Coeooge oft Kindssooghe liij
 Colbloemen ccxcv
 Colle ccxcv
 Coloquintida cccxix
 Comijn swerten ende geelen ccxiiij
 Concomeren cclxviij
 Esels Concommer cclxviij
 Turcksche Concomer cclxviij
 wilde Concommer cclxviij
 See Concommer cclxviij
 Confilie degreyen ccx
 Consolida cclxviij
 Cozaelcruyt xcviij
 Cozenbloede blauwe Coriander cccx (clxiij)
 Cortscruyt xviij
 Cottoen cccxiij
 Craenhals lxxviij
 Craeyen oft Rauenvoet clxx
 Criecken van ouer See cclxv
 Roomsche Criecken van ouer See cclxv
 Cruysbalse oft Croesbalsem cx
 Crolbesien lxxviij

Cruysbloemen cclxxij
 Cruysboom cxxviij
 cruysdistel oft croesdistel cxiiij
 cruyswortel clxx
 cneekenschelle ccccliiij
 cullekenscruyt allerley cypres cccxxxiij (ccxv)
 wilden cypres iiij

D
 Dunctel clxxviij
 Dille ix
 Dolwortel xxx
 Donderbaert x
 Doorwas cccliij
 Dorenappel cclxv
 Drakenwortel iiij
 Drijcullekescruyt ccxiij
 Drijuuldicheyt bloem cccxiij
 Druyuencruyt lxxiiij
 Dulcruyt cclxv
 Duyfentblat cclxxviij
 Duytschen Gengbeer xxiij
 Duyuencrop cxxviij
 Duyuels beet cclxxiiij
 Duyuels Kersen xxxiiij
 Duyuels melck cccxx
 Duyuenvoet lxxviij

E
 Eckoren cxiij
 Eerdtamadelen xlvij
 Eerdtappelen clxxij
 Eerdtbesyencruyt ccc
 Eerdtbrem lxxx (xxix)
 Eerdtcranskens ccc
 xxxviij
 Eerdtweyl cccxxxiij
 Eerdtwijghen xlvij
 Eerdtwierooch ccc
 Eerenprijs lix (xxxv)
 Endinie cclxiij

Engelssoet cccxiij
 Eppe cclxxxiij
 Boereneppe ciij
 groote Eppe ccxiij
 Watereppe ciij
 wilde Eppe lxxij
 Eruen cccxviij
 Ervoten ccl
 Euervortel cccxxxiij
 Eyckenboom lxxxiij
 Eyloof oft Veyl clx
F
 Enigriek cccxiij
 Flouweelbloemen xxxiiij
 Fonteyncruyt cclxiij
 Freysfancruyt cccxiij
 Fyecruyt i

G
 Galigaen de wilsden clxxiiij
 Galissihout lxx
 Gansbloem liij
 Ganscruyt xviij
 Gansen Distel cclxiij
 Gansentonghe ccx
 Gansenvoet cclxiij
 Ganserick cccxxxiij
 Geelbloemen cccxv
 Geneuer xxxviij
 Genoffelen wt Indie. xiiij
 cozen Genoffelen cxiij
 Gentiaen lxxxiij
 Gerste clxviij
 Gerwe cclxxviij
 Geytenbaert lxxv
 Geytenblat ccl
 Geytenmelck cccxviij
 Ginoffelen cccxiij
 Ginst lxxix
 Cleyenen Ginst lxxx
 Glascruyt cvj (lxxviij)
 Gods ghenadecruyt

Register.

Goudtbloem	cxliij	Hirs	clviij	R elcruyt	lxxxviij
Goudtwortel	xl	Hoefbladeren	l	Kemp	cxlvij
Gouwe	ccccxiiij	Hoenderbeet	vij	Keerelcruyt	cc
Cleyn Gouwe.	ccc-	hoenderderm	vij		lxiiij
rrriij		hoendererue	vij	Keesmaluwe	cxciij
Gras	xlviij	hondtskoole	clxviij	Kerstcruyt	cx
Grasbloemen	cxriij	hondtsribbe	xj	Kersen	clxj
Grondtheyl	lix	hondtstonghe	clv	Kernel	lxxviij
Grysecom	cxrvij	hoe langher hoe lieuer		wilde Kernel	cxciij
Guychelheyl	vj	ccccij		Knechtkenscruyt	ccc-
H		hofkerse	ccccviij		xiij
Hasercruyt	clxiiij	Boerenkerse	cxv	Koolen	clviij
Haselnoten	clj	wilde Kerse	cxriij	Kroesbesien	lxxviij
Hasenclauer	ccxiij	hofmostaert	cciiij	Kuel of Thymus	xciiij
Hasenhuys	ccxij	holder	xx	L	
Hasenlattouwe.	ccxij	holwortel lange ende		Asercruyt	cc-
Hasenpoot	clxxxviij	ronde	xxij		xciiij
Hasenpoortjes	ccccxj	hoppe	lxviij	Lattouwe allerley	c-
Hasenstruyck	ccxij	howheckel	xviij		xiij
Hauere	lxviij	huelcruyt	cxv	Lauender	ccccliij
Hauickcruyt	cx	huelsaet	cxv	Laureole	lxxriij
Heelcruyt	xviij	geel huel	cxv	Ledercruyt	cxv
geel Hemelsuetel.	ccc-	hueninckbloem	cx	Lelie	xl
xxviij		huychblat	lxxxviij	geel Waterlelie	iiij
Herders naelde	lxxviij	huyswortel	x	Lelien wit ende root	
Herstroosen	cxiiij	J		ccccviij	
Herick	xcviij	Int Jacobsbloem		blaw Lelien	cxix
Hertecruyt	cx	ccclxxiiij		Leeuwervoet	ccccxiiij
Hertthoy	xxiiij	S. Jans cruyt	xiij.	Lenen	xxriij
Hertsclaueren	c	ccccxiiij		Leuercruyt	clxxix
Hertsgepan	cxlix	S. Jans gordel	xiij	Leuistock	ccccxij
Hertshoren	clxx	S. Jans besykens oft		Lijnen	clxxxviij
Hertstonghe	cxj	druyfkens	ccclviij	Linde	ccccxxij
Hertwortel de witte	ccciiij	Indiaenschen oft Cal		Linsen	ccccxxj
cccliiij		coerschen Peper	cc	Lis oner See	cxix
Hertwortel de swerte		lxxxj		Lisdodden	ccccix
cccliiij		Ingroen	ccccv	Lombaertsche Linsen	
Heyde	xcv	Jodentersen	ccclv		clxix
Heylighe geest wortel		Joffrowmerck	cc-	Lombaertsche Milie	
xlviij		lxxxiiij		oft hirs	ccccviij
Heylige	cx	Jonckvrouwen hayz		Longencruyt	ccclv
goeden Heyndrick	c-	xxviij		Loock	ccclxxij
lxxv		Isercruyt	ccccviij	Loock sons looc	lxxxviij
Sinnebeet	vij	Iros	cxriij	Luyscruyt	ccciiij
				Made	

Register.

MAdelien en liij
Maechdepalm cxxxv
Maencruyt dat cleyn clxxiiij
Mageleyne cclix
Maier liij
Maluwe allerley c
 xciiij
 witte Maluwe v
Malroue cxxxv
 stinckende Malroue
 ne lvj
Mammekenscruyt ccl
Mancop cxv
Mans ooren iij
Marienrooskens ccc
 xxviiij
Mastbloemen lxxv
Mater xiiij
Mee cvij
Mee crappen cvij
Meerradijs cclvj
Meertsebloemen aller
 ley clxxxv cccxxv
Mee ster wortel ccxciiij
Melansana ccij
Melckweye cclxij
Melde xij
 wilde Melde xij
Melisse cxc
Mercuriael de wilden
 clxviiij
 tam mercuriael clxxx
Mercuriuscruyt c
 lxxx
Meyebloemkens lxxx
 viij
Middelmuur vij
Moedercruyt xiiij. cxc
Moerbeybood cxcviiij
Mollencruyt cxcviiij
Monthout clxxxij

Moren drijerhande
 cclxxxix
Mottencruyt xxxiiij.
 lxxvj
Munte cx
 geel Munte clxv
Muer vij
 cleyn Muer vij
 muercruyt cvj
 muerpeper x
 muerruyte cclxxx
 muyssooren cccxxij
 muysen met steerten.
 xlvj

N

Nachtschade aller
 ley cclxv
Nagelcruyt cccxxij
Natercruyt clij
Naterwortel cxcviiij
Natertongesken ccxix
Nauelcruyt ccviiij
Nepte clxv
Netelen allerley xxxviiij
 doone oft doode Ne-
 tele clxxviiij
 groue Netelen xxxviiij
 heeren Netelen xxxviiij
 roosche Netel xxxviiij
Niescruyt ciij
Nieswortel de swerte
 cv
Nieswortel de witte.
 ciij

Nigelle cxcij
Ninnewortel lxxv
Noteboom cclij

O

Oderminge xc
Oleander ccv
Ogentroost xcj
Oosterlucy xxxij
Onderhaue cccxxviiij

Onsers Heeren baers
 deken cccviiij
Onsers Vrouwen Bed
 stroo lxxij
Onsers Vrouwen Dis
 stel xvj
Onsers Vrouwe man-
 tel cccxxiiij
Onsers Vrouwe mun-
 te cx
Onsers Vrouwe schoe
 kens cc
Onsers Vrouwe Vlas
 ccviiij
Offenbreke xviij
Ossentonge groot en-
 de cleyn cccix
 wilde Ossentonghe.
 cij

Oyenaersbeck lxxvj

P

Paddebloeme cc
 xxiij
Paddendille cccxxij
Padderlas ccviiij
Palmboom cccxlviiij
Panickcoren xciiij
Papenpint xxiij
Pareye cccxliij
Pastenaen/Peen/en-
 de Caroten cclxiiij
Patich allerley clxxv
Patientie clxxv
Peersehe Cozenbloe-
 me xliij
Peertsclauwe l
Peertsteert cccij
S. Peeters core cviiij
S. Peeters cruyt ccc-
 xxviiij
Penninckcruyt clij
Penserbloemen cccxxiiij
Peonienbloemen lxxv
 vij **P**eperz

Register.

Pepercruyt	clxxxij	Ringelbloeme	clij	Scabiose	ccxxij
Peper van Indien	cc-	Robrechtscruyt	lxxvj	Schaepstonge	xi
lxxxij		Rogge	ccxcv	Schaft	ccxi
breede Peper van In		Roode Beete	ccxxij	Schaftshoy	ccxi
dien	ccxxxij	Roode Corenroosen.		Schaepsgerwe	cc-
lange Peper van In		ccxcv		lxxvij	
dien	ccxxxij	Roode heylwortel	cc-	Schaerdēcruyt	lxxvj
Pepoenen	ccxxvij	vij		Scharleye	ccxcv
Peerlencruyt tam en-		Roode Peper	ccxxxij	wilde Scharleye	cc-
de wildt	clxxxvj	Roode Steenbreke.		cc	
Pestilenciwortel	cc-	ccxi		Scheerlinck	ccxcix
clix		Roomsche Boonen.		Schelwortel	ccc-
Perseboom	ccxcix	ccxcix		xxxij	
Persickcruyt	ccclij	Roomsche Crieckē vā		Schijtercuyt	clxxij
Peter selie de gemeyne		ouer Zee	ccxcv	Schijtmelde	clj
ccxxvij		Roomsche Distel	ccccl	Scordien	ccxcix
vreembde Peter selie.		Roomsche netel	lxxvij	Seepcruyt	cccj
ccliij		Roosen	cclv	Sena	ccxcix
wilde Peter selie cliij		Roomsche Steenclaz-		Senesson	cix
Pfenich oft Heydel		uer	cc	Serpentine de groot	
cciiij		Roosemarijn	clxxxij	lxxxv	
Plompen tweederley		Roosewortel	cclvij	Seuenghetijdecruyt.	
ccij		Root melizoen cruyt.		ccclxxxvij	
Pluymkens	ccxxij	lxxxij		Sinnaw	ccxxxiij
Poleye	lxxij	ruyte	ccxxxvj	Sinkenroosen	lxxv
wilde Poleye	clxv			Slanghencruyt dat	
Polythrichon dat gul		S		cleyn	lxxxvj
den	ccclj	Metcruyt	cclij	Sleen	clij
Porceleyne	ccxcix	Saffraen	clxxvij	smeerwortel	ccxxvij
Priangwortel	lxxvij	wilden Hof saffraen		solfferwortel	ccxxvij
Pruymen	clij	clix		sophie	j
Q		wilde Veldtsaffraen		sophiecruyt	j
Queappelen	cccl	clij		soerbpeeren	ccxxvij
R		Salomons segghel	cc-	sozgsaet	ccxxvij
R Abijs	ccclvj	xxij		spaenschen Brem	cc-
R Apen	lxxvij	Sanickel	ccclx	ccj	
Raponcelen	lxxvij	groote Senickel	cc-	spargen	lxxvij
Rauenvoet	clxx	xxxij		speencruyt	ccxxxiij
Ratten	clij	Satureye oft Ruel	cc-	spelte	ccxxvij
Reynvaer	lxxij	xiij		spenencruyt	lxxj
Riddersporen	vij	Sauelboom oft Se-		spicanardi	cccclij
Rijnbloemen	ccxxij	uenboom	liij	spinagie	ccclj
Rijnwilghe	clxxxij	Sanie	ccj	springcruyt	clxxij
		wilde Sanie	ccxxij	spring-	

Register.

Springwortel clxxij	Tapkens cruyt lxxxvij	bruyn en geel cccxlv
Spuerie vij	Terbentijnboom c	Violetten cxvij
Squille cccij	lxxxix	Viscus cxriij
Stalcruyt xvij	Terwe cclj	Vitsen xxxvij
Standelcruyt cdx	Teskens cruyt cxxriij	Volders cruyt cccj
Steckrapen lxij	Thymus cccxj	Vogelcruyt vij
Steenbreke cccx C	wilden Thymus xcij	Vogelnest cccvj
Steenbreke de witte. cclxxxvj	Tijdeloose cxxriij	Vorschlepelcruyt xij
hooghe Steenbreke. cclxxxvj	Toortscruyt cccxxvij	Vlas clxxvij
roode Steenbreke cc xij	Torcksch Coren cccx	wildt Vlas ccvj
Steenclauer c. cc lxxxvij	Torcksche Concomer cclxvij	Vlassijde cxxj
Roomsche Steenclauer cc	Tormentille xcviij	Vliegencruyt cccxxvij
Steenlenercruyt c lxxix	Tuynlinck ccl	Vlier xx
Steenruyte xxvij.	Tweebladt cxxij	Zeech Vlier xx
cclxxx	V	Vloocruyt cclxij.
Steenfaet clxxxvj	V	ccclxij
Stekelbesien lxvij	Valleriane cccxx	Vrembde Peterselie. cclxij
Stekende Biem lxxx	Veldtayeuyt lx	Vrouwenhaze xxvij
Sterrecruyt xlvij	Veldtknooploock cc lxxxij	W
Stichascruyt ccc	Venckel cxj	W
Stoppetgat cclxij	Verbene cccxxvj	Allwortel cclxvj
Storckensnael lxxvj	Verckensbroot clxxj	Wantluyseruit ccc. cccix
Suegenbroot clxxj	Verckensdoot cclxij	Watercamedie cccxix
Suethout lxx	Verckessteert cccxxvij	Watereppe cij
Surckel clxxvj	Verckens Venckel cc xxvij	Waterkerffe cclxxvj
Suyckerwortelkens. cclxxxix	Vergouwe cccxxriij	Watermunte cclxxvj
Swaluwencruyt ccc xxxij	Verwers bloeme ccc xv	Waterpeper cccxxvij
Swaluwortel xlv	Veyloft Kyloof clx	Waterponge cclxxvij
Swerten Coriander cccij	Viercruyt cv	Waterwechbree xij
Swertwortel cclxxvj	Vijchboone cxvj	Wechbreede xj
Swijnenbroot clxxj	Vijfvinghercruyt cc xxxix	Wechgras cccxxvj
Switselbloem ccl	Vijgheboom cccx	Wechtreedt cccxxvj
T	Vilier	Wederdoot cccx
Amariscboom. cccij	steen	Wederick tweede clxxxvij
	wi	W
	Y	

Register

Wijnruyte cccxxvj	witte wortel cccxiij	Adiantum 28
Wilden Ayeuyn lx	wolbladerē cccxxviij	Aegoceros 311
Wilde Basilie cccxlvi	wolcruyt allerley ccc-	Aera 44
Wilden Bertrā cccxvi	xxviij	Affodillus 40
Wilde Chamille cccxiij	wolfsbesien xxx	Agrimonia 90
Wilde Concomer cc-	wolfsmelck menigher	Agrimonia syluestris 237
lxviij	hande cccxvi	Agriococcimela 153
Wilden Cypres ij	wolfswortel xxx	Agrostis 48
Wilde Eppe lviij	wondtcruyt cccxiij	Aiuga, siue Abiga 341
Wilde Kerffe cccxiij	Heydensch wōdcruyt	Aizoom 10
Wilde Kernel cccxiij	ccclxxix	Aizoon agrion 312
Wildt Loock cclxxxij	wormcruyt xiij	Alcea 27
Wilde Marioleyne.	wormsaet i	Alcibiaccum 102
ccxiij	wouthaenken xxxviij	Alcocalum 308
Wilden Mercuriael.	woudtknooploock cc	Alkakengi 265
clxxviij	lxxxij	Alleluya 213
Wilde Mostaert xcviij	woudtvaren cccxxviij	Alliaria 36
Wilde Offentonge ciiij	wouwe cccxxv	Allium 282
Wilde Peterselie cliij	woutwūngaert xxxiiij	Alfine 7
Wilde Sanie cccxxv	wrange oft Viltcruyt	Altercum 324
Wilde Wickē xxxviij	ccclxx	Althea 5
Wilge allerley cccxxvi		Amaracus 259
Windtcruyt cclxxx.	x	Amaracum 222
ccclxiij	xsope cccxxviij	Ammi 21
Winterroosen cccxiij		Ampelos melena 33
Wintergroen clxxvi	z	Ampelos œnophoros 29
Witten Andorē cccxxv	De Ayeuyn cccxiij	Amylum 251
Witte Beete cccxiij	Deelbast lxxxiiij	Anagallides 6
Witte Comijn cl	Dee Concomer cclxxviij	Anagallis enydros, uel a-
Witte clocken cclxxx	Deense castanien xlvj.	quatica 277
witte Distelen xvi		Andrachne 32
witten Hoemst v	Hiernae volghen de	Androsomon 25
witte Maluwe v	Latijnsche ende Griec-	Anemone syluestris 344
Woren cclxxxix	sche namen vanden cruyden/	Anethum 9
Wortcruyt.	die in desen boeck begrepen	Angelica 43
	sijn. Tghetal beduydt dat Ca-	Anguria 267
	pittel/ghelijck oock voor	Anisum 19
	maels geseyt is.	Anonis 18
		Anthropomorphos 201
		Aphaca 263
		Aphace 38
		Aparine 14
		Apiastrum 199
		Apios 46
		Apium hortense 284
		Apium montanum 217
		Apium palustre 103
		Apollinaris 324
		Aquilegia 35
		Arcium 23
		Aristolochia 31
		Armoracia 256
		Enoglossum 11
		ocum 308
		Aron

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Aron	22	Botrys	64	Castanea	141
Artanita	171	Branca ursina	15	Castrangula	71
Artemisia	13	Brasica canina	168	Cassutha & Cassutha	131
Artemisia monoclonos	13	Brasica sativa	158	Cataputia maior	128
Artemisia tenuifolia	13	Brathys	54	Cataputia minor	173
Arthritica	328.1	Bromus	67	Cauda equina	121
Articocalus, uel Articoca	308	Bryon	58	Caulis	158
Arum siue Aris	22	Bryonia	32	Caulis capitulatus	158
Afarum	3	Bubonium	47	Cauta	222
Asclepias	45	Bucerus	311	Centaurium minus	145
Ascyron	24	Bucheiden	271	Centumcapita	112
Asparagi	17	Buglossa	129	Centummorbia	152
Asphodelus	40	Buglossum	51	Centumnodia	235
Asprella	121	Buglossum magnum	129	Centunculū, uel Centun-	
Aster Atticus	47	Buglossum sylvestre	102	cularis	81
Asteritium	293	Bulbus sylvestris	60	Cepa	163
Astrion	170	Buniades	63	Cepa sylvestris	60
Atractylis	42	Bupthalmum	52	Ceraitis	311
Auellanæ nuces	151	Burfa pastoris	233	Cerasa	161
Auena	67	Buxus	248	Cerefolium	78
B		C		Cestron	132
Balsamine	69	Calamentum	165	Chamæcissos	337
Balsamita	276	Calendula	143	Chamæcyparissus	336
Ballote	56	Caltha, uel Calthula	143	Chamædrys	335
Baptifecula	162	Campanella	275	Chamæleon	339
Barba capri	65	Campanula	164	Chamæpitys	341
Barba hirci	318	Candelaria, seu Candela		Chameacte	20
Bardana	23	regis	328	Chamemelon	8
Basilicum	208	Canina malus	201	Charantia	69
Batrachium	57	Canina rosa	255	Chelri	174
Batinia	55	Cannabis	148	Chelidonium maius	333
Batus	55	Capillaris	310	minus	334
Baucias	289	Capillus Veneris	28	Cherua	128
Bechion	50	Capnos	127	Chrysanthemum s. o	338
Bellis uel Bellius	53	Capsella	115	Cicer	101
Bellis maior	53	Caprifolium	250	Cicerbitæ	262
Bellis minor hortensis	53	Capsicum	281	Cichoriū uel Cichorea	263
Berberis	206	Cardamum	136	Cici	128
Beta	314	Cardiaca	149	Cicuta	154
Beta sylvestris	176	Cardo fullonum	82	Cicutaria	199
Betonica	132	Cardopatium	339	Cinara	308
Betonicae	133	Carduus benedictus	42	Circæa	201
Bipennula	232	Carduus Mariae	16	Cirsion	129
Bismalua	5	Carduus suarius	339	Cissos	160
Bistorta	298	Carduus Veneris	82	Citrago	190
Blattaria	66	Careum	150	Citrum	267
Blechon	72	Caros	150	Clauellata herba	313
Blitum	62	Carota	264	Clematis daphnoides	135
Bolbon agrion	60	Carpentariorū herba	285	Cnicus uel Cnecus	156
Bombax, uel Bombafon	221	Cartamus	156	Cnicus sylvestris	42
Bonifacia	87	Carui	150	Cnide	37
Borago	51	Carya pontica	151	Coccimelea	153
		Caryon basilicum	142	Colchicum	134
		Castia herba	75	Colocyntha	138

Register

Colocynthis	139	Cyclaminus	171	Euzomos	99
Colubrina	298	Cynia	168	F	
Columbaris, uel Colum-		Cynoglossum officinarū.		F Abæ	146
bina	226	Cynorhodon	255 (155)	F Farrago	295
Colutea	169	Cynosorchis	210	Faseoli	269
Coma	318	Cynocrambe	168	Febrifuga	145
Condisi	301	Cyperus, uel Cypirus	172	Fel terræ	145
Conion	154	D		Ficaria	71
Consolida maior	266	Daphne Alexādria	87	Ficus	290
Consolida media	147	Daphnoides	83	Filicula	224
Consolida minor	53	Dauci tertiu genus apud		Filispendula	212
Consolida regalis	8	Dioscoridem	306	Flammula	57
Consolida sarracenica	279	Dens Leonis	263	Flos amoris	34
Conuoluulus	97	Diapensia	260	Flos tinctorius	315
Cordumenum	281	Dicoccos	108	Fœniculum	191
Coriandrum	130	Digitalis	345	Fœniculus porcinus	228
Corion, uel Coriānon	130	Digitu citrini	271	Fœnumgræcum	311
Cornu ceruinum	170	Dios balanos	141	Fontalis	252
Corona regia	200	Dipsacos	82	Fortis herba	279
Corona terræ	337	Distichum	166	Fragaria	329
Corona Veneris	276	Dolichum	269	Fuga dæmonum	323
Coronopus	170	Dracontion mega	85	Fullonum herba	301
Corrigiola	235	Dracontion micron	86	Fumaria	127
Corylus	151	Dracunculus maior	85	Fumus terræ	127
Cotonea	140	Dracunculus minor	86	Funis arborum	275
Cotonea struthea	140	Drys	84	G	
Cotula foetida	222	Dulcis radix	70	G Alation	72
Cotula non foetida	52	E		G Galeopsis	71
Cotum	221	EBulus	20	Galerium	72
Crambe	158	Echion	102	Galla	84
Crassula maior	312	Elaterion	268	Gallium	72
Crassula minor	10	Elelisphacon	92	Garyophyllata	144
Cressio hortensis	136	Elenium	89	Geminalis	215
Crinon	137	Eleoselinum	103	Genestra, seu Genesta	79
Crithe	166	Elleborus candidus	104	Genista	79
Crista gallinacea	226	Elleborus niger	105	Genistella	79
Crocus	167	Elymos	94	Gentiana	74
Crocus hortensis	156	Empetron	280	Gerania	76
Crommyon	163	Enula campana	89	Gingidium	78
Croton	128	Ephemerum	88. 134	Gith	192
Cucumer, uel Cucumis		Equisetum	121	Glastum	125
267		Eranthemum	8	Glechon	73
Cucumis asininus	268	Erebinthos	101	Glycyrrhiza	70
Cucumer marinus	267	Erica	95	Glycicide	75
Cucumis anguinus, sylue		Erigeron	109	Gnaphalium	81
stris, uel erraticus	268	Eruca	99	Gongyle, uel Gongylides	
Cucurbita	138	Eruum	216	Gordylion	305 (77)
Cucurbita syluestris	139	Eryngium	112	Gossipium	221
Cunila satiuā	114	Erysimon	96	Gramen	48
Cupressus pumila	336	Erythrodanum	107	Gratia Dei	76
Cuscuta	131	Esula rotunda	230	Guadum	125
Cydonea	140	Eupatorium	90	H	
Cyami	146	Euphrasia	91	HAstula regia	40
Cyanus	162	Euphrosyne	91	Halicacabum	265

Hedera

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Hedera	160	Iua	341	Linozostis agria	168
Hedera terrestris	337	Iuglans	142	Linum	178
Hedysmos	110	Iuniperus	26	Liquiritia	70
Hedypnois	263	Iunonis rosa	137	Lirium	137
Helxine	106	Iusquiamum	324	Lithospermon	186
Helxine cissampelos	97	Ixos	124	Lotos hemeros	287
Hemionitis	111	K	K	Lolium	44
Hepatica	179	Enchros	157	Lotos agrios	288
Heptaphyllon	98	L	L	Lotus sativa	287
Heracleotica nux	151	Abrum Veneris	82	Lotus sylvestris	288
Herba clauellata	313	Lactaria	316	Lunaria minor	183
Herba fortis, uel sortis	279	Lactuca	113	Lupinus	116
Herba fullonum	301	Lactuca caprina uel mari-		Lupulus	58
Herba paralyfis	328.1	na	316	Lupus salictarius	58
Herba pulicaris	342	Lactuca leporina	262	Lychnitis	328
Herba Roberti	76	Lactucellæ, uel Lactero-		Lycostonum	30
Herba sagminalis	226	nes	262	Lyfimachium	187
Herba stellæ	170	Lagopus	188	M	
Herba trinitatis	313	Lamium	177	Maiorana	259
Hermodactylus	134	Lanaria	301. 328	Mala insana	202
Hiberis	122	Lapathum	175	Malache	193
Hierabotane	226	Lapatium	175	Malua	193
Hieracium	120	Lappa inuersa	220	Maluauiscum	5
Hierosolymitanũ pomũ.	69	Lappa maior	23	Malus canina	201
Hippolapathum	175	Lappa minor	220	Malus terrestris	201
Hipposelinum	123	Larga	189	Mandragoras	201
Hippuris	121	Larix	189	Marathron	191
Hirci barba	318	Lathyrus	173	Marrubiastrum	56
Hirundinaria	45	Lauendula	343	Marrubium	225
Hispanach	261	Laureola	83	Marrubium nigrum	56
Hordeum	166	Laurus Alexandrina	87	Matersylua	250
Humulus	58	Lecythos	240	Matricaria	13
Hyacinthi genera	325	Lens, seu Lenticula	331	Matronales uiolæ	118
Hydroselinon	103	Lepidium	184	Mecon ceratitis	197
Hyoscyamus	324	Lepidium minus	122	Mecon rhœas	195
Hypericum	323	Leporinus pes	188	Mecon hemeros	196
Hyssopus	326	Leptocarya	151	Melanthia	192
I		Leucanthemum	8	Melanzana	202
Iacea	313	Leucanthos	212	Melissa	190
Ibiga	341	Leucoia	174	Melilotus	200
Ichthyotheron	171	Leucoion	185	Melilotus officinarũ	288
Illecebra	312	Leuisticum	292	Melissophyllon, uel Meli-	
Inguinalis	47	Libanotis	181	phyllon	190
Intubi	263	Lichen	179	Melones	267
Inula	89	Ligustrum	182	Mentastrum	110
Ion porphyron	117	Lilium	137	Menta	110
Iouis glans	141	Lilium conuallium	88	Menta aquatica	276
Iringus	112	Lilium inter spinas	250	Mercurialis	180
Irio	96	Limonium	176	Milax	274
Iris	119	Linaria	207	Milium	157
Iris sylvestris	88	Lingua bouis	129	Milium solis	186
Isatis	125	Lingua ceruina	111	Millefolium	278
Itea	126	Lingua serpentina	219	Minthe	110
		Linozostis	180	Mora uaticana	55

Register

Morea	198	P	Piper Hispanum, uel Indianum, uel Calecuticum	281
Morella	265	PAeonia	75	
Morsus diaboli	272	Pagana lingua	87	
Morsus gallinae	7	Palma Christi	128. 271	
Morus	198	Pampinula	232	
Morus celsi	198	Pancratium	339	
Muralis	106	Panis cuculi	213	
Muraria ruta	280	Panicum	94	
Myrice	194	Panis porcinus	171	
Myrrhis	199	Papauer cornutum	197	
N		Papauer erraticum, fluidum		
NApi	63	uel rubeum	195	
Napy	204	Papauer satium	196	
Nardus sylvestris	330	Papauera nigra	192	
Nasturtium	136	Paralysis herba	328. i	
Nasturtium agreste	122	Pardalianches	30	
Nasturtium aquaticum	276	Parietaria	106	
Nasturtium tectorum	115	Parthenium	222	
Nenuphar	203	Pastinaca	264	
Nepeta	165	Pedicularis herba	303	
Nerion	205	Peganon cepeuton	236	
Nigellae	192	Pentadactylon	128	
Nux pontica	151	Pentaphyllon	239	
Nux Praenestina	151	Peplos	230	
Numularia	152	Pepones	267	
Nymphæa	203	Perdicion	106	
O		Perfoliata	243	
OA	218	Perforata	323	
Ocimastrum	346	Periclymenos	250	
Ocimoïdes	346	Peristereon	226	
Ocimum	208	Persica malus	229	
Ocularis	91	Persica nux	142	
Oenanthe	212	Persicaria	242	
Olusatrum	123	Persice melea	229	
Omphalocarpon	14	Personatia	23	
Ononis	18	Peruinca	135	
Ophioglosson	219	Pes columbinus	76	
Ophioscorodon	282	Pes cornicis	170	
Ophris	214	Pes leonis	234	
Ophthalmica	91	Pes uituli	22	
Opium	196	Petasites	249	
Orchis	210	Petroselinum	217	
Orchis Serapias	211	Petroselinon agrion, id est, sylvestre	217	
Oreoselinum	217	Peucedanus	228	
Origanum	209	Phacos, uel Phace	331	
Orminum	215	Phasganon	220	
Orobus	216	Phasioli	269	
Os mundi	38	Philyra	332	
Osteritium	293	Phlomos	328	
Osyris	207	Phu	330	
Oxalis	175	Picris	263	
Oxyacantha	206	Pilosellae	231	
Oxylapathon	175	Pimpinella	232	
Oxys	213			
		Q	Quercus	84
			Quercula minor	335
			Quin	

vanden Latijnschen ende Griecschen namen.

Quinquefolium	239	Satyrion trifolium	270	Smilax aspera	274
R		Saxifraga	280	Smilax cepæa	269
R Adicula	256. 301	Saxifraga alba	286	Smilax hortensis	269
R Radix	256	Saxifraga rubra	212	Smilax lia	275
Ranunculus	57	Saxiphragon, uel Sarxi-		Smilax trachia	274
Rapa	77	phagon	280	Smyrnum	292
Raphanus	184	Scabiosa	273	Solanum	265
Raphanus maior & minor	256	Scandulaceum	115	Solatrum	265
Rapistrum	96	Scariola	263	Solidago	266
Rapum	171	Scelerata	57	Solidago media	147
Recta	226	Scilla, uel Squilla	302	Solidago Sarracenia	279
Regia nux	142	Scolopendria	111	Solis oculus	222
Remora aratri	18	Scolymus	308	Sonchi	262
Restabouis	18	Scopa regia	285	Sonchites	120
Ribes	257	Scordion	299	Sortis herba	279
Ricinus	128	Scorodon	282	Spanachia	261
Roberti herba	76	Scrophularia	334	Sparagi	17
Robertiana	76	Scrophularia maior	71	Spartum	291
Robus	251	Secale	295	Spelta	108
Rhodon	255	Sedum	10	Sphatula foetida	309
Rhodaphne, uel Rodo-		Selinon cepæon	284	Spicanardi	343
dendrum	205	Semen	108	Spicata	252
Rosa	255	Semen lumbricorum	1	Spina alba	16
Rosa canina	255	Seminalis	235	Spina mollis	129
Rosata radix	258	Semperuium	10	Spinacea	261
Rosmarinus	131	Senecio	109	Splenium	111
Rostrum ciconiae	76	Sentes	55	Stachys	294
Rostrum porcinum	263	Septifolium	98	Stachyites	252
Rubea tinctorum	107	Serides	263	Staphis agria	303
Rubus	55	Serpentaria	152	Staphylinus	264
Rubus Idæus	329	Serpentaria maior	85	Stellæ herba	170
Rumex	175	Serpyllum	93	Sternutamentaria	246
Ruta hortensis	236	Serratula	335	Stichas, uel Stœchas	300
S		Sertula campana	200	Stichas Arabica	300
S Abina uel Sauina	54	Seseli Creticum	305	Stichas citrina	34
S Sagminalis herba	226	Seseli Mafsiliense, Aethio-		Stramonia	265 (278)
Salicaria	187	picum & Peloponesia-		Stratiotes chiliophyllos.	
Saliuaris	247	cum	304	Stratiotes millefolia	278
Salix	126	Seutlon	314	Strobilus	308
Salvia	92	Sicula, uel Sicla	314	Struthium	301
Salvia uita	280	Sicys	267	Strychnos	265
Sambucus	20	Sicys agrios	268	Succisa	272
Sampsychon	259	Sideritis	296	Supina	226
Sanctum	1	Sideritis latifolia	285	Sycaminea	198
Sanguinalis	235	Sigillum Solomonis	223	Syce	290
Sanguinaria	170	Siler montanum	304	Syluæ mater	350
Sanguisorba	307	Siliquastrum	281	Symphyton	266
Sanicula	260	Sinapi	204	T	
Santonicum	1	Sinapi agrion	115	T Agetes	13
Saponaria	301	Sinapi syluestre	96	T Tamarix	194
Sardiana glans	141	Sion, uel Sium	277	T Tanacetum	13
Satureia	114	Sisara, uel Sisera	289	T Tanacetum syluestre	237
Satyria basilica	271	Sisymbria	276	T Tapus barbatus	328
		Sisymbriū cardamine	276	T Telephium	312

Register

Telis	311	Triphyllō chortocopiſon	Viola albae	185	
Terreſtris malus	201	317	Viola matronales	118	
Teſticulus canis	210	Trithales	16	Virga paſtoris	82
Teſticulus ſacerdotis	270	Triticum	251	Virile ſacerdotis	22
Teſticulus ſerapias	211	Trixago	335	Viſcum	124
Teſticulus uulpis	270	Trixago paluſtris	299	Vitealis	97
Teucrium	322	Trychnos	265	Vitia ſylueſtris	38
Teutlon	314	Tuber	171	Vitis alba	32
Thelypteris	227	Tunica	133	Vitis nigra	33
Thermos	116	Turcicum frumentū	320	Vitis uinifera	29
Thlaſpi	115	Tuſſilago	50	Vuularia	87
Thlaſpidion	115	Typha	319	Vmbilicus terræ	171
Thridax	113	V		Volubilis maior	275
Thymbra	114	VA	218	Volubilis media	97
Thymus	321	Vacinia	55	Volucrum maſus	250
Tilia	332	Valeriana	330	Vrceolaris	106
Tithymalorū genera	316	Venti herba	343	Vrtica iners & mortua	177
Tordylon	305	Verbaſcum, & Verbaſcu		Vrtica labeo	71
Tormentilla	98	lum	328	Vrticæ uariæ ſpecies	37
Torminalis	148	Verbena	226	Vua criſpa	68
Tragopogon	318	Verbenaca	226	Vua lupina	265
Trichomanes	310	Vermicularis	10	Vua uerſa, uulpina, uel lu	
Trifolium	287	Vermicularis minor	10	pina	30
Trifolium acetofum	213	Veronica	59	Vua uulpis	265
Trifolium humile	188	Veſicaria	265	X	
Trifolium minus	288	Vetonica	132	X Anthium	220
Trifolium pratense	317	Vicia	61	X Xylon	221
Trimeſtre	251	Vincaperuina	135	Z	
Trinitas	188	Vincetoxicum	45	Z Eia	108
Trinitatis herba	313	Viola	117		
Triorchis	211	Viola muraria, uel purpu			
Triphyllon	287	rea	117		

Ranckheyden Register / int wels
ke tghetal dat Capittel beduydet / ende de letteren die na tghetal
volghen / thoonen de plaetſe des Capittels / daer een
heghelijcke geſcreuen ſtaet.

Dem lichtelick te doen halen / cclxxj d.
oock ſoet en welrieckende ma
ken. xix a. xxviij c. lxiij c.
cxiij c. cxiij f. cxxviij c. clxv f.
clxviij d. cxc e. cxcij g. cxxij c.
cxxij b. cxxv b. cxxviij d. ce
xxviij d. cclix d. cclxiij e. cclxxxj
g. ccc d. cccxiij d. cccj d. cccij c.
ccxiij e. ccc c. cccxiij e. cccxiij c.
ccccviij d.
Aderen ſuyueren. cxxxj c. celj d. e.
cclxxj d.
Aenſicht ſuyuer ende claer maken.
xxij d. lxxviij e. lxxxij e. lxxxv d.
lxxxviij c. xcix d. cxvj d. cxix d.
cxiij d. cxxviij e. cxxviij e. cl
viij f. clx e. clxviij d. clxxj e. c
lxxviij c. cxiij d. cxiij c. cxxxj c.
cxxxij d. cxxxij d. cclxiij e. ce
lxvj c. ccl d. cclxvj f. cclxviij g.
cclxviij d. cclxxviij c. cclxxxj g.
cclxxxij e. cclxxxviij c. cxc e. ce
xxij

Crancckheyden Register.

rcij e. cccxxvij i. cccxx e.
 Afnemen oft wtdroogen van line.
 xv c. xl f. lxxvj g. cxxij e. cliij d.
 clxxvij d. clxxxix d. cxix c. cc
 xx c.
 Apofnuenien die hittich fijn. xj a.
 Appetijt ende lust tot eten maken.
 j d. xix b. xxix d. xliij d. lx c.
 lxxvij e. cx e. cxij e. cxij c. c
 xvj d. clxj d. clxij d. cxix c. cc
 vij c. cclvij d. cclxxxj g. cclxxxix
 d. cccxij e. cccxxj d.
 Arbeyt van kinde vorderē. lxxvij
 c. cxxij f. clxxj d. ccl d. cclxij
 e. cccxj e.

B

B Aert waffen maken. ij b.
 Barbelen die gefwollen fijn.
 xlix d. cvj d. cliij d. cxcvij f.
 ccij d. ccix d. cclj f. ccc d.
 Beesten te bewaren dat haer geen
 quaet ghedierte fchaden en mach.
 cccxvij e.
 Beesten te behouden als de fterfte
 daeronder compt. clx c.
 Beenien die gebroken fijn wttreckē.
 xxx c. xcix d. cxix e. cxxij e.
 clxxvij d.
 Beesten helpen dat fij lichtelic haer
 iongen worpen. cccij e.
 Beten van veninige dieren heylem.
 iij a. xvij b. xix b. xxi b. xxiij c.
 xxvij c. xxxj e. xxxij c. xxxij e.
 xliij d. xlv e. xlvij c. lv d. lxx
 iij e. lxxij c. lxxx c. lxxvj c.
 lxxxix d. xcij d. xciv b. cvij d. c
 xij d. cxij e. cxix d. cxxij d. c
 xxij e. cxxx c. clx e. clxv e. c
 xc d. cxj c. cxij g. cxij h. c
 xij d. cxix c. ccij e. ccv c.
 ccix c. cccxvj e. cccxv c. cccx
 vij f. cclxij e. cclj f. cclxij e.
 cccxij d. e. cccxxvij h.
 Blafen gefweer heylem. xj b.

der Blafen nut. lxxvij c. cxxvij
 f. clxvij e. clxx d. cxj c. cclx
 vij g. ccc c. cccxij d.
 Blafen pijnne verfaechten. vij a.
 xj b. xxix d. xxxix d. lxx c. lxxv
 d. cxij c. cxj e. cxxij e. cxij
 h. ccij e. ccx c. cccxvij d. cc
 liij d. cclxij g. cclxvij g. cclxxx
 vij c. cccxvij c.
 Blafen reynighen. cclxv i.
 cclxxij d.
 Blafen fteen breken. clxxvj d. cc
 xxij d. cclxxx c. cclxxvj d. ccc
 xij c.
 Blaw plecken aent lijf verdriuen.
 cxij e.
 Bloet dat geronnen is verdeylen.
 j b. xxi b. xxx c. xxxij e. xliij
 d. xlix d. lxxij c. xcvij e. cxlvj
 d. cxlvij c. clvij g. cxj d. cc
 iij e. ccix d. cccxxvj h. cclxvj c.
 cclxj e. cclix c. cclxxij d. cclxx
 vij d. cclxxij e. ccc f. cccxij
 d. cccxj c. cccxxvj d. cccxxvij b
 Bloet dun maken. cclxxij e.
 Bloet oft etter fpouwen. xij b.
 Bloet fpouwen verdriuen. va. xj
 b. xvj b. xxiij c. xxvij c. xxix c.
 xxxix d. xlix c. lve. lxxij c. lxxxix
 d. xcij e. cvij d. cix d. cx e. c
 xj f. cxxvj d. cxxij e. cxxx c.
 ccl c. cclj c. cliij d. clxxvij e. c
 xij d. cccxix e. cccxij c. cc
 xxv c. d. cclv c. cclj f. cclv f.
 cclx d. cclxij g. cclxvj d. ccc c.
 Bloet ftepen. iij a. xj a. xij b.
 xxv b. xxxix d. xliij c. xlix d.
 lxxij c. lxxvj h. lxxij d. xcij d.
 xcvij e. cx d. cxxv d. cxxx c.
 clv c. clxxix c. ccij e. cccxij c.
 cccxxv d. cccxxvij c. cccxxix g.
 cclxxvij d. cccxvj c. cccxij e. ccc
 xij d. cccxxij e. cccxxj d.
 Bloet fuyueren. lviij d.
 xi

Crancckheyden Register.

Bloedē wten nuese stellen. Soeck/
Nuesen bloeden.

Borsten die ontsteken sijn heylen.
v d. cclxv h.

Borsten ghebreken. lxx c. lxxxix d.
cxiiij c. cxxxviij f. cxciij h. cccxj
c. cccxxvj d. cccxiij e. cccxxviij h.

Borsten gesweer. xl e. xlv c. l d.
lxxvj d. cviiij d. cxlij d.

Borsten gheswel. cclj f.

Borste die hert sijn vā melck / weec
temaken. cx e. cclxxiiij d.

Borsten herdicheyt versaechten.
cxxxviij e. cxlj d. cxxvj d.

Borsten hert maken. cccxxiiij d.

Borst suyneren. xxviij c. xxxvj e.
xliij d. xvj c. c d. cxix c. cxxxij
e. cxxxvj c. cxliij d. clxx c. clxx
viij c. clxxxix d. cxcix c. cxxvj d.
cxxx c. cccxix e. cclij d. ccliiij
d. cclvj e. cclxvj d. cclxxiiij d.
cclxxxvj d. cclxxxviij d. cclxxxviij
d. cccx d. cccxix d. cccv d. ccc
riij d. cccxxix e.

Brandt heylen. v a. xc c. xj a. xv
c. xx c. xxiij c. xxiij c. xxiij e.
l d. lxxij c. cvj c. cxiiij d. cxxx
viij d. cxxxviij e. cclvj d. cclviij
e. clx d. clxxxij c. clxxxix c. cxciij
g. cxxviij f. cccxxiiij e. ccliiij e.
ccxc f. cccxiij d. cccxix b. cccxxiiij
c. cccxxviij h.

Buyne verdrinuen. cxxv e. cc
xxviij c.

Buyck purgeren. cxxxvj c.

Buyckloop stelpen. iiij a. v a. x
c. xxvj c. xxviij c. xxix d. xxiij
e. xxxviij b. xxxix d. xlviiij c. lv
d. e. lxj c. lxx c. lxxij c. lxxiiij
c. xciiij c. cxxj f. cxxx c. cxxxv b.
ccl c. d. cclj c. cclvj c. clij d. c
liij d. clvj c. clxvj d. clxx d. c
lxxij d. clxxv e. clxxvj c. clxxviij
d. clxxxviij c. clxxxix d. cxciij d.

cxxvj d. e. cxxviij f. cciiij e. cxxvj
c. cxxj c. cxxviij d. cccxix e. cc
xxiiij c. cccxxv d. cccxxvj e. cc
xxviij c. cccxxix f. cclxij d. cclx
iiij e. cclxv c. cclxviij c. cclj f.
cclij c. cclv f. cclviij d. cclxiij g.
cclxxxviij d. cclxxxix e. cccxiij c.
cccvij e. cccx c. cccxiij c. ccc
xxiiij c. cccxxv e. cccxxviij g. ccc
xxix e. cccxxix c.

Buyck saecht makē. xvij b. xxix d.
xliij d. xcix d. cjc. cxxxviij e. clij
d. clvj c. clviij e. clxxj d. clxxv
e. clxxx c. cxxv d. cxxviij e. cc
viij d. cxxxviij e. cxxxviij d. cc
xxix e. cccxx c. ccliiij d. cclvje.
cclxj c. cclxviij g. cccx c. cccj d.
ccciij c. cccxxix c.

Buyck weedom. xlviiij c. lxxv d.
xcv c.

Byen behouden dat si niet wechen
vliegghen. cxc e.

Byen steken heylen. v a. cxc e.
cxciij g. cxxxvj f. cclxxvj d.

C

Acckhielen. lxxviij d. clxxj e.
cxxxvj g. cccx e. cccij d. c
ccxiij d.

Carbonckel breken oft genesen. c
xvj d. ccl d.

Cholera afdrinuende makē. xxiij c.

Eieren rijp maken. clxvj c.

Eieren heylen. v d. xxxviij d. c
lxxviij d. clxxviij c. cclxv c. cclj
f. cccx d. cccxj e. cccxxviij h.

Cortse verdrinuen. vij a. xxxix d.
cxvj c. cxiiij c. cxxxj d. clxv f.

cciiij e. ccvj c. cccxxv c. cccxxix f.
cclxviij c. cclxx d. cclv f. cccxxij c

Cortse / diemen Tertiana en Quar
tana noempt / verdrinuen. xj b.

lxj c. lxxij e. cclxxj d.

Crimsel inden buyck doen cesserē
ix c. xxiij b. xlv c. lxxij c. xciiij e.

cx e.

Crancckheiden Register.

cx e. cxij c. cxix d. cxxiij c. cxlij
e. cxliij d. cxvj d. ccxvj d. ccxvj
c. ccxvij f. ccxviij d. ccxvjd c.
ccliij d. cclix c. cclxxij e. cclxxx
ix e. cccij d. ccciiij e. cccvj d.
Cleeder weltrieckende maken. lxiiij
a. cxliij d.
**Cleyn pocken makē datse haest wt-
slaen.** ccxc c.
**Clouen aende handen oft voeten
heylen.** xxvj c. ccxiiij c. ccxxij d
Cramp der moeder. lxiiij f.
Cramp. xvj b. xxvj c. xxxj e.
lxiiij e. ciiij d. cxij d. cxxiij d.
cclix c. cxvj d. ccix c. ccxviij c.
d. cclxx c. ccxcij e. ccxcix d.
Crampa's pine versaechtē. cxix c
Crancckelieden verstercken. xxix d.
Crancckheyt te verhoeden. cxiiij h.
Croppen oft clieren heylen. v d.
xj a. clxxv f. ccxxvij g.
Croppen ruyp maken. clxxv c.
Cruyden die ophalen. lvij h.
clxxij c.
Cussens met cruyt vullen. lxxij c.
D
Dermen crimsel verdrinuen.
clxxvj d.
Dermen hitte lesschen. xciiij d.
den Dermen profytelick. ccxxvij
h. cclvij d.
Dermen weedom verdrinuen. viij
a. cx e. cxij e. ccxvj d. clxxviij
c. cxciij g. ccxxvij d. cclv e.
Dierē die schadelic sijn doode. cv f
Digestie stercken. cx f. cxiiij c.
ccxxij e. cxliij d. cl c. clxxij e.
cciiij f. ccxviij d. ccxcij d. cccij d.
ccciij e.
Doode vrucht wtdrinuen. xiij d.
lxiiij e. lxiiij c. xcij d. cj c. cvij d.
cxvi d. ccxxvij g. cclxiij g. cclxiij f
ccxcij e. cccj d. ccciiij e. cccvj d.
Doornen wttrecken. vj c. xxxj e.

cxciij h. ccvj c. ccxv d. cccix c.
cccxviij h.
Doonicheyt verdrinuen. ccxxvj c.
clviij g. clxxx d. cciiij e. ccxxvij
f. cclxxij c.
Dorst lesschen. lj c. lxx c. cxiiij e.
cxvij c. ccxxviij e. ccvj c. ccxiij d.
cclvij d. ccxc c. ccxcix d.
Droenicheyt verdrinuen. lj b. cxc
e. ccxiij b.
Drockenbz te verhoedē. j b. ccxiij
f. clxxij d. ccxliij e. cclxxiiij d.
Droomē verdrinuen. xix b. cxce. cciiij f
Droppelpisse. lxxvij c. xcviij d.
ccxvj d. cclxxx c. cclxxiiij d. cc-
xcix d. ccciiij e. cccv d. cccx c.
**Druyuen voor de vogelen te bewa-
ren.** cclxxviij e.

E

E **Ersderm sluyten en ontsluy-
ten.** vj c. clvij c. clxxj e.
Ersderm die gequetst is heilē. v d
Ersseericheyt. xxxvij f. cxciij g.
ccxvj e.
Etter verdrinuen. ccxiij e. ccxxviij e.
Exteroogen. ccxxvij e. cxciij g.
ccxvj d.

F

F **Istelen inde oogen.** viij a.
Fistelen heylen. xj b. xxiij d.
xxvj c. xliij d. xliij c. lxxxiij e. lxxvj
d. lxxvij c. xcviij d. cv f. cxix d.
ccxxix e. clxxvj d. clxxviij d. ccxiij
d. ccxxix f. cclij d. cclxxviij d.
cclxxiiij f. cccvij d. cccxxiiij c.
Fondement dat gecloenē is heylen.
xliij d. lxxxiij e. clxxiiij f. cclv e.
Fondemēt dat gequetst is heylen.
cxciij g. ccxcij e.
Fondements hitte lesschen. cclxiij e.
cl xvj d.
**Fluxien die int tantvleesch oft opt
tapken vallē bedwingen en achter
waert drinuen.** lxxxiij d. ccxxxiij c.
xiij

Crancckheyden Register.

Flurien die op de borst genallē sijn
lxxxv d. xcvi b. cxv d. ccxcij d.

Flurien/die binnen int lijf ouertol-
lich sijn/verteeren. cxlv c.
ccxcij d.

Flurien oft vlotē des hoofds doen
cesseren. cxlvj d. clj e. clxxix c.
clxxx d.

Flurien verdeylen. clxij e
Fluymen lossen. cxliij c.

G

Alle wtdriuen. xx c. xlvj d.
lviij d. lxxij e. cv d. cxv
c. cxix c. cxviiij c. cxviiij c. c-
xxx d. cxlv c. clxviij d. clxix e.
clxxv f. clxxx c. ccj f. ccix c. cc-
xxij b. ccxxiiij c. ccxxvij e. ccxx-
viij e. ccxxx c.

Geelsucht. j b. d. viij a. xvij b.
xxviij c. xl f. xli d. xlix c. liij c.
liiij c. lxxv d. xcj c. xcvi b. cj
c. cvij d. cxxtj d. cxxtij e. clxv
e. clxix e. clxxj d. clxxv f. clxxix
c. clxxx d. ccviij c. ccix d. ccxij
c. ccxxvj f. ccxxix g. ccxli d. cc-
xliij e. cxliij g. cxlv i. cxlviij
e. ccxcij d. ccxj d. ccxij c. ccx
c. ccxxiiij e. ccxxv e. ccxxxiij c.

Ghebreken die oudt sijn. viij a.
xxij d. xxiij c. xxxij b. xl f. xliij
d. xliiij c. xlv c. lxxij c. lxxvij
c. c e. ciij c. cv f. cxv d. c-
lviij f. clx e. clxxvij d. ccxxvij e.
ccxxviij e. cxlxxiiij c.

Ghebrokenheyt heylen. ij a. xv c.
xxxiij e. cxj f. clx c. ccxiij d.
ccxxij d. ccxxiiij c. ccxxix g. cc-
lj f. cxlvj d. ccxij d. ccxxviij
g. ccxliij c.

Ghebrokenhzaen heymelijke plaet
sen. ccxij d.

Ghebrokenheyt die van hoogeval
len is. lxxiiij c.

Ghebrokenheyt van binnē heylen.

xxvij b. xxxij c. lxxix d. xcij e.
cxj e. ccxxiiij d. cxlvj d. cc-
xc f. ccxxix g.

Ghedachtenisse. iij a. xcj c. c-
lxxij d. cxlix d.

Ghesicht scherpen. Soec/ Vogen
donckerheyt verdrinen.

Gheswel des fondaments. cix d.

Gheswel dat hittich is vercoelen.
cxix c. cc e. ccxxij c. ccxxv e. cc
xxiiij b. ccxxiiij d. cxliij d.

Gheswel dat van coude vochtichz
compt. lxxix d. ccxxij d.

Gheswel ende ruidicheyt van peer
den verdrinen. cxlxxvij c.

Gheswels pine benemē. ccxxiiij d.

Gheswel rijp maken. ix d. cxvj
d. cxiiij c. clxxviij c. ccviij e.
ccxc f. ccxxvij d.

Gheswel vande schamelheyt. cj c.
cix d. ccxxvij e. cxlvj d. clxxx-
viij c. cxv e. ccxxv e. ccxxij d.

Gheswel vande clieren. xj a. xliij
d. xlvij c.

Gheswel versaechten. ccxxviij e.
cxlvij e.

Gheswel verteeren. ij b. xc c. xij
d. xv c. xvj d. xxij d. lviij d.
lxv e. lxxij c. lxxix c. lxxiiij c.
lxxviij d. xc c. xcvi c. xcviij c.
xcviij e. cvij d. cx d. cxij d. c-
xxv d. ccxxvj c. cxlvj d. cxlvij c.
cxlvij e. clviij f. clxvj c. clxxviij
d. clxxx d. cxcij f. cce. ccj g. cc
viij e. ccix d. cxj c. cxv d. cc-
xix c. ccx c. ccxxix d. ccxxix f.
cxlvj c. cxlvij d. cxlix d. cxld.
cxlvij d. cxlxxij g. cxlxxviij d.
ccxc d. f. ccxcij d. ccxxvj c. ccxj
e. ccxvj d. ccxj d. ccxxiiij d.
ccxxviij g. h. ccxxij d.

Ghesweer aende nagelen. ccxxv d.

Ghesweer aen heymelijke plaetsen.
ix d. lxxvj h. ccxxviij f. cxlvij c.
clxxij

Crancckheyden Register.

clxxij c. clxxij d. cccxxv d.
 Ghesweer des fondaments. lv d.
 Ghesweer des monts. xlix d. lve.
 clxvij c. clv c. cccxxvj f.
 Ghesweer dat hittich is vercoelen.
 cvj c.
 Ghesweer heylen. ix d. xxxij b.
 c. xxxvij d. xl f. xlij d. xliij c.
 lvj c. lxxvj h. lxxij c. cj c. ciiij
 c. cvij d. cxvj c. cxxij c. clxvj
 c. clxxvj d. clxxix c. cxvij c. cc
 rij d. ccxij b. cclxxix d. ccc f.
 cccxxij c. cccxxvij g. cccxxix d.
 Gesweer int aensicht. cccix c.
 cccxxix d.
 Ghesweer opt hoost van ionge kin
 deren. cx e.
 Ghesweer suyuieren. cccxxvj d.
 Ghesweer tusschen den nuese ende
 de ooghen. cccij f.
 Gicht oft stuypen verdrjuen. xvj
 b. xix b. ccxij e. cccxxij d.
 die Gyps gegeten hebben / hoemen
 huer helpen sal. ccix c.
 Goudtwormkens bereyden dat sij
 niet en letten. xxj b.

S

Salsclieren verdrjuen. xc.
 xj a. xij b. xij c. xxvij
 c. xliij c. liij d. lxxj c. lxxix c.
 xcviij e. cix d. cxvj d. cxix d. c
 xxx c. cccxxvj c. clxvj d. clxxe. c
 lxxvj f. clxxvij d. cxce. ccjg. cc
 ix d. cccxxij c. cccxxv d. cccxxix f.
 cclj d. cclxxij g. cclxxvij d. cc
 xcf. ccc c.
 Hals gheswel. cxvij c.
 cccxxvj d.
 Hals ghesweer. cxvij c. cxliij d.
 clxxvij d. clxvj f. cclxxvij e.
 Hayr dattet niet en wasse. clxvj d.
 cccxxv e.
 Hayr dat graw is verdrjuen. cc
 xliij e.

Hayr schoon maken. cxlij e. cxliij
 c. ccc c. cclxvij c. cccxxvij g.
 Hayr swert maken. xx c. lxxxiij
 d. xcij d. clx e.
 Hayr wassen maken. xxvij c.
 xl f. cccxxvij e. clx d. clj e. clxij
 e. cciiij d. cclj d. cclxvj e. cc
 lxxij e. ccc c. cccxxij d.
 Hayrs wtualen verdrjuen. ij b.
 xxxvij f. xlix d. lvj h. cccxxvj c.
 cxlij e. clxxj e. ccij e. cccxxvj f.
 cclj d. clxv f. ccc c. cccxxij d.
 Herdicheyte verdeylen. xxxij e.
 xlij d. liij c. xcviij e. cxix d. cxij
 f. ccj g. cccxxix f. cccxij d.
 Herdicheyte weeck maken. ccc d.
 Herffenen die coudt ende vochtich
 sijn. lxxij f. ccxij c.
 Herffenpanne heylen. liij d.
 Herffenen reynighen. ciiij d.
 cciiij c. cclix d.
 Herffenen stercken. iij a. cclix c.
 ccc d.
 Hertedat clopt. cxlix c. ccviij
 e. cclxxix e.
 Therte stercken. xliij d. lxxvij d.
 cccix d.
 Sicken verdrjuen. ix c. xix b.
 xxxj e. cx d. ccl d. cclxxvj d. cc
 lxx c. cclxxxiij d. cclxxix e.
 Sinnen die den sprow hebben. liij
 c. clxxij d. cclxxij f.
 Sittelesschen. vij a. xij d. xx c.
 l d. lxxxiij c. ccc c. clxxix c. c
 xc d. cclxvij d. ccc c.
 Soesten verdrjuen. iij a. xxvj
 c. xxix d. xxxj c. xl e. xliij d. l
 d. lxxvj c. lxxv c. xcij d. xcvi
 b. cvj c. cvij d. cxvij c. cxix c.
 cxxj f. cxj c. clxvj c. clj d. clxj
 d. clxvj e. clxxij d. clxxvij c.
 clxxj d. clxxix d. cxvj d. e. cc
 ix d. ccxij c. cccj c. cccxxv b. cc
 xxvij d. cccxxvj d. cclxvj e. cc
 xij

Crancckheyden Register.

lxxij d. cclxxij e. ccc d. cccij
d. cccij e. cccix d. cccj d. cccij c
ccciij e. ccvj d. cccrvj d. ccc
rvij h.

Soest der beesten. lix c. cclv c.
Sondtsbeten heylen. clij d. cc
rvj d. cclj e. cclrvj g.

rasende Sondtsbeten heylen. xj a.
xx c. xxiij c. xxxvj d. xliij d. xlv
c. lvj c. cre. cxiiij c. cxriij e. f.
clj d. clij e. cxj d. cccrvj f.
cclxxij d. ccc e. cccij e.

Soofden die schorft sijn ghenesen.
lv d. lvj c. cvj d. cc e. ccij e.
ccrrvj e. g. ccc c. cccj d.

Sooftwee. iij a. x c. xix b.
xxix c. xxxix d. xliij c. xlix d. lxij
c. lxxij f. xcij e. cx e. cvij c.
cxix d. clx d. clxix e. cxij f. c
xvj e. cc e. cciiij f. cccrvj f. cc
rrvij c. cccix e. cccrvj e. cccr
vij c. cclv e. cclvij d. cclxij g.
cclrv h. cclrvij e. cclxxij d. cc
lrv d. cclrvj d. ccciiij d.

Thoof purgeten. vj c. xxix d.
lxxij c. cccrvj c. clvij f. clxij
d. clxj d. cciiij c. cclrvj c. cc
lxxj g. ccc e. cciiij c. ccciiij c.

Thoof stercken. ccviij e.
die Suelcruyt sap gete oft gedron-
cken hebben/te helpen. ccix c.

Suepen weedom. ij a. iij a.
xvj b. xxiij c. xxvj c. xxxij e.
xliij c. liij d. lxxij f. lxxix d. lxx-
ix d. xvj b. ciiij d. cvij d. c
xiiij c. cv c. cvj d. cxix e. cxij
d. cccij e. cccrvj c. cclv c. cl-
vij g. clrv f. clxxij d. cccvij
b. cciiij d. cccrvj f. cccrvij c.
ccrrvj d. cccrvij c. cccrix f. cc
lrvij d. cccj e. cccij d. cccij
e. cccrj d. cccrj c.

Suyt oft vel reyn ende schoon ma-
ken. cvj d. clj d. cclix d. cc

lxxvj e. cccij e.

Suyt oft vel opbarnen oft doorbij-
ten. x c. lvij h.

Niet bereyden dat de muysen
de letteren niet en eten. j c.
Inghewandt dat ghequetst is hey-
len. cccij d.

Tuecksel verdrinen. lxxij f. c
lrv e. cccrvj d. cciiij d. cccrj d

Ries bewaren dat hij niet en
verrotte. lxxv d.

Rancker heylen. xxxvj d. xliij d.
lxx c. xvj c. cxiiij d. cc e. ccc-
vij e. cccrj c.

Keelen oft hals weedom. cccrj
f. cccij e.

Keelen gheswel. cccrj e.

Richen. ij a. iij a. xj b. xxvij c.
xxxj e. xxxvj e. l d. lxxv c. lxx
ix d. cccrvj c. ccl d. cccij e. ccc
rvj d.

Kindtbedderen reynigen. cccij d.

Kinder gheschoortheit heylen. cc
xliij d.

Kinderen/die noch ionck sijn/den
loop stelpen. cccrj c.

Kinder ghebaren die verstandich
worden. ccl d.

Kinnen gesweer doen verdwinen
lij c.

Knaghen vander maghe versaech-
ten. ccc d. cclxij d.

Knechtens te ontfanghen. clxx
d. ccc e. cclxx c.

Kniën weedom. lxxix c.

Knokelen weedom. cccrvij h.

Azarie. lxxvij d. ciiij d.
clrv e. clrvj d. cccrvj f.

Leden conforteren. cccrvij c.

Leden die tghenoelen verloren heb-
ben behulpelick. cclrvij c.

Leden

Crancckheyden Register.

Leden die ghebroken sijn heylen. cccxxvj g.

Leden oft knueckelen weedom verdruiuen. xxij c. xxxvij f. lxxvj h. cv e. clviij e. f. cxc e. ccj g. ccxxxvj d. cccxxvij c. cccxxix f. ccc d. cccxj e. cccxxiiij d.

Leden die ontstelt oft wt malcander sijn. xv c. xxix d. cccxxvij d. cxlij e. clxvj e. cclix d. cccxxviij h.

Leden die tsamen ghetrocken worden versaechten. cxlvij e.

Leden die vercout sijn. cccxxvj g. ccclvij c. ccxcij e.

Leden die verleemt sijn. xxxij c. liij d. cvij d. cxxij e. cxlix c. cxxxij d. ccclvij c.

Leden pine. xcij c. cij c. cxix e. cclxiiij f.

Leden die vermoeyt sijn. lxxij c.

Lendensteen breken. lve. lxxvj g. cxij d. cccxiiij f. cclxxvij c. cclxxxvj d.

Lendensteen lossen. cxix e. cclv f. cclxij e. cclxvj d. cclxvij h.

Leuer hitte lesschen. xcij e. cclv e. cclxv h. cccxxix e.

Leuer die vercout is. cx f. cxxxij d.

Leuer die verstopt is oepenen. xj b. xvij b. xxvj c. lviij d. lxxv d. xc c. xcij d. cd. cij c. cvij d. cxxvj c. cccxxij d. ccliiij d. cxlv c. clxvij e. ccvij c. cccvjd cccrv c. cclxij g. cclxv i. cclxxv d. cclxxxviij d. cccxij d. cccxix d. cccxiiij c. cccxxiiij c.

Leuer stercken. lxxxviij d. clxvij e. cxc c. cxj d. cclv f.

Leuer suyueren. cvij d. cccxij e.

Leuersieckte. j d. vij c. viij a. ij c. lxx c. lxxiiij c. xc c. cix d. cxij d. cccvjd c. cccvjb. cccxxix f. cclxij g. cclxiiij f. cccj d. cccxij d.

Litteeckenen van quetsuren den anderen vel oft huylt gelijck maken. cxlvj d. clxv e.

Lien dat Lysint fondemet wtgaet. cxvij c.

Lichtreynighen. xxvj b. clxxxij d. cccxxvj c.

Longhe die ghequetst is. lix c. clj d. ccclv c.

Longhen ghebreken. cccxxix f. ccc d.

Longhen ghebreken aende beesten. ccclv c.

Longhen ghesweer. xxxvij e. cxij d. cxiiij c. clj d. cccxxvj d. ccclv c.

Longhen hitte. cccxxviij f.

Longhereynighen. xxviij c. lxxij e. xcij c. cd. cxiiij c. cxix c. cccxij e. cccix c. cccvjd. cccxix e. cclj d. cclxvj d. cclxxxviij d. ccc d. cccv d. cccxij e.

Longhen profytelick. cxj d. cxiiij h.

Luysen ende neten dooden. xxx d. xxxiiij e. cv d. cxxij d. cccxiiij e. clx e. clxxxij d. cccxij c. cclxxxij e. cccij d. cccxxvj d.

¶

Maden wt de keesen te verdruiuen. xxij d.

Maghen hitte te lesschen. xxix c. xxxix d. xlvij c. lxx c. cxij d. cxxvj c. cxx d. cccxxij c. cccxxv d. cclvij d. cclxj c. cclxij d. cclxv h. cccxxviij c.

Magens opworpen versaechten. ix c. xix b. cccxij e. ccl d.

Magenweedom verdruiuen. j b. xij d. xxxix c. lv d. cvij d. cix d. cc e. ccij e. cclxij g. cccxix d. cccxij d.

Inflatie der Magen. xxxvij f. cccvjd. ccliiij d. cccxij d.

xiij

Crancfheyden Register.

Gequetftheyt der Magen heylen. cccxij d.

Maghen profytelick. j c. d. iij b. xvj b. xxvj c. xxx c. d. xxxix d. xliij d. xlix c. lxxij e. lxxiiij c. d. lxxviij c. lxxxix d. cx f. cxiiij c. cxxvij c. ccl c. d. cl c. clxj d. e. lxxvj e. cxj d. cciiij e. ccxiiij c. cclv f. cclvij d. cclxiiij g. cclxxxix d. cccxij d. cccxiiij d.

Maghen reynighen. j b. xlix c.

Maghen fchadelick. j c. ij b. xx c. cxxviij e. cxxxix d. cxliij d. cclviij d. cliij d. clxxviij d. cxciiij f. cxcviij e. ccliiij d. cclvj d. ccc c.

Manlick faet vermeerderen. cxxx c. cxj d. cccxj c.

Manlick faet te niet doen. cclviij d. cccxxvj c. cclxxvj b.

Maferen ende cleyn pocckens heylen. clxxj e.

Melancholiam wtdujnen. clxix e.

Melck dattet niet en clontert noch te famen en loope. cx e.

Melck te famen doen loopen. clvj c. ccc e.

Melck den vrouwen inde borften vermeerderen. xix b. xxxij d. cj c. cij c. cxj c. cxiij g. cxiij h. ccviij d. cclxij d.

Melck den vrouwen verdriuen. cx e.

Melck/als fij den vrouwe inde borften gheclontert is/verdeylen. cclvj d. cclxxiiij d. cccxiiij d. ccc xxx d.

Melck den vrouwen inde borften doen comen. ix c. cij c. cxij e. clxxj d.

Meluwen die int hayt waffen dooden. cclxxiiij d.

Menfchen beten heylen. cxliij d. cccvj d.

den Menfche goede verwe maken. clxxij d. ccc c. cccxiiij d. cccxxvj c.

Meffen en sweerden bereyden dat feijfer houwen. cccxxj d.

Meyfkenste ontfangen. clxxx d. ccc e. cclxx c.

Milte cleyn maken. xxxij c. xxxiiij c. cvij d. cxj c. cxxiiij c. cccxxvj c. clxxj e. clxxv f. cxciiij c. cciiij e. cccxxviij d. ccl d. cclvj f. cccj d. cccxj d. cccxxij c.

Milten crancfheyte. j c. xxviij c. xxxviij d. c d. cvij d. cxix d. c lvij f. clx d. e. clxxiiij f. clxxiiij d. cxciiij d. cciiij d. cccxxvij e. cclj d. cclvj e. cclxxiiij f. ccc c. cccxiiij c. cccxxij c.

inflatien inde Milte fcheyden. cccxxx c.

Milte die verhert is. cclv c. cxciiij c.

Milten hitte lesschen. cclv f.

Milten verftoptheye oepen. lvij d. cj c. cxvj c. cxxxj d. ccviij c. cccxxvj d. cccxx c. cclxxv d. cclxxviij d. cccxij d. cccxix d. cccxiiij c.

Moeder achterwaerts driuen. xxxvj e. lxxiiij d. ccl c.

Moeder die gequetft is heylen. cxciiij g. cccxij d.

Moeder die ghesloten is oepen. xij d. xx c. xxxvj e. lvij d. cvij d. cccxxviij d. ccliiij d. cccxj d.

Moeder die gheswollen is. cccxxij c. cccxj c.

Moeder die ontfteken is. v a. cclxij e.

der Moeder opftooten benemen. ix c. xix b. xxvj c. xxxvj c. lxxv d. cxxxij d. clxxij c. cxc e. cciiij c. cccxxviij c. cccxx c. cccxxvj d. ccc

Crancckheyden Register.

ccclix d. cclxiij f. ccciiij e.
 Moeder die verherdt is. cxix e.
 cxxxvij d. cxciij g. cccxij c. cc-
 cliij d.
 Moeder suyneren. xxj b. xxxij
 d. cvij d. ccj g. cccxiij e. cccj e
 Moeder weedom doen cesserē.
 cxxxv c. clxxvij c. cccxvj e. cc-
 lv e. cclxiij f. cclxxij d. cccxj e.
 Montgesweer genesen. xcviij e.
 cclij d. clxxij c. clxxiiij f. clxxxij
 d. cxciij g. cxcviij f. ccix d. cccxxix
 f. cclx d. cccxviij f. ccciiij d.
 Mondtwater maken dat heylsam
 is tot veel dingen. ij c.
 des Monts quaden rueck verdrū-
 uen. cccxxix e.
 des Mondts seerichēyt genesen. cc
 xcij e.
 Mondt welrieckende maken. cc-
 lxxij g.
 Motten verdrūuen. j c. xix b.
 xxxiiij e.
 Niesien ende mugghen verdrūuen
 j c. xx c. ciiij d. clxxxvij e. c
 xcij g.
 Nuyssen ende ratten verdrūuen.
 ciiij d.

N

Nagel gesweer suyneren. cc-
 xxv d.
 Naghelen rouwichēyt benemen.
 lvij h.
 Naterbeten heylen. vj c. viij a.
 xxiij c. xl e. xc c. xcv b. cxxxij d
 cxxxvij d. clviij e. clxxj d. clxxij
 c. ccj g. cccxv c. cccxxij d. cc-
 lvj e. cclxxij d. cxcij d. cccxiij
 e. cccix c. cccij c. ccciiij d. ccc-
 xxvj d.
 Nateren als sij gequetst sijn/waer-
 mede sij haer wederom heylen. cc
 clviij c.
 Natte crauwagie. cxciij g. cccxvj d

Natuerlick saet te behoude. cxix d.
 clv c. cclxiij g.
 Nauel die te seer wtgaet heylen/ofst
 achterwaert drūuen. cclxiij d.
 cccxlj c.
 Nerven die afgesneden sijn heylen.
 cxxxvij d.
 Nerven die ghequetst sijn. cclvj d.
 Nerven pijn doen vergaen. clviij
 c. cccxiij e.
 Nerven versaechten. cxxxvij d.
 Neten verdrūuen. cccxiij d.
 Nieren ghebreken. vj c. xj b.
 xvij b. xxvj c. xix d. lxx c. lxxv
 d. clxvij e. cxciij c. cccxviij d. cc
 liij d. cclxj d. cclxiij f. cclxv h
 Nieren ghesweer ghenesen. xj b.
 Nieren reynigen. xvij b. cclxv i.
 Nieren verstoppinge oepenen. cc-
 xcij d.
 Nierensteen wtdrūuen. xix b.
 lxiiij f. lxxix c. cccxij d.
 Nijnagelen verteeren. xxxij c.
 Niesen maken. lvij h. cxix e.
 ccciiij c. ccviij e. cccxvj c. cclix d
 cccj e.
 Niesen bloeden stelpen. xxvj c.
 xxxvij e. xlij d. cxij e. cccxv c.
 clxv f. clxxvij d. cxcv e. cccxxij
 d. cccxv d. cccxvj e. cccxvij
 e. cccxxix g. cclxiij d.
 Niesen ghesweer heylen. clx e.

O

Oefselen ghestanc verdrū-
 uen. cccxj e.
 Ooghen die druypen. clxvij d.
 Ooghen die loopen. ccviij e. cc-
 xxxvij c. cclxv h. cclxvij g. ccc-
 xxiij c.
 Ooghen donckerthēyt verdrūuen.
 j c. iij a. vj c. viij a. xxvij c.
 xix c. lxxvij e. lxxij e. lxxxv d.
 lxxxvij d. xcj c. xcviij e. cx
 cxxxvj d. cccxiij f. cclv c. c

Crancckheyden Register.

driij d. clxxje. clxxiiij f. clxxviij
 d. crce. crcj d. cciij e. ccviij d
 ccv d. ccv d. cccxiiij d. cccx-
 vje. f. h. cclxxviij d. cclxxviij d
 cccj d. cccxxiiij c.
 Vogen donckerheyt den dierē ver-
 driuen. cxcviij c.
 Vooghen die wten hoofde willen
 vallen. lv d. clviij d.
 Vogen die gequetst sijn. clviij d.
 voor quade Vogen. xc c. cccxj c
 Vogen hittelesschen. iij a. vij d.
 xc. xj b. cxcviij c. cxxviij e. cxx-
 viij e. ccl d. clxviij d. e. cxcviij e.
 ccj g. ccviij d. cclxv h. cclxviij g
 cclxxv d. cclxxiiij c. cccxxiiij c.
 Vogen die graw sijn swert makē.
 clj e.
 Voghen rootheyt verdrinen. xxxij
 c. clviij c. clx d. clxij c.
 Vogen schadelick. cxiij e.
 Vogen scherpen. cxiiij c. cxxviij c.
 cxxiiij f. clx d. cccxviij d. h.
 Vogen weedom verdrinē. j c. c-
 xcv e. ccviij d. cccxviij d. cclv e
 Onmacht verdrinen. lxxiiij e. lxx-
 viij d. cxxij d. ccviij d. cclxviij h
 Doren pine versaechten. j c. xj b.
 xiiij b. cvj d. cxe. cxiiij c. cxxviij
 d. cxxviij e. cclviij d. clx d. c-
 lxxv e. cxcviij e. cce. ccix d. cccxv
 d. cccxviij d. cccxv c. cccxviij e
 ccliiij e. cclv e. cclxij e. cccxxiiij d
 Doren die ontsteken sijn heylen. v
 d. xj a. xxxviij d. lxxj c. xcviij c.
 xj c. cxxiiij c. cxxiiij e. clviij d.
 clxxv f. clxxviij c. cclxv h. cccx
 d. cccxj e.
 Doren die van binnen gequetst sijn
 ghenesen. xix b.
 Doren ghesweer. cccxxiiij d.
 cccxv c.
 In gestanc verdrinen. lviij d

Vssen vet maken. cccviij c.

P

Pestilentie. xxviij b. xxxj e.
 xliij d. xliij c. xcviij e. cxxiiij
 e. clx c. cxcix c. cccxxiiij d. cccxviij
 c. cclxxij d. cccxiij d. cccxix e.
 den Peerden wormē int lijf doode
 Pine der voeten. cxcviij e. (ccclix d
 Pleuresis ghenesen. xxxviij e.
 Pocken heylen. clv c.
 Podagra. xc c. xvc. xxc. xxv b.
 xxxviij f. xliij c. liij c. lxxiiij e. lxx
 viij d. lxxix c. cvj c. cxxviij d. c-
 xxxiiij f. cxxviij e. cclviij d. cclviij
 e. clviij e. g. clxviij d. clxxj e. c-
 lxxiiij f. cxcviij e. cccxviij f. cclj f.
 cclxiij g. cclxviij d. cccx e. cccxiij
 e. cccxix d. cccxj e. cccxxiiij d.
 Popelcūje. xxxij c. (cccxix c.
 Purgeren. xlvj d. xlix c. cxcviij
 c. cccxj c.

R

Riserijē int hoofst verdrinen.
 xxiij e.

Rimpelen verdrinen. xxxij b.
 cclxxj d. cccxviij i. cccxxiiij c.
 Ronselen int fondement / geheeten
 Condylomata ghenesen. ix d.
 xxiij c. cxiij e. cccxiij e.
 Root melizoē verdrinen. v a.
 xj a. xix b. xxviij c. xxviij b. xxiij
 c. d. xxxix d. lv e. lxxj c. lxx-
 iiij c. d. xc c. xcij d. xciiij d. xc
 viij e. cxxj e. cccxv c. cccxviij f.
 ccl c. cclj c. cclviij c. clj d. clv
 c. clx d. clxxv e. clxxviij d. clxx-
 viij d. clxxviij e. clxxviij c. c-
 xcviij f. cxiij e. cccxviij f. cccxxiiij
 d. cccxviij c. cccxxix f. cclij d.
 cclij c. cclviij d. cclx d. cclxiij g.
 cclxviij d. cclxxviij c. cccxviij f. cc
 xcix d. cccviij d. cccviij e. cccxj e.
 cccxiij d. cccxxj c.
 Roose int aensicht verdrinē. lxxj c.

ccc

Crancckheyden Register.

ccccxix e.
 Rouen verdrinuen. xviij c.
 cxviiij c. ccliiij e.
 Rouwicheyt inde keele versaechten
 lxx c. cxviiij c. clxij d. ccliiij e. cc-
 rrix e. ccxc c.
 Rugader ghenesen. xviij c.
 rrix d. xlix d. lv d.
 Ruydicheyt heyleu. rrvj c. rrix c.
 rriij d. liij c. xl f. xliij c. xlix d
 lvij h. lix c. cjc. ciiij c. cv f. c
 rrvij c. crrrvj c. cliij d. cxlix e.
 clxxv e. clrrrix e. ccliiij e. ccix d.
 cccrrvj g. cccrrix f. cclj f. cclxx-
 iij d. cclrrriij e. ccxc e. cccj d.
 ccciiij d. cccviiij c. cccix c. cccrj
 e. cccriij e. cccrvj e. cccrrvj d.
 cccrrrj d.

S

SChellen opt hoost verdrinuen
 rrviiij c. crrrvj c. crrrvij e
 cccr c. cccrj d. cccriiij d.
 Sijden weedom verdrinuen. rrrje.
 rrviiij e. rxiij d. crrriij c. clrvj c.
 clrrrix e. ccix d. cccrv d. cccrr-
 vj d. cccrviiij c. cccrrr d.
 Sinnen scherpen. crrrvj c.
 clrrrj d. cxc e. cclvj e.
 Slangen verdrinuen. rr c.
 rrvj b. lxxv d. clrrrvij e. cxiij
 g. ccliiij f. cccrvij e. cccrviiij d.
 Slapen maken. ix d. xix b.
 xlix c. cxiiij e. cxviiij c. cxix d. c
 lxiiij e. clrvij e. cxliij h. cxv d.
 cxviiij e. ccj f. g. ccliiij f. cclv f.
 cclxiiij g. cclrrriij f. cccrrriij e.
 Snuf verdrinuen. rrvj c.
 rrrriij e. clv c. cxiij f.
 Splinters ende pijlen wottrecken.
 vj c. rrrje. xliij c. clrrviiij d. c
 xliij h. ccvj c. cccv d. cccvj d.
 cccix c. cccrviiij i.
 Splinters van ghebroken beende-
 ren wottrecken. xliij c.

Spouwen maken. rrviiij f. xlvj d
 lxxv e. lrrriij c. ciiij d. crrriij d. cc
 iij e. cclvj f. cclrvij h. cclrrriij d
 Sprake wederom brengen. clrrrj
 d. cclix d.
 Sproeten verdrinuen. rrrij c. rxiij
 d. clviiij f. cxiij f. cccrvj d. cccrj
 c. cclj e. cclrvij h.
 Steen afdrinuen. va. viij a. ix b
 rviij c. rrix c. cjc. clx e. clxij d.
 cxij d. ccliiij d. cccrriij c. cccrvj f.
 cccrrv d. cclvj e. cclrv i. cclrrr-
 iij d. cccrriij d. cccj d. cccv c.
 Steen breken. rriij d. rviij c.
 rrviiij c. xliij d. xlviiij c. lrrix c. cjc
 c. crrriij c. cliij d. clxxv f. clrrr-
 vj d. cxiij h. cccrriij c. cccrriij e. cc
 lvj f. cclrrrviiij d. cccrriij d. cccj
 d. cccx c.

T

Tley slimicheyt asiagen. cv d.
 crrriij d. crrriij d. clrrj c. c
 lxxv f. ccj f. cccrviiij e. cccrvij h
 cclrviiij d. ccliiij e. cccrrj c. ccc-
 rrvj d.
 Tanden behoude dat sij niet en ver-
 nuylen. cccrrrj g.
 Tandē beumicheyt benemē. rrrix d
 Tanden die waggghelen oft loteren
 vast maken. rrrix d. lv e.
 Tanden weedom versaechten. jc.
 va. xj b. rvj b. rviij b. rviij c.
 lrrrviiij d. ciiij d. cxix e. crrriij f.
 crrrv c. cxliij c. clxxv e. clrrriij d
 clrrriij d. ccc d. cxiij g. ccliiij c.
 cxviiij f. cccrvj f. cccrviiij d. cc-
 rrviiij c. cccrrriij f. cclrvij c. ccl-
 viij d. ccxc f. ccliiij d. cccriij d.
 cccrrriij e. cccrvj d. cccrviiij h.
 Tanden suyuerē. rrrje. (ccccrrriij c
 Tanden wit maken. ccix d.
 Tantvleesch dat bloedet. xj b.
 Tantvleesch stercken. lv d. lxxiiij e.
 cclv e. cccrrix e.

Crancfheyden Register

Tantvleesch dat gefwollē is. **rliv d**
 Tandvleesch / dat vochtich is wt
 doen drooghen. **cclv f. cclxxij g.**
 Tapkens geswel. **rrrvij f. lxxvij**
c. cliij d. ccix d.

Tapkens ouertollighe vochticheyt
 verteerē. **lxxvij c.**

die Tijdeloosē geten hebben / hoe-
 men haer helpen mach. **ccxiij d.**
cxij c. ccix c.

Tongen rouwichēyt verdriue. **cx e**
 Toouerie verdriuen. **rliv d.**

lvvij c. cclxxij d. cccij d.

Tuynen maken. **lvvij c.**

Tuyten ende suysen inde ooren ver-
 driuen. **cciiij e. ccix d. cccxxvj**
g. ccliiij e. ccxc e. cccxiij d.

V

S Allende sieckte. **rlv b. rix b.**
rrxj e. rxiij c. rxiij c. lvij
d. lxxvij d. ciiij d. cv e. cxij
d. cxvij c. cxxij e. cxxij e. c
rliv c. clxix e. ccxiij c. cccxxvj f. cc
xxvij c. cccxxix f. cclxxij d. ccxc
c. ccciiij e. cccxj c. cccxxij d.

beten van Venijnige dieren heylen
iiij a. rvij b. rix b. rxiij c.
rrvij c. rxiij e. rxiij c. rxiij e.
rliv d. rlv e. rlvij c. lv d. lxx
iiij e. lxxiiij c. lxxx c. lxxvj c. lxxx
ix d. rxiij d. rxiij b. cvij d. cxij d.
cxij e. cxix d. cxxij d. cxxij e. c
rrvj c. clx e. clxv e. cxc d. cxiij d
cxij g. cxiij h. cxiij d. cxiij d
cciiij f. ccv c. ccix c. cccxxvj e. cc
rrvj c. cccxxvj f. ccliiij e. cclj f.
cclxiij e. cccxiij d. e. cccvj d. ccc
rv e. cccxxvj b.

Venijn wederstaen. **j b. ij a.**
riij b. rvij b. rrvij c. rxiij e. rxiij
vij f. rxiij d. rxiij c. lxiij c. lxx
iiij d. lxxvij e. lxxxiij c. rxiij e.
rvij c. rxiij e. rxiij d. cxij d. c
rrxiij d. cclij d. ccliiij d. clj e. c

lvv e. clxxij d. cxc e. cxiij h. cc
iiij e. ccix c. cccxxvj d. cccxxij d.
ccxxvj c. f. cccxxix f. cclvj f. cc
lxxij d. cclxxij d. cclxxiiij d. cclxx
ij e. cclxxiiij d. ccxc f. cccxiij d.
ccxiij d. cccxiij d. cccv d.

die Venijnige campernoelien geten
 hebben / hoemē haer helpen mach
ccxxvj f. cclvj e.

Venijnige dieren veriagen. **rciiij e.**
c d. cccxxvj c. clxv e. cxiij g. cc
ix d. cccxxvj e. cccxxij d.

dat geen Venijnich ghedierte eenen
 mensch niet schaden noch letten en
 mach met bijten. **v a. rxiij d.**
clj e. cccxxvj c. f. cclxiij e.

Vernuyttheyt van velle verdriuen
lix c. cvj c. clxix e. cccxxvj e. cc
lj f. ccxc e.

die Vercont sijn helpen. **cxix d.**

Vermoeytheyt verdriuen. **viiij a.**
riij d. lxxij c. ccl d.

die Verstickē willen te hulpe comē
rrxiij c.

Verstoptheyt oepenen. **viiij a.**

Vijchbladeren ghenesen. **rrxiij d.**
lxxij c.

Vijghen te behouden dat sij niet en
 verderuen. **ccxxvij g.**

Visch die crancf sijn ghesondt ma-
 ken. **cclxxiiij c.**

Ulceration oft ander schorfticheyt
 ghenesen. **rrix c. rxiij c. lxx c.**
cj c. ciiij c. cv f. cvj c. cvij d.
cx f. cliij d. clxxij c. clxxix c. c
lxxix e. cxiij e. cccxxvj d. cccxiij
e. cccxxvj e. cccxxix g. cclj f. cc
lvvij d. ccxc e. cccxiij d. cccviij
c. cccxxvj c.

Ulceration aen heymelijke plaetsen
 suyueren ende ghenesen. **rrxiij e.**

Ulceration des monds verdriuen
viiij a. rxiij a. lv d. e. lxxvj h. c
rlvij c. ccx e. ccxj c. cccxiij d. cc
xxvj

Crancckheyden Register.

- rrvj f. cccxxvij c. cciiij d. ccc-
rrix e.
- Ulcerationen heylen. crj c. crrv d.
clix c. clx e. clriij d. clxxvj d.
ccxxvj e. cclij b. cccrrx e.
- Ulcerationen die hittich sijn. ccrix
c. cclij b.
- Ulcerationen die loopen. rj a. rrrj
e. cclij b. cccrrj d.
- Ulcerationen die onreyn sijn suyuerē
rrrv c. rc c. lviij e. clx e. crrv
d. crrvj e. f. cccxxvij e. cclij b.
- Ulcerationen die oudt sijn ghenesen.
viij a. rrij d. rrij c. rriij b. rl
f. rlij d. rliij c. rlv c. lrrj c.
lrrvj c. cd. ciiij c. cv f. crrv
d. clviij e. clx e. clxxvj d. cc-
rrvj e. cccxxvij e. cclxxij c.
- Ulcerationen die voorts eten. lx c.
lrrv d. cvj c. crrvj c. clviij f.
clrrix c. ccrj c. crrvj d. cclij b.
cclvj e. cccrrj d.
- Ulcerationen die vuyl sijn heylen. c-
rrv d. clrij c. ccrj c. cccrij c.
- Vlecken verdriuen. Soeck / Aen-
sicht clae ende suyuer maken.
- Vleesch te behouden dat niet stinc-
kindt en worde / noch geen maden
daerin en wassen. crrx c.
- ouertollich Vleesch dat inden nuese
wast / Polypus genoempt / vertee-
ren. cccrij c.
- Vleesch / dat in stucken gehouwen
is / wederom te samē maken was-
sen. cclvj d.
- Vleesch wassen maken. crix d.
ccxxvij f.
- Vloeyen verdriuen. rr c. crij g.
ccclij c.
- Vloten inde ioncturen verdriuen.
lxvj d.
- Vochtigheyt / die oueruloedich is /
verteeren ende wtdroogen. rv c.
cxvij c. cclix c. crrvj d. cccxxvj b
- Voeten die gheswollen sijn. ccc-
rrij d.
- Voeten die opghewreuen sijn van
den schoen. clrij e. ccij e.
- Urine lossen. ij a. iij a. va. viij a
ix c. rj d. rv c. rvj b. rvij b.
rvij c. rix b. rrvj b. c. rrvij c.
rrij b. rriij c. rrvij e. rle. rlij
d. rlvij c. lj c. liij c. lviij d.
lriij c. lrrvj g. lrrvj e. lrrvij
c. lrrix c. lrrriij c. lrrrix d. rc-
ij d. rciij e. rrvij c. rrix d. cd.
cj c. cvj d. cvij d. crj c. crriij
c. crrvj d. crrvij c. crix e. crje.
ccrij c. crrj d. crrij d. ccl c.
clix c. cl c. clvj c. clviij e. c-
liij e. clv e. clrvij d. clrij c.
clriij f. clrr d. clrrvj d. clrr-
ix d. e. crj c. crij g. ccij e.
ccvj c. ccviij d. ccij c. crrvj c.
crrvj d. cccrij d. cccrv c. d.
ccrrvj c. h. cclj d. cclriij d. cc-
rlj d. ccl d. cclij d. cclv f. cc-
lvj e. f. cclix c. cclriij e. cclrvj.
cclrvj g. cclrix d. cclrvj d. cc-
lrrij e. cclxxij c. cclxxvj d. cc-
lrrvij d. cclxxvij d. cclrrix d
ccrij d. e. cccrij e. cccix c. ccj
d. ccviij c. cccrij d. cccrij c
ccrrv e. cccrr d. cccrij e.
- Vrolickheyt maken. ljb. cre. c-
rrix d. cre e. ccviij e. crrvj f.
- Vrouwen die den witten vloet heb-
ben te hulpe comen. rix b. c-
lrrriij c. cclv e. ccv c. cccrvj d
- Vrouwē helpen dat si lichtelick ge-
baren. cr f. crij h. crrv c. cc-
rvij d. cclrij e.
- Vrouwen die vrembt belustet sijn.
rrix c.
- den Vrouwen haer maentstonde
brengen. j b. ij a. iij a.
viij a. rc. rrij d. rvj b. rj b.
rrvij c. rrrj e. rriij c. rriij e.
rvij

Crancfheyden Register

rrrvij e. xl e. xlv c. liij c. lxxij
c. lxxv e. lxxij e. lxxv d. lxxvij
c. lxxvij c. lxxvij c. lxxvij d.
xxij d. xxij e. cd. c. c. c. c. c.
cve. cvij d. cxij c. cxij e. cxij
c. cxv c. cxvj c. cxvij c. cxix d.
cxvij c. cxvij e. cxvij c. cxij c
cxliij d. cxlv c. cxlix c. cxvij f.
clxe. cxliij d. cxve. cxlix c. cxr-
ij c. cxliij f. cxrv f. cxrv d. c-
red. cxij c. cxij g. cxix c. cxij
f. cxvij e. cxix d. cxvij d. ce-
rvv c. cxrvvj c. cxlix d. cxliij d
cxlix c. cxliij g. cxliij e. cxlvij
e. cxlix d. cxlvij c. cxlxx c. ce-
lxxij f. cxlxxij c. cxlxxvj c. ce-
red. cxvij c. d. cxvij e. cxvij
c. cxvij e. ccd. ccij d. ccij e
ccv c. ccvj c. ccx c. ccxij c.
ccxij c. ccxvij d.
Vrouwen maentstonde stelpen.
iij a. xj b. xxvj c. xxix d. lv d.
lxxv d. lxx c. lxxij c. lxxvij c. d
cve. cxij f. cxix c. cel d. celij f.
clij d. clxij d. clxvj d. clxxij c
clxxvij e. cxliij c. d. cxve. cx-
vje. cxij e. cxvj c. cxliij c. ce-
rvv c. d. cxrvvj c. cxlv c. ce-
lv f. celvij d. celvj i. celvj d.
celrvij d. cxrvij f. ccvj d.
ccxliij d. ccxix d. ccxij c.
Vrouwen na dat sij ghebaert heb-
ben suueren. lxxv d. cxrvij g.
Vrouwen verlossen vande tweede
gheboorte. va. xij d. xxvij c.
xxij e. lxxij e. lxxvij c. cvij d.
cxliij c. cxliij f. clxx d. clxxix
d. cxix c. cxij c. cxrv c. cxrv
vj g. cxvij c. cxliij d. ccx c.
Vruchten in moeder lichaem scha-
delick. xxij c. cxv c. cxrvij e.
Vruchtbaer maken. cxliij e.
Vuyt vleesch verteeren. cv f. c-
lxxij c. celxxv c. cxix d.

Windt luyfen verdriuen. ce-
rvij e. ccix c.
Waterachtighe vochticheyt
afdruiuen. cxij e.
Water sonder schade drincken. lxx
ij f. celxxij e.
Watersuchtighen helpen. j c.
iij a. xix b. xx c. xlv c. lvij d.
c. c. c. c. c. c. c. c. c. c. c. c.
cxij c. cxij d. cxix e. cxvij e. clxx
ij c. cxij d. cxliij f. ccix c. ccx
vj d. cxliij e. celvj e. celix c.
celxij e. celxvij d. ccx d. ce-
xij d. cxvij d. ccij c. d. cc-
rvj e.
Weenende maken. cxrvij c.
Wijnbrauwen rouwicheyt verdri-
uen. cxij e.
Wijnbrauwen hayr te behouden.
clxxix e.
Wijnbrauwe bewarē datter geen
dubbel hayr aen en wasse. cxrvij c
Wilt vier heylē. iij a. x c. xxix c.
ld. lxxij c. lxxvj g. cvj c. cxij
e. cxv d. cxvij e. cxrvij e. c
liij d. clxvij d. cxij g. cxvj d.
e. cxij g. cxvij c. cxrvj e. cxrv
ij c. cxrvv d. cxrvvj e. celv f.
celxij g. celxv h. ccxliij d. cc-
x e. ccxliij c.
Winden inde dermen scheyden. ce-
rv c.
Windt inden buyck verdriue. j b.
vij a. ix c. xix b. cxij c. celvij
d. cl c. clxvj c. cxij c. cxrvij
d. celxxij e. celxxij d. celxxij
c. ccxij d.
Windt inde milte scheyden. cxrv c
den Wolfghenesen. xj a. cxij c.
cxliij c.
Wolf die van rijden compt ghene-
sen. celvij c. clxxix c.
Woluen dooden. xx d. cv f.
Wonden die hittich sijn vercoelen.
vij a. celvj d. clxxix d. cxvje.
Wons

Crancckheyden Register.

Wonden heylen. vd. vjc. xxe.
 xxiij c. xlf. xliij c. xlv c. xlvij
 c. xlix c. liij d. lve. lix c. lixe.
 lxx c. lxxiiij c. lxxvj h. lxxxiij c.
 lxxxv d. lxxxvij c. xc c. xcij d.
 xcviij d. cd. cix d. cxij e. cxv
 d. cxxiij e. cxrvij d. cxliij d.
 cxlv c. cxlvij c. cliij d. clv c. cl
 viij f. clx e. clxij c. clxiij d. c
 lxxij e. clxxvj d. clxxvij d. clxxiiij
 c. clxxix e. ccxiij d. ccxiij b. cc
 xix b. ccxiij d. ccxv e. f. ccxix
 e. ccxix d. ccxiiij c. ccxiiij c.
 ccxxv d. ccxxvij c. ccxxviij c.
 ccxxix f. ccxliij d. ccxliij d. ccx
 liij e. ccxlv c. ccxlix d. celd. cc
 lv f. cclx d. cclxvj d. cclxxviij d.
 cclxxix d. cclxxiiij c. cclxij d. cc
 xvij c. cclxxviij f. cclxxix d. cclx
 vij e. cclxij d. cclxxvij b. cclxxviij
 h. cclxxix e. cclxxix e. cclxxiiij d.
 Wonden reynighen. vjc. xja.
 xxiij d. cclxxv c. cclxxix d. cclxiij d
 Wonden suyueren. vj c. xxxij b.
 cxix d. cxc e. cclxxiiij d. cclxxvij

b. cclxliij c.
 Wonden van binnen heylen. xliij
 d. cclxiij d. cclxxviij d. cclxiij e.
 Worm aende vinger heylen. xlix d.
 Wormen int lijf dooden oft wtdri
 uen. j c. ij c. xc. xiij d. xxvj
 c. xxxiiij e. lxxij c. cix d. cx
 d. cxvj c. cxix c. cxxiij e. cx
 vj c. cxliij d. cxlv c. clviij f. clx
 e. clxv e. cxciij g. cxviij f. cclxx
 vij e. cclxxix d. cclxxvij d. cclxxix d
 cclxxiiij d. cclxij d. cclxxiiij d. ccl
 xij c. cclxxvij d.
 Wriatten int fondement ghenesen.
 xxix c. cclxiij e.
 Wriatten verdrjuen. lvij h.
 lxxij e. cxvj d. clxiij c. cclxf.
 cclxij d. cclxxvij e. cclxxij d.
 N
 Doyr weeck maken. ccj f.
 Z
 Zenuwen die verstuift sijn. vd.
 Zenuwen profijteliick. cxlv c.
 clviij f.

Eynde des Registers.

Ein vortz für lehrbichler den sie sich in dem bittes geden
 hat sie gantz in nym pannung und griffen sie esforden
 balden. Das in Rost in nym, es vortz und
 es vortz und es vortz griffen und es vortz s. lehrbich
 für nym vortzigen bittes geden und s. lehrbich

[illegible]

~~Pjason, geborenen, wohnhaft in der Stadt, die ich nicht kenne.~~

Zan Allen.

Dat eerste Capittel.

Den Naem.

Isen / oft Weermoet wordt dit cruyt gheheeten / daerom dattet seer bitter is / ende ouermids dien vrucht en moet weert ende verdrijs. In Griecsch en Latijnscher sprake wordt Absinthiu gheeten. Ende met desen naem noempt ment noch op den dach van heden in der Apoteken.

Geslacht oft diuersiteyt.

Men vindt dryerley geslachten ende manieren van Allen / also dat Galenus ende Dioscorides claerlick betuygen. Dat eerste noempt men Roomsche oft gemeyn Alsene. Dander wordt in Latijn Seriphium genoempt / ende in duytsch Sophie oft Syecruyt. Dat derde wordt in Latijn geheeten Santonicum / om dattet geerne pleech in Vrancrijck te wassen bij een natie van volcke / die Santones heeten. Ende hier wt comet dat sommighe dit woort qualick verstaende / tsaet van desen cruyde / dwelck in medecijnen gebesicht wort / Sanctum heeten / dat is / heylich. Hoewel nochtans dat sy daerom niet te begrijpen en sijn / ist dat sy dien sade desen naem geue om synder groter fracht wille / want het doodet die worme die in des menschen lijf wassen. In de Apoteke wordt troors saet geheete Semen lumbricoru / dat is / worms saet.

Absinthium.

Allen.

Seriphium.

Syecruyt.

2

Aetsoen oft ghesteltenisse.

Die ghemeyn Alsen is een cruyt met veel schueten ende tacken/ en daer aen aschverwe bladeren menichnuldelyck geclonen / en gondtgeele bloemen / ende rondt saet / dwelck ghelijck kleyne druyskens tsamen aen een hangt. Dander geslacht van desen cruyde Seriphium genaempt/ heeft teere schueten en tackens / der cleyn Aueroone niet ongelijck / en draecht veel cleyns saets/ daertoe ist oock bitter/ en heeft eenen stercken ruck. Ende hoewel dat dit cruyt meest aen den zeecant wast / ende in alle landen niet gevonden en wordt / nochtans so mogen wij wel ende te recht daer voor besigen dat cruyt dwelck men Sophiecruyt heet/ wat het van crachten ende oock eens deels van aetsoene het rechte Seriphium geheelic gelijc is. Santonicum is der gemeyn Alsene van aetsoene niet onghelijck / nochtans en ist niet so oueruloedich noch rijck van sade / noch so bitter van smaecke.

Die plaetse daert wast.

Die gemeyn Alsene wast geerne in geregeerde / berchachtige en steenachtige plaetsen. Maer die beste en excellentste wast in Ponto / Cappadocia/ en op den berch Taurus geheete. Syecruyt is in sommige plecken van duytschland gantz gemeyn/ wat het wast aen den wech / mueren en tuynen. Santonicum wast in Drancruijck/ gelijc als boue verclaert staet.

Den tijt.

In Julio brengt Alsene bloemen ende saet.

B

Die natuer ende complexie.

Die gemeyn Alsene is warm in den eersten graet / ende drooge in den derden. Maer dat sap is veel heeter dan tcruyt. Dat eerste geslacht is bitter/ scherp/ en treckt tsamen. Maer dat tweede is veel heeter dan eerste. Dat derde maect subtil ende dunne/ ende dorret oft droocht minder dan dat tweede geslacht.

Die cracht ende operatie.

Alsene verwermt/ treckt tsamen/ is bitter/ scherp oft tangher / het suuert/ sterckt ende droocht wt. Daerom so purget sij den mensch door den camerganc en vrine van der galle die haer in de mage oft crop der magen / oft oock in de aderen vergadert heeft. West datmen smorgens nuchteren Alsen in neemt/ so preserueert sij den mensch voor dronckenschap / also dat hi dien dach niet droncken en wordt. Alsen gedroncken met Sefel saet/ verdrijft die winden en inflatien des buycks / ende oock weedom der mage/ desgelijcken die walginge en opworpen der magen. Alsen in water gesoden oft daer in geweyckt/ ende daer af alle dage acht loot gedroncken / beneempt eenen mensch die geele. Maer wordt sij met honich gedroncken/ oft op der vrouwen secrete plaetsen geleyt/ so brengt sij den vrouwen haer maentsonde. Met azijn gedroncken/ so is sij goet voor die venijnige campernoelien. Met wijn gedroncken is seer crachtich tegen vergiftheyt van Cicute oft wilde Peterselie / spinnen ende ander

Der venijnich gedierte. Alsen is oock goet voor doncker gesichte / die oog-
gen daer mede en met honich bestreken / want sij drijft daerwt tgeronen
bloet. Alsen gesodē en alsdan den damp daeraf in den mondt ontfangē/
ver saecht den tandtweer en pijnē der ooren. Alsen met sueten wijn geso-
den ende ouer doogen gestreken / beneempt die smerte ende weedom der-
seluen. Alsen ghemengt met olie van Roosen / dient seer wel ende is goet
voor de mage alsment daer op leyt. Met vijghen / salpeter ende met meel
van Radten oft peersche Cozenbloemen gemengt ende op geleyt / compt
sij te hulpe den ghenen die dwater laden / ende sieck sijn in de milte. West
dat ghi Alsen in de cleer kisten oft cleer scapraeyen legt / so sijn die cleederē
bewaert datter gheen motten in en comen. Alsen met olie yergens aen ge-
streken / verdrijft die muesien ende mugghen. Wanneer men water daer
Alsen in ghesoden oft geweyckt is in den inct doet / so en eten die muysen
die letteren niet. Sulcken cracht ende duecht heeft oock tsap van desen
cruyde / nochtans en salmen dit sap niet innemen binnen slijfs / wāt het is
der magen schadelick / ende het maect pijnē int hooft. Seriphium al-
leene oft met rijs gesoden / en met huenich ingenomen / doot die wormen
in den buyck / ende maect eenen saechten camerganck. Sulcken duecht
heeft dit cruyt oock / ist datment met sueten wijn in neemt. Santoni-
cum heeft genoeg die virtuyt en cracht van Seriphium / maer het wort
aldermeest ghebruyckt tegen die wormen / alst met huenich inghenomen
D wort / oft met eenen anderen sueten dranche. Den Alsen wijn becompt
der magen wter maten wel / want hi maect die mage sterck om die spijse
te verteeren / ende maect oock appetijt en lust tot eten. Ende brengt den
vrouwen haer bloeme. Si is goet den genen die sieck sijn in der leuer / en-
de die de geele hebben / ende oock die wormen hebben.

San Auerroone.

Cap. II.

Den Naem.

It cruyt dwelck wij in duytsch Auerroone heeten / wort
in Griecx ende Latijn Abrotonū genaemt / daer om dat-
tet teer / saecht / ende lustich is om aensien / oft om des wil-
le dattet eenen stercken ende bracken rueck heeft. Desen
naem hebben die Apotekers behouden.

Geslacht oft diuersiteyt.

De Auerroone is tweederley / groot ende cleyne / oft dmanneken ende
wijfken. Die groote oft māneken / noempt men huys Auerroone / oft sim-
pel. Die cleyne oft dwijfken wort geheeten Vrouwelijcke

Aen.

heeft veel geerdekens oft tackens /
oock niet so wit als dwijfken /
e. Dat wijfken is een spruyt-

a ij ken

Aken ghelijc een boomken / met witte ende aschverwe bladerkens / seer cleyne / ghelijc die bladerkens van Syecruyt oft Seriphium / geclouen / vol bloemen / die sijn ghelijck goudtgeele knoppen oft besien. Dit cruyt heeft oock redelick goeden ruck.

Die plaetse waert wast.

Die groote Aueroone wast alomme in de houe. Maer die cleyne vindt men op de houeelen ende aen bergen / op sandachtige heerstraten.

Den tijt.

Aueroone bloeyt in Augusto / maer dat saet vergaet men in Septēbri.

Die natuer ende complexie.

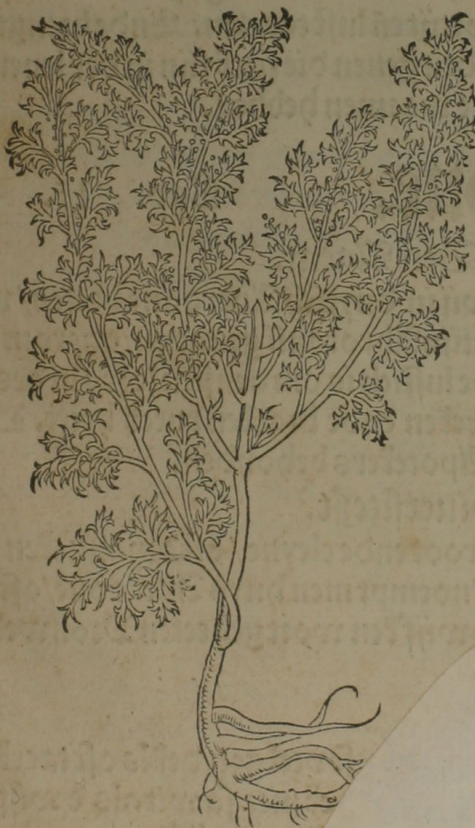
Aueroone is warm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Die bloemen en saet van beyde de Aueroonen met water ghesoden en gedroncken / dient seer wel den genen die kichen / die ghebroken sijn / dats als die senuen getrocken worden / die tsciatica hebben / ende die swaerlic haer water maken. Si brenghen den vrouwen ooc haer maentstonde. Aueroone met wein gedrocken / is crachtich en goet tegen alle venijn dat den mensch dooden mochte. Si is ooc goet den coud vorstighen / en die huyuerich sijn / als sij met olie gemēgt en aengestrecken wort. Sij doodet

Abrotonum mas.
Aueroon manneten.

Abrotonum femina.
Aueroon wijften.

V die wormen binnen den lijue. Aueroone verdrijft ende scheydet die taeye vochticheyt/daerom is sij goet tegen allerley geswel. Die affschen van de sen cruyde gebernt/en met Nollencruyt oft Radijs olie gemengt/is goet teghen dat wtualen vanden haere. Ende ist dat yemant sijn kinne daer mede bestrijckt/so sal den baert seer en snel wassen. Alsmen dit cruyt onder dbedde oft kussens leyt / so maket lust tot den vrouwen / en verdrijft oock alderhande toouerije / die desen lust ende begeerte beletten mochte. Maer die Aueroone is der magen gants ende geheel contrarie.

Van Mansfooren.

Cap. III.

Den naem.

M

Ansfooren wordt in Griecx ende Latijn geheeten Asarum / welcken naem in de Apoteken gebleuen is tot op den dach van heden.

Haetsoen.

Mansfooren heeft bladeren ghelijck Veele / maer sijn sijn veel saechter en ronder. Tusschen de bladeren nae bij de wortel wassen bruyn purpur welriekende bloemē/ in huyskens gelijc Belsencruyt/ en daerinne saet den wijnbesisteenen niet onghelijck. Het heeft veel wortelen/gecnobbelt/teer/crom / gelijc als

Caent Gras / maer nochtans veel dunner / ende hebben eenen vriendelijcken lieflijcken rueck / ende sijn tanger ende scherp op de tonge.

Asarum.

Mansfooren.

Die plaetse waert wast.

Het wast gheerne in doncker plaetsen / ende sonderlinge aen bergen ende in bosschen die veel lombre ende schaduwe hebben. Het heeft geerne row en dor eerdrijck/het wort nochtans som tijts in vochte bosschen oock gheuonden/ende in taey eerdrijck.

Den tijt.

Mansfooren bloeyen tweemaal int iaer / te weten in die Lenten en in den Herft. Het wordt vergadert van den vijftienden dach Augusti astot op den achten dach van September.

Die natuer ende complexie.

Mansfooren sijn heet ende drooghe in den derden graet/en principaelick die wortel/die aldermeest gebesicht wort.

21

Die cracht ende werckinge.

Die wortel van desen cruyde doet wel water maken. Si is oock ghesont den genen die dwater laden/en den genen die pijn in die huepe hebben. Si brengt den vrouwen haer bloeme/als men se met wijn ende hue nick siedet/ende daerasdrinct. Si purgeert oock door den camerganc/ gelijk die witte Nieswortel. Die wortel verdrijft oock dat kichen en hoesten. Met wijn gedroncken is sij goet den ghenen/die van venijnich ghe dierte gebeten sijn. Die bladeren van desen cruyde trecken tsamen. T sap van desen bladeren is goet voor de pijn int hooft/en voor hittige oogen/ ende ooc voor dwilt vier/ als men dat aenstrijckt. Mansfooren in looge gesoden/ende dat hooft daermede gewasschen/sterckt de hersenen en die memorie. Dat sap gemengt met Tutia die bereyt is/is een goede medecij ne voor de doncker oogen.

Van geel Waterlelien.

Cap. IIII.

Den naem.

B

Dit cruyt dwelc wi geel Waterlelien heeten/ ende bouen int lant Drakenwortel/geel Sweerdel/ oft Ackerwortel ghe noempt wort/ en is dat cruyt niet dwelc in Griec ende La tijn Acorus heet/gelijk wi lanck ende breet in onsen Latijn schen boec van de cruyden vercleert hebben/en is hier noo deloos dat selue den gemeynen man te verhalen. Want van sulcken ghe schille en questien behooren alleen die geleerde luyden te spreken / die ver stant hebben van den spraecken. Daerom soo willen wij sulcke disputa tien alomme in desen boeck ouerslaen en ongeruert laten.

Haetsoen.

Die bladeren van desen cruyde sijn lanck/gelijk van blaw wilde Le lien/maer nochtans wat smaelder ende scherper/ter wortelwaerts som tijts rootbruyn van coluer. Die stelen die wter wortelen schieten/sijn ef sen/ront/ende hol/ ende daer op wassen die geel Lelien. In elcke bloeme hangen die drij eerste bladeren nederwaerts / en daer tegen wassen drij ander bladeren opwaerts/smaelder dan die onderste. Als die voor ghe noemde bloemen afvallen / so volgen daer dicke ende drijcante hawkens nae/die sijn van binnen geuult met geel breet saet/ende elck saeyken is aen te sien gelijk een ghepletterde Wicke oft Vitse. Die wortel wast dweers herwaerts en derwaerts ouereen / met veel veesen die daer aen hangen/ van binnen is sij root lijfverwich/seer row van smaecte. Van gedaente ghelijckt sij eenen draeck seer wel / ende van des wegen wort sij van den sommigen Drakenwortel gheheeten.

Die plaetse haerder wassinghe.

Die geel Lelien hebben haer wooninge bij dwater en vijuers/in vocht ige plaetsen/als in vochte beemden/ende watercanten.

Den tijt.

21

Den tijt.

In de Lenten eer die bloemen wtcomen/pleech men die wortel te grauen. Dit cruyt bloeyt in den Mey ende int beghinsel van Junius.

Die natuer ende complexie.

Gheel Waterlelien drooghen wt sonder hitte / want bij den rouwen smaect machmen claerlick mercken / dat dese wortel gheens sins heet en is / maer veel meer cout / ghelijck dat den gheleerden / die Galenum ghelesen hebben / wel kennelick is / en en is niet van noode den leecken veel daer af te scrijuen.

Die cracht ende operatie.

Die geel Waterlelien wortel treckt wt der maten seer te samen / daerom salmense besigen om allerley bloet te stelpen / ende oock den loop des buycr. Si is oock wonderlijcken goet om den vrouwen haer maent stonde te stillene / als sij die oueruloedich hebben. Men machse ooc wel tot den Ackerfman ghebruycken / nochtans niet alleene / maer daer toe doende sommighe specerien / als caneel / naghelen / calamus / gengbeer / ende dierghelijcken. Want als sij also ghemengt is / soo is sij van wegghen haerder adstrictie oft tsamen treckinghe / der maghen seer goet. Maer alleen en salmen dese wortel / als sommighe pleghen te doene / voor den Acorum niet besighen / maer men sal daer voor nemen een wortele / die men nu schier in alle Apoteken vindt / ende wort gheheeten grooten Galigaen. Want dieselue wortel heeft alle die cracht ende operatie van den oprechten Acorus / ouermids dat sij benonden wordt scherp te sijne / en geens weechs row van smaecte / ghelijck die geel Waterlelien wortel.

Acorus officinarum.

Geel Waterlelien.

a iij Van wit

Van witten Hoemst. Cap. V.

Den Naem.

Dit cruyt/dwelck witten Hoemst oft witte Maluwe geheeten wort/heet in Griecx ende Latijn Althea / om sijn heylsamen cracht. Want Althea in Griecx is te seggen/Heylwortel. Die Apotekers noemen dit cruyt Bismalna en Maluaniscu/ sij hebben altijt geern wat besonds.

Tsaetsoen.

Witten Hoemst wast mans hooghe / het heeft eerst bladeren ghelijck Verckenfbroot/ daerna ghelijck Wijngaert/nochtans sijnse langer en ghehaert oft wollachtich/ ende saecht ghelijck als sluweel. Tusschen die saechte bladeren ende ronde stelen comen die bloemen wtgewassen/ ghelijck als witte rooskens. Het brengt saet gelijck als die ghemeyn Maluwe/ ghelijck caefkens. Die wortel is binnen wit/ taey/ ende clymerich oft lijmachich.

Die plaetse waert wast.

Witten Hoemst wast alderlieft in vochte ende vette plaetsen / als in beemden nae bij de watergrachten. Si is oock seer ghemeyn worden in alle houen/ouermids dat hi daer geplant wordt.

Den tijt.

Dij bloeyt in Julio ende Augusto. En alsdan behoort men die bloemen endetsaet te vergaderen/ ende die wortel in den Herft.

Althea.

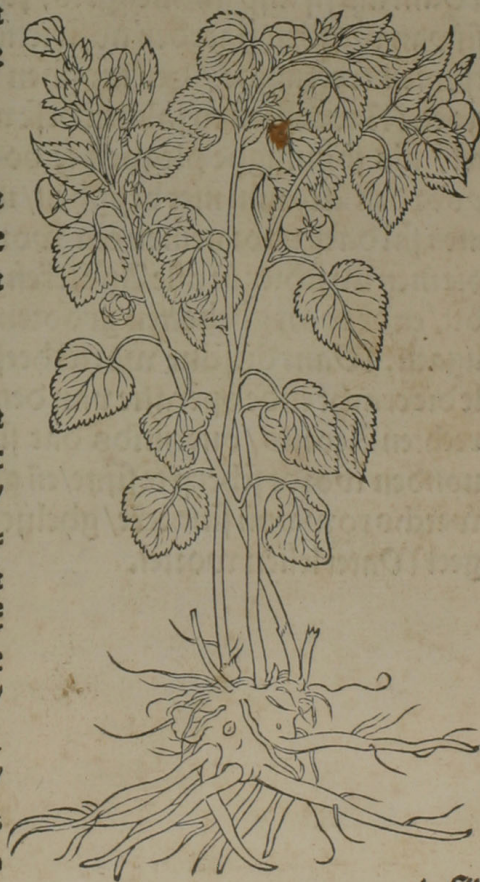
Witten Hoemst.

Die natuer ende complexie.

Die bladeren en bloemen sijn warm ende drooge in den eersten graet. Die wortel int beghinsel van den tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

Die wortel van desen cruyde in wijn oft huenichwater ghesoden / oft alleen gedroncken / heylt die wonden/ontstekingen bij den ooren/clieren/apostuenie/ontsteken borsten/ ende den eerstdarm die ghequetst is. Si is oock goet tot geheuen inflatien en verstuifdesenuen/ want sij scheydt en maect rijp/ sij breekt op ende heylt wederom toe. Als si gesode wort/ gelijc voorseyt is/ ende met gansen sinout/ oft verckensliese/ oft met termentijn ghemengt/ so

is sij

A is sijn goet voor die moeder die ontfeken is/ alsment in der vrouwen scamelheyt doet. Die wortel in water ghesoden ende ghedroncken / verlost de vrouwen van de tweede geboorte/ Secundine geheeten/ ende van andere oueruloedige humoren / die na den arbeyt in moeder lichaem bleuen sijn. Witten Hoemst wortel in wijn gesoden ende ghedroncken/ lost die vrijne en den steen/ en is ooc goet den genen diet root melisoen oft dysenterie hebben/ ooc voor dat sciatica/ ende den genen die beuen/ ende gebroken oft geschuert sijn. Met edick oft azijn gesoden/ en den mondt daer mede gespuelst/ verlicht den tandgweer. Tsaet van desen cruyde gruen ende drooge gepuluerizeert/ verdriift die swertte en witte plecken int aensicht/ alsment met azijn daer op strijckt. So wie hem smeert met dit saet ghemengt onder olie en azijn / dien en sal geen venijnich gedierte bijten. Het is oock goet tegen troot melisoen / teghen dbloetspouwen / ende allerley loopen des buycks. Dat saet in water ende azijn/ oft wijn gesoden ende ghedroncken/ heylt ende gheneest alle steken van Byen ende diergelijke ghedierte. Die bladeren met olie gemengt/ salmen leggen op beten van alderhande gedierte/ desgelijcx oock op den brant oft verberntheyt.

Van Anagallis.

Cap. VI.

Den naem.

Dese cruyden hebben voortijts bouen int landt Guychelheyl gheheeten geweest / want sijn gheloofden / waert datment aen den stijl vander dore hinck/ dat alderhande guychelye ende nachtgeesten daer door verdreuen werden. In Griecx ende Latijn heeten dese cruyden Anagallides.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/ dwijfsken ende manneken. Dat manneken/ dwelck men ooc Muer noempt/ heeft een root bloemken van cinnoberverwe. Dwijfsken heeft een schoon hemelblaw bloemken/ anders ist dmanneken in alder manieren ghelijck.

Haetsoen.

Anagallides sijn ghelijck struyckens wtgespreyt op der eerden / met viercante steelkens ende cleyn bladerkens/ een luttel rondt/ ghelijc Glas cruyt oft Mageleyne. So wanneer haer roode ende hemelblaw bloemkens afvallen/ so wordent heel ronde knopkens/ gelijk Coriander saet/ ende daerin is dreycantich geel cleyn saeyken.

Die plaetse waert wast.

Si wassen beyde in de wijngaerden/ ende ackerlandt/ maer gemeynlick in natte stoppel velden.

Den tijt.

Sijn bloeyen van den Mey af den gantsen somer door / maer meest

C in Augusto. Die bloemkens sijn wter maten schoon / ende principalick van dwijfken.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / so wel dmanneken als dwijfken / sijn warm ende drooge van natueren / sij suyueren ende trecken tot haer.

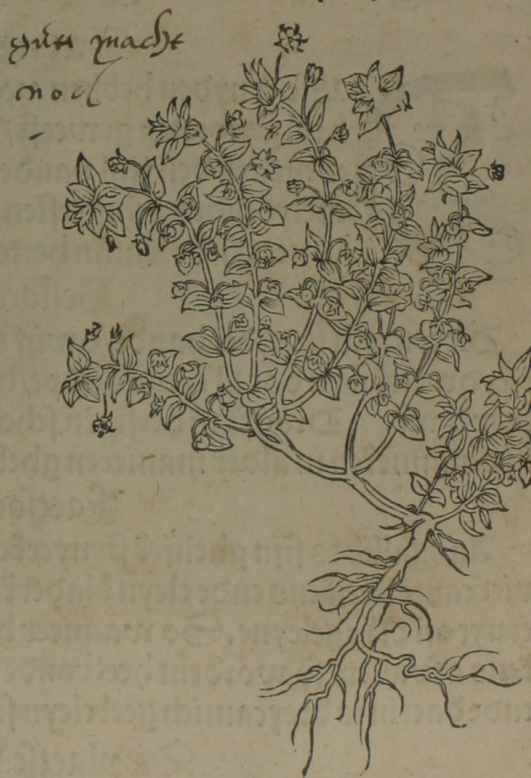
Die cracht ende operatie.

Beyde de Anagallis versaechten die pijn / maken suyuer ende reyn / sij trecken doornen ende splinters wt alsinent daer op leyt. Si sijn goet tot onreyn wunden / want sij suyueren ende reynigen die / ende heylense toe. Tsap van desen cruyden purgeert dat hoost / en treckt daer wt die taeye sljmige vochticheyt / pituita genaemt / alsinen dit sap in de nuese neemt. Alsinent in deser maniere vseert / so versaecht den tandgweer. Dit sap gemengt met maechden huenich / ende in doncker oogen gedaen / maect die claer ende suyuer. West dattet met wijn ghemengt ende also gedroncken wordt / so geneset die van nateren gebeten sijn / ende is goet voor die ghebreken der leueren en nieren. Dat wijfken sluyt den eerstdarm / maer dmanneken ontsluytten.

Anagallis mas.
Guychelheyl manneken.

Anagallis foemina.
Guychelheyl wijfken.

Den naem.

Dit cruyt wordt in Griecx ende Latijn gheheeten *Alsine*. Bij vnser tijden heet ment *Morsus gallinæ*. Somminge noement ooc Vogelcruyt ende Gansencruyt. Alle dese namen sijn desen cruyde gegeuen worden / ouermids dien dat sulcx die hinnen/hoenderen/ende vogelen geerne eten/ende dattet haer seer goet is als sij sieck sijn.

Geslachte.

Men vindt vierderley manieren oft geslachten van desen cruyde / die welcke wi alle onderscheydelick met dese namen genoempt hebben. Dat eerste/dwelc die rechte *Alsine* is / heet wi *Hoenderderm* oft *Hinnebeet*. Dat tweede *Hoendererue* oft *Middelmuur*. Dat derde/cleyn Vogelcruyt/ *Spuerie* / oft cleyn *Muer*. Dat vierde / *Hoenderbeet*. Si mogen noch wel anders genoempt werden / maer om datmen se te bat deen wt dander kennen soude/so hebben wi haer dese namen gegeuen.

Die forme ende faetsoen.

Dat eerste cruyt ende vlieddert langs der erden met ronde stelen / en wt de knopē van desen stelen wassen cleyn tacrkens becleet met cleyn bladerkens / den *Muysoorkens* gelijck / gelijck aen *Glascruyt* / maer niet so row. Tusschen de bladerkens wassen cleyn witte bloemkens / die sijn van buyten gruen. Ende inder waerheyt ist datmē die cleyn bladerkens van *Glascruyt* met de bladerkens van desen cruyde confereert ende bij malcanderen houdt / soo sijnse deen den anderen also ghelijck / datmen se niet wel onderkennen en can. Dat tweede dwelck wij *Hoendererue* noemen/heeft bladerkens die sijn wat rouwer / ende rondtom gehackelt oft ghekerft / ende die stelen sijn purpurroot. Die bloemkens sijn lichtblaw / ende staen tusschen de vliegelen vande tacrkens. Dat saet is in twee brede haukens gesloten. Dat derde/dwelck wij Vogelcruyt heeten/heeft ouer maten cleyn steelkens ende bladerkens / den *Thymus* seer ghelijck. Die bloemkens sijn wituerwich. Tsaet is geel / in cleyn ronde knopkens oft haukens besloten. Dat vierde met namen *Hoenderbeet* / heeft oock ronde ende gehaerde steelkens / het is vol saps / en heeft bladerkens schier ghelijck deerste / maer niet so lanck / ende meest deel gehackelt en gehaert. Het crijcht cleyn purpurbruyn bloemkens tusschen de bladerkens ende steelkens / daerwt worden cleyn besloten knopkens / daerin vindt men drey greynkens.

Die plaetse daert wast.

Dese geslachten en manieren van cruyden vindt men allet iaer door in alle cruythouen / in wijngaerden / in bosschen / en in vette ackernelden.

Den tijt.

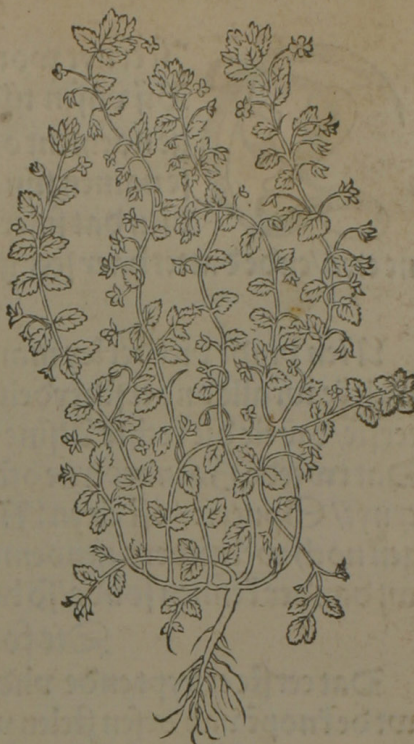
Dese cruyden loopen oock midden in den winter wt / ende hebben alle bladerkens ghelijck die cleyn *Muysoorkens*. In den somer verdrooghen se eens deels.

Die na

Alfene maior. Hoenderderm.

Alfene media. Hoendererue.

Alfene minor. Kleyn Vogelcruyt.

Alfines quartū genus. Hoenderbeet.

21

Die natuer ende complexie.

Die Hoenderderm sijn al cout en vocht van natuerē/nochtans en adstringeren noch en trecken sijn niet te samen.

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden coelen seer / daerom sijn sijn goet tot inflammatie en ontstekinghe der oogen/ende tot allerley groote hitte/ want sijn lesschen ende blusschen seer / alsinent te voren stoot / oft tsap daeraf daer op leyt en aenstryckt. Si dienen oock seer wel tot alle hittige wonden / alsinent onder Gersten meel mengt. Dat Cleyvogelkenschruyt is goet den genen die dat feber en de cortse hebben / alst in water gesoden wort / en gedroncken / ouermids dien wordet oock van sommigen Cortschruyt gheheeten.

Van Chamillen.

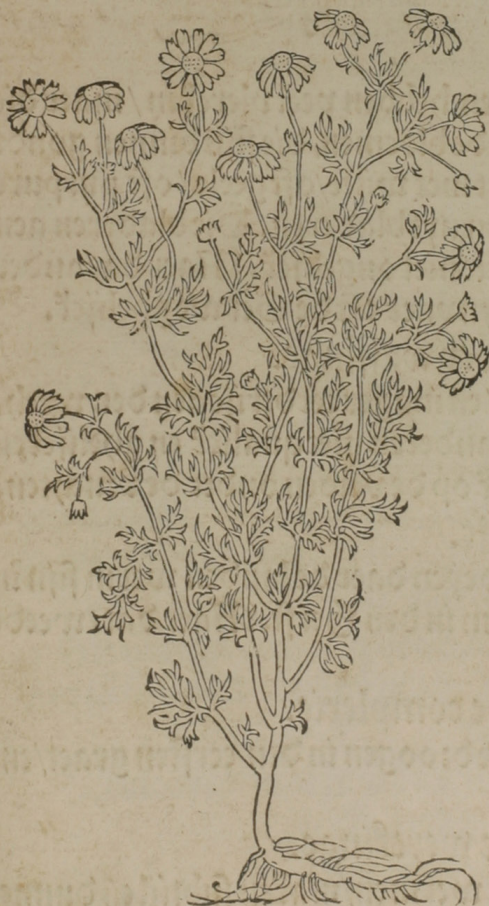
Cap. VIII.

Den Naem.

Dit cruyt dwelck wi in duytsch Chamille heeten / wort in Grietscher ende Latijnscher talen genoempt Chamemelum / ouermids dien dattet eenen lieflijcken rueck heeft / als eenen appel. Maer dit is principalic te verstaen van der witte Chamille.

Chamæmelum leucanthemum.

Witte Chamillen.

Chamæmelum chrysanthemum.

Geel Chamillen.

b

Geslachte.

B

Geslachte.

Chamæmelum eranthemum.

Riddersporen.

Daer sijn drierley manieren oft geslachten van Chamille / also Dioscorides dat claerlick beschrijft. Dat eerste heeft witte bloemen / ende wort wt dier oorsaken van den Grieken Leucanthemum gheheeten. Wij mogent in duytsch wel witte Chamille heete.

Dat tweede draecht goudtgeel bloemen / daerom wordet in Griec ghe-noemt Chrysanthemum. In duytsch heeten wij tselue cruyt geel Chamille.

Dat derde heeft purpurbloemē / ende wort van Dioscorides ghe-noemt Eranthemum / om des wille dattet in werme landen in die Lenten meest bloeyt. In duytsch heetet Riddersporen / ouermids diē dat sijn bloem eens ridders spore niet ongelijck en is. Die Apotekers noemen dit cruyt Consolida regalis / van des wegen dattet die wonden heylt.

C

Tsaetsoen.

Die tacken van dese cruyden sijn sel den ouer een spanne hooghe / haer stelen hebben veel vlercken / maer die tacken sijn dunne / daer op wassen ronde bloemen / die sijn binnen goudt geel / en van buyten rontomme gheciert met witte / oft geel / oft purpure bladerkens / van de grootte van Wijnruyt bladeren. Die bladeren aen de stelen vande twee sorten / sijn de Dille niet ongelijck. Maer dat ander geslacht heeft bladeren die sijn den Reynvaer oft de Gerwe ghelijck.

Die plaetse haerder wassinghe.

Si wassen geerne in herte / drooge / en mager eerdtrijc aen den wech. Nochtans deerste en tderde / die malcanderen niet qualick en ghelijcken van bladeren / die wassen ghemeynlick op de velden onder de vruchten.

Den tijt.

Dat eerste ende derde gheslacht / bloeyen daer de landen werm sijn in de Lenten / ende daernaē oock wederom in den Herst. Maer dat tweede gheslacht bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Alle de Chamillen ververmen ende droogen in den eersten graet / ende de principalick de witte.

Die cracht ende werckinge.

De wortel / de bloemē / en tcruyt / ververmen / maken subtyl en dunne /
ende

A ende verteeren. Als men daer af drinckt / oft daer inne badet / so brengen sij den vrouwen haer maentstonde / en lossen die vrjne ende den steen. Sij verdrijven oock die inflatien ende winden / ende oock de pijn in den cley nen derm. Si purgeren die gene die metter geele gequelt sijn / en sijn goet den genen die gebreck hebben inde leuer. Chamille in water gesoden ende op de blase geleyt / versaecht die pijn der seluer. De beste en crachtichste onder alle Chamillen / is die gene die purpurbloemen draecht. Naer deerste ende tweede maniere van Chamillen / lossen die vrjne machtelyken seer. De Chamillen sijn goet gestreken op de fistelen in den traenhoec vanden oogen / want sij genesen deselue. In water gesoden / ende in den mondt gehouden / so verdrijven sij die vlceratien binnen den mont. Olie van Chamillen is oock goet gebesicht tot de clysterien / diemen inde cortse vseert. Si versaecht oock allerley weedom / ende neemt wech die vermoeytheyt vanden leden. Wat verstijft en ghespannen is / dat maect sij slap ende los / ende wat verbert is / dat selue versaecht en versoet sij. Ende alles wat verstopt ende dick is / dat opent sij ende maket dunne. Men mach oock die Chamille een drachma swaer te drincken geuen / de genen die van den nateren gebeten sijn / want sij is daer toe seer goet. Die Chamillen / die de purpurbloemen dragen / sijn excellentelijcken goet en crachtich teghen den steen / ende voor crancke doncker oogen. Si heylen ende genesen oock alle oude wonden ende ghebreken / als sij ghestooten ende **B** daer op gheleyt worden.

Van Dille.

Cap. IX.

Den naem.

Dille wort in Latijn ende Griec Anethum gheheeten / en dien naem is tot noch toe inde Apoteken bleuen.

Laetsoen.

Dille wast lanck ende hooge met ronde stelen / en veel schuetkens en tacckens / ende draecht cleyne smale bladeren / eenen grouen draet niet ongelijck / ghelijck de Venckel / daertoe oock schoon geel gecroonde bloemen. Tsaet is breet gelijc een cleyne bladeken. Die wortel is houtachtich ende wit / niet seer lanck. In somma / Dille is den Venckel van laetsoenegants gelijck / also dat men se niet lichtelijcken en can onderkennen.

Die plaetse waert wast.

Set wast al omme in de houe daert ghesaeyt wort. Set comt oock van selfs voort / ghelijck als de Venckel.

Den tijt.

Set bloeyt ghemeynlick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dille is warm in den tweeden graet / oft int beginsel van den derden /

Van Dille.

Cap. IX.

Anethum.

Dille.

Ende is drooge in den eersten / oft int beginfel van den tweeden graet. De gebrande Dille is werm ende drooge in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dille saet / en die opperste sopkens van de stelen ende tackens in water gesoden / brengt den vrouwen weder om soch in de borsten. Het doet oock tgrimsel in den buyck vergaen / ende scheydt die inflatien ende winden in den buyck. Het stilt ooc dat ouergene en den camerganck. Het lost oock die ruijne. Het versaecht den hick / en dat opworpen van der maghe. Het maect onclaer ende duyster gesicht. So wanneer men Dille dickwils drinckt en doorgaens vseert / so verteeret en verdroocht si tsaet va geniture. Dille gesoden / en ouer dien damp geseten / beneempt dat opstooten van der moeder. Dille saet tot asschen gemaect en gepulueriseert / geneest die clieren oft rontselen int fondement / geheeten condylomata. Dille in olie gesoden / verteert / versaecht die pijn oft smerte / maect slaperich / en brengt die groe herde geswellen tot rijpicheyt. Gebrande Dille is goet tot vochte sweeren / ende sonderlinghe so heylt ende gheneest si die sweeren die aen heymelijcke plaetsen staen.

Van Donderbaert.

Cap. X.

Den Naem.

Donderbaert wort oock van den sommighen Huyswortel geheeten / want men meynt / so waer dit cruyt op een huys wast / dattet weder daer geen schade doen en can / ende dattet ooc van blixem noch van donder niet en can geraect worden. In Griecx heetet Alizoum / in Latijn Sedum en Semperuiuum / ter causen dattet altijt somer en winter groen blijft / ende gheen letsel en crijcht van eenich weder. Desen naem is in de Apoteken bleuen.

Geslacht.

Donderbaert is drijerley / also ons dat Dioscorides beschrijft. Deerste heet grooten Donderbaert / oft groote Huyswortel / daerom dat sijn bla-
deren

Aizoum maius.
Grooten Donderbaert.

Sedum minus mas.
Bladeloos manneten.

Sedum minus foemina.
Bladeloos wijfken.

Sedi tertium genus.
Wuerpeper.

A deren grooter sijn dan van dandere. Dat tweede gheslacht oft soorte heet men Bladeloos/oft cleynen Donderbaert manneken/ ende wort in Griecx genoemt *Trithales*/ ouermids dattet drijmael des iaers bloeyt. In de Apoteken ende bij andere die cruyden hanteren/heetet *Vermicularis*/daerom dat de bladeren ront sijn/gelijck eenen worm. Sommighe noement oock *Crassula minor*. Dit tweede geslacht van Donderbaert is tweederhande/deen met geelen bloemen / datmen noemt Bladeloos/oft cleynen Donderbaert manneken. Dander met witten bloemē/dwelc men oock heet Bladeloos/oft cleynē Donderbaert wijfken. Dat derde geslacht van Donderbaert / heetē sijn *Muerpeper*/oft *Cattendruyfskens*/oft oock *Vermicularis minor*/daerom dat sijn bladerē eenen cleynen ronden corten wormken gelijck sijn.

Haetsoen.

Den grooten Donderbaert heeft eenen steel/die is eenen cubitus hooge/vet ende dicke/sijn bladeren sijn vet/eenen duym dicke/en voor scherp gelijck een tongesten. Dese bladeren buygen haer som nederwaerts ter eerden/som staen si strack en hert aen malcanderē/makende een rondeel/aen te sien gelijc een ooghe/oft een dobbel sterre. Die stelen dragen bruynt bloemen deen neffens dander/die gelijcken wel een open vlasbolleken.

B Den cleynē Donderbaert heeft veel cleyn stelen/ comende wt een wortele/ende die sijn vol cleyn ronde vette bladerkens/bouen scherp. Dese stelen sijn een span hooge/ ende int opperste van den seluen wassen geele en witte bloemkens gelijc sterren. Die derde manier van Donderbaert/dwelc men *Muerpeper* heet/heeft seer cleyne bladerkens/der wilde *Porceleyne* niet ongelijck van haetsoene/ nochtans beter gelijckende een *Terwen* coren / ghehaert / niet so scherp voren als die ander geslachten / het crijcht oock geel bloemkens gelijck sterren.

Die plaetse daert wast.

Grooten Donderbaert wast geerne op de huysen / op oude mueren/ op de daken/ende op hooge bergen. Cleynen Donderbaert wast oock op de mueren/op oude daken/ in hooge bosschen / ende oock somtijts op sandige heete velden ende heyen. Dat derde in steenachtige plaetsen/bidwater/in de grachten/in de lombre/ende in sandige plaetsen.

Den tijt.

Grooten Donderbaert bloeyt in *Junio* ende *Julio*. Den Cleynen in *Mai*o ende *Junio*. Desgelijcken oock die *Cattendruyfskens*.

Die natuer ende complexie.

Grooten ende cleynen Donderbaert en droogen niet seer/maer si sijn cout in den derden graet. Dat derde geslacht / gelijck *Dioscorides* en alle oude experthe medecijns beschrijven/ iae gelijc oock sijnen scherpen tangeren smaect wtwijst/is werm van natuere. Ende gemerckt oock dattet *Muerpeper* heet/so geeft sijnen naem genoeg te kennen/dattet heet is op de tonge gelijck *Peper*. Ende om deswille dattet op de mueren en steenen wast/so heetet *Muerpeper*.

Die cracht

C

Die cracht ende operatie.

Donderbaert beyde groot ende cleyne vercoelen seer/ende trecken tsa-
men oft astringeren ter redelijcker wijze / ter causen van dien sijn sij goet
tot dwildt vier/tot ontfekinge der ooghen/brandt/podagra/ende swee-
ren die voorts eten / alsinen die bladeren alleen / oft met Gersten moundt
daer op leyt. Dat sap met Gersten moundt ende olie van Roosen ghe-
mengt/ende ghestreken/beneempt die pijn int hooft. Dat sap ghedron-
cken / stelt ende stilt dat root melisoen / ende den loop des buycks. Met
wijn ingenomen/verdrijuet die ronde lange wormen wten buycke. Het
stilt oock den vrouwen haer cranchtheyt oft maentstonde/als sijt in haer
heymelijcke plaetsen vseren. Dat derde geslacht/dwelc men Nuerpe-
per heet/verwermt / eet innewaerts / ende bijdt dat vel door. Lest dat-
men tsap daer af met liefe onder een mengt / so verdrijuet die gheswellen
ende halsclieren/alsinent daer aen strijckt. Mij verwondert seere dat
sommighe medecijnmeesters desen cruyde die operatie van die tweede
maniere van Donderbaert toescriuen / aengesien dattet scerp ende tan-
gher op de tonghe is / ghelijck als bouen verclaert staet / ende ouermids
dien de cracht ende operatie niet hebben en can van vercoelen.

Van Wechbree.

Cap. XI.

D

Plantago maior. Groot Wechbree.

Den naem.

Wechbreede oft We-
gherick / wordt in
Griecx geheeten Ar-
noglossum / dat is
te seggē/ Schaeps
tonge/ ter causen dattet blat van desen
cruyde de tonghe van een schaep ghe-
lijckt. Oock wordt dit cruyt in Latijn
gheheeten Plantago / ende also heetet
noch in die Apoteken.

Geslachte.

Naet verclarē van Dioscorides en-
de alle oude doctoren die vanden cruy-
den gescreuen hebben / so sijnder twee
geslachten van Wechbreede/groot en-
de cleyne. Maer in onse landē worden
drij gheslachten gheuonden/de groo-
ten/middelbaren / ende den langen oft
smalen Wechbree. Den grooten hee-
ten de sommighe/rooden Wechbree.
Den middelste/brede Wechbree. Den
derden / langen oft smalen Wechbree/
b iij daerom

Van Wechbree.

Plantago media.
Breedte Wechbree.

Cap. XI.

Plantago minor.
Hondtsribbe.

¶ daerom dat hi scherpe en sijnale bladeren heeft/gelijck den grooten/breedte bladeren/en desen heeten wij bij ons Hondtsribbe. De groote Wechbreede wort oock roode Wegherick gheheeten/wt oorsake dat die aren/ofst toortstems met den sade een weynich bruynroot van coluer sijn.

Haetsoen.

De groote Wechbree heeft breedte bladeren/gelijck de Beete/die hebben van buyten seuen ribben/die al tsamen vergaderen aen dat eynde vanden blade ter wortelen waert. Dit cruyt cruycht ronde oft bi tijden/also Dioscorides oock vermaent/ghehoeckte oft gecante haerachtighe stelen/een span hooge/root van coluer/die sijn ghelijck een tortse/van de middel af tot opt sopken toe rondsomme met saet becleet en bedeckt. Aen sijn aren wassen bi tijden geele en somwijlen ooc groen bloemkens. De wortel is teer/row van veesen/wit/eenen vinger groot. De middelbaer en breedte Wechbree is wat cleynder. Sijn bladeren breyden haer wt op deerde/gelijck een sterre/ende sijn row ende gehaert/met seuen genoude ribben/elck blat alst volcomen is/ghelijck wel eender tonghen. Die stelen sijn ront/haerachtich/een span lanc/ende draghen int opperste gheerde weltrieckende bloemen/van coluer wit/met purpurbruyn ghemengt. Die wortel is der voorgaender gelijc. Die bladeren vande Hondtsribbe oft sijnal Wechbree/die sijn sijnalder/minder/saechter/essend en teerder.

Die stelen

Die stelen sijn met canten/haer buyghende ter eerden/ende int opperste van den stelen wassen bleecke gheerde bloemen.

Die plaetse daert wast.

Die groote Wechbree wast geerne in vochtige plaetsen. Desgelijcks oock die Sontsribbe/ende daertoe oock aen de dijcken/in de hounen/ende beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen al tsamen in Maio en Junio. Dat saet mach men in Augusto vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Wechbreede coelt ende droocht in den tweeden graet.

Die cracht ende werckinge.

Wechbree bladeren drooghen en trecken tsamen. Daerom sijn se goet ghebesicht tot alderhande quade/lopende/en onreyn wonden. Wechbree stilt dbloet/ende dat root melisoen/principalick saet met wijn ghedroncken. Die bladeren heylen ende ghenesen den wolf/ende alle loopende gaten/als men die daer op leyt. Sij sijn oock goet gheuseert voor die ghene die van dulle ende verwoede honden ghebeten sijn. Item tot verbrandtheyt/hittighe apostuenien/sweeringhen ontrent den ooren/ende gheswellen ende houelen. Met sout/verdrjuen sij die sweerende clieren ende apostuenien ontrent der kelen/als sij daer op gheleyt worden. Dat sap vanden bladeren is goet tot vlceration ende veruuytheyt binnens monts/als men den mont des daechs dicwils daer mede wasschet. Het heylt oock die fistelen/als ment daer in druypt. Het is oock goet gegeuen den ghenen die kichen/ende den genen die de vallende sieckte hebben. Het beneempt die pijn in de ooren/als men dat daer in druypt. Desgelijcks die hitte in de oogen. Het dient oock wel als yemanden sijn tandvleesch bloedet/en doorgaens bloet spout. Dit sap ghedroncken/of in der vrouwen schamelheyt ghedaen/stopt haer crancckheyt. Dat saet van Wechbree met wijn gedroncken/stilt dat spouwen des bloets. Die wortel van Wechbree ghesoden/ende met dat water den mont gespuelt/of die wortel ghecnout/beneempt den tandtsweer. Die wortel oock met den bladeren in soeten wijn ghedroncken/gheneest dat ghesweer in de blase en nieren. Sij sijn oock goet tot de verstoptheyt der leuer ende nieren. Drij van desen wortelen in vier loot wijns/ende so veel waters gedroncken/verdrjuen die tertiane oft drijdaechsche cortse. Desghelijcks vier van desen wortelen/de vierdaechsche cortse oft quartane. Sommige hangen Wechbree wortelen aen haeren hals/meynende daermede die sweerende clieren ontrent der kelen te verdrjuen.

Van Wa

e Van Waterwechbree. Cap. XII.

Den naem.

DEn Waterwechbree heeten sommighe oock Vorschlepelcruyt/daerom dat de bladeren geformeert sijn gelijk lepen/ende dat die vorschē altijt bi dit cruyt haer woninghe hebben. Ende mids dien dattet den Wechbreede gelijc is/ende in waterachtige plaetsen geerne wast/so heetment in Latijn *Plantago aquatica*. Maer oft dit cruyt den ouden Griescchen ende Latijnschen meesters bekenst heeft gheweest/en can ick noch ter tijt niet gheweten.

Haetsoen.

Waterwechbree is een schoon cruyt met vette groene bladeren/den Wechbree/als voorszeyt is/niet seer onghelijck. Dit cruyt langhe stelen/met veel neuenschuettens bouen hooge/die dragē cleyne bloemkens/wit van coluer/ghemengt met een weynich purpurverwe. Als dese bloemkens af vallen/soo wordent schoon enopkens/daerin leyt sijn saet.

Plantago aquatica.
Waterwechbree.

Die plaetse daert wast.

Set wast in staende water/poelen/ende watergrachten oueral.

Den tijt.

DSet bloeyt in den somer/sonderlinghe in Junio ende in Julio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is cout en drooge van natueren/gelijck de Wechbree/want van smake en is si der Wechbree wortel niet onghelijck.

Die cracht ende operatie.

Waterwechbree/ oft Vorschlepelcruyt/wort bouen ander cruyden geprezen ende verheuen om hitte te lesschen/en gheswel te verdriuen. Daer wt machmen mercken/dat dit cruyt den Wechbree in duechden niet onghelijck en is/ende daerom so waert noodeloos hier van sijn operatie meer te scrijuen.

Van Bū.

Den naem.

Onder desen naem willen wij begrijpen alle die cruyden/ die in Griecx ende Latijn Artemisie heeten. Maer welck cruyt desen naem principalic behoort te dragen/ dat willen wij coorts hier na verclaren/ int bescrijuen van der diuersiteyt van dese cruyde. Maer waerom dat dese cruyden Artemisie heeten/ en darfmen hier niet te verhalen/ want sulcx staet int lange vertelt in onsen latijnschen boeck van de cruyden.

Geslacht.

Also ons Dioscorides bescrijft/ so sijnder drij maniere van cruyde die Artemisia heeten. Deerste wort sonderlinge geheeten Bijuoet/ en S. Jans cruyt/ oft S. Jans gordel. Want sommige gorden haer met desen cruyde op S. Jans Baptisten auont. Dit cruyt is ooc tweederhande. Deene met gants bruynroode stelen ende bloemen/ en wort daerom rooden Bijuoet geheeten. Dander met witte groen stelen en bloemen/ waer door dattet witten Bijuoet gheheeten wordt. Ende dese maniere van cruyde wordt in Latijn gheheeten Artemisia latifolia/ om sijn breede bladeren wille. Dander maniere oft geslacht van desen cruyde/ wort in Latijn geheeten Artemisia tenuifolia/ om sijn teer bladeren wille. In de Apoteken heetet Matricaria/ dat is te seggen/ Mater/ oft Moedercruyt.

B Dat derde geslacht/ dwelck in Latijn ghenoeemt wort Artemisia monoclona/ ende Tagetes/ ende van sommighen Tanacetum/ wordt in duytsch Keynvaer oft Wormcruyt geheeten/ daerom dattet die wormen in den buyck doet steruen en afdrijft. Onder dat derde geslachte van dese cruyden mogen oock gherekent worden die lieflijcke schoon bloemen/ diemen nu schier al omme in de hoven ende teylen plant/ ende heeten Genoffelen wt Indien/ oft Calcoetsche bloemen/ oft Vilieren van Tunis/ want die bladeren daer af/ sijn den Keynvaer seer gelijck/ nochtans sijns wat teerder. Sij hebben oock eenen stercken ruck/ ghelijck die bladeren van den Keynvaer.

Haetsoen.

Bijuoet heeft veel schuetkens oft struyckfens/ het is der Alsen gelijck/ nochtans heeft den Bijuoet groeter ende vetter bladeren/ die bouen doncker groen/ ende beneden heel wit van coluer sijn/ ende sijn seer gehackelt ende geclouen/ gelijck als handekens aen te sien. Sijn bloemen sijn cleyn ende teer/ ende sijn saet is ront. Mater heeft cleyn der ende teerder bladeren/ en sijn bleeck groen/ sijn bloemen sijn der Chamillen ghelijck/ binnen geel/ ende rondtsom met cleyn witte bladerkens becleet/ maer nochtans cleyn der en teerder. De bloemen/ ia oock tgeheel cruyt is sterck van rucke. Keynvaer heeft gemeynlick eenen bruynrooden steel/ somtijts twee ellen hooge/ met veel neuenschueten/ daeraen wassen bladeren die en sijn niet diep gekerft. Maer op den steel wassen veel geel bloemen/ niet gelijck een sterre/ maer gelijck een knoppe. Die Calcoetsche bloemen hebben

Artemisia latifolia. Bijuoet.

Matricaria. Water.

Tagetes. Keynvaer.

Flos Indianus. Calcoetsche bloemen.

Eben eenen donckerrooden steel/gelijck den Reynvaer / met veel tacken en schueten/ende daeraen staen oock veel teere bladeren/aen beyde syden geterft/ende hebben eenen stercken rueck. Op de stelen wassen schoon bloemen/die en sijn den Genoffelen niet onghelijck / ende van coluer mogen sij wel gheleken worden bij geel carmesijn flouweel.

Die plaetse daert wast.

Bijuoet wast gheerne in waterachtighe ongheboude row plaetsen. Later wast geerne in drooge plecken/bij de mueren/ontrent de tuynen/ende in de hoven. Reynvaer wast gemeynlick op de watercanten/aen de dijcken ende dammen. Die Calcoetsche bloemen plantmen in de hoven ende teylen / ende sijn cortelinghe hier te lande gebrocht/want voormaels en wistmen niet daer af te spreken.

Den tijt.

Si bloeyen al te samen in den somer/ende sonderlinghe in Julio ende Augusto. Die Calcoetsche bloemen so wanneer mense in stouen/ende in werm cameran/en kelders bewaert/so brengen sij oock haer bloemen voort ontrent Kerstmisse/ende den gheheelen winter door.

Die natuer ende complexie.

Dese gheslachten van cruyde sijn werm in den tweeden graet/ende in den eersten graet volcomelick drooghe/daertoe hebben sij oock een teere substantie.

Die cracht ende werckinge.

Dese cruyden gesoden/sijn seer goet voor de vrouwe/als sij den damp daer af van onder ontfangen / oft in sweetcuypen haer daer mede waschen / want sij brenghen dan haer maentstonde / ende sij driuen haer af die secundine/ende die doode vruchten. Si openen oock die moeder die ghesloten is / ende sij breken den steen / ende maken d. t. h. rijst / ende brengen die vrije haeren loop weder. Tsap van desen cruyde met Myrrhe ghemengt/ende in die moeder ghedaen / drijft den vrouwen allerley vochticheyt af. So wie dese cruyden ouer hem draecht/dien en can geen venijnich ghedierte noch anders yet letten oft schaden. Als yemandt die ouer wech reysst/Bijuoet bi hem draecht/so verdruiet die vermoeytheyt.

Later ghesoden/ende met olie van Amandelen ghemengt/ende ghelijck als een plaester op de maghe gheleyt/geneest die pijn ende weedom der seluer / het verdrijs oock die pijn der senurwen / alsment in dier maniere daer op leyt/oft alsment tsap daer af met olie van Roosen mengt/en daer op strijckt / oft daer mede wrijft / oft saluet. Die bloemen van den Reynvaer hebben een sonderlinghe cracht tegen die wormen/als sij met wijn/oft melck / oft met huenick inghenomen worden / want sij driuen die wormen crachtelijcken af. Van de Genoffelen van In-

dien/oft Calcoeten/en heb ick geen sonderlinge experientie/maer ick achte ende houde dat

haer cracht den Reynvaer
seer ghelijck is.

Den Naem.

A

Leescruyt wordt also gheheeten om dattet al omme aen-
cleest/ende gheerne aen de cleederen blijft hanghen/want
het is seer row ende haeckachtich. In Griecx ende Latijn
heetet Aparine en Omphalocarpon/om dat sijn saet eenē
nauel gelijck is.

Haetsoen.

Cleescruyt heeft veel teere cleyne viercante rouwe tacken ende stelen/
ender rondtomme wassen gesterde bladerkens/ van malcanderen staen-
de ghelijck aen dat Meescruyt. Wt de
ioncturen en cnooptens wassen oock
nueschuettens met witte bloemkēs/
en als die afvallen/ so compt dat saet
voort/dwelck graw/hert/ ende ront
is/ende is in de middelt een luttel wt-
gheholet/ghelijck als eenen nauel/ en
is row. Dat cruyt/de stelen/ en tsaet/
haect ende blijft aen de cleederen han-
ghen/ghelijck als bouen verclaert is.

Die plaetse daert wast.

B Dit row Cleescruyt wast ondert
Vlas ende ander vruchten/al omme
ontrent de tuynen/heggen en hagen.

Den tijt.

Men vindt allet iaer door/son-
derlinghe in den Mey. Het wort ver-
gadert in den somer/als saet brengt.

Die natuer ende complexie.

Cleescruyt is werm ende drooge
van natueren/ en suyuert al wat on-
reyn is.

Die cracht ende operatie.

Tsap van desen cruyde/ stelen en-
de saet/wtghestooten/ende met wijn ghedroncken/dat helpt teghen tve-
nijn van nateren/ende ander venijnich gedierte. West datment in de oor-
ren doet/so verdrijuet die pijn der seluer. Dit cruyt met verckens liefe ge-
stooten ende gemengt/dat doet die sweerende clieren ontrent
der kelen vergaen. Alsinen die bladeren op de won-
den leyt/so stelpen en stillen sij dat bloet.

Aparine. Cleescruyt.

Van Beren

Van Berenclaw. Cap. XV.

21

Den naem.

Berenclaw heet oock Berenpoot / daerom dat sijn blat eenen berenpoot ghelijckt / ende daerwt heetet noch in de Apoteken Branca visina. In Griecx en Latijn noempt ment Acantha.

Geslachte.

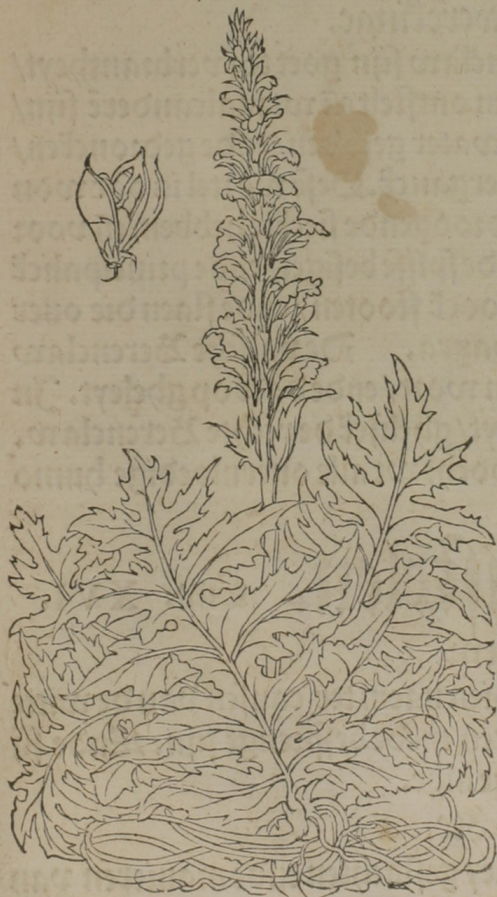
Dit cruyt / dwelck Acantha ghenoept wort / is tweederley / also dat Plinius lib. xxiij. cap. xxiij. claerlick betuycht. Deen heeft stekende oft rouwe ende gecrolde bladeren / ende corter dan dat andere / dwelck der beschrijvinge van Dioscorides niet en gelijct / ende is tselue dat hier te lande alomme in de hoven ende beemden wast / ende dit is den valschen Berenclaw. Dat ander is plan en effen / ende is langer / iae oock also Dioscorides beschrijft / twee cubitus oft eenen haluen vadem hooge / ende dit is den rechten Acanthus / oft rechten Berenclaw.

Haetsoen.

Den rechten Berenclaw heeft bladeren ghelijck Lattouwe / maer sijn breeder ende langher / geclouen ende ghefertelt ghelijck aen wit Mostaertcruyt / ende sijn swert / vet ende effen. Het heeft eenen hoogen oft langhen steel / eenen vinger dick / die met lange stekende bladeren / welcke

Acanthus uera.

Den rechten Berenclaw.

Acanthus germanica.

Den valschen Berenclaw.

In manieren van schubben oft vischschellen voort comen / tot bouen toe becleet is. Op denseluen steel wast een schoon witte bloeme / als die afvalt / so wort daeraf een hawken / ende int selue leyt lanck en geel saet / also groot als een Roomsche erwte. Die wortelen sijn taey ende lijmachlich / root ende lanck. Onsen duytschen valschen Berenclaw is een swert row cruyt / sijne bladeren sijn oock gheclouen ende verdeylt gemeynlick in vijf sijdbladeren / den steel is oock row / lanck / hol / somtijts eenen vinger dick / met bruyn adertens doortrocken / met cnoppen onder set gelijck de Venckel / int opperste van den steel wassen schoon croone / die dragen wit bloeyfel bijnae ghelijck den Vlier. Tsaet / dwelck van den bloeyfel compt / wort breeder dan Dyl saet / altijt twee breede graenken te samen / gelijck dat inde figure claelick gheconterfeyt staet. De wortel wast bij tijden een elle lanck / binnen wit / scherp van sinake.

Die plaetse daert wast.

Den rechten Berenclaw wast in houen / steenachtige en vochte plaetsen. Den valschen Berenclaw heeft sijn stede in grashouen / en sandachtighe beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen in Junio en Julio / bij tijden oock int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

Die bladeren van Berenclaw scheyden en verteerren / maer die wortelen sijn van subtyl substancie / waer wt licht te verstaen is dat si werm ende drooghe van natueren sijn.

Die cracht ende werckinge.

Die wortelen van de rechten Berenclaw sijn goet tot verbrantheyte / ende voor die leden die wt de ioncturen ontstelt en wt malcander en sijn / als inent daer op leyt. Die wortelen in water gesoden / ende gedroncken / lossen die vrije / ende stoppen den camerganck. Dese wortel is ooc wonderlijcken goet voor de gene die de wtdroogende sieckte hebben / en voor de gene die gebroken sijn / als inen die in de spijse besiget / ende principalick met Gerste. Men mach dese wortelen oock stooten / ende slaen die ouertfleersijn in de voeten / gheheeten Podagra. De valsche Berenclaw verdrijft die swellingen / als sij gesoden wort / ende daer op gheleyt. In summa sij heeft schier alle die proprieteyt / ghelijck de rechte Berenclaw. Maer sonderlinge verteert sij ende droocht wt alle oueruloedige humoren ende vochticheden.

Van witte Distelen. Cap. XVI.

Den naem.

Witte Distelen hebben dien naem ter causen van de witte placken daer de bladeren mede besprengt sijn. Ende sij heeten in Latijn Spina alba.

Geslachte.

Daer sijn tweederley geslachten ende manieren van witte

Al witte Distelen. Deerste heet in duytsch onser Vrouwen Distel/ende in de Apoteken Carduus Mariae. Dat ander gheslacht heeten wij groote witte Distelen.

Tsaetsoen.

Onser Vrouwen Distel heeft eenen hoogen steel/eenen vinger dick/en ront/die bladeren sijn groot/breeder dan eenich Lattouwe/en stekende met veel scherpe doornkens/oueral met witte plecken bespreyt. Op de stelen en neuentackens wassen scherpe stekende ronde Eghels bollekens/die sijn rondtsomme ghelijck als raderkens/met seer langhe scherpe doornen beset. De bloemen sijn purpurroot/nae dat sij ghebloeyt hebben/so dragen sij saet dat is den wilden Soffraen gelijck/maer tis ronder. De grootste witte Distelen hebben seer breede en stekende lange bladeren/en daer toe eenen seer langhen en dicken steel/met teere witte wolle ouertrocken/aen alle canten vol doornen ende distelen/het heeft oock neuentackens/die dragen al scherpe stekende ronde bollekens gelijck Eghels kopkens/gelijck als onser Vrouwen Distel/die bloeyen oock purpurroot/en na dat bloeyfel so brengen sij swertgraw saet voort/ghelijck den wilden Soffraen/nochtans ist wat cleynder ende ronder.

Die plaetse haerder wassinge.

Onser Vrouwen Distel wast in cruythouen/aldaert geplant wort.

Carduus Mariae.

Onser Vrouwen Distel.

Spina alba syluestris.

Groote witte Distelen.

Van witte Distelen. Cap. XVI.

V Maer groote witte Distel vindt men in ongebowde ende sandachtighe plaetsen/ende somtijts ontrent de tuynen.

Den tijt.

Dese Distelen bloeyen in Julio en in Augusto. Soms tijts ooc in Junio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel droocht ende treect een weynich tsamen. Tsact is van subtil substantie/ende werm van natuere.

Die cracht ende operatie.

Die wortel gesoden en gedroncken is goet den genen die bloet spouwen/ ende den genen die een crancke mage hebben / en den genen die geen spijs int lijf en connen gehouden. Sy lost oock die vryne / ende verdrijft alle geswel/als ment daer op strijct. Dat water daer de wortel in gesoden is/ als ment inde mont houdt / verdrijuet den tandtsweer. Dat saet is goet gedroncken van de ionge kinderen/die met de gicht oft met den cramp beswaert sijn/ ende den ghenen die van de nateren ghebeten sijn. Ende tis oock goet teghen alle ander venijn.

Van Coraelcruyt. Cap. XVII.

Den naem.

A

S

Coraelcruyt wort van sommigen ooc Spar gen geheeten / want in Latijn heet ment Asparagi.

Asparagi.

Coraelcruyt.

Saetsoen.

Inden Mey comen eerst wt der wortel ghelopen lange effen schuettens/ eenen vinger dick/ ront/ vet en malsch/ sonder bladeren / bouen met eenen botten punt/ gelijk als die ionge Hoppe schuettens. Nessens dese wassen lange stelen/ die verbreyden haer wte met veel tacken/ ende die hanghen vol seer cleyne bladerkens gelijk hayz/ oft gelijk als Venckel bladeren/ die welcke met der tijt gants herdt ende stekende worden. Die stelen van de Coraelcruyt dragen oock vrucht als besien/ een er wte groot/ ende die sijn eerst groen/ maer daerna worden sy geelroot gelijk als corael/ vol saets/ die wortelen sijn genlochten/ lanck ende rondt.

Die plaetse

B

Die plaetse waert wast.

Coraelcruyt wast geerne in steenachtige/taeye ende lijmachtige plaetsen/het wort oock in de hounen gheset.

Den tijt.

Die ionge schuettens / als voorseyt is / loopen wt in de Lenten. Dese worden gesoden/ende bereyt met azijn/sout/ende olie/ende men maect er een salaet af. Dat saet moet inden somer vergadert werden.

Die natuer ende complexie.

Asparagi die suuerē/nochtās en vercoelē noch en verwerme sijn niet.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuettens gesoden en ghegeten/maken saecht inden buyck/en iagen die vrije af. Die wortel in water ghesoden en ghedroncken/is goet den genen die swaerlick haer water maken/ende oock den genen die metter geele gequelt sijn. Sij reynicht ooc die nieren/ende dient wel den genen die weedom inde huepe hebben. In wijn gesoden/becompt sijn wel den genen die van venijnich gedierte gebeten sijn. Alsmen den mont/ oft tanden daer mede spuel/so benemet den tandtsweer. Dat saet ghesoden ende ingenomen heeft in aller manieren de selue virtuyt. Die wortelen en dat saet openen die leuer ende die nieren / daerom sijnse oock goet voor den steen in de lenden. Si brengen den vrouwen haer bloeme/ende maken de mans lustich tot haer wijs.

Van Prangwortel.

Cap. XVIII.

Den naem.

A

Dit cruyt dwelck wi Prangwortel heeten/heeft in diuerse landen diuerse namē/want sommige noement Horehekel/daerom dattet so diep gewortelt is/datment met houweelen oft met picken moet wtroeden. Sommige heetent oock Hekelcruyt / om der doornen wille die tuschen de bladerē staen/diewelcke een hekel gelijck sijn die men totten vlas besiget. Sommige noement Ossenbreke/om dat sijn wortel somtijts eenen ploech hout staende/ also dat sijn den ossen oft den peerde hare gancē breect ende belet. Die ruyters heeten dit cruyt oock Stalcruyt / daerom dattet die peerden wel doet stallen oft water maken/ alst gesoden is ende den peerden in ghegoten wort. In Griec en Latijn wordet Anonis oft Ononis genaemt. Sommige nieuwe Apotekers heeten dit cruyt Restabouis/en Remora aratri. De oorsaken van alle dese namen staen in onsen Latijnschen cruydenboeck int langhe verclaert.

Maetsoen.

Prangwortel heeft tacken anderhalf span hooghe/ende langer/met veel rijstē/die hebben veel ioncturen/ende sijn ghevlerck/bouen aen

B t fop ront. Die bladeren sijn cleyn/der Wijnruyte oft de Clauerbladeren ghelijck/een luttel row/ van goeden ruecke / ende aen sijn tacken draghet gants scherpe ende herte doornen. Sijn bloemen sijn lijfverwroot/den Roomschen boonen oft erwten bloemen also gelijck / dat mensē nauwelick deen wten anderen en can kennen. Van de bloemen comē cleyn hawkens/als Linsen hawkens/daerin vindt men breet saet/dwelck van saet soene ende smake den Wicken ghelijckt. Die wortel is wit en seer lanc.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op gebowde/vette en lijmachtighe velden. Het belet die vruchten te wassen/ende verachtet den ploech / ende daerom haetet de landtman dit cruyt seere.

Den tijt.

Prangwortel loopt wt in den zomer/ende is volwassen in den Herst. Het bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

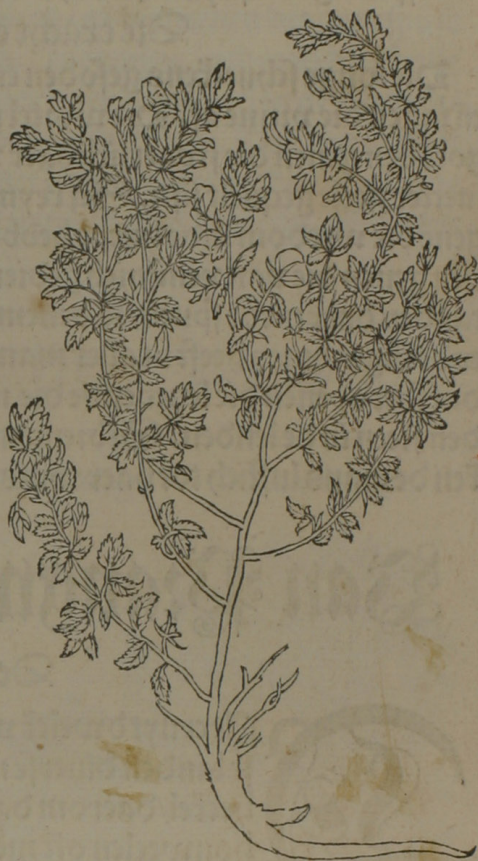
Die wortel is seer werm tot in de derden graet/ende sij suyuert.

C Die cracht ende operatie.

In den ouden tijden plach men dit cruyt alst noch ionc was/ eer dat tet sijn scherpe doornē voort bracht/ in sout oft pekē te legghen/ ende ouer iaer te behoude om te eten. Sijn wortel verwermt / maect subtil en dunne. Die schorssen daer af in wijn ghesoden/ende daer af gedroncken/ doet wel water makē/het breekt den steen/ende gheneest die rugader / Hemorrhoides geheeten. Die wortel siedt men in water en azijn/ en men houtse in den mont tegen den tandtsweer. Sij doet oock die rouen haest afval len/als sij daer op gheleyt ende ghestreken wort.

Anonis.

Prangwortel.

Van Anijs.

Cap. XIX.

Den Naem.

D En Anijs heet in Griecx ende Latijn Anisum/ ende dien naem hebben de Apotekers tot op den dach van heden behouden.

Haetsoen.

Anijs is een cruyt / dat is van stele/ bladeren ende bloemen

A bloemen der Eppe heel ghelijck / wtghenomen dat sijnen steel een luttel met voren onderscheyden ende ront is / en heeft veel tacken. Maer sijn bladeren die eerst wtcomen sijn ront / maer namaels worden sij gheclo- uen gelijc als de Eppe bladeren. Op den steel wassen veel schoone witte bloemkens / ende crijcht eenen quispel gelijck de Venckel. Theel cruyt en daertoe dat saet heeft eenen goeden rueck.

Die plaetse waert wast.

Dit saet ist eerst wt lant van Sy- rien ghecomen / maer nu ist also ghe- meyn worden / dattet schier in alle ho- uen wast.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio / en in dier tijt mach men ooc sijn saet ver- gaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit saet is werm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Anijs saet maect eenen langen en- de soeten adem. Het versaecht de pij- ne ende weedom. Het lost de vryne. **B** Het is goet ingenomen voor de gene die dwater laden / ende verdrijft ooc die opgheblasenheyt en inflatien des buycks. Het is goet tot dat biten van giftich oft veninich gedierte / als inent daer op leyt. Het stopt ooc den camer ganck / ende is goet voor de vrouwe die met den witte ghequelt sijn. Die vrouwen crijghen van Anijs veel melcks / ende maect lust tot bijslapen. Venen roock ghemaect van Anijs saet / ende in den nuese ontfanghen / verdrijft die pijn int hooft. Dit saet ghestooten ende ghemengt met olie van Roosen / ende in de ooren ghedaen / gheneest die ooren die van bin- nen ghequetst sijn. Alsinen Anijs in een kussken oft in een saccken doet / ende voor den nuese hangt / ende daeraen rieckt / so verdrijuet de quade droomen. Dit saet maect lust ende appetijt om eten / ende den hick / oft dat opworpe vander magen vergaet daer mede / en men slaept daer wel af / en het drijft as den steen in de niere. En als dit saet gedroocht is / so ist goet voor dat roode melisoen. Het is ooc sonderlinge goet den kinderen die stuypen hebben. Somige scriuen / waert sake datmen dit cruyt maer in de hant en hielde / dattet die besmetheyt en vallende siecte wederhoude sonde. Het is ooc goet genut oft opgeleyt van de vrouwe / als de moeder opwaerts

Anisum.

Anijs.

opwaerts nae therte treckt. Het doet wel sweeten / alsment met wijn
drinct/ende neemt wech alle verstoptheyt. Dat cruyt ende tsaet verdri-
uen de motten wt de cleederen.

Van Vlier.

Cap. XX.

Den naem.

A

De Vlier heet in Griecx Acte / in Latijn Sambucus.
Sommige noement oock Holder / ter causen dat deta-
cken binnen hol/ende vol merchs sijn.

Geslacht.

Men vindt tweederley Vlier. Deen wast op gelijck
als eenen boom/ ende heet in Dapoteke Sambucus/ in duytsch Vlier.

Dat ander geslachte heet in Griecx Chameacte/ dats in duytsch te seg-
ghen/ cort/ oft leech Vlier / in Latijn Ebulus/ ende in duytsch Adick/ oft
wildt Vlier.

Haetsoen.

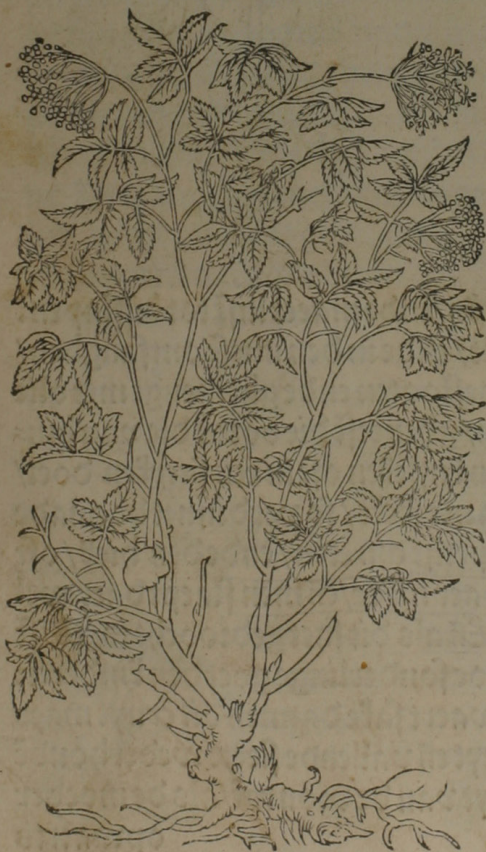
De Vlier schiet op ghelijck eenen boom/ met ronde/ hole/ stercke ende
witgrauwe tacken/ gelijck als Riet. Men de tacken wassen drij/ vier/ vijf/
sesse oft seuen bladeren/ die staen onderscheydelick van malcanderē/ den
Vootboom bladeren niet onghelijck / ende hebben eenen stercken ruck/

Acte.

Vlier.

Chamæacte.

Adick.

ende

V ende sijn rondtsomme aen de canten ghekerft ende ghetandt. Bouen int sop van de tacken wassen ghecroonde witte bloemkens/wtghespreyt gelijk eenen breeden hoet. Ende van dese bloemkens comen ronde besien/die sijn bruyt oft swertroot/ ende staen tsamen ghehoopt ghelijck wijnbesien/ende sijn vol saps/snakende schier gelijk wijn. Den Adick is leegher ende minder/ende is meer een cruyt dan eenen boom gelijk/ende heeft eenen viercantighen steel/die heeft veel leden oft knobben/en daer wt wassen lange bladeren/die sijn de bladeren van eenen Amandelboom ghelijck/ ende spreiden haer wt ghelijck als vluaghelen/ende sijn ringsomme gekerft/sterck van ruecke. Opt sop van de stelen wassen bloemen en besien gelijk aen de Vlier. Die wortel is lanc/en eenen vinger dick.

Die plaetse haerder wassinghe.

De Vlier ende Adick beyde/wassen geerne in de lombre/ende in row plaetsen/ende aen de watercanten. Den Adick nochtans wast oock op sommighe velden ende ackers.

Den tijt.

De Vlier bloeyt in Junio/een luttel voor den sonnenkeer/solstitium gheheeten. Maer den Adick bloeyt spader/te weten int leste van Junius ende in Julio. De besien vergadert men in Augusto.

Die natuer ende complexie.

C Den Vlier ende Adick sijn beyde werm ende drooghe van natueren ende complexie.

Die cracht ende operatie.

Den Vlier ende Adick hebben eenderley operatie ende werckinghe. Sij drooghen en driuen d'water wt/nochtans sijne der magen quaet. Die ionghe schuettens ende bladeren/ghelijck als ander cruyden ghesoden/ende inder spijsse ghebesiget/purgeert den mensch van slimgige vochticheyt/Pituita geheeten/ende van der gallen. Die wortel in wijn ghesoden/ende in de spijsse gebesiget/is den watersuchtigen seer goet/want sij is seer crachtich om dat water af te driuen wt sinenschen lijf. West dat mensche drinct/so is sij goet den genen die van nateren/vipere geheeten/gebeten sijn. Alsinen die wortel in water siedet/en daerin sidt/so vermordet ende opent sij die herte ende geswollen moeder. Sulcken cracht hebben oock de besien/als sij met wijn gedroncken worden. Tsap van de besien maect swert haer. De teere versche bladeren van desen cruyde met Gersten mout ghemengt/sijn goet voor ouergrooten brandt ende hitte. Sij sijn oock goet tot verbrandtheyt/ende den genen die van eenen verwoeden hont gebeten sijn/alsinent daer op leyt. Si heylen ooc die diepe en holer wonden. Met ossen oft boec sinout ghemengt/versaechten sij de pijn van tsleerzijn in de voeten/alsinent daermede bestrijckt. In water te weycke geleyt oft gesoden/verdriuen ende dooden sij die vloeyen ende muesse/alsme die plaetse daer die sijn/met dit selue water bespraeyt. Den roock van Adick verdriift ende veriaecht die slangen ende nateren.

Van Am-

Den naem.

A

At cruyt/dwelck in Griecr ende Latijn Ammi heet / dat heeten wij in duytsch oock Ammi/ ende heet in Dapoteske Ameos.

Tsaetsoen.

Ammi heeft eenen ronden steel/ die is groen / met veel cleyne tacken ende schuetkens. Sijn bladeren zijn lanc ende ringsomme ghekerft. Bouen aen tsop wassen cleyne ghesternde witte bloemkens/die tsamen wtgespreyt staen ghelijck als eenē breeden hoet. Dit wort een cleyne sadeken/ dat is van sinake eens deels scerp/ende eens deels oock bitter. De wortel is wit / ende heeft veel cleyne veeselinghen.

Die plaetse waert wast.

Ammi en wast in sommige landen van hem seluen niet. Naer als mē dat in de houē plant ende saeyt / so comet wel geerne wt / en van sijns selfs saet dat af valt / wasset alle iaer van hem seluen voort.

B

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto / ende daernae so comt dat saet/dwelck in de medecijnen ghebesighet wort.

Die natuer ende complexie.

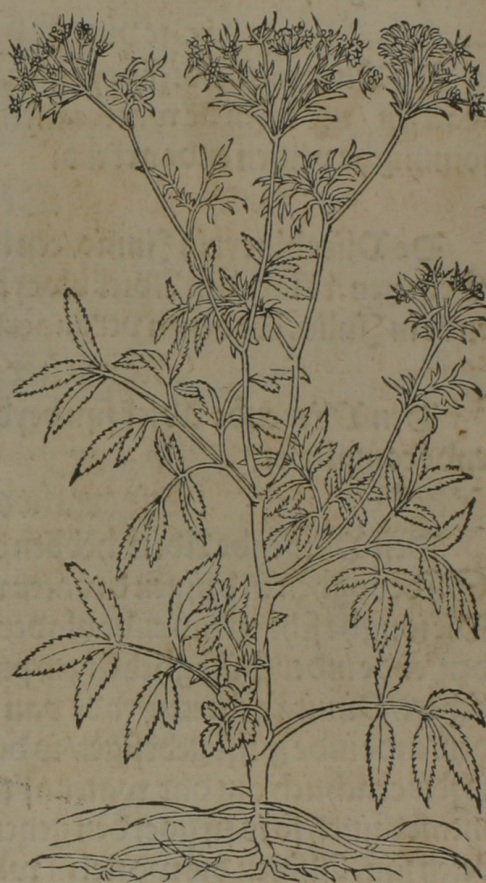
Tsaet van desen cruyde is werm ende drooghe volcomelijcken in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dit saet verdriift die inflatiē ende dat crimsel int lijf. Het is goet den ghenen die swaerlick haer water maken. Het brengt de vrouwen haer suuerheyt. Tis goet voor de gene/die van venijnich gedierte gebeten sijn/alst in wijn ghesoden is/ en daernae gedroncken wort. Dit saet is goet gemengt met die cleyne goudtwormkens/Cantharides geheetē / want het beneempt haer de schade en letsel/ want als men dese Cantharides alleen besiget/so brengen sij eenē mensche letsel. Dit saet met huenick gemengt/scheydet tgeronnen bloet/als mē die plaetse daer mede bestrijckt. Met hers gemengt/ende aen ghesteken / oft op gloeyende kolen geleyt/ende den roock daeraf van onder ontfangen/suyuert de moeder. Men seyt oock als die vrouwen bijslapen/ende daer aen riecken/dat sij te lichtelijcker ontfangen.

Ammi.

Ammi.

San Aron.

Cap. XXII.

Den naem.

Aron heeten wij oock Calfsvoet. In sommige landen heet oock Papenpint/ende duytschen Gengbeer. In Griec ende Latijn heet Arum en Aris. Sommighe Apotekers heetent oock Pes vituli/ende Virile sacerdotis. De oorzaak van alle dese namen ist noodeloos te vertellen/ want sij staen alle in onsen Latijnschen Herbario.

Maetsoen.

Aron draecht bladeren gelijck Slangencruyt/maer sij sijn langer en breeder/ende niet so seer gepleet. Tusschen deselve bladeren sluyp eenen steel wte/die is een spanne lanck/ende

wordt een weynich purpurbruyn van coluere. Op tsop van desen stele wast een lanck scherp dinck/tsamen gedronghen ghelijck een haurve oft are/ende daer binnen inne leyt een cudseken ghelijck als oft in een scheelage/en is eenen mortierstock seer gelijck. Maer als die voorseyde schee oft hawken hem oplyck/ende dat gheschiet in den April/

Bso machmen dat cudseken volcomelick sien/en tis purpurbruyn van coluer. Onder dit colfken oft cudseken wast hayr/ende als dat afvalt/so wordt dit colfken beneden ondert hayr ront omme beset met gruen besien/die worden met der tijt grooter/in maniere vā een druue. In den Herft wordt dit voorseyde druysken root ghelijck schoon corael. Sijn wortel is wit/eerst langachtich/ghelijckende eender Olijuen/met veel hayrachtighe veeselinghen besedt/daerna als die besien rijp worden/so wordt sij rondt eenen aeyuynsbol niet onghelijck.

Arum.

Aron.

Die plaetse daert wast.

Aron wast geerne in bosschen/heggen/ende in lombruese coude ende vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Die bladeren comen wtghespronghen inden Meerte ende April/seer vroech als die aller eerste cruyden wtcomen. In Junio verwelcken ende vergaen die bladeren/also dat dat druysken bloot en naect blijft staen/

d ende

Ende die besien van dit dryfsken bliuen in Julio ende Augusto gruen/
maer inden Herst so worden sij bleeckroot.

Die natuer ende complexie.

Galenus scrijft dat Aron in den eersten graet werm ende drooge is.
Maer dat en is van onsen Aron niet te verstaen die seer scherp is / want
dien is sonder twijfel tot in den derden graet werm ende drooghe. En-
de dat en is geen wonder / want den Aron is ter eender plaetsen scherper
van wortel dan ter andere. Ende wt dien wort sijn complexie oock ver-
andert / ghelijck wij dat breedt verclaert hebben in onsen Latijnschen
boek van de cruyden.

Die cracht ende operatie.

D Aron verteert / maect subtiyl ende suyuert / ende daerom is hi goet tot
gheswellen / ende sonderlinghe aen de ooren. Die groen bladeren van
Aron heylen ende ghenesen die oude quade ghebreken ende fistelen / als
mensse daer op leyt. Want eerst suyuieren sij die / maer daerna so heylen
sij die / ende maken dat die onnutte vochticheyt wtdroocht. Ditselue doet
oock die wortel / als sij ghepulueriseert wort / ende daerin gestroyt wort /
so suyuert sij die oude wonden van alle vuylicheyt / ende brengtse daer-
toe dat sij ghenesen. Sij verdrijft oock dat quaet vleesch dat inde won-
den wast. Die bladeren ende wortelen beyde op clieren gheleyt daer de
Peste in is / trecken dat vier daer wte ende ghenesen die. Die wortel ghe-
pulueriseert ende met olie van Roosen ghemengt / maect dat aenghesicht
claer ende suyuert. Aroncruyt metter wortelen in olie ghesoden / ende
werm daer op geseten / geneest die vichbladeren int fondement. Als men
eenen maedachtigen kase tusschen Aronbladeren leyt / so vergaen die ma-
den / ende den kase blijft goet ende gheduerich.

Van groote Clissen. Cap. XXIII.

Den naem.

A

Koote Clissen heeten in Griec Arcium / Prosopium. In
Latijn Personatia. De Apotekers heetent Lappa maior/
ende Bardana. De oorsaken van sulcke namen staen ghes-
noech in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Maetsoen.

Groote Clissen hebben bladeren der Cauwoorden ghelijck / maer
nochtans grooter / herter / swarter / ende haerachtich / op dander sijde
ter eerdenwaerts aschverwich van coluere. Den steel is rondt / ende wit
ghemengt met purpurroot / ende heeft veel tackens ter sijden / daeraen
wassen groote Clissen / die sijn eerst gruen / ende crijghen veel cromme
haeckens / daermede dat sij aen de cleederen bliuen hanghen. Als die
Clissen bloeyen / so sijnse schoon licht bruyne root. Die wortel is slecht en
recht / ende lanck / buyten swert ende binnen wit / ende heeft eenen bitteren
smaeck.

V smaect.

Die plaetse waert wast.

Groote Clissen wassen gheerne bij de tuynen / aen de canten van ackers / in oude houen ende ongebowde plaetsen.

Arcium.

Groote Clissen.

Den tijt.

In Julio brengt dit cruyt sijn Clissen voort / ende die sijn purpurroot als sij bloeyen.

Die natuer ende complexie.

Die groote Clissen trecken tsamen / sij drooghen ende verteeren.

Die cracht ende operatie.

Die wortel eē drachma swaer met Pijnnootkens ghestooten ende ghezroncken / is een costelijcke medecijne voor de gene die bloet ende etter sponwen. Si is oock goet ghestooten ende opgheleyt den ghenen die groote pijn in haer leden hebben / als die beenen en leden gebroken en gequetst hebben geweest. Die groen bladeren van desen cruyde sijn goet geleyt op oude vlcerationen / want sij heylen ende ghesnesen die. Die bladeren ghestooten ende met sout gemengt / sijn seer goet voor de ghene die van nateren / verwoede honden / ende ander veninich ghedierte ghebeten sijn / als men die daer op leyt. Desghelijcks die wortelen ghestooten ende daer ouer gheleyt. Si verdrijft oock die clieren ende croppen ontrent der kelen / Strume geheeten / als men se met smout oft lie se onder een mengt / ende daer op leyt. Die bladeren ghestooten ende met dat wit vanden eye ghemengt / heylt verbrandtheyt / als men dat selue daer op leyt.

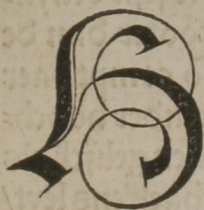

Van Herthoy.

Cap. XXIIII.

Den Naem.

A

Herthoy heet in Griec ende Latijn Ascyron / en en wort inder Apoteken niet ghesceert.

Haetsoen.

Herthoy is Sint Janscruyt niet onghelijck / maer tis grooter van tacken ende bladeren. Die stelen sijn purpur d ij oft bruyn

V oft bruynrroot van coluer. Die bloemē sijn geel. Dat saet is Sint Jans cruyt ghelijck / maer trieckt bijna ghelijck als hers / ende als men dat met den vingerē in stucken wrijft / so comt daer bruynrroot sap wte.

Ascyron. Herthoy.

Die plaetse daert wast.

Herthoy wast geerne in row ongebowde plaetsen.

Den tijt.

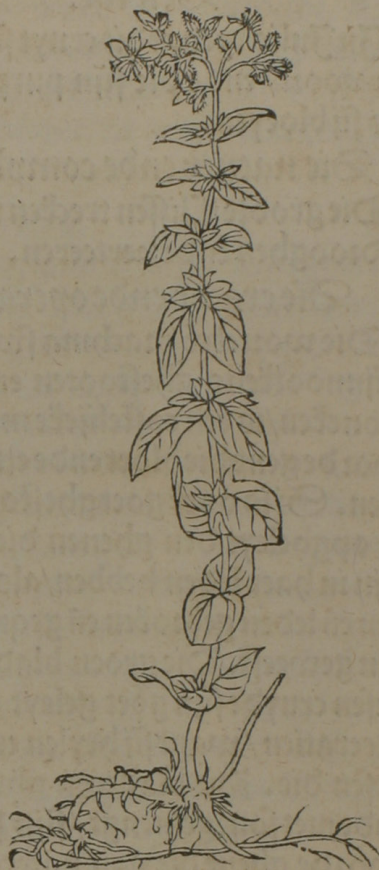
Herthoy bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is van subtyl substantie / ende verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Etsaet van desen cruyde twee drachmen swaer in Meede gesoden ende gedroncken / is goet voor dat Schiatica / en drijft af wt den mensche die humoren / Cholera geheeten. Maer men moet sulcx so dicke ende so lange doen / tot dat die patienten ghenesen. Herthoy is seer goet tot verbrandtheyt / als dat ghestooten / ende daer op gheleyt wordt. Die bladeren in wijn ghesoden / ende die wonden daer mede gheswasschen / heeft groote cracht om die te heylen.

Van Coenraet.

Cap. XXV.

Den naem.

A Coenraet heet in Griecx ende Latijn Androsomon / ter causen dat wt sijn bladeren oft bloemen bruynrroot sap ghelijck bloet compt / als men die met den vingheren in stucken wrijft. Dit cruyt en wordt in de Apoteken niet ghesefighet.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft cleyn teere tackkens ende schuetkens / die sijn bruynrroot van coluere. De bladeren sijn drij oft viermael groeter dan de Wijnruyte / ende als die in stucken ghewreuen worden / so compt daer een sap wte dat is ghelijck bloet. Si sijn oock wtghespreyt inder hoochede ghelijck als twee vluoghelen. Dit cruyt heeft geel bloemen gelijck als Sint Janscruyt. Dat saet dwelck in cleyn huyskens oft schaelkens leyt / is swert

Van Coenraet.

Cap. XXV.

B is swert suelsaet ghelijck / ende heeft veel cleyn ticckens oft punctkens / ende smaect schier ghelijck hers.

Androsomon. Coenraet.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast gheerne in rouwe ongheworde plaetsen / ghelijck dat Herthoy.

Den tijt.

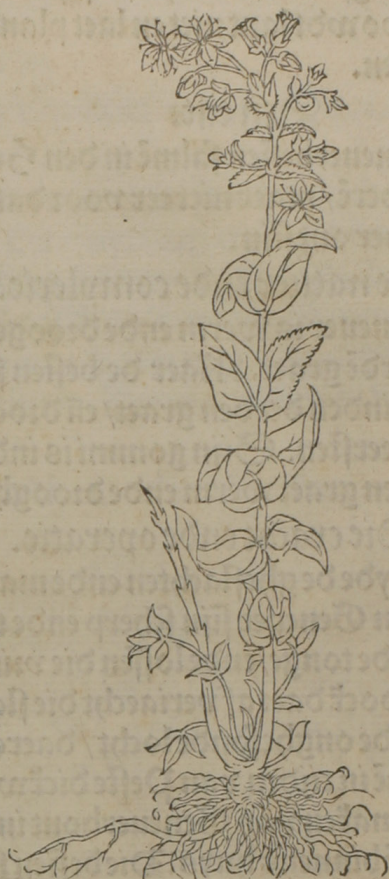
Dit cruyt bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Tverwermt ende droocht in alder manieren gelijck als Herthoy.

Die cracht ende operatie.

Coenraet heeft sulcke virtuyt ende cracht ghelijck als dat Herthoy. Ende ooc so stelpet bloet / ende is seer goet den ghenen die dat Podagra hebben / alsinent daer op leyt.

Van Geneuer.

Cap. XXVI.

Den naem.

A Geneuer noemt men in Griecx Arceuthos / ende in Latijn Juniperus. De Sneppen eten geerne Geneuerbesien.

Geslachte.

Geneuer is tweederhande / te weten groot ende cleyn. Den grooten Geneuer schiet op gelijck eenen boom / daer af dat den stock hooge is / en die tacken breet / ende die besien veel grooter dan aen den cleynen Geneuer. Den cleynen Geneuer is leeghe / sijn tacken liggen op deerde / ende heeft cleyn besien.

Tsaetsoen.

Alle beyde de Geneueren sijn altyt gruen / ende hebben smale scherpe stekende bladeren. De stock van den Geneuer heeft een dunne schorsse / die lichtelick splijt / dat hout is leuerverwich. In den somer so loopt wt dat hout een gomme oft hers ghelijck wierooch / ende dat wordt in Dapoten Vernix geheeten. Si dragen oock besien / die sijn eerst gruen / en daerna als sij rijp worden / so worden sij swert / en staen wel twee iaer lanck eer sij rijp worden.

Die plaetse haerder wassinghe.

Geneuer wast geerne ontrent der See / ende op dorre berghen. Het is

d iij een wildt

Van Geneuer.

Veen wilt gewas / dat hem op plat en-
de ghebowdt lant niet en laet planten
oft setten.

Den tijt.

Geneuerbesien salmē in den Herst
vergaderē / maer niet eer voor dat sij
twee iaer out sijn.

Die natuer ende complexie.

Geneuer is werm ende drooge in
den derde graet. Maer de besien sijn
werm inden derden graet / en drooge
inden eersten. Sijn gomme is inden
tweeden graet werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Beyde de gheslachten ende manie-
ren van Geneuer sijn scherp ende tan-
ger op de tonge / ende lossen die vrine.
Den roock daeraf veriaecht die slan-
gen / ende onghesonde locht / daerom
so salmē in tijden van Peste dickwils
roock maken van Geneuerhout in de
camerē binnens huys. Die besien sijn

Eder mage goet / om die te stercken. Si
verdruiuen den hoeft / inflatien en steecten des buyck / en alderhande ve-
nijn. Geneuerbesien purgeren en openen die leuer en die nieren / want sij
scheyden en maken dunne die groue en taye humoren en vochticheyt. Si
lossen die vrine ter redelijcker wijse. Si sijn den vrouwen oock goet als
die moeder opclimt na therte / eest dat ment stoot en drinct. Die schorssen
van den houte van Geneuerboom tot asschen ghebernt / ende met water
aengestrecken / verdrift die crauwagie ende ruidicheyt. Geneuer hers oft
gommi met dat wit vanden eye int slaep vanden hoofde / oft opt voor-
hoofst gestrecken / stelpet dat bloeden wt de nuese. Alsinen dese gommi met
wier oock ende dwit vanden eye onder een mengt / ende op die mage leyt /
so benemet dat opworpen / braken ende spourwen. Oock so stoppet den
loop inden buyck. Gestooten ende gepuluerizeert / en in een weeck ey inge-
nomen / so stoppet dat ouergeuen / ende troode melizoen. Den roock van
dese gommi beneempt ende verdrift den snuff. Set doodet oock die wor-
men inden buyck / en gheneest ende droocht wte die quade fistelen oft loo-
pende gaten / ende stelpet der vrouwen bloeme. Waert dat yemants han-
den oft voeten gheclouen waren / die sal die met dese gommi bestrijcken /
ende sij sullen genesen. Geneuer olie is seer goet den genen die den cramp
hebben / ende dat Schiatica / ende dient oock wel tot allerley siecken die
van coude humoren comen.

Cap. XXVI.

Arceuthos. Geneuerboom.

Van Catter

Van Cattelaefkens cruyt.

Cap. XXVII.

Den Naem.

A

Attekaefkens cruyt heet in Griecx ende Latijn Alcea.
Kaetsoen.

De bladeren van dit cruyt sijn gekerft ende diep doorsneden gelijck Xserherdt. Dit cruyt heeft drij oft vier stelen/die sijn rondt/ een elle hooghe/ waeraf die schelle den Kemp gelijck is. De bloemen sijn gelijc Rooskens/ root en lijfverwich/ ende als die afvallen so compt dat saet daerna/ dat is gelijc als caefkens ront tsamen gedrongen/ gelijc aende Maluwe. Die wortelen van desen cruyde sijn wit/ eenen haluen arm lanck.

Die plaetse daert wast.

Alcea. Cattelaefkens cruyt.

Dit cruyt vindtmen op ongebowde vette velden.

Den tijt.

Set brengt bloemen in Julio principaelick ende in Augusto.

B

Die natuer ende complexie.

Cattelaefkens cruyt droocht/ nochtans sonder sonderlinghe wermtte oft coude/ alsoo wij in onsen Latijnschen Herbario int lange verclaert hebben.

Die cracht ende werckinge.

Alcea met cruyt ende wortelen in wijn oft water gesoden/ ende gedroncken/ stelpt dat roode melizoen/ en gheueest die rupturen oft ghebrokenheyt van binnen. Die wortel heeft sonderlinge proprieteit en cracht tot doncker oogen/ want sommige meynen als men die voorseide wortel aenden hals hanget ende draecht/ dat sij tgesichte sterct/ ende die oogen claer en suuer maect.

Van Steenruyte.

Cap. XXVIII.

A

Den naem.

Teenruyte/ oft Vrouwenhay/ oft Jonckvrouwen haye heet in Griecx ende Latijn Adiantum/ ende inde Apoteken Capillus Veneris. Maer doorsaken van alle dese namen staen int langhe verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Bario. Vrouwenhayr eest daerom ghenaeemt / om deswille dattet dick ende schoon hayr maect alsinent in de looghe vseert.

Maetsoen.

Capillus Veneris heeft bladeren gelijck Coriander als hi noch ionck is / ende niet met sijn stelen opghewassen en is. De bladeren van desen cruyde sijn witachtich / rontsomme ghekerft. De stelen sijn teer en bruyn swert glickende. Het en brengt noch bloemen noch saet.

Adiantum.

Steenruyte.

Die plaetse daert wast.

Vrouwenhayr wast gheerne in de lombre ende vochte plaetsen / bi de muren ende water.

Den tijt.

In den somer ist gruen / nochtans en verwelcket des winters niet heel.

Die natuer ende complexie.

Capillus Veneris is getempert aengaende die wermte en die coude / maer het droocht redelijcken.

C Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghesoden ende ghedroncken / is goet den ghenen die eenen corten adem hebben / ende kichen / die ghebreck hebben in de milte / ende die de geelle hebben. Dit cruyt lost die vryne / breect den steen / ende stopt den loop in den buyck. Die van venijnich ghedier te gheberen sijn / die sullen dit cruyt met wijn innemen. Het brengt den vrouwen haer maentstonde / ende iaecht af die Secundine. Tis goet voor dbloet spouwen. Dit cruyt is goet row op de beten van dulle honden geleyt. Ende maect dat dat hayr wederom wast. Het verdrijft die swelende clieren aen de keele / gheheeten Strume. Alsient dit cruyt in looghe leyt / so verdrijuet die schelferen opt hooft. En verdrijft oock die sluy men die op de borst ende longen liggen.

Van Wijn

Van Wijngaert.

Cap. XXIX.

Den naem.

21

Wijngaert heetmen in Griecx Ampelos enophoros/ en in Latijn Vitis vinifera.

Geslachte.

Men vindt menigerley Wijngaert/ ende die brenghen oock menigherhande wijn/ dwelck noodeloos waere hier te vertellen.

Haetsoen.

Den Wijngaert heeft eenen stock die spreyt hem wte met veel rancken. De schorsse vanden Wijngaertstock is alomme gheclouen ende geschelfert/ met sijn lange clauwierkens en draeykens hangt hij aen latten/ stocken ende staken. Aende rancken wassen bladeren die sijn breed/ aen de canten gekerft ende doorsneden. Dat bloeyfel is een luttel wolachtich/ en loopt rontsomme de vrucht. De druynen sijn met veel besien te samen gehoopt/ ende die sijn somtijts bruyn/ somtijts rootachtich/ ende somtijts ende den meestendeel gruen. Elck besie heeft binnen keernen ende steenkens oft saet.

Die plaetse haerder wassinge.

Den Wijngaert wast vele in Vrancken landt/ Wirtenberghe landt/ aen den Rijnstroom ende Elsatien. Desge-
Blijcks oock in ander landen meer.

Vitis uinifera. Wijngaert.

Den tijt.

Dat bloeyfel van den Wijngaert thoont hem meestendeel ontrent den Solstitium oft Sonnenkeer/ en principelijcken ontrent Sint Medardus dach/ dat is den achtsten dach Junij. Maer in den Herst so wordē die druynen rijp.

Die natuer ende complexie.

Die natuere van alle tgene dat aen den Wijngaert wast / machmen wt sijn operatie kennen / die wij hier nae vertellen sullen. Die druynen diewijl datse noch gruen ende onrijp sijn / so vercoelen ende droogen sij. Maer als sij rijp sijn / so sijn sij werm ende vochtich in den eersten graet.

Die cracht ende werckinge.

Die Wijngaert bladerē en clauwieren gestootē en ouergeleyt / versaechtē

die pine

C die pine int hooft. Alsinen die met Gersten moudt mengt / so versaechten sij die ontstekinghe ende ouergroote hitte vander maghen. Sulcke operatie hebben de bladeren oock alleene yergens op gheleyt. Dat sap van den bladeren inghenomen is goet den genen die dat roode melizoen hebben / bloet spourwen / en een quade maghe hebben. Desghelijcks oock den vrouwen die vremdt belustet sijn. Alsinen die draeykens vande Wijngaert / oft de clauwierkens in water te weycke leyt / ende daer af drinckt / so hebben sij dieselue cracht ende operatie. Dat waterken oft traenken die wten Wijngaert druypen / met wijn ingenomen / verdrijft den steen. Het gheneest quade scorsticheyt / ruydicheyt ende alderley seerichheit / als men dat daer op strijct / nochtans salmen de plaetse eerst met Salpeter wrijuen. Dat voorseyde water is oock goet voor dooghen / want het maect seer scherp gesichte. Dat sap dat wten Wijngaert rancken loopt / als men se aensteect oft verbernt / dat verdrijuet hayr / ende maect die huyt glat ende kael. Die asschen van de afgheesneden wijngaertrancken / ende de basten / ende steenen van de wijnbesien / ghenesen die sweerens de froncelen / ende wratten des fondements / als men die met azijn daer op strijct. Dese asschen sijn oock goet met olie van Roosen / Wijnruyte / ende azijn gemengt tot de ontselde leden die wt de cote sijn. Die druynen versch gheten / blasen de maghe op / ende maken den loop in den buyck. Alsinen die druynen ophangt / ende een luttel laet verdrooghen. so sijn sij goet voor de maghe / ende brenghen appetijt ende lust tot eten / ende stercken den onstercken. Die basten van de wijnbesien gesoden / ende ghedroncken / sijn goet den ghenen die den rooden loop ende den loop des buycks hebben. Si stoppen oock de maentstonde van de vrouwen. Die wijnbesisteenen trecken tsamen / adstringeren / ende sijn der maghen aenghenaem. Als sij ghedroocht ende ghestooten / ende ouergeleyt worden / so sijn sij goet den ghenen die den rooden loop hebben / ende gheen spijse inghehouden en connen. Die cleyn wijnbesykens sijn goet voor den hoeft / voor de nieren ende blase. Alsinen se in den mondt neemt ende knowt / so trecken sij die snoter na haer / ende purgeren thoost van conde humoren.

Van Doolwortel.

Cap. XXX.

Den naem.

A Doolwortel oft Wolfswortel heet in Griecx en Latijn Aconitum. Doorsaken waerom dit cruyt also ghenaemt is / staen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deerste heet in Griecx Pandalianches / en sommighe Apotekers heetent in Latijn Vicia uersa / oft Vicia vulpina / oft Vicia lupina. En in duytsch Doolwortel / oft Wolfsbesien. Dat tweede heet Lycopodium in Griecx / om dat dit cruyt die woluen

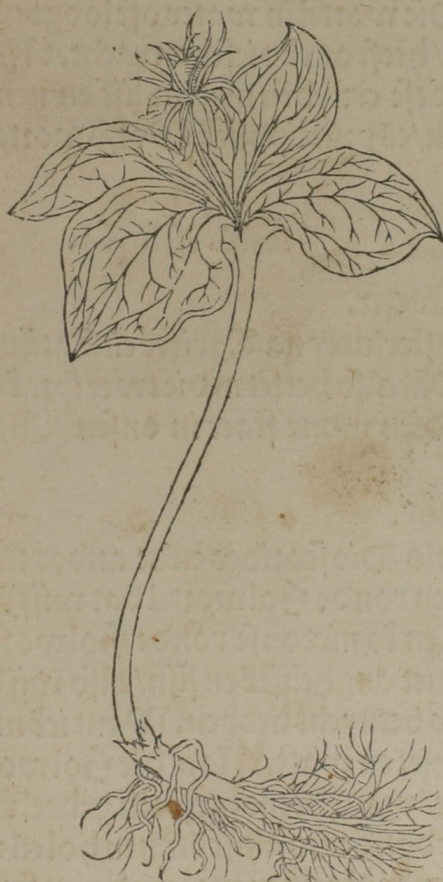
Woluen doodet/ende daerom heetet in duytsch Wolswortel. Ende dit selue cruyt is drijerley/deen den anderen seer ghelijckende.

Laetsoen.

Doolwortel heeft drij oft vier bladeren den Verckensbroode oft wil de Cocommeren niet ongelyck/maer sij sijn cleynder/ en staen in maniere van een sterre van een geset. Ende in den middel van desen bladeren wast een schoon ghesternt bloemken met drijerley coluer verdeylt/ eerst met vier swertgruene bladerkens/ daerna acht cleyn geele streenkens oft haerkens/ende midden in dit bloemken staet een purpurroet viercantich cnopken/aentesien gelyck een oogskens/dat wort een schoon bruyen besie/wildt van sinake/maer nochtans suet. De steel is ront/een span hooge/ende is effen sonder cnobbelen. De wortel is lanck/en ghelijct wel eenen Scorpioensteert/en is glat ende glijsterende. De Wolswortel heeft bladeren gelyc als Mollencruyt/ in stucken gheclouen/elck blat met vyf onderscheyden ghelijck als aen de Sanickel/en sij verwen swertgruen. De stelen sijn een elle oft twee hooghe/ende die draghen bleeckgeelescherpe huyskens/dat worden cleyn hawkens/ende daerin leyt swert ghehoeckt sadeken. De wortelen sijn swert met veel veeselinghen/gelijck als aen Heylichkerstcruyt.

Aconitum. Doolwortel.

Lycostonum. Wolswortel.

De plaetse

C

Die plaetse haerder wassinge.

Doolwortel wast geerne in dicke bosschen daer veel lombrie is. Desghelijcks oock aen sommighe houelen bij de heggen. Maer Wolfswortel vindtmen in wilde diepe dalen/ende foreesten.

Den tijt.

Doolwortel crijcht bloemen op dleste van den April/ende int beginsel van den Mey/maer Wolfswortel bloeyt inde Mey/ Junio ende Julio/na gheleghentheyte van den iare.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn brandich van natuere/ende eten innewaerts/ende ter cause van dien en salmens binnens lijfs niet innemen/ghelijck als de sommighe meynen.

D

Die cracht ende werckinge.

Doolwortel doodet die woluen gelijk als Wolfswortel/alsinense in row vleesch steect en den wolue voorworpt. Dese cruyden dooden ooc ander beesten als sij die eten. Ende al eest dat Dioscorides scrijft datmē die Doolwortel tot pijnē inde oogen van buyten vseren ende daerop leggen mach/ nochtans ist beter datmen sulcke venijnighe cruyden laet varen/het en ware datmē die moeste vseren. Maer men mach dese cruyden ghebruycken om die luyfen ende neten daermede te dooden/alsinen dat cruyt/saet oft wortel gruen stoot/oft drooghe pulueriseert ende met olie mengt/ende een salue daerasmaectt. Die wortel in water oft looge ghesoden/en thayr daermede gewasschen/heeft oock dieselue cracht. Maer een yeghelick sie neerstelick toe dat hij dese cruyden niet int lijf en neme/want sij mochten eenen mensch dooden/en principalic Wolfswortel.

Van Holwortel.

Cap. XXXI.

Den Naem.

A

Holwortel heet ooc Oosterlucy na Tgriec en Latijnsch woort Aristolochia/wat also heetet in die twee spraken. Ende de oorsake van dien name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

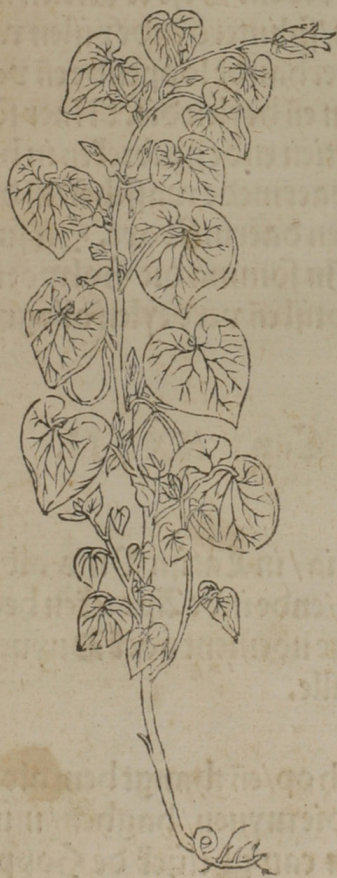
De Oosterlucy is drijerley/also als Dioscorides ende ander meer dat claerlic beschriuen. Deerste geheeten ronde Holwortel dat wijsten/hebbende bladeren ghelijck als Veel/en is niet onse ronde Holwortel/die bladeren heeft die der Wijnruyte niet onghelijck en sijn/also wij dat int lange in onsen Latijnsche Herbario betuycht hebben. Want ick meyne dat sulcke Holwortel hier te lande niet en wast. Maer die Holwortel die wij hebben/is oock tweederhande/want deene heeft een geheel ronden wortel/ende die en is niet hol/ende dander is altijt binnen hol en wtgehooft/anders sijn sij van bladeren ende bloemen malcanderen seer gelijck/also

Blijck/also wij hier na breeder sullen verclaren. Dat ander gheslachte/
dat in Latijn Aristolochia longa heet/en niet rotunda/also dat in onsen
Latijnschen Herbario mids erruer daer bij geset is/ende in Duytsch ge-
heeten wort lange Holwortel/dat is dmanneken. Dat derde wort in
Latijn Clematitis genoemd/ende is ons noch onbekent.

Haetsoen.

Deronde Holwortel heeft eenen ronden effenen steel/een span hoo-
ghe/en daeraen swytsergruene bladeren/die der tamme Wijnruyte bla-
deren ghelijck sijn/ende op tsop van elcken steel draecht sij bloemen/die
sijn van faetsoene de Ridder sporen seer ghelijck/sommighe bruyn ende
die andere sneewit. Na dat bloeyfel volghen cleyn hawkens/daerin leyt
Coolswert saet besloten/ghelijck als cleyn Wickelinskens. Die wortel is
bij tijden hol/en bij tijden ooc massijfen niet hol/van binnen geel van co-
luere/ende heeft eenen bitteren en eens deels scherpen smaect. Die lan-
ghe Holwortel heeft teere tacckens/ende bladeren ghelijck als Veel/een
weynich rondt/die bloemen sijn bleeckgeel ende lanck/gelijck scherpe hoe-
dekens/ende riecken sterck/ende als sij wtghebloeyt hebben/so worden
sij ghelijck een pere. Die wortel is lanck/te sommighe plaetsen eenen vin-
ger dick/binnen geel/ende rieckt sterck/sij is bitter ende een luttel scherp.

Aristolochia longa mas.
Lange Holwortel.

Aristolochia rotunda.
Ronde Holwortel.

D

Die plaetse haerder wassinghe.

Onseronde Holwortel wast gheerne in bosschen/ en in plaetsen daer veel lombre is. Maer de lange Holwortel vindt men bij tijden in wijnbergen ende hooge wildernissen/ ende in houen daer sij gheplant wort.

Den tijt.

Deronde Holwortel comt seer haest wt int beginsel van de Lenten ende van de Meerte. Maer int beghinsel van den April so bloeyt sij volcomelick/ ende daerna verwelcken haer stelen/ ende sij en wort niet meer ghesien. De lange Holwortel bloeyt in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Holwortelen sijn werm ende drooge inden tweeden graet perfectelijcken.

Die cracht ende operatie.

Die Holwortelen een drachma swaer met wijn gedroncken/ sijn goet teghen venijn ende die Peste. Sij ghenesen oock wat van slangen ghebeten is/ alsment daer op leyt. Met Myrthe ende Peper gesoden ende gedroncken/ so maken sij dat die vrouwen haer maentstonde crijghen/ sij driuen oock wt die Secundine/ ende alle onghesonde materie die inde moeder is. Alsinen een tapken oft pessarium daerasmaectt/ so heeft dat dieselue operatie. Voorts so dienen sij oock tot cortheit van ademe/ kichen ende hicken/ vallende siecte/ tot den cramp/ ende weedom inde sijde/ als sij in water ghesoden ende ghedroncken worden. Dese wortelen als sij noch gruen sijn ghestooten/ trecken doornen/ splinters ende pijlen wt/ alsment daer op leyt. Si sijn ooc goet tot alderhande loopende en veruylde vlceratien/ want sij suyueren/ drooghen en heylen die. Maer sonderlinghe suyueren ende ghenesen sij die vlceratien ende ghebreken in hey melijcke plaetsen/ alsment in wijn siedet ende daermede wasschet/ en dat puluer oft poeder vande ghedroochde wortelen daerin stroyt. Set suyuert die tanden/ alsment die daermede wrijft. In somma die Holwortelen verwerpen/ reynigen/ suyueren/ maken subtyl en verdeylen alle groue vochticheit ende humoren int lijf.

Van Bryonie.

Cap. XXXII.

Den naem.

A

It cruyt heet in Griecx Bryonia / in Latijn Vitis alba/ in Duytsch witten Wijngaert/ ende inde Apoteken heetment ooc Bryonie. Sommige noement oock Duyuelskersen/ om sijn roode besien wille.

Haetsoen.

Die stelen van Bryonie schieten haest hooch op/ en thangt hem alomme met sijn clauwierkens ende draeykens aen die tuynen/ haghen/ mueren ende struycken/ alomme waert ghereycken can ghelijck de Soppe.
Sijn

Bryonia.

Bryonie.

Sijn tacrkens/ bladeren en clauwie-
ren sijn den Wijngaert gelijk / maer
nochtans wat rouwer / en meer ghe-
hayt. Si draecht cleyn schoon witte
bloemkens / dat worden ronde besy-
kens/ die sijn eerst gruen/ ende daerna
als sij rijp worden gants root. Die
wortel is wit/ groot ende dicke.

Die plaetse daert wast.

Bryonie wast oueral aen tuynen
en hegghe/ daer climt sij op/ also als
voorseyt is.

B

Den tijt.

Bryonie bloeyt den gantsen somer
door tot inden Herft/ sij beghint ter
stont te bloeyē int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

Die ionghe spruytkens sijn eens
deels bitter/ ende een luttel scherp / sij
adstringeren en trecken tsamen. Die
wortel droocht en verwermt redelic.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuetkens ghesoden en
geten/ lossen die vrije/ ende maken saechten camergancē. Die bladeren/
vruchten en wortel sijn scherp/ en daerom sijn sij goet tot alderhande on-
reyn wonden en gesweeren/ want sij suyueren en droogen sulcke vuyl vl-
cerationen. Die wortel suyuert dat lichaem/ en verdrijft die rimpelen/ ende
daerom als sij met Eruen en Fenigrieck gemengt en aengestrecken wort/
so maect sij een schoon aensicht/ verdrijft en verteert die plecken/ sproeten
ende ander swerte masen. Desgelijcke operatie heeft sij oock als mensē in
olie siedt tot dat sij morw ende weeck wort. Si verteert oock dat geron-
nen bloet/ als men blaw geslagen oft gestootē is / en die nijn nagelen daer
dat vleesch ouer wast. Si breekt oock die apostuenien en gesweer/ als men
se met wijn daer op leyt. Dese wortel gestooten ende opgeleyt/ treckt wt
die gebroken beenē. Si is oock goet den genen die met de vallende siecte/
popelcye/ swijmelinghe/ ende dierghelijcke siecten beuangen sijn/ als men
dicwils int iaer een drachme swaer daer af inneempt. Waert sake dat ye
mant van slangen gesteken ware/ die mach dese wortel oock innemē. Die
beuruchte vrouwen sullen haer voor dese wortel wachten/ want sij doo-
det die vruchten in moeder lichaem. Leest dat ghij een dunne Electuarie
met huenick van dese wortel maect/ so is sij goet den genen die verstickē
willen/ die den hoeft hebben/ ende van binnen gebroken sijn. Dertich da-
gen van dese wortel met azijn gedroncken/ maect de milt cleyn. Als men se

e ij met

D met vigen stoot en yergens op leyt/ so heeft sij dieselue cracht en operatie. Men vseert dese wortel ooc om daer ouer te sittē baden / wāt sij purgeert die moeder. Alsmen inde Lenten dat sap wt dese wortel perst ende met Meede drinct/so purgeert dat den mensch van sluymen. De vrucht van Bryonie gestooten ende opgestreken / is goet tot alderley seerichēyde ende ruydichēyde. Dat sap van desen besien met Terwe ghesoden ende gheten/ maect oueruloedichēyde van melcke.

Van Woudtwijngaert. Cap. XXXIII.

Den Naem.

A It gewas dwelck wij hier Woudtwijngaert heeten / heet in Griec Ampelos melena/ in Latijn Vitis nigra/ dat is te seggen swerten Wijngaert. Sōmige heetent oock Lenen.

Haetsoen.

S Swerten Wijngaert heeft bladeren gelijck Dee/ nochtans meer den Roomschen Boonen gelijc/ sijnen stock gelijct ooc denseluen wel/ hi haect oock met sijn draeyen aen de boomen/ hi heeft sneewitte weltriecken de bloemen/ dat worden ghepluynde en wolachtige bollekens/ gelijck eenen grūsen baert aen te sien. Sijn saet is gelijck als druyskens tsamen gedrongen/ eerst gruen / ende daerna alst rijp wort so ist swertbruyn. De wortel is buyten swert en binnen geel / gelijc als Boesboom / dwelck wi Palmboom heeten.

Vitis nigra. Woudtwijngaert.

B Die plaetse daert wast.

Vitis nigra wast geerne in heggen ende haechbosschen / ende cruypt opwaerts aē de boomē/ also voorseyt is.

Den tijt.

Swerten Wijngaert bloeyt in Julio/ ende brengt sijn saet in Augusto.

Die natuer ende complexie.

De natuere ende complexie van desen cruyde is der Bryonie gelijck.

C Die cracht ende operatie.

Die ionge schuetkens van desen cruyde machmen eten gelijck als ander cruyden/ sij lossen wel vūne / en brengen den vrouwen haer maentstonde. Si maken oock de milt cleyn. Sij sijn ooc den genen goet die de vallende

vallende sieckte hebben/die swijmelinghe hebben/en die in haer leden ver-
leemt sijn. Die wortel heeft sulcken operatie gelijc als de Bryonie / maer
niet heel so crachtich. De bladeren van desen cruyde met wijn gersseert/
genesen de beesten die scorst aen haren hals sijn / alsment daer op strijct.
Men machse oock in sulcker manieren leggen op de leden die ontfelt sijn
wt de coten.

Van Amarant. Cap. XXXIIII.

Den naem.

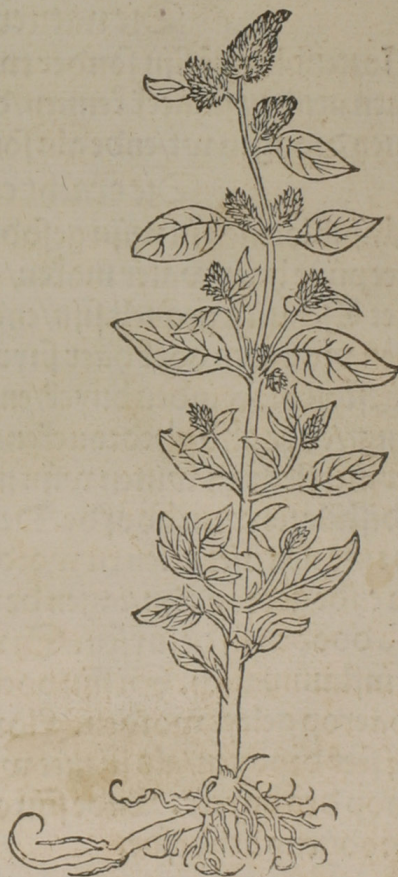
A dese cruyden heetē wij Amarant na den Griecsche/daer
om dat sijn bloemen niet en verwelcken ghelijck als van
andere cruyden / want int midden vanden winter besiz-
get men dese bloemen tot de cranskens oft croonen.

Geslachte.

De Amaranten sijn tweederley. Deerste heeft schoon goudtgeel bloe-
men/en die heetmen in sommighe plaetsen Rhijnbloemen / om datse on-
trent den Rhijnstroom tusschen Spier ende Worms gheerne wassen.
Sommige noement Mottenbloem/oft Mottencruyt/want die motten
Ven comen in die cleederen niet als dese bloemen daer bij liggen. Sommi-
ge Apotekers heeten dit cruyt Stichas citrina. Dat ander gheslachte

Amaranthus. Mottencruyt.

Flos amoris. Glouweelbloemen.

e iij heeft

heeft donckerroode bloemen gelijk flouweel/en wt dien heetment flouweelbloemen/ende flos amoris na den Latijne.

Maetsoen.

Mottencruyt heeft teere stelen en tackens/lange ende smale bladeren gelijk Xsope/ende die sijn bitter van smake/ende wit ghelijck Auroone dwijfken. Elck steelken is ront/en aschverwich van coluere/en draecht op tsoep goudtgeele ronde cnopachtighe bloemkens/die nimmermeer en verwelcken/maer altijt haer verwe houden. De wortel is cort/dunne
Ende swert. Maer de flouweelbloeme heeft ronde purpur stelen/met schuetkens en tackens ter sijden/die bladeren sijn den grootē Basilicom gelijk/maer sij sijn grooter ende langer. Aent opperste vanden steel staen purpurroode bloemen/die staen tesamen gedrongen gelijk een are/ende als die bloeyen/so brengen sij voort swert cleyn sadeken/dat is effen ende gelickende/ende leyt in cleyn huyskens gesloten. Dit cruyt is seer play sant om sien/maer het en heeft geenen rueck.

Die plaetse haerder wassinge.

Mottenbloemen wassen geerne in row/drooghe ende sandachtighe
D plaetsen/en op dorre heyden die bi d water liggen. Maer flouweelbloemen plant men inde hoven ende in teylen.

Den tijt.

De Mottenbloemen bloeyen in Junio en Julio. Maer de flouweelbloemen inden somer/ende sonderlinge in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Mottenbloemē sijn sonder twijfel werm en drooge van natuere/dat can men aenden smaect kennen/die is bitter. Floramor/oft flouweelbloemen droogen wt/ende als sommighe meynen so vercoelen sij oock.

Die cracht ende werckinge.

E Rhijnbloemen in wijn gesoden ende gedroncken/sijn goet den genen die met pijn haer water maken/ende die van slangen gebeten sijn/ende die met Tsciatica gequelt sijn/ende den genen die gebroken sijn. Si brengen den vrouwen oock haer suuerheyt. Si verdriuen dat gheclontert ende gestolt bloet inden buyck/ende inde blase/als si met huenick en azijn gemengt/ende also ghedroncken worden. Alsinense ander half drachme swaer met slechten witten wijn nuchteren drinct/so stoppen sij den snus/ende distillatie wten hoofde. Dese bloemen bewaren de cleederen dat sij vande motten niet geten en worden. Die voorszeyde bloemen in wijn gesoden ende gedroncken/iagen de wormen af. Als sij in looghe ghesodent sijn/so dooden sij de luyfen. Si verteeren oock ende verdriuen alderley herte inflammation. Si sijn oock goet tot verbrantheyt/als sij met huenick daerop geleyt worden. Floramor/oft flouweelbloemen gemerckt dat sij seer droogen/als sij met wijn inghenomen worden/so stoppen sij den loop des buyckx. Ende sijn oock voort meer goet tot alle tghene dat wel droogens behoefde.

Van Akeleye.

Den naem.

Akeley en heet op den dach van heden in Latijn anders niet dan Aquilegia/ende en heeft ooc voortijts in Griecx en Latijn anders geen en naem gehadt/so veel als mi kennelic is.

Haetsoen.

Akeley heeft bladeren ghelijck Vergouwe/maer sij sijn ronder en saechter. De stelen sijn meer dan een elle hooge/ende sijn ront ende effen/en op dieselue wassen veel schoon bloemen/die sijn dubbel ghevuult/en aende clocke wassen vijf crōme haeckens/schier ghelijck Ridder sporen. Dese bloemen sijn hier te lande gemeynlic blaw/men vindter ooc heel witte/ende purpurbruyn/en som mige sijn ooc rootbruyn. Als die bloemen afvallen/so wordent bollekens oft cnopkens met vier oft vijf scherpe dingerkens aen malcanderen/gelijck aen swert Coriander/ende daerinne leyt lanc swert saet. De wortel is som tijts eenen vingher dick/met veeselinghen ter sijden.

Aquilegia.

Akeleye.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne inde houen aldaert gheplant wort. Men vindet oock in vette beemden/en in bosschen die hooghe ligghen/somwilen oock aen steenrootsen ende mueren.

Den tijt.

Akeley bloeyt inden Mey en Junio.

E Die natuer ende complexie.

Gemerct dat dit geheel cruyt geneycht is tot sueticheyt van smake/so eest noot dattet redelijcken werm van complexie is.

Die cracht ende operatie.

De Akeley heeft sulcken operatie ghelijck als de bladeren van witten Hoemst/daeromme so verteert sij/en verdeylt ter redelijcker wijse/sij dilateert/sij versuet de pine/en brengt die gesweeren en vlcerationen tot rijpheyte. Als men Terwen oft Gersten meel met Akeleyen mengt/so wort sijn cracht daer door te stercker/en droocht dan meer dan te voren. En daer om mach si in deser manieren tot ruydicheyt en ander gesweeren en vuyl vlcerationen gebesiget worden. Der Akeleyen worden van sommige nieu Apotekers veel versierde en valsche proprieteyte en operatien toegegeue.

Van Loock sonder loock.

Cap. XXXVI.

Den naem.

A Loock sonder loock heet in Latijn Alliaria / om dattet van rucke den Loock ghelijck is.

Laetsoen.

Dit cruyt so wanneer dattet eerst wtcomt / so heuet ron de bladeren die sijn blauw Violettencruyt ghelijck / maer sij

sijn breeder ende grooter. Ende als si volwassen sijn / so crughen sij canten oft hoeckē. Het schiet hooch op schier twee ellen hooge / het cruycht eenen ron den steel / ende bladeren bijna ghelijck als Netelen / maer niet so diep gekerft / en sijn oock ontrent den steel veel breeder / ende als men die in stucken wijst / so riecken si gelijc als Loock. Op topsop vande stelen wassen cleyn witte bloemkens / dat worden cleyn langhe hawkens gelijck aen de Vergouwe / maer sij sijn cleinder / ende daerin is swert saet. De wortel is lanckachtich / dunne ende houdtachtich / ende riecht gelijc als de bladeren.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op ongheworde plaetsen / ghelijck als ontrent de tuynen / mueren / ende aende canten vande velden.

Den tijt.

De bladeren cruypen wt int begin vanden Lenten / ende inden Meerte.

Ende bloeyt inde Mey ende Junio / ende brengt daerna saet.

E Die natuer ende complexie.

Dit cruyt verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Loock sonder loock dient seer wel tot gruen sauce. Het verwermt / en verdeylt / ende maect subtyl die groue slijmachtighe humoren ende vochticheyt. Dit saet ghestooten ende daer aen plaester ghemaect / ende met azijn ghetempert / ende op de moeder gheleyt / beledt haer dat sij niet opwaerts en trect / en brengt de vrouwen wederomme tot haer seluen. Dit cruyt heeft bijna sulcken operatie ghelijck als Kerse.

Van Netelen.

Den naem.

A

Netelen heeten in Griecx Acalyphe oft Enide/ende in Latijn Vrtica. De redene van dese namen staet beschreven in onsen Latijnschen Herbario.

Geslachte.

Dioscorides scrjft datter twee gheslachten oft manieren van Netelen sijn. Deerste is gants row/ende is die rechte Netel diemen nu in Latijn Vrtica Romana/ende in Duytsch Roomsche Netel noempt. Dat ander gheslachte en is niet so row/ende is wat saechter/ende datselue en heb ick noch niet ghesien. Dese twee gheslachten van Netelen sijn tam/ende sij en wassen van haer seluen niet/het en sij datse te voren gheplant oft ghesedt worden. Plinius scrjft noch van sommige wilde gheslachten van Netelen/ende van dien sijn oock onse Heeren Netelen/die alomme hier te lande wassen/ende dier sijnder oock tweederley. Deen is seer groot/ende heet in Latijn Vrtica maior/ende in Duytsch groue Netelen. Dat ander is minder/ende heet in Latijn Vrtica minor/ende in Duytsch Heeren Netelen. Plinius scrjft van een onder de wilde Netelen die rieckt sterck/dewelcke hi Herculaneam noemt/ende die en bernt oft en steeckt niet.

Vrtica Romana, Roomsche Netelen.

Vrtica maior, Groue Netelen.

Saetsoen.

Haetsoen.

Vrtica minor. Heeren Netelen.

De Roomsche Netel heeft eenē ron-
den en rouwen steel/die is heel scherp.
De bladerē sijn langachtich ende diep
gekerft oft gekertelt/ ende crjcht witte
bloemē/ende als die afvallen/so wor-
dent ronde cnopkens oft bollekens/vā
veel cleyne hole dingerkens te samen ge-
set/daerin leyt saet/dat is Lijnsaet seer
ghelijck/maer tis minder. Die wilde
diemen Heeren Netel noempt/ wast
hooch op/ ende heeft bladeren die sijn
de Roomsche Netel niet seer onghe-
lijck/maer sij en sijn so seer niet gekerft.
Saren steel is row ende hayrachtich/
en daeraen wast saet met wtgesprey-
de purpurbruynē veeffkens/ daerwt
wijft men wit saet gelijck Hirs/maer
tis veel cleynder. De wortel is lancē/
ende geel van coluere/ ende vliddert
C hier ende daer in deerde. De groue
Netelen sijn met stele/ bladeren ende
wortel de Heeren Netelen gelijck/maer
nochtans cleynder. Maer tsaet is grooter dan die voorgenoemde/ende
oock sweter/ende is ghelijck Lijnsaet.

Die plaetse haerder wassinge.

Die Roomsche Netelen en wassen niergent hier te lande van haer sel-
uen/maer men moetse planten. Die wilde Heeren Netelen vindt men
ontrent de tuynen/hegghen ende mueren.

Den tijt.

Dat saet wort vergadert inden Vogst.

Die natuer ende complexie.

Die Netelen sijn van subtyl substantie/warm en drooghe/ nochtans
en sijn sij niet ouerheet.

D

Die cracht ende werckinge.

Netelbladeren met sout ghestooten ende opgheleyt/ ghenesen tghene
dat van dulle honden ghebeten is. Ende groote sweeren. Desghelijcks
oock op vuyl vlceraetien/ghelijck als de Cancker ende dierghelijcke/ ghe-
leyt/ so suyuieren sij dieselue ende ghenesen die. In ghelijcker manieren
verdeylen ende verdriuen sij alderhande gheswel/ als ghesweer ont-
rent den ooren/ ende dierghelijcke inflammationen ende bloetsweeren. Si
sijn ooc goet voor de sweerende milte/als men een plaester daer af maect/
ende daer op leyt. Die voorgenoemde bladeren met dat sap ghestooten/
ende

En op voorhoofd gheleyt/stelpt dat bloet dat wten nuese loopt. Alsmient met Myrthe stoot/ende tapkens daeraf maect / en in der vrouwen schamelheyt doet/so brengt dat den vrouwe haer suyerheyt. Maer als men se versch op de moeder leyt die onder wt wil comen/so doen se die weder om achterwaerts feeren. Dat saet van Metelen met sueten wijn gedroncken/trect den mensch tot lust om bijslapen/ende opent die moeder. Dat voorseyde saet met huenick ghemengt / ende een Electuarie daeraf ghemact/ is goet voor de ghene die den sich hoeft hebben / ende dat Pleuresis/ende ghesweer inde longhen. Het doet oock wel wtlegghen/ende het purgeert de borst. Die bladeren met mosschelen ghesoden ende ghedroncken / maect eenen saechten camerganc / ende doen wel water maken. Alsmen die bladeren siedt/ ende dat water daeraf met een luttel Myrthe mengt ende drinct/so brengt dat den vrouwen haer suyerheyt. Dat sap vande voorseyde bladeren inden mont ghenomen ende ghegorgelt / is goet voor den huych. Dit saet is den wilden Peter selie/ Cicutu/ende venijnige campernoelien contrarie. Dit saet doet oock lichtelick spouwen/ alsmient des auonts na den eten met Meede een half drachme swaer inneempt. Met sueten wijn ghedroncken/ eest goet tot inflatie vander maghe. Metel in looghe gheleyt / is goet tegen dat wtvalen vanden hayre/ ende verdriift die quade seerichheit / desgelijcks oock dat saet. Die bladeren met berensinout gestooten/ sijn goet tot dat Podagra / ende alderley pijn ende weedom der leden.

Aphace. Wilde Wicken.

Van wilde Wicken. Cap. XXXVIII.

Den naem.

Wilde Wicken oft Vit sen heet in Griec en Latijn Aphace. Sōmige Apotekers heetent Os mundi/ en Vitia sylvestris.

I saetsoen.

Wilde Wicken dat is een cleyn ge was / ende is hooger dan de Linsen/ en heeft ter syden aen synen steel teere bladerkens/ wtghespreyt ghelijck als vlercken / en met syn draeykens haket allesins aen. De bloemen sijn purpur bruyt/ en gelijcken wel de bloesel van de Erwtten/maer si sijn cleynder. De bloemē dat wordē hawkens/ eē luttel grooter dan aen de Linsen/ en daerin

sijn dui

sijn drij oft vier Wicken/die sijn swarter ende cleynder dan Linsen.

Die plaetse daert wast.

Die Wicken wassen van selfs opt veldt ende in hegbosschen.

B

Den tijt.

Dit ghewas bloeyt inden Mey/en daerna so crijghet hawkens/daer in leyt swert saet.

Die natuer ende complexie.

Die wilde Wicken sijn redelick ende middelmatelic werm/ende droo ghen seere.

Die cracht ende operatie.

Die Wicken trecken tsamen / ende daeromme als men se droocht ende stoot ende yergens op leyt / oft dat men drinckt van den water daer sij in ghesoden sijn / so sijn sij goet teghen dat walghen / ende stoppen den loop des buycks. Drij oft vier van dese Wicken ghegeten / stillen die verbrant heyt ende dat suer op worpen vander maghe. Somma de Wicken hebben meer cracht om te stelpen dan de Linsen / maer anders hebben sij bij na eenderley cracht ende operatie.

Van Porceleyne.

Cap. XXXIX.

Den naem.

A

Orceleyne oft Burgel heet in Griec Andrachne / ende in Latijn Portulaca.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Porceleyne / tam en wilt / ende also onderscheydse Dioscorides. De tamme plant men inde houen. Die wilde wast van haer seluen / also wij hierna sul len verclaren.

Gaetsoen.

B De tamme Porceleyne heeft dicke vette ronde stelen / die sijn een luttel bruynroot / ende wassen recht op / een span hooge / ende somtijts ooc hogher. De bladeren sijn vet ende rondachtich inde lengde. Die stelen dra ghen tusschen de ioncturen vande bladeren / en int sop bleeckgeele bloemkens / ende daerwt comen cleyn ronde bedeckte schaelkens / die sijn vol cleyns swerts saets. Die wilde Porceleyne heeft vette stelen ende bladeren ghelijck als de tamme / maer sij sijn cleynder / teerder ende smaelder / ende die stelen sijn oock peerscher. Sij leyt alijt op deerde wtghespreyt / ende is lijmachlich / vol saps / ende suerachtich / als oft sij ghesouten ware. Die geele bloemkens sijn oock cleynder dan aen de tamme.

Die plaetse haerder wassinghe.

De tamme Porceleyne wast inde houen / aldaer sij gheplant wordt ende ghesaeyt. Maer de wilde wast van sels op steenrooten / wijnberghen / ende op vette ackers.

Den tijt.

C

Den tijt.

Porceleyne tam ende wilde beginnen te bloeyen van Junio astot in den Herst. Die bladeren salmen vergaderen in Junio ende Julio / ende daerna dat saet.

Die natuer ende complexie.

De Porceleyen tam en wilde sijn van natueren coudt inden derden graet / ende vochtich inden tweeden. Si sijn oock een luttel suer / als oft sij ghesouten waren / ende daerom werden sij in ouden tijden inde pek el geleyt gelijk als die Olien ende Capers. Die Italianen vseren die veel heden sdaechs int salaet.

Die cracht ende operatie.

Porceleyne met Gersten mout gemengt en geapplianceert / verdrijft die pijn int hooft / die hitte ende rootheyt van oogen / die pijn inde mage en inde blase / ende blusschet dat wildt vier. Porceleyne geknowt / beneempt die buemicheyt vanden tanden / ende die ouergroote hitte inde mage en inde dermen / ende stopt den loop inden buyck. Si geneest ende heylt die gequetste nieren ende blase / ende blust en beneempt den lust om bij te slapen. Sulcken operatie heeft oock dat sap / ende is seer goet tegen de cortse. Het doodet oock die wormen inden buyck / ende stelt dat bloetspon-

Portulaca hortensis.
Tamme Porceleyne.

Portulaca sylvestris.
Wilde Porceleyne.

f

wen/den

wen/den rooden loop/ende die rugader/Hemorroides geheeten/ende alderley bloetloop. Dit sap doet men oock inde oogesaluen. Als yemant sijn hooft wee doet vande sonne/so salmen dit sap met olie van Roosen mengen/en daer op strijcken/of laten van bouen neder opt hooft druypen. In somma Porceleyne vercoelt alderhande hittige gebreken/en ghe merckt dat sij een luttel row is/so is sij oock goet om alderhande loopen ende fluxien te stelpen. Als yemant van binnē inde keele gequetst is/so sal hi Porceleyne sieden/ende van dat water gorgelen. Dit cruyt salmen knauwen als yemant sijn tanden loteren en waggelen/want het maect se vast. Set maect oock een goede stercke maghe/als ment met azijn ende olie bereyt/ende in salaet etet.

Van Asphodelus.

Cap. XL.

Den naem.

A It cruyt daer wi in dit Capittel af handelen/heet in Griec ende Latijn Asphodelus/ende inde Apoteken Asfodillus.

Geslachte.

D Dit cruyt is tweederhande/alsoo Plinius lib. xij. cap. xvij. claerlick beschrijft/en wi dat in onsen Latijnschen Herbario met veel woorden betuycht hebben. Deerste dat is dmanneken/en mach in Duytsch Heydensche bloeme/of Heydensche lelie geheeten worden. Dander is dwijfsken/ende dat heet in Latijn Hastula regia/om deswille dattet met sijn bloeyfel eenen Coninc scepter niet onghelijck en is. Sommighe heetent bouen int landt Goudtwortel/ter causen dat de wortel van desen cruyde gants geel is ghelijck goudt.

Aetsoen.

Dioscorides scrijft dat dmanneken bladerē heeft gelijck groot Loock/ende heeft eenen langen steel/die draecht aen tsop een schoon bloeme. Die wortelen sijn lancachtich/rondt oft cnopachtich ghelijck Leckelen/de Mastbloemen niet onghelijck/ende is heel scherp van smake. Dit cruyt en is ons noch niet ter hant comen/anders souden wi sijn figure hier oock mede geset hebben. Maer dat saet heeft ons gesonden gheweest/datselue willen wi saeyen/ende eest dattet voortcomt so sullen wi dat cruyt doen contrefeyten. Dat wijfsken heeft ronde stelen/rondtsomme met smale lange bladeren/de Sondtsribbe niet ongelijc/beset/ende dieselue sijn een weynich taey/en niet ghehackelt. Op tsop vanden stele wassen veel bloemen/die sijn dickachtich ende vet/lijfverwich root/met seer cleyn bruyn tipkens bespraeyt/ende die bladerē van dese bloemen sijn ten stelewaerts crom om gewelft. Inde midden heeft elc bloeme ses oft seuen veeftkens/en daeraen wassen hoykens/die hebben eenen lieffelijcken ruck. Na dat sij gebloeyt hebben/so comē daer lange bollekens die sijn gevult met breed geel saet. Die wortel is geel gelijck gout/ghelijck de witte Lelien cnoop/met veel veeftelingen/eenen Loockbol niet onghelijck.

Die plaetse

Van Asphodelus.

Cap. XL.

Asphodelus. Affodille.

D

Die plaetse daert wast.

Dmanneken en wast niet van hem seluen in onse landen / maer men moet inde houe planten. Dat wuysken wast oueral in hooge wouden oft boschen / en somtijts oock op de beemden die op hooghe berghen ligghen / gelijk als te Tubinghen op den Osterberch / daer wasset met hoopen.

Den tijt.

Dat wuysken bloeyt in Junio. Dat manneken en hebbē wi noch niet gesien.

Die natuer ende complexie.

Die wortel vā dmanneken is werm en drooge. Desghelijcx oock dat wuysken / maer niet so seer als dmanneken.

Die cracht ende werckinge.

E

Die wortel van dat manneken lost die vrjne / het brengt den vrouwe haer maetstonde. Si is goet voor weedom inde syde / en voor den hoeft / als men se een drachme swaer gestooten in wijn drinct. Waert dat yemant van slange oft nateren gebeten ware / die sal nemen de bladeren / wortel en bloemen /

ende met wijn tempereren ende stooten / ende daerop legghen. Dese wortel is oock goet tot alderhande vuyl sweeren die voorts en voorts eten / ende principalick tot sweerende borsten / als sij in wijndroessem gesoden ende daerop gheleyt wort. In somma / dese wortel heeft schier eenderley operatie gelijk de Mansooren ende Slangencruyt / want sij reynicht en scheydt / sij is van subtyl substantie / en verteert / sij opent oock al wat verstoppt is / ende daerom so en isser nauwelick gheen beter medicijne tot de geelsucht dan dese wortel / in wijn ghesoden ende gedroncken. Est dat mense tot asschen bernt / en een salue met huenick daer af maect / en strijct / so wort dat wtrvallende hayr wederom wassende. Dat wuysken / waer af de wortel en bladeren taey en bitter sijn / heylt sweeren ende wonden / ruydicheyt / ende ander oude gebreken. Die wortel is oock goet met Gerste ghesoden voor de ghene die wtdrooghen ende afnemen. Men mach se oock met meel menghen / ende broot daer af maken ende eten. Daerom me so pleechmen in ouden tijden / also Hesiodus ende meer ander scrijuen / dese wortel daghelijcx inde spijse te besighen.

f ij

Van Melde.

Den naem.

21

Melde heet in Griecx Atraphaxis ende Chrysolachanon/
in Latijn Atriplex/ ende dien naem blijft noch inde Apote-
ke. De oorsake van sulcken namen hebben wij geset in on-
sen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslacht.

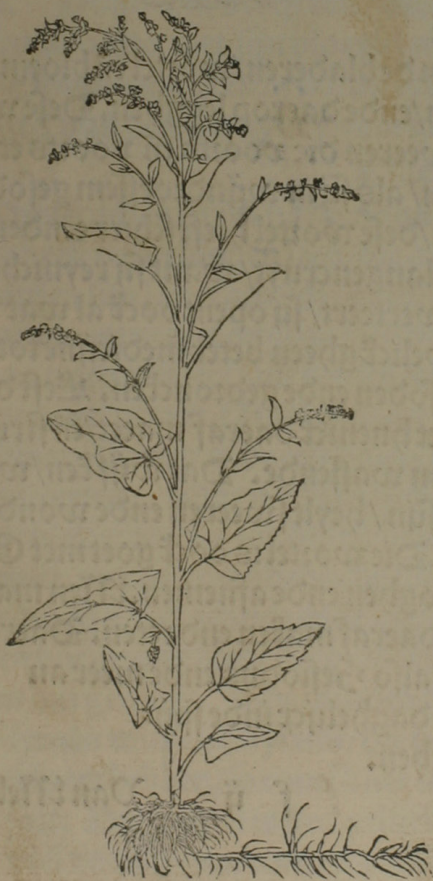
Melde/ als Dioscorides scrjft/ is tweederhande/ deen tam/ dander
wildt/ ende die heetmen oock Ackermelde/ oft cleyn Schijtmelde.

Gaetsoen.

De tamme Melde heeft van onder opwaerts eenen ronden/ ende int
opperste eenen viercantigen steel/ met veel meyen ende tacken. De blade-
ren sijn meelachtich/ en principalick diewyl sij ionck sijn / eer sij op de ste-
len climmen/ lanck ende breet/ des Arons bladeren niet seer ongelijck. De
Bloemen sijn geel ende seer cleyn/ daerna brenghet saet / dat leyt in dunne
velckens gesloten / en tis breet ghelijck een cleyn bladeken. Die wortel is
lanckachtich/ niet effen/ maer sij heeft veel veeselingen/ ende cleyn wortel-
kens aen malcander hangende. Ende dese tamme Melde is oock drijer
ley/ nochtans ist onderscheet alleen inde bladeren en stelen/ want de som-
mige hebben swertgruene bladeren en stelen/ die andere die oock de beste

Atriplex hortensis. Tamme Melde.

Atriplex sylvestris. Wilde Melde.

sijn/

sijn/dragen witgroene/die derde bruyntroode/ anders sijn sij malcanderen in alle dingen ghelijck. Die wilde Melde wast seer hooge op/ also dat sij vier cubitus lanck wort/ ende heeft eenen gehoecten steel ghelijck als de tamme/ dien is met purpurbruynt besprengt. De bladeren sijn der tamme niet ongelijck/maer nochtans cleynder en meelachtiger/ die bloemen sijn geel. Dat saet is hert ende oueruloedich in een ghedrongen/ghelijc als cleyn druystens. De wortel is een luttel lanck en heeft veel veesen.

C

Die plaetse daert wast.

De tamme wast oueral inde hoven. De wilde vindtmen oock inde hoven ende in ander plaetsen/nochtans wast sij van haer seluen.

Den tijt.

Beyde de Melden tamme en wilde bloeyen den gantsen somer/maer principalick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Melde is coudt inden eersten graet/en vochtich inden tweeden/nochtans is de tamme couder ende vochtiger dan de wilde.

Die cracht ende operatie.

D Melde inde spijse/ghelijck ander gruen cruyt/ ghenut ende gesoden/maect weeck inden buyck. Melde row gestooten oft ghesoden/verdrijft tgeswel vande clieren/als sij daerop geleyt wort. Tsaet met huenick water gedroncken/verdrijft die geele. Melde is oock goet den genen die heet van natuere sijn. Die tamme is beter tot de hittige sweeren en apostumiën/die eerst beghinnen te wassen ende toenemen. Maer die wilde is bequamer als si nu rijp sijn/en wederom afnemen. Si maken oock weeck al wat hert is/row ende ghesoden daerop gheleyt.

Van Wilden veldtsoffraen.

Cap. XLII.

Den naem.

A

Dese Distelen daer wij in dit Capittel af spreken/heeten in Griecx Atractylides/ende in Latijn Enicus sylvestris/dat is wilden Veldtsoffraen.

Geslachte.

Dese Distel/die in Latijn Enicus sylvestris heet/is tweederhande. Deerste en is niet seer row/maer tis mild/ende gelijct bat den wilden Soffraen die inde hoven gheplant wordt. Den steel van desen cruyde is stijf ende hert/daerop pleghen de vrouwen voortijts int stede van eenen spinrock te spinnen. In Duytsch mach dit wel wilden Veldtsoffraen heeten/op datter onderscheyt sij tusschen den wilden Soffraen/ende dese tegenwoordige Distel. Dander is rouwer/ende heet in der Apoteken Carduus benedictus/dats Ghebenedijde Distel/om sijn heylsame cracht wille. Anders heet hi ghemeynlick Cardobenedictus.

f iij Faetsoen.

Haetsoen.

V Wilden Veldtsoffraen is den wilden Hoffsoffraen niet seer ongelijc/
nochtans heeft hi int opperste vande stelen langer bladeren. Sijnen steel
is inden Herste eens deels bloot/want dan vallen die bladeren seer af/en
daertoe row en stijf/nochtans dunne en cleyne. Op den steel wassen ste-
kende bollekens / ende dbloeyfel daer af is bleeckgeel. De wortel is smal/
en en wort inder medicinen niet gebesicht. Dat saet is smal/lanckachtich
cleyne ende swert. Cardobenedictus is gants row en hayrachlich. Sijn
stelen sijn der Melckwey/oft Hasenhuys gelijck/ende cruypen lanc der
eerden / om dat sij so weeck ende teer sijn. De stelen brengen ronde wol-
achtige bollekens/ende als die bloeyen so worden se bleeckgeel. Ende na
dat bloeyfel so vindtmen inde besloten bollekens lanck ende bleeckgeel
C saet/in witte wolte gesloten / datselue saet is bitter / ende heeft int opper-
ste sommige hayrkens gelijck eenen baert. Die wortel is redelijcken lanc
ende teeder met veel veeselinghen.

Die plaetse haerder wassinghe.

Den wilden Veldtsoffraen wast int velt/ende op de berghen. Cardo
benedictus wort nu schier oueral inde houe gheplant.

Den tijt.

Den wilden Veldtsoffraen bloeyt in Augusto/en sijn bollekens bliuen

Cnicus sylvestris.
Wilden Veldtsoffraen.

Carduus benedictus.
Cardobenedictus.

den gantsen

Van wilden Veldtsoffraen.

Cap. XLII.

den gantsen winter staen. Dat saet wort eerst inden Herftrijp. Cardobenedictus bloeyt in Junio oft Julio. Sijn saet wort oock spaderijp.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese geslachten van cruyden/na den mael si bitter schinen te sijn van smake/so sijn si werm en drooge van natuere/ende sij verteeren.

Die cracht ende operatie.

De bladeren van dese cruyden / en dat saet gestooten / en met Peper en wijn gedroncken / sijn goet voor de gene die vande Scorpioenē gesteken worden. Daer sijn oock sommige die scriuen / dat de gene die van Scorpioenen gesteken sijn / geen pijn en gevoelen / so lange als sij dese cruyden in haer hant houden. Maer de wilden Veldtsoffraen is sonderlinge goet tot oude vlceratien en fistelen / want hi geneestse. Cardobenedictus bene met allerley verstoptheit van binnen / lost de vrjne / breekt den steen / en geneest alderley gesweer / ende principalick vande longen. Ende is oock goet den genen die van veninich gedierte gebeten sijn. Dit cruyt is geprobeert tegen alderhande venijn. Daerom eest seer goet gebesiget in tijden van Pestilentien / want het preserueert den mensch van dese sieckte / ende maect gesont de gene die metter pestilentien beladen sijn. In alle de voorgenomde gebreken machmen dat cruyt in wijn oft water sieden / na gelegenheit vander sieckte / oft men mach dat poeder van desen cruyde innemen. Cardobenedictus dient oock seer wel tot veruuynde vlceratien / en sonderlinge tot den cancker inde borste / als men dat poeder daer in stroyt. Waerwt wel te mercken is dat dese twee Distelen ee geslecht van cruyde is.

Van Angelica.

Cap. XLIII.

Den naem.

It duechdelick cruyt / dwelck in Duytsch Angelica heet / oft Heylich geests wortel / oft Borstwortel / en weten wi met sijnen rechten Latijnschen oft Griecschen naem / eest anders in ouden tijden bekenet gheweest / niet te noemen. Daerom en heuet noch bij de Latijnsche geenen anderen naem gheuonden / dan dat sijt Angelica heeten. Ende daer bij laten wij dat te deser tijt rusten ende bliuen.

Geslachte.

Angelica is tweederhande. Deen is tam / waer af de wortel eenen goeden ende edelen rueck heeft. Dander wildt / wiens wortel niet so lieflick / maer sterck van rueck is. Anders en sijnse malcanderē niet seer ongelijc.

Gaetsoen.

De tamme Angelica heeft eenen steel die is twee cubitus hooge / dick en enoopachtich gelijck een sterck riet / binnen hol. De bladeren sijn ghecloven / ende ringsomme ghekertelt / ghelijck de opperste bladeren aen den Valschen oft Duytschen Berenclaw / maer dese sijn teerder. Aen den steel wassen dunne vlimmen als opgheblasen holle sacckens / wt densel-

f iij uen cruy-

Vuen cruypen schoon croonen/niet anders dan aende Venckel/en die drae-
gen witte bloemkens met purpurbruyn ghemengt / daerwt compt breed
saet/van rueck en sinake der wortel gelijck. Dese wortel is dick en lanck/
met veel clauwieren ende veeselingen ter syden/ ende sij is buyten swert/
ende binnen wit. Die wilde is der tamme wat gelijck / maer de blade-
ren sijn gants ende niet geclouen/ende wat langer. De bloemen sijn wat
witter / ende dat saet oock wat breeder. Die wortel is veel slapper van
rueck ende sinaeck.

Die plaetse haerder wassinge.

Die tamme Angelica plandtmen inde hoven/ nochtans wast sij oock
op sommich geberchte van haer seluen gelijck die wilde/ dewelcke genon-
den wordt in doncker plaetsen daer veel lumber is / somtijts oock aende
watercant/ende in sommige bosschen.

C

Den tijt.

Beyde Angelica bloeyen in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

De wortelen van beyde dese gheslachten sijn werm ende drooghe in-
den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Angelica opent/maect subtyl ende verteert. De wortel is wtnemende
Angelica hortensis. Tam Angelick. Angelica sylvestris. Wilde Angelick.

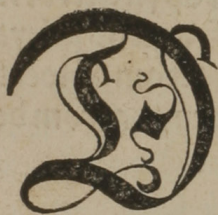
goet tot alderley venijn/ende principalick tegen vergiftheyt vande Pestilentielleucht. Want al eest dat mensche maer inden mont en houdt/so bewaert ende preserueert sij den mensch voor de Peste. Dese wortel gepuluerizeert ende een drachme swaer inghenomen/des winters in wijn/ende des somers in Rooswater/ende daerop ghelegghen ende wel gedect/maect sweeten/ende verlost den mensch vande voorseyde sieckte. Als yemant des morgens vroech nuchteren van dese wortel inneempt/so is hij dien dach beurt vander pestilentie/want sij drijft dat venijn wt door den sweet ende vrije. Sij scheydet oock die taeye vochticheyt ende fluyzen die op de borst leyt/ende is oock goet voor den hoest die van condecompt. Ende men mach die wortel tot dat voorghenoemde ghebreck in wijn oft water sieden/na ghelegentheyt vander sieckte/ende als dan den dranc besigen/oft men mach dat poeder daer af innemen. Dat cruyt in wijn oft water ghesoden/heylt die wonden ende quetsuren van binnen. Het scheydet oock dat ghestolt bloet. Het versterckt die maghe ende dat herte. Het verdrijft dat ouergeuen ende walginge van eten/ende brengt wederom goeden appetijt. Waert dat yemant van eenen verwoeden hont/oft slange gebeten ware/die sal de bladeren van desen cruyde met Ruyte ende met huenick stooten/ende inde wonden doen/oft daerop leggen/en daerna salment in wijn sieden ende daer af te drincken geuen. Dit cruyt inden mont gehouden/blust te ouergrooten lust tot bijslapen. Dit cruyt is goet tegen alderhande toouerie/alst een mensch bi hem draecht.

Van Latten.

Cap. XLIIII.

Den naem.

21

De Latten diemen oock peersche Cozenbloemen/oft cozen Genoffelen heet/worden in Griec Aera ende in Latijn Lolium geheeten. Sommige heetent oock Pseudomelanthium/en niet sonder sake/want het en is dat recht en warachtich Melanthium oft Nigella niet/gelijck als sommige ongeleerde Apotekers meynen/ende wi sulcx in sijn plaetse verclaren sullen.

Haetsoen.

De bladeren van Lolium sijn lancachtich/smal en scerp/ghelijck als Loock/maer sij sijn corter/vet/ende harich/asschenverwich gruen van coluere/met een schoon donckerroode bloeme/ende dat wort een lanc/ghhehoeckt/row/hayrachtich cnopken/ende daer in leyt swert saet. Dese cnoppe cruycht te voren eer de bloeme wtcomt/vier oft vijf gruen spitsen/ghelijck sulcx de figurere claerlick wtwijst.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt en wast niet alleen in Terwe ende Gerste/maer oock in alle ander cozen/daert groote schade in doet.

Den tijt.

Van Ratten.

Den tijt.

Het bloeyt gemeynlick in Junio/ en
brengt daerna sijn saet voort.

Die natuer ende complexie.

Het is werm int begin vanden der
den graet/ ende drooge int eynde van
den tweeden.

C Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gemalen/ gheneest alder
ley ruydicheyt/ rappicheyt/ scorfisheyt
en quade veruuyde sweeren/ alst met
solfer/ wijn/ ende azijn daerop gestre
ken wort. Dat meel van desen cruyde
met duyuenmes ende Lijn saet in wijn
ghesoden/ verduyft die sweerende clie
ren/ en maect datse vergaen/ alsment
daerop leyt. Met huenick water ghe
soden/ ist wt nemende goet tot Tsciati
ca/ oft weedom inde huepe/ alsment
daerop leyt. Met huenick ende azijn
ghe mengt/ versaecht alderhande pi
ne/ ende is sonderlinghe goet tot dat
Podagra/ alsment daerop leyt. Dat
selue meel trect oock wt die splinters ende spaenkens van die beenen die
gebroken sijn. Het suyuert en heylt alderhande oude vlceratien. Met Ra
dys/ sout/ en azijn/ geneset quade seerichheit/ alsment daerop strijct. Met
gansen sinout gemengt ende opt voorhoofst gestreken/ oft daerop geleyt/
benemet die pijn int hoofft. Dit cruyt is wonderlijcken goet om dbloet te
stelpen/ ende gheneest oock wonden/ quetsuren ende fistelen/ daerom be
hoorent die Chirurghs in grooter eeren te houden.

Cap. XLIIII.

Lolium.

Ratten.

Van Swaluwortel. Cap. XLV.

Den Naem.

A Waluwortel wort dit cruyt geheeten/ daeromme dat sijn
scherpe hawkens als sij haer ontluycken met witte wolle
oft hayr/ den vliengenden swaluwen niet ongelijck en sijn.
In Griecx ende Latijn heet sij Asclepias/ en vanden som
migen Hirundinaria. Die Apotekers heeten dit cruyt Vin
cetoricum. Die oorsaken van sulcke namen hebben wij in onsen Latijn
schen boeck vanden cruyden verclaert.

Haetsoen.

Swaluwortel heeft eenen langhen/ effenen/ ronden/ en dunnen steel/
met veel tacken. De bladeren sijn lancf/ den Veel niet seer ongelijc/ en sijn
doncker

Van Swaluwortel.

V donckergruen. De bloeckensijn bleeck wit/sterc van ruecke/ dat worden lange scherpe hawkens/ van binnen ghevuult met pluymachtich / oft harich / rootachtich breet saet/ en als haer dies selue hawkens ontluycken / so sijn sij een swaluwe niet ongelyck. Die wortel is vol veselen al door malcanderen genlochten met veel cleyn ronde wortelen / schier ghelyck de heylich Kerstwortel/ende is sterck van ruecke.

Die plaetse daert wast.

Swaluwortel wast op rouwe / hooghe sandtachtighe berghen ende bosschen schier oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio / en sijn bloeyfel duert tot in Augusto / ende brengt nochtan in middelen tijde langhe hawkens/als bouen verclaert is.

Die natuer ende complexie.

Swaluwortel is werm en drooge/ende subtyl van substancie / dwelc goet te mercken is aen den smaect vander wortel/die bitter is.

Die cracht ende operatie.

C Swaluwortel in wijn ghesoden ende ghedroncken / verdrift dat crimfel inden buyck / ende is oock goet voor de ghene die van eenich vernijnich ghedierte ghebeten sijn. De bladeren ghestooten/sijn seer goet tot alderhande quaet gheswel/ ende sweeringen van borsten ende der moeder/als ment daer op leyt. Die wortel is seer goet voor de vrouwen die haer maentstonde niet en hebben/want sij helpt daer seer toe. Si is oock goet voor de ghene die van eenen verwoeden hont gebeten sijn/ van binnen ende van buyten ghevseert. Een half pont van deser wortel ouer nacht in eenen pot witten wijns te weyck ghesedt / ende daerna opt drendendeel inghesoden / ende alle morghen nuchteren int bedde eenen wermen dronck daeraf inghenomen/ende daer op gesweet/becompt den genen die dwater laden wonderlijcken wel. De bloemen ende bladeren gedroocht ende ghepuluerizeert/ ende in oude wonden ende ulcerationen ghestroyt/heylt deselue.

Cap. XLV:

Asclepias. Swaluwortel.

Van Myusen

Van Nuyssen met steerten.

Cap. XLVI.

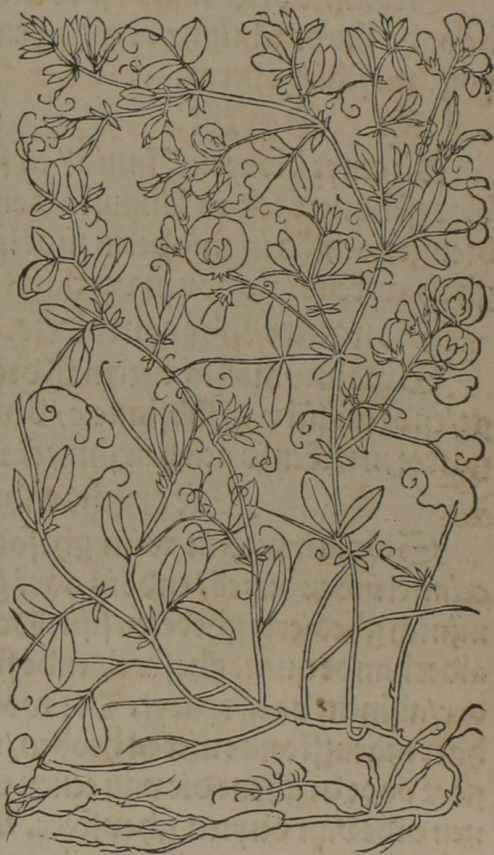
Den naem.

Nuyssen met steerten / oft Zeensche Castanien / heeten oock
Erdvūghen ende Eerdamandelen / daerom dat aende
wortel swertelangachtige vruchten hanghen / die sijn de
Saesnoten / oft rijpe vūgen / oft den Amandelen gelijk.

Haetsoen.

Nuyssen met steerten hebben twee / drij oft vier tackkens oft steelkens /
bij tijden oock meer / ende die sijn seer cleyn ende teeder / ter eerdenwaerts
rootachtich / ende en wassen niet hoo-
ge op / maer metdien dat sijn ooc draey-
kens hebben / daer sijn mede aenhan-
ghen / so helpen die daertoe dat sijn op-
waerts om hooge cruypen. Die bla-
derē sijn van saetsoen den Wijnruyt
bladeren gelijk / maer sijn sijn langher
B ende gants gruen. Die bloemen heb-
ben de coluer van Roosen / ende eenen
lieffelijcken rueck / ende sijn van saet-
soene den Wicken oft Erue bloemen
niet ongelijc. Na de bloemen wassen
de hawkens / daerin is cleyn sadeken.
De wortel is lanck ende dunne / ende
daeraen wassen cleyn raepkens / oft
nootkens / die sijn gelijk cleyn peren /
ende sijn swert oft eerdachtich van co-
luere / ende binnen wit / suet van sma-
cke / schier gelijk de Castanien.

Apios. Nuyssen met steerten.

Die plaetse daert wast.

Nuyssen met steerten wassen int co-
ren / en sonderlinge inde Weyte / Ger-
C ste ende Spelte velden / ende als die
verckenē daerin comen / en dese vruch-
ten soecken / so doorwroeten sijn deerde seer / want tis haer een medecijne.

Den tijt.

Sijn bloeyen in Junio / ende dan behoortmen die liefsijcke weltriecken
de bloemkens te soecken.

Die natuer ende complexie.

Die Nuyssen met steerten sijn redelijcken werm ende drooge / dwelck
lichtelick wt haren sueten smaect te mercken is.

Die cracht ende operatie.

D Dat opperste vander wortel inghenomen / lost die galle ende coude
slīmighē

slimighe vochticheyt ende sluymen door dat spouwen/ende donderste/door den camerganck. Maer als sij geheel inghenomen wort/so lost sij onder ende bouen. Dat sap van dese wortel ontrent een derdendeel van een drachma ingenomen ende gedroncken/purgeert onder ende bouen. Dat sap salmen aldus vergaderen/die nootkens oft wortelkens salmen stooten ende in een becken vol waters leggen ende wel doorrueren/ende dat sap dat op d'water sweemt met een veder versamen/ende latent drooghewerden ende vseren. Men mach dat voorsayde sap den watersuchtighen oock ingheuen. Si experientie machmen mercken dat dese Zeensche Castanien doen spouwen ende ouerghen.

Van Sterrecruyt.

Cap. XLVII.

Den naem.

A

Terrecruyt wort in Griec en Latijn Aster Atticus/Bubonium ende Inguinalis genoempt. Die redene van sulcke namē staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert. Maer daerom wordet Sterrecruyt geheeten/om dat de bladeren vanden cruyde ende principalic aen de bloemen een sterre gants ghelijck sijn.

Haetsoen.

Aster Atticus. Sterrecruyt.

Sterrecruyt heeft eenen houtachtighen steel/die is met langachtighen/dicken en hayrachtigen bladeren becleet. Op t'sop vanden stelen wassen schoon purpurgeele bloemen/want den appel is binnen geel/en rondsomme geciert met purpurbruynen bladerkens die eender sterre gelijck sijn/ende die worden ten lesten grijs hayr/en vliegen wech. De wortel heeft veel veselen.

B

Die plaetse daert wast.

Het wast aen hooghe dijcken/huizen ende berghen/somtijts oock inde bosschen.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto/en die bloemen dueren tot in September.

Die natuer ende complexie.

Sterrecruyt vercoelt gelijck als de Roosen/maer niet so seer/ende het ver teert oock en droocht/ghelijck dat claerlick te mercken is aen sijnen smaek/want dien is bitter.

g

Die cracht

Die cracht ende operatie.

E Sterrecruyt becompt een heete mage seer wel / alsment daerop leyt. Als yemant clapooren oft swerende clieren in sijn gemechte heeft / die sal dit cruyt al gruen stootē en daerop leggen / so vergaet dat geswel. Het is oock goet tot ouergroote hitte ende roodicheyt der ooghen. Als yemanden sijnen achterderm wtgaet / so salmen dit cruyt daerop legghen / ende het sal ghenesen. Men seyt dat dit cruyt de pijnē int ghemechte doet vergaen / al eest dattet daer maer op ghebonden en wort.

Van Gras.

Cap. XLVIII.

Den naem.

Gras heet in Griecx Agrostis / in Latijn Gramen.

Geslacht.

Daer is menigherley geslacht en manieren van Gras / waerasdit oock een is / dwelck wij hierna willen verclare.

Haetsoen.

Dat Gras cruypt met sijn stelen oft tacckens op der eerden / ende dieselue stelen hebbē veel ledekens oft cnoopen / ende daerwt comen suete ende geknoddelde wortelen. Die bladerē sijn spitsich / hert / ende een luttel breed / ghelijck de bladeren van cleyn Riet. Also scrijft Dioscorides van dat Gras. Maer wt dese woorden is lichtelijck te mercken / dat dit cruyt / waeras hier die figure ende contrafeytinge staet / oock een geslecht van Gers is / want het heeft ronde stelen en tacckens met sijn cnooppens / die ghelijck ledekens van malcanderen staen / ende cruypen lancx der eerden. Die cleyn wortelkens sijn dunne ende suet. De bladeren staen op beyde sijden van de ledekens altijts paer en paer teghen een / ende sijn sijn scherp / hert ende breedachtich. Sijn bloemen sijn wit / ghelijck als dat Gras dat op den berch Parnaso wast / gelijck een sterre / ende sijn rondtsomme met vijf bladeren verciert / ende hebben inde midden van dien een kercken. Als die afvallen / so wast daerna een ront knopken / dat is een vlasbolleken niet onghelijck / ende is vol cleyns saets.

Gramen.

Gras.

Die plaetse

Die plaetse daert wast.

Dat Gras daer wij hier afspreken/wast geerne in plaetsen daer veel
lomber is/ende aen heggen en haghen.

Den tijt.

Int leste vanden April/so brenget schoon witte bloemen.

Die natuer ende complexie.

C Die wortel van dit Gras is redelick coudt ende drooghe. Maer dat
cruyt is cout inden eersten graet/ende in droochte ende vochticheyt heel
middelmatick. Dat saet is wat swack ende onsterck/maer het droocht.

Die cracht ende operatie.

Die wortel ende cruyt van Gras groen gestooten/heylt de wonden
alsment daerop leyt. De wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/is
goet tegen de pijn inden buyck/ende lost die vruyne/ende breekt den steen.
Dat saet iaecht oock den steen af/ende droocht den loop des buyck. Set
is oock goet tottet buyten van veninich ghedierte.

Van Aloe.

Den naem.

Aloe heeft sinen Duytschen naem na dat Griecx en Latijn/
want in beyden spraken heet Aloe.

Haetsoen.

Aloe heeft een blat schier gelijc Squillen oft Zee ayenyn
dick ende vet/een luttel breet/ront ende omgewelft. De bla
deren hebben op beyde sijden stekende scerpe punctkens/die sijn cort/ende
staen wijt van malcander. Den steel is ghelijck de Goud wortel man
neken oft Asphodelus/desghelijcx oock dat saet. Maer de bloeme is wit.
Dat gantse cruyt riecht sterck/ende is bitter van smake. Set en heeft maer
een enckel wortel/die is ghelijck eenen staeck die in deerde steect.

B Die plaetse daert wast.

Aloe wast met groote menichte in India. Men vindets oock in Ara
bia ende Asia/ende wort nu oock te sommighe plaetsen in Duytschlandt
inde hoven geplant. Maer na dat ick vernomen hebbe/so en ist noch ner
gens tot perfectie ghecomen/ende en heeft oock noyt bloemen gebracht.

Den tijt.

Ghemerckt dat wij/als voorseyt is/de bloemen noyt ghesien en heb
ben/so en connen wij oock niemanden recht bescheedt gheuen wanneer
dattet bloeyt.

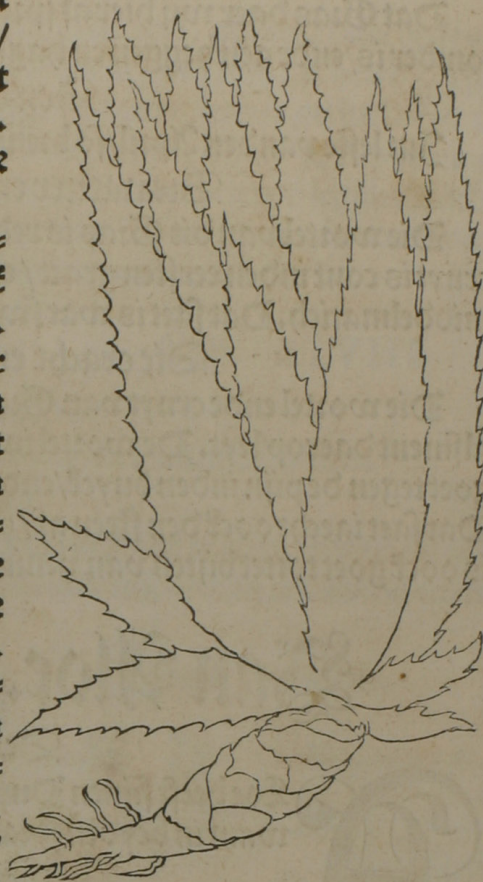
C Die natuer ende werckinghe.

Dat tsamengheronnen oft gestolt sap van Aloe is tweederley. Deer
ste is seer sandachtich ende dalder onreynste. Dander is sonder sandt/
glisterende/een luttel root als goudt/ende laet hem oock gheerne in stu
g ij cken wijt

cken wijnen/ende is te samen gheronnen ghelijck als een leuer/ende seer bitter. Dit is dbeste/ende treckt tsamen/maect slapende/het droocht/en maect camergancck/ende purgeert de mage. Twee drachma swaer met water ghe droncken/stopt dat bloetspouwen. Maer een drachma swaer inghenomen/geneest vāder geel. Met huenick ingenomen/brengt den camergancck. Drij drachma swaer ingenomen purgeert volcomelick. Als Aloe onder ander purgerende medicijnen ghemengt wort/so maket dat sij der magen minder letten/want het is der magen sonderlinghe goet ende aengenaem. Aloe ghedroocht ende in die wonden ende vlceration ghestroyt/heylet dieselue. Maer sonderlinghe eest goet tot quade manlickheyt/ende tot dat capken

Dvander manlijcker roede als dat ghequetst/gebroken/oft eenich letsel heeft. Als dat fondement opgheclouen is/ende dit met sueten wijn gemengt/ende daerop gheleyt wordt/so gheneset. Desghelijck wanneer die rugader te seer loopt/so stoppet deselue/alst daerop gheleyt wordt. Set heylt oock den worm aende vingheren oft nijn naghelen. Met huenick mengt ment/ende men leytet op blaw gheslaghen oft ghestooten plaetsen/ende verteert dat gheronnen bloet dat daer onder leyt. Als de schel vande ooghen een luttel row ende schorft wordt/so strijckt men dit daerop/ende het versaecht die pijn/ende gheneest oock dat incken in de hoecken vande ooghen. Set versaecht oock die pijn int hooft als ment mengt met olie van Roosen ende azijn/ende dat voorhoofd ende slaep vanden hoofde daer mede bestrijckt. Met wijn ghemengt/ende aen ghestreken/maect dat dat hayr niet wt en valt. Aloe is goet tot gheswollen barbelen/tant vleesch/ende alle sweeringhen binnens monts/als ment met wijn ende huenick mengt/ende inden mond houdt. Tis oock een goede medicine tot allerley ghebreck inde ooghen/ende sonderlinghe tot roode ooghen.

Aloe is oock seer goet tot alderhande schorste kinnen. Met huenick ghemengt/so stelpet dat bloet dat wt de wonden ende elders wt loopt.

Van Peertsclaume. Cap. L.

Den naem.

A Peertsclaume oft Hoefbladeren wort dit cruyt daerom genoemt/om dat de bladeren/die dun sijn/met haer stre men/hoecken/oft canten / en aderkens een peertsclaw ge lijck sijn. Sommighe heetent Brantlattouwe/daerom dattet goet is voor brant ende verbrantheyt. In Griec heetet Bechion/ende in Latijn Tussilago. De oorsaken ende redenē van sulcke namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Tsaetsoen.

Peertsclaw heeft bladeren die sijn den Veel ghelijck/maer dese sijn meer der/en daer comender ses oft seue van een wortel / en onder ter eerdenwaert sijn sij witachtich oft aschverwich / en op dander sijde groen / en hebben ooc veel hoecken en aderkens. De steel is wit en harich / een span lanc / en dien draecht schoon geele geuulde bloemē/ ende dien steel verliet haest. De bloe men vergaen oock lichtelic / want dat worden graw wolachtige bollekens/ die vligen wech. De wortel is wit en de lanc.

Die plaetse daert wast.

Peertsclaume wast geerne bi d water/en op vette onghebowde plaetsen/ ende op vochte ackers ende velden.

Den tijt.

Int beginsel vande Meerte/April/ en Mey so brengt de Peertsclaw sijn wolachtige stelen/ en daerop geel bloe men sonder eenich bladeren. Daerbi comet dat luttel menschen dese bloe men kennen/ want als die bladeren voortcomen / wt dewelcke dit cruyt licht om kennen is / so sijn de stelen en de bloemen alreede vergaen / en de bladeren/stelen/ en bloemen en worden nimmer bi malcanderen geon den. Daerom hebbender oock veel geweest die gemeynt hebben / dat dit cruyt noch steel noch bloemen en heeft. Dwelck nochtans valsch en gelo gen is/want si worden beyde geonden inden Meerte/April en Mey/al so nu verclaert is. En wie sulcx niet gheloouen en wil/die graue de bloe men wt met der wortel/ende sette die ergens in/so sal hi die bladeren met der tijt sien wtcruppen/ so en can hi niet geloochen het en sijn bladeren van Peertsclaume. Ende dieselue dueren naemaels den gantsen somer.

Tussilago. Peertsclaume.

Die natuer ende complexie

De bladeren van Peertsclauwe vercoelen ende droogen diewijle dat sij noch groen sijn. Maer wanneer si dorre werde/so worden sij scherp/ende ouermids dien van natueren werm.

D

Die cracht ende operatie.

Die bladeren als sij groen gestooten en gesceert worden/so lesschen si allerley hitte/en genesen dat wildt vier. Maer als sij gedort worden/en op gloeyende colen gheleyt worden/ende den roock daeraf door eenen trester inden mont ontfangen wort/so genesen sij den droogen hoest/en dat kichen oft dempicheyt op de borst. Si breken oock de apostuenien op de borst. Diergelijcke cracht heeft oock die wortel/als si ontfeken wort/ende den roock die daeraf opwaerts slaet/inden hals ontfangen wort. Set is oock te mercken/dat de groene bladeren van Peertsclauwe een sonderlinge medicine sijn tot brant die van vier compt/als sij daerop geleyt worden/ende onderwijlen op een nieu ververscht worden.

Van Bornagie.

Cap. LI.

Den naem.

Borrage.

Bornagie.

A

Dit cruyt dwelck wi in duytsch Bornagie oft Bernagie noemen/is recht gene datmen in Griecx Buglossum en inde Apoteker Borrage heet/ghelijck wi dat met veel woorden in onse Paradoris geprobeert hebben/ende niet van noode en is hier sulcx te verhalen.

Faetsoen.

Bornagie heeft eenen rouwen vetten steel/sijn bladeren sijn ooc row/steken de/breet/gefroncelt/ende swert gelijck Wolcruyt/en buygen haer ter eerden/van faetsoenen eender coetonge niet ongelijc. Den steel deylt hem int opperste in veel tacckens/die draghen lieflijcke bloemen gelijck een sterre/gants hemelblaw van coluere/sommige oock sneewit. Als die afvallen/soo wassender swerte corenkens na/somtijts twee/drij oft vier neffen een/in huyskens die sijn bouen open.

Die plaetse daert wast.

B Bornagie wast in effen ende sandtachtighe plaetsen/maer nu vindt ment

ment oueral inde hoven.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio/ende duert den gantsen somer.

Die natuer ende complexie.

Bornagie is werm ende vóchtich van natuere.

Die cracht ende operatie.

Die bloemkens vāder Bornagie in wijn geleyt en daeraf gedroncken/
maken den mensch vrolick en blijde/en verdrinen droefheyt/melancolye
en alderhande swaermoedicheyt. Als si met huenick water gesoden wor
den/so sijnse seer goet en bequaem den genen die row sijn binnē der kelen/
en daer door hoesten. Den stock vande Bornagie die drij stelen oft tacr
kens draecht/seyt men dat goet is tot de derde cortse/tertiana genaet/als
hi met wortel en saet in wijn gesoden en gedroocken wort. Ende als den
stock vier taccens heeft/so soude hij nut sijn tot de vierdaechsche cortse/
quartana genaemt/als hij in dier manieren/als voorseyt is/bereyt ende
geyseert wort. Men mach oock dat suycer vande bloekens tot de voor
seyde cortsen besigen. Dat cruyt van Bornagie tot affschen gebrant/ende
met huenick water gemengt/dat geeft een heylsam mondtwater oft gor
gelwater tot alderhande sweeringhen ende quetsuren binnen den hals/
tonge/ende tandvleesch/als men doorgaens daermede wasschet. Bor
nagie lost oock die ynde/ende verslaet den dorst. Dat cruyt ghesoden en
geten/is goet tot de gebreken der leuer.

Bupthalmum, Coedille.

Van Coedille.

Cap. LII.

Den naem.

21 **C**oedille heet dit cruyt/
daerom dat sijn blade
ren der Dylle niet onge
lijc sijn/men heetet ooc
Coeooghe oft Rundsogge/om dat de
bloemen de coeoogen gelijc sijn. En
de ouermids dien heetet ooc in Griec
ende Latijn Bupthalmum. Anders
heetet oock Cotula non fetida.

Haetsoen.

Coedille heeft eenē steel die is teer/de
bladerē sijn de Vēckel gelijc/en de bloe
men sijn de Chamille heel gelijc/maer
nochtans grooter/gelijc wi dat in on
sen latijnschē Herbario verclaert heb
ben. Die wortel is dick ende lanc met
veel wortelen ende veeselen ter syden.

g iij Die plaetse

Die plaetse daert wast.

B Coeooge en wast niet oueral. Maer waert ghenonden wordt/daer wasset opt velt/ende na bij de steden.

Den tijt.

Set bloeyt in Julio ende Augusto/ende duert tot inden Herft.

Die natuer ende complexie.

De bloemen van Coeooge sijn wat scherper op de tonge dan de Chamille/ende ouermids dien oock heeter.

Die cracht ende werckinge.

E De bloemen van desen cruyde ghestooten ende met ghesmolten was gemengt/doen alderhande herte inflatien ende sweeringen die van coude vochticheyt comen vergaen ende verdwijnen. Men seyt oock als yemant wt dat badt compt/ende van dese bloemen/te voren in wijn gesoden sijnde/seker daghen lanck daeraf drinct/datse de geele verdruiuen/en wederomme een schoon verwe ende coluer maken.

Van Madelieuen.

Cap. LIII.

Den naem.

A **D**ie cruyden die wi Madelieuen heete/ worden van Plinio ende in Latijn Bellis oft Bellis genaemt.

Geslacht.

Bellis minor hortensis.
Dobbel Madelieuen.

Madelieuen sijn twee derley/groot ende cleyn. Dat cleyn is ooc tweederhande/deen tam/dander wilt. Dat tam is menigerhande/wat sommige van dien sijn dubbel/en dander enckel/sommige wit ende dander gants bloetroot. Wederom sijnder sommige root en wit ghespickelt. En dese heeten in latijn Bellis minor hortensis. Dat wildt heetmen sonderlinge Madelieuen/ende in Latijn Bellis minor syluestris/en sommige heetent Primula ueris en Consolida minor. Dat groote heeft sijnen rechten naem Gansbloeme/ende in Latijn Bellis maior.

Haetsoen.

Die cleyn Madeliefkens als si eerst wtercruypen/soo spreiden sij haer op der eerden wt ghelijck een schoon sterre. Die bladeren sijn saecht en weeck/ront en lanckachtich/den Nagelcruydeniet ongelijck/maer si sijn een luttel

gheskertelt

Van Madelieuen.

Bellis minor syluestris.
Zentel Madelieuen.

Cap. LIII.

Bellis maior.
Gansbloem.

gekerfelt en niet so hayrachtich. Het brengt eerst groen cnopkens ghelijck
vlasbollekens/ die climmē op dunne ronde steelkens opwaerts een span
hooge oft minder/ en als sū haer opluycken/ so wordent bloemen/ die sijn
wit oft root/ oft met beyde die colueren gespickelt/ als voorszeyt is / en die
bladerkens die rondtom den appel vander bloemen staen/ dier isser ghe-
meynlick drij oft vijfen vijftich. Die wortel is vol veeselen ende witach-
Btich. De Ganssenbloeme wast anderhaluen cubitus hooghe/ ende heeft
eenen teederen steel. Die bladeren sijn den cleyen Madelief bladeren niet
ongelijck/ maer sū sijn dieper gekerst. De bloeme is de Madelief oft Cha-
mille bloemen ghelijck/ maer sū is veel grooter. Den appel vander bloe-
men is geel/ maer dwielken is wit. De wortel is oock veeselachtich/ ende
wat sweter dan de cleyen Madeliefkens.

Die plaetse haerder wassinghe.

Die tamme Madeliefkens plantmen nu schier in allen houe. Die
wilde wassen oueral op de heyde/ ende bij dwater. De Ganssenbloeme
vindt men met groote menichte inde beemden.

C

Den tijt.

De tamme Madeliefkens vindt men schier allet iaer door inde ho-
uen. Maer de wilde vindt men int veldt/ meest inde Lenten. De Ganssen
bloem bloeyt inden Mey schier in alle beemden.

Die natuer

Die natuer ende complexie.

De Madelieuen sijn sonder twijfel drooch van natuere/ende dat can men daerwt mercken / want men besiget om de wonden ende quetsuren te heylen/ende also Plinius scrijft / doen sij de swerende clieren onder de kinne vergaen ende verdwijnen. Daerom so dolen die seer die segghen dat dese cruyden van natuere vocht sijn. Ende mids dien dat dat wilde een luttel suer is/so houden wijt daer vore dattet ooc vercoelt/maer niet seere. Maer alle dandere sijn werm van natuere/ende dat redelick/ende sij scheyden ende deylen.

Die cracht ende operatie.

D Dat cleyn Madeliefken is een recht wonden cruyt / want het geneest ende heylt allerley bladerkens / ende dat beckenneel oft herssenpanne als die ghebroken is. Dat sap is goet ghedroncken van de ghene die gequetst oft gewont sijn. De bladeren groen ghestooten/heylen de hittighe wonden/als men se daerop leyt. De Gansbloem is wt nemende goet tot lamme leden/ende doet oock die clieren onder de kinne vergaen/ende is goet tot dat Podagra/ende Sciatica oft weedom inde huepe/want sij doet allerley groue humoren ende vochticheyt verdwijnen ende vergaen.

Van Saueelboom. Cap. LIIII.

Den naem.

Sabina.

Saueelboom.

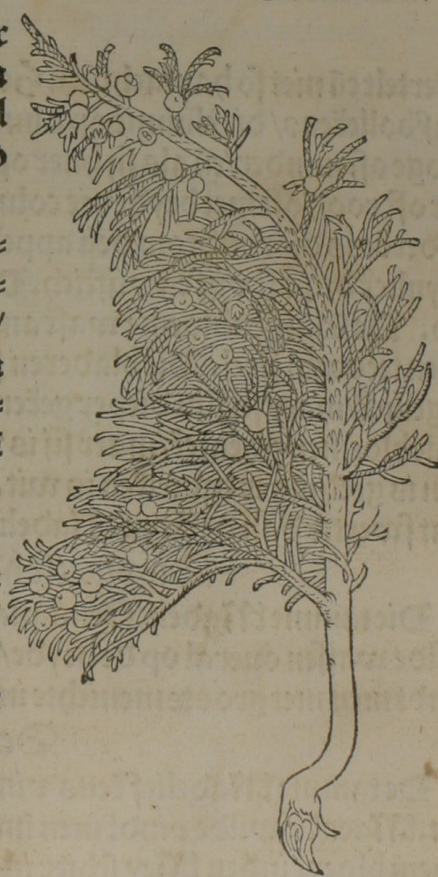
A

Saueelbood heet in Griec Brathys/ in latijn Sabina oft Sauna/ en also heetet noch inde Apoteke. Geslachte.

Seuenboom is tweederhande/ also dat Dioscorides verclaert. Den eenen heeft bladeren gelijck den Cypres/ en wast gemeynlick hier te lande. Den anderē is wat vremder/ hebbende bladeren ghelijck den Tamarisboom/ en dien en hebben wi noch niet ghesien.

Haetsoen.

B Den Saueelboom vanden eersten geslachte/ die hier gheconterfeyt staet/ brenget bladeren ghelijck de Cypres/ maer hi heeft meer doornen/ ende riet sterck/ en is scerp en hittich. Si en is ooc niet hooge/ mer hij breyt hem wijt wt/ also dat men daeronder wel sitten can gelijck onder een hutte oft een gewelf.

Sij is

Si is altijt gruen/ende bouen breet ghelijck den Geneuer.

Die plaetse daert wast.

Saelboom wast schier in alle houe.

Den tijt.

Saelboom mach tot aller tijt vergadert worden / nochtans is dbe
ste dat hi versaemt worde inden Herst/ als hi saet heeft.

Die natuer ende complexie.

Saelboom is werm ende drooghe inden derden graet/ende subtyl
van substancie.

Die cracht ende operatie.

E Saelboom bladeren sijn goet om den roock van onder te ontfan-
gen/ want sij brengen den vrouwen haer maentstonde. Si genesen ooc
die sweeringen die voorts en voorts eten. Met huenic getempert sijnde/
so suyneren sij al wat swert en onreyn is. Met wijn gedroncken / lossen
sij dat bloet met de rijsne/ende de doode vrucht wt moeder lichaem. De
voorgenoemde bladeren gebruyct men oock tot saluen die verwerpen.
Somige besigense oock voor caneel/ als sij in tweeuoudich gewichte ge-
nomen worden. Men mach van dese bladeren eenen goeden roock ma-
ken/ en int stede van wierook vseren. Met den roock van dese bladeren
ghenesen die hinnen die de sprow oft pippis hebben. Met wijn ende huc
nick ghedroncken/so ghenesen sij de geelsucht.

Van Braembesien.

Cap. LV.

Den naem.

A Raembesien heeten in Griecx Batus / in Latijn Rubus
oft Sentes. Maer de vruchten heete in Griecx Batinia/
in Latijn Vacinia / sommige heetense oock Mora Vati-
cana. Also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario ghe-
noech verclaert hebben.

Geslachte.

Hoewel datter veel geslachten van Rubus sijn/nochtans vindtmen
tweederley Braembesien/deen groot ende dander cleyn van besien/also
dat die figure claelick bewijst.

Tfaetsoen.

B De Braembesien sijn alle man wel bekennt. Die stelen oft tacken van
deser hage sijn oueral met herte stekende doornen oft angelen verwaert/
ende hangen geerne aende cleederen/als de lieden daer voorbij gaen. De
bladeren sijn wijt en breet doorsneden/ende sijn aen een sijde swertach-
tich ende aen dander witachtich van coluere. De bloeme is eerst rootach-
tich/daerna wort sij sneewit/ende dat wort een vrucht die is de Moerbe-
sien niet onghelijck / ende is donkerroot van coluere / ende binnen vol
roots saps.

Die plaetse

Die plaetse daert wast.

Rubus. Braembesien.

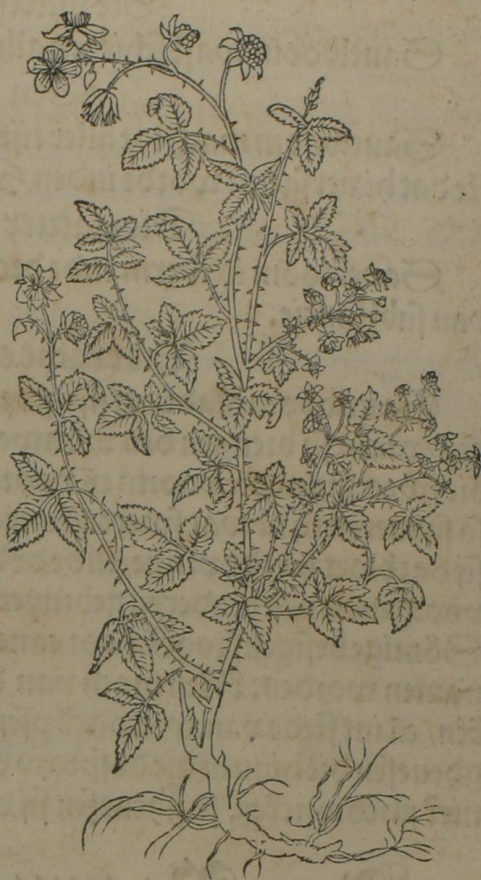
Braembesien wassen oueral aen seker hagen/ende neycht hem van stonden aen nederwaerts teghen deerde/ende wortelt also wederom inne/ende wast so wt hem seluen.

C Den tijt.

De bladeren salmen inde Lenten vergaderen. De bloemen int begijn van den somer / in Junio oft Julio. Die vruchten ontrent den Vogst / want ontrent dier tijt worden sij rijp.

Die natuer ende complexie.

De bladeren als sij eerst wtcomen / so sijnse wat coudt en grof van natuer oft substantie / ende hebben in haer een waterachtige substancie / sij trecken ooc een luttel tesamen. De vrucht als si noch onrijp en amper is / so droocht sij seer / en is cout van natuere. Maer als sij rijp wort / so wordt sij redelick werm / maer sij treckt nochtans noch te samen.

Die cracht ende werckinge.

D Braembesyranccken oft tacckens ghesoden ende gedroncken / stoppen den loop des buycx / ende der vrouwen maentstonde. Si sijn oock goet tot dat bijten van veninich ghewormte. Si stercken dat tandvleesch. Die bladeren geknout sijnde / genesen de vlceraen en veruuytheyt bin nens monts / ende schorste hoofden / ende de oogen die wten hoofde willen vallen / ende sweeringen int fondament / ende die rugaderen / als men se daerop leyt. Sij sijn oock nut voor de ghene die groote weedom inde mage hebben / ende ouermids dien in onmacht vallen / als men se stoot en daerop leyt. Dat sap dat wte stelen en bladeren geperst wort / en inde sonne daerna vergadert en ghedroocht wort / is veel crachtiger om de voorscreuen gebreken te ghenesen. Dat sap vande vrucht als sij rijp is / is seer bequaem tot allerley gebreken des monds. Maer als de vrucht halfrijp is / ende men die etet / oft tsap daerwt gheperst wort / so maken sij hert in den buyck. De bloemen in wijn gesoden ende gedroncken / hebben desgelijcke cracht. In somma de bladeren ende ranccken als sij geten ende geknout worden / so genesen sij de veruuytheyt ende alderley sweeringen des monts. Si heylen oock de ander wonden. Die bloemen ende die onrijpe vruchten hebben een virtuyt ende operatie. Ende sijn beyde goet tot dat roode melizoen / tot den loop des buycx en bloetspouwen. De wortel in wijn gesoden ende ghedroncken / breekt den lendensteen. De bladeren ghe

ren gedroocht ende ghepuluerizeert/sijn nut tot sweeringhen die dat vee ende de beesten moghen hebben. De nieuwe schuetkens in amperen wijn gesoden/verstercken en maken vast de tanden als si waggelen oft lotere.

Van stinckende Malroue. Cap. LVI.

Den naem.

A **D**e stinckende Malroue heet oock swerten Andoren om
sijn steel ende bladeren wille die swert sijn. Anders heet
hi oock Andoren wijfken. In Griecx heet hi Ballote/in
Latijn Marrubiū nigrum/Marrubiastrum/ende Pra
suum fetidum/om dat hi sterck riecht ende stinct.

Haetsoen.

De swerten Andoren heeft eenē steel Ballote. Stinckende Malroue.
die is viercant/ swert en hayrachtich.
De bladeren sijn der Malroue seer ge
lijck/ende sonderlinge als sij eerst wt
comen/maer si sijn groter ende meer
gekerft/ende een luttel rondt/ende on
derscheydenlick van malcanderen ges
set/ende sterck van ruecke. De bloemē
staen rondtsom den steel ghelijck als
een wielken/purpurroot van coluere.

B Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast aenden wech/oude
huysen/tuynen/kerckhouen/ende an
der ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt int eynde van Junio/en
deint beghin van Julio.

Die natuer ende complexie.

Swerten Andoren is werm inden
tweeden graet perfectelick/ende droo
ghe inden derden.

C Die cracht ende operatie.

Die bladeren groen gestooten/sijn
goet voor de ghene die van verwoede honden gebeten sijn/als ment daer
op leyt. Ende als men se in heete asschen droocht/ende als dan met huenic
tempert/so ghenesen sij onreyn sweeringen oft veruylde vlcerationen. De
looghe daer swerten Andoren in ghesoden is/die is goet tot
schorste rappighe hoofden/als men die daer
mede wasschet.

Van Boterbloemen. Cap. LVII.

Den naem.

21

Boterbloemen oft Hanenvoet heet in Griec Batrachium/ ende in Latijn Ranunculus. Sommige heeten dit cruyt flammula / om sijn scherpe ende bernende cracht wille. Apuleius heet dit cruyt Scelerata / dats te seggen / schalck cruyt / om des wille dat de schalcke bedelaers ende rabauwen met dese cruyden haer armen ende beenen ophalen / ende maken die ongants / om dat de lieden des te meer geuen souden. Maer sulcke quade boeuen / die met sulcken bedroch tgelt vanden lieden crügen / behoortmen tottē hangman te leyden / om sulcken valscheyt namaels niet meer te doe.

Geslacht.

Daer sijn veel gheslachten ende manieren van desen cruyde / maer de principaelste ende diemen gemeynlick vindt / als Dioscorides ende Galenus verclaren / sijn vierderhande. Den eersten Hanenvoet is oock tweederley / den eenen tam / den anderen wildt. Den tammen is oock tweederhande / den eenē dubbel / den anderen enckel. Den wilden is tweederley / also die oude Medicijn meesters scrjuen / waer af den eenen geel bloemē heeft / die heeten wi Boterbloemen / ende dien wast geerne inde beemden ende in grafhouen. Den anderen heeft purpurbruyn bloemen / ende dien en hebben wi noch niet cōnen sien. Den tweeden Hanenvoet die bijna bladeren heeft ghelijck de Eppe / ende

Batrachium. Boterbloemen.

door dien van sommigen oock wilde Eppe genoempt wort / denseluen heeten wi hier Waterhanenvoet. Den derden Hanenvoet is cleyn / ende daer om heetē wi hem Cleynē Hanenvoet. Dat vierde gheslacht is dat alder cleynste / ende heet in duytsch Woudthaenken. En dit is oock / also Plinius scrjft / tweederley / deen met witte / en dander met geele bloemen / ende ouermids dien heetē wi deen Wit Woudthaenken / en dat ander Geel Woudthaenken.

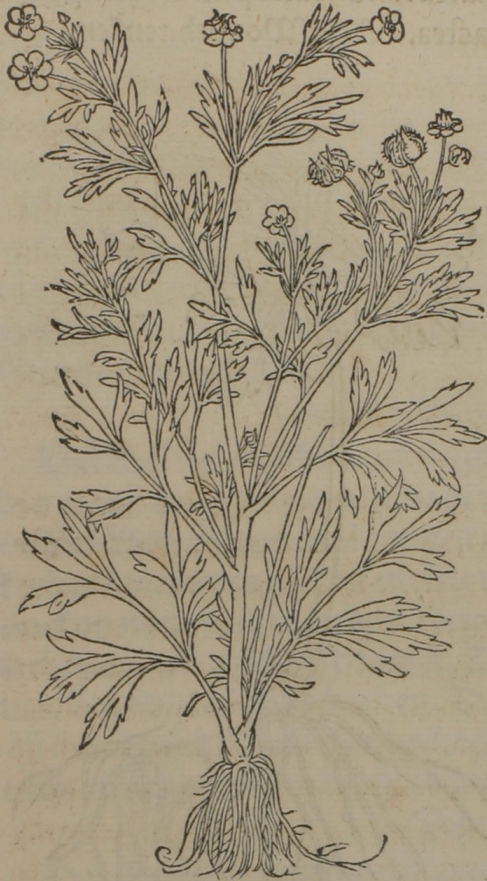
Gaetsoen.

C Den eersten Hanenvoet oft Beempt hanenpoot heeft bladerē / als Dioscorides scrjft / die sijn den Coriander gelijk / maer sijn breeder / ende als Plinius verclaert / bijna so breed als Malu bladeren / ende sijn witachtich en vet. Die bloem is geel / somtijts oock purpuren. Den steel is eenen cubitus

lancf/

Ranunculi altera species.
Enckel Hofbaterbloemen.

Ranunculus multiplex.
Dobbel Boterbloemen.

Ranunculus aquaticus.
Water Hanenvoet.

Ranunculus minor.
Cleynen Hanenvoet.

Tertia ranunculi lutei apud Diosc. Quarta ranunculi apud Diosc. species
species. Geel Woudthaenten. lactea. Wit Woudthaenten.

lanck/maer niet dicke. De wortel is cleyn/wit ende bitter/ met veel cleyn
veeselen die daer aen hangen/ghelijck aen Niescruyt. Wt dese woorden
van Dioscorides is claerlic te mercken/ dat de Boterbloemē een geslacht
is vanden eersten Hanenvoet/ want dit cruyt heeft bladerē die sijn eerst
ront ende ongeclouen/maer dander die na de eerste comen die sijn geclo-
uen/ende geformeertelijck eenen hinnenclaw/ende hoe sijn hoogher aen
den steel staen/hoe sijn den hoender oft rauenvoet gelijcker worden/ ende
smal ghelijck aen Coriander cruyt. De bloemen sijn geel/ende de wortel
D heeft veel veeselingen/gelijc de wortel van Niescruyt. Desgelijc de En-
ckel Hof boterbloemen hebben oueral bladeren/ gelijck dander Hanen-
voeten alleen int opperste vanden steel hebben/ gants smale/ nochtans
sijnse int opperste in twee deelen gheclouen. De bloemkens sijn doncker
geel/ende die crijghen een bolleken dat is vol angelen gelijck een eghel/eñ
daerin leyt dat saet. Die wortel is oock veeselachtich/ghelijck die wortel
van wit Niescruyt. De Dobbel Boterbloemen cruyt heeft oock gheclo-
uen bladeren gelijck de eerste Boterbloemen/ eñ heeft eenen langen dun-
nen steel/ daerop wassen schoon dobbel geel bloemen/ de wortel is oock
vol veeselingen/ghelijck de voorgaende. Den Waterhanenvoet crijcht
eenen hoogen steel/ende bladeren die sijn diep gekerft/gelijck de Eppe/eñ
heeft oock schoon bleeckgeel bloemkens/ende als die afvallen/ so crijgen
sijn een bolleken dat is tsamen gedrongen ghelijck een druue/ende daerin
leyt dat

E leydt dat saet. De wortel heeft oock veel veeselinghen. De cleynen Hanen-voet heeft geclouen ende verdeylde bladeren/ en is een luttel hayrich/ den steel is ront/ ende daerop wassen schoon geel bloemen. Sijn wortele is ront ghelijck eenen cleynen ayenyn/ ende heeft veel cleyn veeselinghen die daeraen hangen. Dat vierde geslacht dat wij Woudthaenken noemen/ heeft oock geclouen bladeren gelijk den anderen Hanenvoet/ synen steel en wort niet lanc/ ende daerop wassen bloemen die sijn wit lijfverwich/ ende somtijts schoon geel. De wortel is ouerdweers gheulochten/ lang-achtich ende oock wat ghecnobbelt. Sij bernt op de tonghe ghelijck den cleynen Hanenvoet.

Die plaetse haerder wassinghe.

F Dat eerste gheslacht vanden geelen Hanenvoet wast van hem seluen bi dwater ende grachten/ ende in vochtighe beemden en grafshouen. De dobbel Boterbloemen plantmen inde houen/ ende die maechdekens makender cranskens af. Die enckele wassen oock inde houen/ ende somtijts oock op natte velden/ ende principalick als vochtige iaren sijn. Den Waterhanenvoet wast bij dwater. Den cleynen wast oueral inde grafshouen/ beemden en opter heyden. Die Woudthaenken vintmen int wout oft inde bosschen/ ende sonderlinge dwit. Dat geel wast aende haghen/ ende op leeghe velden die aen dwater gheleghen sijn.

Den tijt.

G Den Beemdthanenvoet bloeyt int begin vanden April/ ende vergaet daerna inden Mey. De Boterbloemen beyde dobbel en enckel/ desgelijck oock den Waterhanenvoet en cleynen Hanenvoet bloeyen den gantsen somer. Dat Woudthaenken compt wt inde Lenten/ te weten inde Meer te ende April/ ende bloeyt inde wouden/ bosschen en vochtighe platte velden/ ende daerna so vergaet het oock/ gelijk den eersten Hanenvoet.

Die natuer ende complexie.

Die Boterbloemen oft Hanenvoeten alle gelijk sijn werm en drooge van natueren/ nochtans so en is den Beemphanenvoet niet sonderlinge scherp gelijk als dandere/ also dat hi oock niet so crachtich en is int opereren gelijk als dandere.

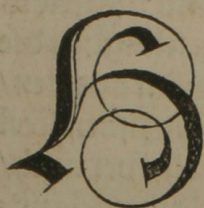
Die cracht ende operatie.

S De stelen ende bladeren van allerley Boterbloemen oft Hanenvoeten diewyl dat sij noch ionck ende teer sijn/ so halen sij twel op ende bernen/ ende maken rappen en rouen/ als sij ghestooten ende daerop geleyt worden. Ende ouermids dien so nemen sij wech die rouwe en ongantse naghelen/ allerley ruidicheyt ende vlekken die een mensch aen sijn lijf hebben mach/ als wratten ende dierghelijcke. Alsmen eenen cleynen tijt leydt op eenich plaetse des lichaems daert hayr wtvalt/ daertoe eest seer goet/ nochtans salment haest weder afdoen/ want het soude twel ophalen. Die wortel gedort/ maect seer niesen.

h iij Van Hoppe.

A

Den naem.

Oppencruyt heetet in Griecr Bryon/ en in Latijn Lupus salictarius/ ende inde Apoteker Lupulus/ en bi tijden oock Humulus. De oorsake ende reden van dese namen vindt men in onsen Latijnschen Herbario.

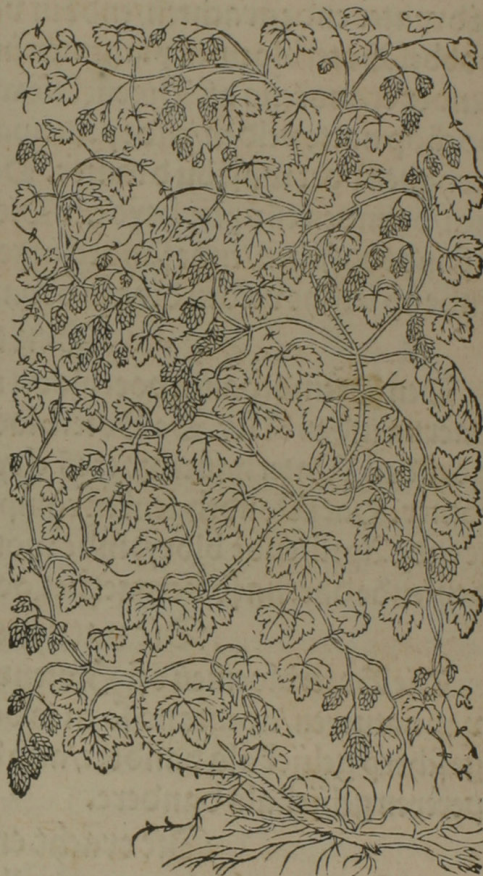
Geslachte.

Daer sijn tweederhande geslachten van Hoppe/ tam ende wildt/ also wi hierna sullen verclaren. De tamme wort met groote neersticheyt in sommige plaetsen geplant. De wilde compt van selfs voort.

Haetsoen.

B De tamme Hoppe brengt eerst ionge schuetkens voort/ die sijn rondt en bruynroot/ sonder loof. En so haest als die mans lengde hooghe sijn/ so worden die stelen gants row/ oueral met cleyn doornen ende angelen beset. De bladeren sijn row ende donckergruen/ ende ghelijcken dloof van witten Wijngaert. Aende steel wassen witgeele bloemkens die sijn drueselachtich ende dick tsamen ghedronghen/ bijna gelijck de Wijnruyuen/ maer perfecter ende grooter. Wt de voorsseyde bloemkens wassen gants bolle/ dubbel/ lichte bollekens oft tefkens/ ende tusschen dat selue leyt rouwaens ront saet verborgen. De wilde Hop is in alder manieren de tamme Hoppe ghelijck.

Lupus salictarius. Hoppe.

Die plaetse daert wast.

C De tamme Hoppe wort in duytsch lant ter plaetsen daer geenen wijn en wast/ inde houe en ackers gheplant totten biere. De wilde wast oueral aende tuynen/ aen hegghe ende hagen/ aende grachten ende mueren/ ende waer hi aenhanghen mach.

Den tijt.

Teghen de Lenten comen de ionge schuetkens vande Hoppe wt/ ende daerna climpt hi op aen lange stanghen/ en in Julio begint hi te bloeyen. Maer in Augusto en int beginsel van September so wort hi vergadert.

Die natuer ende complexie.

Sommige scrijuen dat de Hop cout is van natuere. Dander seggen hi is middelbaer/ dat is noch cout noch werm. Maer si dwalen op beyden syden

den sijden. Want gemerct dat den Hoppe seer bitter is ende eenen stercken rueck heeft/so moet hi wt nooden werm ende drooge sijn inden twee den graet. Desgelijck so is oock de wortel van werme natuere.

Die cracht ende werckinge.

D Hop reynicht ende purgeert dat bloet/ende lost oock beyderley gallen/ende doet alderhande geswel vergaen. De Hoppen sijn goet den genen die dwater laden. Dat sap van Hoppe row ingenomen/maect crachtelijcken camergancck. Ende als hi gesoden wort/so is hi wtnemende goet tot allerley verstoppinge van inwendige leden / maer hi en maect niet so seer weeck inden buyck. Dit voorseyde sap ende nat inde ooren ghedaen/verwaert die van alderhande vernuyttheyt / en verdrijft den stanck die daerin is. Den Hoppe ontsluit oock de moeder/ende lost die vrine/ende heeft in somma alle operatien/die Galenus den bittere dingen toeschrijft. De wortel verdrijft allerley verstoptheyt / ende sonderlinghe vande lever ende milte.

Van Erenprijs. Cap. LIX.

Den naem.

A Erenprijs heeten de sommige oock Grondtheyl / om sijn wtnemende cracht ende werckinge om alderhande wonden ende sweeringhen te heylen. In Latijn heetet nu oueral Veronica.

Geslachte.

Erenprijs is tweederley gheslachte / dat manneken en wijfken. Dat onderscheet van alle beyde sullen wi genoegsam verclaren als wij haer faetsoen beschrijven.

Faetsoen.

Erenprijs manneken vliddert hier ende daer op der eerden met sijn dunne rootachtige roedekens en harige steelkens. De bladeren sijn lancck achtich / donckergruen/harich / ende met reyn teere kerfkens ghefertelt. De bloemkens sijn cleyn/blaw melckverwich / een luttel met purpur ghemengt. Als die vergaen/so cruyghet cleyn tefkens / daerin leyt cleyn sadekens. De wortel is dunne met veel veeselingen. Dat wijfken cruypt oock met sijn dunne harige stelen op deerde. De bladeren en sijn niet gefertelt/gruender/saechter/ende wecker dan de bladeren van dmanneken/ende sij sijn bijna ghesformeert ghelijck de bladeren van Penninck oft Watercruyt. De bloemen sijn wat anders gefaetsoeneert dan des mannekens / en sij ghelijcken eens deels de bloemkens van groote Chamedren / want sij sijn purpure van coluere met geel gemengt. Als dese afvallen/so worden cleyn ronde tefkens/ende daerin leyt dat saet. De wortele is grawachtich/een luttel dicker dan des mannekens.

Die plaetse daert wast.

Erenprijs wast op ongebowde plaetsen/en sonderlinge in bossche onsch
h iij de Eycken

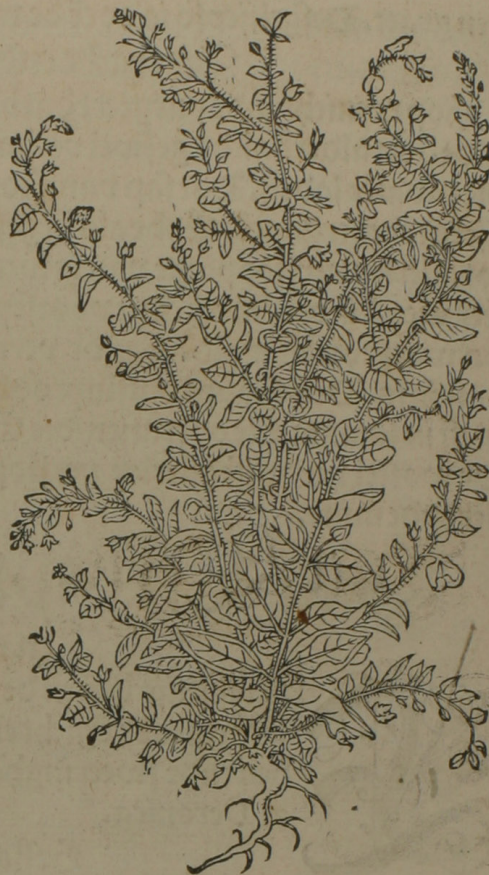
Van Eerenprijs.

Veronica mas.
Eerenprijs manneten.

Cap. LIX.

Veronica scemella.
Eerenprijs wijfken.

de Eycken boomen/ende op dorre/sandachtighe en leemachtige bergen.
Den tijt.

Si bloeyen in Julio/ende daerna vernolgens brenghen si oock saet.

Die natuer ende complexie.

C Beyde Eerenprijs sijn wat bitter van smake/ende adstringeren oft trecken seer te samen/ende ouermids dien sijn sij werm ende drooghe van natueren.

Die cracht ende operatie.

Eerenprijs sijn goet om versche en oude wonden te heylen. Men sal se oock besighen tot alderhande ruidicheyt ende veruuyttheyt van velle/als cleyn poctkens/de maseren/ende diergelijcke. Si sijn ooc wtnemen de goet tot ghequetste longen/alsinen eenen drancck daeraf maect oft een electuarie. De schaepherders hebben sonderlinghe experientie vanden Eerenprijs/want sij pulueriserense ende mengghense met sout/ende gheuen se de beesten in tegen den hoest. In summa Eerenprijs is een oprecht wonden cruyt/en is ouermids dien wel weert dattet seer ghebruyct worde.

Van wil-

Van wilden Ayeuyn.

Cap. LX.

Den naem.

21

It cruyt dwelck wi Wilden Ayeuyn heeten / dat heeten sommige Ackerayeuyt oft Veldtayeuyt. In griecx heet ment Bolbos agrios / in latijn Bulbus syluestris. Daer sijn oock sommighe die heetent Ceba syluestris.

Haetsoen.

Bulbus syluestris.
Veldtayeuyt.

Den steel van Veldtayeuyt is een span lanc / ront en hol. De bladeren sijn de Looc bladeren gelijk / ende heester selden ouer twee. Op de stelen wassen geel gesternde bloemkens / waer af dat elck ses bladerkens heeft neffen een / en elck bloemken ist omge welst / aen te sien gelijk een stercken / ende binnen de bloem staen ses clepeltens / die sijn soffraengeel van coluere. Van dese bloemen comen cleyn drucantighe bollekens die sijn vol saets. De wortel is ront / ende is den Loock oft Hofayeuyt niet ongelijk. Die plaetse daert wast.

Desen Ayeuyt wast in sandige plaetsen en dalen / bi d'water / somtijts ooc onder de hagen / en in beemden die aen bergen liggē.

Den tijt.

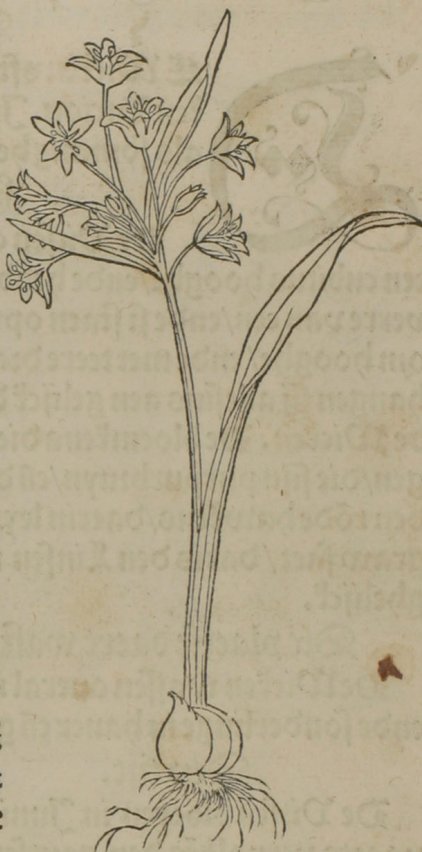
Hi bloeyt indē Meerte en int begin van den April / en alsdan so brengt hi ooc saet / en indē Mey verdwijnt hi / en en wort vā dien iare niet meer gesien. Hij draecht sijn saet niet alleen aendē steel / maer ooc bij de wortel / daer hangē veel cleyn graenken.

Die natuer ende complexie.

De Wilde Ayeuyten / gelijc ooc schier alle ander ronde Ayeuyt wortelen / sijn een luttel bitter en row van sinake / daerom purgeren sijn / droogen / en heylen / en sonderlinghe desen Veldtayeuyt / also wi hierna sullen verclaren.

Die cracht ende operatie.

Den Veldtayeuyt is een wt nemende medicijne tot allerley vochtige / loopende / ende etende vlceraen / als hij in heete asschen gebraden is / ende daerna met huenick ghestooten / ende op eenen doeck ghestreken / ende daer op gheleyt wordt. In ouden tijden pleech men desen Ayeuyt ende ander Ayeuyten inde spijse te ghebruycken / om appetijt te cruyghen tot eten. Als sijn tweemaal ghesoden worden / so verliesen sijn haer bitterheyt / ende sijn worden suet / ende wat lieflijcker om eten / en voeden redelijcken wel. Nochtans ist best dat men se gheheel ete wt azijn ende pekelen onder een / want also worden sijn lieflijcker om eten / ende voeden oock meer / ende maken

de maken minder windts ende inflatien binnē den lijue/ ende sij worden oock lichtelijcker inde maghe verteert. Si maken oock lust ende begeerte tot de vrouwen. Maer men sal niet te veel van dese aeyuynen eten/ want sij sijn den aderen ende zenurwen contrarie. Maer men mach die wel wt wendich nutten ende ghebruycken tot alderley sweeringen ende vleckē int aensicht ende ouer die gheheel huyt.

Van Vitsen.

Cap. LXI.

Den naem.

V Wicken oft Vitsen heeten also na dat Griecx worde ken Vicion. In Latijn heeten sij Vicie/ ende niet Orobi/ als sommighe meynen.

Haetsoen.

De Vitsen oft tamme Wicken wassen met hare stelen een cubitus hooghe/ ende hebben op beyde sijden bladeren die staen euen verre van een/ ende si staen opwaerts om hooghe/ ende met teere draeykens hangen sij allesins aen gelijck de Wilde Wicken. De bloemkens die sij dragen/ die sijn purpurbruyn/ en dat worden rōde hawkens/ daerin leyt swertgraw saet/ dat is den Linsen niet onghelijck.

V Die plaetse daert wast.

De Wicken wassen oueral int corē/ ende sonderlinge in hauer en gerste.

Den tijt.

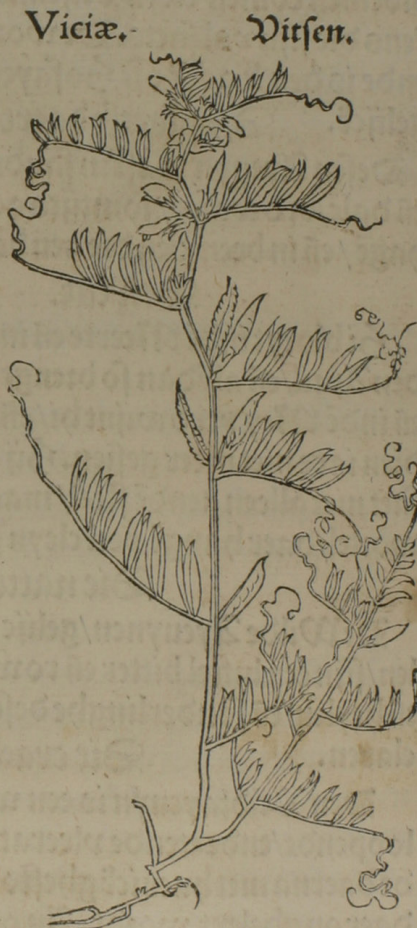
De Vitsen bloeyen in Junio/ ende voorts veruolgēs den gantsen somer in vruchten.

Die natuer ende complexie.

De Vitsen sijn redelijcken werm/ en drooghe inden tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

C De Wicken sijn gants onlieflic om eten/ en swaer om verteeren/ en ouermids dien so dienen sij den beesten beter tot voeder/ dan den menschen totter spijse. Si stoppen den buyck/ en gheuen quaet voetsel/ sij maken oock quaet grof melancolieus bloet. Die ander operatien die de sommige den Wicken toescrijuen/ en hooren haer niet toe/ maer de Eruen/ daer wij hierna daert tijt is af scrijuen sullen.

Van Maier.

Den naem.

A **D**at cruyt dwelck sij bouen int lant Maier heeten/ mach wel in aller manieren gheuseert worden voor dat cruyt/ dat in Griecx ende Latijn Blitum genoempt wort/ also wij sulcx int lange verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Tsaetsoen.

Dit cruyt wast snellick hooghe op/ ende heeft bladeren ghelijck Beete/ maer sij sijn cleynder/ ende en sijn niet scherp op de tonge/ want sij en hebben geenē smaect. De bloemkens van desen cruyde sijn bruynroot/ ende dat saet is tsamen ghehoopt ghelijck als cleyndruyfskens / ghelijckerwijs als aende wilde Melde. Die wortel en is niet een alleen/ maer si is in veel deelen ghedeylt/ en sij en staet niet recht/ maer sij leyt dweers in deerde.

Blitum.

Maier.

B Die plaetse daert wast.

Soewel dat dit cruyt seer oueral hier te lande genondē wort/ so heuet nochtans eē vreemde natuere. Want waer dit eens in eenen hof compt/ daer en laet hem niet gheerne wtroeden/ maer het besaeyt hem seluen alle iaer.

Den tijt.

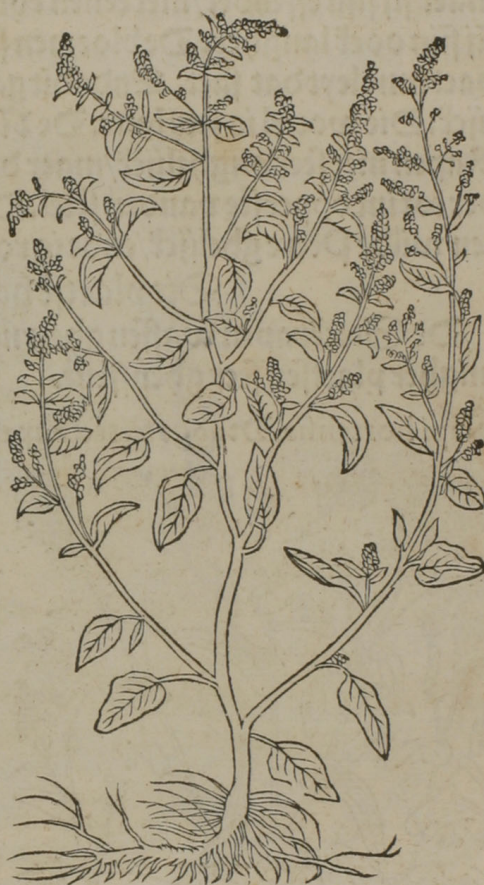
Dit cruyt bloeyt den gantsen somer door tot inden Herst/ en dan so brenghet oock aldermeest sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is vochtich en coel inden tweeden graet/ ghelijck de Beete.

C Die cracht ende werckinge.

Dit cruyt en doet geen schade/ men macht met ander hofcruyden wel totter spijs ghebruycken. Set in aecht saecht inden buyck/ maer niet seere. Set en voedt oock niet seer. Set en is der maghen niet seer bequaem. Men macht van buyten oplegghen/ ghelijck als de Nachtschade/ tot alderhande pijnē ende weedom des hoofts die van hitte compt.

Van Steck-

Van Steckrapen. Cap. LXIII.

Den naem.

A **S**teckrapen worden in Griecx Buniades / in Latijn Napi genoemt. De reden van sulcke namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslachte.

Men vindt tweederhande Steckrapen. De sommige sijn tam / en die noempt men Drooge Steckrapen. Die ander sijn wilt / ende die heet men Natte Steckrapen.

B

Haetsoen.

Drooge Steckrapen hebben bladeren schier gelijk de witte Rapen / maer sij sijn effender / met eenen ronden steel / eenen cubitus hooghe / ende sij sijn oock langher. De bloemen sijn geel / ende dat worden hawkens / daerinne leyt dat saet. Ende dit gants gewas is de cleyn Coolen seer gelijk. Die wortel is seer lanc. De Natte Steckrapen sijn den voorseyden Rapen niet seer onghelyck / maer de bladeren sijn meer ghekerft / van onder tot int opperste vanden steel. Die wortel en is niet so lanck / maer si is een wilde Peere ghelyck / ende is rondt / ende heeft veel veeselen.

Die plaetse haerder wassinghe.

De Steckrapen wassen gheerne in coude plaetsen / si worden ter somigher plaetsen seer gheuffent.

Napi hortensis. Drooge Steckrapen. Napi sylvestris. Natte Steckrapen.

Den tijt.

C

Den tijt.

De Drooghe Steckrapen worden spade gesaeyt / en daerom eest dat sij oock seer spade bloeyen. Alsinen die tijdelick saeyt / so bloeyen sij in Junio / ia somtijts oock inden Mey / gelijk als de Natte Steckrapen.

Die natuer ende complexie.

De Steckrapen sijn werm inden tweedē graet / en vochtich inde eerste.

Die cracht ende operatie.

Steckrapen gesoden / maken veel windts ende inflatie / si voeden min dan de Rapen. Dat saet gestooten ende gedroncken / wederstaet allerley venijn / en maect datselue crachteloos. Ende ouermids dien so wordet seer geuseert inde Antidotis. De Rapen leytmen oock inde pekēl ghelijck ander dingen. De Steckrapen verwecken den mensch tot bijnslapen. Anders hebben sij schier een operatie ghelijck ander Rapen / daer af wi oock scrijuen sullen alst tijt is.

Van Druyencruyt. Cap. LXIIII.

Den naem.

Botrys.

Druyencruyt.

A

Dit cruyt dwelck wi hier Druyencruyt noemen / dat heet in Griec en Latijn Botrys / om deswil le dat sijn saet aende stelen te samen met hoopkens hangt / ghelijck druyskens.

Haetsoen.

Dat gheheel cruyt is geelgruen / het heeft veel struyckens / ende breyt hem wt met veel vluoghelen. De bladeren sijn de bladeren van Endyuie seer gelijk / deerste die wtcomen sijn gants root. Dat saet hangt oueral aende stelen met hoopkens tsamen gedrongen ghelijck druyskens. Ende dit gheheel cruyt riecht oock wter maten wel / ende ouermids dien so leytmet inde clederē

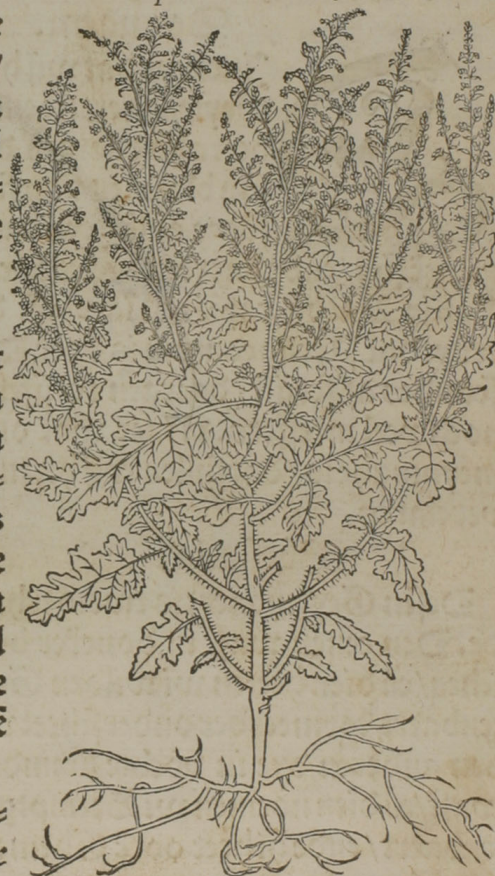
Die plaetse daert wast.

Druyencruyt wast geerne bij loopende water. Maer men vindts hier te lande niet / mijns wetens / mer men moetet inde houen planten. So waer dattet eens gesaeyt is / daer saeyet hem seluen alle iaer wederomme.

B

Den tijt.

In Augusto en Septembri so wordet dit cruyt tijdich en rijp / daerom
i so salmen

so salmen alsdan sijn saet vergaderen. Ter seluer tijt draechtment te Parijs te coope/also Ruellius scrijft / ende veel lieden coopent om inde cleederen te legghen. Maer hier te lande en wordet noch niet seer gheuseert/want het is hier noch nieu ende luttel bekent.

Die natuer ende complexie.

Druhuencruyt is werm ende drooghe / also wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

C Dit cruyt is subtiyl van substantie / ende het scheydet ende verdriijft de groue taeye vochticheyt/ende humoren ende fluymen. Daerom eest goet in wijn inghenomen voor de ghene die dempich op de borst sijn. Het lost oock de vrine/ende den vrouwen haer maentstonde/ende heeft meer ander virtuyten ende operatien die den bitteren dingen toegeschreuen worden / ghelijck als wi tot ander plaetsen dicwils gheseyt hebben/ende niet van noode en is sulcx hier wederomme te verhalen.

Van Geytenbaert. Cap. LXV.

Den naem.

Barba capri. Wilden Geytenbaert.

A

Dit cruyt dat wij hier Geytenbaert noemen heet also daerom dat sijn bloemen van saet soene eenē geytēbaert gelijck sijn/ ende daerom heetet ooc in Latijn Barba capri. Maer oft dit cruyt dat Pycnocomum is daer Dioscorides af scrijft / daeraen twijfelen noch veel meesters. Maer wat onse meyninghe is / dat sullen wij hierna verclaren.

Gheslacht.

Desen Geytenbaert is tweederhande. Den eenen wast in doncker bosschen/ en dien heeten wi wilden Geytenbaert/tot meerder onderscheet vanden anderen dye in vochte beemden wast/en dien noemen wi Beemptgeytenbaert / ende hi heet oock Ghemeynen Geytenbaert.

B

Gaetsoen.

Den wilden Geytenbaert is eenen struyck/die wast drii cubitus hoooge. Sinen steel is gecantet oft gehoect. De bladeren hebben rontsomme veel schaerden/gelijck dat loof van Castanyen oft Haseler. De bloemen sijn wit

sijn wit/gheneeselt/ met hoopkens tsamen gedrongen/ eenen sneewitten baert ghelijck. Ende daerwt comen langhe tappen/ghelijck aenden Sa seleer/ ende dat is sijn saet. De wortel is swert ende houtachtich/ en binnen wit. Waerwt wel te mercken is dat dit ghewas niet sijn en can dat Pynocomum daer Dioscorides afschrijft/ghemerct dat de beschrijvinge met dien niet en accordeert. Den Beemdtgeytenbaert heeft stelen die sijn binnen hol/ viercantich/ bruyn/ ende somwijlen mans lengde hooghe. De bladeren sijn hert/ghesroncelt/ende is met sijne vrouwen den iongen

C Berckenlooue ghelijck/ ende elck principael blat doorsneden met sijn neuenbladeren ghelijck Agrimonie/maer sij sijn grooter ende langher. De bloemen sijn te samen ghepact/meer dan de bloemen van Adick/ ende sij sijn wit/ghelijc een druue aen te sien/ en hebben eenen lieffelijcken rueck. So haest als die vergaen/so wordet saet/dat is ghelijck Loock saet/ oft gelijck cleyn scherpe wertekens/elck met drij tapkens. De wortel is lanc/ in aller manieren gelijc de Waterwortel dat wijfken/ wtwendig swert/ inwendig leuervervich bruyn/sterck van rucke. Wt deser beschrijvinge can elck wel mercken/ dat dit gheslacht niet seer onghelijck en is den Pynocomo/daer Dioscorides afschrijft/wiens steel is viercant/en die bladeren sijn row ende hert. De bloemen sijn wit gelijck als de Basilicom/dat saet is Loocksaet ghelijck. De wortel is swert ende rondt gelijck een cleyn appelfen/ ende is binnen geel. Ende ghemerct dat de wortel bitter is/so en sijn sij malcanderen niet seer onghelijck van operatie.

Die plaetse daert wast.

Den Woudtgeytenbaert wast in doncker dicke wouden/ somtijts oock in dalen daer veel lumber is. Den anderē wast inde beemden/somtijts oock tusschen doornen ende haghē.

Den tijt.

Sibloeyen in Julio/ende brengen coets daerna haer saet.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Geytebaerden sijn werm en drooghe van natueren/dwelck men lichtelijck mercken can aen haren smaect/want dien is bitter.

E Die cracht ende werckinge.

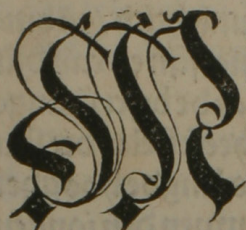
Beyde dese cruyden ende sonderlinghe den Woudtgeytenbaert maken siyuer ende reyn/ ende verdriuen oock quade vochticheyt ende humoren/die inde aderen vergadert sijn oft elders binnē den lijue. Si brenghen den vrouwen haer maentsonde. Si doen oock ouergheuen. Dit cruyt ghestooten ende gheleyt op sweeringhen oft gheswel/ doet die verdwijnen. In somma het heeft alle operatien die bitter dinghen pleghen te hebben.

Van Mottencruyt.

Cap. LXVI.

Den naem.

A

Mottencruyt wort van Plinio Blattaria gheuoempt/ om deswille dattet de motten na hem treect. Dioscorides noch Galenus en maken van desen cruyde gheen mentie.

Haetsoen.

Mottencruyt gelijck den Wolcruyt wel/ maer de bladeren en sijn niet so wit/ noch harich/ maer si sijn gruen en rontsomme ghekerfelt/ en heeft oock veel stelen. De bloemen sijn bleeckgeel gelijck als de bloemen van Wolcruyt. So haest als die verwelcken/ so wort dent cnopkens ghelijck de Vlasbolle- kens/ daerin leyt dat saet. De wortel is grawachtich/ en heeft veel veeselen.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bij vlietende water.

B

Den tijt.

Het draecht bloemen in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is sonder twijfel werm en drooge/ dwelck merckelick is wt sinen smaect/ want het is bitter.

Die cracht ende operatie.

West datmen dit cruyt op deerde worpt so comen de motten ende schiet- ters daerin. Gheen virtuyten meer en scrijuen die oude meesters van desen cruyde. Nochtans so heuet alle de operatiē/ die ander bitter cruyden toe- gheschreuen worden/ gelijck als den Geytenbaert/ vanden welcken wij int voorgaende Capittel gheschreuen hebben ende ander meer.

Blattaria. Mottencruyt.

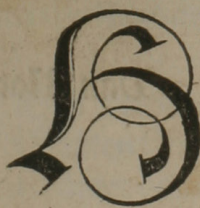

Van Hauere.

Cap. LXVII.

Den naem.

A

Huere heet in Griecx Bromus/ ende in Latijn Avena.

Haetsoen.

Hauer is met sijn loof/ halm ende cnoopen den Weyte oft Terwe gelijck. De aren sluypen oock wt een grasach- tige scheyde/ ende si staen wijt van een. Dat saet is scherp ende

Van Hauere.

Cap. LXVII.

Auena.

Hauer.

en hangt los/tusschē de vluogelen van:
de aren die haer opdoen/ en altijt han-
gender twee corenkens oft graenkens
nessen een/ die sijn geclouen ende wtge-
spreyt/ aen te siē gelijc als sprinckhanē.
De wortel breyt haer op alle siden wt.

B Die plaetse daert wast.

Hauer wordt hier te lande ende bo-
uen int landt oueral seer ghewonnen/
meer tot voeder vande peerden / dan
tot spijse der menschen.

Den tijt.

Hauer wort tegen de Lenten opt le-
ste van Februario ende int begin van-
den Meerte ghesaeyt/ ende in Augusto
ghemaeyt.

Die natuer ende complexie.

De Hauere geyseert in medicinen/ al
so dat Galenus claerlick beschrijft/ is
cout van natuere. Maer als men die in
der spijse vseert/ als in hauerbrū etc. so
is sijn werm van complexie. Maer in
beyderley manieren so droocht sijn.

Die cracht ende operatie.

C Hauere dient wel tot plaesteren daer af te maken gelijck als de Gerste.
Hauererbrū wel bereyt ende gesoden sijnde/ stopt den camerganc. Dat
sop van gesoden Hauere is goet ghesopen voor de ghene die altoos hoe-
sten. Hauermeel met azijn ghesoden / verdrijft die placken ende vleckē.
In somma/ Hauer gheyseert in medicinen heeft ghelijcke operatie als de
Gerste/ want sijn droocht / ende digereert oft verteert te redelijcker wijse/
ende adstringeert oft trect oock een wenich te samen.

Van Stekelbesien. Cap. LXVIII.

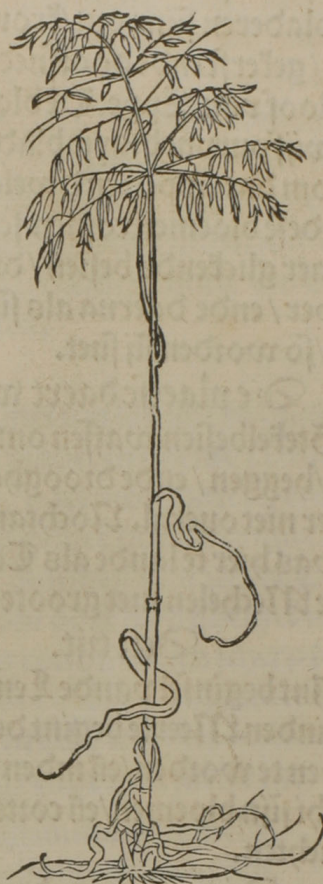
Den naem.

A Tekelbesien oft Kroefbesien sijn bi auontuerē in ouden ti-
den onbekent gheweest/ ghemerct dat si noch op den dach
van heden geenē rechten naem en hebben/ dan dat men se
na den Duytsche Qua crispa noempt. Want mids dien
dat si gecronckelde bladeren hebben/ en schoon besien dra-
gen/ so heeft men hem twee namen ghegheuen / also dat men dit ghewas
Kroefbesien oft Crolbesien heetet.

Haetsoen.

Kroefselbesien is eenen struyc met veel tacken/ daeraen dat oueral veel

i iij scherpe

Van Stekelbesien.

Cap. LXVIII.

scherpe en stekende doornen wassen.
De bladeren sijn ront/krous/gecron-
ckelt/gekerft ende doorsneden / gelijk
dat loof van Eppe. De bloemen heb-
ben vijf purpurbruyn bladerkès rōts-
Bom om dat appelfen dwelc groen is.
Wt dese bloemen comen schoon wit-
te claer glickende besien / die sijn eerst
amper / ende daerna als sij ryp wor-
den/so worden sij suet.

Die plaetse daert wast.

Stekelbesien wassen ontrent de tuy-
nen/heggen / ende drooghe grachten/
maer niet oueral. Nochtans wast dit
gewas hier te lande als Tantwerpen
en te Mechelen met groote menichte.

Den tijt.

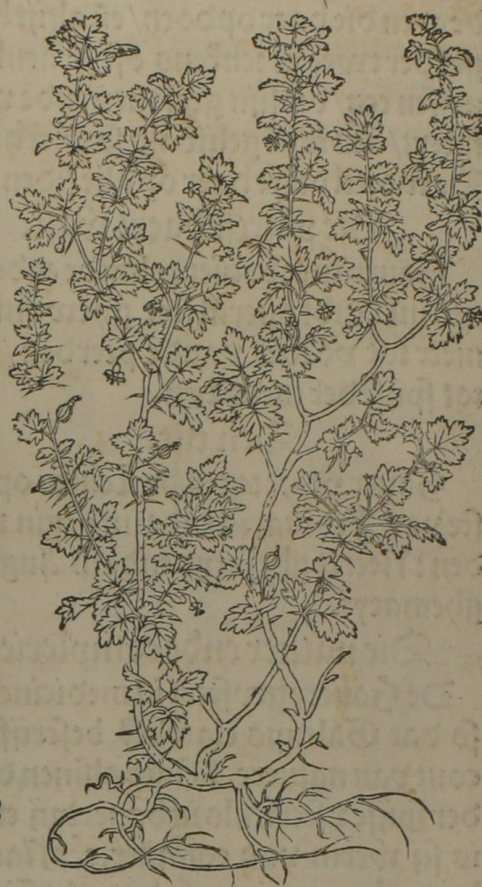
Int beginsel vande Lenten / te we-
ten inden Meerte begint desen struyck
groen te worden/en inden April bren-
get hi sijn bloemen/en corts daerna de
vruchten.

C Die natuer ende complexie.

Dit gewas is cout inden eersten graet perfectelick / oft int beginsel van
den tweeden/ende drooghe inden anderen graet.

Die cracht ende operatie.

De bladeren gruen gestooten ende opgeleyt/sijn goet voor de gene die
dwilt vier hebben. Men seyt oock dat de tacken van Stekelbesien alder
hande toouerie en infectie verdriven / als men die voor de doore oft ven-
steren stroyt oft hangt. Ende daer door comet sonder twifel dat men de
tuynen met dit ghewas bewaert / want met sijn doornen so houdt dat
goet vrij datter niemant in en mach/en daerenboue so verdrinet alle too-
uerie ende vergifstinge die den houen schadelick sijn mochte. Geen meer-
der experientie en weten wi op dit pas te scrijuen vande Stekelbesien.

Van Balsemcruyt.

Cap. LXIX.

Den naem.

A

Dit gewas heeten wij Balsemcruyt / na den Latijnschen
naem Balsamine / want also wordet op den dach van
heden geheeten / en en heeft noch anders gheenen naem/
wt dier oorsaken so ick meyne/dat dit cruyt in ouden tij-
den niet bekent en heeft gheweest.

Gheslacht.

Geslacht.

Balsemcruyt is tweederhande. Deen is dat manneken/ende dat heet men te sommige plaetsen van Italien/Sierosolymitanum pomū/dat is appel van Jerusalem. Te sommige plaetsen van Lombardien heetment Charantia ende Balsamina. In Vrancryck heetet Mirabile pomum. Dat ander is dat wijfken/ende wort in Italien Balsaminū genaempt/wiens vrucht den eersten wat gelijk is/maer si is cleynder. Anders eest hem seer gelijc. Het is beyde also schoonen gewas als men vinden mach. Si en worden niet sonderlinghe gheveert in Medicinen/maer om der schoonheyt wille hebben wi die laten conterseyten.

Haetsoen.

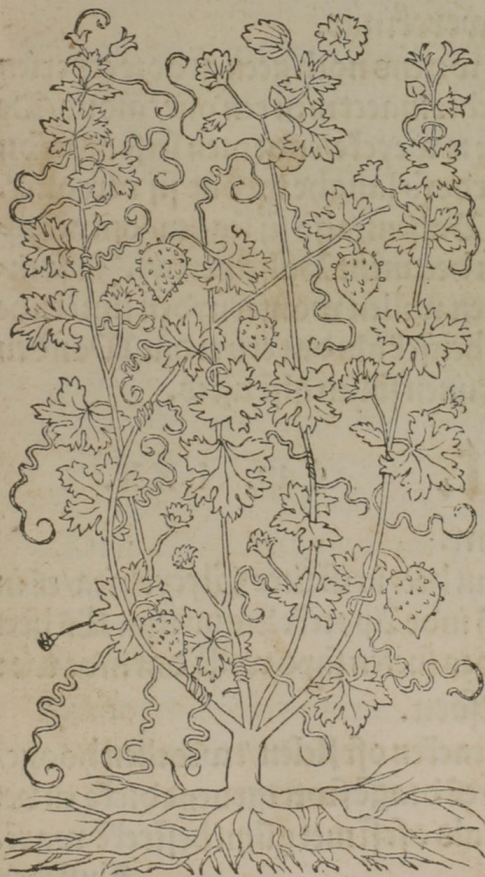
Dat eerste geslacht van Balsemcruyt cruypt met sijn langhe en dunne ranckens hier ende daer/ende heeft ghesneden bladeren ghelijc Witten Wijngaert/ende daerbij wassen clauwierkens/daermede haectet ende hanghet aende stecken/daerment mede onder set gelijk den Wijngaert. De bloemen sijn gants bleeckgeel ghelijc als de bloemen van wilde Cocommeren/ende si brenghen som vrucht ende som oock niet/ghelijc als dat gheslachte van Cocommeren. De vrucht is rondt/bouen scherp toe gaende/ende is row/ghelijc als de vrucht van Wilde Cocommeren/eerst gruen van coluere/daerna root. In dese vrucht leyt saet besloten/
E dat is heel breed/row/ende swertgrawachtich/ende van haetsoen/so

Charantia.

Balsemcruyt manneken.

Balsaminum foemella.

Balsemcruyt wijfken.

i iij gelijcket

ghelijck wel tgraen ende saet van Cauwoorde. Die wortel breyt haer wt ghelijck de wortel van een boomken. Dat ander gheslacht van Balsemcruyt heeft eenen dicken steel ghelijck tamme Porceleyne/ende dien is van coluere gruen ende rootachtich. Die bladeren sijn sinel ende lanck/rontsomme gekertelt / den Wilgebladeren seer gelijck. Het draecht wter maten schoon lijfverwige bloemen/die sijn achter om gewelst/ ende ghecromt gelijck als de bloemen van Ridder sporen. Als de bloemen afval len/so brenget een vrucht die is heel harich ende rondt / bouen scherp toe gaende gelijck eenen top/ende is eerst van coluere gruen en daerna bleek geel. Als dese vrucht rijp ende tijdich wort/so doet sij haer open / en daer valt saet wt/dat is de cleyn Wicken niet seer onghelijck. De wortel breyt haer oock wt met veel veeselinghen.

D

Die plaetse daert wast.

Die Balsemcruyden/daer wi hier af spreken / en wassen hier te lande niet van haer seluen / maer men moetsen planten. Het is een vremdt ghe was/ende onlanck in Duytschlant ghebracht.

Den tijt.

Dit ghewas brengt sijn bloemen ende vruchten in Augusto ende Septembri. Maer de vruchten van dat wijfken worden eer rijp dan van dmanneken.

Die natuer ende complexie.

Na mijn achte/so sijn beyde dese cruyden en sonderlinge dat wijfken/drooge inden tweeden graet perfectelick/ende werm inden eersten.

Die cracht ende werckinge.

Men heeft van dese cruyden mijns wetens noch geen groote experien tie. Maer nochtans van deerste geslachte maect men een olie/ aldus/De vrucht leyt men sommige dagen in olie te weycke/ende men setse inde son ne / daerna decktmense met mist oft eerde so langhe tot dat sij verrottet. Ende die olie heeft dan de cracht van Balsem/also sij seggen/ om alder ley wonden te heyleen. Ende door dien heetment Balsemcruyt. In som ma/beyde dese gheslachten van cruyden willen wontcruyden sijn/ ende hebben sulcken cracht ende operatie/ghelijck als dat cruyt dat Wonden cruyt ghenoeemt wort/daer wi af scrijuen sullen alst tijt is.

Van Suethout.

Cap. LXX.

Den naem.

A

Suethout oft Galissihout heet in Griecx Glycyrrhiza/en in Latijn Dulcis radix/en inde Apoteke Liquiritia. En heet daerō Suethout/om des sueten saps wille dat inde wor telen is.

Isaetsoen.

Suethout is eenen struyck met veel tacken oft stelen/twee ellen hooge/ en deselve geerdekens sijn houtachtich en dragē swertgruene dicke en vet te bladeren/die sijn cljmich int tasten/als oft si met gūmi bestreckē warē. Tusschen

Tusschen dat loof en de stelen comen purpurbruyn bloemkens voorts/die sijn den Hyacintho gelijc. Als die wtualen/so cruypt daer rouwe corte hawtens wt/inden welcken twee oft drij graentens besloten liggen/die sijn de Linsen niet ongelijc. De wortel is lanc/en binnen geel gelijck als Bosboomen hout/dwelck wij Palmenhout heeten/oft der wortel van Gentiaen/ende is wat amper/maer nochtans suet/ende daerwt druckten en maectmen een dick sap.

V Die plaetse daert wast.

Dat alderbeste Galissihout wast in Cappadocia ende Ponto. Daerenboven so en wast dat ergste ende slechste niet bouen in Duytschlant/ende principalick ontrent Babenberg/wat dat wort seer gepresen/en wast daer met groote menichte. Waer dattet eens geplamt wort/daer cruypt voort ende voort/en en laet hem niet wel wtroeden.

Den tijt.

Het bloeyt in Julio/ende sijn saet wort inden Herft vergadert.

Die natuer ende complexie.

Suethout is des menschen natuer gants aengenaem en bequaem/want het is redelijken werm/en seer bijna middelbaer van wermte. Anders so eest vochtich van natuer.

Die cracht ende operatie.

C Dat sap van Galissihout is goet tot een rouwe kele om die te versaechten/alsmen dat inden mont neemt/ende van selfs laet smelten/en inden hals afloopen. Het is oock goet tot een hittige mage/ende tot alderhande ghebreken der borst ende der leuer. Als men dit met sueten wijn drinct/so gheneset die ghequetste blase en alderhande ghebreken der nieren. Dit voorsayde sap inden mont ghesmolten ende inghenomen/verslaet den dorst. Het is oock goet tot de wonden/als sij daermede bestreken worden. De wortel versch in water ghesoden/heeft alderhande operatie gelijck als dat sap. Maer als si ghedorret wort ende ghepuluerizeert/ende inde wonden ghestroyt wort/so heylt ende gheneest sij die. Ghemerckt dat dit Suethout seer goet is voor de maghe/so machment oock vseren tot alderhande medicine der magen/longen/leuer/blase en nieren.

Ende ouermids dien machmen dat Galissihout wel groot achten ende in weerden houden.

Glycyrhiza. Suethout.

Van Spenencruyt. Cap. LXXI.

Den naem.

A

Penencruyt heet in Griecx Galeopsis / in Latijn Vitica Labeo. Inde Apoteke heetment Scrophularia maior / Ficaria / ende Castrangula. De reden van sulcke namen staen eens deels in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Haetsoen.

Dit cruyt is met sijnen steel ende bladeren den Netelen niet ongelijck / nochtans sijn de bladeren wat effender / ende sterck van ruercke / ende sonderlinge als men die in stucken wrijft. De stelen dragen cleyn purpurachtige bloemkens int sop / ende die sijn ghelijck hole fleckenhuyskens oft helmkens / en dat wordē ronde scherpe bollekens die sijn vol saets. Die wortel is wit ende heeft veel knobbelen ende veeselinghen.

Galeopsis. Spenencruyt.

Die plaetse daert wast.

B Dit cruyt wast geerne ontrent de tuynen / oude mueren / ende bi dwater.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio / ende te dier tijt machment oock vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is subtiyl van substancie / het droocht / het verdeylt oft doet verdwijnen / ende maect dunne.

Die cracht ende operatie.

C De bladeren / dat sap / de stelen ende tsaet van desen cruyde / verdeylen oft doen verdwijnen alderley geswel / ende verteeren die herde clieren / ende sweeringen inde ooren / als men met azijn mengt ende stootet / ende des daechs tweemaal lawachtich daerop leyt. Men mach oock de voorghe-noemde bladeren / stelen / ende saet / sieden / ende die vlcerationen ende geswel daermede baden. De bladeren ghestooten / ghenesen de veruuynde / rottende ende voorts etende sweeringhen ende den cancker / als men die met sout daerop leyt. Dat sap vā desen cruyde verdrijft de roose int aensicht / ende oock der gheentre die bijna voor Lazarus gehouden worden / als men dat aensicht daermede wasschet. Dat poeder van desen cruyde gheneest / ende droocht de vichwerten oft spene. Dat saet een drachma swaer inghenomen / doodet ende verdrijft de wormen.

Van onser

Van Onser vrouwen Bedstroo.

Cap. LXXII.

Den naem.

A

Onser vrouwen Bedstroo heet in Griecx en Latijn Gal-
lion/ Galation/ ende Galerium/ daerom dattet dmelck
doet rennen ende te gader loopen.

Tsaetsoen.

Onser vrouwen Bedstroo heeft dunne/ronde ende
effen steeltens/ ende daerome wassen
smale scherpe bladerkens als een wiel
ken oft radeken rondt som gesedt van
onder tot bouen toe/ gelijck een stern-
ken euen verre van malcanderen/ ghe-
lijck aen Cleescruyt. Het draecht veel
cleyn geele/dicke/ ende tsamen gehoo-
pte bloemkens/dier wassender veel bi
malcanderen/ ende hebben eenen goe-
den ende stercken rueck. De wortel is
seer veeselachtich/ ende ghevlochten/
ende cruypt hier ende daer.

Gallion.

Onser vrouwen Bedstroo.

B

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ghebowde vel-
den/beemden/ ende in sommige voch-
tige grafhouen.

Den tijt.

Set bloeyt meest ende volcomelijck
in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Onser vrouwen Bedstroo is droo
ghe/ende wat scherp oft tangher.

C Die cracht ende operatie.

De bloemen van Onser vrouwen
Beddestroo ghestooten/ lesschen den
brandt/ en heylen al wat vanden vier ghequetst is/ als sint daer op leyt.
Als men die in stucken breekt ende stoot/ ende inden nuese doet/ so stelpen
sij dat bloet. Si stelpen oock dat bloet dat op ander plaetsen des lichaens
wtloopt. Si sijn ooc goet tot vermoede leden/ als menet met olie van Roo-
sen ende met was mengt/ en een plaester daer af maect. Daerom so mach
men van dese bloemen wel een voetwater maken voor de ge-
ne die moede sijn/ om daerin te baden. De wortel
verweckt den lust tot bijslapen.

Van Poleye.

Den naem.

A Poleyē heet in Griecx Blechon ende Glechon / en in Latijn Pulegium. De oorsake ende reden van desen name hebben wi in onsen Latijnschen Herbario genoegsaem verclaert / ende en is niet van noode datmen sulcx bediede den genen die dese twee spraken niet en verstaen.

Geslacht.

Plinius ende Apuleius scrijuen datter tweederhande gheslachten sijn van Poleyē / deen is dat manneken ende dander dwijfsken. Dese sijn beyde malcanderen ghelijck / ende en hebben gheen onderscheyt dan inde bloemen / want des mannekens bloemē sijn wit / ende des wijfskens sijn purpurbuyn. Sommige onderscheyden de Poleyē aldus / te wetē tamme ende wilde. Vande tamme Poleyē maect Plinius dmanneken. De wilde is een maniere van Munte / in Latijn gheheeten Calamintha / ghelijck wi dat verclaren sullen alst tijt is. Als dit cruyt bloeyt / ende die schapen dat proenen ende daer af eten / so worden sij bleetende.

Gaetsoen.

C Poleyē manneken vlichelt hier ende daer op der eerden / ende wast eenen cubitus hooghe / alst ergens aen mach opclimmen. De bladeren sijn de Mageleyne gelijck. De tackkens en steelkens sijn harich ende rootachtich. De bloemen wassen rontsomme den steel / gelijc aende Malroue / ende sijn purpurbuyn. Die wortel is vol veeselingē. Dat wijfsken draecht wit bloeyfel / anders eest den manneken in aller manieren ghelijck.

Die plaetse daert wast.

D Poleyē wast geerne op ghebowde ende vochtighe plaetsen / en waer dat tet eens comt / daer bliuet hangen / en voorts en voorts / ende ouertrect een gants veldt.

Den tijt.

in muren
in gheest
in gheest
Poleyē bloeyt inden somer / te weten in Julio ende Augusto / als ander cruyden van hitte verdrooghen ende verwelcken / ende alsdan so wordet vergadert.

Die natuer ende complexie.

Ghemerct dat de Poleyē tangher en wat bitter is / so moet hi ooc werm

Pulegium. Poleyē.

ende

ende drooghe sijn inden derden graet.

Die cracht ende operatie.

- P**oleye in wijn gesoden en gedroncken/brengt den vrouwe haer bloeme/ende lost oock die Secundina en die doode dracht. Als sij met huenick ende Aloe ghedroncken wort / so suyuert sij de longen/ ende is goet tegen den cramp. Poleye met water ende azijn inghenomen / verdrijft dat walgen ende dat crimsel/ende knagen inden crop vander maghen/ende iaecht de swerte galle af door den camerganck. In wijn inghenomen/ compt sij te hulpe de ghene die van venijnige beesten gebeten sijn. Poleye ghestooten ende met azijn voor de nuese gehouden/ brengt de gene die in onmacht gheuallen sijn wederom tot haer seluen. Poleye ghedroocht en gepuluerizeert oft tot asschen gebrant/ sterct dat tantvleesch. Met gersten mout gestooten sijnde/ is sij goet tot allerley brant/ als inen se daerop leyt. Poleye geleyt sijnde op de leden daer dat Podagra in is/ so langhe tot dat sij root worden/ versaecht de pijn. Poleye met sout is goet voor de ghene die ghebreck hebben inde milte/ als inen daerop leyt.
- P**oleye in water ghesoden/ en de leden daer mede gewasschen/ verdrijft dat inecsel. Als inen Poleye in water siedet/ ende daerinne sidt/ so ist goet tot inflatien/ hertheyte/ ende den cramp der moeder. Een cransken van Poleye gemaect/ ende opt hooft geset/ verdrijft de pijn ende swijmelige int hooft. De gene die coude en vochtighe hersenen hebben/ dien is goet dat sij Poleye riecken. Poleye met wijn gesoden en ghedroncken/ lost de vrije/ en iaecht af den steen der nieren. Met azijn ingenomen/ is sij wt nemende goet den genen die de vallende siecte hebben. Als men onghesont water drincken moet/ so salmen Poleye daerin leggen/ oft dat poeder daer af/ daerinne worpen/ so en deeret oft schadet eenen mensch niet. Dit cruyt met sout/ azijn/ en huenick gemengt / is goet den genen die den cramp hebben / als sij haer daer mede laten stricken en wrijven. Het is oock wt nemende goet tot dat Sciatica / als inen dat van buyten op de houepe leyt.

Van Gentiaen.

Cap. LXXIII.

Den naem.

- G**entiaen heeten de sommighe oock Bitterwortel/ en wort in Griex ende Latijn genoempt Gentiana/ nae den naem vanden Coninck Gentio/ die dit cruyt eerst werv gheuonden heeft.

Maetsoen.

De bladeren van Gentiaen comen eerst bi de wortelen wt/ ende sijn de Notebladeren oft Wechbree bladeren gelijk/ ende sijn een luttel root achtich. Naer de bladeren die midden aen den steel en sonderlinghe die wat opwaerts staen/ die sijn een luttel ghekertelt. Den steel is ront/ hol/ ende effen/ eenen vingher dick/ en opachtich/ ende twee cubitus hooghe.

De bloemē sijn geel/ ende ligghen eerst in huyskens gesloten/ ende daerna als sij geheelick wtsluypen/ so doen si haer open/ en ontpluycken haer. Als de bloemen afvallen/ so wordent cleyn schelpkens/ daerin leyt breed en effen saet/ dat is dat saet van geel Vilieren ghelijck. De wortel is lanck ende dicke/ wtwen dich graw ghelijck eerde/ ende binnen geel/ ende is bitter van smake.

B Die plaetse daert wast.

Gentiaen wast op hooghe lochtige bergen/ ende in dalen en valleyen daer veel lombre ende veel waters is/ ende is bonen int landt seer ghemeyn.

Den tijt.

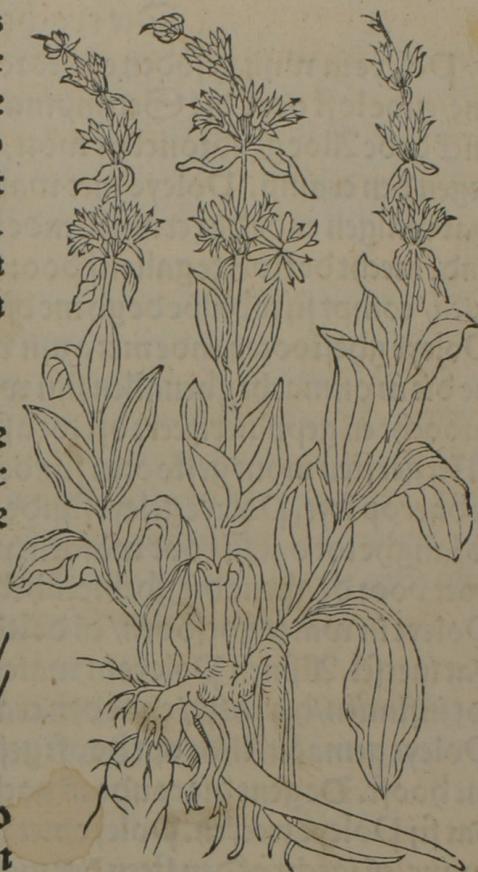
Gentiaen bloeyt meest in Junio/ maer in Julio wassen sijn hawkens/ daer dat saet inne leyt.

Die natuer ende complexie.

Gentiaen wortel is werm en drooge/ ende dat is wel te mercken aen den smaect/ want dien is bitter.

Die cracht ende operatie.

C Ghedroochde Gentiaen wortel gepulueriseert/ ende twee drachma daeraf met een luttel pepers ende Wijnruyte ghetempert/ in wijn ghedroncken/ is wtnemende goet voor de ghene die van veninich ghedierde ghebeten sijn. Een drachma ghedroncken van dat sap/ dat wt de groen wortelen ghedruckt wort/ verdrijs de weedom inde sijde/ ende is goet voor de ghene die van bouen hooghe gheuallen sijn/ oft van binnen gheborsten sijn/ want dit sap verteert dat geronnen bloet/ ende doet dat vergaen. Het is oock goet met water ghedroncken voor de leuersuchtige/ ende de ghene die een crancke mage hebben. Om de doode dracht te lossen/ so maectmen een tapken van de wortel/ en men doetet inde moeder. De wortel is oock bequaem tot de wonden/ ende principalick tot de gene die seer diep sijn ende voorts eten. Desgelijcx oock dat sap/ als men dat in een doercken doet ende op de oogen leyt/ so lesschet de hitte der oogen. Dat sap dient oock tot alderhande mismaectheyt ende placken van huylt oft vel/ als men daermede bestrijct. In somma/ Gentiaen wortel ende dat sap daeraf doen verdwijnen/ reynigen/ suyueren/ ende nemen wech alle verstoptheyt. Si sijn een wtnemende medicine tot alderhande venijn/ en sijn oock seer goet voor een quade mage. Maer dat sap salmen aldus maken/ Men sal de wortelen groen stooten en vijf dagen lanck in versch water

water te weycke leggen/ende daerna tsamen wel sieden/so lange tot dat de wortelen bouen wt d'water kücken. Na desen laetmē d'water vercoelen oft cout worden/ende dan doetment door eenen schoonen suyneren stramijn/en men latet wederom op een nieu sieden/tot dattet dick wort ghelijck als huenick/ende dan verwaertment in een steenen cruycke oft eerden pot die wel gheloot is.

Van Wastbloemen. Cap. LXXV.

Den naem.

Wastbloemen heetmen oock anders Peonienbloemen oft Sinrenroosen. Ende in Griecx wort sij Glyciside geheeten/ende in Latijn Peonia ende Casta herba. De oorsaken ende redenen van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/wijfken ende manneken. Dat manneken heetmen Vinuewortel/ende dat en heb ick noch niet gesien. Dat wijfken heetmen met sulcke namen/gelijck als voor verhaelt staen.

Haetsoen.

Glyciside. Wastbloemen.

Tegen de Lenten so comen die roode schoon schuetkens wt/en als haer die opdoet so wordent stelen die wassen een elle hooge. De bladerē als die eerst wtcomen/die sijn bruynroot/maer hoe langer hoe meer worden si groen van coluere. De bladeren van dat māneken sijn gelijck dat loof van

Noteboomē. De bladerē van d'wijfken sijn doorsneden ghelijck als Luystock. Int opperste vande stelen wassen schoon ronde knoppē/en als haer die ontpluycken/so wordent schoon roode roosen/dier sommige sijn een hant breekt int ronde/en sijn van binnen geciert met geel hayr oft veeselingen. Als de bladeren van dese roosen afvallen/so wassen daer hawkens wt ghelijck Amandelen/ende als men die opdoet/so sietmē daer schoon roode corenkens in ligghen/die sijn den keernen van Granatappelen niet onghelijck. Ende als die rijp ende oudt worden/so crughen die een ander coluer/ende worden van buyten heel swert/ende van binnen wit. Die

Van Mastbloemen. Cap. LXXV.

Cwortel van dmanneken is vingers dick/ende een spanne lanc/ende wit/ende adstringeert oft treckt te samen. De wortel van dwijfken is knopachtich/ende die cnoppen die daeraen sijn/die sijn den eekelen wat gheelijck/inder manieren van dat manneken van Asphodelus.

Plaetse daert wast.

De Peonien wassen op hooghe berchte. Maer dwijfken plantmen hier te lande in alle hoven.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt inden Mey. Dmanneken en heb ic noch niet gesien.

Natuer ende complexie.

Mastbloemen adstringere oft trecken tsamen/ende sijn wat suet. En als men die een wijle inden mont hout/so wort men geware dat si scherp op de tonge ende wat bitter sijn. Daerom so sijn sij subtyl van substantie/sij drooghen/ende sijn redelijcken werm.

D

Cracht ende werckinge.

De wortel van Mastbloemen gedroocht en gestooten / en een Amandel groot met wijn inghegeuen/suyuert de vrouwen na den arbeyt/ende brengt haer huer maentstonde. In deser maniere gedroncken/versaecht si oock de pine en weedom des buycr. Si is goet voor de gene die de gele hebben/en pine inde nieren en blase. Si verdrijft oock de verstoptheyt der leuer en der nieren. Maer als sij met wijn gedroncken wort/so stopt si den camerganc. Thien oft tweeles roode Peonien keernen in rouwen swertrooden wijn gesoden/stelpen der vrouwen bloeme. Als de ionge kinderen dese eten oft drincken/so en laten sij den steen niet wassen. Vijfthien swerte Peonien keernen gestooten/ende in Mede oft in wijn ingenomen / sijn wt nemende goet voor de ghene die meynen dat sij in haren slaep vande Mare ghereden worden / ende sijn oock goet voor de vrouwen als de moeder opwaerts climt. De wortel salmē aenden hals hanghen voor de vallende siecte/dwelck Galenus eerst geprobeert/ende na hem meer andere waer beuonden hebben.

Van Oyeuaersbeck. Cap. LXXVI.

Den naem.

A

Oyeuaersbeck wort in Griec ende Latijn Gerania gheheeten/om des wille dat int opperste van den stelen bollekens wassen met lange beekens/in maniere van Craenen oft Oyeuaers hoofden. En daerwt comet dat dese cruyden bi onsen tijden gheeten worden Rostrum Ciconie/dats te seggen/Storckensnauel oft Oyeuaers beck.

Geslacht.

Daer sijn sesterley geslachten oft maniere van Oyeuaers oft Craenbecken. Dat eerste heeft seer lange becken / die gaen bouen scherp toe gelijk als een

Vals eē naelde/ en wort door dien genaemt *Acus pastoris*/ dat is Herders naelde/ en *Acus muscata*. In duytsch heetmen dit sonderlinge *Gynaersbeck*. Dat ander geslechte heeft bladeren gelijk als *Maluwe*/ en wort van sommigen genoemt *Pes colombinus*/ dats in duytsch *Duynevoet* en *Schaerdencruyt*. Dat derde heeft bladerē die sijn de *Mater* oft *Keruel* gelijk/ ende heetet *herba Roberti* oft *Robertiana*/ dats te seggen *Robrechts cruyt*. Dat vierde geslecht heeft bladeren die sijn diep gesneden/ en op dattet wten anderē mocht onderkent wordē/ so hebbē wijt *Craen hals* genoemt. Dat vijfde heeft bladerē die sijn den *Boterbloemē* cruyde gelijk/ en heet *Gratia Dei*/ dat is *Godsgenadecruyt*/ om sijn heylsame cracht wille. Dat sesste dat is van faetsoen den vierden geslechte seer gelijk/ maer het is grooter/ ende heetet *Bloetwortel*/ daeromme dattet ouermaten crachtich is om bloet te stelpen.

C

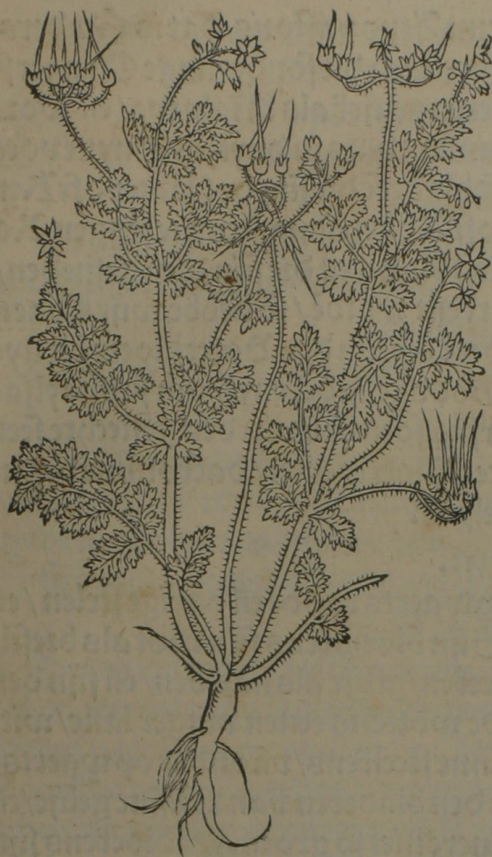
Faetsoen.

Deerste geslecht heeft van onder opwaerts roode en harige stelen/ en cleyn geclouen en gekerfde bladerē. Sijn bloemkens sijn root als bresil/ en dat worden bollekens met lange becken/ gelijk als naelden/ en sijn den *Gynaers* oft *Cranenbecken* gelijk. De wortel is eenen vinger lanc/ wit/ ront en suet. Dander heeft teere en dünne steelkens/ vā onder opwaerts/ root ende harich. Sijn bladeren sijn den bladeren van *Malue* gelijk/ en sijn ringsomme gesneden/ en van coluere niet so groen. De bloekens sijn seer cleyn en purpuren/ ende dat worden ooc cleyn hoofdekens met becken/ maer niet so lanc als aen deerste geslecht. Dat derde geslecht heeft ooc gants roode en hayrachte stelen/ die hebben veel ledekens/ en heeft eenen onliesliken ruck. De bladerē sijn der *Mater* oft den *Keruel* gelijk. De bloemē sijn root gelijk als bresil/ ende dat worden cleyn hayrachte hoofdekens met becken. De wortel is binnē groen/ ende adstringeert oft trect tsamen. Dat vierde heeft ooc roode gehayrde stelen gelijk als die ander geslechten. De bladerē sijn veel meer en dieper wtgesneden/ en gekerft gelijk eē handeken met veel vingerkens. Sijn bloemē sijn bruyt root en redelijcken groot/ en daerwt comen ooc hoofdekens met gehayrde becken/ ende als haer die ontpluycken/ so vintmen daerin vijf coren kens die rōtsom om dat becken wassen/ ende dat is sijn saet. De wortel is binnē wit ende buytē geel. Dat vijfde geslecht is dē naesten oueral vā bladeren ende bloemē gelijk/ wtgenomen dat si grooter sijn/ ende de bloemen sijn gelijk cleyn rooskens. Den steel is langer ende gehayt/ maer hi is teer ende dünne. De wortel is seer lanc ende bi tijden binnen gants bruytroot. Dat sesste is grooter dan eenich vanden anderen/ ende heeft lange/ronde ende gehayrde stelen/ en sijn van onder opwaerts rootachtich. De bladeren sijn den *Boterbloemen* gants ende geheel gelijk. Sijn bloemē sijn schoō hemelblaw/ ende wt denselue comē ooc bollekens met *Cranenbecken*. De wortel is lanc ende dick/ ende heeft veel veeselingen.

Die plaetse daert wast.

Alle dese manierē van cruyde wassen vā selfs in ongebowde plaetsen.

Gerania. Dyeuaersbeck.

Pescolumbinus. Duyuenvoet.

Herba Roberti. Kobrechtscruyt.

Traenhals.

S Maer dat eerste wast principalick op sandachtighe mager plaetsen/aen de stratē ende op de Coorenveldē. Dat tweede wast somtijts op sandachtighe berchskens en cruythouen. Dat derde in doncker ongebowde plaetsen en schier oueral aen heggen en hagen. Dat vierde vintmen somtijts op de coorenvelden bi de tuynen/en op kerckhouen. Dat vijfde wast geerne op hooge steēachtige bergē. Dat sesste wast schier oueral inde beemdē.

Den tijt.

Dat eerste geslecht brengt sijn bloemkens van stonden aen int beginsel vande Lenten/ende sonderlinge inden April/en dueren daerna den gant sen somer lanck. Dat tweede/ derde ende vierde geslechte bloeyen allemeest inden Mey. Dat vijfde ende sesste in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortelen van alle dese manieren van Gheuaersbeck trecken te samen ende drooghen/wtghenomen deerste/dat verteert ende verdeylt oft resoluert de humoren.

Die cracht ende operatie.

Alsinen dat eerste geslecht in wijn gepulueriseert oft gesoden drinct/so verdriuet dat opblasen der moes. Tis ooc goet in deser manieren tweemaal ingenomē voor de gene die wt droogē. Tsap vande wortel is goet in de ooren gedaen. De wortel lost de vrine/en is goet den genen die den steen inde lenden hebben. De bladerē en wortelen vā dat tweede geslecht

Sijn wtmemende goet tot alderhande wonden ende sweeringen/want si genesen die. Men mach die ooc vseren om de pine te versaeften die inde cnoefelen ende leden comt. Dat derde geslecht prijsimen sonderlinge tot dat wilt vier oft carbuncel/alsinē dat cruyt stoot ende daerop leyt. Het geneest ooc vuyl monden/ende swerende borsten/heymlijcke plaetsen en leden/alsinē dat poeder daerin stroyt/oft dat cruyt groen gestootē daer op leyt. Maer onder alle dandere so en isser geen dat meer crachten heeft om wonden ende sweringē te genesen/ende bloet te stelpen/dan dat vijfde gheslechte / want het stelpt somtijts dbloet/al eest datment maer inde hant en houdt/ende wt dien so wordet oock Bloetwortel geheeten.

Van Rāpen.

Cap. LXXVII.

Den naem.

A

Rāpen worden in Griecx geheeten Gongyle oft Gongylides/en in latijn Rapa. Dereden van sulcke namen staen genoegh verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

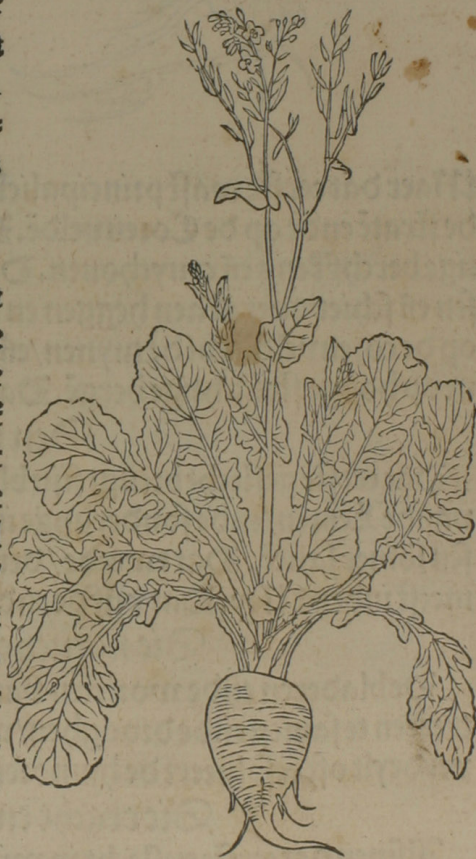
Rapa.

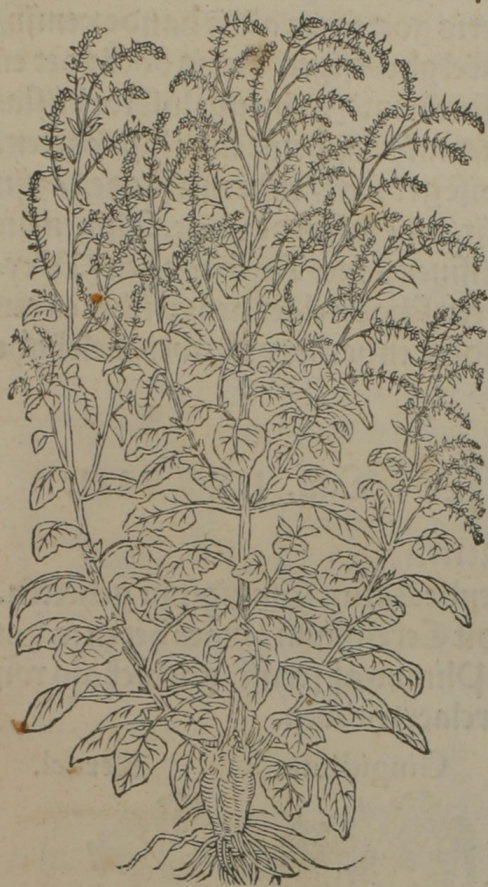
Rāpen.

Rāpen sijn tweeder ley/tam ende wilt. De tamme Rāpen sijn ooc tweederhande / wit en root. Dat wilt geslecht van Rāpen/ is tge ne datmen Rāponcelen heetet / dat is te seggen/cleyn Rāepkens.

Tsaetsoen.

De tamme Rāpen sijn van stelen ende bladeren de Rādijs seer gelijc/hoe wel dat de bladerē van de Rāpen teeder ende gruender sijn/si climmē oock een luttel om hooge/ende en liggē niet plat opter eerden. Als si beghinnen te bloeyen/so gelijcken si de Coolen in alder manieren met haer geel bloemen/hawkens ende saet. De Rāponcelen comen inde Lenten vroech wt/en hebben loofgelijc Madeliēnen cruyt/dat breydet hem wt op deerde. Int begin van Junio crūghen sij eenen ronden houtachtigen steel / die wast somtijts twee ellen hooge / ende heeft ter sijden veel cleyn tacfkens/ende die sijn oueral beset met cleyn donckergruen bladerkens die sijn smal/eenen vinger breet/ende die draghen schelachtighe gesternde bloemkens die sijn wat purpurblaw van coluere. En als die wtuallen/so volgen daer groen ghesloten bollekens oft hawkens na/en elck van

Elck van dien is aen te sien gelijc aen den swertē Comijn oft Coriander / maer si sijn cleynder / ende elck heeft vijf cleyn scherpe pūctkens / en daer in leyt cleyn sadeken. De wortel is gemeynlick eenen vinger dick.

Die plaetse daert wast.

De tamme Rapen wassen schier oueral / ende sij worden van tsaet in vochtige ackers geplant. De Raponcelen oft wilde Raepkens wassen hier ende daer bij de tuynen ende op de ackers.

Den tijt.

De tamme Rapen bloeyen inden somer / ende crūgen dan oock hawkens. De Raponcelen inde Lentē / eer de stelen op schieten / sijn goet om kennen. Ende dan so trectment met bladeren ende wortelen wt / en men doetet in salaet. In Junio dragen sij bloemen ende daerna oock saet.

D

Natuer ende complexie.

De Rapen sijn werm inden tweeden graet en vochtich inden eersten.

Cracht ende operatie.

De tamme Rapen gesoden / sijn swaer om verteeren / sij maken wint / ende brengen lust tot byslapen. Alsmen de Rapen siedet / ende een doeckken int sop nat maect / dat is goet voor de ghene die dat coudt Podagra hebben / ende oock voor verurossen voeten oft cackhielen. Men mach de Rapen oock stooten ende opleggen / want sij hebben ooc kracht

E om de pijn van Podagra te versaechten. De ionge dodden vande Rapen gesoden/lossen de vrine. Raepsaet is goet tegen alderhande venijn/ende wort ouermids dien tot de Driakel ghebesiget. Het is oock goet en bequaem om pijn ende sinertete versaechten. Het brengt lust tot bijslapen. Roode rapen inde pekkel gheleyt/maken appetijt ende lust tot eten. Desgelijcx ooc de Rapencelen in de spise geuseert/ende met sout en azijn bereyt gelijck als salaet/maken appetijt/ende lossen de vrine. Alsinen die van buyten useert/ende principalick alsinsen se met Vychboonen / Weyte oft Rattenmeel mengt/so maken sij een schoon claer aengesicht/en een reyn lijf. Dat sap inden Vogst vergadert ende met vrouwen melck ghe tempert/maect claer ooghen.

Van Keruel.

Cap. LXXVIII.

Den naem.

A

Keruel wort in Griecx ende Latijn Gingidium geheeten. Die Apotekers heeten dit Ceresolium / maer het en is dat Cheresolium niet daer Plinius af scrjft/ghelijck als wij sulcx elders genoeg verclaert hebben.

Haetsoen.

Gingidium.

Keruel.

Keruel is de Petercelie oft wilde Pastenaken bijna gelijck/maer dit is teerder/cleynder/ende meer gekertelt. De wortel is wit ende bitter. Den steel is effen/bruynlijfverwich/hol/ende met veel tackfens ter siden/die dragen wit bloeyfel. Dat saet is lancachtich/snal ende scherp.

Die plaetse daert wast.

B Keruel wast oueral inde hoven/daer wort sij ghesaeyt.

Den tijt.

Sij bloeyt meest inden Mey/ende brengt daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Keruel en heeft gheen merckelijcke wermte/wat het is eens deels werm/eens deels cout. Maer het droocht inden tweeden graet.

C

Die cracht ende operatie.

Keruel dient wel inde knecken/wat sij is goet totter spijse row ende ghesoden. Men mach Keruel oock wel inde pekkel legghen/ende behouden om daghelijcx te besighen. Keruel is seer

seer goet voor de maghe. Si doet wel water maken. Keruel in wijn gesoden ende ghedroncken/is seer goet ende bequaem tot de blase. Maer si en wil niet langhe ghesoden worden. Alsmense vseert/gelijck voorseyt is/so brengt sij den vrouwen haer maentstonde. De Keruel/ghemerckt dat sij bitter is/ende adstringeert oft tsamen treckt/so is si bequamer tot medicijnen dan totter spijsse.

Van Brem.

Cap. LXXIX.

Den naem.

A

Aem heeten de sommige Ginst na Dlatijn Genista. In der Apoteken heetment Genesta oft Genestra.

Tsaetsoen.

Brem is eenen struyck met groen ende row stelen/ende met veel tacken/die sijn gheciert met veel cleyn bladerkens. De bloemen sijn geel/en sijn de Byen seer aengenaem. Als de bloemen afvallen so wassen daer rouwe en ghehayrde hawkens na/daerin leyt saet/dat is de Wicken oft Vitsen niet onghelijck. Die wortel is geel van coluere.

B

Die plaetse daert wast.

Genista.

Brem.

Brem wast geerne op dorre sandachtighe plaetsen/in bosschen/oft niet verre daervan.

Den tijt.

Brem bloeyt in Maio en Junio/en daerna volgen de hawkens/daerin leyt dat saet.

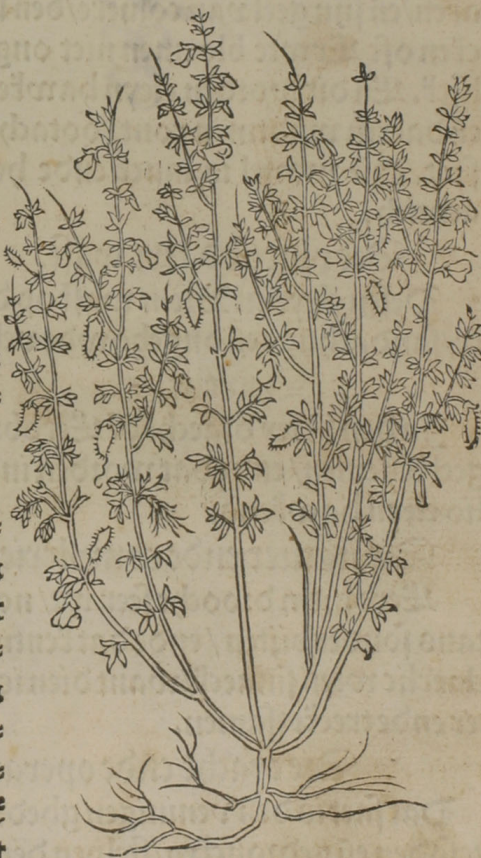
Die natuer ende complexie.

Brem is werm en drooghe inden tweeden graet/en dat kentmen claerlick wt sijnen smaect/die bitter is.

C

Die cracht ende werckinge.

Dat saet purgeert seer gelijck Niescruyt/alsinē des anderhalf drachma in honickwater nuchteren inneempt en drinct. En daerom wordet bi onsen tiden seer gevseert tegen dat Podagra/want die groue ende taeye humoren/die een oorsake sijn vant Podagra/die iaghet en driuet sterckelick af door den camerganck. Dat saet lost oock die vrijne/ende breect den steen inde nieren ende inde blase. Set verteert de clieren/ende alderley gheswel. De tacken van Brem met

de bladeren sommige daghen in azijn te weyck gheleyt ende gheschooten/
daerwt compt sap ende vochticheyt/ende als men des drij loot drinct/so
ist seer goet voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde huepe heb-
ben. Sommige leggen die te weycke in zeewater oft ander gesouten wa-
ter/ende maken daeraf een clysterie. Brem met verckens liefe geschooten/
is goet tot weedom inde knien.

Van Erdbrem.

Cap. LXXX.

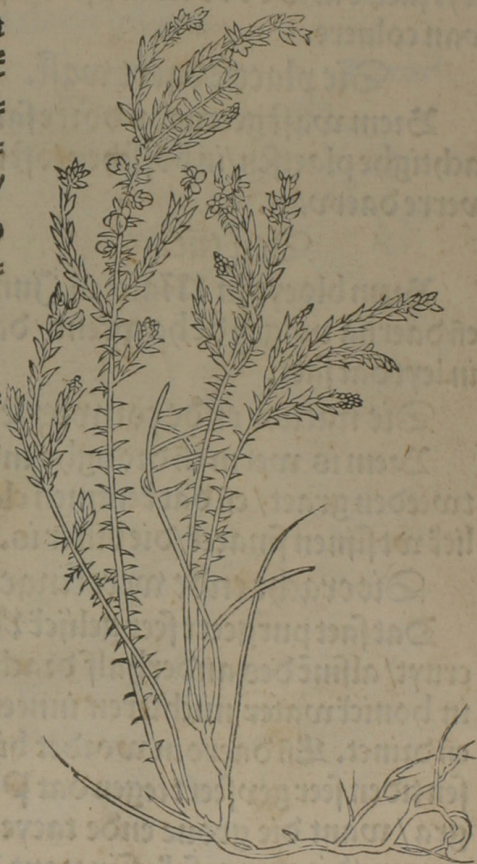
Den naem.

A Erdbrem noempt men oock Stekende Brem om sijnder
stelen ende bladeren wille die steken. In Latijn wort dit
cruyt genaemt Genistella/dat is/Cleynen Ginst.

Maetsoen.

Erdbrem is een struycken niet ouer twee spannen
hooge/met stekende stelen/die sijn groen van coluere/en eens deels root-
achtich/ende die sijn becleet met cleyn
bladerkens ghelijck de Linsen. Sijn
bloemen staen aen elcken steel tsamen
aen malcanderen geclist/eerst gelijck
aren/en sijn geel van coluere/den Wi-
cken oft Erwte bloemen niet onghel-
ijck. En dit worden cleyn hawkens/
en daerin vindt men ront rootachtich
saet. Die wortel is lanck ende hout-
achtich.

Genistella. Erdbrem.

B Die plaetse daert wast.

Desen cleynen Brem wast op dor-
re/sandachtige en ongebowde veldē.

Den tijt.

In den Mey draecht de Erdbrem
geel bloemen/ende dat worden in Ju-
lio cleyn hawkens.

Die natuer ende complexie.

Erdbrem droocht seer wt/noch-
tans sonder bijten/ende dat kent men
clærlic wten sinaeck/want dien is bit-
ter ende treckt tsamen.

C Die cracht ende operatie.

Dat saet is den veninigen ghedierte contrarie. De bladeren in water
gesoden en gedroncken/stelpen den vrouwen haer maentstonde/en den
loop des buyckx. Ende inder waerheyt dit cruyt heeft seer een operatie
ende cracht gelijck als dat cruyt dat men Peertssteert heetet.

Van Root-

Van Rootmelisoencruyt.

Cap. LXXXI.

Den naem.

A Rootmelisoencruyt heeft dien naem daer door dattet seer goet ende bequaem is tottē rooden loop oft melisoen. In Griecr wort dit cruyt gheheeten Gnaphalium/in Latijn Centunculum of Centuncularis herba. De redenen van dese namen vintmen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederley. Dat een heeft breeder en witter bladeren dan dat ander/dwelc veel smaelder is/en niet so seer witte oft grauwe bladeren en draecht als dat eerste / ende wiens bladeren ooc alleen int opperste staen. Nochtans mids dien dat dat onderscheidt van beyde dese cruyden cleyn is/so hebben wi beyde dese geslechten van cruyden onder een form ende figure van cruyde begrepen.

Gnaphaliū. Rootmelisoencruyt.

B Laetsoen.

Melisoencruyt heeft bladeren die sijn witgraw ende saecht/en seer wol achtich. De bloemen sijn wat geel/en de wortel is dünne en vefselachtich.

Die plaetse daert wast.

Rootmelisoencruyt is een gemeyn cruyt/en wast geerne op dorre plaetsen / nochtans wordet oock somtijts op vette plaetsen gheyonden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in Junio ende Julio.

Natuur ende complexie.

Rootmelisoencruyt adstringeert oft treect tsamen/ende drooghet.

C Cracht ende operatie.

De bladeren van desen cruyde in herden wijn inghenomen ende ghebroncken/ghenesen dat roode melisoen / ende den loop des buycx / ende stoppen der vrouwen maentstonde. Si sijn oock wtneemende goet tot oude ende vuyle vlceratien ende sweeringen/ als sij gestooten ende daer op gheleyt/oft ghepuluerizeert ende daerin gestroyt worden. In ouden tijden plachmen dit cruyt voor wolle te besighen / ende die bedden ende cussens daermede te vullen.

Van Caerden. Cap. LXXXII.

Den naem.

A Caerden worden oock Weuerscaerden geheeten/want de Wollerweuers ghebruycken dese distelen ende bollekens om haer laken en wolle daermede te caerden. In Griecx wort dit cruyt Dipsacos/ ende in Latijn Labrum Veneris ende Carduus Veneris gheheeten. Inder Apoteken heetet Virga pastoris ende Carduus fullonum.

Geslachte.

B De Caerden sijn tweederley/tam en wildt. De tamme Caerden hebben breede bladeren/ende sijn diep gekertelt/ende de bloemē sijn wit. De bollekens sijn gelijk egelschoofden/ en hebben scherpe crōme haecrkens. Ende dit geslecht van Caerden heetē wi witte Caerden. Dat ander geslecht van Caerden dat heeft bladerē die sijn smaelder/en niet so diep gekerst. Sijn bloemen sijn lijfverwich of purpurbruyn/anders sijn si den eersten seer gelijk. Ende dese heeten lijfverwige oft bruyn Caerden.

Gaetsoen.

De Caerden hebben eenen steel die is beneden ront ende bouen gecantet oft gehoect/ ende dorenachtich/met cnoopen onderscheyden. En aen elcken knoop staen twee lange bladeren / die staen recht teghen een/ ende

Dipsacos. Caerdencruyt. Dipsacos syluestris. Bruyn Caerden.

elcken

Daer wast den steel midden door/ende dien is vol cleyn dorenkens. Dese bladeren sijn der Lattourwe niet seer ongelijck/ende hebben op de verkeerde sijde inde middelt veel doornen ende stekende pünctkens. Op de voorseyde bladeren vint men gemeynlick tot allen tijden water. De stelen draghen bouen int sop row bollekens die hebben scherpe haeckens/en tusschen die wassen cleyn witte oft lijfverwige bloemkens. De huyskens vande bloemen sijn den Byenhuyskens ghelijck. Na dat bloeyssel vindt men inde huyskens dat saet. Lest datmen die bollekens van een cleift/so vintmen daer wormkens liggen in dat wit merck/maer niet in alle bollekens. Ende dese wormkens heb ick dick n. ils gesien/mer meest inden Meerte ende April.

Plaetse daert wast.

De Caerden wassen op vochtighe plaetsen bi dwater. Ende wt dier oorsaken heeten sij in Griecx Dipsacos/na dat sommige meynen.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen de Caerden meest.

Die natuer ende complexie.

De wortel van desen cruyde is inden tweeden graet drooge/ende purgeert een wenich.

Die cracht ende operatie.

Le De wortel in wijn gesoden ende daerna gestooten tot dat sij ghelijck een plaester wort/die gheneest de fistelen ende de clouen int fondament. Dese medicine blijft in een coperen busse een iaer lanck goet. Sommige seggen oock dat de voorseyde medicine de wratten verdrijft. Dat water dwelc tusschen de bladeren genonden wort/is goet voor droeue oogen/alsmen die daermede wascht. Dat voorgenomde water verdrijft oock alle ander vleckten onder de oogen/alsmen die daermede wasschet. Die wormkens/diemen somtijts int merck van dese Caerden vindt/die sijn goet voor de vierdagelickse Cortse/alsmen die ergens in wint ende aen den hals oft arm draecht/also Dioscorides beschrijft.

Van Laureole. Cap. LXXXIII.

Den naem.

Laureole wort van sommigen oock Zeelbast genoemd/ende heet in Griecx ende Latijn Daphnoides/ende bi onsen tijden Laureola/daerom dat hi van saetsoene/en sonderlinge van bladeren ende vruchten den Lauwerboom ghelijck is/hoewel dat de bladeren wat saechter sijn/ende die vrucht oock cleynder.

Saetsoen.

Zeelbast is eenen struyck met veel tacken/ende die laten haer booghen gelijck als riemen. De schorsse van de tacken is gants taey. De bladeren

V die wassen vande helft vande tacken opwaerts/ ende sijn den Lauwer-
bladeren gelijk/maer si sijn weecker/teerder ende clam/ en en laten haer
ooch niet geerne breken/ende sij sijn scherp inden mont. De bloemen sijn
een luttel wit ende lijfverwich. De vrucht als si rijp wort so is sij swert.
De wortel is houtachtich en lanc/en en wort inde medicine niet geerseert

Die plaetse daert wast.

Daphnoides.

Laureole.

Het wast geerne in hooge bosschen
schier oueral.

Den tijt.

Laureole bloeyt inde Lenten van
stonden aen/ eer de bladeren wtcomen.
Dit ghewas is lustich om aenschou-
wen/ende riecht wel. Het draecht ende
brengt sijn vruchten inden Herst/ en
die is eerst groen ende daerna root/
ende ten lesten van buyten swert ende
binnen wit.

Natuere ende complexie.

Laureole is seer heet ende drooge/
scherp ende amper van natuere.

Cracht ende werckinge.

C De bladeren van Laureole/ groen
oft dor gedroncken/ iagen de snoter en
taeye slijmicheyt af door den camer-
ganck. Si brengen den vrouwe haer
maentstonde/ en doen spouwen. Als
sij inden mont gheknot worden/so
trecken si de taeye slijmicheyt wten hoofde. Si maken nieses. Vyschien
van desen besien ingenomen ende gedroncken/ purgeren perfectelijcken.

Van Eyckenboom.

Cap. LXXXIII.

Den naem.

E yckenboom wort in Griec Drys/ ende in Latijn Quer-
cus geheeten/ende dien naem is inde Apoteker bleuen.

Maetsoen.

Den Eyckenboom is wel bekent/ niet behoeuende veel
afconterfeytens. Het is eenen hoogen boom met een gro-
ue/dicke ende rouwe schorsse ende stam/ ende heeft veel tacken/ daeraen
wassen bladeren/ die sijn menighertieren/ ende diep ghekerft/ ghelijck
als die bladeren van de cleyn Chamedren. Desen boom draecht twee-
derley vrucht/deene aen den bladeren/ ende die wort in Latijn Galla ge-
heeten/ dat is in Duytsch te seggen Galnoten oft Eyckappelen/ daerom
dat

B dat sij een cleyn appelken ghelijck sijn. Die ander tusschen de bladeren die heet men in Latijn Glandes / in Duytsch Eeckelen. Desen boom draecht oock lijn. De wortel breyt haer wijt wt.

Plaetse daert wast.

Eyckboom wast oueral in onse landen/ende sonderlinge in bosschen.

Den tijt.

Desen boom wort ooc groen/ende slaet wt inde Lenten / nochtans seer langsaem/als ander boomen bina alle langhen tijt ghebloeyt hebben.

Natuer ende complexie.

Den Eyckenboom droocht wt/ en adstringeert oft treckt tsamen/hebben de seer bijcans middelbare wermt.

C Cracht ende operatie.

Eyckenbladeren trecken tsamen/en sonderlinge dat cleyn dūn velckē dat tusschen de schorffe en den stamvande boom geuoden wort/en tgene dat tusschen de schelle van de eeckel en keerne wast. Alsmen dit in water siedt/so genesen si den rooden loop/en dat bloetspouwē / en stelpen den loop des buycr/en der vrouwen maentstonde. Si genesen ooc allerley wonden/alsmen se stoot en daerop leyt. Sulcken cracht hebben die eeckelen ooc/si lossen de vrine. Nochtans alsmen se eet / so maken si hooftsweer en inflatie. Mer si sijn goet tot alderhande venijn van veninich gedierte. De eycken schorffe met melc gesoden en gedroncken/wederstaet allerley venijn. Alsmen die row stoot/so versaeften si ouergroote hitte/alsment daerop leyt. Si is ooc goet gemengt met gesouten verckenliese/en op quaet hert geswel/en oude vlceratien geleyt. De eyckappelen adstringere seer/ende sijn van couder ende grouer natueren/si vercoelen inden tweeden graet en droogen inden derden. Alsmen die stoot ende opleyt/so bedwingen si allerley fluxien of catharren die in dat tantvleesch oft op dat tapken van der kele vallen/ouermids dien sijn si ooc goet tot vuyl monden. Alsmen wilt dat de eyckappelen niet seer en bedwingen oft adstringere/so salme die in water sieden. Wil men dat se crachtelic achterwaerts driuen of de humoren bedwingen/so salme die in herden wijn sieden. Eyckappelen gebrant/stelpen dat bloet. En men sal die so lange inde colen laten ligge tot dat si gloeyende worden/daerna salme die met azijn oft met wijn wt blussen. Eyckappelen gesoden / en in dat water / daer si in gesoden sijn/gesete/beneempt die nedervallinge oft wtganc der moeder/en der vrouwen maentstonden. Alsmen die in azijn oft water te weycke leyt / en dat

hayr daermede wasschet/so wordet swert. Si sijn ooc goet voor de gene die dat roode melizoen hebben/in wijn oft water ghesoden ende ghesdroncken/oft ghestooten ende daerop gheleyt.

Van groote Serpentine. Cap. LXXXV

Den naem.

A Roote Serpentin heet ooc groot Slangencruyt/heet in Griecx Dracontion mega/in Latijn Dracunculus maior/oft Serpentaria maior. Wort also genoempt om deswille dat den steel met veel roode pleckens / gelijc de slangen/bespreckelt is/ende is lanc. Is int opperste vande stele gesaetsoneert gelijc een slange hooft als si ee roode bloedige toge wtsteect.

Laetsoen.

Dracontion mega.
Groote Serpentine.

Groote Serpentin heeft eenē kalen steel/die wast twee cubitus hooghe/is dick gelijc als eenē stec / met veel roode pleckens/ gelijc ee slange bespreckelt. De bladerē sijn redelijcken lanc en breed gelijc als Patich oft sulker/maer si sijn crom omgeboghen. Int opperste vanden steel wast een lanc ront en scherp dinck/dat gelijc ee hant oft scree/vā buyten gruen. Als dat opgaet / so ver-toont hē als dan een purpurbruyn colcken oft hore dz is bouē scherp toegaende. En dien horen draecht rontsom gelijc den Aron/een druysken met veel besien/die sijn eerst gruen/daerna geel gelijc Soffraen/en root. Die wortel is redelic groot/ront en wit / ende is met een teere schelpe oft schorisse becleet.

Plaetse daert wast.

Serpentine wast op plaetsen daer veel schadue ende lumber is.

E

Den tijt.

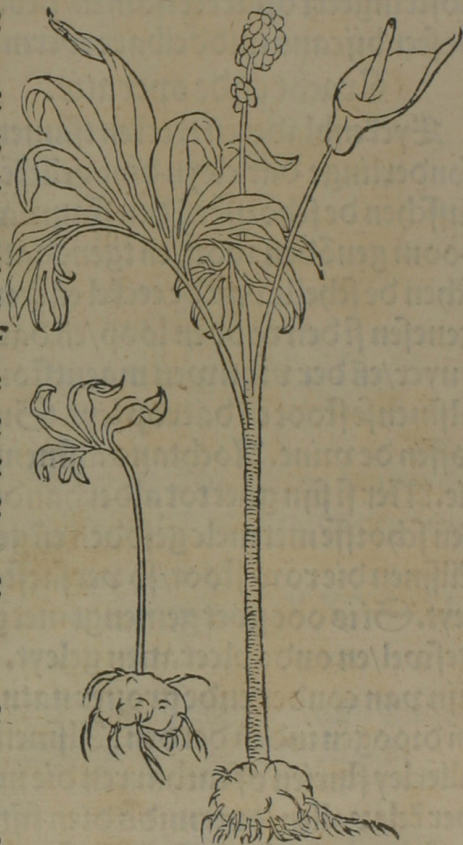
Dat saet salmen vergaderē alst root ende rijp wort. Ende de wortel in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Serpentine is scherp ende bitter/ende adstringeert een luttel/ende is ouermids dien werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Groote Serpentin gesoden oft gebraden/en met huenic gemengt/en gelijc een electuarie ingenomē/is goet voor de gene die seer kichen en hoesten/

Dsten/ende dien een quinteerne oft catarre wten hoofde op de borst genal
len is/want si scheydt de groue en taeye slimige humoren/en doet die ver
dwinen. Maect lust tot bislapen/ als si met wijn gedroncken wort. Die
wortel geneestt allerley quade vlceratien en voorts etende sweringe/ als
si gestooten en daerop gheleyt wort/ oft als men se puluerizeert en daerin
stroit. Si gheneest ooc de fistelen/ als men se met huenick mengt en daerin
doet. Si verdriift de plecken wten aensichte/ en aen tgeheel lijf/ als men die
daermede bestrijct. Tsap vande wortel is goet voor doncker oogen/ als
men daerin laet druypen. De bladeren genesen versche wondē/ als men se
gruen daerop leyt/wat als si drooge worden/ so sijn se scherp en en cōnen
den wonden geen duecht doen. Men seyt/ dat dese bladeren/ so men eenē
platten case daerin leyt/ bewaren/ dat hij niet en verrotet. De vruchten
hebben meer crachten om wonden en vlceratien te genesen dan de blade
ren of wortel. De bladeren ende wortel veriagen nateren ende slangen/
als yemant die ouer hem draecht oft daeraf drinct.

Van clein Slangencruyt. Ca. LXXXVI

Den naem.

A Leyn Slangencruyt wort in Griec Dracōtion micron
in Latijn Dracunculus minor geheeten. En hoewel dat
de oude meesters inde beschrijvinge van dat cleyn Slang
encruyt malcanderen
seer contrarie ende on
gelijck sijn/ nochtans ghemerct dat dit
cruyt daer wij nu af spreken/ bladeren
heeft/ die de Veel/ gelijc wi hierna bree
der verclare sullen/ gelijc sijn/ so macht
nae onsen duncken wel en recht onder
de Slangencruyden gherekent wor
den/ diewelcke/ als Plinius verclaert/
drijerhande sijn / waeraf dit teghen
woordighe dat derde is.

Dracontion micron.
Clein Slangencruyt.

Maetsoen.

Cleyn Slangencruyt heeft bladeren
gelijck als Veel/maer si sijn groter/en
dier en staeter altijt maer een op eenen
langen steel/ die wter wortel wtschiet.
De wortel is knobbelachtich/ en heeft
veel leden/ ghelijck als Rietwortel. De
vrucht dat is een druysken met veel be
sien/ die worden ten lesten root/ gelijck
de besien van Aron/ ende van groot
Slangencruyt.

B

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bi dwater.

Den tijt.

Cleyn Slangencruyt comt wt als de slangen haer vernieuwen ende veriongen/ende haer vel oft huylt affstrijcken/ende het verborcht hem oock met haer in deerde/ also als alle Slangecruyden doen.

Natuere ende complexie.

Gemerct dat de bladeren ende vruchten van desen cruyde/ghelijck ooc van Aron oft Calfsvoet/scherp ende tangher sijn op de tonge/ so is sijn complexie en ooc dat faetsoen den voorszeyden Aron gelijk.

C

Cracht ende operatie.

De bladeren geleyt op dat buiten van veninich gedierte/trect dat venijn daerwt/ende heylt de wonden in corten dagen. Si sijn oock goet tot alle quade oude vlcerationen ende fistelen/alsinen salne oft plaesteren daeraf maect/oft groen ghestooten daer op leyt. Alsmen van desen cruyde ende van huenick een salfken maect/so strijctmen ende verdrijftmen daermes de de placken int aensicht. De operatien die dit cruyt meer heeft/staen bo uen bescreuen int Capittel van Aron oft Calfsvoet.

Van Keelcruyt.

Cap. LXXXVII.

Den naem.

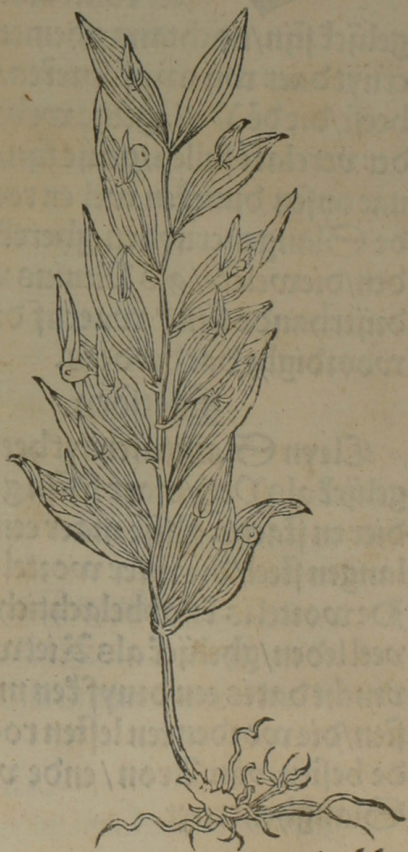
Daphne Alexandria. Keelcruyt.

A

Keelcruyt wort vā som mighen oock Tapkenscruyt en Huychblat ghe heeten. In Griecx wort dit cruyt Daphne Alexandria/ende in Latijn Laurus Alexandrina genoemt. De Apotekers hee tent Vuularia/sommige ooc Bonifacia ende Pagana lingua.

Faetsoen.

Keelcruyt heeft ronde stelen die sijn anderhalf span lanck/ghelijck Salomons seghel/ende heeft op beyde siden dicke bladeren/die sijn den Laurwerbladeren gelijc/oft die Ruscighenaempt worden/mer dese sijn grooter/teerder ende witter. Wt elck blat wast noch een cleyn bladeken/in manieren van een tonghesken/oft ghelijck een tapken/ende ouermids dien heetent die sommige Tapkenscruyt. Tusschen beyde

de blas

De bladerē wast een schoon vrucht/vā der grootte van Cicerē. De wortel is den Rusco gelijk/maer si is grooter/teerder/en van goeden rucke. Plaetse daert wast.

Keelcruyt wast in hooge bosschen/en wort wt Ungarien in Duytsch lant gebracht/ende in sommighe houe gheplant.

Den tijt.

Keelcruyt brengt sijn vruchten tusschen de bladeren inden somer.

Natuer ende complexie.

Keelcruyt is werm ende drooge van natuere/dwelck claerlick blijktt wten smaect/want dien is scherp ende bitter.

C Cracht ende werckinge.

De wortel van Keelcruyt gedroocht ende gepulneriseert/ende daeraf vier/viue oft sesse drachmen met soeten wijn gedroncken/voordert den swaren arbeyt van kinde/ende verdrijft de droppelpisse/ende brengt de vrouwen haer maentstonde. Si lost ooc de Secondine na den arbeyt. Dit cruyt in wijn oft water gesoden ende daeraf ghedroncken/verteert die ouergroote vochticheyt die van dat tapken in der keelen afdruypt. Dat poluer oft poeder van desen cruyde/en wortel/droocht ende heylet alle loopende wonden ende sweeringen/ende sonderlinge inde keele/en ontrent dat tapken/ghelijck als den huylghe/ende dier ghelijcke.

Van Meyenbloemkens. Cap. LXXXVIII

Den naem.

A Meybloemkens worden in Griec Ephemeron/ende in Latijn Iris syluestris/ende bi onsen tijden Liliū conuallium gheheeten/en datselue niet qualick. Want na mijn duncken so is dit dat tweede geslecht vā Lelien/daer Theophrastus afscrijft/dwelck inde Lenten bloeyt. De oorsake ende redenen van dese namen hebben wij int langhe gheset in onsen Latijnschen Herbario.

Maetsoen.

Meybloemkens hebben twee groen bladeren neffen een/die sijn den bladerē van witte Lelien gelijk/maer si sijn veel teerder. Ende tusschen de bladerē wast eenen kalen steel/daeraen hangen vijf oft sesse/somtijts oock meer ronde witte knopkens gelijk als Erwtē/die pluycken haer op/ende worden schoon sneewitte hole bloemkens/in manieren van een ront cingelcloccken/rontsomme vol schaerden gelijk als een saghe. In elck cloccken is een plecken. Dese bloemkens riecken wter maten wel/maer si sijn bitter van smake. Als de bloemkens verdroogen ende afvalen/so comen daer schoon beskens wt gelijk root Corael/ofte gelijk die vrucht vā Spargen/en die sijn seer weec. De wortel is wat lanc en veelachtich/en vliddert hier en daer/adstringeert/en heeft eenē goedē ruc.

E Die plaetse daert wast.

Ephemeron. Meybloemen.

Meybloemkens hebben haer woon-
ninge in bosschen ende in plaetsen daer
veel lumber is.

Den tijt.

Inden Mey brengt dit cruyt sijn lief-
lijke welriekende bloemkens/ende sij
vergaen wederom snellic/ende vallen
af. Ende in Julio daerna so brenghet
sijn vruchten/te weten / die roode bes-
kens/als bouen verclaert is.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt heeft een ghemengde com-
plexie/te weten van repellerende van
verdeylen. Want die wortel adstrin-
geert ende trect te samen. Ende de bloe-
men en bladeren die discutieren/want
sij sijn bitter / gelijkmen wt sijn opera-
tie wel merckende is.

Cracht ende operatie.

D De wortel gesoden ende dat water
daeraf inden mondt ghehouden/doet
den tantsweer vergaen. De bladeren siedmen in wijn / en men leytse op
sweeringen daer noch geen etter in en is / want sij doen die verdwynen.
Dat sap wtten bloemen gheperst / is goet ende crachtich om dat herte/de
herffenen ende leuer te conforteren ende te stercken. Ende veel meer dat
geheel cruyt met bladeren / bloemē en wortelen / gesoden en gedroncken.
Ende wort sonderlinge geveert tot onmacht / swijmeringhe / en vallen
de siecte. Men seyt dattet ooc bewaert voor Lazerie / als inet indē eersten
alle daghe vseert. Dat sap is ooc wt nemende goet tot den oogen/want
het verclaert dat ghesichte/ende verdriift de donckerheyt.

Van Allantwortel.

Cap. LXXXIX.

Den naem.

A Allantwortel heet in Griecx Elenium/in Latijn Inula. De
Apotekers heetent Enula Campana. De redenen van sul-
cke namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Laetsoen.

Enula Campana heeft eenen dicken/ghayden/langen
steel/somtijts drijellen hooge/en is gecantet oft gehoect/en daeraen han-
gen bladeren/waeraf deerste bi der eerden seer breet/lancf ende ghayt
sijn/gelijk de bladeren van Wolcruyt/ende hoe sij hooger aenden steel
staen

Elenium. Alantwortel.

V staen/hoe sij cleynder / smaelder ende scherper sijn. Int sop vande stele wassen groote schoone goutgeele gesterre de bloemen. Ende als de bloemen gebloeyt hebben / so staen ende duerē die harighe bollekens / inden welcken dat saet is / tot inden Herst. Die wortel is van buyten erden verwich / want nae dat deertrijck is / so is oock de buytenste schorsse / ende van binnen witachtich / somtijts eē luttel root / wel riecken de / dick ende groot / wat scherp / ende daer wassen cleyne wortelkens aen.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast somtijts op de bergen en op drooghe plaetsen / daer veel lomber is. Somtijts ooc in bosschen ende onghewilde dicken / dornheggen ende beemden. Men vindt oock schier oueral inde hoven / want daer wordet gheplant.

Den tijt.

Enula Campana bloeyt in Julio / ende sijn wortel salmen inden somer vergaderen.

Natuere ende complexie.

De wortel wort sonderlinge gheverseert / ende is werm ende drooghe met ouervloedighe vochticheyt.

Cracht ende operatie.

De Allantwortel gesoden ende gedroncken / lost de vrujne / ende brengt de vrouwen haer maentstonde. Als men pulueriseert ende een *Electuarie* met huemick daer af maect / so is sij seer goet voor de ghene die hoesten ende kichen / ende van binnen geborsten sijn / ende bloet spourwen. Item tot inflatien ende winden / ende bijten van veninige gedierte. Dese *Electuarie* deylt / ende treect wt die groue taeye slijmige vochticheyt / die haer op de borst ende ontrent de longen vergadert heeft. Die wortel in soeten wijn geleyt ende geconfijt / is goet voor de maghe. De bladeren in wijn gesoden / versachten de pijn inde huyse / als men die daer op leyt. Desge lijck oock als men een plaester van die groene wortel maect / so leyt men se op gheswel dat van coude vochticheyt ende humoren comt / want sij verteert die ende doet se verdwijnen.

Van Agrimonie. Cap. XC.

Den naem.

A Agrimonie oft Oderminge wort in Griec en Latijn Eupatorium geheeten/ende inde Apoteker Agrimonia.

Maetsoen.

A Agrimonie heeft eenen teederen/langen/houtachtigen/slechten ende rechten/harigen/rouwen ende swerten steel.

Sijn bladeren/dierwelcke onderscheydenlick aen den steel opwassen/sijn op beyde siden in vijf oft meer deelen gesneden/ende gelijck als een sage gekerst/gelijckende den bladeren van Vijfvingercruyt oft van Kemp/ende sij zijn swertachtich. Int midden vanden steel wassen geel bloemen gelijck sterren/deen aen dandere. Ende als die afvallen/so comen daer cleynere rouwe clifkens/nederwaerts siende/ende wat sij aenrueren als cleederen ende dier ghelijcke/daer bliuen sij aenhangen. De wortel is grootachtich/lanck ende swert.

Eupatorium. Agrimonie.

B Die plaetse daert wast.

Agrimonie wast oueral geerne in haechbosschen/in doncker ende ongebowde plaetsen/op rouwe en steenachtighe bergen/aen de tuynen ende straten.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/en dan salment ooc vergaderen.

Natuer ende complexie.

Agrimonie is subtyl van substantie/het deylt en suyuert sonder merckelijcke hitte/ende adstringeert oock een luttel.

C Cracht ende werckinge.

De bladeren van Agrimonie heylen de wonden die niet en willen genesen/ist datmen die met oude verckensliese of sineer werm daerop leyt. Sijn saet oft dat cruyt in wijn gesoden ende ghedroncken/is wnenen de goet tot den rooden loop oft melisoen/ende den leuer suchtigen/ende den ghenen die van nateren ghebeten zijn. Agrimonie is oock sonderlinghe goet tot verstoppinghe der leuer/ende confortteert ende sterct die. Si heylt ende suyuert oock alderley vlcerationen.

Van Vogen

Van Dogentroost.

Cap. XCI.

Den naem.

21

Dogentroost wort sonder twijfel in Griecx geheeten Euphrosyne. Desen naem is namaels vanden genen die in deser spraken niet expert en waren / verkeert worden in Euphrasia / wāt also wort dit cruyt noch heden daechs inde Apoteker geheeten. Sommighe heetent oock Ophthalmica oft Ucularis. Ende alle dese namen comen daer door / dattet seer dienstlich ende bequaem is voor dooghen.

Tsaetsoen.

Euphrosyne. Dogentroost.

Dogentroost is een cleyn dick wassende schoo cruydeken / een span lanc / ghelijck een cleyn beuallick boomken / met veel purpuren tacckens ende steelkens / ende daeraen cleyn bladerkens / die sijn rontsom ghekertelt. Tusschen deselue bladerkens wast een beuallick schoon bloemken van drij colueren / wit / geel / ende purpuren. De wortel is cleyn / ende en wort inde medicijne niet gheuseert.

Die plaetse daert wast.

Dogentroost wast op huenelen / al daer de sonne veel schijnt / ende schier in alle beemden.

Den tijt.

Het is oock een Herstcruyt / want men vinds niet / het en si int begin van den Herst.

Natuere ende complexie.

Dogentroost is werm ende drooghe van natuere / alsomen wt sijn cracht ende operatie mach mercken.

Cracht ende werckinge.

CDogentroost vseertmen tot doncker ooghen / ende tot de sterre inde ooge / alsinen dit cruyt stoot ende daer op leyt / oft datment in wijn siedt / oft datmen dat sap wt den cruyde persse / ende inde oogen laet druypen. Het versterct ooc de memorie / ende waert dat yemant sijn memorie verloren hadde / so doet dit cruyt die wedercomen / alsinen dit pulueriseert / ende in witten claren wijn inneempt. Het is oock seer goet voor de gene die de geele hebben / alsinent in wijn siedet ende werm drinct. Naer sonderlinghe eest goet tot den gesichte / want datselue maket luyter en claer / alsinen tsap daeraf inde ooghen doet.

Van Sauie.

Cap. XCII.

Den naem.

A

Sauie wort in Griecx gheheeten Eleliphacon ende in Latijn Salvia / ende dien naem is bij de Apotekers bleuen. De redenen van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert.

Geslachte.

Sauie is tweederhande / groot ende cleyne. De groue Sauie wort also gheheeten om sijn groote ende breede bladeren wille / ende daerom heetmen se oock breede Sauie. De cleyne Sauie heeft smaelder en cleyne bladeren / en wort oock edel Sauie geheeten. Men heetse ooc Cruys Sauie / om de twee oorkens oft cleyne bladerkens wille die achter aen den steel opteynde vanden blade staen / in maniere van een cruys.

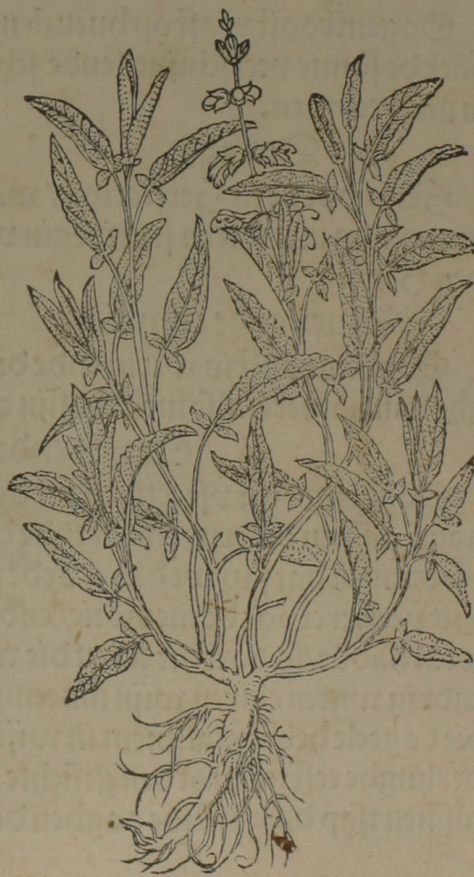
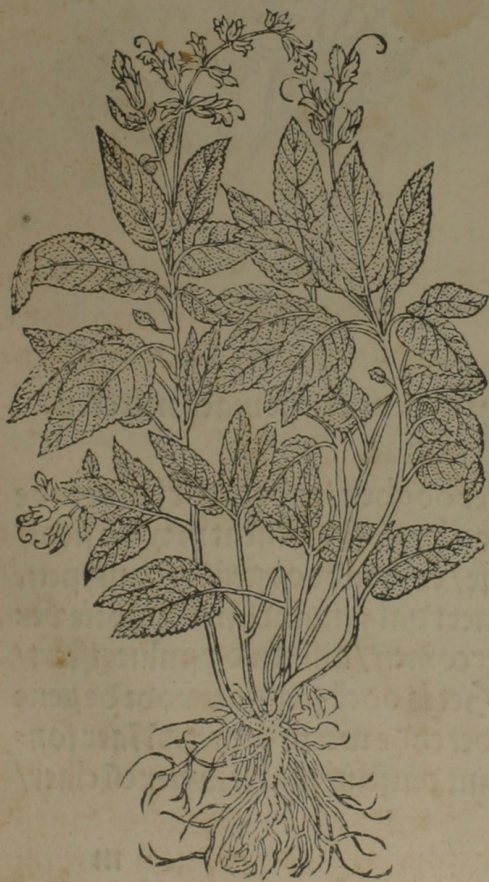
B

Haetsoen.

De groue Sauie / dat is eenen struyck met veel tacken en stelen / die sijn viercantich en witachtich. De bladeren gelijcken eens deels de bladeren van Queboom / maer si sijn langer / herter / dicker enderow / en gefronstelt gelijck een bloot versleten wollen cleet / ende sijn witachtich / ende hebben eenen stercken ruec. De bloemē sijn purpurbruyn met wit gemengt / gecromt gelijck den beek van eenen Arent. Als die afvallen / so brenghet

Salvia maior. Groue Sauie.

Salvia minor. Edel Sauie.

sijn saet

E sijn saet in huyskens oft sacrkens der Scharley gelijk. De edel Sauie is der voorgaende geliĳc/maer de bladeren van dese sijn sinaelder/cleyn der/ende witter/oft meer aschverwich/ende hebben onder aen den steel twee cleyn oorkens/ende die en heeft de groue Sauie niet.

Plaetse daert wast.

Sauie wast geern op row plaetsen/nochtans plandtmen beyderley gheslechten in allen houen.

Den tijt.

Sauie bloeyt in Junio en Julio/en leuert ooc tot sijnder tijt dat saet.

Die natuer ende complexie.

Sauie verwermt ende adstringeert.

D

Die cracht ende operatie.

Sauiblateren in water gesoden ende gedroncken/lossen de vane/en debrengen den vrouwen haer maentstonde/ende verlossen de vrouwen van een doode dracht. Die sijn hoost met dit water wasschet/die crijcht swert hayr. Sauie is goet tot allerley wonden/want si sijnert die ende heyltse. Sauie stopt dat bloet dat wt de wonden ende quetsuren loopt/alsmen die daerop leyt. De bladeren en schuetkens in wijn gesoden/verdriven dat iuecken aen de schamelheyt/alsinē die daermede wascht. Sauie leytmen op tgene dat van veninich gedierte ghebeten is/ende het ghe neest. Sauie met Alssen ghesoden ende gedroncken/gheneest dat roode melisoen. Sauie trect de wormen wt den ooren/alsmen se daerop leyt. De bladeren in water ghesoden/verdriven den hoeft/ende weedom in de syden. Sauie is goet tot verstoppinge der leuer.

Van Kuel oft Thymus. Cap. XCIII

Den naem.

A

R

Vel oft Thymus heetmen in Brabant Onser Vrouwen Bedstroo/ende oock wilden Thymus. In Griecx en Latijn wordet Serpyllum genoempt/daerom dattet op der eerden leyt ende cruypt.

Gheslecht.

Kuel oft Thymus is tweederhande/also als Dioscorides beschrijft. Den eenē is tam dat ander is wildt. Den tammen en hebben wi niet connen achterhalen/daerom staet hier alleē den Wilden gemaelt. Den Wilden is oock tweederhande. Deen heeft bloemē die sijn purpurbruyn met wit gemengt. Dand is gants sneewit. Anders sijn si malcanderē geliĳc.

B

Haetsoen.

Den tammen Kuel oft Thymus is der Hofmageleyne geliĳc/en sonderlinge van tackens ende bladeren/maer si sijn wat witter. Van sinae is hi de Mageleyne niet ongheliĳc/hij cruypt lancr deerde/en en recht hem niet op. Den wilden Kuel en cruypt niet op deerde/maer hi climpt

m ij om

C om hooghe met sijn cleyn teeder hout-
achtighe tackkens/ ende heeft bladeren
schier gelijc de Wijnruyte/ maer si sijn
smaels. De bloemen sijn purpurbruyn
oft sneewit/ scherp van smake/ ende lief-
lick van rucke. De wortel is lanck/ en-
de heeft veel veeselinghen.

Die plaetse daert wast.

Den tammē Kuel of Thymus saeyt
men inde hoven/ ende wast gheerne op
drooghe plaetsen/ daer de sonne wel
schijnt. Den wilden ende ghemeynen
Kuel oft Thymus wast op rootsen/
houelen/ bergen/ drooghe velden ende
beemden schier ouer al. Maer den wit
D ten en wast niet op alle plaetsen.

Den tijt.

Den tammen bloeyt principalick in
Junio ende Julio. Maer den wilden
vande Mey afde gantsen somer door.

Natuer ende complexie.

Den Kuel oft Thymus is seer heet van natueren/ ende dat is claerlick
te mercken aen sijnen smaect/ want dien is scherp op de tonghe.

Cracht ende operatie.

E Den wilden Kuel oft Thymus is heeter dan den tammen/ ende is be-
ter ende bequamer tot der medicijne. In wijn gesoden ende gedroocken/
brengt hij den vrouwen haer maentstonde/ en lost de vrine. Si stilt dat
crimsel/ ende also genuttet sijnde/ heylt ende geneest hi geborstenheyt en-
de geschoortheyt van binnen/ ontfekinghe ende inflammatie der leuer.
Kuel oft Thymus in wijn gesoden ende gedroncken/ is goet teghen dat
venijn van wormen ende slangen/ desgelijcx oock als hi daer op gheleyt
wort. Kuel oft Thymus in water gesoden ende ghedroncken/ stilt ende
versaecht de pijn int hooft/ desgelijcx oock als hi daer op geleyt wort.
In azijn te weyck geleyt sijnde/ ende daerna gesoden/ ende met olie van
Roosen gemengt sijnde/ ende opt voorhoofd geleyt/ verdrijft de raserije
int hooft/ die frenesie ghenoeemt wort. Kuel oft Thymus een drachma
swaer met azijn ghedroncken/ stelt dat bloetspouwen. Den roock van
gebernden Kuel oft Thymus veriaecht allerley veninich gedierte. En-
de wt dien pleechmen in ouden tijden/ alsomen in Vergilio leest/ den
maeyers Kuel met ander spijse teten te gheuen/ op dat sij van sulcke ve-
ninich gedierte bewaert mochten wesen.

Van Panickcoren.

Cap. XCIII.

Den naem.

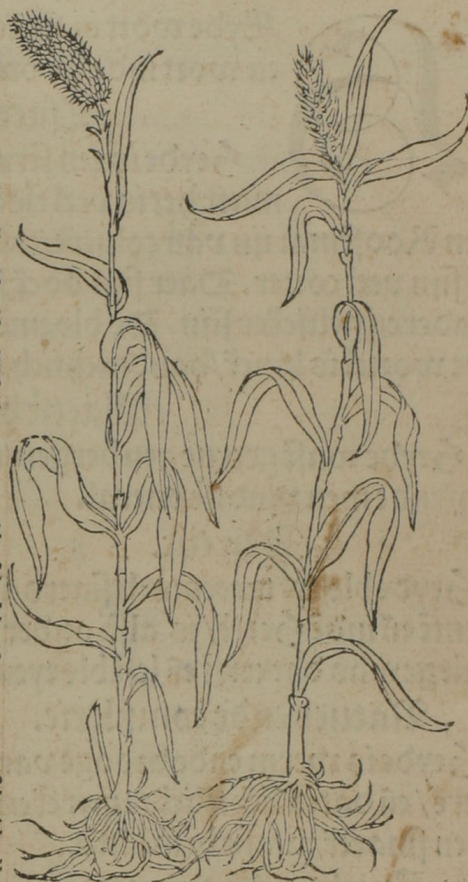
A Anicum heeten de sommige Panickcoren / bouen int lant heetment Pfenich oft Heydel / en in Griecx wordet Elymos geheeten / ende in Latijn Panicum.

Haetsoen.

Als dit Coren eerst wtcomt / so ist den Milie of Hirs
 seer ghelijck / nochtans is sijn loof oft
 gras veel rouwer / scherper ende spit-
 ziger. Sinen steel oft halm is ront / en
 crijcht veel knopen / somtijts thien aē
 eenen steel / ende so veel bladeren. De
 aren en sijn niet gelijc als ander vruch-
 ten / maer si sijn gants ront / ende buy-
 gen haer een luttel nederwaerts / ghe-
 uult met veel cleyn sadeken / dat is den
 Milie oft Hirs gelijck / en die aren sijn
 bi tijden geel / ende bi tijden bruy n / ge-
 lijc ooc de graenkens die sijn in sommi-
 ghe heel geel / ende in sommigen wit.

Panicum.

Panickcoren.

B Plaetse daert wast.

Panicum wort nu tot veel plaetsen
 bouen int lant gesaeyt / en wast geerne
 in rouwe en sandachtighe eerde. Set
 tiert oock wel int sandt / alst somtijts
 reeghen heeft.

Den tijt.

Panicum schiet seer haest op / ende
 comt ghemeynlick in veertich dagen
 tot perfectien. Inde Lentē wordet ge-
 saeyt / ende wort rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

Panicum vercoelt ende droocht / ende sonderlinge alst van buyten ge-
 appliqueert wort.

C Cracht ende werckinge.

Panickcoren machmen tot spijse / broot / en medicine vseren gelijc Mi-
 lie oft Hirs / maer het voedet min dan Hirs / ende adstringeert ooc min.
 Quermids dien so geeft Panicum cleyn voetsel / en droecht / en stopt den
 loop des buycx oock een luttel gelijc als Hirs. Dat broot datmē van Pa-
 niccoren backt / en is niet hertelick / het coelt ende is drooge / ende laet hem
 in stucken wrinen / gelijc sandt oft asschen. Want het en heeft geen vettis-
 cheyt oft taeyheyt met allen / ende daerom drooget oock eenen vochtigen
 buyck. In summa / Panickcoren wijct den Hirs in alle dinghen / en en is

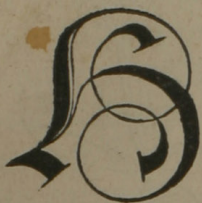
m iij oock

Dooch niet so lieflick om eten/ende is swaerder om verdouwen/ende voe-
det min. Panicum in wijn gesoden ende ghedroncken / is goet voor den
rooden loop. Het stopt oock den loop des buycr/alst in geytenmelck ghe-
soden wort / ende des daechs tweemaal daer af gedroncken wort. Men
mach dit oock vseren ghelijck als Sirs / mitsgaders de sacrens die men
werm applicqueert / om den loop des buycr te stelpen.

Van Heyde.

Cap. XCV.

Den naem.

A

Heyde wort in Griecx ende Latijn Erica gheheeten/ende
en wort inde Apoteke niet ghevseert.

Tsaetsoen.

Heyde is een struycken / dat is den Tamaris ghelijck/
maer het is veel cleynder ende corter. Sij gelijct ooc wat
den Roosemarijn van coluere/ende oock schier met den bladeren / maer
sij sijn veel corter. Daer sijn oock sommighe bladeren die den Tamaris
bladeren gelijcker sijn. De bloemē sijn purpurbruyn / gemengt met wit.
De wortel is lanck / houdtachtich ende donckerzoot.

Plaetse daert wast.

Heyde wast geerne aen bergen/in bosschen/ende sandtachtighe plaets-
sen/ende men vindtse oueral.

B

Den tijt.

Erica.

Heyde.

Heyde bloeyt tweemaal tsaers/inde
Lente en inde Herft / is also onder alle
wilt gewas dat eerst en lest bloeyende.

Natuere ende complexie.

Heyde is werm ende drooge van na-
tuere / en dat is lichtelick te mercken wt
sinen smaect / want hi is bitter.

Cracht ende operatie.

De bladeren en bloemen van Heyde
heylen de wonden die van nateren en
ander veninich gedierte ghebeten sijn/
Cals si daerop gheleyt worden. Si ver-
teeren ooc geswel en ander vochticheit
die haer ergens vergadert heeft. Som-
mige scriue ooc / dat de bloemē in wijn
of water gesoden en gedroncken / de pi-
ne inde lenden en buyck stillen ende ver-
saechten. Tsap vande bladeren en bloe-
men inde ooghen ghedruct / ende van
buyten daerop ghestreken / is goet ende
bequaem voor quade ooghen.

Van He

Den naem.

A

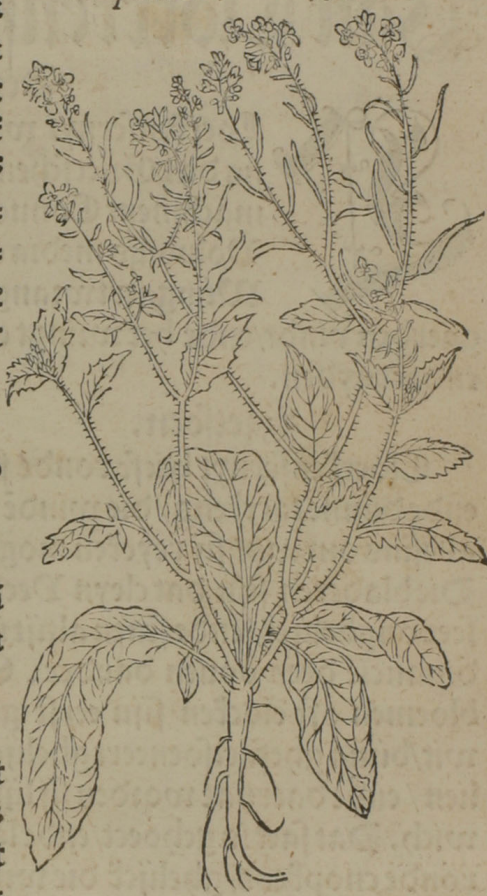
En Herick wort van sommighen oock geheeten wilden Mostaert / ende in Griec Erysimon / in Latijn Trio. Sommige heetent Rapistrum ende Sinapi syluestre. Het en wort inde Apoteker niet geuiscert. Die gene die dit cruyt Erucam syluestrem noemen / die dolen / also wij sulcx inden Latijnschen Herbario genoegsaem verclaert hebben. Ende aldaer hebben wi de redenen van sulcke namen gheallegeert.

Haetsoen.

Herick heeft bladeren gelijk wildt mit Mostaertcruyt / maer dese sijn groeter en niet so seer gesneden. Sijn stelen sijn taey / ende laten haer buygen gelijk als eenen riem. Die bloemē sijn geel / ende als die afvallen / so wordent lange hawkens / gesaetsoneert gelijk hoornen / ende dunne gelijs als Boekshoren / Fenigreck genaemt / en daerinne vindtmen cleyn saet / dat is de Hofkerfse gelijk / ende is gants scherp ende hittich vā sinake. Sijn wortel is lanc ende geel.

Erysimon.

Herick.

Die plaetse daert wast.

B Herick wast oueral bi de steden / ho uen / onde mueren ende hofsteden.

Den tijt.

Herick bloeyt den gantsen somer / en inden Herft brengt hi sijn saet voort in lange hawkens.

Natuer ende complexie.

Herick saet verwermt ende droocht in aller maten en manieren gelijk a s dat saet van Hofkerfse. Als dat cruyt drooge is / so heuet gelijcke cracht ghe lijk als dat saet. Maer alst noch gruen en vochtich is / so wordet in sijn operatie beuonden minder ende onstercker te sijne dan dat saet.

Cracht ende operatie.

Dat saet van Herick met huenick gemengt / ende een electuarie daeraf gemaect / is goet en bequaem tot allerley vloten en fluxien die op de borst vallen / en den genen die hoesten / en sluymen / ende slimicheyt ontrent der borst hebben / en tot de geele / ende Sciatica. Ende als men een electuarie daeraf maken wil / so salmen dat saet eerst in water te weycke legghen / ende dan roosten oft dorren. Of men sal dat in een doecken binden /

m iij ende

Ende een corste van deech daerom leggen gelijk een pasteye / ende latent dorre worden. Alst in deser manieren in een Electuarie geseert wort / so scheydet de taey humoren ende slimicheyt die haer ontrent de borst en ontrent de longen vergadert heeft. Herick saet is oock goet gedroncken tegen allerley dootlick venijn. Met water ende huenic gesmeert ende op geleyt / is goet tot den heymelijken cancker / tot herde sweeringen / clieren ontrent den ooren / ende tot geswel ende inflammatien van borsten / ende de heymelijcke plaetsen der menschen. Desgelijck ist oock goet tot apostemien vanden voorgenoemden leden / maer nochtans niet int beghinsel / maer opt leste / als men se soude moeten meesteren / om die te scheyden / ende doen verdwijnen.

Van Clockenscruyt. Cap. XCVII.

Den naem.

A Lockenscruyt wort oock Wjngaertwrange geheeten / na den Grietschen naem Helxine Cissampelos. In latijn machment Conuoluulus heeten. Inder Apoteken heetet Volubilis media ende Vitealis. Ende heetet daeromme Wjngaertwrange / om datment ghemeynlick inde wjngaerden vindt / ende het wjngt ende windt hem om de naeste struycken ende cruyden.

Haetsoen.

Helxine. Clockenscruyt.

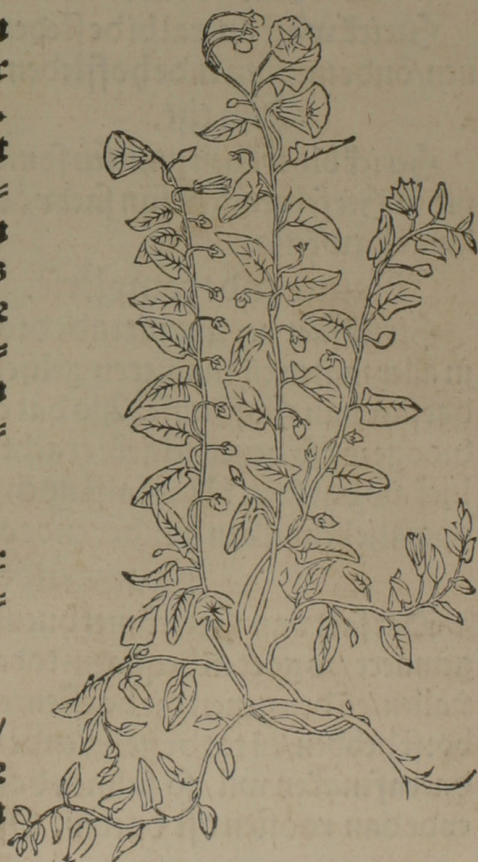
Clockenscruyt heeft ronde stelen ende dunnetackens / die windt haer allesins om wat sij reycken moghen. **B** Die bladeren sijn dat cleyn Veel niet seer onghelijck / ende staen altijt in ordinancie deen bouen dander. Sijn bloemen oft clocken sijn eerst gants wit / bijna ghesaetsoeneert ghelijck Lelien / ende daerna worden sij lijfverwich. Dat saet is gehoect / ende leyt in ronde cnopkens / ghelijck die wijnbesien / ghesloten.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in wjngaerden / somtijts oock in drooghe beemden ende in cruythouen.

Den tijt.

Clockenscruyt beghint in Junio / ende bloeyt inde twee naevolghende maenden / ende leuert alsdan ooc sijn saet.

Uatner

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm van natuere / alsomen claerlick mercken mach wt sijn operatie die hier na volghet.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vanden bladeren van desen cruyde ghedroncken / maect camerganc / ende ontsluyt dat lijf. Dit cruyt scheydt ende verteert dat gheswel en humoren. Het lost oock de vrine / also als sommige segghen / als men tweeles oft seshien van sijn greynkens stoot / en in wijn inneempt.

Van Tormentille.

Cap. XCVIII.

A

Den naem.

Tormentille wort oock van sommigen Roode Heylwortel ende Berckwortel geheeten / om des wille dat de wortel root ende heylsam is / ende allermeeft in Berckenboschen wassende is. In Griecr wort dit cruyt Septaphyllon / ende in Latijn Septifolium ghenaemt. De Apotekers heertent Tormentilla / sommige Bistorta. Maer sij dolen daerinnen / want Bistorta is een ander cruyt / also wi op een ander plaetse verclarer sullen. Maer den erruer compt daer door / dat die wortelen van beyden dese cruiden root sijn / ende cuermits dien malcanderen wat ghelijck sijn / nochtans is de wortel van Bistorta seer gecromt ende in een geulochten.

Haetsoen.

Tormentille is den Vijfvinghercruyde seer gelijc / het heeft dunne / rode / biesachtighe geerdeken / somtijts vier / vijf oft sesse wt eender wortel. Dese roedeken sijn van beneden tot bouen toe becleet met bladerken / die sijn cleyn en gheclouen / somtijts in seuen versheyde vingerken / somtijts oock ende dat meestendeel in vijf ghedeylt / die staen bijcans euen verre van malcander / ende sijn rondtsom met cleyn schaerdeken ghetandt ghelijck als een saghe oft sickel. Sijn bloemken sijn bleecgeel gelijc als de bloemken van Vijfvingercruyt. De wortel is bruytroot ende dicke / met veel veeselingen daeraen hangende.

Septifolium. Tormentille.

Plaetse

C

Plaetse daert wast.

Tormentille wast geerne in beemden die aen hoogeberghen ligghen/ ende inde bosschen schier ouer al.

Den tijt.

De Tormentille bloeyt inden Mey/ noch cleyn sijnde/ ende niet bouen een span hooge. Maer die grooter is / die compt spader wt/ ende bloeyt schier den gantsen somer.

Natuur ende complexie.

Bijna alle de gene die vanden cruyden gescreuen hebben/ meynen dat dese wortel inden derden graet cout en drooghe is. Tis waer/ si is drooghe inden derden graet/ maer niet cout. Want den smaect/ ende desgelijcx oock de operatie/ thoonen merckelick/ dat in dese wortel so grooten coude niet en is / also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben. Daerom so is dan de wortel van Tormentille inden derden graet drooghe/ noch tans sonder eenige merckelijcke hitte.

D

Cracht ende operatie.

Tormentil wortel is seer bequaem tot allerley wonden om die te heylen/ en men vseertse van binnen/ in wijn oft water gesoden/ ende gedroncken/ oft van buyten/ de wondē daermede wasschende/ ende dat poeder daerin stroyende. Dat cruyt oft de wortel gedroocht en gepulueriseert/ ende in sap van Wechbreede ghedroncken/ is goet voor de droppelpisse. Desgelijcx oock als men dit met dat wit vanden ey tempert / en onder een ruert/ so wordet ghelijck als deech/ ende dit alsdan in een eerden panne/ oft op een heete tichel ghebacken sijnde als een koeckken/ is wt nemende goet voor de gene die van onder ende bouen ouergenen. Dat puluer oft sap vanden bladeren/ gheneest die oude fistelen/ als men dit poeder daer in stroyt/ oft dat sap daerin laet druppen. Dit voorgenomde sap maect oock claer ooghen/ als men dat daerin druypt. Dit cruyt ende de wortel inden mont gehouden ende geknawt / geneest de vuyl sweringen ende putrefactien inden mont. Dit cruyt en de wortel beyde tsamen ghestooten/ scheyden ende verdriuen de clieren onder de kinne/ herte sweeringhen/ swellingen/ ende gheronnen bloet/ als men dat daerop leyt. De wortel is goet teghen alderhande venijn ende tegen de Peste. Si geneest dat rode melisoen/ ende stelpt dat bloet. In summa/ het heeft alle crachten ende operatien van dat Vijfvinghercruyt.

Van wit Mostaertcruyt. Cap. XCIX

Den naem.

A

It Mostaertcruyt wort in Griecx Euzomos/ en in Latijn Eruca geheeten. Maer bi wat redenē dat dit cruyt also heetet/ is wijs en breet inden Latijnschen Herbario verclaert. Dapotekers en kennē desen witten Mostaert niet/ maer si vseren den anderen Mostaert daervoor.

Geslechte.

B

Geslacht.

Wit Mostaertcruyt is tweederhande. Dat een is tam / ende dat ander is wilt. Maer dat onderscheet van beyden is lichtelick te mercken wt dat saetsoen / dwelck hierna volghet.

Saetsoen.

Dat tam wit Mostaertcruyt heeft stelen die sijn eenen cubitus hooge / ende daeraen wassen lange ende smael bladeren / die sijn diep ghesneden en gekerft / en die sijn seer scherp van smake. Sijn bloemen sijn bleecgeel / ende dat worden hawkens / een ledt van eenen vinger lanc / ende daerin leyt saet / dat is cleyn ende vast. Dat wildt is den tammen seer ghelijck / maer het is in allen dingen cleynder / ende sonderlinghe van bladeren ende bloemen / die en sijn niet so seer bleecgeel / maer sij sijn satter / ende ooc cleynder van hawkens.

Plaetse daert wast.

C Dat tam wit Mostaertcruyt wort inde hoven gesaeyt / ende tis oock onlancx hier te lande gecomen. Dat wildt wast geerne bi dwater ende in steenachtighe plaetsen / daer voortijts water gelopen heeft.

Den tijt.

Dat tamme bloeyt den gantsen somer. Dat wilde in Junio / ende dan vindtment sonderlinghe met bloemen ende hawkens.

Eruca. Tam wit Mostaertcruyt. Eruca syluestris. Wilt wit Mostaertcruit

Natuer

D

Natuere ende complexie.

Dat wit Mostaertcruyt heeft die natuere ende complexie van Serick.
Ende die vindij bouen int xcvj. Capittel.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van tam wit Mostaertcruyt veel row geten/verwecken den mensche tot bijslapen/ende lossen die vrine/ende doen wel digererē/ende maecken weeck inden buyck. Maer als ment vseren wil / so salmen Lattow bladeren daer toe nemen/anders so maken si hoofsweer. Dat saet is den venijne van scorpioenen ende spinnen contrarie. Ende verdriift ooc alle gewormte dat den mensch in sijn lijf wassen mach. Desgelijck ooc so nemet wech alle mismaectheyt van aensichte/als ment met honick tempert ende daerop strijct. Met coeyen oft offengalle gemengt sijn de / verdriuet de swerte vleckē ende litteckenē. Met azijn ghemengt sijn de/verdriuet die sproeten int aensicht. Men vseret ooc inde spijse/om die te versueten. Sijn wortel in water gesoden / trect ghebrocken stucken van beenderen wt/als men die daerop leyt.

Van Boelkenscruyt.

Cap. C.

Den naem.

Eupatorium adulterinum.
Boelkenscruyt.

A **D**it cruyt is van faetsoen de Hoofmageleyne wat gelijck. Sommighe heet oock Hertslaueren/om des wille dat de herten ende hinden als sij ghequetst sijn/haer seluen met desen cruyde meesterē ende ghenesen. Het en heeft noch gheen naem in Latijn/dan dat de Apotekers dit cruyt Eupatoriū heeten/maer niet sonder groot eruer. Het en is ooc geen Hydripiper/als sommighe qualick meynen/also wi dat claerlick proberen in onsen Latijnschen Herbario.

B

Faetsoen.

Boelkenscruyt heeft eenen steel die is ront/lanc/knoopachtich/purpuren ende row/ende daeraen wassen bladeren die sijn lancck/donckergruen / ghekerft ende gesneden bina gelijck de bladeren van Kemp/ende sijn bitter van smake. Op tsop vanden stele staet een groote croone van veel cleyn lijfver-

wighe

Ewige bloemkens in een ghedrongen/ende als die rijp sijn/so wordet saet dat vliecht met den wint wech/gelijck men siet aen Melckwey/ende aen Hasenhuys. De wortel heeft veel veeselingen.

Plaetse daert wast.

Boelkenscruyt wast aen dwater ende op ander vochtige plaetsen/en principalic bi de viuers en staende water/of dat anders langsaem vlietet.

Den tijt.

Boelkenscruyt en bloeyt niet voor in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm en drooge inde tweedē graet/oft middē inde derde. En datselue is claerlick te mercken wt sinen smaect/want dien is bitter.

D

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt/ouermids dattet bitter is/so reyniget/het scheydt en suyuert alle groue dicke humoren/die haer inde aderen vergaderen. Ende wt dien so brenget den vrouwe haer maentstonde/ende lost de vrine/en purgeert de borst ende de longen. Het neept wech die verstoptheyt der leuer/milte/ende ander leden. Is oock seer crachtich om wonden ende vlcera= tien te heylen/daerom ist een recht goet wonden cruyt. Dit cruyt gedort ende eenen roock daeraf gemaect/verdriift alle veninich gewormte. Het is oock goet van binnen gheuseert teghen alderhande venijn.

Van Ciceren.

Den naem.

A

Iceren heeten in Griec Erebinthos/en in Latijn Cicer.

Geslecht.

De Ciceren sijn tweederhande/wit ende donckerroot. De witte dragen witte bloemkens/ende de donckerroode dragen roode lijfverwige bloemkens. Anders sijn si van stele/cruyt ende wortelen malcanderen gelijc. De roode worden bij ons meest gheuseert.

Maetsoen.

Ciceren hebben eenen houdtachtighen rouwen steel. De stammekens sijn gants driueselachtich ghelijck als cleyn boomkens sonder eenighe haykens oft draeykens. De bladeren sijn cleyn/ront ende donckergroen/den loone van Suetheyt niet ongelijck/alleen datse rondtsom gekertelt sijn. De bloemkens sijn wit oft lijfverwich/ende dat worden hawkens/die sijn meer ront dan lanck/ende sijn opgeblasen gelijck een blaesten/en de daerinne vindtmen selden ouer dri Ciceren. De wortel is eerdenverwich/ende niet bouen eenen vinger lanck.

Plaetse sunder wassinghe.

Ciceren wassen geerne in swert vet eerdrijck.

C

Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio/ēn dragen dan saet in ronde hantens.

Natuur ende complexie.

Ciceren sijn werm ende drooge in den eersten graedt.

Cracht ende operatie.

Cicerē in water gesoden ēn gedroncken/maken weec inden buyck/ēn lossen de vrine/ēn vermeerderen dat saet om te genereren/ēn brengen den vrouwen haer maentstondt/ende vermeerderen dat soch oft melck/ēn verlostse van een doode vrucht. Ciceren in dier manieren gesoden ēn gheuseert/breect ēn iaecht den steen af. Si nemen oock wech de verstoptheyt vander leuer ēn vander milte. Si reynigen ēn suyuerē de huylt oft vel/ēn daerom sijn sijn goet tot ruydicheyt ēn schorsicheyt/als ment met huenic tempert ende daermede bestrijct. Si ghenesen oock quade sweeren/in deser manieren geuseert. Ciceren verteerē ende doen verdwinen die herte swellingen des gemechts/ende de clierē ontrent den ooren/als ment als een plaester daerop leyt. Sijn sijn ooc wt nemende goet voor de gene die de geele hebben/ende die dwater laden/als men se in water siedet ende drinct. Diens nieren ende blase versweeren/die en sal geen Ciceren vseren. Si maken wint. Alsinen Ciceren ouernacht in water te weycke settet ende inneempt/ende ses vren daerop vastet/so drijuen sijn de wormen wt den lique.

Van wilde Ossentonge. Cap. CII.

Den naem.

A

Wilde Ossentonge wort in Griecx Echion/in Latijn Alcibiicum geheeten. De redenen van dese namen hebben wi in latijn genoegsam verclaert. De Apotekers en kennen dit cruyt niet/want si en gebruyckens niet/nochtans so sijnder sommige die heetent Buglosse oft Buglossum syluestre/dats te seggen wilde Ossentonge/ende bi dien naem laten wijt bliuen.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft eenen teederen/gheluyden ēn rouwen steel/ēn dien is op beyde syden becleet met lange/rouwe/gesneden/donckergruene ende stekende

Van wilde Oſſentonge.

Cap. CII.

Echion. Wilde Oſſentonghe.

V ſtehende bladeren/ſtaende wtgeſpreyt als twee vluégelen/ende hoe die naerder ſijn biťſop/hoe ſij cleynder en corter worden. Tuſſchen de ſelue opperſte bladeren waſſen veel ſchoon hemel blauwe bloemkens/ende elck heeft vijf rōde geſternde bladerkens/aen te ſien gelijk een radeken. En als die bloemkens wtuallen/ſo vindtmen in die hayrige huỹkens dat ſaet/dat is van ſaet ſoene een nater oft ſlangenhoofdeken gelijk. De wortel is eenē vinger dick/ende ſwertgram.

Die plaetſe daert waſt.

Dit cruyt en waſt niet op alle plaetſen. Nochtans daert te waſſen plach/daer vindtment ouer al bi de weggen ende ſtraten/ende principalick in row plaetſen.

E

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio/en voorts den gantsen ſomer door/ghelijck die tam Oſſentonghe.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe/nochtans niet ſeer drooghe.

Die cracht ende operatie.

De wortel van deſen cruyde in wijn geſoden ende gedroncken/compt te hulpe den genen die van ſlangen geſteken ſijn/ende alſinēt in deſer manieren te voren vſeert/ſo bewaret den menſch dat hij van dien niet gebeten en wort. Deſgelijcke virtuyt ende operatie hebben oock de bladeren ende dat ſaet. Dit cruyt verſaecht de pȳne in de lenden. Met wijn oft anders in eenich ſop ingenomē/ſo maket dat de vrouwē veel melck crȳgen.

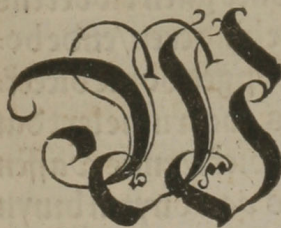

Van Watereppe.

Cap. CIII.

Den naem.

A

Watereppe wort oock Boereneppe gheheeten/en heeft dien naem daer door dattet in poelen en waterachtighe plaetſen waſt. In Griec heetet Eleoselinon en Hydroselinon/en in latȳn Spiu paluſtre en ruſticu.

Laetſoen.

Watereppe is der tamme Eppe oft Joncfrouwmerck ſeer gelijc van ſmaek/ruecke/bloemen/ſaet ende wortel. Sinen ſteel is rondt/hol/ende

n ij teeder

Van Watereppe.

V teeder/ en de bladeren wassen altijd twee teghen een/ ende sij sijn weeck ende cael oft glat/ ende rondtsom gekerft. Hem comen bouen aenden steel gecroonde bloemkens/ die sijn wit.

Die plaetse daert wast.

Watereppe wast gheerne in poelen ende broecklandt/ ende daerna heuet sijnen naem/ also voorseyt is.

Den tijt.

Watereppe bloeyt in Junio en Julio/ ende dan draget oock saet.

Natuer ende complexie.

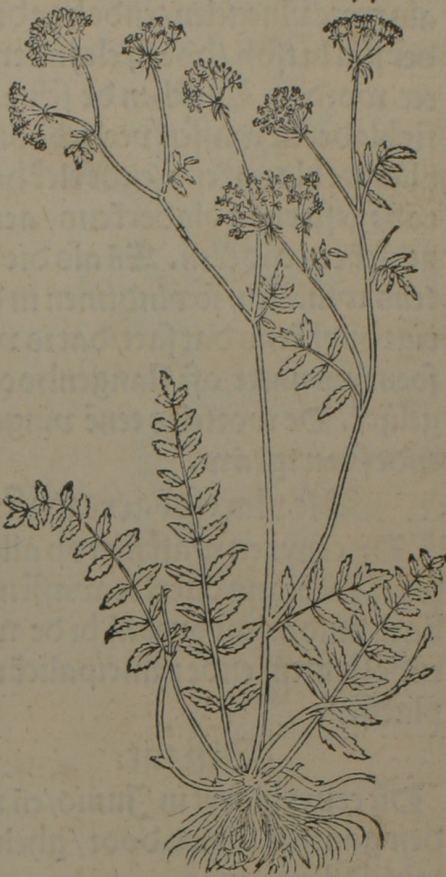
C Watereppe heeft eenderley natuere ende complexie ghelijck Hofeppe/ van welcke wi hierna scrijuen sullen.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt heeft gheheelick de kracht van Hofeppe oft Jonckfroumerck. En daerom en ist niet van noode breeder daerast te scrijuen. Maer men mach de proprieteyt van Hofeppe in sijn Capit tel soecken/ ende als dan desen cruyde toe eyghenen.

Cap. CHI.

Eleoselinon. Watereppe.

Van Niescruyt.

Cap. CIIII.

Den naem.

Niescruyt wort oock witte Nieswortel geheeten/ om der wortel wille die wit is als sij bi de swerte Nieswortel gehouden wort. In Griec heetse Elleboros leucos/ in Latijn Elleborus candidus oft albus. Ende dien naem is oock inde Apoteke bekend.

Haetsoen.

Den steel van Niescruyt wast een elle hooghe/ ende somtijts hooger/ hij is binnen hol/ ende is becleedt met bladeren/ die sijn der Wechbreede oft den Gentiaen ghelijck/ maer niet so lanck/ ende daer gaen ribbekens door die sijn purpurachtich van coluere. Tusschen de bladeren/ ende bouen aen tsoep vanden stele aen beyden syden/ draghet opgehoopte bleeckgeele oft vael bloemkens/ dat worden cleyn hawkens/ daerinne leyt dat saet. Die wortelkens sijn eenen stroohalm breet ende dicke/ ende wassen alle wt eenen ronden lanckachtighen knobbel/ dien is van buyten bruyn eerdenverwich/ ende binnen wit/ als oft daer merc in ware/ en is scherp op de tonghe.

Plaetse

Van Niescruyt.

C Plaetse daert wast.
Niescruyt wast gheerne op coude/
rouwe ende berchachtige plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio en Augusto/
ende brengt daerna sijn saet.

Natuere ende complexie.

Niescruyt is werm ende drooge in
den derden graet.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt doet den mensch spouwe/
ende verweect hem tot ouergeuen / dat
hij met grooter macht menigerley hu-
moren bouen wtworpt. En tis voor-
waer van hem seluen een stercke medi-
cine / die niet en behoort ingenomen te
worden sonder toedoen van ander me-
dicine / die haer crachtige operatie ver-
suet en versaecht. Daerome en scrijft
Galenus niet dat men se van binnē v-
seren sal / maer hi thoont alleen hoemen
die van buyten besigen sal tot schors-
cheyt / ruydicheyt / ende allerley vuyli-
cheyt die haer buytens lijfs verthoont. Dese wortel wort oock gebruyct

tot vlceration / rappicheyt ende oude gebreken / om die daer mede te reyni-
Dgen ende te suyueren. Si wort ooc genomen tot de medicinen / daer men
de ooghen mede suyuer ende claer maect. Si brengt den vrouwen haer
maentstonde / als sij in de moeder geset wort. Niescruyt gepulueriseert en
in de nuese gedaen / purgeert de herssenen ende doet niesen. Niescruyt met
huenick ende meel gemengt / ende een papken daer af gemaect / dat is goet
om ratten / muysen / ende dierghelijcke gedrochte te dooden ende te veria-
gen. Niescruyt in melck ghesoden ende den vliegen voor gheset / doodet
die / want alle die daer af eten / die moeten swellen ende borsten. Als ye-
manden sijn tanden wee doen / die mach dit cruyt in azijn sieden / en was-
schen oft spuelen sijnen mont daer mede / so vergaet de pine. Niescruyt ge-
pulueriseert ende met huenick ende azijn ghemengt / ende daer af een tap-
ken gemaect / ende van onder gheset / doet spouwen. Ghemerckt dan dat
dese witte Nieswortel so machtich ende crachtich is / so en sal men se niet
vseren dan in groote siekten / te weten de vallende siecte / swijmelinge / ra-
serije / dwater / laserie / den cramp / Sciatica / ende dierghelijcke / ende dat
aldus / De Nieswortel sal te voren xiiij. vren in wijn oft Orymel / also
heetet in de Apoteke / te weycke gheleyt worden / ende dan gedroocht wor-
den / en daer af sal men den patienten met wijn een half drachma / na ghe-

Cap. CIIII

Elleborus candidus seu albus.
Niescruyt.

E legentheyte vanden persoon ingeuen. Men mach oock de voorszeyde wortel twee dagen in wijn legghen / oft in vleesch sop eenen dach lanck laten weycken / en den patienten een drinck glaesken daeraf vol gheuen. Maer dese wortel en salmen geenen ouden persoon / noch kindt / noch vrouwe / noch geen weeck mensch geuen. Sommige ghebruycken dit cruyt also / Si maken een gat in eenē Radijs / ende steken de wortel van desen cruyde daerinne / ende stoppen se toe / ende laten se daerinne ruij. vren lanck / ende dan nemense de wortel wederom wt / so maect dan desen radijs camerganck / want hi heeft de cracht van desen cruyde na hem getrocken.

Van Kerstcruyt oft Viercruyt.

Cap. CV.

Den naem.

A Kerstcruyt wort daerom also genoempt / dat de bloem vā desen cruyde somtijts in werm winters haer ontluycet op den Kerstnacht / so si anders op eē plaetse staet daer si werm locht heeft. Si wort vā velen voor de swerte Nieswortel gehoude / mer si en is die niet / gelijc dz goet te verstaē is wt de beschrijvinge van Dioscorides. Maer ghemerct dat de Kerstwortel in cracht en operatie der swerte Nieswortel niet seer ongelijc en is / niet tegē

Elleborus niger adulterinus. Elleborus adulterinus niger sylvestris.
Heylich Kerstcruyt oft Viercruyt. Wildt Viercruyt.

staende

Vstaende dat sij van faetsdoene daermede niet geheelick ouer een en compt/
so mach sij nochtans wt dier oorsaken wel voor de swerte Nieswortel
gheseyt worden. Ende oock isser min perikels gelegen int vseren van
dese wortel/dan van de rechte swerte Nieswortel.

Gheslecht.

Kerstcruyt is tweederley/tam en wildt. Dat tam wort inde Apoteke
Elleborus niger geheeten/maer het mocht beter Elleborus adulterinus
niger hortensis genaet worden/also in onsen Latijnschen Herbario ver
claert ist. En wort in duytsch heylich Kerstcruyt oft Kerstwortel gehee
ten. Dat wildt geslecht mach in Latijn Elleborus adulterinus niger syl
uestris geheete worden. En in Duytsch wilt Viercruyt/ oft Luyscruyt/
om deswille dat de vrouwen dit voor de beesten vseren tegen de luysen.
Men mach oock wilde Kerstwortel noemen om sijns faetsdoens wille.

C Faetsoen.

Dat tam heylich Kerstcruyt heeft eenen bruynen ronden steel/ dien en
heeft geen bladeren dan int sop. De bladeren sijn lanck en sinel/ en rontsom
gekerst. De bloemen sijn van coluer meer gruen dan geel/ en worden haw
kens/somtijts vier oft vijfneffen een/gelijck de Akeleyen huyskens/ ende
daerin leyt swert ront saet. De wortel is ruschachtich/swert en verwer
felt/met veel veesen door malcander geulochten. Dat wildt geslecht / is
wildt Viercruyt en Luyscruyt genaemt/en is der Kerstwortel so gelijck
in allen dingen/datmen se nauwelic onderkennen en can/maer het stinct
seer. Nochtans sijn de bladeren smaelder en cleyn/ en de bloemen oock/die
worden bollekens oft hawkens / en dier staender twee oft driyneffen een/
gelijck men siet aen den swerten Coriander / ende daerin leyt swert saet.
Den steel van desen cruyde is oock dicker/ende heeft veel leden. De wor
tel is houtachtich met veel veeselingen/ende crom omgebogen.

Plaetse daert wast.

D Dat Heylich Kerstcruyt wast schier oueral inde hoven. Maer dwilt
Viercruyt wast op steenachtige row plaetsen ende bergen/ende gemeyn
lick aen de strate daer vindtmens veel.

Den tijt.

Heylich Kerstcruyt bloeyt somtijts ontrent Kerstsmisse / ende sonder
linge in werme winters. Anders bloeyet inde Lenten / gelijck dat wildt
Viercruyt/wiens bloemen men noch inden somer vindt.

Natuur ende complexie.

Heylich Kerstcruyt is van virtuyten de rechte swerte Nieswortel seer
gelijc/maer niet so crachtich en schadelick. Daerom acht ick dat si werm
en drooge is int beginsel vanden derden graet/oft in eynde vanden twee
den. Dat wildt Viercruyt oft Luyscruyt is gants veninich.

Die cracht ende operatie.

Dat Heylich Kerstcruyt purgeert en iaecht af door den camerganc al
lerley vochticheyt en humoren/ en sonderlinge de galle en taey slijmicheyt.

Ende heeft schier alle de cracht ende operatie vande rechte Nieswortel/ alleen dat sij niet met so groote macht en expelleert / en min schadelick is. En is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebbē/ die dul/ buyten sinnen ende verstande sijn/ ende pijn hebben inde ioncturen/ die dwater laden/ die lam sijn inde leden/ ende diergelijcke gebreken hebben. Men mach dese wortel gepuluerizeert een drachma swaer met wijn oft ander bequaem nat innemen. Of men mach se eenē nacht in wijn te weycke leggen/ en dan van dien wijn een half glaesken vol innemen. Alsinen van de Kerstwortel een tapken maect/ ende inder vrouwen schamelheyt doet/ so compt den vrouwe haer maentstonde met crachte. Dit cruyt gepuluerizeert/ suyuert de oude vlcerationen oft fistelen. Alst met azijn getempert wort en gelijck als een plaester geapplicqueert oft ghestreken wort/ so gheneest sij alle quade scorste hoofden/ ruydicheyt/ rappicheyt/ ende diergelijcke mismaectheyt van lijue. Si wort oock also gebruyct tot erosien ende vuyl vleesch wt te eten en te verteeren. Dat wildt Viercruyt doodet de luyfen/ ende daer door wordet oock Luyscruyt genaempt/ also voorzeyt is. Ende niet alleen de luyfen/ maer oock alle ander ghedier te ende beesten diet eten. Daerom machmen dit cruyt vseren tot vosballen oft wolfsballen/ om die daer mede te vergheuen.

Van Glascruyt.

Cap. CVI.

Den naem.

Helxine. Glascruyt.

A Glascruyt wort in Griec Helxine ende Perdicion geheeten/ ende in Latijn Helxine en Viceolaris. Sommighe heetent Parietaria/ ende de Apotekens noement Paritaria. Men heetet ooc Muralis/ dats te segghen Muercruyt/ daerome dattet geerne bi de muere wast. Glascruyt heetet daeromme datmen de glazen met desen cruyde schoon ende suyuert maect. De redenen van dander namen vindtmen in mijnen Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

Glascruyt heeft eenen teeren/ rootachtigen oft bruynen steel. De bladeren sijn den Bingelcruyde ghelijck/ maer niet rontsomme gekerft/ en sijn rowge hayt. Die bloemkens sijn seer cleyn en purpuren. Dat saet is swert ende seer

B cleyen / ende leyt in rouwe scherpe huyskens / die aen de cleederen bliuen hanghen. De wortel is rootachtich ende heeft veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Glascruyt wast geerne bi tuynen / mueren ende wegghen / ende wordt oock in veel hounen gheplant.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meest in Julio.

Die natuer ende complexie.

Glascruyt maect suyuer ende reyn / ende adstringeert / met coude voch ticheyt.

C

Cracht ende operatie.

Glascruyt / als geseyt is / reynicht oft suyuert / ende treckt een luttel tsa men ende vercoelt. Daerom so ist goet geleyt op wildt vier / op verbrant heyt / ende op allerley hittich gesweer. Tsap van desen cruyde met ceruy se gemengt / is een costelijcke salue tot de voorgenomde gebreken. Ende heylt oock alle inetende vlcerationen / cleyen pocckens / ende diergelijcke / als ment daermede bestrijct. Dat voorseyde sap met boccruet gemengt / ver saecht de pine vā Podagra / alst daerop geleyt wort. Dat cruyt gesoden sijnde ende ghedroncken / is seer goet voor den ouden hoest. Een gorgel water van dit sap gemaect / dat geneest dat hittige geswollen gehemelte binnen tsmonts. Tsap met olie van Roosen ghemengt sijnde / ende inde ooren gedaen / doet de pijn der seluer vergaen. In summa / dit cruyt sal men van buyten vseren ende leggen op hittige gebreken alleen. Gemeret dattet oock suyuert / so machment oock genen den genen die den steen heb ben / ende niet lichtelick haer water maken en connen. Ende als dan ist goet datmen yet daer toe doe / dat den steen ende vrine lost / gelijck als Pe ter selie / Venckel / Leuistick / Mansfooren / en diergelijcke. Also machmen dit cruyt oock van buyten vseren met Waterkerse in wijn ghesoden / en worm ouer de blase leggen / want alsoan lossen de vrine crachteliken seer.

Van Nee.

Cap. CVII.

Den naem.

A

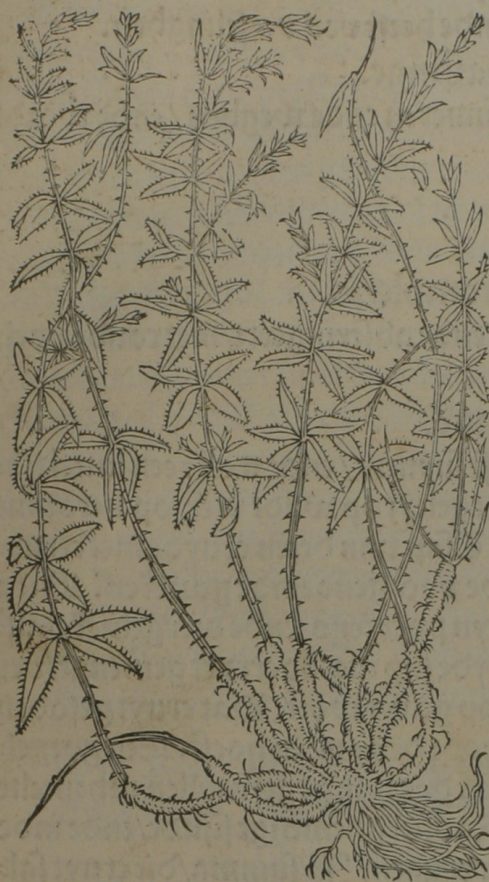
He heet men oock Nee-crappen / en wort in Griec Ery throdanū / in Latijn Rubia geheeten. Die Apotekers noe men dit cruyt Rubia tinctorum / om dat de wortel van de sen cruyde root is / ende van de verwers gebesicht wort.

Geslecht.

Den Nee is tweederley / tam ende wilt. Dat onderscheet van beyden machmen wt de beschrijvinghe mercken.

Maetsoen.

Den tammen Nee heeft lange / vier cante en rouwe stelen / niet anders dan dat Cleescruyt / mer si sijn veel grooter en stercker / en aē elck ioncture

V oft ledt sijn sijn rondtsom als een sterre becleet met gruen sinale bladeren. Sijn vrucht is ront/eerst gruen/daerna root/ende ten lesten swert. De wortel is lanck/dünne en root. Dat wild Meecruyt is den tammen heel gelijk/wtgenomen dattet niet op ackers/maer bi tuynen ende dornheggen wast. Ende voorwaer dat cruyt dwelc men Stellaria noempt/is een geslecht oft maniere van wilde Nee/want het heeft oock viercantighe stelen/die sijn met bladeren omsedt gelijk een sterre oft radeken/maer de bloemkens sijn wit/ende de wortel is dünne/lanck ende rootachtich. Sommige andere houden dat cruyt voor een geslecht oft maniere van onser Vrouwen Bedstroo.

Plaetse daert wast.

T am Meecruyt wast veel bouen int lant ontrèt Hagenow/Spier en Straesborch/en aldaer en wordet niet gesaeyt/mer men plantet vā iongeschuetkens/die worden op den gront afgesneden/en alst tijt is indē somer weder in deerde geleyt/dat cruycht dan met der tijt ander wortelen/ende die vercoopen sijn. Dat wildt wort oock inden somer vergadert.

Den tijt.

De wortelen vā tam Meecruyt worden int derde iaer wtgegrauē/en totter comēschap bereyt/en si plantent alleen om des gewins wille/wāt het wort totten verwe geveert. Dat wildt/en sonderlinge tgene datmē nu in Latijn Stellaria noempt/dat bloeyt inden somer tot indē Herst.

Natuer

D

Natuur ende complexie.

Den Mee is werm inden tweeden graedt/ en drooghe inden derden.

Cracht ende werckinge.

De wortel met Mede gesoden en ghedroncken / lost de dicke vrine seer crachtelick ende veel/ also dat dat bloet oock somtijts daerna volcht. In deser manieren geveert sijnde/ brengt sij den vrouwen haer maentstonde/ na dat si die in langer tijt niet gehad en hebben. Si is ooc goet tegen dat Sciatica/ ende voor de gene die lam sijn in haer leden/ inder manieren geveert als voor. Nochtans sullen de gene die daeraf drincken/ alle dage baden/ en acht hebben op tgene dat si wten line quijt worden. Tsap van de wortel gedroncken / is goet voor de gene die van veninich gedier te gebeten sijn. Desgelijcke operatie heeft oock dat cruyt / oft de bladeren in wijn gesoden ende gedroncken. De wortel in huenick water ghesoden ende ghedroncken/ opent/ en purgeert de leuer/ milte/ nieren ende de moeder. Ende is eenen costelijcken dranc voor de geele. Tsiet met Orymel/ also heetet inde Apoteke / inghenomen/ maect de milte cleyn. Alsmen een tapken vande wortel maect/ ende inde moeder doet/ so brengt den vrouwen haer maentstonde / ende treckt de Secundina wt / ende de doode dracht. De wortel gestooten ende ghestreken/ heylt allerley plaecten ende vlecten der huyt/ als cleyn pocckens ende diergelijcke.

Van Spelte.

Cap. CVIII.

Den naem.

A

Spelte wort in Griecx Zeia/ ende in Latijn Zea en Semen gheheeten. Bi onsen tijden wort dese vrucht Spelta ghe naempt. Deredenen van dese namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslecht.

Spelte is tweederley. Deen wort in Griecx Dicoccos genaet / daer o datter gemeynlic twee corenkens gelijck als twee tweelingen in een velle ken gesloten liggen. Ende dat heetmen gemeynlick Spelte. Dat ander heeft maer een corenken/ ende wort in sommige plaetsen Leckoren/ ende in sommigen S. Peeters coren genaemt.

B

Maetsoen.

De Spelte is vā halm/ cnoope en are der Terwe gelijc. Elc huysken oft cas heeft gemeynlic twee corekens / die liggen gelijc als twee tweelingen nessen een. Dander/ te weten Leckoren is van halm en aren corter dan de Spelte/ en draecht sijn graenkens/ elc a part / de aren hebben twee streken/ met lange row vlimmekens/ die sijn der Gerste seer gelijck.

Plaetse daert wast.

De Spelte wast geerne in goede ghebowde eerde. Maer dat Leckoren en behoeft so goeden gemesten acker niet.

- Den tijt.

C

Den tijt.

Spelte bloeyt/ghelijck als ander vruchten/in Junio ontrent S. Vintusdach/ende wort in Julio rijp ende tijdich.

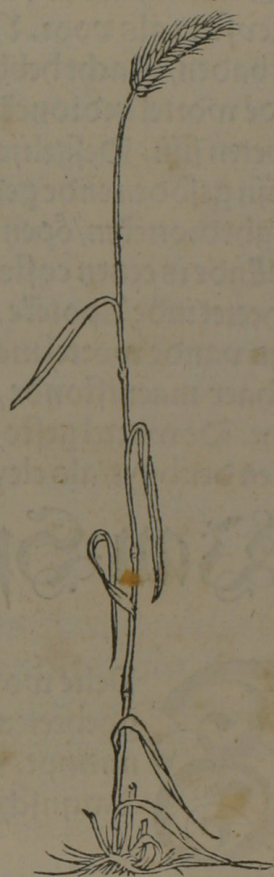
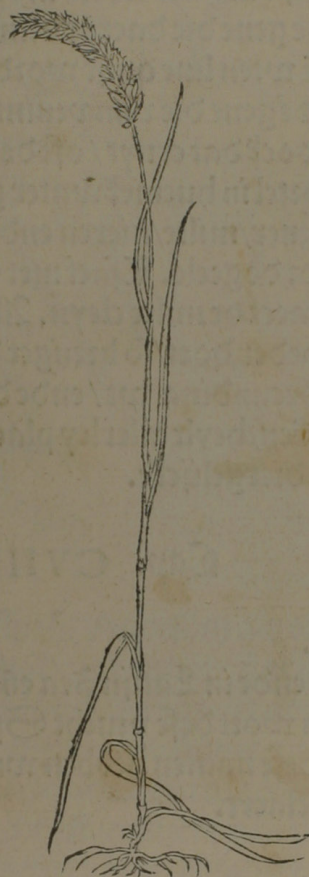
Natuere ende complexie.

Spelte heeft middelbaer natuere tusschen Terwe ende Gerste/aengaende sijn wermtende coudicheyt. Ende droocht seer saechtlick.

Zea.

Spelte.

Peckoren.

D

Cracht ende operatie.

Spelte voedet meer dan de Gerste/ende min dan de Weyte oft Terwe. Ende sijn operatie is gants middelbaer tusschen dese twee beyde. Speltemeel in rooden wijn gesoden ende warm opgeleyt / is goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn / ende den ghenen die bloet spouwen. Met boter oft met geytenruet ghemencht / is goet tot den hoeft. Het is oock goet met wijn ende salpeter ghesoden / tot loopende sweeren ende vlceratien des hoofts/ende der borst/ en tot weedom inde mage. In wijn ende azijn ghesoden/is dat voorghenoemde meel goet tot alderhande gheswel.

Van Se

Van Senesson.

Cap. CIX.

Den naem.

A

Senesson wort in Griecx Erigeron/ende in Latijn Senecio geheeten / daerom dattet int beginsel vande Lenten so wel volbloeyt heeft als midden inden Vogst / en draecht een graw oft wit wolcken / dat is ees oudts mans graw oft grijs hay: ghelijck / also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Gheslecht.

Erigeron. Senesson.

Dit cruyt is tweederhande. Deen is seer gemeyn / en en wast niet hooge op. Dat ander is groot / ende heeft eenen lieflijcken ruck. Ende daerom machmen deerste heeten gemeyn Senecion / en dander groot Senesson.

Laetsoen.

B Gemeyn Senecion heeft eenen bruyt rooden steel / en daeraen wassen bladeren die sijn rontsom van een gesneden / ghelijck als tam wit Mostaertcruyt / maer niet so diep ghekerft. Op top vanden stele wassen geele knopachtighe bloemen / ende die verkeerren haer haest in grijs hayrachtich saet / dat vliecht wech. Die wortel is lanc ende veeselachtich / mer si en wort niet geveert. Dat groot Senecion is van stele / ende van schaerdachtige en ghekerfelde bladeren / ende geele knopachtighe bloemen / ende wolachtich vliegen de saet / den gemeynen Seneson in allen dingen gelijk / wtgenomen dattet groter / langer ende hooger is / en de bladeren sijn breeder / en aschverwich / en hebben eenen lieflijcken ruck.

C

Plaetse daert wast.

Dat eerste geslecht van Senecion vintmen oueral inde cruythoue / en oock bi tuynen ende mueren. Dander geslecht en vintmen niet oueral / het en ware op oude mueren / ende somtijts op sandachtighe heystraten.

Den tijt.

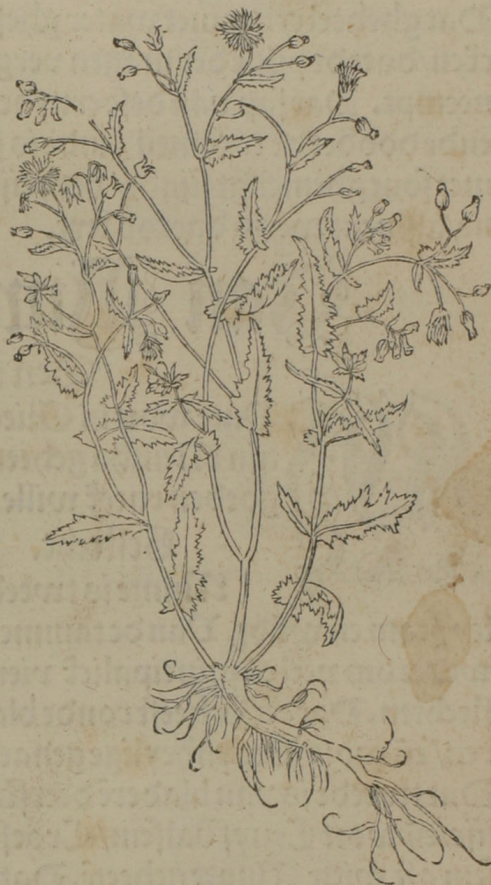
Gemeynen Senecion wort bina al tiaer door genonden / want int beginsel vande Lenten ist groen / bloeyt ende crijcht wolachtich saet. En in deser manieren vintment den gantsen somer tot inden couden winter.

Natuere ende complexie.

Beyde dese cruyden hebben een ghemengde natuere ende complexie /

o

want

D want sij vercoelen ende verteerē te redelijcker wijsē.

Cracht ende operatie.

De bladeren en bloemen stootmen met een luttel wijns oft alleene/ende men leytet ouer dat gemechte dat ontfeken ende geswollen is/ende op inflammatien van den fundamente/want dat heylt datselue ende doetet verdwinē. Met poeder van wierooch gemengt sijnde/heylen sij allerley wonden/ende ooch zenuwen ende aderen die gequetst sijn. Sulcke virtuyt heeft ooch dat wolachtich saet / met azijn gestreken ende opgheleyt. Nochtans en salment niet innemen binnen int lijf/want het verworcht. Dat gheheel cruyt met water ghesoden / ende met sueten wijn ghedroncken/doet de pijn der magen vergaen die vander galle haren oorsprong neemt. Dat sap van dese cruyden gedroncken/stelpt dat bloetspouwe/ende doodet de wormen / ende is goet voor de leuersuchtighe. De wolle met sout ghemengt sijnde/ verdrijft de clieren ende croppen onder de kinne/alsinent worm daerop leyt.

Van Munte.

Cap. CX.

Den naem.

Munte wort in Griecx Hedysmos oft Minthe ende in latijn Mentha geheeten. Ende heeft dien naem om haeren goeden ruck wille.

Geslecht.

Bruyn Heylige.

Munte is tweederley / tam en wildt. Van de tamme sijn wederom veel en principelick vier geslachten. Dat eerste heeft ronde bladeren/ en wort Bruynheylige genaemt. Dat tweede is van bladeren eerste gelijc/en wort Cruysbalsem/ Croesbalsem oft witte Munte geheetē. Dat derde heeft lange bladeren / en dat noemt men Heylige/of onser Vrouwe Munte. Dat vierde gheslachte heetet Hertecruyt. De wilde Munte wordt in Latijn Mentastrum ghenaemt.

Tsaetsoen.

Dat eerste geslacht van tamen Munte heeft eenen viercantighen steel/ende dien is van ons op bruynrootachtich en gehayt. Die bladeren sijn ront ende rontsom gekertelt/weeck/ende hebben eenē goeden ruck. De bloemen sijn purpurroot/ ende staen rontsom den steel

gelijck

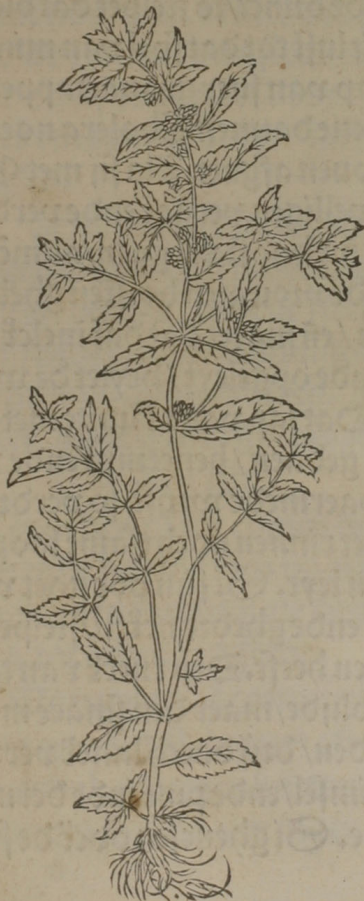
Cruysbalsem.

Heylige.

Hertecruyt.

Mentastrum. Wilde Munte.

Egelyck eenen wordel. Dat tweede geslecht is den eersten seer ghelyck/ wt ghenomen dat de bloemen niet rontomme bi de ledekens vanden steel en staen/maer sij staen bouen aen tsop/gelyckende een are. Dat derde gheslecht heeft langer ende scherper bladeren/maer van bloemen ist den tweeden seer gelyck. Dat vierde tam geslechte is van bladeren ghelyck tgene dat hier voze staet/maer sijn bloemen staen rontsomme aen den steel gelyck aen dat eerste geslecht. De wilde Munte heeft langhe rouwe bladeren/ende met witte wolle becleet/en sterck van ruecke/sijn bloemen staen bouen op tsop vanden stele/ende sijn bruynrrootachtich van coluere met witte verwe ghemengt.

Plaetse daert wast.

De tamme Munte wast oueral inde hoven. Nochtans wilt sij veel sonne hebben/ende daeromme en behoeft sij geen vette noch gemeste eerde. De wilde Munte wast geerne op mosachtige en vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Alle manieren ende soorten van Munte bloeyen in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Beyderley Muntten tam ende wildt sijn werm inden derden graedt. Nochtans is de tamme wat onstercker dan de wilde/maer sij is drooge inden tweeden graedt.

Die cracht ende operatie.

De tamme Muntten verwermen/adstringeren ende droogen. Ende hierom als men haer saet met azijn mengt ende drinct/so stelpet dat bloet/ende doodet de roode wormen/ende maect lust tot dat spel van minne. Twee oft drij tacckens ghedroncken met sap van suer granaetappelen/doet den hick ende walginge vergaen/en tgene dat men Cholera noemt/dat is/als de galle eenen mensch onder en bouen aegaet. Als sij met Gersten mout gemengt worden/so doen si de swelligen vergaen ende verdwinen/als men daer op leyt. Sij doen de pine int hooft vergaen/als men op de sterre leyt bouen voorhoof. Munte op de vrouwen borsten gheleyt/is goet voor de gene die te veel melck hebben/en maect dat dat melck niet en clontert. Niet sout gemengt/gestooten/ende opgeleyt/heylet de wonden die van verwoede honden gebeten sijn. Dat sap van Munte met huenick water gemengt sijnde/ende inde ooren gedaen/beneempt ende verdrijft de pine inde ooren. Als men de tonge daermede wrijft/so verdriuet der rouwichheit der seluer. De melck en sal niet rinnen noch tsamen loopen/als men de bladeren van desen cruyde daerin leyt. Si sijn ooc goet voor de maghe. Niet water ende azijn ghesoden ende ghedroncken/stelpen sij dat bloetspouwen alst niet lange gheduert en heeft. Den rueck van tamme Munte/maect den mensch vrolick ende blijde/maer den sinaec maect lust om eten. Als men Munte in water gesoden/drij daech lanc vervolghends drinct/so vergaet daermede dat crimsel/ende pine inde dermen. Si stelpen oock der vrouwen maentstonde. Si ghenesen oock de swee
rent

Sren opt hoofft van de ionge kinderen/ende ander fchorfte feerichheit. Sij
sijn oock goet tot een coude leuer/ende stercken de maghe/ende die dige-
stie. In wijn ghedroncken/ comen sij den vrouwen te hulpe die swaren
arbeyt hebben. De wilde Nunte en wort niet so seer ghevseert tot der ge-
sontheit als de tamme.

Van Hertstonge.

Cap. CXI.

Den naem.

A

Hertstonge wort in Griecx ende Latijn Hemionitis ende
Splenium geheet. Inde Apoteke heetet Scolopendria
ende Lingua cervina. Ende heeft daeromme dien naem/
om dat sommige vanijnen bladeren ghebuycht sijn ghe-
lijck als een half mane/ en sommighe van dien ghelijcken
oock de tonghe van eenen Hert. Ende dat Hertstonge Hemionitis ist/
dat hebbē wi met veel redenē geprobeert in onsen latijnschen Herbario.

Geslecht.

Hertstonge heeft lange bladeren ghelijck Slangencruyt/ waeraf die
sommige crom sijn ghelijck een half mane. Elck bladt crijcht veel bruyn
lange streepkens op de verkeerde sijde van den blade ter eerdenwaert/
ende die sijn ghelijck cleyne wormkens.
Sijn wortelen sijn gelijc eenen rusch
tsamen ghedrongen/ swert ende hayr-
achtich. Dit cruyt en heeft geen stelen/
bloemē noch saet. Naer den steel van
den blade cruypt van stonden aen wt
der wortel/ ende gaet door dat bladt
gelijck een rondt/ bruyn/ hayrachtich
ribbeken.

Hemionitis. Hertstonge.

B

Die plaetse daert wast.

Hertstonge wast inde lommere op
vochtige bergen/ ende in steenachtige
dalen/ende oock bi sommighe fontey-
nen/ende vochtige mueren. En wort
nu seer in alle hoven gheplant.

Den tijt.

Tegen den Mey comen de bladerē
crom ende hayrachtich voort/ ende al
so vindtmen Hertstonge den gantsen
somer tot inden Herft toe.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt adstringeert oft treect tsa-
men/ende heeft eenen bitteren sinaeck/
en daerom so ist werm inden eersten graet ende drooge inden tweeden.

o iij Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Hertstonge met azijn ghedroncken/verteert de milte. Ende daerom= me sullen de ghene/die vander milte onderheuch sijn/dit cruyt dickwils vseren. Hertstonge heylt ende gheneest oock alle open vlcera tien.

Van Cruysdistelen. Cap. CXII.

Den naem.

A

Kruysdistel oft Croesdistel wordt in Griecx ende Latijn Eryngium genaempt/en inde Apoteker Tringus. Som= mighe heeten dit cruyt Centumcapita/ also wi dat in on= sen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Haetsoen.

Eryngium. Cruysdistelen.

Cruysdistelen is een cruyt met bree de gecronckelde bladeren/die sijn door sneden/en hebben aent eynde rontsom scherpe dorenkens/en als die noch ionc sijn/so leytme die int sout/en men eetse gelijck ander cruyt/en si smaken wel. Ende als dit cruyt out wort/so criget eenen steel/die is een elle lanc/met veel tackkens/en die hebbē alle haer beson= dere scherpe tsamen ghehoopte ronde bollekens/ende daerome wassen her= te scherpe doornen rontsomme gelijck een sterre/als nu groen van coluere/ als dā hemelblaw/somtijts bleecwit. De wortel is slecht en seer lanc/eenē duym dick/buyten swert ende binnen wit/ende heeft redelick goeden rueck.

Plaetse daert wast.

Cruysdistel wast geerne op dorre heyde. Bi den Rijnstroō op sommige ackers/en gemeynlic aē de heylstrate. Bi Straesborch wasset seer veel.

Den tijt.

C Cruysdistel crijcht nieuw schuettens/bladeren ende stelen/ende loopen wt neffens de oude verdorde distelen inden April. Men salt vergaderen ontrent S. Jansdach.

Natuur ende complexie.

Croesdistel heeft middelbaer wermtē/ende is subtiyl van substantie/ende droocht seer.

Cracht ende operatie.

De wortel in wijn gesoden en gedroncken/lost de vrine/en brengt den vrouwen haer cranckheyt. Si stilt dat crimsel inden buyc/ende lost den windt.

D windt. Si is oock goet voor de gene die gebreck hebben inde leuer/ende den genen die venijn gedroncken hebben/ende van veninich gedierte gebeten sijn. Anders is sij tot veel dingē goet/als sij met saet van wilde Pastenaken een drachma swaer ghedroncken wordt. Alsmense van buyten vseert/so verdrijsf sij geswel ende hneuelen. Met huenick water gedroncken/is sij goet den genen die de vallende siecte hebben/ende den cramp. Si is goet in water ghesoden ende ghedroncken/voor de ghene die dat Colica hebben. Dese wortel is oock een sonderlinge gheprobeerde medicijne voor den steen inde lendenen/alsment dickwils oft stevast vseert.

Van Lattouwe.

Cap. CXIII.

Den naem.

Attouwe wort in Griec Thridax ende in Latijn Lactuca gheheeten. Ende heeft dien naem om des melcx wille/dat wt de bladeren loopt.

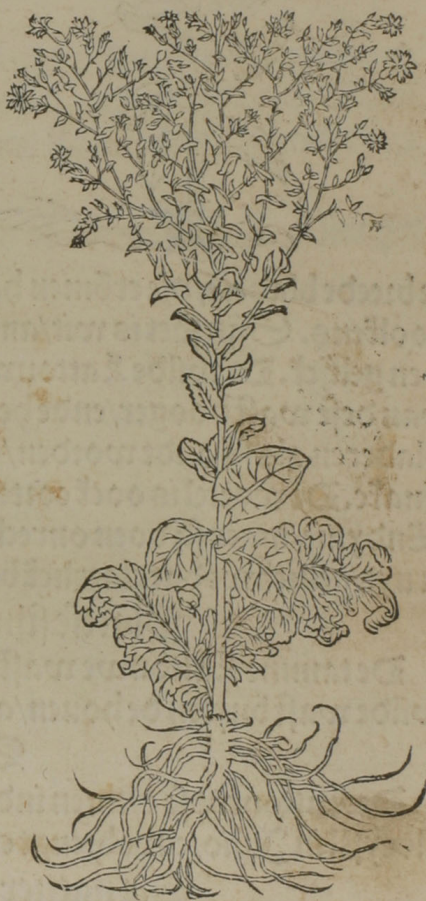
Thridax. Gecronckelde Lattow.

Geslacht.

Daer sijn tweederley in a nieren van Lattouwe/tam en wildt. De tamme is wederom ten minsten drierley. Waerasdeerste heeft ghecronckelde ende gevowde bladeren/en wort ghecronckelde Lattow geheete. Dat tweede geslecht heeft breede en ronde bladeren/ende heet breede Lattouwe. Dat derde wast binne waerts te samen/gelijck cleyn witte Cabuyscoolkens/en wordt groote oft witte Lattouwe geheeten. Wi hebben de twee eerste geslechten van desen cruyde onder een figurere begrepe. De wilde Lattouwe is veel grouer/rouwer ende scherper dan dat voorghenoemde tam geslechte/ende is seer bitter van smake.

Haetsoen.

De gecronckelde Lattouwe is de schoonste/en heeft gecronckelde/gevowde en tsamen gedrongen bladeren/ende die sijn gekertelt/gelijckende een calfsfrase. Sinen steel is somtijts eens mans lengde hooge en is ront/met veel tacrkens oft schuetkens/en op tsop van dien wassen cleyn geel dobbel bloemkens/ende dat wort graw oft grijsse wolte/ende dathayrachtich grijs saet vliecht wech/ghelijckmen aen Senecon siet. De breede Lattouwe heeft ronde breede bladeren/ende is anders in alder manierē gecronckelde Lattouwe gelijc. De groote Lattouwe heeft groo

Lactuca capitata. Groote tamme Lattow. *Lactuca sylvestris*. Dawdistel.

De te breede bladeren / die crōmen haer inwaerts gelijk cleyne witte Cabuyf-coolkens. Sijn saet is wit / anders ist in aller maniere den voorgenomden gelijk. De wilde Lattouwe is de tamme wat gelijk / maer den steel van dese wast hooger / ende heeft veel stekende punctkens / gelijk ooc de bladeren als sij oudt worden / ende sijn diep gekerft / ende seer bitter van smake. De wortel is oock cort. Veel vseren dese wilde Lattouwe voor Endyuie / maer sij doen onrecht. Want de rechte Endyuie is een ander cruyt / gelijk wi dat claerlick bewijfen sullen alst tijt is.

Plaetse sijnder wassinghe.

De tamme Lattouwe wast inde hoven / aldaer sij ghesaeyt wort. De wilde wast buyten de hoven / aen tuynen ende mueren / ende opt veldt.

D

Den tijt.

De Lattouwe saeyt men inde Meerte ende inden April. Sij draecht bloeyfel in Julio / ende brengt corts daerna haer saet.

Die natuer ende complexie.

De tamme Lattouwe is cout ende vochtich / ghelijck als fonteyn water. Sommighe scriuen dat si vochtich ende cout is inden derden graet. De wilde en is niet so coudt ende vochtich als de tamme.

Cracht ende operatie.

De tamme Lattouwe is goet voor een heete mage / sij vercoelt en doet wel

¶ wel slapen/ ende maect weeck inden buyck/ ende maect oueruloedicheyt van melc. Dit cruyt voedt meer gesoden dan row. Dat saet gedroncken beneempt den lust van bijslapen. Lattouwe veel inde spise geu-seert/maect doncker oogen. Maer sij is seer goet tot alle hittige gebreken/ ende tot den rooden loop/ alst niet te oueruloedichen is. Lattouwe verslaet oock den dorst. Het is een plaissant eten inden somer/ het verdrijft dat walgen ende maect lust tot eten. Lattouwe is goet tot versche verbrandtheyt eer dat de bladeren oploopen. De wilde Lattouwe heeft een operatie ghelijck Huelsaet. Si maect eenen mensch slapende/ ende versaecht de pine/ als si inde spise ghenut/ oft van buyten opgheleyt wort. Tsap van desen cruyde een drachma swaer ghedroncken/ iaecht de waterachtige vochticheyt af door den camergancck. Het geneest verbrantheyt/ alst met vrouwen melck daerop gestreken wort. Het brengt den vrouwe haer maentstont. En is goet tegē dat steken vā scorpioenē/ en and veninich gedierte.

Van Satureye. Cap. CXIIII.

Den naem.

A

Satureye oft Cuele wort in Griec Saturnon Thymbra ge-naemt/ in Latijn Thymbra oft Cunila satina ende Satureia. Dereden van dese namen staen inden latijnsche Herbario.

Maectsoen.

Saturon is den Thymus oft Roomsche Cuel seer ghelijck/ maer hi is grooter ende dicker vā Thymbra. Satureye. tacckens ghelijck een proper boomken. De bladeren sijn de Xsop bladeren ghelijck. Die bloemkens sijn lijfverwich/ seer lieffelijk ende goet van ruecke. De wortel is veeselachtich.

Die plaetse daert wast.

B Saturnon wort oueral inde houe ghesaeyt/ ende tsaet van desen cruyde is tsaet van Shelcruyt ghelijck/ maer tis grauer van coluere.

Den tijt.

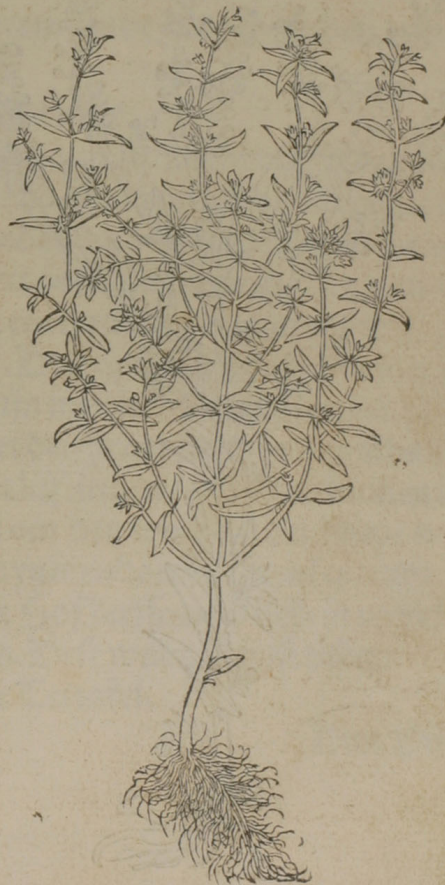
Satureye bloeyt in Julio/ ende als de bloeckens afvallen/ so cōpt dat saet.

Natuer ende complexie.

Satureye is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Satureye is seer bequaem tot de spijse. Daeromme so sieden die arme lieden haer vleesch en visch daermede

Cint stede van specerie. Dit cruyt maect appetijt tot eten/ende is goet voor de mage om de spijs te verteeren/ ende is goet teghen dat walgen. Satureye treect den mensch oock tot lust om bij slapen. Satureye gepulueriseert/ende in wijn ingenomen/ geneest allerley ghebreken der longen/der borst ende der blasen. Ende lost de vrine/ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit cruyt met de bloemen werm opgheleyt/ oft een cransken daeraf gemaect/ ende op thoost gheset/ maect den menschen wacker die met den swaren slaep beladen sijn. Dat sap met olie van Roosen gemengt/ende inde ooren ghelaten/beneempt de pine van dien. Met Terwen meel gemengt/ist goet geleyt op dat Sciatica oft weedom der huppe. Dat cruyt inde spijs geuseert/maect scerp gesichte. In summa/Satureye heeft bina alle de cracht van Kuel oft wilden Thymus.

Van wilden Kerse.

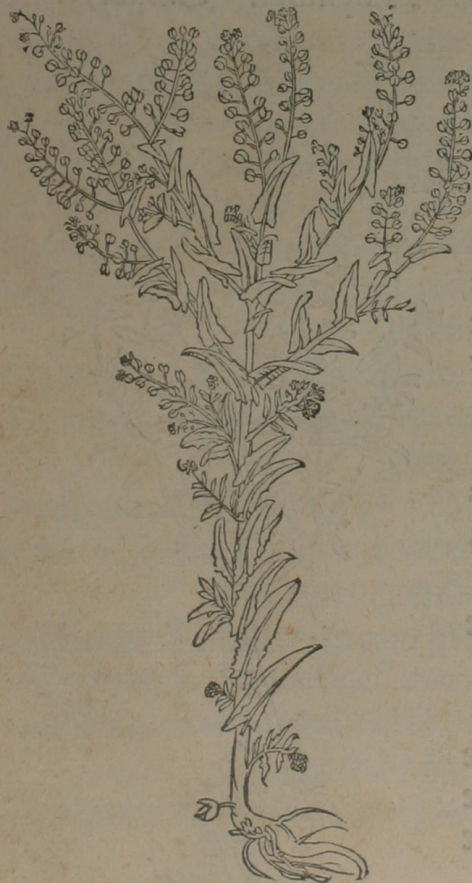
Cap. CXV.

Den naem.

A Wilde Kerse daer wij hier af spreken/ wordt in Griec Thlaspi/Thlaspidion ende Sinapi agrion genoempt/en in Latijn Thlaspi/Capsella ende Scandulaceum/ende bi onsen tijden Nasturtium tectorum/ Sinapi rusticum ende sylvestre. De reden van dese en meer ander namen hebben wi int lange in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Thlaspi. Wilde Kerse.

Thlaspi minus. Bessencruyt.

Gheslecht.

B

Geslacht.

De wilde Kerffe is tweederley/deen met breede bladeren/ende dat ac cordeert met de beschrijvinghe van Dioscorides/ende wordt in Duytsch somtijts Boeren mostaercruyt oft Boerenkerffe gheheeten. Dat ander heeft sinaelder bladeren/ende wordt in Duytsch Bessencruyt genaemt. Ende dien naem is hem daerom ghegheuen / om dattet een proper dick ghetact cruyden is/ende eenen bessem ghelijc is. Het is een luttel cleynder dan dat eerste geslechte / anders ist behaluen de bladeren den eersten gheslechte van bloemen ende saet ghelijc.

Gaetsoen.

Wilde Kerffe dat is een cruyt met sinael bladeren/eenen vinger lanc/buyghen ende neyghen haer ter eerden waert/ende sijn eens deels aen de canten gekerfelt. Sinen steel is teer/ontrent anderhalf spanne lanc met veel tacckens oft schuetkens/ende ten beyden syden van dien wassen veel tescens die hebben cleyn steelkens / ghelijc als lepelkens / ende daerinne leyt dat saet / dat is seer cleyn/ende scherp op de tonghe. Die bloemkens daer de tescens wt comē/sijn wit/aen beyde dese geslechte van cruyden.

Die plaetse daert wast.

Dese cruyden wassen opt veldt/aen den wech / op oude hofsteden ende ghemuerte.

Den tijt.

C Sibloeyen ende brenghen haer saet inden May ende in Junio.

Die natuer ende complexie.

Dat saet van wilde Kerffe / verwermt ende droocht inden vierden graedt.

Cracht ende werckinge.

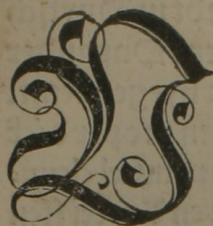
Een half croesken van desen sade gedroncken/iaecht de galle af onder ende bouen. Ende brengt den vrouwe haer maentsonde/maer het doo det de vruchten in moeder lichaem / ende daeromme en sullen bevruchte vrouwen dit saet niet vseren. Het breect oock alle sweeringhen van binnen/alsinent inneempt. Alsinent door een clysterie inneempt/soo ist goet voor de gene die dat Sciatica hebben. Dese operatien heeft dat saet van wilde Kerffe/also als de oude Medicijn meesters daeraf scrijue. Maer gemerct dat dit saet hittich is inden vierden graedt/ende ouermids dien seer scherp/daerome salment selden int lijf nemen / ende van binnen vseren. Maer van buyten salment vseren om den weedom der huepe te versaechten/ende om dat vel oft de huut suyuer ende reyn te maken/ende onreyn ghesweer te heylen/ghelijc als de Hofkerffe/derwelcke in werckinge/der wilde Kerffe ghelijc is. Dese wilde Kerffe vseert men oock tot de Teriakel.

Van Vüch:

Van Vichboonen. Cap. CXVI.

Den naem.

21

Vichboone wort in Griecx Thermos/ende in Latijn Lupinus gheheeten.

Laetsoen.

Vichboonen hebben eenē enckelen ronden steel/daer aen wassen inde hoochde ter syden veel schuettens / alle tsamen met veel bladeren becleet / ghe-
lijck een wielken oft radeken / ende elck
blat is in vijf oft seuen deelen gedeylt/
ende is aen te sien gelijck een sterre. De
bloemen sijn wit/ende sijn van faetsoe
ne den Erwtbloemen gelijck / en dier
wassender veel neffen een / en dat wor-
den ronde rouwe hayrachtighe hau-
wen / ende daerin sijn gemeynlick vijf
oft sesse herde / breede ende rootachtighe
greynen. De wortel is geel ende
veeselachtich.

Thermos.

Vichboonen.

B

Plaetse daert wast.

Vichboonen wassen geerne in heet
sandachtich eerdtrijck. Als sij in vet/
taey eerde ghesaeyt worden / daer en
wassen sij niet gheerne. Ende en wilt
niet gheueffent worden.

Den tijt.

Vichboonē bloeyē drijmael. Eerst
crügen sij haer bloeyfel midden inden
stam / int eynde vanden Mey. Dat
tweede bloeyfel compt aē de tacken ter
syden / als die eerst beginnen rijp te worden in Junio. Dat derde in Ju-
lio / int sop. Alst werme iaren sijn / so muegen si alle tot rijpinghe comen.

Natuer ende complexie.

De Vichboonen sijn werm ende drooge van complexie / ende dat is
lichtelick te mercken wt haren sinaeck / want hi is seer bitter.

C

Die cracht ende operatie.

Vichboonen gepuluerizeert met huenick ingenomen / iaghen allerley
wormen af. Sulcken cracht heeft dat water oock daer Vichboonen in
geweyct sijn / alsinen dat drinct. Datselue doen sij oock / als men se eet / die
wijl dat sij noch bitter sijn. Vichboonen gesoden / ende met Ruyte ende
Peper gedroncken / hebben deselue cracht. Als sij in deser manieren inge-
nomen worden / so openen sij die verstopte milte en leuer. Met dit voor-
genoemde water wascht men allerley ruydicheyt / quade sweeringhen /
vlecken

D vleckē ende schorsie hoofden/ want het geneest die wonderlijcken wel. Dit voorsēde water met honick ende Myrre in eender vrouwen schamelheyt gedaen/ verlost se vande doode vrucht/ en brengt den vrouwen haer maentstonde. Vychboonen meel maect een schoon huyt oft vel/ ende verdriift de blaw plecken. Dat voorsēde meel met Gersten mont ende water gemengt/ versuet ende versaecht de apostuemen/ als ment daer op leyt. Met azijn gemengt ist goet tot weedom inde huepe. Alst in azijn gesoden is/ so leytment op herte clieren ontrent dat kaeckbeen/ want het verdriift ende verteert die/ en breect den Carbonckel. Vychboonen siedt men in regenwater tot dattet dick sap wort/ ende dit suyuert dat aenghesicht/ als ment daer op strijct. De wortel in water gesoden ende ghedroncken/ lost de vrine. Als si sommige dagen in water geweyct hebben/ ende dat selue water dickwils verniewt wort/ so vergaet de bitterheyt/ ende si worden heel suet. Ende als sij aldus gestooten/ ende met azijn ghedroncken worden/ so verdriuen sij dat opworpen ende walginge der mage/ en maken appetijt om eten. Den roock van gebrande Vychboonen/ verdriift en veriaecht de flecken. Vychboonen in droessē van olie gesoden/ genesen alle schorsieheyt vā vieruotich gedierte/ als ment daer mede strijct.

Van Blau Violetten. Cap. CXVII.

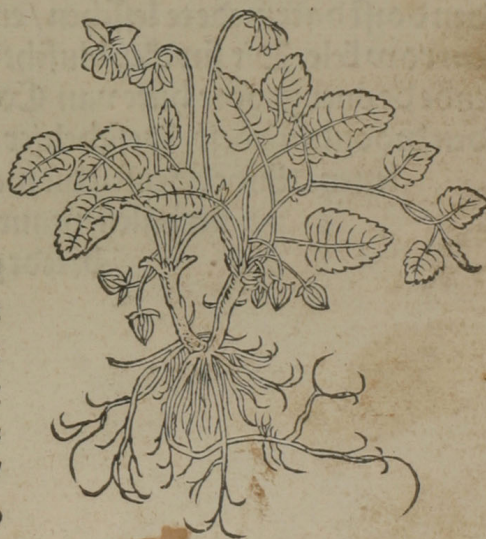
Den naem.

Ion porphyron. Blaw Violetten.

Al **D**ie schoon blaw Violetten worden in Griec geheete Ion Porphyron/ in Latijn Viola muraria oft purpurea. Inde Apoteke heeten sij slecht Viola sonder yet meer. De reden van desen namen staen in onsen Latijnschen Herbario ghenoech verclaert.

Maetsoen.

De Violetten hebben ronde bladeren schier ghelijck Veel/ maer dese sijn teerder ende cleynder/ en wassen van stonden aen wt der wortel/ gelijc ooc de cleyne naecte steelkens/ die sijn dunnegelijc netgaren/ eenen vinger lanc/ daer op wassen die welriekende blaw bloemkens/ en elck van dien heeft ghemeynlick vijf bladerkens/ ende dmidelsste van desen heeft een hol hoedeken/ binnen met eer geel drupken besprengt. Dese Violetten worden ron-

V de besloten bollekens/die sijn vol saets/ende dat is den Hirs oft Miliege lijck. De wortel is veeselachtich.

Plaetse daert wast.

Violetten wassen gheerne inde lombre op row plaetsen/ende sonderlinghe bi de mueren ende tuynen van houen.

Den tijt.

De Violetten sijn ghemeynlick alle dat iaer door groen/ende sonderlinghe als sij gheueffent worden. Sij bloeyen alle inde Lenten/ende sonderlinghe inde Meerte/ende door dien noemptmense oock Meertsche Violetten. Dat saet vindtmen inden somer.

Natuer ende complexie.

De bladeren van blaw Violetten/ende desghelijcx oock de bloemen sijn koel inden eersten graedt/ende vochtich inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

C De bladeren alleen oft met Gersten mout ghemengt/leyt men op een heete maghe/ende oock op de oogen. In dier manieren sijn sij oock goet geuseert van de gene/dien dat lijf int fundament wtgaet. De bloemen/ende sonderlinghe dat purpurenblaw van dien in water ghesoden ende ghedroncken/is goet tot sweeringhen oft gheswel aenden hals/ende den ionge kinderen die met de vallende siecte beladen sijn. Si doen oock de pine int hooft vergaen/die van hitte ende droochte compt/alsment int water siedet ende drinct/oft daeraen rieckt. Maer sij sijn quaet voor een vochtich hooft/want sij trecken de snoterlinghe. Sij maken den mensch slapende als hij daeraen rieckt. Dat saet is den scorpioenen gants contrarie. Men mach van dese Violetten Conserue oft suycker maken/om den dorst daermede te lesschen/ende tot camergancx te maken/ende tot een row kele. Dit suycker bluscht ende verdrijft de scherpheyt der galle/ende de ouer groote hitte van Corsen oft feber. Ende is oock goet tot den drooghen hoeft. Desghelijcx oock een Zulep ende Syrop van Violetten. Ende hoemen die maken sal/waer hier noodeloos te verhalen/want ander hebben hier af breedt ghescreuen.

Van Vis

Den naem.

21

Vilieren heetmen ooc Winter Vilieren/om des wille dat sij den winter wel verdraghen mogen / ende niet en ver-
vriesen. Si mogen oock Vrouwen oft Ionckfrouwen
Vilieren geheeten worden / want de vrouwen en ionck-
frouwen settense inde houen/ende daerwt hebben sij ha-
ren naem/ende worden Matronales gheheeten.

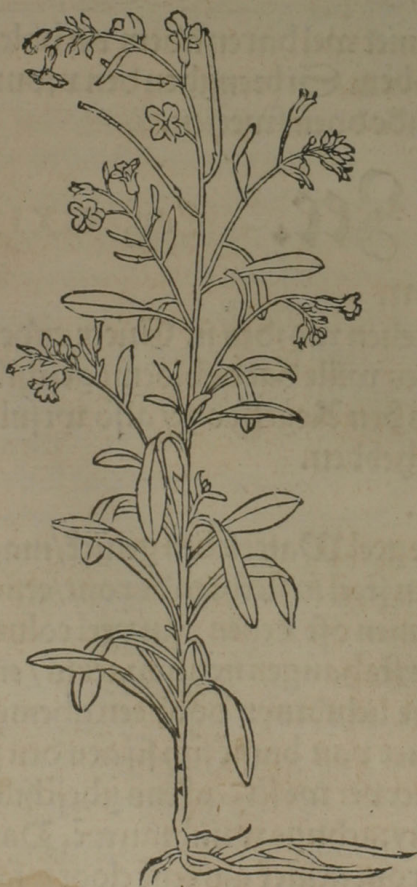
Geslacht.

De Vilieren sijn drijerhande/want de sommige sijn gants wit / ende
die heetmen wilde witte Vilieren. Dander lijfverwich / welcke Incar-
naet Vilieren genoemt wordē. Die derde purpurbruyn/die noemt men
bruyn Vilieren/ oft purpurbruyn Vilieren. Anders en hebben sij gheen
onderscheet dan inde bloemen.

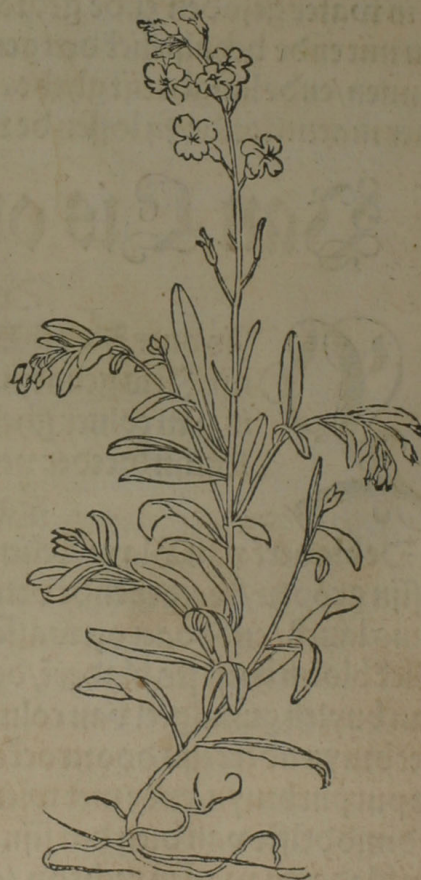
Haetsoen.

De Vilieren hebben eenē ronden/rouwen oft hayrachtigen steel/ eenē
cubitus hooge/met veel tacken. De bladeren sijn ghehayt ende row/en
langachtich/smal/weeck/ende aschverwich/gelijck als de bladeren van
Wolcruyt. De bloemen sijn sneewit/lijfverwich oft purpurbruyn/ende

Violæ matronales.
Wilde witte Vilieren.

Violæ puniceæ.
Incarnaet Vilieren.

Elck Vilierē heeft vier bladerkens. En de als sij haer vol bloeyfel gehadt hebben/so worden dat lange/smale ende rōde hawkens/daerin leyt ront breed sadeken. De wortel is lanck/houtachtich/wit ende scherp.

Plaetse daert wast.

De Vilieren sedtmen inde houen/want si en wassen niet van haer sels.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio en Augusto/ende brengen alsdan haer hawkens.

Natuer ende complexie.

De Vilierē sijn werm en eens deels vochtich/also dat claerlick wt haren smaeck te mercken is/so wi in onsen latijnschen Herbario bewesen hebben.

Cracht ende operatie.

De Vilieren scheyden de groue dicke humoren/en verteeren die corts na dien. En daerom de bladerē oft wortel in water gesoden ende gedroncken sijn nūt ende behulpelick den genen die niet wel haren adem verhalen en connen/ende langhe tijt ghehoestet hebben. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde/sij lossen de vrine/ende doen sweeten.

Van Lis ouer Zee. Cap. CXIX.

Den naem.

Is ouer Zee oft Blaw Lelien worden in Griecx ende Latijn Iris genaemt/om des wille dat de bloeme geschildert is van coluer ghelijck als den Regenboge/also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben.

Gaetsoen.

De bladerē van Blaw Lelien sijn de geel Waterlelien gelijk/maer de se sijn grooter/breeder ende vetter. Den steel is slecht ende ront/eenen cubitus lanck/ende daerop wassen bloemen oft Lelien van veel colueren. Elck bloem heeft ses bladerē/de drijeerste hangen nederwaerts/en sijn van buyten gruengeel van coluere ende lichtbruyn door een ghemengt/met bruyn aderkens doortrocken. Naer van binne sijn sij aen den pūnt sat purpurbruyn/ende met witte en leuerverwe streepkens gheschildert/en dmiddelste van dien dat sijn geel hayrachtige wijnbrauwē. Dander drije bladeren wassen recht op/en sijn ront gelijk als eenē clood te samen ghebuycht/

V ghebuycht / schoon waterverwe tot
bruyn/wit/ ende geel geneycht / gelijck
als den Regenboge. De wortelen lig-
gen schier bloot wter eerden / ende sijn
knopachtich met veel ioncturen / hert/
ende hebben eenen goeden rueck.

Die plaetse daert wast.

De blauwe Lelien plandtmē in de
houen. Si wassen somtijts op de mue-
ren ende daken / want daer sedtmense
gemeynlic. Maer de alderbeste en edel-
ste wast in Illyria ende Macedonia.
De beste onder de wortelē is / die vast/
hert/cort/rootachtich vā coluere/ goet
van ruecke/en scherp van smaek is.

C

Den tijt.

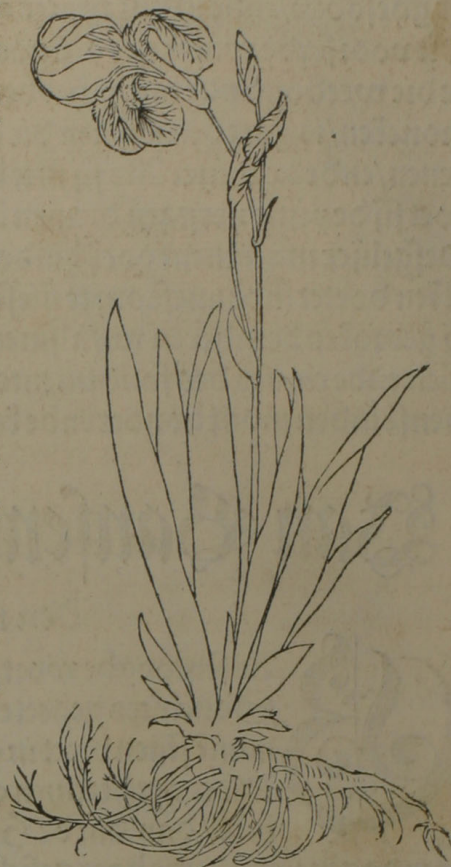
Si bloeyen in de Lenten/ ende prin-
cipalick in den Mey / inden tijt als men
bloemen behoort te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Die Blaw Lelien sijn werm inden
tweeden graedt / ende drooghe inden
derden. Si suyuere/maken rijp/ende verdeylen.

Die cracht ende operatie.

Iris gepulueriseert ende met huenick ingenomen / oft in stucken gesne-
den/ende in wijn gesoden ende gedroncken/ is goet totten hoest / en ver-
deylt ende maect dunne die taey humoren ende slimicheyt/ die ontrent de
borst ende longen vergadert leyt/ende lost die. Seuen drachmen vande
voorseide wortel met huenick water gedroncken/iaecht de galle af. Sij
D brengen ruste ende doen slapen. Si stillen dat crimsel inden buyck. Met
azijn gedroncken/sijn sij goet voor de gene die van veninich ghedierte ge-
beten sijn/ende die pijn oft ghebreck hebben in de milte/ ende die vercout
sijn/ ende in de Cortse van coude rijeren / ende den ghenen dien haer na-
tuerlick saet ontloopt. Met wijn ghedroncken/brengen sij den vrouwen
haer maentstonde. De wortelen morw ghesoden / leytmen op hert ghe-
swel/om dat te vermorwen/ende verdeylen al wat opgelopen is/ende
doen de clieren vergaen. Dat poeder van dese wortelen suyuert de on-
reyn wonden/ende heylt de fistelen/ende doen dat vleesch wassen / ende
sonderlinge als men daer huenick in doet. Dat puluer van dese wortelen
met azijn ende olie van Roosen ghemengt sijnde/ende opt hooft ghestre-
ken / verjaecht de pijn int hooft. Blaw Lelien wortel met Viescruyt
ende twee deelen honicks ghemengt sijnde/ende aen gestreken / verdrijft
de sproeten ende ander placken en vlekken des aenghesichts. Men mach

E oock dese wortel tot badinghe der verherde moeder ghebruycken in wa-
ter ghesoden/ende in dat water een doercken steken ende daerop leggen.
Dit voorseyde water is oock goet ghebesicht tot een clysterie/ voor de ge-
ne die weedom inde huepe hebben. Dese wortel in wijn gesoden ende ge-
droncken/ is goet den ghenen die dwater laden / en lost den steen inde len-
denen/ende de vrine. Als sij met hers gemengt ende ghestreken wort / so
doet sij de pijn vergaen diemen heeft inde zenuwen/ lenden ende huepe.
Desgelijck machment oock binden op de tanden / daermen pine in heeft.
Men doetet inde nuese om te niesen. Met huenick ghemengt sijnde / trect
sij gebroken beenderen wt/ alsment daerop leyt. Si geneest oock de fron-
selen ende clouen des fondements. Sij maect eenen goeden adem / als-
men se inden mont houdt ende knowtse.

Van Gansentonghe. Cap. CXX.

Den naem.

Gansentonghe wort in Griec ende Latijn Hieracium ende
Sonchites geheeten. De redene van dese ende meer ander
namē staen breet in onsen Latijnschen Herbario verhaelt.
Dit cruyt heetmen oock Hauickcruyt/ om geen ander oor-
sake / dan dat de Hauicken met dat sap van desen cruyde
haer oogen nettē/ ende haer gesichte daermede scherp maken en stercken.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederhande/ deen groot en dander cleyn. Dat onder-
scheet van beyden / machmen lichtelick wt de nauolghende beschriuinghe
mercken.

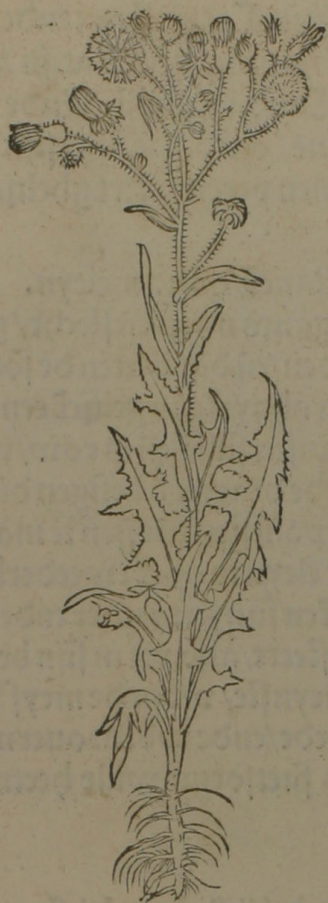
Haetsoen.

Die groote Gansentonghe heeft eenen steel die is row / dornachtich/
rootachtich ende hol. De bladeren sijn verre van een ghekerft/ ende heb-
ben rontsomme stekende punten/ ghelijck als de Melckwey oft Gansen-
distel. Int opperste vanden stelen wassen lange bollekens/ daerwt sluy-
pen schoon/geele/ doder verwighe dubbel oft gheuulde bloemen. Ende
also haest als dese bloemen tijdich oft rijp worden / so worden dat hay-
righe/ronde en wolachtighe bollekens/ ende die vliegghen daerna wech.
De cleyn Gansentonghe heeft ooc bladeren verre van een ghekerft/ maer
sij en heeft gheen stekende puntkens. De stelen sijn hol / teeder / ende glat
oft cael ghelijck Biesen/ ende gants gruen. Ende draecht oock geel/ dub-
bel / doder verwighe bloemen. Na dat bloeyfel vlicht dat hayrachtich
grijs saet ewech / in aller manieren ghelijck men siet aen de groote Gan-
sentonghe.

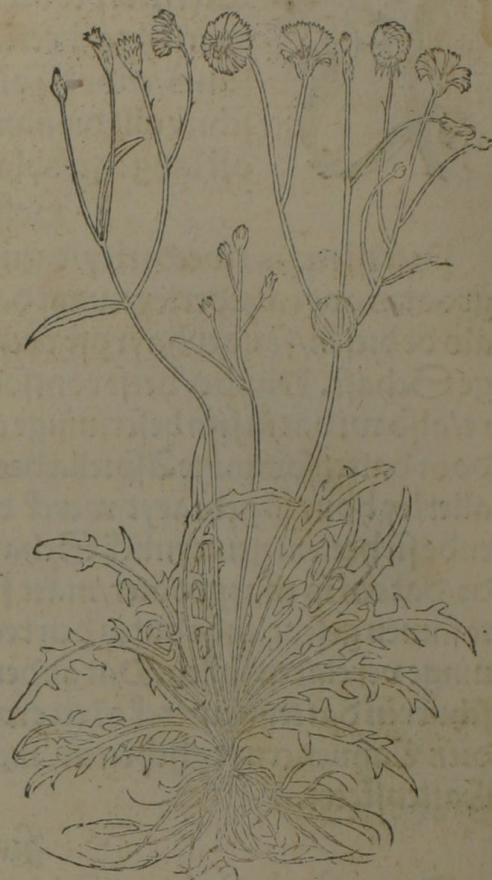
Die plaetse daert wast.

Beyde dese cruyden wassen in beemden / ende sonderlinghe dat cley-
ne. Dat

Van Ganssentonghe.
Hieracium maius.
Groote Ganssentonghe.

Cap. CXX.
Hieracium minus.
Cleyn Ganssentonghe.

C ne. Dat groote vindtmen selden/nochtans ooc inde beemden bi de dammen aen watergrachten.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen int leste van Julio/ende voorts door den gansen Augusto. Dat sap salmen inden Vogst vergaderen.

Natuer ende complexie.

De groote Ganssentonghe vercoelt/ende adstringeert matelick. De cleyne is veel bitterder van sinake.

Cracht ende werckinge.

D De groote Ganssentonghe is seer goet gheleyt op een heete maghe/ende op ander heete ghebreken. Dat sap gedroncken/versaecht dat knagen vander mage. Dat cruyt leyt men met de wortel op steken van scorpioenen/ende heylt die. Dat cleyne heeft schier deselve operatie. Haer sap is goet tot alderhande ghebreken der oogen/want het verdriift de donckerheyt van tghesichte. Sommighe segghen dat beyde dese cruyden alsulcke cracht hebben tot de ghebreken der ooghen/dat sij de oogen claer maken/al waert dat yemant maer de wortel van desen cruyde aen sinen hals en droeghe.

Den naem.

A

Peertsteert wort van sommigen Cattensteert ende Cannencruyt geheete. In Griecx Hippuris/in Latijn Equisetum/ende bij onsen tijden Canda equina. Ende heeft schier alle die namē daeromme / om dattet met sijn hayz oft lange gersbladerkens eenen peertssteert ghelijck is.

Geslecht.

Peertsteert is tweederley/deen groot ende lanck/dander cleyn. Dat groot is ooc tweederley/want dat een wast gants naect en slecht / gelijc als de biesen/sonder hayz oft veerkens ter sijden/en dat heeten de sommige Schast. Dander heeft rontsom dunne gershayrkens gelijck een sterre/also wi dat in sijn beschriuinge claerlick bewisen sullē/en is row/waer door dattet sommige Asprella heeten. Ende de draeyers besigen dit om allerley hout en gedraeyt werck daermede te polijsten en effen te maken/

B ende sij heetent gemeynlick Schasthoy. Dat cleyn is oock tweederhande/dat een is wat grooter/maer sijn hayzlocken sijn seer teeder ende dick te samen gesedt/ende dat is den rechten Peertsteert/also wi in sijn beschriuinge verclaren sullen. Dat ander is dat gemeynste/want de meyskens schueren dat tennewerck en eerewerck daermede/ende wordt ouermids dien Cannencruyt gheheeten / maer om sijns faetsoens wille heetment Cattensteert.

Faetsoen.

Dat eerste gheslecht wast naect ende slecht ghelijck als de biesen / sonder hayz oft bladerkens / met veel ionctuerkens / ende heeft int opperste een swert schuetken oft dodde/ghelijck als ionge Spargen. Dat ander heeft hole stelen/een luttel rootachtich/row ende hert/onderscheydē met ledemens oft ionctuerkens die euen verre vā een staen/ende wt dien wassen rondtsomme veel teere / dunne bladerkens / ghelijck als Biesen. Het

C wast hooge op/ende hangt hem aen al wat daer bij staet/met veel swerttehayrkens/gelijc eenen Peertsteert. De wortelen van beyde sijn swert/houtachtich ende herdt. Dat derde gheslecht is den tweeden wat ghelijck/maer het is teerder ende dick besedt. Ende oock sijn alle de knoopen oft ionctuerkens so vol dunne hayrkens / dat elcken steel als hij wtghetrocken wordt/eenen hayrigen peertsteert gelijck is. Dat vierde brenget alle iaer inden April naecte schuetkens voort sonder bladeren / ende als die wat opghewassen sijn / so doen sij haer op / ghelijck de aren van Wechbree/met dat bloeyfel. Ende inden Mey daerna so comen de rouwe hole steelkens voort met haren hayrkens oft bladerkens / en die dodemens vallen van tsop van bouen af/ende sij verdwijnen sonder saet.

Plaetse daert wast.

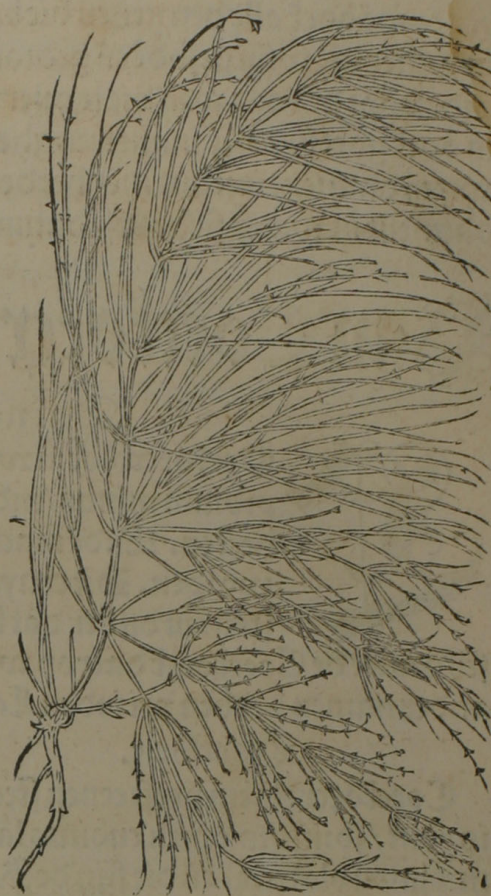
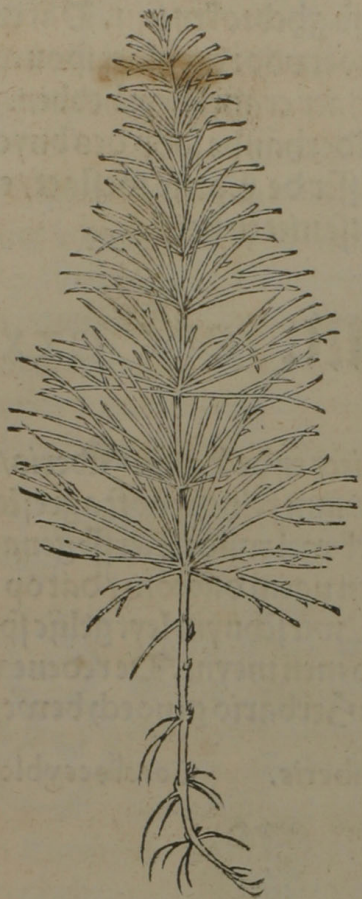
De twee eerste gheslechten wassen in stille watergrachten / en in natte doncker poelen ende putten. Dat derde en vindtmen ouer al niet. Maer sijn

Van Peertssteert.

Hippuris. Peertssteert.

Cap. CXXI.

Equisetum breuius. Cattensteert.

D sijn gewoonlijcke stede is in doncker natte dalen/ende ghemeynlick daer de viuers afgelaten worden/en inde beemden daer ontrent. Dat vierde wast in sandachtighe beemden/ende oock op sommighe vochtige sandachtighe ackers onder de vruchten.

Den tijt.

De twee eerste comen inden Mey wt met haer dodden/en men vindse voorts inde maent daerna /ende schier den geheelen somer door. Ende de twee leste brenghen haer dodden voorts inden April.

Die natuer ende complexie.

Alle de gheslechten van Peertssteert adstringeren oft trecken tsamen/ende droogen sonder bijten/ende daerom sijn sij oock crachtich om allerley wonden te heylen.

¶

Cracht ende operatie.

Dat sap van Peertssteert wtgedowt ende inden nuese gedaen oft gestreken/stopt dat bloedē wt de nuese. Dat voorgenoomde sap met wijn ghedroncken/geneest dat roode melizoen /ende lost de vrine. Dat cruyt ghestooten oft gepuluerizeert ende ingestroyt/heylyt allerley groote ende versche wonden/al waert oock dat sij tot aen de spanader ruerden. De bladeren in water gesoden en gedroncken/genesen de dermen die vā binnen gequetst sijn /ende de blase en geschoortheyt. Dat cruyt mitsgaders de wor-

De wortele is goet voor gene die hoesten/ende met swaricheyt adem hebben/ende oock alle den genen die binnens lijfs ghebroken sijn. Dat cruyt in water oft wijn gesodē en gedroncken/is goet voor die bloet spouwen/ende voor de vrouwen die te ouervloedich haer crancckheyt hebben. Set is oock goet in deser manieren ghenut/tot alderhande loop des buycx/te weten datment inneme met herden wijn alsser de Cortse toeslaet/ende datment in water siede/eest datmen de Cortse niet en heeft.

Van Coeckoeerbloem. Cap. CXXII.

Den naem.

A Coeckoeerbloem wort in Griec ende Latijn Hiberis/ Lepidium minus/ende Nasturtium sylvestre oft agreste geheeten. Ende mach dan oock wel wilde Kerse genaemt worden. Dit cruyt heeft dien naem daerom / dat op dat steelken onder dat knoopken/wit schuym leyt gelijc spees sel/dwelc de Coeckoeck daerop worpt / also men meynt. De redene van ander namen hebben wi inden Latijnschen Herbario genoeg bewesen.

Tsaetsoen.

Hiberis. Coeckoeerbloem.

B Coeckoeerbloem heeft eenen steel die is ront / somtijts eenen cubitus lanc / met luttel bladerē / en die sijn de Kerse gelijc. De bladeren die beneden bij de wortel staen sijn ront / en van tsaetsoen de Waterkerse niet ongelijc. Die bouē aen den steel staen / sijn de Hofkerse gelijc. Sijn bloemē staen opt sop vāden stele / ende sijn witachtich met purpurbruyn gemengt / en elck bloemken heeft vier bladerkens. En als die afvallen / so wassen cleyn hawkes daerna / daer inne vindmen seer cleyn sadeken / datment narw ghesien en can. De wortel is veeselachtich en scherp van sinaecke / enderiet ghelijc de Kerse.

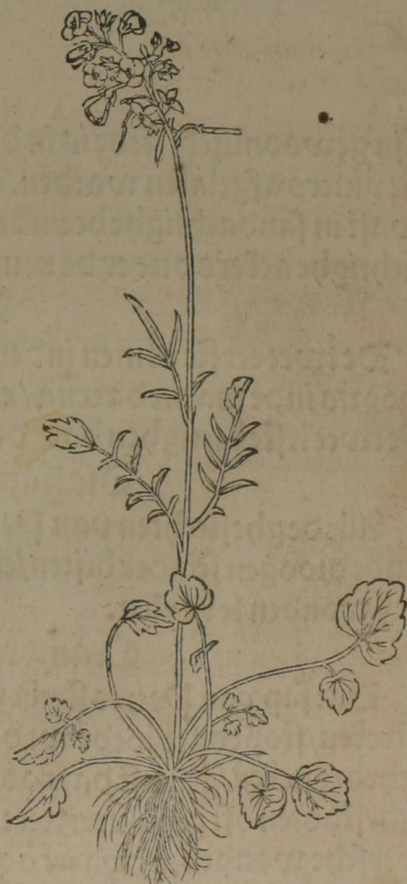
C Plaetse sijnder wassingē.

Dit cruyt wast op ongebowde plaetsen / in beemden / hoven / ende aen den wech.

Den tijt.

Coeckoeerbloem compt wt inde Lenten / en sonderlinge in de April en Mey / ende duert tot in Junio / ende dan beginnen sijn bloemen wit te worden.

Ontrent

D Omtrent dien tijde ist in sijn meeste cracht / daerom dattet alsdan oock sijn saet brengt. *Natuer ende complexie.*

Dit cruyt is werm inden vierden graedt ghelijck als de Kerse / noch tans drooghet minder.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde wermt ende bernt / ende is goet tot weedom der huepe / met ghesonten Verckenslies als een plaester vier vren daerop gheleyt. Naer om cort daerast te spreken / dit cruyt heeft alle de operatie van de Kerse / ghelijck wij op sijn plaetse daerast scrijuen sullen. Coeckoecxbloem in looghe gesoden / veriaecht de luysen. Waerwt blijkt dattet seer droocht ende de vochticheyt diep wten lijue trect / also als wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Van groote Eppe. Cap. CXXIII.

Den naem.

Hipposelinon. Groote Eppe.

Nota.

A **S** Roote Eppe wordt in Griecx Hipposelinon en in latijn Olus atrum geheeten. Ende waerom dattet so heetet / vindi in onsen Latijnschen Herbario. De Apothekers ghebruycken dat saet van desen cruyde voor Peter selie van Macedonien. Naer hierin dolen sij / gelijk wi sulcx in latijn breeder verclaert hebbē.

Maetsoen.

B De groote Eppe heeft eenen hollen / hoogen / teederen steel. De bladerē sijn breeder dan aen de Eppe / ende een lut tel rootachtich. Sij draecht int sop veel bloemen. Dat saet is swert / lancachtich / vast / scherp / ende wel rieckende. De wortel is binnen wit / wel smakende ende redelick groot.

Die plaetse daert wast.

Groote Eppe wast in plaetsen daer veel lomber is / ende bi waterpoelen.

Den tijt.

Groote Eppe en brengt int eerste iaer geen bloemen / maer int tweede iaer begint sij inden somer te bloeyen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graet / ende drooge int middel van den derden.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

De bladeren van desen cruyde gebruyctmen inde spise ghelijck ander cruyden. Desgelijcx eetmen oock de wortel row ende gesoden. Dat saet in wijn ende huemick gedroncken/brengt den vrouwen haer maentsonde/ende lost de vrine. Het is oock goet in deser maniere gedroncken vanden genen die de Cortse hebben ende van coude rijeren/want si worden daer door verwermt. Ende is oock goet tot dat crimsel binnen int lijf/ende is den scorpionen gants contrarie. De wortel heeft alle die cracht van dat saet. Ende ist dat sij in wijn gesoden ende gedroncken wort/so verdrijft sij den steen/ende pine inde lenden ende sijden. Sij is oock wt nemende goet gedroncken van den genen/die van eenē verwoeden hont gebeten sijn/ende daer op geleyt. In summa/de groote Eppe heeft alsulcke operatie gelijck als de Eppe oft Jonckfroumerck/maer dese is noch wat crachtigher.

Van Discus.

Cap. CXXIIII.

Den naem.

A

Discus heetmen in Griex Iros/ ende in Latijn Discum/ ende inde Apoteke Discus quercinus.

Haetsoen.

Ixos.

Discus quercinus.

Discus is een cruyt met veel tacken wtghe spreyt gelijck eē cleyn boomken / taey/ altijt bleeckgruen/ binnen gruen ende buyten geel/ ende heeft bladeren gelijc Boesboom/ dwelck wi Palmen noemen/mer si sijn wat langer/ en crijcht cleyn bloemkens. Sijn vruchten dat sijn witte ronde besien / ghelijck als Erwtten.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op de boomen / ende sonderlinghe op Eycken / ende op Peerboomen.

B

Den tijt.

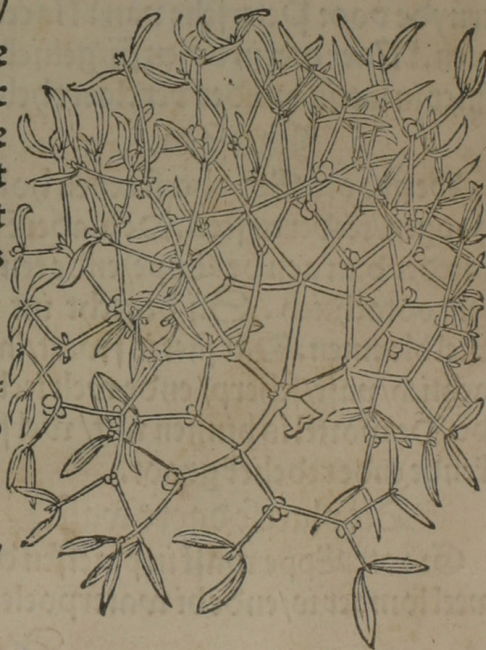
Discus vergadert men indē Herft/ alst besien crijcht.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt verwermt / ende is meer scherp dan bitter.

Cracht ende operatie.

Discus met hers ende so veel was

ghemengt/

C ghemengt/ende een plaester daerwt ghemaect/ende ouer gheleyt/maect rûp/verteert/en maect morw/trect oock tsamē de sweeringē bi de ooren/ende alderley geswel. Alsment met wier oock mengt/ende op oude sweeringen leyt/so heylet die. Set verteert ende maect de milte cleyn/alsment met caek mengt. In summa / Discus trect wt alderley subtile ende gro-ue dicke vochticheyt of humoren/ende verdeylt ende verteert die.

Van Weedt.

Cap. CXXV.

Den naem.

Weedt wort in Griec en Latijn Isatis gheheeten. Door tijts wast oock Glastum gheheeten / maer nu heetment Guadum/dats Weedt.

Gheslecht.

Men vindt tweederhande Weedt. Dat een is tam/ende dat gebuyctmen tot blauw verwe. Dat ander is wildt/ende dat selue en wort tot de verwen niet ghebesighet.

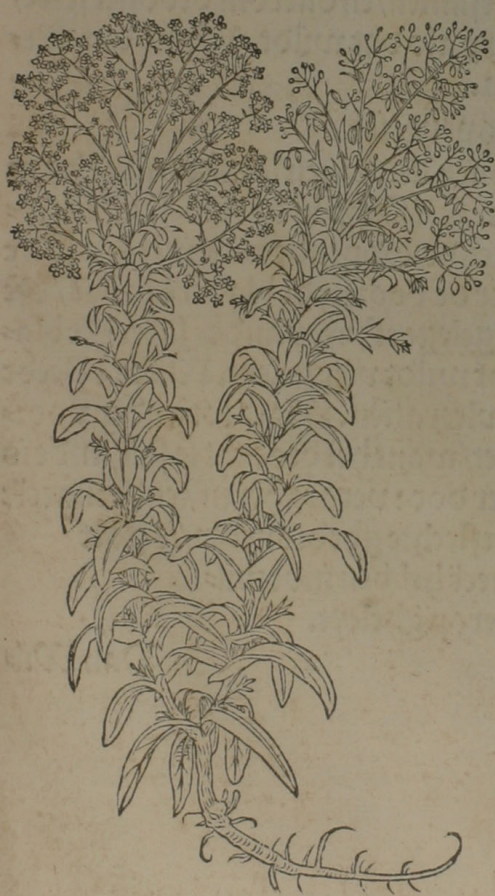
Haetsoen.

Dat tam Weedt heeft bladeren op deerde wtgespreyt ghelijck Wechbree / maer sijn vetter ende sweter. Den steel die int tweede iaer op-

Isatis.

Tam Weedt.

Guadum syluestre. Wildt Weedt.

V schiet/is twee ellen lanck/ende doet hem inde hoochde op met veel tacken ende schuetkens/ende die sijn met scherpe bladerkens verchiert. Op tsof vande stelen wassen seer cleyn geel bloemkens/seer menichuuldich/ende veel bij een/ende dat worden hawkens/die sijn lanck ende breet/ghelijck als cleyn tongeskens/daerinne leyt dat saet. Dese sijn eerst groen/ende daerna worden sij swertbruyn. Dat wilde is den tammen seer gelijk/maer de stelen sijn wat teerder/cleynder ende bruynachtigher/de hawkens sijn oock smaelder dan van dat tamme/anders en is tusschen beyden gheslechten geen onderscheedt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat tam Weedt plandimen tot veel plaetsen in Duytschlandt/ende principalick onder Aken ende Erdfurt. Tot dit cruyt heefmen eyghen muelens gheuonden/daer op wordet/te wijle dattet noch groen is/ghebroeken ende gemalen/ende dan maectmen daer af clooten oft ballen/die laetmen in heete somers op horden liggen/ende ten lesten so gebruyckent de verwers om wolle ende laken daer mede blaw te verwen. Dat wilde wast van selfs/maer niet oueral.

Den tijt.

Beyde gheslechten van Weedt bloeyen in Maio en Junio/ende daer na brenghen sij haer saet/also voorseyt is.

Natuer ende complexie.

Dat tam Weedt is bitter/ende treect tsamen/en daerom drooget seere/maer het en is niet so tangher oft scherp als dat wildt. Want dat verwermt ende droocht meer dan dat tam.

D

Die cracht ende operatie.

De bladeren van tam Weedt stootmen/ende men leytse op allerley geswel. Si heylen oock versche wonden. Si stoppen dat bloet. Sij heylen oock alderhande quade/vuyl/rottende/loopende ende inetende vlcerationen ende wonden. Men mach onder de voorseyde bladeren broot/oft Gersten oft Terwenmeel mengen/na gelegentheyte vander sake. De bladeren sijn oock goet gestooten/ende opt wildt vier geleyt. Wildt Weedt is rotnemende goet tot vochtige vuyl vlcerationen. Maer tot ander voorgehoemde ghebreken en ist niet so goet/want het droocht te seer/ende is wat scherp/also dat die ghebreken daer door verargheren/ende maect oock apostuenien. Dit wildt gheslechte ghedroncken/is goet voor de ghene die ghebreken hebben inde milte/ende oock daerop gheleyt.

Van Wil

Den naem.

21

Wiltghe wort in Griecx geheeten Itea/ende in Latijn Salix. De redenen van dese namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario ghesedt.

Geslacht.

De Wilgen sijn drijerley / sommiger roet / die heetmen roode Wilge / en die besiget men totten banden oft reepen / ende wordē in Latijn gheheeten Nigre oft Punicee / Viminalis / Sabine / ende Amerine. De andere sijn geel / ende die worden Grece / Candide ende Vitelline ghenaeempt / ende in Duytsch witte Wilghe. Die derde heetmen cleyn Wilgen / ende in Latijn Gallyre / also wij sulcx int langhe verclaert hebben in Latijn / ende ware noodeloos hier te verhalen.

22

Gaetsoen.

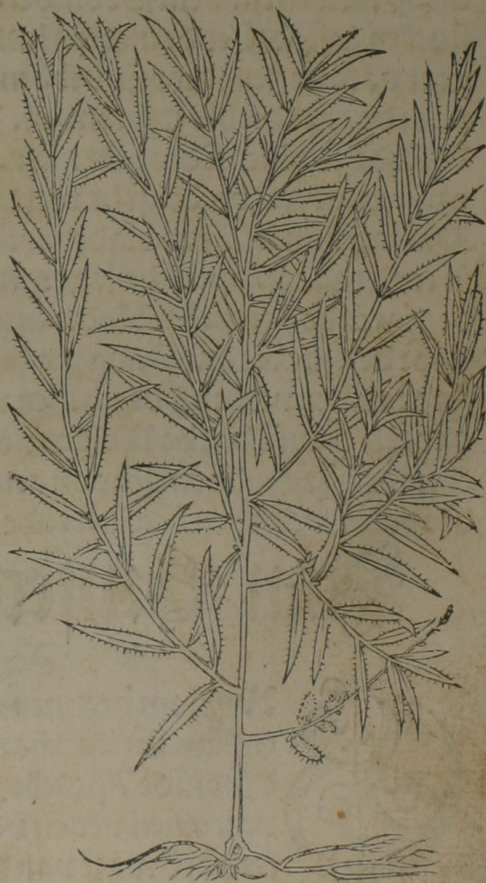
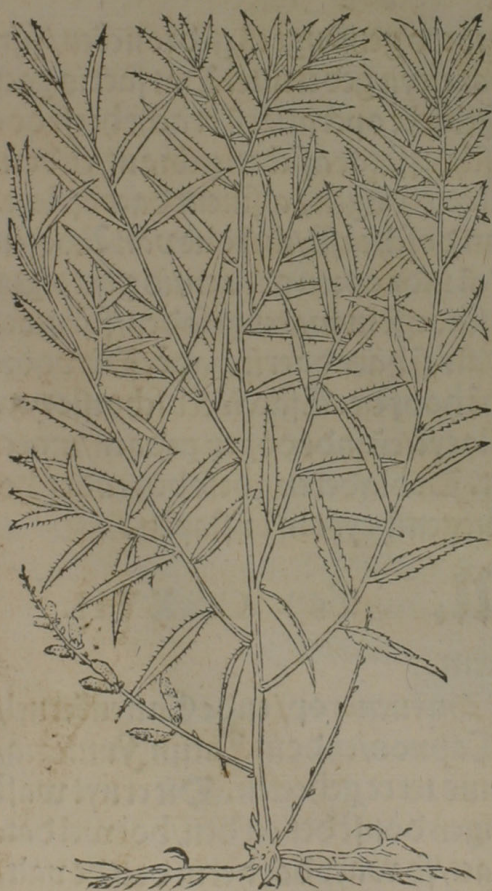
Wilgen hebben eenen corten stam met lange tacken / die wassen int operste wten stam / als oft sij wt een hoest quamen / ende sij sijn taey / en laten haer buygen. De bladerē sijn lancē ende smal / bouen groen / ende onder aschverwich. De bloemen wassen met hoopkens tsamen / ende als si haer ontluycken / so sijnse hayrich ende wolachtich / ende ouermids dien heetmen die Cattēkens. Dese cattēkens en behouden si niet langhe / maer

Itea.

Roode Wilghe.

Salix græca.

Witte Wilghe.

q ij sijn wort

E sij wordē vanden windt ryp/ende eer
de vrucht ryp wort/so wordt sij van
den windt verstroyt.

Plaetse daerse wassen.

Alle de gheslechten van Wilghen
wassen geerne aen den watercant/ en
op vochtighe plaetsen.

Den tijt.

De Wilgen bloeyen int beginsel vā
de Lentē/ ende dat bloeyfel valt as eer
de vrucht voortcompt/ als bouen ver
claert is. En hierop heeft Somerus
oock acht genomen/ want in sijn spra
ke noempt hi de Wilge Olesicarpos.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende bloemen oft Wil
ge cattekens drooghen en trecken rede
lick tsamen. Maer de schorffe is noch
droogher.

D Cracht ende operatie.

De Wilgen bladeren/ saet/ schorffe
en sap trecken tsamen. De bladeren in
stukken gestootē/ ende met een luttel Pepers gemengt en gedroncken/ sijn
goet voor de gene die pijn hebben in dat cleyn gedermtē. Dat saet is goet
voor de gene die bloet spouwen. Desgelijcke operatie en cracht heeft ooc
de schorffe/ maer si droocht meer. De schorffe tot asschen gebrant/ ende in
azijn geweyct/ verdrijft de wertten en erteroogen/ als ment daerop leyt.
Dat sap van Wilgen bladeren oft van de schorffe/ met olie van Roosen
in een granaetappel schelle gewermt/ en inde ooren gedaen/ is goet tegen
de pine inde ooren. De bladeren ende schorffe in water gesoden/ sijn goet
voor de gene die dat Podagra hebbē/ als si haer daerin badē. Dit voor
seyde water verdrijft de schellen vande hoofde. Tsap wter schorffe ver
gadert/ te wyl dat de Wilgen noch bloeyē/ en inde oogen gedaen/ maect
claer ooghen ende een schoon aensicht. De bladeren ghesoden ende ghe
droncken/ veriagen den lust ende ghenegentheyt om bijslapen.

Van Rysecom.

Cap. CXXVII.

Den naem.

A

Rysecom heetmen oock Duyuencrop/ ende Cattenkeruel/
ende in Griecr wordat Capnos/ ende in Latijn Fumaria/
ende inde Apotēke Fumus terre geheeten. Dit cruyt wast
van eenen vetten vochtigen donst der eerden/ hoewel dat
tet oock wast van dat saet/ so waer dat het in deerde valt.

En

En ander reden hebben wi in onsen Latijnschen Herbario gheset.

Haetsoen.

Fumus terre heeft veel steelkens oft tacckens. Sijn stelen sijn viercantich met cleyn / teeder / weecke bladerkens becleedt gelijck als de Coriander/maer si sijn affschenverwiger. Het cruycht purpurbruyn bloemkens/ die sijn inden eersten een druysken ghe
lijck / ende daerna als haer die opdoe/
so staet elck opwaerts aende steel hert
aen malcanderen. Ende als dese vol
bloeyt hebben / soo worden dat cnop
kens/daerin leyt cleyn sadekē. De wor
tel is enckel ende scherp/ met luttel ende
cleyn veesekens oft haykens.

Capnos. Grysecom.

Die plaetse daert wast.

Grysecom wast geern onder de Gerste/in houen/aen tuynen / in wijngaerden/ondert Vlas/ende op ander vette ghebowde plaetsen.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt eerst in Maio ende Junio/ende daerna tegen den Herft.

Natuer ende complexie.

Grysecom is werm en drooge van natuere inden tweeden graedt / en dat is licht te mercken wt sine smaect/ wāt hi is scherp ende bitter.

Cracht ende operatie.

Dat sap van desen cruyde is scherp achtich / ende ouermids dien so scherp et tghesichte / ende maect claer ooghen. Het treckt de tranen en doet weenen/gelijck als den roock. Dit sap mengt men met gummi/ende men strijcket op de wijnbrauwen / op dat ter gheen dubbel hayt wt en wasse. Dit cruyt in water ghesoden ende gedroncken / iaecht de galle af door de vrine / ende is goet tot verstoptheyt der leuer/ende onsterckheyt der seluer. Dit cruyt ghedroocht ende gepuluerizeert ende met Mede ghedroncken / purgeert door den camerganc / ende als men met cleynen wijn inneempt/so stercket de mage.

Ende tis oock goet voor de ghene die met ruydicheyt ende ander quade seerichheit beladen sijn.

q iij Van Mol

Van Mollencruyt. Cap. CXXVIII.

Den naem.

A Mollencruyt noempt men ooc Cruysboom ende Christus palme. In Griecx wort dit cruyt Cici ende Croton/ ende in Latijn Ricinus/ ende inde Apoteker Cherua ende Caputia maior genoempt. Sommige heetent oock Pentadactylon ende Palma Christi. De reden van alle dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario. Dit cruyt schiet in corter tijt hooge op / also dattet eenen boom ghelijck wort. Ende als sijn saet wt springt/ so eest den hontswormen ghelijck.

Haetsoen.

Mollencruyt is een fraey boomken / wassende meer dan eens mans lengde hooge/ en heeft eenen ronden/ holen/ rietachtigen/ teederen/ bruyne/ witverwigen/ meelachtigen steel/ met groote swerte bladeren geciert/ en die sijn rontsomme wtgesneden ende breed/ aen te sien ghelijck eenen grooten gansenvoet / oft een wtgestreckte hant/ die haer vingeren van een spert/ want elck blat is in seuen/ acht oft negen deelen gedeelt. Int opperste vanden stele wassen tackens/ die hebben cnoppen/ en int sop van dien wast een druysachtighe dodde/ ende die draecht tweederhande bloeyfel/ geel ende root. Dat onderste ende eerste is geelverwich. Aer die opgaen/ so sijnt ronde scherpe cnoppkens/ ende als die volbloeyt hebben/ so vallen die afsonder vrucht. Dat ander bloeyfel bouen dit/ dat is root/ ghelijck als de Soffraenbloem/ ende na desen comen daer stekende graenkens wt. Ende elck greyn is druycantich/ ende als die rijp worden/ so doen si haer op/ ende daer valt grijs saet wt/ dat is van haetsoene ghelijck eenen hondtsworm.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit is een vreemdt ghewas / ende onlanck eerst in Duytschlandt ghecomen/ ende wort nu oueral inde hoven gheplant van dat saet.

Den tijt.

Cruysboom is een recht somer ghewas / ende en mach gheen rijm oft vorst verdragen / ende moet iaerlicks van dat saet gheplandt worden

Cici. Mollencruyt.

Den inden April. Ende datselue saet salmen inden Herst vergaderen. Want also haest als de coude aencompt/ also voorseyt is / so bederft dit ghewas.

Natuer ende complexie.

Cruysboom is werm ende drooge inden tweeden / oft ten hoogsten inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

¶ Dertich greynen van desen cruyde van haer schelpen ghereynicht/ gestooten ende ghedroncken/iaghen af door den camergancck de galle/taey slijmicheyt / ende dwater. Sij doen spouwen. Maer dese purgatie is swaer om innemen/ want sij beroert de maghe/ ende maect die seer ontstelt. De voorsejde greynen ghestooten ende aen ghestreken/ oft op gheleyt/ doet de plecken ende vleckē des aensichts vergaen. De bladeren gestooten / ende op gheswollen hitighe ooghen / ende op stijue gheheuen vrouwen borsten gheleyt/ doet dat gheswel/ ende de pijn vergaen. Niet azijn ghetempert sijnde/ blusschen sij dat wildt vier. De olie van dit saet is subtiel van complexie / ende wermmer dan olie van Olijnen. Ende en dient niet om eten / dan alleen tot plaesteren / ende inde lampen te verbernen.

Van tam Ossentonghe.

Cap. CXXIX.

Den naem.

¶ **D** tam Ossentonghe wort oock Buglosse/ en in Griec Cirsson/ in Latijn Spina mollis ende Buglossum magnum geheeten. De Apotekers heeten dit cruyt Buglossa ende Lingua bouis. De reden en oorspronck van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslacht.

De tamme Ossentonge is tweederhande/ groot ende cleyn. De groote wort van sommighen Roomsche Ossentonghe geheeten/ om des wil le dat sij courts wt vreemde landen herwaerts ouer ghebracht is gheweest / ende te voren van niemanden bi ons niet gesien en heeft geweest. De cleyne wort oock ghemeyn Ossentonghe gheheeten / daeromme dat sij van selfs hier te lande wast.

Gaetsoen.

De groote Ossentöge brengt eerst voort lange/rouwe/swertgroene/hayrachtige en stekende bladeren/ en rijcht daerna lange/rouwe/teeder/drijcantige stelen/met veel tacckens ter syden inde hooghe. Dese stelen sijn van onder tot bouen met cleyn bladerkens becleet/en die sijn gefaetsoneert gelijc scherpe tongeskens. Op de stelen wassen veel schoone purpuren

q iij bloem

Van tam Oſſentonghe. Cap. CXXIX.

Cirſion. Cleyne Bugloſſe. Bugloſſum magnum. Groote Bugloſſe.

C bloemkens/elck met vijf bladerkens/ſterrewijs ghelijck een radeken aen te ſien. Ende als die afvallen / ſo vindtmen inde gheſterrede hayrachtighe huyskens drij oft vier graw corenkens neffen een / ende die ſijn vol rimpelen oft fronselen / ende daeraf ſedtmen ander ſtockken/die cruyghen ſelden bloemen int eerſte iaer/het en ſij dat dat ſaet wt der ſeluer eerde come daer dat in gheſaeyt wordt. De wortel is lanck / ſlecht / ende buyten grawſwert. De cleyne Oſſentonghe is der groote van wortel / ſtelen/cruyt ende bloemen ghelijck / maer ſij is veel corter / ſmaelder / ſcherper ende cleynder. Haer bloemkens ſijn oock cleynder / deſghelijck oock dat ſaet is ſwerter.

Plaetſe daert waſt.

De groote plantmen nu ſchier oueral inde houen. Ende werdt voor maels ſelden bij ons gheſien. De cleyne Oſſentonghe waſt oock inde houen/ende op ſommighe plaetſen van ſelfs.

Den tijt.

Die Oſſentonghen bloeyen meeft in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Deſe cruyden ſijn werm ende vochtich inden eerſten graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van Oſſentonghe verſaecht de pine der crampader/alſinen
die aen

Die aen dat ledt hangt daer de pine in is. De Medicijnmeesters bi onsen tijden gheuen den Essentonghen toe / dat sij dat herte verstercken ende cracht gheuen / dat sij onsterckheyt ende onmacht keeren / droefheyt versaghen / ende vrucht maken / ende in summa alle tghene dat wij hier bo-
uen vande Bernagie ghescreuen hebben.

Van Coriander.

Cap. CXXX.

Den naem.

A

Coriander heetmen in Griecx ende Latijn Corion oft Coriannon. Inde Apoteke noemptment Coriandrum. En de heeft dien naem na de wantluysen / die in Griecx Coris heeten. Want gheen wandtluys en stinct so seer als den groenen Coriander.

Maetsoen.

Coriander heeft eenen steel / die wast anderhalf elle hooge / met veel takken ter syden. Als hi eerst wtcompt / so gelijcken sijn bladeren den cruyde / dwelck men Capillus Veneris heetet / ende dander daerna gelijcken den bladeren van fumus terre / en riecken seer sterck / ia si stincken gelijck als wantluysen. De bloemē sijn wit. Dat saet wort ront en bloot sonder schelpkens / ende is vast / en duert lange / ende heeft goeden ruck. De wortel is cort / houtachtich / en niet seer veese. achtich.

Corion. Coriander.

Plaetse daert wast.

B Coriander wast geerne in vet eerdtrijck / niet tegenstaende dat hi ooc somtijts in mager eerde geuonden wordt. Si moet ghesaeyt worden / want hi en compt niet van selfs.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Augusto / ende wordt ontrent den Herst vergaet / als sijn saet rijp oft tidich is.

Natuer ende complexie.

De natuer vanden Coriander en is niet eenderley / maer van menigherley compositie. Want sij is seer bitter / maer die bitterheyt is gefondeert op een subtilende eerdtische substantie. Si heeft ooceens deels een waterachtighe law vochticheyt / en treect tsamen / also als ick in mine Latijnschen Boeck vande cruyde breeder bewesen hebbe.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

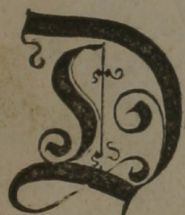
Dat saet van Coriander bereyt en met suetē wijn gedroncken/doodet de wormen/ende vermeerdert dat manlick saet. En dat heetmen bereyt/als hi ouer nacht in goeden wijn te weycke ghelegen heeft. Maer men en sal des Coriander saets van binnen niet te veel vseren / want het maect den mensch dul en sinneloos. Alst met broot en Gerstenmout ghemengt wort/so verdrijsmen daermede hittich ende vierich geswel. Met boonē meel gemengt sijnde/doettēt de croppen/clieren/ende ander sweeringen vergaen. Sijn sap met ceruyse / schuym van siluer / azijn ende olie van Roosen gemengt en geapliceert sijnde/vercoelt de heete inflammationen/ende ontfeken gebreken. Dat Coriander saet bi vier gedroocht/maect herten camerganc. Het sluyt oock de mage/en bewaert de spise daerinne so lange tot dat sij gedigereert ende verteert is. Coriander saet met azijn gestooten/ende vleesch daermede gewreuen/bewaert en houdt dat den geheelen somer lanck sonder letsel oft sonder bederue/en en laet daer geen made in wassen. Xenocrates scrift / als een vrouwe haer maentstonde te oueruloedich heeft/ en eens daechs een greynken vā Coriander in hare dranc inneempt / so blijft den vloet eenen dach achter. Neempt sij twee greynkens inne/so blijft hi twee daghen achter/ende also voort.

Van Wrange.

Cap. CXXXI.

Den naem.

A

It verwerrede Vilteruyt oft Wrange/heeten sommighe oock Vlafsijde. In Griecx heetment Cassytha / in Latijn Cassutha / veranderende de y in een u. Na desen hebbent de Arabische meesters Casuth gheheeten / ende de Apotekers Cuscuta.

Haetsoen.

Dese Wrange wast aen ander struycken sonder wortel/ende is gelijc een verwerret garen met veel draeyen door malcanderē geulochten. Dit climpt op lanck de tuynen en struycken gelijck Hoppe / ende en heeft geen bladeren. Sijn bloemen sijn wit/ende de vruchten dat sijn ronde corens/ vol saets/ende dat is seer cleyn/ gelijck saet van Colle oft Claproosen. De draeyen oft tuyten van desen cruyde sijn somtijts wit/ende somtijts oock root/also groot ende dicke als snaren van Lieren.

Die plaetse daert wast.

Dat witte wast op sommige drooge beemden / ende aldaer vlidderet ouer ende weder/ende ouertrect dat gras/also dattet niet wel opschieten en can. Dat root vindtmen aen tuynen ende boomen / daeraen claueret op/ende vlecht hem so dick daeraen / dattet wort gelijck een hutte / daermen onder schuylen mocht wter sonnen. Het treckt oock somtijts de boomen ende struycken/daert aen hangt/nederwaerts ter eerden.

Den tijt.

C

Den tijt.

Casslytha. Wraghe.

Viltcruyt vindtmen meest in Julio ende Augusto/ en tot dier tijt brenghet oock sijn bloemen ende vruchten.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden eersten graedt/ ende drooghe inden tweeden. Ende het is bitterachtich.

Cracht ende operatie.

Viltcruyt suyuert/ treckt tsamen en sterct. Dit cruyt in wijn gesoden ende gedroncken/ oepent de verstopte leuer ende milte/ ende lost de vrine/ ende suyuert de aderen van slijmige humoren. Ende is goet voor de geelsucht/ want die heeft hare oorspronck vā verstoptheyt der leuer. Dat Viltcruyt is goet voor de kinderē die de Cortse hebben/ als sij dat met Anijs innemen. Set ia ghet oock de galle af door den camer ganc/ ende principalick als men Alsene daertoe doet. In summa/ dit cruyt oepent ende stercket de leden/ ende is o uermids dien seer bequaem/ ende nut tot een conde leuere.

Van Betonie.

Cap. CXXXII.

Den naem.

A

Betonie heetmen in Griecx Cestron/ ende in Latijn Vetonica oft Betonica/ en also heetet oock inde Apoteke. Den oorspronck van dese namen suldi vinden in mijnen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Betonie/ deen heeft witte bloemen/ en dan der bruyne. Anders en hebben sij geen onderscheet van wortel/ bladerē/ stelen/ aren noch saet.

B

Haetsoen.

Betonie heeft eenen viercanten/ rouwen steel/ die is een elle lanc. De bladeren sijn lanc ende weec/ donckergroen/ ende breeet/ eens deels den Eyckenbladeren gelijck/ ende sijn rontsomme gekertelt gelijc een sage/ en hebben eenē lieflijcken rueck. Dese bladeren sijn oock ter wortelen waert grooter dan bouen aen den steel. Op tsop vande steel wast eē bolleken gelijc eē are/ en daerwt sluypen bloeckens/ waer af de sommige gants bruyt sijn/

E sijn/ende dandere geheel sneewit. Na dat bloeyfel vindtmen inde gaetkens vande aren / swert / lanck / ghehoeckt saet. De wortel is rootachtich ende geveeselt / schier ghelijck die wortel van wit Niescruyt.

Plaetse daert wast.

De bruyn Betonie wast gheerne in de beemden ende bosschen / en in berchachtige coude ende doncker plaetsen. De witte is seltsaem / men vindtse in sommighe bosschen.

Den tijt.

Betonie bloeyt meest in Junio ende Julio.

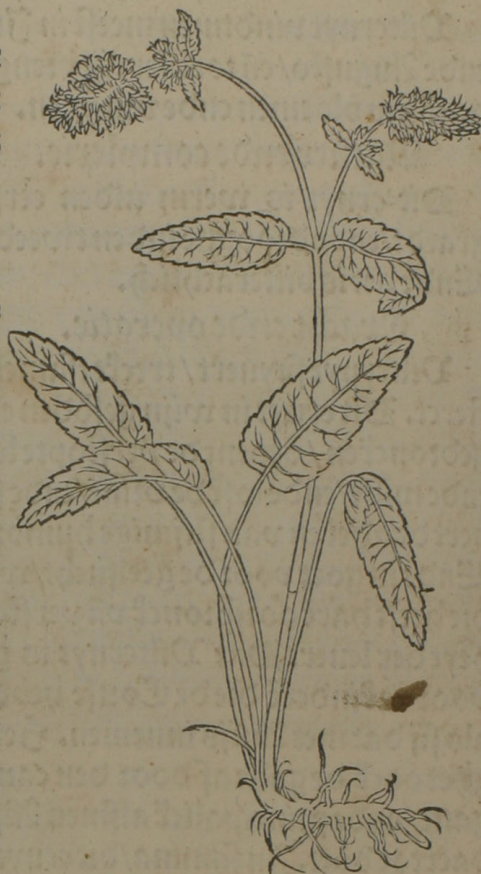
Die natuer ende complexie.

De Betonien sijn werm ende drooge inden eersten graet volcomelick / oft int middel vanden tweeden graedt.

D Cracht ende operatie.

Die wortel tot poeder gestooten en met meede gedroncken / doet spourwē / en iaecht de slimige vochticheyt bouen wt. De bladeren gedroocht / worden seer geveert in medicinen. Een drachma van dien in Mede ingenomen / is goet voor de gene die den cramp hebben / ende tegen alle gebreken der moeder / ende sonderlinge tegen dat opstooten der seluer. Dri drachma van desen cruyde oft bladeren aldus in wijn inghenomen / sijn goet voor de gene die van slangen en nateren gebeten sijn. Men leyt oock dat cruyt op quetsurē / die van veninich gedierte gebeten sijn. Een drachma daeraf in wijn ingenomen ende gedroncken / is goet tot alderhande venijn. Als yemant Betonie te voren inneempt / so en sal hem geen venijn hinderlick oft schadelick sijn. Si lost de vrine / ende breect den steen inde nieren. Si purgeert de longen / de borst en de leuer. Si brengt den vrouwen haer maectsonde / en is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebben / als men se in water siedt en drinct. Si maect saechten camerganck / als men se vier drachma swaer met Mede drinct. Si sterct de digestie / als si tsaonts na den eten een boone groot met gesoden honick ingenomen wort. In dier manieren sullent oock vseren de gene / dien de spise suer opcompt. In cleynen wijn is si goet ingenomen den genen die bloet spourwen. Item den genen die weedom inde huepe hebben / en pine der blasen / als si in water ghesoden is. En is goet den genen die die geelsucht hebben / ende dwater laden. Item den genen die de droogende siecte hebben / en etter en fluymen op de borst. Betonie is seer goet tot lam ledē.

Van Gi-

Van Ginoффelen. Cap. CXXXIII.

Den naem.

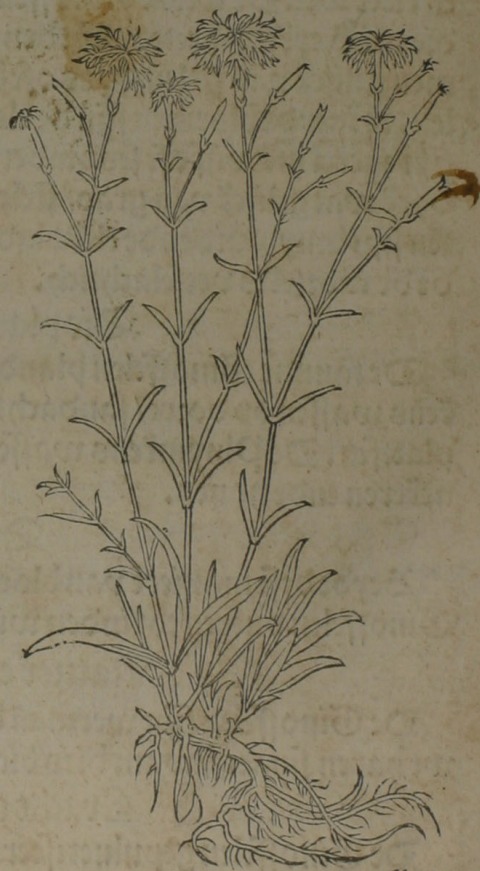
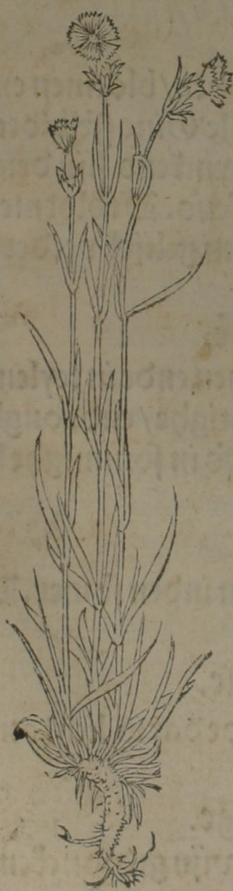
A **D**e Ginoффelen heetmen tot sommighe plaetsen Grasbloemen / om dat haer cruyt is ghelijck als grasbladeren. In Griecx worden dese bloemen Betonice geheeten. En daer door comet datmense noch ter tijt inde Apoteke Tunicas noempt met eenē gebroken naem int stede van Betonicas / also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Gheslecht.

B De Ginoффelen sijn tweederhande / tam ende wildt. De tamme vindt men dubbel en enckele var menigerley coluer. Want sommige van dien sijn gants wit / sommige lijfverwich / sommige root als bloet / sommige donckerroot. Wederom vindtmen Ginoффelen die sijn gescaectiert / als root ende wit / dat is / datter meer roode bladeren sijn dan witte / en wederom sommige wit enderoot. Sommige van desen bloemen sijn oock wit / en met cleyn roode droppelkens besprengt. En sommige sijn root / en met witte streemkens oft melckdruppelkens ghespickelt. De wilde Ginoффelkens sijn oock tweederhande / want sommige hebben satroode oft bina lijfverwe bloemkens met vijfbladerkens / en die heetmen Keykens.

Betonicae.
Cleyne Ginoффelkens.

Garyophyllae sylvestres.
Wilde Ginoффelkens.

r Ende

Ende sommige hebben bruynwitte/
geveeselde/ ghepluymde bloemen/ en-
de die machmen Pluymkens heeten.

Betonica, seu Vetonica coronaria,
Ginoffelen.

Ifaetsoen.

De tamme Ginoffelen hebben bla-
deren schier gelijk Loock/ en die sijn
lanct en smal/ en aschverwich. Haer
stelen sijn ront/ een elle lanct/ en som-
tijts langer/ ende sijn vol knoopen/ en
sij wassen bij een gelijk als buskens.
De bloemen sijn ouer maten schoon
vā coluere/ te wetē wit/ lijfverwich/
donckerroot/ lichtroot/ wit ghespic-
felt/ root gespickelt/ wit ende root ge-
saeckiert/ dubbel/ en enckel/ also als
voor gheseyt is/ ende riecken also wel
als Giroffel nagelen/ en daerom heet
mense oock Nagelbloemen. Alsinen
dese bloemen niet afen breect/ so bren-
gen sij swert saet/ ghelijck als ayeuyn
saet/ ende dat leyt in langhe bollekens
D ghesloten. De wortele is rootachtich
en riekt wel. De wilde Ginoffelskens/
die wi Keykens heeten/ sijn den tam-
men gelijk van stelen/ gras oft bladeren/ knoopen/ bloemen ende wor-
ten. Maer de bloemen sijn de cleynste onder alle Ginoffelbloemen/ ende
sijn enckel met vijf oft ses bladerkens. De Pluymkens sijn den tammen
oock wat gelijk van gras/ stelen ende knoopkens. De bloemen van de-
sen sijn bruynwit/ ende elck bladen is gecloyen gelijk veedertkens. En-
de de wortel is veeselachtich.

Die plaetse daert wast.

De tamme Ginoffelen plantmen in scherven ende in teylen. De Key-
kens wassen op dorre/ sandachtighe/ grasachtighe/ ende onghebowde
plaetsen. De Pluymkens wassen oock van selfs in sommige beemden/
ackerē ende hoven.

Den tijt.

Beyde dese maniere van bloemen vindtmen inden somer. De tamme
Ginoffelen dueren tot inden winter.

Natuer ende complexie.

De Ginoffelen sijn warm en drooghe. Ende dat is licht om mercken
wt haren smaect/ want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

De Ginoffelen gepulueriseert en in witten wijn gedroncken/ sijn goet
voor

Voor slangen/scorpioenen/ ende alderhande steken ende beten van veni-
nich gedierte. En om des wille werden sij voormaels seer gevseert van
de oude meesters tot bewaringe van hare liue. Si sijn goet gedroncken
voor de gene die de vallende sieckte hebben/ en sonderlinge de Keykens.
Si heylen de wonden ende den cancker/ alsment daerin stroyt/ nochtas
salmen de wonden te voren wasschen met sap dat wt desen cruyde ghe-
perst is. Men machse ooc inde spise vseren voor de wormen binnen den
liue. Si trecken oock gebroken beenderen wt. Dat sap gedroncken/ pre-
serueert den mensch voor de Pestilentie/ ende oft yemant die hadde/ so
wort hi verlost. Van dese bloemē maectmen een olie/ die is goet voor de
gene die van eenē verwoeden hont gebeten sijn/ ende tot fistelen en swee-
ringen achter de ooren/ alsment daerop strijct. Dat sap vā Ginoffelen
Inde oogen gedaen/ scherpt dat gesichte. Als sij in water gesoden sijn/ en
men dat werim inden mont houdt/ so vergaet daermede den tantsweer.
In deser manieren drinct ment oock om haest moeder te worden vā kin-
de. Dese bloemē gepulueriseert/ drinct men des morgens vroeck om niet
droncken te worden. Si sijn goet met azijn ende Medeingenomē tegen
dat walgen en spouwen. Si versaechten de pine van dat Podagra/ als
si in water gesoden en daerop geleyt worden. Si trecken wt dat venijn
vā eenē dullen hont/ alsment in deser manierē daerop leyt. Gemerct dan
dat de Ginoffelen so menigerhande cracht en operatie hebben/ so mach-
men ooc Conserue daeraf maken/ gelijk van Violette en Roosen/ en dier
ghelijcke. Dat sap van wilde Ginoffelen is wt nemende goet voor den
steen inde lendenen/ want hi breect dien/ ende iaecht den af met de vrine.

Van Tideloosen. Cap. CXXXIII.

Den naem.

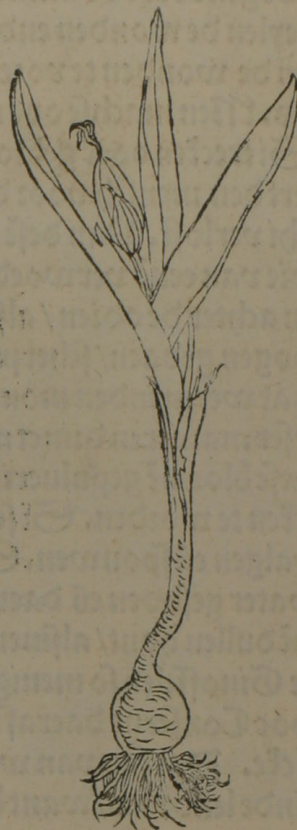
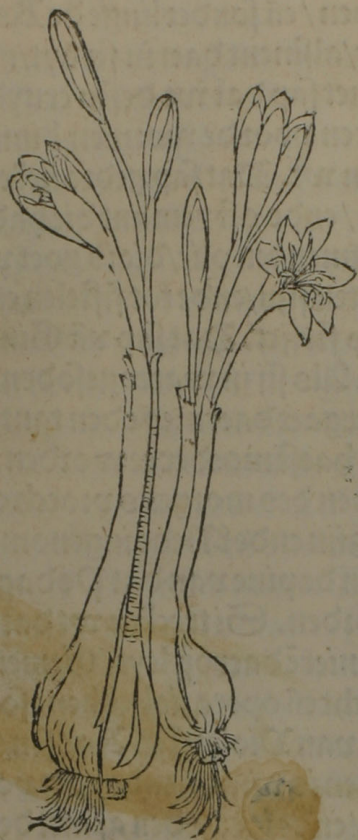
Tideloose wort in Griec ende Latijn Colchicum ende
Ephemerum gheheeten. De Medicijnmeesters hebben
dit cruyt namaels Hermodactylum genoemt. Den oor-
spronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Her-
bario. **Maetsoen.**

Tegen den Herft so comē dese naecte bloemen voort wt ronde bollen/
en die sijn met donckerroode schellen van buyten ouertrocken/ ende van
binnen sijn sij wit/ teeder/ vol saps/ ende suet. Dese bloemen sijn witach-
tich/ oft lijfverwich/ ende elck heeft gemeynlick ses bladeren/ ende binnen
Vgeel clepelkens gelijk inde Lelien/ ende sijn van faetsoen de tamme Saf-
fraen bloemen gants gelijk. Tegen de Lenten comen sijn bladeren wt/
die sijn dick/ vet ende groen/ somtijts drij/ somtijts vier/ ghelijck als an-
der ronde ayeuynachtighe wortelen hebben. Tusschen dese sluyp eenen
steel door/ ende daerop wast een vrucht die is een coedeme niet ongelijc/
ende is vol saets/ ende ront/ ende als die rijp wort/ so wort sij bruynach-
tich/ bina ghelijck als Radijs saet.

r ij Plaetse

Van Tijdeloosen.
 Colchicum.
 Tijdeloosen met de bloemen.

Cap. CXXXIII.
 Colchici folia & semen.
 Tijdeloosen met de bladeren ende saet.

C Plaetse sijnder wassinge.

De Tijdeloosen wassen oueral inde beemden bouen int landt/ende gemeynlick en wast daer geen cruyt so oueruloedich als dit. Elders en ist niet so ghemeyn als daer.

Den tijt.

Inde Lenten wast dit cruyt oft de bladeren. Inden somer/ende sonderlinghe in Junio/wast de vrucht oft dat saet. Inden Herst de naecte bloemen. Inden winter worden sijn ayeuynachtighe wortelen rijp/ende botten alle iaer op een nieu.

D Natuer ende complexie..

Sommighe segghen dat Tijdeloosen werm ende drooghe sijn inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel van Tijdeloosen doot den mensch diese eedt/ghelijck als venijnighe campernoelien. Daeromme en salmense binnen den line niet vseren/want sij maect so oueruloedighen camergancf datter oock dat bloet nauolghet/ende dat daer door/want sij quetsf dat inghewant/ende verbrandt de maghe wonderlijcken seer. Waert dat yemant onwetens dese wortel ghegheten hadde/dien salmen coemelck te drincken gheuen.

Euen. Sommige doen daertoe Eycken loof/eekelen / schellen van Gra-
naetappelen / ende Kuel. Hier toe sijn oock wt nemende goet de binnens-
ste schellen van Castanië / als sij met sap van Wechtreedt / oft met Wijn
gaertrancken / oft Braembesytacken in wijn ghesoden / ende gedroncken
worden. Nochtans sijn de wortelen / cruyt / ende bloemen van Tijdeloo-
sen goet / om alderhande luyfen daermede te verdrinen.

Van Vincorde.

Cap. CXXXV.

Den naem.

A

Incorde / Ingroen / oft Maechdepalm heetmē in Griec
ende Latijn Clematis daphnoides / en inde Apoteke Per-
uinca / en Vinca peruinca. Den oorspronck van dese na-
men hebben wi inden Latijnschen boeck vande cruyden
ghenoech verclaert. Ende heetet daeromme Ingroen /
om dattet altijt groen blijft.

Tsaetsoen.

Clematis daphnoides. Vincorde.

Wt een veeslachtighe gheel wortel
wassen veel cleyn geerdekes met cnoo-
pen / dunne gelijk als Biesen / en dragē
cleyn bladerkens van coluer ende saet
soen de Lauwer bladerē niet ongelijc /
maer si sijn veel cleyn der. De bloemen
sijn purpuren blaw / elck met vijf bla-
derkens / ende en gheuen geenen rueck.

Die plaetse daert wast.

Vincord wast gheerne inde lombre
op vette plaetsen / in sommighe houen
achter de tuynen / onder de haghen / en
de op steenberghen.

Den tijt.

Soewel dat dit cruyt inden winter
groen blijft / want het mach alderhan-
de vorst ende weder verdragen / noch-
tans so bloeyet inde Lenten / ende son-
derlinghe inde Meerte en April meest.
Nochtans heb ick sijn bloemē noch in
Augusto gheuonden.

Natuere ende complexie.

Ingroen treckt tsamen en is bitterachtich / daerom so drooget / noch-
tans sonder scherpicheyte.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt in wijn gesoden en ghedroncken / stopt den loop des buycr /

r iij ende

Ende geneest dat melizoen. Men mengt dit cruyt met melck ende olie van Roosen/ en men maect daeraf een tapken / dat doet men inde moeder om de pine derseluer moeder te doen cessen. Alsmen dit cruyt inden mond houdt ende knowt / so vergaet den tantsweer. Het geneest quetsuren die van veninich gedierte ghebeten sijn / alsment daerop leyt. Alst met azijn gemengt en gedroncken wort / so eest seer nut en bequaem. Het stelpt dat bloeden wt den nuese. En is wt nemende goet voor de gene die bloet spouwen. Summa / dit cruyt machmē wel in groote weerden houden / wāt het heeft seer groote cracht om alderhande bloetloop en fluxien te stelpe.

Van Hofkerse.

Cap. CXXXVI.

Den naem.

Hofkerse heetmen in Griec Cardamum / ende in Latijn Nasturtium / en also heetment noch inde Apoteke. Som-
mige heetent oock Cressionē hortensem. Den oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijn-
schen Herbario.

Haetsoen.

Cardamum. Hofkerse.

Hofkerse heeft eenen ronden steel / een elle lanc / ende de bladerē sijn cleyn ende geclouē. De bloemkens sijn wit / dat saet is geel / ende leyt in breede ron-
de schelpkens besloten / ende is scherp van smake ghelijck als Mostaert.

Die plaetse daert wast.

Dese Kerse saeytmen ende wast ou-
eral inde houe. Sij mach wel alle plaetsen verdraghen / ende en behoest geen mis / ende can oock wel sonder vochticheyt sijn.

B

Den tijt.

Dese Hofkerse bloeyt meest in Ju-
nio / ende brengt daerna haer saet.

Natuer ende complexie.

Dat saet van Hofkerse is werm en drooge inden vierden graet. Als dat cruyt drooghe is / so heuet sulcken na-
tuere ende cracht ghelijck als dat saet. Maer alst noch groē is / so heuet noch een waterachtige vochticheyt bi hem / ende en is door dien niet so scherp / also datment inde spise met broot wel vseren mach ende can.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Dat ſaet is ſcherp/ende door dien der magen contrarie. Het purgeert den buyck. En iaecht de wormen af/als ment met huenic inneempt. Ende maect een cleyn milte. Ende brengt den vrouwen haer maentſtonde. Ende verweect den menſch tot luſt om biſlapen. Het heeft ſulcken cracht gelijck als Moſtaert ſaet. Ende gheneeft alle bladeren ende rappicheyt des hoofts/ende quade plecken ende vleckē. Als ment met huenic mengt ende van buyten opleyt/ſo maket de milte cleynder. Met huenick en water geſoden / ſo iaget de ſluymen ende ſlijmighe humoren vander borſt. Ende daerom eeft ſeer goet voor de gene die corten adem hebben ende tichen. In deſer manieren gedroncken / eeft den ſlangen en giftigen gedier te contrarie. Men maect hier afeenen roock/dien veriaecht oock alle veninich gedierte. Dat ſaet in water geſoden/ende dat hooft daermede gewaſſchen/maect dat hayr vaſt ende ſtijf. Met Gerſten mout ende azijn iſt goet van buyten geapliceert voor de ghene die Sciatica hebben. In deſer maniere verdriuet oock alderhande geſwel. Het maect ſcherpe ſinnen. Alſt in water gheſoden ende ghedroncken wort/ſo iaget de galle af door den camergancē. Het purgeert oock dat hooft/ende ſcherpt dat geſichte. Als ment met vijgen mengt/ende gelijc als een plaecter op de ooren leyt/ſo verdriuet de doouicheyt. Het verdriift ooc de ſchelferen en ſchorſt heyt vande hoofde/als ment met gansen ſmout mengt/en daer op ſtrijct. Men mengt met huenick/ende men ſtrijcket op ſweerē ende vlceraſien die voorts eten. Het verdriift oock de croppen ende clieren/als ment met Boonen meel menghet / ende daer op leyt / ende daerna met een Koolbladt toedeckt.

Van Lelien.

Cap. CXXXVII.

Den naem.

A

Lelien heetmen in Griecr Crinon ende Lirium/ende in Latijn Liliū/ende Roſa Junonis. Den oorspronck van deſe namen ſtaet in onſen Latijnschen Herbario verclaert.

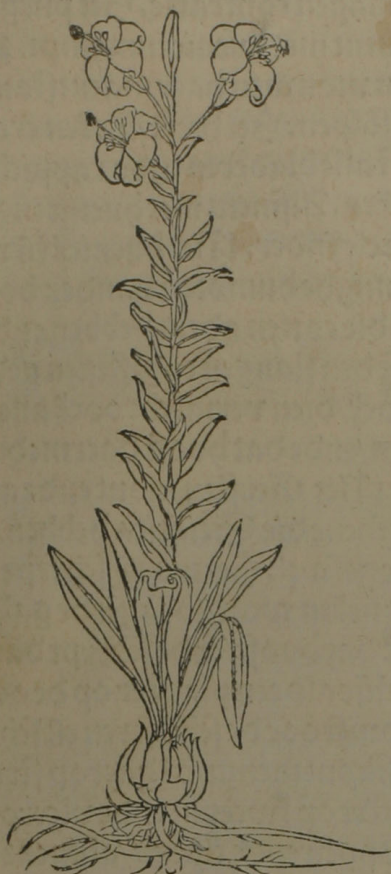
Gheſlecht.

Soewel datter menigerhande Lelien ſijn/ſo en hebben wij nochtans maer tweederhande laten contrefeyten. Deerſte heeten wi witte Lelien. Dander/die wij roode Lelien heeten/dats na mijn achinghe Liliū rufum/daer Plinius af ſcrijft. Ende daerom machmen die wel Roode Lelien noemen.

Haetſoet.

De witte Lelien hebben ſelden meer dan eenen ſteel / ende die is ſomtijts drij ellen lanck. Haer bladeren ſijn lanck / ghelijck de bladeren van Satyrion oft Standelcruyt. Die bloemen oft Lelien ſijn ſchoon wit/en elck heeft gemeynlick ſes bladeren / buyten met ſtrepen onderscheyden

r iij oft ghes

V oft gevouden/ende staen ront bij een/beneden enge/ en bouen hoe langer hoe wijder/also dat elck Lelie een hotte oft cloetken gelijck is. Dat opperste vande bladeren is rontsomme crom omgebogen. Midden inde bloemen vindtmen ses geel bolletkens hangende op ses draeykens/en midden wter bloeme gaet eenen groenen clepel / die is bouen drijcantich ghelijck een colue. De wortel is aeyuynachtich/ ende elck wortel heeft veel schelsere/ ende elck schelser is ghelijck een vet blat van Donderbaer. Aen dese ronde wortel staen beneden veel cleyn wortelkens ende veesclingen. De roode Lelien en hebben maer eenen steel/ die is van onder tot bouen/ op beyden syden becleedt met veel smael bladerkens gelijc Wilgen bladeren/ ende sijn donckergroen van coluere. De bloemen sijn den witten Lelien ghelijck van faetsone/maer sij sijn root ghelijck als vier/ende en hebben geen ruck/vrucht/noch saet. De wortel is wat bruyn/ ende is gesaetsoneert gelijck als de wortel van witte Lelien.

Plaetse daert wast.

De witte Lelien sijn oueral gemeyn/en men plantse schier in alle houen. Maer de roode Lelien en sijn in alle plaetsen niet so gemeyn als de witte. Nochtans sedtmense in veel plaetsen inde houen voor een cyraet.

Den tijt.

De witte Lelien bloeyen in Junio/ende de roode in Maio.

Dienas

D

Die natuer ende complexie.

De Lelibloemen hebben een gemengde nature / want haer substantie is eens deels teeder ende subtyl / ende eens deels grof en eerdachtich / eens deels oock waterachtich ende ghetempert. De bladeren ende wortelen drooghen inden eersten graet / en purgeren / de wortelen nochtans meer dan de bladeren.

Cracht ende operatie.

Olie van Lelien is goet om de nerven ende zenuwen te versaechten / en sonderlinge totter moeder die verbert is. De bladeren ende wortelen verteeren matelick. Ende daeromme sijn si goet tot verbrantheyt van vier / als sij werm daerop geleyt worden / ende den genen die van nateren ghebeten sijn. De wortel alleen gheroost oft inde asschen gebraden / ende ghestooten en ghemengt met olie van Roosen / is seer goet tot verbrantheyt / als ment daerop leyt. Si heylt oock alle ander wonden / als sij in azijn te weyck gelegen heeft. Dat sap vande bladeren met azijn ende huenick gesoden / is een goede medicine tot alderhande versche ende oude wonden oft quetsuren. De wortel met huenick gemengt en gestooten / gheneest de nerven ende zenuwen die afgesneden sijn / en leden die vertroocken oft ontstelt sijn. In deser manieren wort si geyseert / om te verdrinen alderhande vleckten ende smetten der huyt / ende sonderlinge int aensicht / ende loopende sweeringen / ende de schellen vanden hoofde. De voorszeyde wortel gestooten met azijn / Bilsencruyt ende Terwen meel / ende op geswollen ende ontsteken manlickheyt geleyt / doet de pine vergaen / en versaecht dat geswel. Dat saet is goet gedroncken van den genen die van slangen gebeten sijn. De bladeren blusschen dat wildt vier / als sij noch groen sijn. De wortel in wijn gesoden / ende drij dagen sonder ophouden op ether oogen gheleyt / doet die vergaen. De wortel met olie gesoden ende gestreken / doet dat hayt wederom wassen na de verbrantheyt. Dat sap vanden bloemen ghestreken / maect sweeten / ende verteert dat etter.

Van Cauwoorde. Cap. CXXXVIII.

Den naem.

A

Auwoorde heetmen in Griec Colocyntha / en in Latijn Cucurbita / en also heetment noch inde Apoteke. De oorsaken ende oorspronck van dese namen staen in minen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

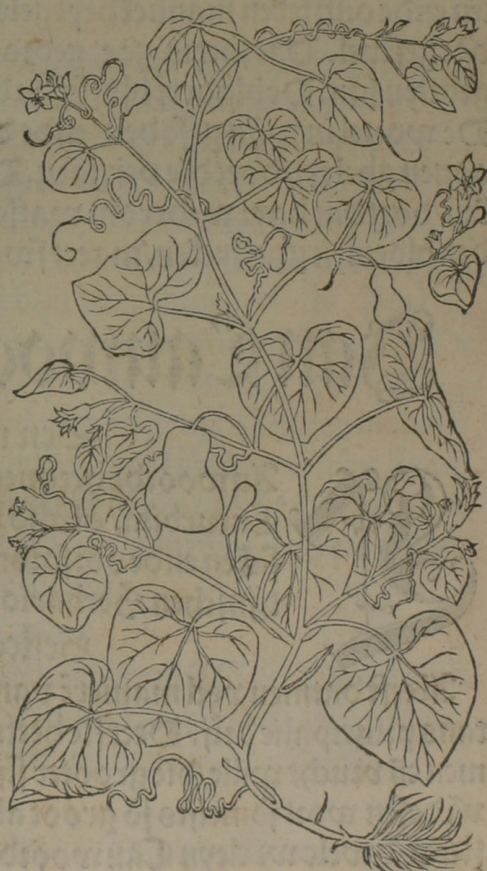
Allest datmen veel manieren van Cauwoorden vindt / so sijnder nochtans principalic drij. Deerste heetmen groote Cauwoorde / om haer bloemen en vrucht wille / die groeter sijn dan ande Cauwoorde / wat de vrucht van desen wort somtijts so groot als eenen middelbaren stooop. Dander geslecht / dwelc wi cleyn Cauwoorde heeten / heeft minde bloemen en vruchten / waer af

Vwaeraf de sommige oock recht ende slecht sijn / ende de sommighe crom gheboghen als hoornen. Dat ander gheslecht / lange Cauwoorde ghe-naempt / leuert een schoon langhe vrucht. Anders sijn dese gheslechten / ende principalick dat eerste ende leste / malcanderen niet seer onghelijck van bladeren / ghelijck oock de figure dat claerlick bewijst.

Maetsoen.

De Cauwoorde hangt met haer rancken en clauwieren aen cruyden / boomen / ende aen al wat si geuaten can / en climpt daeraen op. Anders / met dien dat haer stelen seer onsterck sijn / cruypt sij op deerde / en breydt haer seer wijt wt. De bladeren sijn ront / gelijck groote Clisse bladeren oft **C**Manfooren. De bloemen sijn wit / maer die van den eersten geslachte sijn een luttel bruynachtich / en die sijn tweederley. Deerste sijn gants wol-achtich / aen te sien als witte Rooskens / elck bloem met vijf oft ses blade-ren / die vallen op den derden dach af sonder enige vrucht. Dander bloe-men sijn cleynder / maer achter aen elcke siemen een vrucht ghelijck als cleyne wilde houdtpeerkens. Als de bloemen verdwinen / so wast de vrucht toesiens / ende sommighe van desen worden groot ende rondt / die ande-re cleyne ende rondt / ende sommighe seer lanck ende oock rondt. Naer al le dese vruchten sijn eerst groen / ende daerna worden sij vael / bleeck geel / oft lijfverwich. Inden voorsyden Cauwoorde wast dat saet / dat sijn breede ende dunne greynen.

Colocyntha. Grootte Cauwoorde. Cucurbita minor. Cleyne Cauwoorde.

Die

D Die plaetse daert wast.

Cauwoorde wast geerne op voghtige en waterachtige plaetsen. En bij gebreke van dien/ so moetē sijn dicwils met water genet worden/ oft anders en connen si niet opwassen. Het is een cruit dat alle iaer moet gesaeyt worden.

Den tijt.

Cauwoorde salmen inden April saeyen/ so bloeyt si dan in Junio. Die vrucht wort met lanckheyt van tijde rijp. En daeromē so en connen sijn niet wel rijp saet leueren voor den Herft.

Natuere ende complexie.

Alle Cauwoorden groot en cleyn/ rondt ende lanck/ sijn cout ende voghtich inden tweeden graedt.

E Cracht ende operatie.

Cauwoorde row ghestooten/ versaecht de swellingen/ desgelijck ooc de hitte der ooghen/ ende dat Podagra/ als men die daerop leyt. Dat sap van gestootē Cauwoorden alleen oft met olie van Roosen inde ooren ghedaen/ doet de pine vergaen. Het is oock goet gestreken op verbrantheyt. Dat sap wt geheele Cauwoorden ghedowt/ en met huemic gedroncken/ maect saecht inden buyck. Als yemant wijn giet in een groen Cauwoorde/ ende laet dien also daerin sekerē tijt inde locht staen/ ende drinct dien daerna nuchteren/ die crijcht saechten camer ganck. Cauwoorden gegeten/ verslaen den dorst/ maer sijn sijn der magen seer quaet row gegeten/ want sijn sijn seer swaer om verteeren/ en ouermids dien maken sijn dat de mage moet opworpen. Ende daeromē als men die inde spijsē vseren wil/ so salmen se te voren sieden/ roosten oft braden. De schorsse van Cauwoorden tot asschen ghebrant/ ghenest de verbrantheyt wonderlijcken seer. Dese asschen genesen oock de sweetingen oft vlceraetie vande manlickheyt. Dat saet van Cauwoorden drooghe ghepulueriseert ende inde wonden gestroyt/ maect dat se wederom met vleesch worden gevult. De oude Cauwoorde rancken met azijn ende soeten wijn inghenomen/ ghenesen dat roode melizoen. Cauwoorde is goet voor de borst/ longen ende blase/ ende sonderlinghe als sijn te seer verhitet sijn. Alle de ghene die coudt ende voghtich sijn van natuere/ die sullen haer van Cauwoorden wachten. Ende oock alle de ghene die pijnē inde dermen/ ende dat crinsel hebben.

Cucurbita longa.
Langhe Cauwoorde.

Van Coloquintida. Cap. CXXXIX.

Den naem.

A Coloquintida heetmen in Griecx Colocynthis ende in Latijn Cucurbita sylvestris. Inde Apoteker heetment Coloquintida. Men mocht ooc wel wilde Canwoorde heete. *Haetson.*

B Coloquintida cruypt met sijn rancken ende bladeren op der eerden. Ende de bladeren sijn heel row/aschverwich graw / rontsomme doorhackelt / in alle manieren gefaetsoeneert gelijck bladeren van Citrullen. De bloemen sijn bleeckgeel en niet seer groot. De vrucht is gants ront / van faetsoene ghelijck een belle. Van coluer is sij eerst groen / en daerna wort si geelachtich / ende is binnen bol gelijc een spongie / met veel keern besedt / ende bitter van smake.

Colocynthis. Coloquintida.

Plaetse daert wast.

Coloquintida en wast hier te lande niet van selfs / maer men moetse setten ende saeyen. Sij en can oock niet wel opcomen oft vrucht brenghen in onse contreye / want si wilt een werm landt hebben.

C Den tijt.

Si bloeyt indē somer / ende brengt haer vruchten seer spade int leste van den Herft. Dese vrucht en salmen niet vergaderen tot dat sij bleeckgeel wort. Si houdt haer cracht ende operatie vijfsaer lanck.

Natuer ende complexie.

Coloquintida is werm ende drooghe inden derden graedt.

D Cracht ende operatie.

Dat merck van Coloquinten appelen een halfdrachma swaer inghenomen in huenick / purgeert en iaecht de taey slijmicheyt wt door den casmusganc. Men mach oock met myrrhe ende huenick pillen daeraf maken ende vsen. Dat merck van Coloquinten appelen sonder saet / ghebruycken inde clysterien der gheenre die Sciatica hebben / en lam sijn / ende weedom inde dermen / ende dat crinsel hebben. Alsinen Coloquinten appelen wtholet / ende Mede oft sueten wijn daerinne siedet / en men dien na dat hi couit gheworden is / drinck / so purgeert hi / ende drijft de slijmige humoren wt. Maer Coloquint is der magen wter maten quaet.

Ende

¶ Ende daeromme so waert wel behoorlick dat de Ouerheyt punitie ende correctie deden ouer dese landloopers en quack saluers / die den lieden van dese medicijne so stercken purgatie gheuen / dat haerder vele haren geest opgeuen. Maer al ist dat de Coloquintida een stercke medicijne is / nochtans machmense inder noot wel aldus besigen / Maect eenen appel binnen hol als hi wel rijp is / ende legt dat merck met den keernen in een glaesken met wijn / en latet vier oft vijf vren weycken / daerna so doetet door een doeccken / ende drinct dien wijn / die sal v saechtelyck purgeren. Maer als men eenen goeden Medicijnmeester crighen mach / so salmen de Coloquintida laten varen. Met dat sap dat wt de groen appelen ghe dowt is / salmen bestrijcken de ghene die dat Sciatica hebben.

Van Queappelboom. Cap. CXL.

Den naem.

A ¶ Queappelen heetmen in Griec ende Latijn Cydonea / ende Cotonea. Den oorspronck van dese namē hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

De Queappelen sijn tweederhande. Sommighe van dien sijn ront / cleyn / ende van goeden ruck. De andere sijn grooter / sueter ende niet so amper. Deerste dat sijn de rechte Queappelen / gheheeten Cotonea / ende dander Strutha.

Cydonea. Queboom.

Maetsoen.

B Den Queboom is eenen appelboos seer gelijck / wtgenomen dat hi niet so groot en wort. Want de vruchten ouerladen den boom / also dat hij niet om hooghe ghewassen en can. Sijn bladt is wat smal / ende op de syde ter eerdenwaert witachtich. Dat bloeyfel is purpuren met wit gemengt. De Queappelen eer sij rijp wordē / so sijn sij groen / en daerna geel / met wit oft graw wolcken ouertrocken / en met wtgehoalde strepen onderscheyden / ende hebben eenen lieflijcken ruck.

Plaetse daert wast.

De Queen wassen hier ende ghinder inde houe aldaermense plandt. Nochtans beminne sij conde en vocht

Ctighe plaetsen/ende sonderlinghe op pladt landt/ende in valleyen.

Den tijt.

De Queden bloeyen langsaem / en sijn schier de leste onder alle bloeyende boomē / ende daerom worden haer vruchten oock seer spade inden Herstrijp.

Die natuer ende complexie.

De Queden sijn amper/ende trecken seer tsamen/ende ouermids dien so vercoelen sij inden eersten graet/ende droogen inden tweeden.

Cracht ende operatie.

De Queden sijn goet voor de maghe. De Queappelen row / sijn goet voor den loop des buycr / ende voor de gene die dat roode melizoen hebben/ende die bloet spouwen. Queappelen in water ghesoden/iaghen de moeder die wten liue gaet/wederom opwaerts/alsmen die daerop leyt. Smedekens van Queappelen in huenick ghesoden/oft met huenick ghesconfijt/lossen de vrine/en den seluen huenick is der maghe seer goet. Van **D**row Queappelen maectmen een plaester/die is goet ouergheleyt den genen die den loop des buycr hebben/ende tot de hitte/ende tot dat opworpen vander maghe. Quede bloemen groen ende drooghe in wijn ghesdroncken/sijn goet tot hittighe ooghen/ende voor de gene die bloet spouwen / ende den loop des buycr hebben / ende voor de vrouwen die den vloet te ouervloedich hebben. Dat wolcken dat op de Queappelen wast/in wijn ghesoden/gheneest den Carbuncel/alsment daerop leyt. Ende doet dat haer wederom wassen/alst yemanden wtvalt. Queappelen na den eten ende drincken ghebruyc / en laten de vapueren niet int hooft climmen. Als de bevruchte vrouwen dickwils Queappelen eten/so crighen sij subtyl verstandighe kinderen. De beste onder de Queappelen dat sijn de gene die cleyn/ront/ende goet van ruecke sijn. De ghesoden Queappelen sijn saechter ende lieflijcker inde spijsse te gebruycken/ende en trecken oock niet so seer tsamen als de rouwe.

Van Castanien.

Cap. CXLI.

Den naem.

A Castanien heeten in Griecx Dios balanos / ende in Latijn Jouis glandes / Sardiane glandes / ende Castanee. Den oorspronck van alle dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gaetsoen.

Den Castaniboom is den Nootboom niet seer onghelijck / maer sijn bladt is rondsomme ghesaecht oft ghekertelt/gefroncelt ende row. De vrucht van desen boom is seer vast ende keernachtich / op deen sijde kael ende effen / ende op dander sijde hoochachtich ende rondt. Sij is oock met drijerhande schelpen oft schellen bedeckt. Deerste is seer dunne/rootachtich

Vachtich ende bitter/dander is seer taey
ende bruyt/de derde ende buytenste
is seer row gelijck eenen Eghel.

Die plaetse daert wast.

Den Castanyboom wast gheerne
inde lombre/op plaetsen die teghent
Noorden liggen/het sij berch oft dal.

Den tijt.

Den Castanyboom wort groen in
de Lenten/ende leuert sijn vruchten
seer spade.

Natuere ende complexie.

C De Castanien trecken tsamen/en-
de hebben de nature vande Eeckelen/
ende daerom heetense oock Jupiters
Eeckelen. Sij sijn werm ende droo-
ghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

Castanien sijn onder alle Eeckelen
de beste/ende onder alle ander wilde
vruchte voeden sij seer merckelick. De
binnenste keerne van Castanië is goet
den genen die Tijdeloosen ghedroncken oft ghegeten hebben. De Casta-
nien stoppen den loop des buycr. Ende sijn goet voor de ghene die bloet
spouwen. Castanien in asschen oft in eenē eerden pot drooge gebraden/
en met huenic nuchteren ingenomen/sijn goet voor de gene die den hoeft
hebben. Castanien met haer schelpen in water ghesoden/ende daer af ge-
droncken/is goet voor de ghene die bloet spouwen/ende die dat root me-
lizoen/ende den loop des buycr hebben. De binnenste schelp die ouer de
keerne is/alleen ghesoden ende ghedroncken/stopt den loop des buycr
D wter maten seer/also dat sij oock beledt dat sommighe purgation die te
seer wercken niet en connen geopereren. Nochtans maken Castanien pi-
ne int hoeft/ende maken veel windts/ende sijn swaer om verdouwen/
als mensē row eet. Naer gebraden sijn sij veel bequamer om nemen/ende
letten minder. Gebraden Castanien ghestooten/sijn den genen goet
die van eenen verwoeden hondt ghebeten sijn/als mensē met huenick en-
de sout daerop leyt. Si sijn goet tot herde gesworen vrou-

wen borsten/als mensē met Gersten meel ende
azijn daerop leyt.

Van Notenboom. Cap. CXLII.

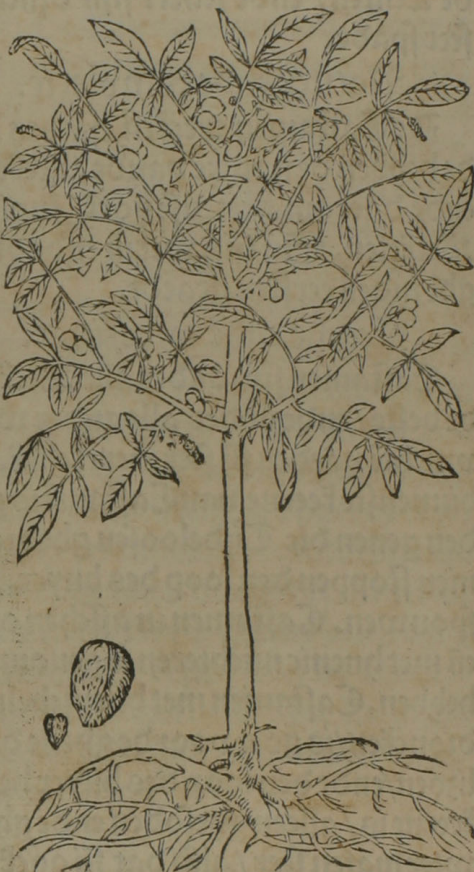
Den naem.

A En O kernootboom heeft in voorleden tiden bi den Grieken eenē heerlijcken naem gehad/want si hieten dien Caryon basilicum/gelijc ooc in Latijn Regia nux/dats te seggen Coninck note. Si wort oock Persica nux en Juglans genaemt/om des wille dat si wten lande van Persen eerst werfin Griekenlant ouergebracht wert.

Ufaetsoen.

Caryon basilicum. Nootboom.

Den Nootboom is groot/en heeft veel wortelen en eenen hooghen stam met veel wtghestreckte tacken. Desen stam wort somtijts so dick/datmē hē niet omvademē en can. De schorsse die is geerne row geclouē. De bladerē sijn breed en lanck/en hebben eenen lieflijcken rueck/nochtans sterck. Desen boom maect een breede schaduwe oft lombze/maer sijn seer ongesont. Int beginsel vande Lentē brengen si gelijc als cattēkens/die ontpluycken haer en wordē geel/en hangen nederwaerts en vallen voorts af. Na desen so volgt de vrucht daerna/ende die is eerst bedect met een groen schelpe/en daerna met een herte houdtachtige/en ten lesten met eē teeder dunne schelpe. De keernen vander note binnē en sijn niet effen/maer ghecronckelt/ende onderscheyden met een houdtachtighe schelle tusschen beyden.

Plaetse daert wast.

C De Noteboom wast geerne op bergen/want waterachtighe plaetsen sijn hem gants contrarie. Hier te lande wast hi in veel hoven.

Den tijt.

Den Noteboom wort groen/als den Westwint begint te waeyen/en en begint bouen niet int opperste gelijck als ghemeynlick alle ander boomen/maer ter sijden. Si leuert rijpe vruchten inden Herft.

Natuer ende complexie.

De Notē hebben een ander nature als sijn noch gruen sijn/dan als sijn rijp sijn/also wi hierna in haer operatie bewijssen sullen.

Die cracht ende operatie.

De bladeren ende schelpen van O kernnoten trecken tsamen/desgelijck oock

Dooch de noten diewyl si noch versch sijn. De olie die wt de noten geslagen wort/heeft cracht om verteere. Tsaep dat wt de groen schelpen vā Oker noten gedoot wort/heylt de sweeringen binnens monts/ met huenic gesoden wesende. Als de schelpen dor wort/so droocht si seer/ ende is subtyl van substantien. De Lombaertsche noten oft Oker noten sijn swaer om verteeren/ en hinderlick voor de mage/ en vermeerderen de galle/ sonderlinge als si met heete mage gegeten worden/ si maken pine int hooft/ ende sijn schadelick den ghenen die hoesten. So wie spouwen oft ouergeuen wil/ die sal te voren Oker noten nuchteren eten. In deser manierē contrarieren sij oock alle dootlick venijn/ als si met vigen ende Ruyte ghenuttet wordē. Als yemant veel van dese noten etet/ so iagen si de breede wormē wtē line. Met huenick en Wijnruyte gemēgt sijnde/ sijn si goet tot sweerende borsten en versette leden/ alsment daerop leyt. Si sijn oock wtneemde goet tot beten van menschen/ oft van honden/ als sij met ayeuyn/ **E**sout/ en huenick gemengt/ en daerop geleyt worden. Notē met den schelpen te puluer verbrant/ ende op den nael geleyt/ doen dat crimsel indē buyck cesserē. De schelpen te puluer verbrant/ en met wijn ende olie ghemengt/ en dat hooft daermede gesalft/ maect schoon hayr/ ende bewaret dattet niet wt en valt. De keernen vanden noten ghepuluerizeert/ en met wijn getempert ende gedroncken/ stoppen den vrouwen maentsonde. De oude notē keernen sijn goet tegen dat wtuallen des hayrs/ als sij ghestooten en daerop geleyt worden. De versche Oker noten en sijn der mager niet so quaet als de oude. Met dese noten verdriyft men de blaw plecken vanden line/ als sij gestooten sijn/ ende men die daerop leyt. Met de noten verliest de Knooploock ende Ayeuyn sijn scherpicheyt. Quetsuren die van eenen verwoeden hondt ghebeten sijn/ heylmen met de keernen van noten/ als yemant nuchteren die knowt/ ende daerop strijct.

Van Goudbloem.

Cap. CXLIII.

Den naem.

A**G**oudbloem wert in voorleden tiden in Latijn Caltha oft Calthula geheeten. Ende dien naem is sinder tijt wat verandert geworden/ ende hebben dese schoon bloeme Calendula geheeten/ also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert hebben. In Querlandt heetmen se Ringelbloeme/ om haers saets wille/ want dat is crom ende rondt gheboghen ghelijck een ringesken.

Maetsoen.

Goudbloeme is een cruyt ghelijck een boomken met veel tacken/ ende sijnen steel is somtijts twee spannen oft eenen cubitus lanc en houtachtich. De bladerē sijn lanc/ en voor een luttel scherp toegaende/ nochtans sijn sommige van dien meer rondt dan scherp. Aer de bloemen comen/ so wassen op de stelen eerst knoppēkens ghelijck als groen Vlas bolle-

s iij kens/

Van Goutbloem.

Cap. CXLIII.

Caltha.

Goutbloem.

Bkens / die ontpluycken haer dan / ende worden schoon sassaen gheele bloemen / wtghespreyt ghelijck een sterre / binnen ende buiten seer wel rieckende / maer dien rueck is sterck. Als de bloemen asfallen / soo worden dat ronde bollekens / dat is haer saet. Ende als men die van een doet / soo is elck sadeken te samen rondt gheboghen gelijck een ringeskens oft Scorpioen steerten. De wortel is slecht / wit / ende vee selachtich.

Vlaetse daert wast.

De Goutbloeme wast schier ouer al inde hoven / en wort gesaeyt. Want so waer sij wast / daer saeyt sij haer sel uen alle iaer.

Den tijt.

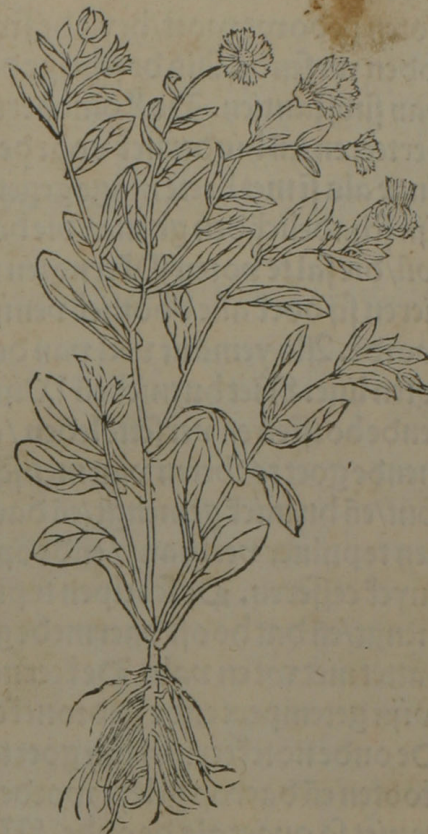
C Sibloeyt vandē Mey af / allet iaer door / tot schier inden winter.

Natuer ende complexie.

De Goutbloeme is werm en drooghe van nature / dwelck men lichtelick mercken mach aen haren sinaec / also wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bloemen van desen cruyde in wijn inghenomen ende gedroncken / brenghen den vrouwen haer maentstonde. Des ghelijcken doet oock dat cruyt in wijn ghesoden ende gedroncken. Ende het doet oock den tandzweer cesserē / als ment also ghesoden een wijle inden mondt houdt. De bloemen ende dat cruyt ghedroocht / ende aen ghesteken / ende den roock van onder op ontfanghen / trect de secondine na hem met crachte. Dese bloeme in looghe gheleyt / maect schoon geel hayr.

Van Benedictenwortel. Cap. CXLIIII

Den naem.

A Benedictenwortel heetmen tot onsen tijden Garryophyllata / om des wille dat de wortel van desen cruyde rieckt ghelijck als wel rieckende Geroffel nagelen. Maer hoe sij voortijts gheheeten heeft / ende oft sij den ouden meesters bekent is gheweest / dat en weet ick niet.

Gheslecht.

B

Geslacht.

Wij hebben tweederley gheslechten van Benedictenwortel gheuonden. Dat eerste inde hoven/ende is veel teerder van bladeren/bloemen/ende bollekens/ofst hasenpootkens / dan dat ander dat op onghebowde plaetsen wast/ende waeraf de bloeme niet alleen grooter/maer ooc geel is ghelijck Saffraen. Want de bloeme vanden eersten cruyde is bleekgeel. Ende daerom hebben wij dat eerste ghenoemt Tam Benedictenwortel/ende dat ander Wilde Benedictenwortel. Anders spreken sommighe van noch een gheslechte van Benedictenwortel/ende dat is desen voorghenoempden cruyden seer ghelijck van bladeren ende saet. Maer mids dien datter een onderscheedt is aen de bloemen / dewelcke den hollen bruynen lijfverwigen bellekens oft cymbalen ghelijck is / ende aende wortel die lanc/slecht/sonder veeselen / ende sonder rueck is/so en houde ickt voor geen gheslechte van Benedictenwortel.

Haetsoen.

Benedictenwortel heeft eenen steel die wast anderhalfelle hooge / en is hayrachtich ende ront / ende draecht gemeynlick drij bladeren die sijn rondtsomme ghefertelt / row ende donckergruen / ende staen aen eenen langhen steel. Die onderste bladeren sijn wat ronder ende grooter

Garyophyllatum hortense.
Gariofyllaet.

Garyophyllatum sylvestre.
Wilde Benedictenwortel.

C dan die opperste. Men elck ledt vanden steel staen twee oft drij cleyn bladerkens. Inde midden beghint hem dat cruyt in sommighe tacken te deylen / ende op top van dien wassen bleecke oft soffraengeel bloemē. Als dese afvallen / so wordet een hayrachtich bolleken / dat is gesformeert gelijck een hasenpootken / ende dat is dat saet. De wortel is binnen root: verwich / ende buyten hangen daer veel geel veeselingen aen / en sij rieckt gelijck als Geroffel nagelen.

Die plaetse daert wast.

Deerste plandmen inde houe / want daer wort sij wat teerder dan de wilde / de welcke schier oueral inde lombrie bi tuynen en heggen wast.

Den tijt.

Sij bloeyen beyde in Maio ende Junio.

Natuer ende complexie.

De Benedicten wortelen sijn werm en drooge inden tweeden graet / also wi in Latijn lanck ende breet gheprobeert hebben.

Cracht ende werckinge.

D De Benedicten wortelen gebruyct men tot veel dinghen. Sommige maken dese suyuer ende schoon / ende drooghense / ende bespraeyense met azijn / ende leggense also in kisten ende scapraeyen / op dat de cleederen wel daerna riecken souden. Dese wortel in wijn gesoden ende also werm gedroncken / sterct de digestie vander maghe / ende doet dat crimsel binnen den lijue cesserē. Si oepent oock de leuer / als sij in deser manieren ghevseert worden / ende verteeret de slimighe humoren ende sluymen die op de borst vergadert ligghen. Dese wortel gedroocht ende gepuluerizeert / ende daerna in wijn inghenomen / is goet teghen alderhande venijn. Benedicten wortel ghesoden ende ghedroncken / gheneest alderhande wonden ende quetsuren van binnen. Ende oock de quetsuren van buyten / als mense wascht met wijn oft water daer dese wortel in gesoden is. Dese wortel in wijn gesoden / ende den damp daer af van onder ontfanghen / oft de wortel daerop geleyt / brengt de vrouwen haer cranckheyt.

Van cleyn Centorie. Cap. CXLV.

Den naem.

A cleyn Centorie oft Santorie heet in Griec ende Latijn Centaurium minus / febrisfuga / en sel terre. Den Vorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijnschen boeck vande cruyden.

Haetsoen.

Cleyn Centorie is S. Jans cruyt oft Hofmageleyne niet onghelijck. Sine steel is meer dan een spanne lanck / en met canten / en heeft boue veel neuenschuetskens / daerop wassen schoon roode lijfverwige bloemē. En dat worde cleyn hawkes / niet veel grooter dan Terwe cozenkes. De bla-
deren

Van cleyn Centorie.

B deren sijn cleyn ende lancachtich / den cruyde van Hofinageleyne gelijk. De wortel is cleyn / slecht / houtachtich / ende en wort inde medicine niet geuſeert.

Die plaetſe daert waſt.

Al eest dat Dioſcorides ſcrijft dat cleyn Centorie op natte ende vochtige plaetſen waſt / nochtans iſt elckerlijken koudt ende kenlick / dattet bij ons ghemeynlick op herde / dorre / grasachtige velden ende beemden waſt.

Den tijt.

Cleyn Centorie bloeyt in Julio / ende ſijn bloeyſel duert tot inden Herſt.

Natuer ende complexie.

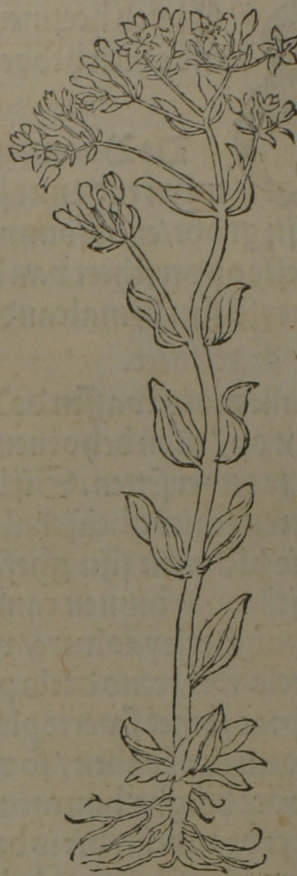
Gemerct dat de Centorie ſeer bitter is / ſo iſt licht om mercken dat ſi ſonder ſcherpheyte verdroocht en verwermt. Sitreckt oock een luttel tſamen / ende daerom dient ſij wel tot de wonden.

Cracht ende operatie.

C Dit cruyt gruen gheſtooten / heylet de wonden / alſinent daerop leyt. Het ſuyuert die oude wonden te voren / ende heyltſe daerna toe. In wijn oft water gheſoden ende ghedroncken / ſo iaget de galle ende ander taey humoren af door den camerganc. Het is oock goet voor de ghene die weedom inde huepe hebben alſinen een clyſterie daeraf maect / want het verſaecht de pijn. Dat ſap is goet tot medicijnen / diemen tot den ooghen ghebruyckt. Alſinent met huenick menghet / ſo maket claer ooghen. Een tapken in dat ſap van deſen cruyde geweyct / ende inde moeder gedaen / brengt den vrouwen haer maentſtonde. Dit ſap alleen geuſeert ende gedroncken / is goet tot alle ghebreken van nerven oft zenuwen / ende ſpanaderen. Dit cruyt verteert ouergroote fluxien die binnen den lijue ſijn. Het oepent oock alderhande verſtoptheyt der leuer. Ende is wtneemende goet tot een herde milte / van buyten daerop geleyt / ende oock gedroncken. Alſinen dit cruyt ſommighe daghen lanc des auonds ende morghens drinct / ſo doodet de wormen / ende iaecht die af.

Cap. CXLV.

Centaurium minus.
Cleyn Centorie.

Van Boos

Van Boonen.

Cap. CXLVI.

Den naem.

A

Boonen heetmen in Griecx Cyami/ ende in Latijn Fabe/ ende dien hebben sij noch inde Apoteke behouden.

Geslacht.

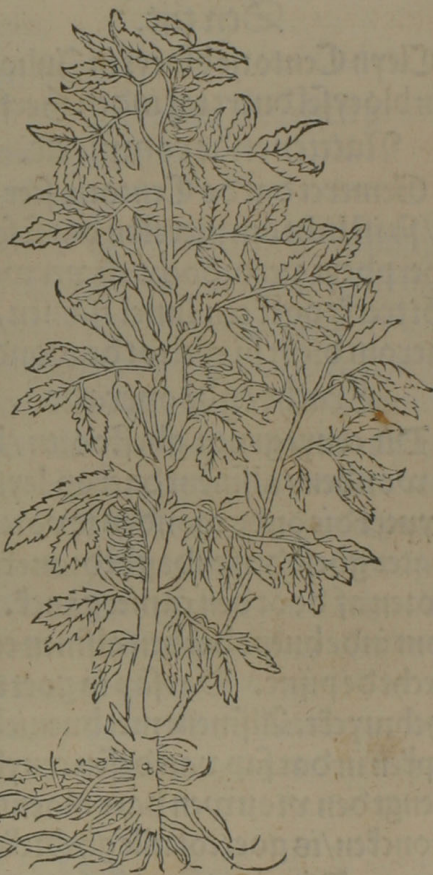
De Boonen sijn menigerhande. Sommige sijn ghemeyn ende niet seer groot/ ende die staen hier ghemaelt. Dander sijn groot/ ende sommige van dien sijn bruyn/ en sommige sijn geel. Dmeeste onderscheet van de Boone is inde vrucht/ want van cruyde ende bloeyfel sijn sij malcanderen gelijk.

Haetsoen.

Cyami.

Boonen.

Onder alle moes wassen de Boone alleene recht op/ en behoeuen gheen stecken om te onder setten. Sij hebben dicke bladeren schier ghelijck als Porseleyne. Die bloemen sijn ghesaetsoneert ghelijck eenen hinnen cam/ ende sijn van menigherley coluere/ want si sijn eens deels wit/ eens deels purpur bruyn/ bespraeyt met swerte pleckes. Als dese bloemen afvallen/ so wassen daerna groote langhe hauwen/ ende daerinne leyt de vrucht/ die is breet gelijk als eens menschen naghel aende handen oft voeten/ ende sijn somtijts bruyn/ ende som geel oft groen/ ende en hebbē niet eenderhande coluer. De wortel is slecht/ houtachtich ende vee selachtich.

Plaetse daerse wassen.

De Boonen wassen geerne in vette eerde. Men sedtse oueral inde hoven.

Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio/ ende leueren daerna haer vrucht.

Natuer ende complexie.

C

De Boonen sijn coudt ende drooghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

De Boonen maken veel windts en inflatien als men se etet/ sij sijn hert om verteeren/ ende brengen vreemde veruaelijcke droomen/ nochtans sijn sij goet totten hoeft/ maer sij doen de mage opworpen. Als sij met de schellen in water ende azijn gecoocht sijn/ en men die also etet/ so stoppen sij den loop des buycx/ ende dat roode melizoen. Boonen ghegeten/ sijn goet tegen dat ouergene. Als men Boonen siedt/ so sal men dat eerst water wtgieten/

Dwtghieten / ende also maken sij minder windts. De Boonen row ende groen gegeten / sijn der maghen schadelijcker / ende maken meer windts. Boonen meel alleen oft met Gersten mout gemengt / ende op heete wonden en inflammationen geleyt / versaecht de selue. Het maect ooc de litteecken oft plecken van quetsuren / schoon en effen gelijck dat ander vel daer bij. Boonen meel is goet geleyt op vrouwen borsten / alst melck gheclontert is. Met huenick ende Fenigrieck meel gemengt sijnde / so scheydet en verteeret de sweringen ontrent den ooren / en tgeronne bloet inde oogen. Met Roosen / wier oock / en wit vanden ey gemengt sijnde / so doetet wtuytende oogen sincken / ende verdriift oock ander geswel / alsment daer op leyt. In azijn geweyct sijnde / so ist goet tot de sterre / ende als yemant in sijn ooge geslagen / ende die gequetst is. Boonen sonder sluymen gheknawt / en bouen troorhoofst geleyt / doet de vlore oft fluxien wten hoofde cesseren. In wijn gesoden / genesen sij geswollen manlicheyt / alsment daer op leyt. Si doen oock de swerte ende witte plecken vergaen / die een mensch op sijn lijf heeft / alsment die daer op strijct. De schellen van Boonen gestooten / ende op de plaetse daer dat hayt wtgetrocken is / gheleyt / maect dat daer geen hayt meer en wast. Als sij met Gersten mout / aluyn / ende olie gemengt worden / so verteeren ende verdriuen sij de croppen en clieren / alsment daer op leyt. De keernen van Boonen suyneren / maer de schellen trecken tsamen. De Boonen in water gesoden / ende met swinen smout ghemengt / sijn goet tot dat Podagra / want sij verteeren / en versaechten de pine. Boonen meel met azijn gemengt / sijn goet tot gequetste spanaderen oft neruen / alsment daer op leyt. Boonen gestooten / sijn goet gheleyt op den brandt.

Van Consolida.

Cap. CXLVII.

Den naem.

A It cruyt dat wi bi onsen tijden Consolida heet en oft Solidago media / is een goet wondē cruyt. Naer oft de oude meesters in voorleden tijden dit cruyt gekent hebben / daer asen heb ick geen sekerheyt.

Maetsoen.

Dit cruyt crijcht eenen viercanten gebayden steel / en daeraen wassen van lede tot lede altijt twee rouwe en hayrachte bladeren / die sijn rontsomme gekertelt / en sijn den bladeren van Nunte niet seer ongelijck. Van midden vanden steel af tot bouen int sop toe tusschen de bladeren wassen schoon blauw bloemkens / dier isser altijt ses oft seuen. De wortel is houtachtich / en heeft veel veeselingen / die cruypen ouer ende weder langs der eerden.

Plaetse sijnder wassinghe.

Consolida wast op sommighe beemden / ende inde hoochde op grasstige velden.

Den

Van Consolida.

Cap. CXLVII.

B

Den tijt.

Consolida.

Consolida.

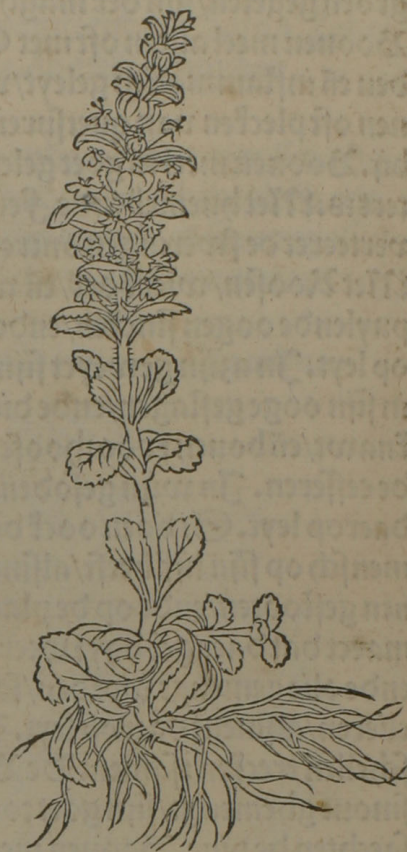
Sibloeyt meest in Maio en Junio.

Natuer ende complexie.

Consolida is werm ende drooghe/
want sij is bitter van smake/ende trect
te samen.

Die cracht ende operatie.

C Consolida heylt de wondē en quetsu-
ren/als sij gestooten ende daerop ghe-
leyt wordt / oft als men se droocht ende
puluerizeert/ende daerin stroyt. Con-
solida gesoden en gedroncken/ scheydt
dat geronnen ende gestolt bloet binne
den linc. Den mont ghewasschen met
water daer Consolida in gesoden is/
geneest de vuylicheyt/ putrefactie ende
ander sweeringe des monds. Dat ge-
swel verdwijnt oock als men hierme-
de wasschet/ oft dat cruyt werm daer-
op leyt. Als yemant den wolf gereden
heeft/ dat is/ als hij eenen blickeers ge-
creghen heeft/ so salmen hem dat poe-
der van Consolida daerin stroyen/ so
gheneset van stonden aen. Het is oock goet tot alderhande sweeringen/
ende vlcerationen die aende manlicheyt oft aende dermen moghen comen.

Van Kemp.

Cap. CXLVIII.

Den naem.

A

K

Kemp heetmen in Griecx en Latijn Cannabis. Inde Apo-
teke Cannabum.

Geslacht.

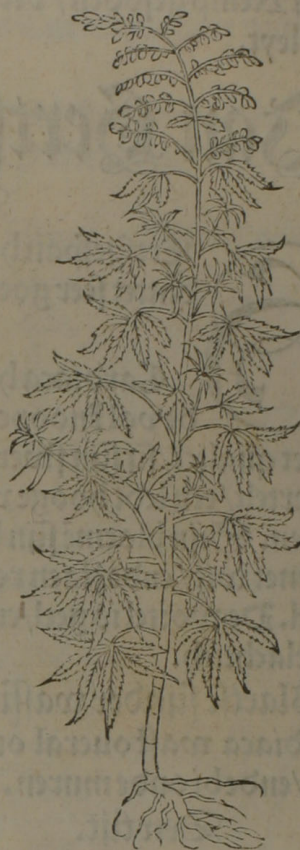
Kemp is tweederhande/ tam ende wildt. Vanden tam-
men Kemp maectmen stercke seelen/ ende is oock tweeder-
hande/ manneken ende wijfken. Dat manneken draecht saet/maer dat
wijfken niet. Ende dien heetmen in Latijn Cannabis femella. Den wil-
den Kemp heetmē in Latijn Torminalis / maer dien en hebben wi noch
niet ghesien.

Haetsoen.

Den tammen Kemp/ met namen femella/ heeft eenen slechten/ hollen
ende dunnen steel / ende dien crijcht geelwitte cleyne bloemkens / ende die
vliegen wech gelijck stof/ en heeft noch vrucht noch saet. Van bladerē
is hi dat manneken gelijck. Ende de bladeren van denseluen sijn gedeelt
in vijf/

In vijf/seuen/thien deelen/meer oft min/ende staen gelijk als de vingheren aen een wtgestreckte hant. Maer dese bladerkens of vingerkens die sijn smal / en ter syden aen alle canten vol schaerdekens gelijk een sichel/ende sijn row/donckergroen/ende sterck van ruecke. Si crijcht ooc veel schuettens ter syden inde hoochde gelijk als een middelbaer boomken / en sijn tacken hangen vol saets boue aen top / in ronde huyskens geslotē. Den wilden Kemp / also als Dioscorides beschrijft / heeft stelen ghelijck witten. Soest/maer sij sijn veel sweter/scherper oft rouwer en cleynder/ghemeynlick een elle hooge. Sijn bladeren sijn des tammen Kemps bladeren gelijk/maer si sijn rouwer en sweter. Sijn bloemen sijn bruynrootachtich. Dat saet en de wortel is den witten Soemst ghelijck.

Cannabis. Kemp.

C Die plaetse daert wast.

Den tammen Kemp saeytmen ende plandtmen/ende beyde gheslechten comen wt een saet/dwelck te verwonderen is/want deen is vruchtbaer / en dat ander blijft onvruchtbaer. Den wilden Kemp / also als Dioscorides beschrijft/wast in bosschen/ende herde row plaetsen. Maer Apuleius scrjft dat hi bi den wech ende aen de tuynen gheuonden wort.

Den tijt.

Onder twee manierē van tammen Kemp / so wort dat wijfken eerst rijp / te weten in Julio. Maer den anderen eerst inden Herft / ontrent dier tijt als dach ende nacht euen lanck sijn / want alsdan vindtmen rijp saet.

D Die natuer ende complexie.

Den Kemp heeft een warme ende drooge complexie/ende also als Galenus beschrijft/so is hi seer warm. Daerom so erreren die seer/die seggen dat den Kemp cout is van nature.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van tam Kemp/alst met groote menichte ingenomen wort/so verdrooghet ende doetet te niere inden mensch dat manlick saet. Dat sap wt gruenen Kemp gheperst/verdrjft de pijnē wtē ooren / als ment worm daerin doet. Dat saet iaecht de inflatiē ende winden wtē lijue. Maer het is swaer om verteeren / ende is den hoofde ende der maghen

t contrarie/

E contrarie/ende genereert quade humore in des menschen lichaem. Daer omme so doen sij dwaeslick/die dagelick Kemp in haer eten gebruycken. De wortel van Kemp in water gesoden/versaecht de tsamen getrocken leden/alsinense daerop leyt. Si is oock goet tot dat Podagra. De wortel row ghestooten/is goet teghen den brandt/alsmen die daerop leyt. Wilden Kemp gesoden/vermorwt ende verteert dat gheswel/alsinent daerop leyt.

Van Hertsghe-span. Cap. CXLIX.

Den naem.

A **H**ertsgespan heetmē nu ter tijt Cardiacā / ouermids dien dattet seer goet is/als yemanden sijn herte beeft oft clopt. Haetsoen.

Cardiacā heeft eenen viercanten steel/dien is swert ende vol knoopen. De bladeren en ghelijcken de groote Aetelen niet qualick/sij sijn swert/en die per gekertelt/een ledt hooge van malcanderen. Sijn bloemē sijn bruyngemengt met wit/ende staen rondtsom den steel. De wortel is geel/crom/ende vreselachtich.

Cardiacā. Hertsghe-span.

B Plaetse sijnder wassingē.
Cardiacā wast oueral ontrent de tuynen/ende bi oude muren.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meest in Julio.

Natuer ende complexie.

Cardiacā is werm inden tweeden graedt/ende drooghe inden derden/dwelck men lichtelick mercken mach wt sijnen bitteren smaek.

Cracht ende werckinge.

C Hertsghe-span is wtneemende goet tot dat cloppen des herten. Item tot den cramp/ende verleemtheit der leden/alsment in wijn siedet ende sommige dagen daeraf drinct/oft werm daerop geleyt/want het scheydt ende verteert alle coude ende dicke humoren. Cardiacā in water ghesoden/is seer goet voor de ghene die de vallende siecte hebben. Het lost de vryne. ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Summa het heeft alle virtuyten diemen bitteren dingen toescruuen mach.

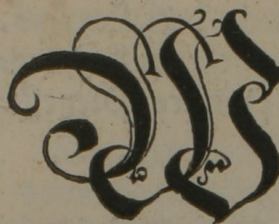
Van wit

Van wit Comijn.

Cap. CL.

Den naem.

A

It Comijn heetmen in Griecx Caros / ende in Latijn Carum oft Careum. In der Apoteken heetet Carui. Ende voert daerom alle dese namē / om dat den besten in dlant van Carien plach te wassen.

Haetsoen.

Wit Comijn heeft eenē steel met canten / die is hol / ende vol knoopen / met ledekens. De bladeren sijn den wilden Pastenaken / oft den gheelen Peen gelijck. Sijn opperste croonen draghen wit bloeyssel / endena dese so wast dat saet / dat is cleyn / ende ghehoeckt. De wortel is slecht / lanck / ende geel.

Caros. Witte Comijn.

Plaetse daert wast.

B Den witten Comijn wast oueral op dorre beemden. Maer den besten wast / als voorseyt is / in Caria.

Den tijt.

Den witten Comijn bloeyt inden Mey / ende leuert sijn saet in Junio.

Natuer ende complexie.

Den witten Comijn is werm ende drooghe inden derden graedt / ende is een luttel scherp.

Cracht ende operatie.

C Dat saet van desen Comijn iaecht de vrijne af / ende is seer goet ende lieflick voor de maghe / ende den mondt. Ende hij maectt goede digestie. Hij verdrijft de inflatien ende winden. Hij wordt in alle manieren van binnen ende van buyten gheuseert ghelijck den Anijs. De wortel van desen Comijn bereyt ghelijck geel Peen / is eenen goeden ende ghesonden cost om de maghe te verwerpen / ende de vrijne te lossen / ghelijck als de wilde Pastenaken.

t ij

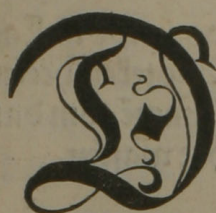
Van Sae

Van Haselnoten.

Cap. CLI.

Den naem.

21

En Haselaer / die de haselnoten draecht / heet Corylus.
De noten heeten in Griecx Carya pontica / of Leptocarya / ende in Latijn Quellane nuces / Pontice / Prenestine ende Heracleotice.

Geslecht.

De Haselnoten sijn tweederhande / tam en wildt. De wilde heetmen slecht Haselnoten / ende sommighe van dien sijn rondt / ende sommighe lanck. De tamme heetmen Roode noten / ende die genesen dat roode melizoen. Ende sijn van faetsone malcanderen seer ghelijck / also als dat die figure claerlick bewijst.

Faetsoen.

Den Haselaer heeft veel tacken. De roeden van dien en sijn niet seer lanck / ende de bladeren sijn rontsomme gekertelt / op deen syde swert / en op dander grawachtich. De schorsse vanden stam is teeder en subtyl / bespraeyt met witte plecken / ende dat marck is teeder ende geel. Den Haselaer draecht oock cattekens / die ontluycken haer inde Lenten / ende als de bladeren voortcomen / so vallen sij af / ende na desen so comen de huyskens voort / daer de Haselnoten in wassen.

Corylus. Haselaer.

Corylus domestica. Roode Haselnoten.

Plaetse

C

Plaetse haerder wassinghe.

De wilde Haselnoten wassen oueral in bosschen / op berghen ende in heggen. De tamme sedtmen inde houen / maer sij wassen gheerne in slijmighe ende vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Den Haselaer brengt sijn cattekens inden winter / ende sij doen haer open inde Lenten / ghelijck als haer bloeyfel. Maer inden Herst so worden de noten rijp.

Natuere ende complexie.

D De schorffe / de vrucht / ende den gantsen struyck is werm van natueren inden eersten graedt / ende drooge inden tweeden volcomelick / oft int beginsel vanden derden. Ende dat weetmen wt Galeno / die scrjft dat de Haselnoten meer eerdsche oft coude substantie hebbē dan de Okernotē.

Cracht ende werckinge.

De Haselnoten sijn crachtiger ende stercker dan de Okernoten / ende dat bewijst haer substantie die is wat vaster. Maer si sijn der mage contrarie / ende hert om verteeren. Si maken veel inflatien en windts. Ende maken pine int hooft. Alsinen nochtans de binnenste schellen af doet / so sijn sij lichter om digeren / en stoppen niet so seer. Haselnoten ghestooten ende in huenick gedroncken / sijn goet tot den hoeft die lange gheduert heeft. Als sij gebraden ende met wat Peperen ghegeten worden / so verteeren sij de vloten die wten hooft souden mogen vallen. Gheheel Haselnoten tot aschen gebrant / ende met beeren sinout gemengt / en dat hooft daermede gesalft / doen dat hayt wederom wassen. Als yemandt Haselnoten met Wijnruyte sinorghens nuchteren inneempt / so en mach hem gheen venijn / noch veninich ghedierte dien dach schaden. Alsinense met vijgen inneempt / so helpen sij de gene die van eenē scorpioen gesteken sijn. Sommige seggen / waert dat yemandt de schelpen name / ende puluerizeerde / en met olie mengde / en daermede salsde dat voorhooft van kinderen die graw oogen hebben / so souden de ooghen swert worden.

Van Watercruyt.

Den naem.

A

Watercruyt heetmen oock Penninckcruyt. Bi onsen tiden wordet in Latijn Centummorbia / ende Numularia geheeten / daeromme dat sijn bladerkens rondt sijn gelijck als eenen penninck. Sommige heetent oock Serpentaria / om des wille dat de Wateren als sij ghequetst sijn / haer met desen cruyde heylen ende ghenesen.

Maetsoen.

Dit cruyt cruypt ende sluyp op der eerden gelijck als een slanghe oft nater / ende daerom heetet Watercruyt. Dat steelken van desen cruyde is

Van Watercruyt.

Cap. CLII.

Numularia. Watercruyt.

B dunne / en op beyde syden wassen bla-
derkens / die sijn rondt en vet / niet bree-
der dan eenen penninck. Sijn bloemē
sijn goudtgeel. De wortel is cleyn en-
de teeder / ende cruyt wt de steelkens.

Plaetse sijnder wassingē.

Penninckcruyt wast geern in vocht-
tighe beemden / grafhouen / op cleyn
berchskens / en in grasachtige bossen.

C Den tijt.

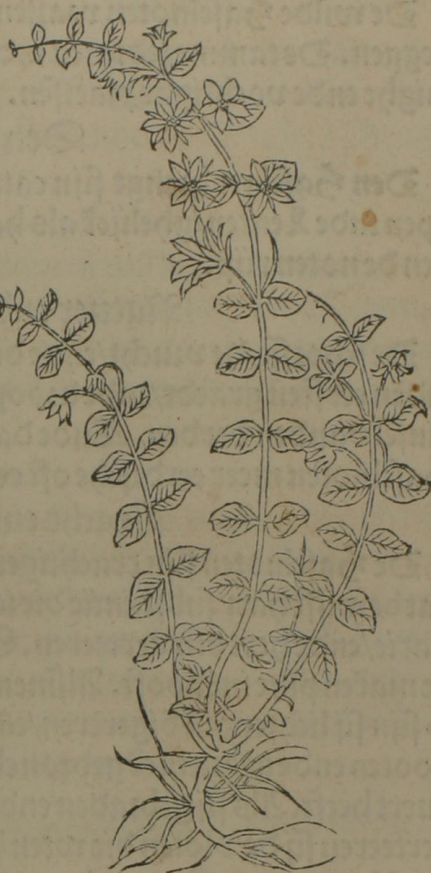
Watercruyt bloeyt inden Mey / en-
de schier den gantsen somer.

Natuur ende complexie.

Dit cruyt is drooge inden tweeden
oft derden graedt / ende dat machmen
mercken wt sine sinaeck / want hi trect
seer tsamen.

D Cracht ende operatie.

Onder veel ander cruyden die won-
den ende quetsuren ghenesen / soo en is
dit Penninckcruyt dat cleynste niet /
want het en geneest niet alleen versche
wonden van buyten / maer oock in-
wendighe ghebreken der longhen ende ander leden. Het is goet in wijn
ghesoden ende ghedroncken voor de gene die dat root melizoen hebben.
Het stopt den loop des buycx / ende dat bloetspouwen. Als de vrouwen
den vloet te veel hebben / so sullen sij dit cruyt sieden en daeraf drincken.
Het is oock excellentelijcken goet tot alderhande wonden ende sweerin-
ghen van binnen / ende sonderlinghe der longhen. Ende daerom sal-
ment dickwils gheuen den ghenen dien haer longhen ghequetst is / ende
die wtdrooghen. De wonden van buyten salmen met wijn daer dit
cruyt in ghesoden is wasschen ende suyneren / ende als dan dese bladeren
op de wonden oft quetsuren leggen / so heylen sij terstont.

Van Pruymen.

Cap. CLIII.

A

Den naem.

En Pruymboom heetmen in Griecx Coccimelea / ende
in Latijn Prunus / sijn vruchten heeten Pruymen.

Sheslacht.

Daer sijn tweederhande Pruymen / tamme ende wil-
de. De tamme hebben menigerhande coluer / want men
vindt bruyne / geele / swerte / ende witachtich gruen. De wilde heetmen
Sleen /

V Sleen / in Griecx Agriococcimela / ende Prumna / ende in Latijn Pru-
neola oft Prunula. Haetsoen.

Den Pruymboom heeft wortelen die en staen niet diep / maer sij cruy-
pen bouen henen in deerde. Sijnen stam is recht ende slecht / ende row /
met veel wtghespreyde tacken. De bladeren sijn lanckachtich / rondt van
faetsoene / ende met cleyn meetkens gekertelt. De bloemen sijn wit / schier
ghelijck dat bloeyfel van Kersen. De vrucht is ghelijck een cleyn appel-
ken / swert / bruyn / geel / oft witachtich gruen / ende heeft binnen eenen her-
den steen / daerinne leyt de keerne.

Plaetse sijnder wassinghe.

C De tamme Pruymen wassen inde hoven. Pruymen van Damas / te
Damasco. De Sleen schier in alle hegghen.

Den tijt.

Si bloeyen inde Lenten / en principalick de Sleen / oft Saechpruymē /
want die comen ghemeynlick eerst wt. De Pruymen worden inden so-
mer rijp / ende sonderlinge in Augusto. De Sleen inden Herst.

Natuere ende complexie.

De tamme Pruymē vercoelen en maken redelick vochtich. De Saech-
pruymkens oft Sleen trecken tsamen oft worzen / also wij hierna claer-
lick bewijfen sullen.

Coccimelea. Pruymboom.

Agriococcimela. Sleen.

D

Cracht ende werckinge.

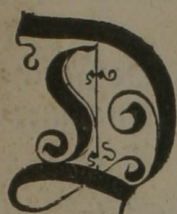
Men eedt de Pruymen / maer sij sijn quaet voor de maghe. Sij maeken weeck inden buyck / nochtans meer als sij versch sijn / dan als sij droogge worden. De Pruymen van Damasc trecken noch meer tsamen. De bladeren in wijn ghesoden / ende inden mondt ghehouden / sijn goet tot dat tapken oft lalleken / ende kaeckbeen / alst gheswollen is / want sij drjuen de fluxien oft vloten achterwaert. De Sleen oft Saechpruymkens ghedroocht / trecken seer tsamen / ende stoppen den loop des buyck. De gomme van Sleen in wijn inghenomen ende ghedroncken / breeckt den steen. Si gheneest oock de maseren / dat root ionck en ander schorsichheit van ionge kinderen / als men die met azijn daerop strijct.

Van wilde Peterselie.

Cap. CLIIII.

Den naem.

A

It stinckende cruyt daer wi hier afscriuen / is een wter maten quaet ende schadelick cruyt / want het doodet den mensche die dat etet. In Griec is sijnen naem Conion / ende in Latijn Cicuta. Maer in Duytsch wordet wilde Peter selie gheheeten.

Haetsoen.

Conion. Wilde Peter selie.

Cicuta heeft eenē steel met veel knopen oft leden / en is somtijts seuen voeten lanck. Desen steel ghelijct den Venckel steel niet qualick / want hij is binnen hol. De bladeren sijn de wilde Keruel oft wilde Peter selie ghelijck / ende sijn swertgruen / ghekerfelt ende gheclouen met veel sneden / ende hebben eenen stercken stinckenden ruck. Boen hooghe crijcht hi veel tackens tersyden / daerop wassen witte gecroonde bloemkens gelijk den Anijs. Sijn saet is den Anijs oock niet onghelijck / maer tis bitter / ende heeft eenē quaden sinaeck. De wortel en is niet lanck / ende sij is binnen hol.

Die plaetse daert wast.

Dit venijnich cruyt wast gheerne oueral / ende sonderlinghe op ongheworde plaetsen / ontrent de tuynen / in coel plaetsen / ende inde lombre.

Den

C

Den tijt.

Cicuta bloeyt in Julio/ende leuert alsdan sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt bouen maten seer/also dattet ouermids sijn groote conde een veninich cruyt is/ende men behoort dat binnen den liue niet in te nemen/ofst yemanden in te gheuen.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt/also als voorscreuē is/wort ondert venijn gerekent. Maer waert dat yemant dit cruyt onwetens ghegeten hadde/ghelijck dat wel somtijts ghebuet / soo machmen dien mensch helpen met goeden wijn.

D Wt dat opperste sopken / eer dattet saet leuert / ende eer de bladeren verslensen/perst ende dowt men sap / dat leytmen inde sonne om dick te worden/ende dit wort van buyten gheseyt inder medicine/om de pine daermede te versaechten/ende te doen cesserē/ende om te vercoelen alle heete ghebreken ende passien/gelijck als wildt vier/alsmen een doeccken daer in nat maect/ende hierop leyt. Anders wort dit cruyt tot meer ander dinghen inde medicijne gheseyt / ghelijck als Dioscorides ende Plinius daerasscrjuen/als tot vrouwen borsten om dat melck te verdrooghen. Maer het is periculoos daermede om te gaen/ende doet dickwils groot quaet / daerom is dbeste datment laet varen. Ende oock so heeft Galenus/ende ander Griecsche meesters hier af anders niet ghescreuen / dan dat dit een veninich cruyt is.

Van Hondstonghe. Cap. CLV.

Den naem.

A

Hondstonghe daeraf wi hier spreken/is die / die veel Apotekers daer voor vseren. Ende daerom hebben wi die in onsen Latijnschen Herbario Cynoglossum officinarum ghenaept. Anders isser noch een maniere van stinckende Hondstonghe / daeraf wi hier niet en spreken.

Sommige heeten dit cruyt daer wi hier af spreken / wilde Ossentonghe. Maer de wilde Ossentonghe is Echion genoempt / ende niet Cynoglossum/also wi sulcx hier bouen in sijn Capittel genoeg bewesen hebben.

Tsaetsoen.

B De Hondstonghe heeft eenen steel die wast een elle hooge/ en somtijts langher/ende is row/hebbende veel tacken. De bladeren sijn smal ende lanck/en wolachtich/sonder aderen/ende weeck. Sijn bloemē sijn eerst purpurbrun/ende daerna worden si blauw/ende hebben binnen purpuren draeykens. De wortel is seer lanck/ende staet diep inde eerde.

Plaetse daerse wast.

Dese Hondstonghe vintmen alomme ouervloedich opt veldt / ende sonderlinghe aende strate.

Den

Van Hondtstonghe.

Cap. CLV.

C

Den tijt.

Cynoglossum officinarum.

De Hondtstonghe bloeyt meest in Junio ende Julio.

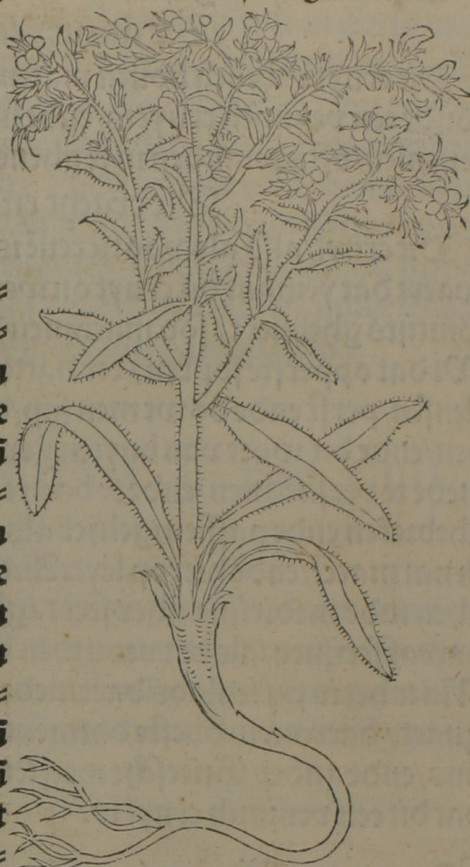
Hondtstonghe.

Natuer ende complexie.

De wortel van dese Hondtstonge is cout en drooghe van nature inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel gedroocht ende gepuluerizeert/ende in rooden wijn ghedroncken/gheneest dat root melizoen. Men mach dese wortel oock tot alderhande vlcerationen en wonden gebruycken / en sonderlinge tot quade sweeringe binnen den mondt/en tot de pocken. Men salse siedē ende daeraf drincken/ oft de wonden/sweeringen/ende vlcerationen daermede wassche/of dat poeder van dien daerin stroyen. Si is wtneemende goet als yemant sijn saet ontgaet/en tot vloten ende catarrē des hoofs / en snoteringe. In summa/het is een goet cruyt voor de wonden / ende om fluxien te doen cessen/ende om dat bloet te stelpen.

Van wilden Saffraen.

Cap. CLVI.

Den naem.

A

It cruyt heetmen in Griec ende Latijn Enicus ende Encus/ ende in Duytsch heeten wij dat wilden Hof saffraen/ tot een onderscheedt vanden wilden Veldtsaffraen/ die in Latijn Atractylis geheeten is/ daeraf wi hier bouen gescreuen hebben. Desen wilden Hof saffraen heeten de Apotekers Cartamū/ende Crocum hortensē. Sommighe heeten dien/ Crocum Sarracenicum.

B

Haetsoen.

Desen wilden Saffraen heeft ronde stelen / die wassen twee ellen lanct/ met veel satte/ smale/ langachte/ ghefertelde / scherpe ende stekende bladeren. Int opperste vanden stelen/ deylt hem elcken steel in veel tackens / ende die cruyghen ronde stekende Distelbollen / ende als haer die opdoen ende haer bloeyssel ontpluycken/ so brenghen sij schoon geel welriekende bloemen / die sijn den rechten Saffraen ghelijck. Alsmen elck bloemken besonder wt treckt / so ist ghelijck een sterrecken / hebbende ses ver-

Van wilden Saffraen.

Cap. CLVI.

Cses verscheydē scherpe punctkens. Dat saet leyt in stekende bollekens/ende dat is wit/langachtich/ende ghehoect oft ghecantet/ende staet rigelinge tusschen wit hayrwollekens.

Cnicus. Wilden Saffraen.

Plaetse daert wast.

De wilden Saffraen sedtmen iaer lix tot veel plaetsen inde hoven en ackeren/ghelijck als ander vruchten.

Den tijt.

Den wildē Saffraen bloeyt in Julio ende Augusto/ende leuert na desen sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dat saet van wilden Saffraen is werm inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Desē bloemen gestooten worden gebruyct totter spijse/om die daarmede geel te maken. Dat saet gestooten/ende dat sap daerwt geperst/ende met huenick oft hoender sop ingenomē/maect weeck inden buyck/ende iaecht de taey slimicheyt af/in aer het is der magen contrarie. Dat sap van desen sade iaecht dat melck te samen/en geeft hem cracht om camerganck te maken.

Van Milie oft Hirs. Cap. CLVII.

Den naem.

A Irs heetmen in Griecr Kenchros/in Latijn Milium/ende dien naem is tot op den dach van heden inde Apoteke bleuen.

Haetsoen.

Milie heeft hayrachtige stelen/die sijn ontrent een elle lanck/elck hebbende seuen oft acht knopen/elcken knoop becleet met een lanck Rietbladt. De aren sluypen wt een grasachtige schee/ende staen gelijck bessenkens/ende hayrachtich ghelijck dat saet van Riet. Elck Hirs coreken staet besonder. De wortel is vol veeselinghen.

B Die plaetse daert wast.

Milie wast geerne in slijckachtich vocht eerdtrijck/ende men winnes veel bouen int landt.

Den tijt.

Milie oft Hirs saeyt men inde Lenten en in Junio. Men macht vergaderen

Van Milie oft Hirs.

Cap. CLVII.

C deren in Augusto / ghelijck als ander vruchten.

Kenchros. Milie oft Hirs.

Natuer ende complexie.

Milie is cout inden eersten graedt / ende droocht inden derden / oft inden tweeden gants perfectelick. Ende is van subtyl substantie.

Cracht ende operatie.

Milie oft Hirs gheeft min voetsels dan eenighe vruchten. West datmen broot oft pottagie van Hirs maect / so stoppet den buyck / ende lost de vrinne. Hirs ghedorret ende in een saccken ghedaen / ende dat op den buyck gheleyt / doet dat crinsel cesserem / en doet de pine vande nerven vergaen. Het is oock goet tot alle dingen die droogen behoeuen. West datmen Milie tot der spise wilt ghebruycken / so salment in melck sieden / want in deser manieren en is hi niet so schadelick / als oft men alleen gebruycte. Si wort oock aldus lichtelijcker verteert / ende stopt min / ende is lieflijcker om eten.

Van Koolen.

Cap. CLVIII.

Den naem.

Koolen heetmen in Griecx Crambe / ende in Latijn Brassica satina. De Apotekers heetense Caulem. Den oorspröck van desen name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Men vindt vijfderhande geslechten oft manieren van koolen / en sonderlinge vande gene die meest geuseert worden / als groote / breede / gecronckelde / cleyne / en Cabuyf koolen. Groote Koolen hebben dien naem om haer groote bladeren wille. Breede Koolen / om haer bladeren / die wat grooter en breeder sijn dan de bladeren van cleyne Koolen. De gecronckelde Koolen heeten also / om haer der bladeren wille / die seer gecronckelt sijn. Cleyne Koolen worden also genaemt / om haer teel ende bladeren / want die sijn teerder ende cleynder dan van ander Koolen. Cabuyf koolen hebben dien naem na den Latijne / Caulis capitulatus / daeromme dat de bladeren tsamen loopen / ende sluyten haer deen op dander in saetsoen van een hooft / ende heeten ouermids dien oock Sluyfkoolen.

Saetsoen.

Brassica laevis. Roode Koolen.

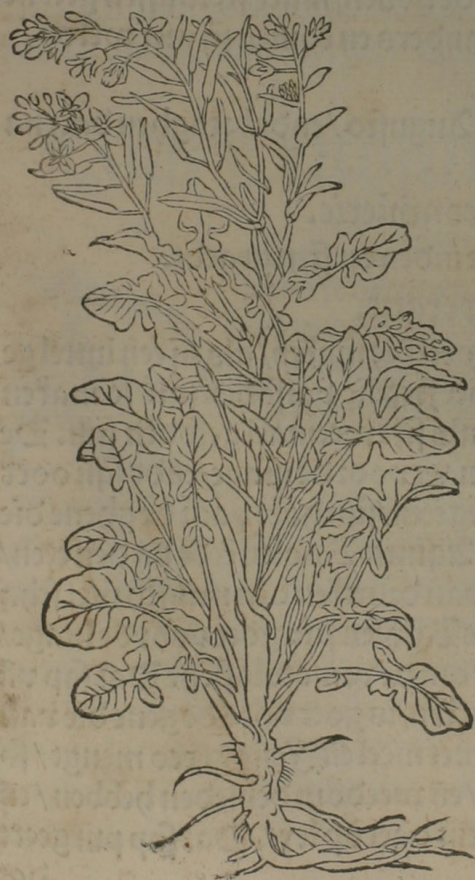
Brassica crispa. Gecronckelde Koolen.

Crambe. Cleyn Koolen.

Brassica sessilis. Cabuyskoolen.

B

Haetsoen.

De Groote Koolen hebben eenen bruynen dicken steel. De bladeren sijn breed/ende blauw/grooter dan Cabuys bladeren. Si en crijgen geen hooft/maer bliuen altijt open. Si bloeyen int tweede iaer. De bloemen sijn gheel/ende als die afvallen/so wordent hawkens/daerinne leyt dat saet. Dat tweede geslecht/te weten breede Koolen/sijn met stelen/bloemen/ende saet den voorgaenden gelijck/maer de bladeren sijn doorsneden ende rondtsom gekertelt/ghelijck de cleyn Koolen/beneden aen den steel met grone/ende bouen met cleyn der kerf kens doorsneden. De wortel is vreeselachtich/ende daeraen hangt een knoopken/in alder manieren

E gfaetsoeneert ghelijck een ront besiken. Dat derde gheslechte/te weten gecronckelde Koolen/is van stelen/bloemen/ende saet den voorgementioneerden geslechte gelijck/maer sijn bladeren sijn met meeten rontsom medoorsneden ende ghecrolt gelijck een Calsfrase. De wortel is de breede Koolen gelijck/maer sij heeft cleyn knopkens. Dat vierde gheslecht/te weten de cleyn Koolen/sijn oock van wortelen/stelen en saet den tweeden geslechte/ende sonderlinge de breede Koolen gelijck/maer de bladeren van desen sijn teerder en cleynder. De Cabuys koolen sijn de groote Koolen seer gelijck van bladeren/want sij sijn gestronfelt ende groot/ende sluyten altijt deen op dander/also voorseyt is/ende worden ten lesten rondt ghelijck eenen cloot.

D

Plaetse daerse wassen.

De Koolen plantmē schier oueral inde houen/maer sij wassen geerne in coude ende vochtige plaetsen/want anders en comen sij niet wel op.

Den tijt.

De Koolen bloeyen ghemeynlick in Augusto/ende brenghen daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

De Koolen sijn werm ende drooghe inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

E De Koolen sijn goet om den buyck weeck te maken/als sij een luttel gesoden worden. Maer als sij seer ende perfectelic volsoden sijn/so maken sij hert inden buyck/ende principalick als sij tweemael gesoden sijn. De Koolen die inden somer wassen/sijn quaet voor de mage/ende sijn oock wat scherper. Koolen gesoden ende gegeten/sijn goet voor de ghene die cranc̃ gesicht hebben/ende die beuen. Alsmen Koolen eedt na den eten/so en can oueruloedicheyt van eten en van drincken den mensch niet schaden. De opperste weecke sopkens vā de Koolen sijn goet voor de mage/maer si sijn wat scherper en crachtiger om de vrine te lossen. Dat sap vā Koolen met wijn gemengt en ghedroncken/is goet voor de gene die van nateren gebeten sijn. Alsmen dat selue met meel en fenogreco mengt/so ist goet voor de gene die dat Podagra/en weedom der leden hebben/en oock tot oude onreyn vlceratien/alsment daerop leyt. Dat sap purgeert dat

If dat hooft/alsment inden nuese inneempt. Het brengt den vrouwen haer maentstonde/alsf onder meel van peerse Corenbloemen gemengt wort/ende men een tapken daeraf maect/ende inde moeder doet. De bladeren alleen oft met Gersten mout gestooten/sijn goet gheleyt op alderhande geswel. De bladeren zijn goet opt hooft geleyt tegen dat wtualen vanden hayre. Koolbladeren gesoden ende met huenick gemengt/genesen alderhande voorts etende vlceration. Koolen zijn goet ghegheten in azijn voor de gene die gebreck hebben inde milte. Alsmense inden mont knowt ende dat sap insliet/so zijn sij goet voor de gene die haer stemme oft voys verloren hebben. Koolen ghesoden ende gedroncken/maect saechten camerganck/ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dat saet van Koolen/verdrijft dat sproet ende plecken wten aensichte. Het doodet de wormen inden buyck alsment met Neede inneempt. Koolen ghesoden/en in dat selue water een doeccken nat gemaect/dat slaet men ouer spanaderen oft nieren/ende op de knueckelen/want het is daer seer goet toe. Dat voorseyde water geneest oock alderhande wondē/alsment daerop leyt oft daermede wascht. Dat sap met wijn gemengt/en law inde oore gelaten/is goet tegen doofheyt. De Koolen zijn den wijn en den Wijn gaert contrarie/ende daerom en connen si niet wel bi malcanderen zijn. Men leeft van sommige die van dat Podagra ghenasen/na dien dat sij Koolen gegeten hadden/ende dat water daer Koolen in ghesoden waren/gedroncken hadden. Koolen met oudt smeer ghemengt/is seer goet tot pine der hupen oft Sciatica/alsment daerop leyt. Koolen ghestooten/verdrinen ende verteeren geronnen bloet/ende ander blaw plecken/alsmen dat sap van dese gestooten Koolen daerop strijct.

Van Cruyswortel.

Cap. CLIX.

Den naem.

A

It cruyt heetmen Cruyswortel/daerome dat de wortel inde midden cruyswijs doorsteken is. Het is oock goet om wonden te heylen. Maer oft de oude meesters dit cruyt voortijts ghekent hebben/dat en weet ick niet.

Tsaetsoen.

Cruyswortel heeft eenē ronden steel/niet veel meer dan een span lanc/ende hi is int opperste rootachtich/en hi draecht smale/dicke/langhe bladeren/staende altijt twee teghen een/ende buyghen haer een luttel om ter eerdenwaerts. Int opperste vande stelen tusschen de bladeren rontsomme wassen ghemeynlick ses oft seuen/somtijts meer oft min blaw bloemen/gelijck als lange holle bellen/ende die sluypen wt groen hawkens. Ende als die wtualen/so wast daer cleyn gulden saet wt/ligghende in langhe sacckens. De wortel is rondt/lanck ende wit/inde midden/also als voorscreuen is/cruyswijs doorsteken.

u ij Plaetse

Van Cruyswortel.

B

Die plaetse daert wast.

Cruyswortel wast op onghewone
de plaetsen.

Natuere ende complexie.

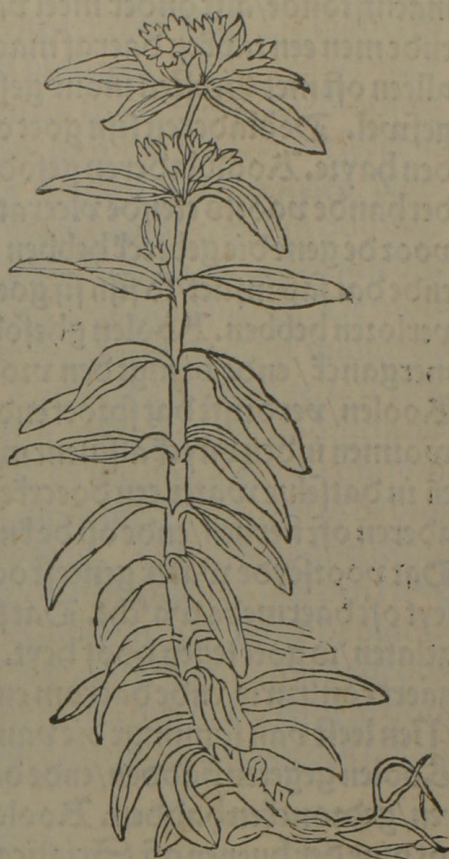
Cruyswortel is werm ende drooge
van natuere/ouermids dien dattet bit
ter is van smake.

Cracht ende werckinge.

C Cruyswortel wort seer gepresen dat
sij goet is voor de Pestilentie/als sij ge
droocht wort en ghepulueriseert. Dat
cruyt met de wortel ghesoden ende ge
droncken/suyuert de borst/ende iaecht
af de taey humoren/ende sluymen die
daer vergadert ligghen. Cruyswortel
is een seer goet cruyt om wonden en
de alderhande quetsuren/ende vlcera
tien mede te ghenesen. Dat cruyt ende
wortel salmen in wijn sieden/ende de
wonden oft vlceratien daermede was
schen/ende dat reyn gestooten poeder
inde wonden stroyen. De herders ge
uen dit oock den verckenen. Sij kappen dat cruyt ende de wortel/als de
sterfte daer onder compt. Ende dat hieromme/want dit cruyt beneemt
alle rottende vuylicheyt/also dat daer geen ghesweer in dit vee ghewas
sen en can.

Cap. CLIX.

Cruciata. Cruyswortel.

Van Veyl.

Cap. CLX.

Den naem.

A

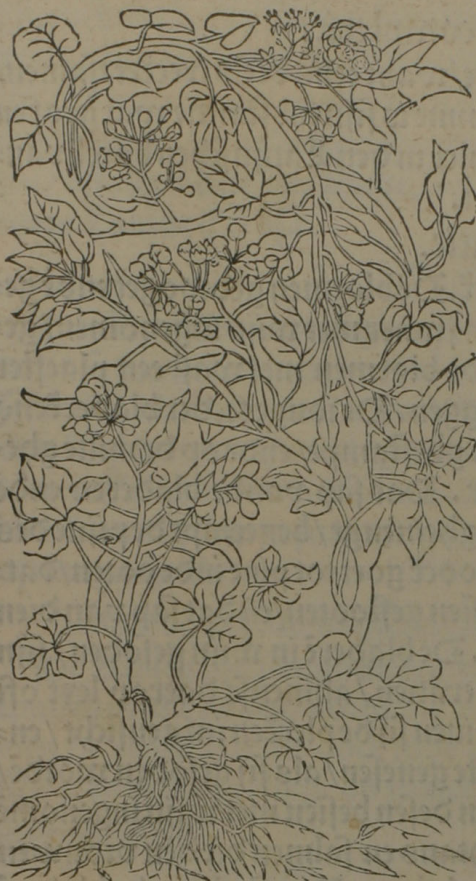

Veyl oft Veyloofheetmen in Griec Cissos/in Latijn He
dera. Ende heeft noch meer ander namen/die wij in La
tijn/ende daer bij den oorspronck van dien/breedt ver
claert hebben.

Geslacht.

Daer sijn sonderlinghe drij gheslachten van Veyl. Dat eerste is wit
Veyl/ende dat heetmen also om sijn witte vruchten wille/ende Plinius
heet dit dat wijfken. Dat ander draecht een swerte vrucht/ende heetet
door dien swerte Veyl. Dat hangt so vast aende mueren/also dat si som
tijts clienen ende breken/en daerom heetent sommighe oock muer Veyl/
ende sommighe Boomveyl/om des wille dattet om de boomen loopt/en
de die neder druct. Dat derde wort cleyn Veyl gheheeten/en in Griec
Helix/ende in Latijn Hederula.

Faetsoen.

Maetsoen.

B Dat swert Veyl cruypt en loopt rontsom de boomen tot aen t'op toe/
het hanct oock met sijn menichuuldige veeslachtighe wortelkens so stijf
aende mueren/datmen somtijts de mueren oft boomen en dat Veyl son-
der schade van malcanderen niet gescheyden en can. Sijn bladeren die
eerst wtcomen sijn gehoect/en hebben gemeynlick drij hoecken oft canten.
De oude bladeren sijn wat ront/vet en herdt. Sijn bloeyfel is cleyen ende
bleeckgeel/schier gelijck van Wijngaert/en en riecht niet qualick/en daer-
wt comen besien die sijn eerst gruen/ende corts daerna swert/en die han-
gen aen lange stelen gelijck als de druynen/ende nochtans niet so dick tsa-
men gedroegen/maer elck besie alleene. Dat wit Veyl en hebben wi niet
ghesien/ende daerom waert noodeloos daerast te scrijuen. Dat cleyen
C Veyl heeft drijcantighe swertgruene bladeren / nochtans worden sij te-
ghen den Herst op der slincke sijde bruynroot. Ende is onvruchtbaer.

Plaetse daerse wassen.

De twee geslechten oft manieren van Veyl / te weten dat swert / ende
dat cleyen / wassen hier te lande. Dat swert vindtmē oueral aende mueren.
Dat cleyen cruypt inde bosschen langs der eerden/onder dat mos/ende
climpt selden hooge op. Den tijt.

Dat Veyl is somer ende winter gruen. Maer inden somer so vindt-
u iij men.

Men sijn bloeyfel ende vruchten.

Die natuer ende complexie.

Dat Veyl heeft een contrarie natuere/want eens deels trecket tsamen/ ende is oock wat scherp. Ende daeromme is sijn substantie wat grofen de cout/en oock wat werm / also wi sulcx in den Latijnschen boeck vande cruyden breeder hebben gheallegeert.

Cracht ende operatie.

Veyl is den zenuwen wat schadelick. De bloemen gedrooghet ende gepuluerizeert/ende ontrent een drachma swaer met wijn ingenomen/ genesen dat root melizoen. Alsinen vande bloemen met was een plaester maect/ so sijn sij goet om op brant te leggen. De ionge teeder bladerkens met azijn ghesoden/ oft row met broot ghestampt/ ende op de milte gheleyt / gheneest die ghebreken derseluer. Dat sap vande bladeren ende besien met azijn ende olie van Roosen ghemengt / beneempt de pijn des hoofts/ alsment daerop leyt. Ende is oock goet tot pine inde ooren/ datment daerin doe als si sweeren. De besien gestooten/en dat sap van dien opthoofst gestreken/maect swert hayr. De bladeren in wijn gesoden / sijn goet tot alderhande wonden ende vlcerationen / alsinsen daerop leyt oft daermede wascht. Desgelijcx so verdriuen sij de plecken int aensicht / ende hebben groote cracht om den brant te genesen/ als sij gesoden worden/ ende daerop geleyt. Een drachma van desen besien met wijn ingenomen en ghedroncken/ lossen den steen. Nochtans en salmen die den vrouwen niet ingeuen/ want sij maken die onvruchtbaer. Den steel vande bladeren met huenick bestreken/ende inde moeder ghedaen / brengt den vrouwen haer maentstonde. Dat sap vande bladeren inde nuese gedaen / verdrijft den stanck daerwt / ende suyuert de sweeringen die daerin sijn. Dat sap dat wt dat Veyl loopt ende druypet/veriaecht de luyfen/ende dat hayr in alle plaetsen so waermen dat strijckt. Dat sap vander wortel met azijn gedroncken / is goet voor de gene die van veninich gedierte gebeten sijn. De besien van wit Veyl twee oft drij in Meede met azijn gedroncken/ iagen de wormen wten liue. Dit selue doen sij oock alsinsen stoot ende op den buyck leyt. Men vindt dat de drinckvaetkens diemen vande wortel van Veyl maect/de miltsuchtighen ghenesen.

Van Kersen.

Cap. CLXI.

Den naem.

De Kersen heetmen in Griecx ende Latijn Cerasa/ na de stadt van Cerasunte / van daer sij eerst in Italien ghebracht sijn / ende van daer voort in ander plaetsen.

Geslecht.

De Kersen sijn veel derhande. De eerste sijn ront/licht root ende suet/en die heetmen Spaensche Kersen. De andere sijn van faetsone

Vsaetsoenedezen ghelijck/maer sij sijn different van coluere/want sij sijn
bruynswert/ende sijn oock veel suerder dan de Spaensche Kersen/ens
de men heetse Kriecten. De derde sijn veel cleynder ende langachtiger/
ende en sijn niet heel rondt/ende sommighe van dien sijn root/ende som
mighe bruyen/ende die heetmen tot sommighe plaetsen sonderlinge Ker
sen/oft cleyen Kersen. Ende Kersen is haren rechten naem/ghenomen
vten Latijne Cerasa.

Gaetsoen.

Den Kerseboom heeft ghenoech bladeren ghelijck den Nisselboom/
maer sij sijn herter ende breeder/ende rondtsomme gekertelt. Sijn schor
se is effen en cael/wit ende swert door
een. De bloemen sijn wit/ghelijck de
bloemen van Sleen. Die vrucht is
bleeckroot/oft bruynswert/en is ront
oft langachtich.

Cerasa.

Kersen.

C Plaetse haerder wassinge.

De Kersen sijn seer ghemeyn/en de
wassen in alle houe/ nochtans vint
men de cleyen Kersen oock inde bos
schen/ende sonderlinge op waterach
tighe berghen.

Den tijt.

De Kersen bloeyen inde Lenten in
middelen tijt oft coorts na den Sleen.
De vrucht wordt rijp in Junio ende
Julio.

Natuere ende complexie.

D De Kersen en hebben niet eender
ley natuere ende complexie. De suete
als sij noch versch sijn/soo verwer
men sij een luttel ende veruochten. De
suere ende ampere/die vercoelen ende
drooghen.

Die cracht ende operatie.

De suete ende rijpe Kersen maken eenen saechten camerganck/maer
sij en sijn niet goet noch bequaem voor een vochtighe maghe. Maer die
ampere sijn seer goet voor een vochtighe maghe. Plinius scrijft/als ye
mandt des morghens vroech/als den daw noch daerop leyt/de Kersen
met de keernen gants inslickt/soo maken sij seer goeden camerganck.
De gomme die men aen den Kerseboom vindt met wijn ingenomen/en
ghedroncken/is goet tot oude hoesten/het maect een saechte keele/en lust
tot eten. Set maect oock schoon van vel oft huyl/ende maect scherp
u iij ghesichte.

gesichte. Dese gomme in wijn gedroncken/is goet voor de ghene die den steen hebben. Met azijn gemengt sijnde/is sijn goet voor de ionge kinderē om dat root ionck te verdriuen/als ment daerop strijct.

Van blauw Corenbloemen.

Cap. CLXII.

Den naem.

A Blauw Corenbloeme die wort van Plinio geheeten Cyanus/ om der coluer wille die dese bloemen hebben. Sommige heetense Baptifecula / oft beter Blaptifecula/ also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Haetsoen.

Cyanus. Blauw Corenbloemen.

De blauw Corenbloeme heeft eenen gecanten steel/ en sinael/ scherpe/ aschverwighe bladeren. De bloemen sijn schoon hemelblauw/ ende wassen wt cleyn/ rōde/ rouwe/ geschelferde knoppekens/ ende na dat sijn ghebloeyt hebben/ so sijn sijn binne vol wits hayrachrichs saets. De wortel is lanck/ houdt achtich ende veeselachtich.

B Plaetse haerder wassinghe.

Dit cruyt is ghemeyn/ ende wasset int coren.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Junio ende Julio/ ende is seer lieflick om aensien. Ende hoewel dat dese bloeme gheen en rueck en geeft/ nochtans so maect men daer oock cransen ende hoeyen af.

Natuere ende complexie.

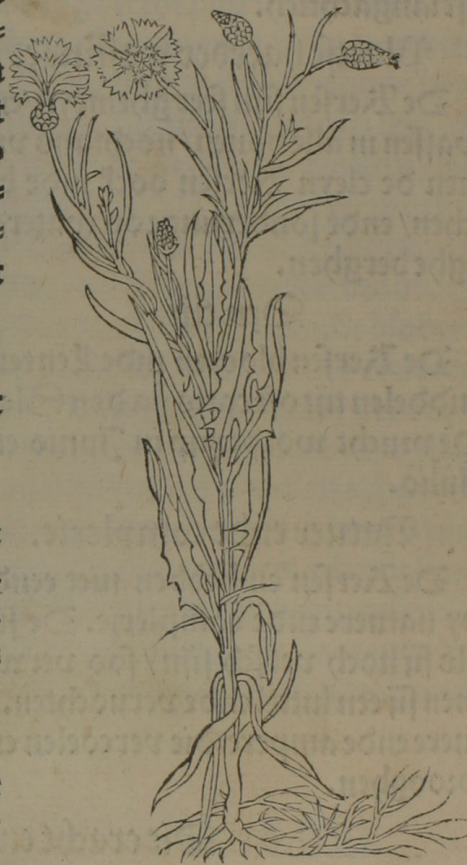
Dit cruyt is cout van natuere/ ende drijft achterwaerts/ also men dat mercken mach aen sijnen sinaeck.

C Cracht ende werckinge.

Dese blauw Corenbloeme is wt nemende goet tot hittige roode oogen/ ende tot alle ander ontfsteken inflammationen/ als mensse stootet ende daer op leyt. Si is oock goet tot quade rottende gaten/ wonden/ ende vlcera-
tien/ als mensse stootet/ ende dat sap daer wt perst/ ende daer in

doet. Oft dat men die droocht ende puluerizeert/ ende dat poeder daer in stroeyt.

Van Akenyn.

Den naem.

Ayeuyn heetmen in Griecx Crommyon / ende in Latijn Cepa / en also wordet noch op den dach van heden inde Apostele ghenoompt.

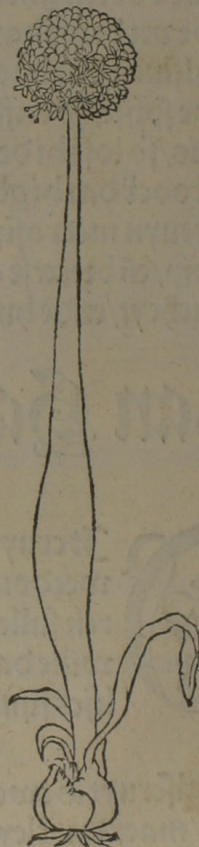
Gheslacht.

Daer sijn veel manieren ende gheslechten van Ayeuyn / ghelijck als Theophrastus ende Plinius vertellen / ende noodeloos ware hier te verhalen. Maer den Ayeuyn die hier te lande wast / is som groot / som cleyn / ende sommighe van coluer root / sommighe wit / sommighe rondt / ende dander lanc. Maer de beste dat sijn deronde / ende die root sijn.

Gaetsoen.

Ayeuyn heeft bladeren schier gelijk Loock / die sijn binnen hol / de stelen oft pijpen sijn rondt / ende die cruyghen int sop ronde bollekens met dunne witte vellekens ouertrocken / die breken met der tijt op / ende daer wt cruypen bleek witte / ghesterrede bloemkens veel bij een. Dese bloemkens worden cleyn knoppkens oft bollekens / ende in elck van dien liggen twee oft drij swerte ghehoeckte greynkens besloten. Die wortel is rondt ghelijck een cleyn bolleken / ende dat sijn binnen veel dunne schelferingen oft vellekens / waer af de buytenste dunne / teeder / ende rootachtich sijn. Aen dit bolleken hanghen int opperste cleyn witte vee selinghen ghelijck als hayr.

Crommyon. Ayeuyn.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ayeuyn wast geerne in vet / morw / ende vocht eerdtrijck. Ende men set ten oueral inde houen.

Den tijt.

Den Ayeuyn saeytmen inden Meer te / ende hij bloeyt meest in Julio. Ende daerna volget dat swert saet. Den rijpen Ayeuyn trecktmen ghemeynlick wt der eerden ontrent S. Barthelmeus dach.

Natuer ende complexie.

Den Ayeuyn is werm inden vierden graedt / ende van groue substantie / ende sonderlinghe alsinen dat sap daer wt dowt oft perst.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

De lange Ayeuynen sijn scherper dan de ronde/deroode meer dan de witte/de drooge meer dā de groene/de rouwe meer dā de gesodē. Noch-
tans biten alderhande ayeuynen/sij maken inflatien oft wint/sij maken
appetijt om eten/sij scheyden/sij maken dorst/ende reynigen. Si maken
saechten camerganck. Alsmen die schelt ende in olie leyt/ende daerna tap-
kens daeraf maect/ende int fundament doet/so oepenen si de speenen/in
Latijn gheheeten Hemorrhoides. Dat sap wt Ayeuyn ghedort/ende
met huenick ghemengt/ende inde ooghen ghedaen/maect claer ooghen/
ende doet dat vel oft schelle af vande ooghen/ende de sterre inde ooghe.
Het brengt den vrouwe haer maentstonde/alsment inder vrouwe scha-
melheyt doet. Men doetet ooc inde nuese om dat hooft te purgeren. Dat
sap van Ayeuyn met sout/Wijnruyte ende huenick gemengt/ende daer-
af een plaester ghemaect/dat is een costelijcke medicine om te legghen op
wonden/die van verwoede honden ghebeten sijn. Dit sap tempert men
met azijn/ende inde sonne strijcktment op de witte ende op swerte ple-
cken/die een mensch op sijn lijf heeft om die te verdriuen. Dit voorsyde
sap met hinnen smout ghetempert/is goet voor de ghene dien haer voe-
ten opghewreuen sijn vanden schoen/alsmen een salften daeraf maect.
Dat sap inde ooren ghedaen/maect dat een mensch wederom wort hoo-
rende/ende verdriift dat suyselen int hooft. Het doet dat hayr wederom
wassen/alsmen dat hooft daermede wrijft. Alsmen Ayeuyn te veel ghe-
bruyct inde spijs/so crijcht men pine ende weedom int hooft. Als hi wel
ghesoden is/so lost hi de vrine. Als yemandt die sieck is te veel Ayeuyns
etet/al eest oock dat hi ghesoden is/so wort hi daeraf seer swaer ende sla-
perich. Ayeuyn met rosijnkens ende met vigen gestooten/maect de swee-
ringhen rijp/en breectse op/alsment daerop leyt. Ayeuyn verteert groue
dicke slimicheyt/ende humoren die een mensch in sijn lijf heeft.

Van Halscruyt.

Cap. CLXIIII.

Den naem.

A

It cruyt heetmen Halscruyt/om dattet seer goet is tot
weedom ende pijnē inden hals/also wij hierna vercla-
ren sullen. Wij heetent in Latijn Campanula/om des
wille dat sijn bloemen den schellen oft clockkens ghe-
lijck sijn.

Geslecht.

Dat Halscruyt is tweederhande/groot ende cleyn. Dat groot wast
seer lanc/maer dat cleyn is veel corter. Dat onderscheet van beyden is
licht om mercken wt de ghesteltheyt ende figure.

Aetsoen.

Dat groot Halscruyt heeft eenen viercanten/hoghen/rouwen/ende
rooden

Vroeden steel. De bladeren sijn row/swertgruen/achter breed/ende voor
scherp/rondtomme ghekerfelt ghelijck de bladeren van Netelen. Sijn
bloemen dat sijn purpuren cloekens/die hanghen bouen int sop deene
neffens dandere/ende van faetsone ghelijcken sij de cloekens van Ka-
poncelen/maer si sijn meerder. Dit worden ronde hoofdekens/ghelijck
als ghesloten bollekens/ende die sijn ghevult met cleyn graw sadeken.
De wortel is wit/en in een ghevlochten.
Dat cleyn Halscruyt is den groot
ten gelijc van stelen/maer het en wast
niet soo hooghe/ende daerom heetet
oock cleyn Halscruyt. De bladeren sijn
wat smaelder/ende seer nauw gheker-
felt. Sijn cloekens sijn Violetver-
wich/ende hanghen aent sop veel va-
ster bij een ghedronghen dan aen dat
groot Halscruyt. Beneden tusschen
de bladeren hangen somtijts een bloe-
me oft twee bij een. De wortel van dit
Halscruyt is dunner/ende heeft veel
veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat groot Halscruyt wast geerne
bij de tuynen ende hegghe/die bi dor-
re weyden ende beemden staen. Dat
Cleyn wast hier ende ghinder inde
beemden.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen meest
in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Beyde dese Halscruyden trecken te samen/ende drooghen oock ouer-
mids dien.

D

Cracht ende operatie.

Halscruyt in water ghesoden/ende inden mondt ghehouden oft ghe-
gorgelt/gheneest alderhande ghesweer binnen den mondt. Dese cruy-
den sijn oock anders goet tot alle wonden ende vlceratien/
ende sonderlinghe tot sweeringhen inden
mondt/also als voorseyt is.

Van Ca-

Ceruicaria. Halscruyt.

Van Calaminthe.

Cap. CLXV.

Den naem.

A **B**emerct dat dese Munte/daer wij hier af spreken / drijer-
hande is / ende elck hebbende haren besonderen naem / soo
heb ick die na t Griec ende Latijn Calaminthe gheheeten.

Geslacht.

Daer sijn drijerley geslechten van Calaminthe / ghelijck
wi hiervoor verclaert hebben. Deerste heet Cattemunte oft Cattecruyt/
om dat haer de Catten geerne daeraen wriuen / ende sij wast gheerne op
steenachtige plaetsen. Dander heetmē wilde Poleye. De Apotekers hee-
tent schier al Calamentum / ende is de rechte Nepte. Dat derde gheslecht
is de wilde Munte ghelijck / ende men noemet geel Munte / om sijn gheel
bloemen wille.

B

Laetsoen.

Dat eerste geslecht heeft eenen viercanten rouwen steel. De bladeren
sijn den Basilicom wat ghelijck / witachtich / rontsomme ghekerfelt ghe-
lijc een sage. De bloemē sijn purpurverwich / eē luttel met wit bespraeyt.
De wortel is seer veeselachtich. Dat ander is den eersten gelijc van stele/
anders ist van bladeren ende bloemen der Poleye gelijck / nochtans sijn
de bladeren veel grooter. De wortel is lanc / en daer hangen langhe ve-

Calamintha.

Nepte

Pulegium syluestre. Wilde Poleye.

sen aem.

Esen aen. Dat derde heeft oock eenen hayrachtighen steel / ende is de wilde Munte seer gelijk / en heeft langhe bladeren. Het is van stelen en tacken groo- ter dan de twee voorghenoemde gheslachten / maer niet so crachtich. Sijn bloemen sijn geel / ende van faetsone sijn sij den bloemen van S. Jacobs cruyt seer gelijk. De wortel is houdt- achtich ende veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat eerste geslechte wast geerne op rouwe ende steenachtige plaetsen / en- de sonderlinghe op de berghen. Dat tweede wast op de heyden ende op ac- ders. Dat derde wast ghemeynlick aen waterachtighe plaetsen / ende som tijts ontrent de tuynen.

Den tijt.

De Calaminthen bloeyen in Junio / ende meest in Julio.

Natuer ende complexie.

De Calaminthen sijn werm ende drooge schier inden derden graedt / also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bladeren vande Calaminthen vseert men sonderlinghe. De wor- tel en is nergent toe nut. Dese bladeren ghesoden en ghedroncken oft ghe- stootten / sijn goet voor de ghene die van nateren ende ander veninich ge- dierte ghebeten sijn / als men se also daerop leyt. Ghesoden ende ghedron- cken sijnde / lossen sij de vrjne / ende brenghen den vrouwen haer maent- stonde. In wijn ghesoden ende ghedroncken / contrarieren sij den venij- ne. In deser manieren sijn sij oock goet geseert voor de gene die de geel- sucht hebben. Si dooden de wormen / als men se met huenick ende soudt inneempt. Van ghelijcken doen sij oock / als sij row oft gesoden / gestoo- ten ende daerop gheleyt worden. Si sijn goet ghegheten vande Lazari- sche menschen / als sij rensel van melck daerop drincken. De bladeren ge- stootten / ende op de moeder gheleyt / brenghen den vrouwen haer maent- stonde. Si veriagen de nateren / so waer ment bernt oft stroyt. In wijn ghesoden / oft row ghestooten / leyt men se op swerte litteeckenen / om die witte maken / ende doen de placken vergaen die een mensch aen sijn lijf heeft. Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen / doodet de wormen die daerin sijn. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert / ende met Meede inghenomen / doen den mensch sweeten / ende maken drooghe

f van

Van lijue. De bladeren in olie ghesoden/ ende buyten opt lijf ghestreken/ sijn goet tegen dat schudden oft rijeren vander Corsse. Sij sijn oock wt nemende goet voor de ghene die dat Sciatica hebben / als men se in deser manieren vseert ende daer op leyt. De Calaminthen sijn goet voor de gene die niet wel adem en hebben. Dat sap stelpt dat bloeden wt den nuse/ als men daerin doet.

Van Gerste.

Cap. CLXVI.

Den naem.

A Erste heet men in Griex Crithe/ ende in Latijn Hordeum. Ende dien naem duert oock noch inde Apoteke. Doortijts plachment inde spijse te vseren.

Geslecht.

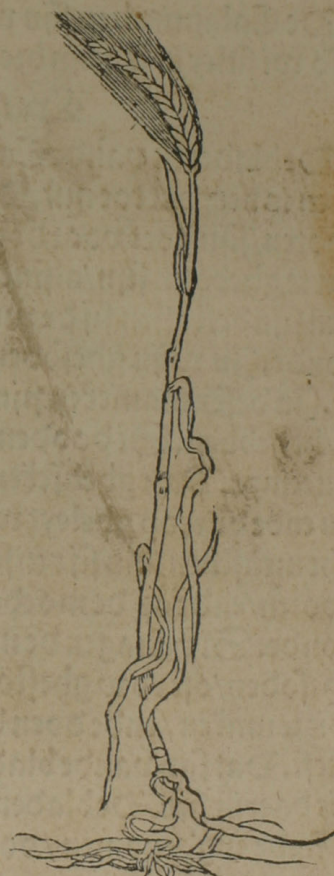
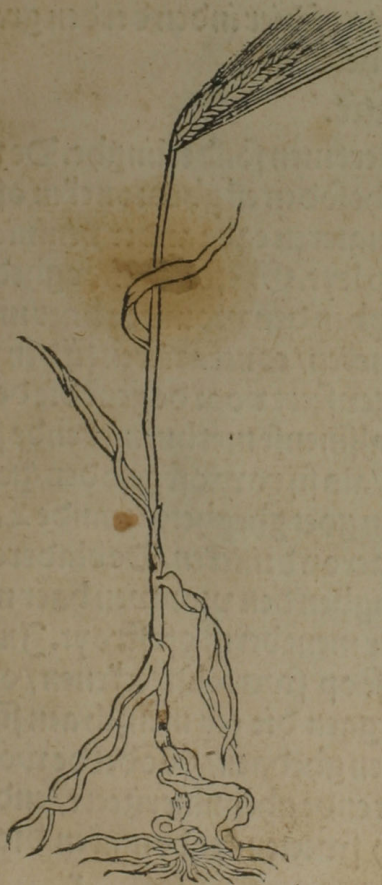
Men vindt tweederhande Gerste/ groote ende cleyne. De groote Gerste/ oft winter Gerste heeft groote cud sachtige aren/ ende elck are heeft som vier/ som sesse/ ende sommige acht streken/ ende ouer mids desen heet si in Griex Polystichum. De cleyne Gerste/ oft somer Gerste en heeft maer twee streken/ ende daerom heet sij in Griex Distichum. Anders sijn sij malcanderen ghelijck.

Hordeum polystichum.

Winter Gerste.

Hordeum dystichum.

Somer Gerste.

Faetsoen.

B

Haetsoen.

Gerste heeft eenen stroohalm gelijk de Terwe/maer niet so sterck/en is cleynder/hebbende vijf/sesse/ende somtijts meer knopen. De bladeren die aenden halm staen sijn slecht/row/ende breeet. Si climpt op sonder bloeyfel tot dat de are ghewassen is/ende haer corenkens ligghen in rouwe velkens ghesloten. De vlimmen vande aren sijn scherp. Die wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Gerste wast gheerne in vette eerde.

Den tijt.

Op den seuensten dach na dat de Gerste ghesaeyt is/so cruypt sij ghemeynlic wt/also dat elck Gersten corenken twee hoofdekens crijcht/aen elcken punt een. Dat eerste draget de wortel/en wilt nederwaerts wassen/ende dat ander draecht den halm. Sij wordt rijp/ende wort in gedaen in Augusto.

C

Die natuer ende complexie.

De Gerste vercoelt ende droocht inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

De Gerste voedet min dan de Terwe. Gersten meel met Vijghen in huenick ghesoden/dat leytmen op swellingen ende sweeringhen/om die te verteeren ende doen vergaen. Als sij met peck/hers/ende duyuenmest ghemengt wort/so vermorwt si alderhande herdt gheswel. Gerste met Roomsche Steenclauer/ende bollekens van Huelsaet/op de sijden gheleyt/doet de pine vergaen. Met Lijnsaet/Fenogreco/ende Wijnruyte/ghemengt sijnde/verdrijft sij de inflatien ende windt des buycr/als men se daerop leyt. Si maect de clieren ende croppen ondert caeckbeen rijp/als sij met morw peck/olie/was/ende vrine van een ionck kindt gemengt wordt/ende ghelijck als een plaester daerop gheleyt. Si stopt den loop des buycr/als sij met rooden wijn oft wilde Peeren/oft Braembesien/oft schellen van Granaetappelen ghemengt wort/ende daerop gheleyt wort. Si is goet tot dat heet Podagra/als sij met Queden/oft azijn gemengt wort/ende daerop geleyt wort. Sij is goet tot Malaetscheyt oft Lazarie/als sij in scherpen azijn ghesoden is/ende een sopken oft moes daeraf ghemaect/ende werm daerop gheleyt wordt. Sij is goet tot de vloet der humueren die inde ioncturen gaen/als sij met azijn ghemengt ende daerop gheleyt wort. Gerste met Venckel saet ghesoden/ende ghedroncken/vermeerdert/ende brengt den vrouwen dmelck in haer borsten. Met huenick ende azijn ghemengt sijnde/verdrijft sij dat sproet wt den aensichte. Gersten meel met azijn gemengt/is goet voor

vercrompen leden/als dat werm daerop
gheleyt wordt.

r ij Van Saff

Den naem.

A

Saffraen heetmen in Griecx ende Latijn Crocus / en dien naem duert noch op den dach van heden inde Apoteke. Den oorspronck van desen naē staet int Latijn verclaert.

Haetsoen.

Saffraen heeft seer smale/grasachtighe langhe bladeren. Sijn bloeme is naect purpur verwich / ende ghelijck de bloeme van Tijdeloose / ende elck bloeme heeft ses bladeren. Inde midden van elck bloeme vindt men dat bloetroode Saffraen / ende is ghelijck een smael tongesten met drij vlimmekens wassende tusschen dander gheel tapkens. Dese bloemen sijn sonder rueck / maer den Saffraen brengt eenen lieflijcken rueck met hem. De wortel is ghelijck eenen ronden grauwen Aeyuyn bol / ende daer wassen vijf oft ses ionghen neuen.

Crocus. Saffraen.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Den besten Saffraen / also die oude meesters hebben bescreuen / wast op den berch Coryco in Cilicia ghelegen / ende door dien wort hi ooc Coryceus gheheeten. Ende daerna die op den berch Olympo in Lycia wast. Na desen die wt der stadt Aetolie Aegis gheheeten / ghebracht wort. Nu wort den Duytschen Saffraen / dien ontrent Wien in Oostenrijc wast / bouen den Orientschen en alle andere ghepresen. Anders wort den Saffraen oock tot veel plaetsen in Duytschland geplant.

C

Den tijt.

Den Saffraen brengt sijn bloemen / ghelijck als de Tijdeloosen / eer voorts dan de bladeren. Want int beghinsel vanden Herst comen sijn naecte purpur verwige bloemkens wtgeslopen / ende dat duert ontrent een maendt lanck. Men moet op de bloemen oock wel acht nemen / dat si niet en bederuen. Ende also haest als die vergaen / so comen de bladeren daerna wtgecropsen / en die bliuen den winter door tot indē Mey gruen ende ongheschendt / daerna worden sij geel ende verwelcken / dat men se inden somer niet meer ghespueren en can. Inden somer veriongen haer de Saffraenbollen. In dat derde oft vierde iaer sijn sij rijp ende tijdich om wt te grauen / ende dat is ontrent S. Jan Baptisten dach / ende die droocht

D droocht men daerna inde lucht / ende worden sonder Sonne ghehouden tot in Augusto / en alsdan worden de bollen van den nieuwen schuete diep in een redelick goet morw eerdrijck rijghelinghe gheleyt.

Natur ende complexie.

Den Saffraen is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden eersten.

Cracht ende werckinge.

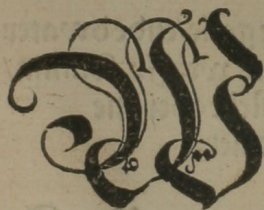
Den Saffraen vermorwt / maect rijp / ende treect redelick te samen / hij lost de vrije / ende maect een goede verwe. Men drincken met sueten wijn / om niet droncken te worden. Hi is goet tot loopende en druypende ooghen / als hij met vrouwen melck ghemengt / ende daerop ghe *vrolijck*
vrolijck streken wordt. Saffraen treect den mensch tot lust om bij slapen. Hij vercoelt de hitte / ende sonderlinge wildt vier. Maer men behoort den Saffraen met maten binnen inne te nemen. Want Dioscorides scrift / dat drij drachma Saffraens met water inghenomen / den mensch dooden. De wortel in sueten wijn ghedroncken / lost de vrije. Den Saffraen verteert alle rijpe ghebreen / ende sonderlinghe vande ooghen / als hij met een ey ghetempert / ende daerop gheleyt wordt. Saffraen inde spijse ghenut / is goet voor een cranccke ghequetste maghe / want hij maect goede digestie. In deser manieren ingenomen / is hij goet voor de borst / leuer / longen / nieren ende blase. Saffraen doet den mensch wel slapen. Ende oepent alderhande verstoptheyt. Ende is goet teghen den hoest / ende cortheyt van adem. Saffraen met melck / olie van Roosen / ende Opio ghemengt / is seer goet tot weedom ende pijn der voeten / als men in deser manieren met doecken daeromme slaet.

Van wilde Mercuriael.

Cap. CLXVIII.

Den naem.

21

Midt Mercuriael heetmen in Griecx Cynocrambe / oft Cynia / oft Linozostis agria / in Latijn Canina brassica / ende sylvestris Mercurialis. Sommighe heetent oock na den Griecschen naem Hondtskoole.

Geslacht.

De wilde Hondtskoole oft Mercurialis is oock van tweederhande sorten ghelijck als de tamme / te weten manneken ende wijfken. Ende si en hebben anders gheen onderscheedt dan int saet. Want dat saet van dmanneken dat sijn twee ronde greynkens / ghelijck als twee kulekens. Maer tsaet van dat wijfken is naw tsamen ghedronghen / ghelijck als cleyn druyskens.

Gaetsoen.

De wilde Mercuriael heeft eenen steel / die en is niet bouen een spanne
r iij hooghe /

B hooghe / ende is teeder ende witachtich. De bladeren van dit cruyt sijn den tammen Mercurialis gelijk / maer dese sijn wat grooter / ende staen euen verre van malcanderen. Dat saet van dmanneken / dat staet tusschen de bladeren / ende dat sijn twee ronde greynkens ghelijck als twee cullekens neffens malcanderen / ghesloten in cleyn vellekens. Maer tsaet van dwijfken dat is opghehoopt ghelijck als cleyn druyskens / bij een staende op een cleyn steelken / dwelck tusschen de bladeren wtwaft. Ende Cynocrambe. Wildt Mercuriael. als die rijp worden / so springt daer ront blaw saet wt. De wortel is seer vol veeselinghen / ende vliddert hier ende daer.

Plaetse sijnder wassinge.

C Den wilde Mercuriael waft geerne int wilde. Men vindt dit cruyt oock somtijts op hooghe bergen / ontrent tuynen / heggen ende haghden.

Den tijt.

Den wilden Mercuriael bloeyt in den April / ende brengt sijn vrucht oft saet voort in den May.

Natuere ende complexie.

De wilde Mercuriael cruyde smaeken ghelijck als haer saet / ende ouermids dien sijne van een natuere ende complexie.

Cracht ende operatie.

D De wilde Mercurialen / als men setet gelijk als ander gruen cruyden / so laxeren sij den camergancck. Als men se in water siedt ende drincket / so purgeren sij de galle / ende dwater dat binnen int lijf leyt / ende sij iaghen ende driuen dat wt. In somma / beyde dese sorten van Mercuriael / hebben sulcke operatie gelijk als den tammen Mercuriael / daer wi hierna afscriuen sullen.

Van Se

Den naem.

2

De cruyden daer wi hier af spreken/ worden van Theophrasto geheeten Colutee/ om des wille dat sij malcanderen ghelijck sijn/ ende sonderlinghe van bladeren.

Geslecht.

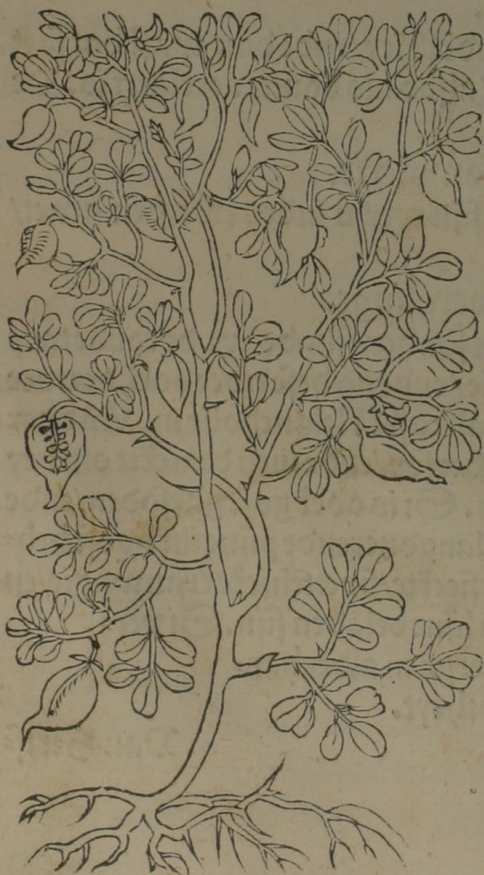
De cruyden daer wi hier mentie af maken/ sijn twee derhande. Deen wort sonderlinge van Theophrasto bescreuen/ en Colutea geheeten. Dit cruyt en is inde Apoteke niet bekent/ te sommige plaetsen heetment Lombaertse Linsen. Dat ander wort van Actuario Sena ghenoept/ ende also heetment oock inde Apoteken/ want daer wort dit gheslecht van cruyde seer gheuseert. Ende also mogen wij dat oock in Duytsch heeten. Dat onderscheedt van dese twee cruyden sullen wij hierna int langhe verclaren/ als wij scrijuen sullen van haer gheseltnisse oft faetsoen.

Faetsoen.

De Lombaertsche Linsen is een ghewas / dat wordt binnen vieryaren ghelijck als eenen boom / ende heeft veel cleyne teeder tacrkens. Sijn bladeren sijn den Boekrhoren / Fenumgrecum / seer ghelijck. De

Colutea. Lombaertsche Linsen.

Sena. Sena.

x iij bloemen

D bloemen sijn eens deels ghelijck den bloeysele van Brem oft Erweten/ ende sijn van coluer geel. Ende als de bloemen vergaen / so wordet een hawken ghelijck als een blaesken / dat is so claer datmen daer door siet/ ende sij sijn opgheblasen. Ende als men se metter handt in stucken dowt/ so craken sij ende maken een gheluyt. In dit blaesken leyt dat saet/ dat is swert ende herdt / ende van saetsone den Linsen niet onghelijck / maer het heeft den smaect van Erweten. De wortel is seer houdtachtich. Sena is van bladeren den voorghenoemden Lombaertschen Linsen seer ghelijck/ wtghescheiden dat sij een luttel grooter oft breeder sijn. De bloemen sijn oock geel/maer sij sijn anders ghesaetsoneert/dan de bloemen vande Lombaertsche Linsen/ want sij sijn grooter ende bleeckgeelder van coluere. Elck bloeme heeft vijf bladeren / die doen haer een luttel open van malcanderen/ ende en maken nochtans gheen perfecte sterre / ende int midden van dier wast een cleyn crom hawken rot / ende als de bloemen afvallen/so wort dat hoe langher hoe grooter / ende wordt oock int leste breedt/maer niet so seer opgheblasen als aen de Lombaertsche Linsen/ende sij sijn crom gelijck als een half mane. In deselue hawkens leyt dat saet/ dat is grawachtich ende langachtich/bijna ghesaetsoneert ghelijck een hert. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Beide dese gheslechten van cruyden plandmen inde houen.

Den tijt.

De Lombaertsche Linsen bloeyen indē Mey/ ende dan wast dat saet oock in haer hawkens ende blaeskens / alsoo als bouen verclaert is. De Sena bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

Dese twee gheslechten van cruyden sijn werm inden tweeden graet/ ende drooghe inden eersten.

E

Cracht ende werckinge.

De vrucht van Sena lost en worpt sonder schade wt de conde taey vochticheyt / als fluymen/ende de galle / ende na dese twee oock de twee andere/ende sonderlinghe de swerte galle oft Melancholiam. En daer omme so neemt men dat inne in hoender sop/ende men drincket om beyderley geelsucht daermede te verdruiuen. Si is oock goet ghesoden/ende werm ghedroncken voor de ghene die langduerende pijn int hooft hebben/ende die met ruydicheyt/vallende sieckte/smettelijcke crauwagie/en

de met ander onsuuerheyt van lijue beladen sijn. Si ver-

drijft oock ende doet vergaen alderhan-

de verstoptheyt.

Van Hertse

Den naem.

A

DEn Hertshoren / Craeyen / oft Rauenvoet wordt in Griecx geheeten Coronopus ende Astrion / ende in Latijn Pes cornicis / ende Sanguinaria. Het is inde Apo teke onbekent. Maer om des wille heetment ooc Craey- envoet oft Rauenvoet / om dat de bladeren van desen cruy de den voeten oft clauwen van craeyen een luttel ghelijck sijn. Sommi- ghe heeten dit cruyt Herbam stelle / ende Cornu ceruinum. Ende de rede ne van dese namen staen alle inden Latijnschen Herbario verclaert. In Vlaenderen heetmen dit cruyt Grauinne / ende Grauinnecruyt.

Haetsoen.

Hertshoren is een cruyden dat leyt eens deels op deerde. Sijn bla- deren sijn smal ende lancck / ende hebben bouen cleyn schuettens / die sijn
B ghesaetsoneert gelijk als de clauwe van een craeye. Ende in dien dat die schuettens niet en ware / so en souden sij den bladeren van Vloocruyt niet onghelijck sijn. Sijn stelen sijn rondt ende harich / en daeraen wassen cleyn / geel / gheerde bloemkens / ende als die afvallen so brenghet sijn saet voort / dat is seer cleyn / van saetsone gelijk cleyn vloykens / oft ghelijck tsaet van Psyllium / ende noch veel cleyn der. Sijn wortel heeft veel veeselen.

Coronopus. Hertshoren.

C

Plaetse daert wast.

Dioscorides scrjft dat dit cruyt op ongheworde eerde wast / aenden we- gen / ende aende huysen. Maer so veel als ick daer kennisse af hebbe / soo en wasset hier te lade / dat is / in Duytsch- landt / niet van hem seluen / maer men moetet inde bouen planten. In Bra- bant ende Vlaenderen wasset al om bij den weggen in sandachtighe eerde.

Den tijt.

Hertshoren bloeyt in Junio / ende daerna so brenget sijn saet voort in sijn lange toortkens oft aertkens / gelijk den Wechbree.

Natuer ende complexie.

Die wortel van dit cruyt adstringeert / oft trecket te samen / ende drooghet.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

Dit cruyt siedtmen/ende men coket/ende men etet inde spijse ghelijck ander gruen cruyden. Sijn wortel stopt den loop des buycr/alsmense inde spijse nuttet. Ende sulcx doet si veel crachtelijcker/alsmense inde aschen bradet. Voorts en hebben de oude Medicijnmeesters niet meer gescreuen vande operatie ende werckinge van desen cruyde.

Van Verckensbroot. Cap. CLXXI.

Den naem.

A

Verckensbroot oft Sueghenbroot/dat heeten de sommi ghe Eerdappelen. In Griecx heetet Cyclaminus ende Ichthyotheron/ende in Latijn Rapum/Tuber oft Umbilicus terre. Inder Apoteken heetet Cyclamen/Artanita/en Panis porcinus. Naer daerom heetmen dit cruyt Swijnenbroot/om dat de swijnen ende vercken den wortel van desen cruyde seer gheerne eten. Ende daerom heetet Eerdappel/want sijn wortel leyt in deerde wat rondachtich ghelijck eenen grooten appel. De redene van dander namen vindij inden Latijnschen Herbario.

Cyclaminus. Verckensbroot.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande manieren van desen cruyde. Dat een heeft langachtighe ende ghehoeckte bladeren. Dat ander heeft gants ronde bladeren/nae wtwijsen vander figure. Ands sijn si malcanderen seer gelijk.

Laetsoen.

Verckensbroot heeft bladeren ghelijck als Veelu/maer sij sijn bruynachtich/ende onder rootachtich/ende bouen met witte druppelē bespraeyt. Sijnen steel is somtijts vier oft vijf vingeren lanck/sonder bladeren/ende daerop wassen schoon lijfverwe oft purpuren bloemen/die sijn van coluer den Roosen niet onghelijck. De wortel is swert/ende sij breydet haer wt ghelijck een Rape.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde de gheslachten van dese cruyden wassen geerne inde lombre/onder

Onder heggen ende haghē/ende sonderlinge onder de boomen/ende in
bosschen. Nochtans vindt men se te sommighe plaetsen seer selden.

Den tijt.

Verckensbroot verliest in Augusto sijn bladeren/nae dattet die een
gants iaer lanck bewaert heeft/en daerna brenget nieuwe voort/en daer
en tusschen brenget de bloemen/die dueren door den gantsen Herst.

Natuur ende complexie.

Verckensbroot is werm ende drooge inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

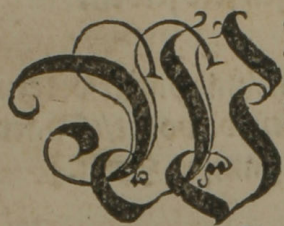
De wortel van desen cruyde gedroocht/gepuluerizeert/ende twee oft
drij drachme swaer in Meede gedroncken/iaecht door den camerganck
af alle quade slimige vochticheyt/en d'water dat int lijf is. In deser ma-
nieren gedroncken/brengt si den vrouwen haer maentstonde/ende sulck
D doet si ooc/als men een tapken daer af maect/en inde vrouwelicheyt stelt.
De vrouwe die begort sijn/sullen haer voor dese wortel wachten/noch
ooc niet daer ouer scrijden/want si mochten daer af misual crijgen. Als
ment hangt aende vrouwen die in arbeyde sijn/so sullen sij terstont ba-
ren/ende vande vrucht verlost worden. In wijn ingenomen ende ghe-
droncken/is sij goet tegen alderhande dootelic venijn. Als yemant van
een natere gesteken oft gebeten is/die sal dese wortel daer op leggen/so ge-
neest hi. Als men dese wortel met sueten wijn/oft met water achtigen Me-
de drinct/so geneest si de geelsucht/maer de gene die dese wortel aldus in-
neempt/die sal gaen opt bedde liggen/ende hem werm decken/op dat hij
sweete. Dat sap van dese wortel inde nuese gedaen/purgeert dat hooft.
Als men dat sap aen den nael/ende onder den nael op den buyc strijct/
so laceret den buyc/nochtans en sal men dat niet versoecken aen vrou-
wen die groot gaen van kinde. Dat sap met huenick getempert/ende in-
E de ooghen ghedaen/verdrijft de sterre inde ooghe/ende maect claer ghe-
sicht. Als yemant sijnen eersdarm achter wtgaet/so sal men dit sap met
azijn temperere/ende dat daer mede strijcken/so sal hij wederom op sijn
plaetse gaen. De wortel maect een cael huyl/en doet de kinder poctkens
ende de maseren vergaen. Si geneest oock wonden ende quetsuren/als
men se met huenick mengt ende daer op strijct. Si maect de milte cleyn/
als men daer op leyt. Si verdrijft alle mismaectheyt van aensichte/ende
beledt dat wtualen des hayrs. Als men se in water siedt/ende de voeten
daer in wascht als yemant dat Podagra heeft/so beneempt sij de pijn.
Als men de wortel hol maect/ende met olie vult/en in heete asschen sedt/
ende somtijts een luttel was daer in doet/om dattet redelic dick worden
soude ghelijck een salve/so is sij seer goet tot de voeten daer de winter in
is. Dit sap van dese wortel strijct men/ende het oepent die
speenen/ende verteert de croppen ende clie-
ren/ende alderhande hert geswel.

Van wil-

Van wilden Galigaen. Cap. CLXXII.

Den naem.

A

Wilden Galigaen heetmen in Griec ende Latijn Cyperus oft Cypirus / ende dien naem duert noch inde Apoteker tot op den dach van heden.

Laetsoen.

Den wilden Galigaen heeft bladeren ghelijck als Zoock/maer sij sijn langer/minder/ende herter. Sinen steel wast eenen cubitus hooge/ende somtijts oock hooger/ende is drijcantich gehoeckt/ende int sop wassen cleyn bladerkens / ende tusschen de bladerkens wast dat saet. De wortel is veeselachtich en lancet/in een geschrancelt/ en ter sommige steden rondt gelijck als de Olijuen/en in ander plaetsen cleyn / swert van verwe/goet vā ruecke / en bitter.

Cyperus. Wilden Galigaen.

Plaetse daer hi wast.

B Den wilden Galigaen wast geerne op waterachtige gebowde eerde. Mer hier te lande/so veel als ic weet/en wast hi niet van hem seluen / maer hi moet inde houen geplant worden/also ick ghedaen hebbe met desen die hier gemaelt staet.

Den tijt.

De opperste cleyn bladerkens met dat saet wassen in Junio en Julio.

Natur ende complexie.

De wortelen vanden wilden Galigaen/diemē inde medicijne gebruyct/die sijn werm ende drooghe / ende en hebben gants geen scherpicheyt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel lost de vrine / sij is oock goet voor de gene die den rijfenden steen hebben/ende die dwater laden/gesoden ende gedroncken. Als yemant van nateren gebeten is/so salmen dese wortel sieden/stooten/ende daer op leggen. Sij is wtneemende goet voor de vrouwen/als de moeder opclimpt/datmense werm daer op leg ghe. In deser manieren wordt sij oock gherseert om den vrouwen haer maentstonde te brengen. Als sij gedroocht en gepuluerizeert is/so stroyt mense int gesweer binnē den mont/oft men tempertse met azijn oft wijn/ende dat strijctmen daer op / ende geneest die sweeringen oft vlceratien/al waert oock datse voorts aten. In deser manieren gherseert sijnde/is sij oock treffelijcken goet tot gheswellen/ende sweerende ghemechte. De wortel

D wortel in water ghesoden ende ghedroncken / is goet teghen den hoest. Dat saet ghedroocht ende met water inghenomen / stopt den loop des buycx / ende der vrouwen maentsfonde / also dat Plinius beschrijft / ende maect weedom ende pijn int hooft.

Van Springwortel. Cap. CLXXIII.

Den naem.

A Springwortel oft Springcruyt dat heetmen ooc Schijtcruyt / want het reynicht den mensche onder ende bouen. Ende daerom heet Springcruyt / om dat sijn saet wt springt. In Griecx ende Latijn heet dit cruyt Lathyrus / ende inde Apoteke Cataputia minor. De redene van alle dese namen vindi inden Latijnschen Herbario int langhe.

Maetsoen.

Springcruyt heeft eenen bruynen steel / die is een cleyn elle lanc / binnen hol / eenen vinger dick / met langhe vette bladeren besedt / die den Amandelbladeren ghelijck sijn / ende si sijn op deen sijde witverwich. Int sop crijcht den steel veel tacckens ende sijdeschuetkens / die sijn met corte ende cleyn bladerkens besedt / ende sij sijn den bladeren van Holwortel oft Veelu wat gelijck. Ende tusschen

Lathyrus. Springwortel.

Vken een corenken / dat is rondt / ende groeter dan de Ernen. Also haest als de nootkens drooghe oft dorre worden / so springen sij wt met een geluyt / van hitte der Sonne. Alsinen die corenkens schelt / so sijnse wit ende suete / maer int leste bernen sij gelijck als den Arum. De wortel is cleyn / en houdt achtich / ende en wort niet ghevseert. Dat gantse cruyt is een recht melckcruyt / want den steel / de bladeren / ende al wat daeraen is / dat gheeft oueruloedelick wit taey melck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Springcruyt wast geerne op sandachtighe ghebowde eerde. Ende het wast bijna in alle hoven.

Den tijt.

Inden Herst versaempt men dat

y saet/

Esaet/als denootkens/inde welcke dat saet leyt/wat drooghe oft dorre worden.

Natuuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden derden graedt/ende vochtich inden eersten.

Die cracht ende operatie.

Sesse oft seuen Springcorenkens alleene/oft met Vÿghen oft daden ingenomen/purgeren dat lichaem des menschen door den camergancck/ende lossen de sluymen/de galle/ende dat water. Dat sap van sijn melck heeft ghelijcke operatie/maer tis schadelijcker inghenomen dan de greynen oft corenkens. De bladeren machmen in hoendersop oft in vleeschsop sieden/ende dat drincken/ende heeft ghelijcke operatie. Dat sap salmen meer wtwendich dan inwendich vseren om afte bÿten/verbernen ende verteeren de quade wertten/ouertollich vleesch/quade seericheyt/ende dierghelijcke.

Van geel/purpure/ende witte

Vilieren.

Cap. CLXXIIII.

Den naem.

Leucoia. Steen Vilieren.

A

D

E Vilieren daer wi hier af spreke/die heet mē in griecx Leucoia/in Latijn Viole albe/oft slechtelijck Viole.

Die Apotekers heetense Cheiri/oft Cheirim in Arabische sprake/want also noemen si dat lieuer dan anders.

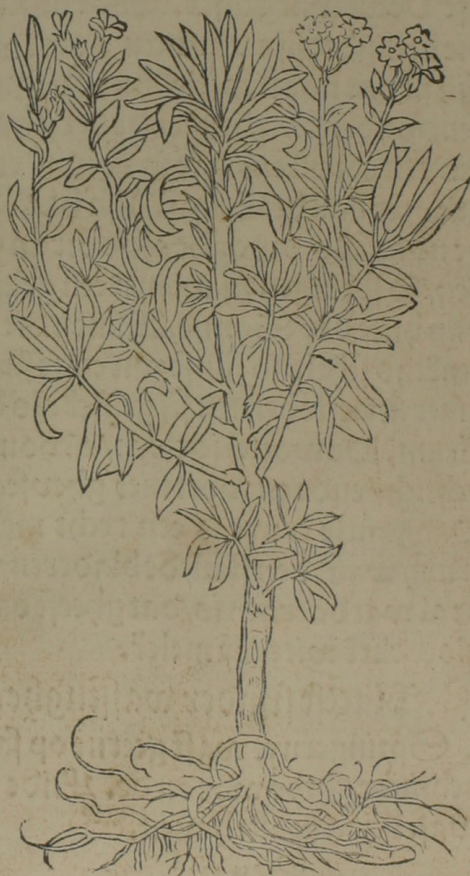
Geslacht.

B De voorghenoemde Vilieren sijn drijerhande/geele/bruyne/ende witte. Ende haer onderscheedt compt wt de bloemen/want sommighe van dien sijn geel/dander bruyne/ende de derde wit. De twee leste en hebben anders gheen onderscheedt dan alleenlick in haer bloemen. Maer de gheele hebben een ander saetsoen van bladeren/alsoo wij hierna verclaren sullen/ende worden in Brabandt geheeten steen Vilieren.

Saetsoen.

De geel Vilierē dat is een groen struycken gelijk als een cleyn boom-

ken/

Van Violieren.

Viola alba. Witte Violieren.

Cap. CLXXIII.

Viola purpurea. Bruyn Violieren.

Eken/besedt wesende met veel tackkens ter syden. Sijn bladeren zijn lancck/
smal/onghekerft/weeck/ende grawachtich. Int opperste vande tack-
kens wassen veel bloemen neffens malcanderen/die zijn geel. Elck Dio-
liere heeft vier bladerkens/die riecken wel so langhe als sij versch ende
gruen zijn/ghelijck als de Violetten inden Meerte. Als dese Violieren
afvallen/so comen daer langhe smale hawkens/somtijts eenen vinger
lancck wesende/die zijn volbreet geel saets. De ander twee gheslachten
sijn den voorghenoemden Violieren seer gelijk van stelen ende tacken/
ende de bladeren zijn oock lancck ende smal/maer niet so smal als de blas-
deren van de geel Violieren/ende sij zijn rondtsomme een luttel gheker-
telt. De bloemen zijn bruyn oft wit/ende elck Violiere heeft vier bladeren.
Dekens/die zijn een luttel smaelder ende langher/ende staen alijt twee van
een/ghelijck als een V/dwelck in ghetale vijf beteeckent. Inde hawkens
vindtmen dat saet/dat is dun ende breedt.

Plaetse haerder wassinghe.

De Violieren plantmen inde hoven/sij en wassen niet van haer sel-
uen/het en sij datmen se sette. Maer die geele wassen in sommighe plaet-
sen van selfs op de mueren.

E

Den tijt.

De Violieren bloeyen ontrent den Mey / ende sonderlinghe de geele. Daerna brengen sij haer saet / dwelck men als dan behoort te vergaderen.

Natuere ende complexie.

De Violieren daer wi hier af scrijuen / die maken suyuer / ende hebben een subtiyl substantie / ende daeromme is haer natuere ende complexie geneycht tot werimte.

Cracht ende werckinge.

S Onder de voorseyde Violieren / worden de geele meest gheuseert. De bloemen van geel Violieren ghedroocht / ghesoden / ende een bad water daeraf ghemaect / lossen de vrine / en brenghen den vrouwen haer maent stonde. Alsinen vande voorseyde bloemen met was een plaester maect / so leytmen die opt fondament / als dat met clouen wtgebroken is / want dat gheneest. Met huenick ghemengt sijnde / so ghenesen sij de sweeringhen ende vlcerationen des monchts. Twee drachma van desen sade in wijn ghedroncken / oft een tapken daeraf ghemaect / ende inde vrouwelickheyt ghedaen / brengt den vrouwen haer maentstonde / ende de secondina. De wortel met azijn ghestooten / is goet voor de ghene die pine ende weedom der milte hebben / ende de ghene die dat Podagra hebben / alsment daerop leyt. In somma / de andere Violieren hebben oock sulcken cracht ende operatie / maer de geele meer dan dandere / also wi hier voor verclaert hebben. Dat sap van alle Violieren inde ooghen ghelaten / reynicht deselue / ende verdrijft / ende verteert alle vlekken / ende donckerheyt der ooghen.

Van allerley Patich oft

Peerdick. Cap. CLXXV. *Patientia*
patience. Den naem, *oder Rumex hortensis*

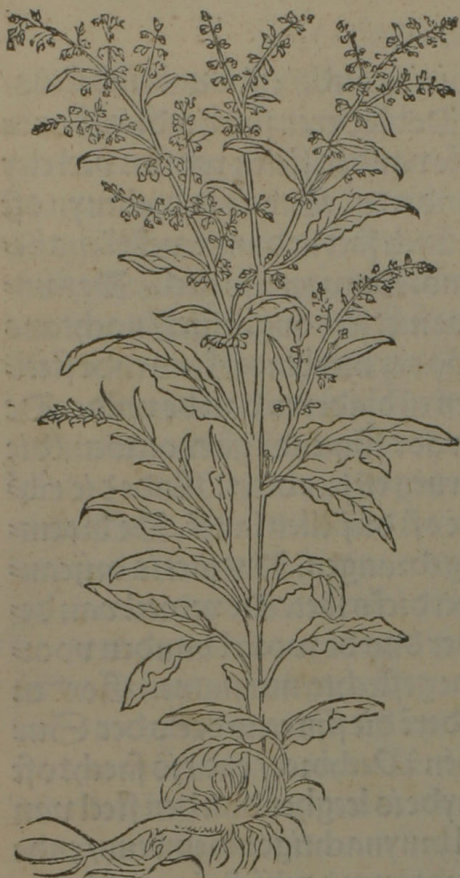
A It cruyt daer wi hier van scriuen sullen / heet in Griecx *Lapathon* / in Latijn *Rumer* / ende inde Apoteke *Lapathium*. De oorsake ende redenen van dese namen hebben wij breet verclaert in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslecht.

Dit cruyt is vierderhande. Dat eerste geslecht heetmen *Patich* / *Peerdick* / oft wilde *Surckel*. In Griecx *Orylapathon* / ende in Latijn *Rumer acuta* / ende inde Apoteke *Lapathium acutum*. Dat ander geslachte / dat is tamme *Peerdick* / diemen ghemeynlick noempt *Patientie* / ende heet in Latijn *Rumer hortensis* / *Galenus* heetet *Hippolapathum* / ouermids dien dattet seer groot is. Dat derde gheslachte heetmen *Goeden Heyndrick*. Dat vierde heetmen *Surckele* / in Griecx ende Latijn *Oxalis* / ende inde Apoteke *Acetosa*.

Saetsoen.

Oxylapathum. Patich.

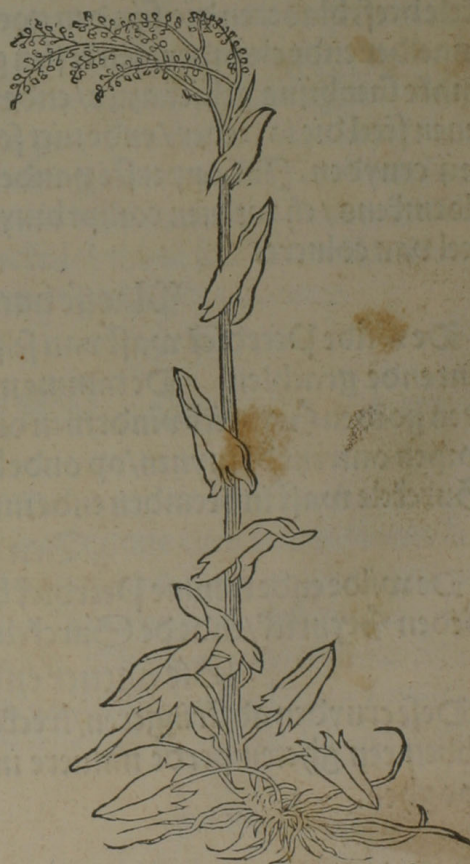
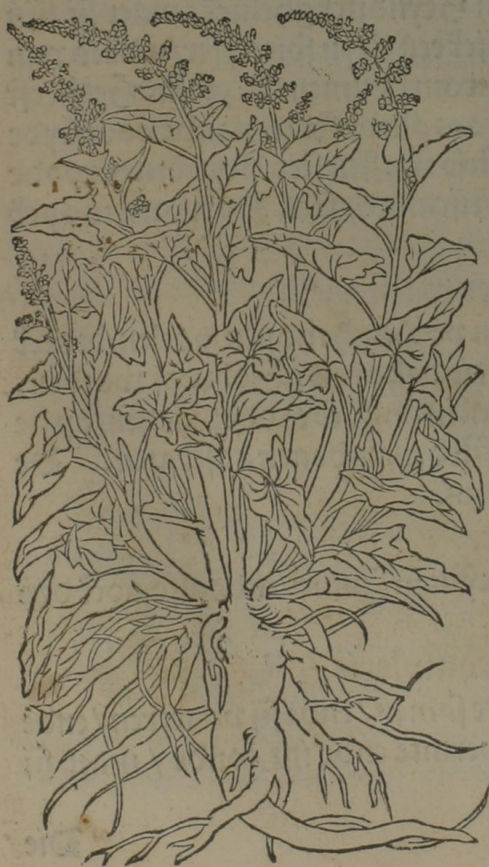

Goeden Heyndrick.

Hippolapathum. Patientie.

Oxalis. Surckele.

B

Maetsoen.

Patich oft Peerdick heeft eenen steel die is rondt/ ende vol ribbekens/ daertoe knoopachtich/hol/ende bruyn. De bladeren sijn herdt/en bouen scherp gelijk als een spieffe. Int opperste vanden stelen wassen veel cleyne bleectgeele bloemkens neffens malcanderen. Ende als die bruyn oft purpuren worden / so vindtmen drijcantich saet in dunne velckens besloten/en dat hangt aen seer cleyne steelkens. De wortel is geel. De tamme Peerdick en is den voorseyden cruyde niet seer onghelijck/ nochtans als sij eerst wtcompt/so wordt sij veel rooder met bladerkens ende steelkens / ende is oock veel grooter van stelen en bladeren dan de wilde. De bladeren van de tamme die eerst bruynroot sijn ende ghevouwen / die doen haer open / ende worden schoon gruen en seer breed. Ende die ribachtighe steelkens worden somtijts twee oft drij ellen lanck. De bloemkens sijn bleect geel/ende seer dick op een gedrongen. Dat saet is drijcantich gelijk als des Patichs oft wildt Peerdicks saet. De wortel vanden sen cruyde is grooter / teeder ende geelder dan de wortel vanden voorghenoemden wilden cruyde. Dat derde geslechte/met namen Goeden Heynrick oft Lemmekens oore/heeft bladeren die sijn eens deels der Surckel oft den Arum gelijk / en eens deels den Wechbree / ende is saecht oft weeck int tasten. Den steel van desen cruyde is leegher dan den steel vander cruyt / ende daeraen wassen veel bruynachtige bloemkens/ende voorts daerna dat saet/dat is te samen gedrongen gelijk als een scherpe druyue die begint te bloeyen. De wortel is groot/lanck ende geel. Surckele heeft bladeren die sijn den goeden Heyndrick ghelijck / maer sij sijn smaelder ende cleynder/aen te sien gelijk een cleyne spies yser/ende is van smake suer bijna gelijk azijn/ ende daerom heetment Acetosa. Het heeft eenen steel die is teeder / ende niet so groot als de stelen vande voorseyde drij cruyden. Int opperste vanden stelen wassen seer cleyne bruynroode bloemkens / en wt dien compt bruyn drijcantich saet. De wortel is oock geel van coluere.

D

Plaetse haerder wassinghe.

De wilde Peerdick wast van selfs in vochtighe hopen/poelen/broecklant ende grachten. De tamme moet inde hopen gheplandt worden. Den goeden Heynrick vindt men oueral in onghebowde plaetsen/op de dorpen ontrent de tuynen/op oude hofsteden/ende aen de straten. De Surckele wast in beemden ende int gras.

Den tijt.

De wilde ende tamme Peerdick bloeyen in Junio/ende also oock den goeden Heynrick/ende de Surckele.

Die natuer ende complexie.

Desse cruyden adstringeren/trecken te samen / ende sij verteeren / ende hebben een ghetemperde natuere in wermtende ende int coude / maer sij drooghen.

Die

Van allerley Patich oft Peerdicke. Cap. CLXXV.

¶

Die cracht ende operatie.

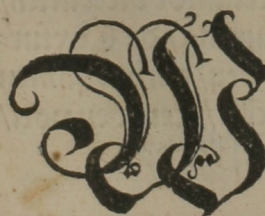
De bladeren van alle dese cruyden lareren/ ende maken camerganck/ als sij ghefooct worden ghelijck als ander groen cruyden. Sij verteerren de sweeringhen/ ende doen die vergaen/ als sij row ghestooten worden/ ende met olie van Roosen oft Saffraen daerop gheleyt worden. Dat saet van goeden Heynrick/ Peerdicke/ ende Surckele in water oft wijn ghesoden ende ghedroncken/ ghenest dat roode melizoen/ en stopt den loop des buycx/ ende stilt dat walghen/ ende is goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn. Als yemandt sulcken dranc te voren inneempt/ so is hij seker dat hem dat steken niet schaden en sal. De wortelen van dese cruyden row met azijn ghestooten/ ghenesen alderhande ruydicheyt/ crauwagie/ en onsuuerheyt des lijfs/ als ment daermede strijct. De voorszeyde wortelen ghesoden/ ende dat hem yemandt daer ouer bade/ die sijn goet teghen den inecksel ende crawsel. In wijn gesoden/ ende inden mondt ghehouden/ verdrijft de pine ende weedomt der tanden/ ende der ooren/ als ment daerin doet. In deser manieren gesoden/ scheyden ende verteerren sij de clieren/ ende sweeringhen ontrenten ooren/ als ment daerop leyt. Ende als mensse met azijn daerop leyt/ so verteerren sij de geheuen milte. Sommighe segghen/ dat de wortel goet is teghen dat wassen vande clieren oft croppen onder de kinne/ al ist dat ment maer aen den hals en hanghet. De wortel ghestooten/ ende op der vrouwen natuere gheleyt/ stopt den vloet der vrouwen. In wijn ghesoden ende ghedroncken/ so sijn sij goet teghen de gheelsucht. Sij breken den steen der blasen. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde. De wortel van tamme Peerdicke ghedroocht ende ghepuluerizeert/ ende een drachma daeraf des morgheens nuechteren met eenich sop inghenomen/ purgeert ende iaecht af door den camerganck de galle/ ende taey slijmicheyt/ meer dan dander gheslachten van dese cruyden. Daeromme so is sij wt nemende goet teghen de geelsucht/ in deser manieren genut. De bladeren in wijn ghesoden ende ghedroncken/ hebben sulcken cracht en virtuyt als voor/ ende also oock de bladeren van dander Rumer.

Peerdicke
heist Pat
tic.
Rumer
tenfis.

Van Wintergroen. Cap. CLXXVI.

Den naem.

¶

Wintergroen heeft daeromme dien naem/ want het blijft al tijt schoon groen/ ende en veruaert hem niet van vorst oft coude. In Griecx heetet Limonium/ ende also oock in Latijn. Men heetet oock Beta syluestris/ dat is te segghen wilde Beete. Bij onsen tijden heetment Pyrola. De redene van alle dese namen staet bescreuen indert Latijnschen boeck vande cruyden.

y iij Faetsoen.

B

Haetsoen.

Wintergruen heeft bladeren die sijn gants sat / en der Beete niet seer onghelijck / maer dese sijn cleynder ende teerder / ende bliuen ouer winter verschende gruen. Elck struycken heeft vijf oft ses / ende somtijts oock thien bladeren. Ende tusschen de bladerkens comen teeder steelkens wt / die draghen sneewitte lieue bloemen / aen te sien ghelijck cleyne clockkens oft Meybloemkens. Als die afvallen / so volghet daer root saet na / dat adstringeert ende trecttsame / als ment proeft.

Limonium. Wintergroen.

Plaetse daert wast.

C Wintergroen wast inde lombre in ongheworde eerde / ende sonderlinge int wilde / ende daerom heetment wilde Beete.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio / ende leuert alsdan sijn saet.

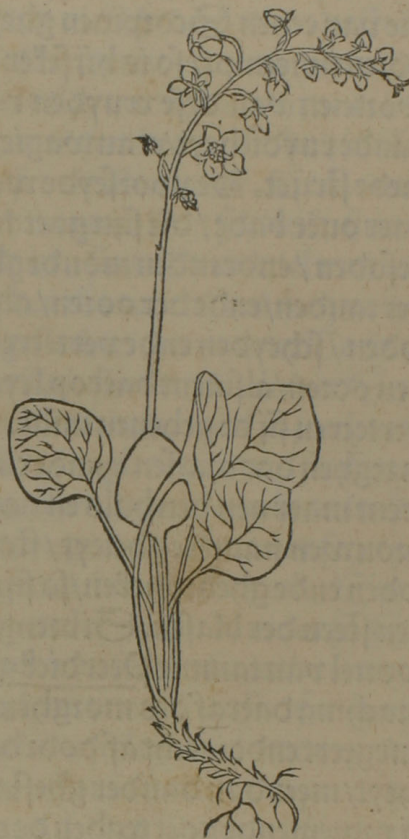
Natuere ende complexie.

Wintergroen is drooghe tot inden derden graet / ende dat is lichtelick om mercken aen sijnen smaect. Want de bladeren ende dat saet trecken seer te samen.

Cracht ende werckinge.

D Dat saet van Wintergroen gestooten / ende in wijn ghedroncken / is goet voor de ghene die den loop des buycr ende dat roode melizoen hebben. Het stopt der vrouwen maentstonde. De bladeren hebben gelijcke kracht ende werckinge / want als sij in wijn ghesoden sijn / ende ghedroncken worden / so heylen ende genesen sij alle wonden ende quetsuren van buyten ende van binnen. Sij ghenesen oock alderhande ghesweer / vlcerationen ende fistelen / als mensche hiermede wascht / oft dat cruyt droocht / pulverizeert / ende daerin stroyt. Dat cruyt gheneest alderhande vlcerationen / als ment te voren groen stoot ende daerop leyt. In summa / de Chyrurgijns maken van desen cruyde / in witten wijn ghesoden / een heylsamen wonden dranc / en principalick als sij groote Senickel / Leuwen voet / Agrimonie / Penninckcruyt / ende Natertongesken daerbij nemen / ende daertoe doen.

Van Doo-

Den naem.

A

Doone oft Dooden Netel / die welcke men oock Daumetel noempt / wordt van Plinio gheheeten Lamium / ende bi onsen tijden Vitica iners / ende mortua / dwelck een oor sake is van haren naem in Duytsche. Ende heetet daer om also / want de bladeren sijn heel doot / ende sij en ber nen oft en steken niemanden diese aenruert.

Gheslacht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Dooue Netelen. Deerste gheslechte heeft witte bloemen / ende dit is principalick dat rechte La mium. Dat tweede heeft gheel bloemen / ende dat derde heeft pur purbruynen bloemen. Inde bladeren en is gheen sonderlinghe oft mer ckelick onderscheedt / ende daeromme so staen sij alle drie onder een figu re begrepen.

B

Laetsen.

De bladeren vande dooue Netelen en sijn den heeten oft bernenden rechte Netelen niet seer ongelijck / maer nochtans sij sijn cleynder / rontf omme ghekertelt / ende oock een we nich witter / ende sij en bernen niet. Saren steel is viercantich / ringsom me becleedt met witte / geele / oft pur purbruynen bloemen. Ende als die af vallen / soo leueren sij swert saet. De wortel is veeselachtich. Dat gantse cruyt heeft eenen stercken ruck.

Lamium. Dooue Netelen.

Plaetse haerder wassinge.

Dese Netelen wassen oueral aende wech / ende bij de tuynen.

C

Den tijt.

De dooue Netelen bloeyen vanden Mey aen den gheheelen Somer do re / ende sonderlinghe de witte ende de purpurbruynen.

Natuer ende complexie.

De dooue Netelen sijn werm ende drooghe / gelijk als de ander geslachten van Netelen.

Cracht ende operatie.

Die bladeren vande dooue Netelen / scheyden en verteeren alderhande

gheswel /

D gheswel / croppen / clieren / ende butsen oft buylen / alsinense stootet ende daerop leyt. Sij stelpen oock dat bloeden wt den nuese / alsinense achter op den neck leyt / oft daerop bindt. De voorghenoemde Netelen ghe- droocht ende ghepuluerizeert sijnde / ghenesen de wonden / oude vlce- ratien / ende fistelen / alsinen dat puluer daerin stroyt. In somma de doo- de Netelen hebben volna alsulcken operatie / ghelijck als ander Netelen.

Van Vlas.

Cap. CLXXVIII.

Den naem.

Vlas heetmen in Griecx ende Latijn Linum / ende daer door compt het dattet sommighe lieden in Duytsch Lij- nen heeten.

Laetsoen.

Vlas heeft eenen steel die is teeder / ende is met sma- le / langhe / ende scherpe bladerkens becleedt. Int sop vanden stele was- sen schoone lichtblauwe bloemen. Ende als die afvallen / soo wordent ronde knoppkens oft bollekens / daer inne leyt cael / bruyn / breeft saet.

Linum. Vlas.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Vlas saeyt men oueral op dat veldt. Maer het wast gheerne in vet- te ende saechte eerde. Nochtans is het den velde quaet ende schadelick / alsoo ooc de Poete Vergilius daeras gescre- uen heeft.

B Den tijt.

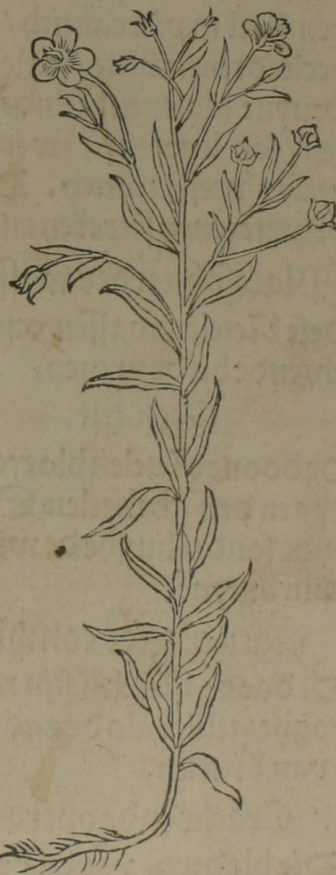
Dat Vlas wordt inden Somer wtghetrocken / ende het bloeyt in Ju- nio. Het heeft veel plaghen ende mar- telizatie te lijden / eer dattet daertoe co- met datmen Lijnwaet en doeck daer- afmaect.

Natuur ende complexie.

Dat Lijnfaet oft Vlasfaet wordt meest gheuseert inde medicijne / ende is werm inden eersten graet / ende mid- delmatich oft ghetempert in vocht- cheyt ende droochte.

Cracht ende operatie.

Dat Vlasfaet heeft ghelijcke kracht ende werckinghe met den Fe- nogreco.

Enogreco. Het versaechtet ende doet verdwijnen alderhande gheheuen butsen/als in water/huenick ende olie ghesoden is/ende in maniere van een plaester daerop gheleyt wort. Het verdrijft alderhande vleckē ende plecken int aensicht/als row ghestooten is/ende daerop ghestreken wordt. Het doet vergaen die sweeringhen ontrent den ooren/ende versaecht oft vermorwt alderhande hert geswel/als ment met looge mengt ende daerop leyt. Alsmēt met huenic mengt/ende een electuarium daer=af maect/ende dat inneempt/so purgeret ende sūuert de borst/ende versuetet den hoest. Het maect lust tot dat natuerlick werck van minnē/als men dat met Peper ende met huenick mengt/ende daer afeen coeckē ge maect ende dat ghegeten. Dit saet heylt/geneest/ende doet wt vallen rouwe scherpe nagels/als mē euen veel Kerse ende huenick daertoe neemt/ende daerop leyt. Waert sake dat yemandt in sijn dermen oft inde moeder ghequetst ware/die sal Lijnsaet sieden/ende dat gesoden water tot een clysterie vseren in sijnen buyck oft inde moeder. Lijnsaet ghegheten/is der maghen contrarie/het beledt de digestie/ende maect veel windts. Dat sap van dit saet/maect scherp ghesichte. Het is wt nemende goet in water ende olie ghesoden tot ghesweer des hals/als men dat van buyten daerop leyt. Alsmen dit saet roostet/so stoppet dat roode melizoen/ende den loop des buyck/met azijn ghetempert ende daerop geleyt sijnde. Het is treffelijcken goet gheten met rosijnen oft wijnbesien voor de ghene die wt drooghen. Het vermorwt ende maect rijp alderhande butsen ende sweeringhen/als men dat met Vijghen mengt. Het treect beenderen/splinters/doornen/ende dierghelijcke dinghen wt den lijue/als ment mengt met de wortel van wilde Cucumieren/ende dat daerop leyt. In wijn ghesoden/ende die wonden daermede ghewasschen/so preserueret die quetsuren dat sij niet en veruuylen oft innewaerts en eten.

Van Leuercruyt. Cap. CLXXIX.

Den naem.

In It Leuercruyt heetmen oock Steenleuercruyt/daerom datment ghemeynlick in diepe coude fonteynen/bornputten ende steenrooten vindt. In Griecx ende Latijn heetet Lichen/ende inder Apoteke Hepatica. De oorsaken ende redenen van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Laetsoen.

Dat Steenleuercruyt vlidderet ende cruypt wijt wt/ende heeft veel vette bladeren/die ligghen ghelijck als schubben oft vischschellen deen ouer dander/ghelijck als de schelsseringhen aen des menschen lijf/ende daeromme heetment oock Lichen. Dese bladeren sijn op die een sijde groen/ende op die ander sijde bruynachtich. Onder de bladeren wassen

Vassen vette/corte/ ende dunne stelen wte gelijck als draeyen. Ende op elcken steel sietmen een schoon radeken sitten / gheformeert ghelijck een cleyn sterreken. De wortel van desen cruyde is ghelijck als reyn hayrach tighe saechte wolle / ende hier mede hanghet aende steenen van de bornputten.

Lichen. Leuercruyt.

Den tijt.

In Junio ende Julio sietment aldus geformeert met sijne radekens oft sterrekens staen wassen.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt is cont ende drooge van natuere / also wi dat genoegsaemlick inden Latijnschen Herbario verclaert hebben.

C Cracht ende operatie.

Steen Leuercruyt gruen ghestooten / en ouer de wonden gheleyt / stelpt dat bloet / ende blust alle onnatuerlijke hitte. In deser maniere wordet ooc gestooten / en men strijcket op quade ruy dicheyt. Met huenick ghetempert ende ghestreken / so verdriuet de quade verwe ende coluer der geenre die de geelsucht ghehadt hebben. Dit cruyt in wijn ghesoden / ende inden mont gehouden / stelpt die catarren des hoofts / die dickwils inden hals oft inde keele vallen. Set verdrijft oock alderley placken den lijfs / als men die daermede bestrijct.

Van tamme Mercuriael.

Cap. CLXXX.

Den naem.

A En tammen Mercuriael wort van sommighen Mercurius cruyt gheheeten. In Griec heetet Linozostis / ende in Latijn Mercurialis. En dat daeromme / want men seyt dattet Mercurius ghenonden sonde hebben.

Gheslacht.

Den tammen Mercuriael is oock tweederhande / gelijck als den wil den / te weten dmanneken ende dwijfsken. Si en hebben geen sonderlinghe onderscheet / dan alleen int saet. Hoewel nochtans dat de bladeren van dmanneken wat sweter sijn dan de bladeren van dwijfsken.

Haetsoen.

Mercuriael heeft bladeren ghelijck de groue Basilie oft Glascruyt / maer

Van tamme Mercuriael.
Linozostis.
Tam Mercuriael manneken.

Cap. CLXXIII.
Mercurialis foemella.
Tamme Mercuriael wijfken.

V maer dese sijn cleynder. Sinen steel ende tacckens hebben veel ledekens of knueckelen/daer die bladeren wtwassen. Dat manneken draecht sijn saet bi de ledekens of knoopkens/ende dat saet is rondt ende row/altijt twee en twee greynkens gelijc als twee kullekens aen een. Maer dat saet van dwijfken is van veel greynkens tsamen ghedrongen gelijc als een cleyndruyfsken. Ende valt somtijts sonder saet af. De wortel is veeselsachtich. Selden wast dit cruyt hooger dan ander half spanne.

Plaetse haerder wassinghe.

De Mercurialen plandtmen inde houen ende inde wijngaerden/al daer wassen si. Si besaeyen haer seluen alle iaer/also datmen se niet wel wtgeroeden en can ter plaetsen daer sij eens gheplant sijn.

C

Den tijt.

Desen Mercuriael leuert sijn cruyt in Augusto.

Natuere ende complexie.

De Mercurialen sijn werm ende drooge inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

Alsinen beyde dese cruyden ghelijc als ander groen cruyden eet/so lareren sij/ende maken camerganc. In water ghesoden/ende dat selue water ghedroncken/so purgeret ende iaecht af door den camerganc de gal-

Dle ende dat water. Men seyt/ als men dat wijfken stootet/ ende na dat de vrouwen ghesuyuert ende gereynicht sijn/ in haer vrouwelickheyt ghesdaen wort/ dat sij daerna een dochter sullen ontfanghen. Ende als men dmanneken in deser maniere vseert/ dat sij dan eenen sone sullen hebben. Desgelijcke operatie seytmen dat dat sap oock hebben soude/ alst de vrouwen na haer suyueringe met sueten wijn drincken. Ende de bladeren met olie ende sout gesoden/ oft row met azijn gegeten. Alsmense met huenick inde vrouwelickheyt doet/ so brengen sij den vrouwen haer maentstonden/ ende lossen de secondine. Dat sap van Mercuriael inde ooren ghesdaen/ brengt dat ghehoor weder. De bladeren lossen de vrine/ ende sijn der blase goet/ als men se stootet ende daerop leyt. De Mercuriael cruyden verteeren/ ende scheyden de bloetsweeren en geswel/ als men se groen stootet ende daerop leyt.

Van Roosemarijn. Cap. CLXXXI.

Den naem.

Roosemarijn heetmen in Griecx Libanotis/ ende in Latijn Rosmarinus/ ende also noempt men noch inde Zipteke. Den Roosemarijn/ daer wi hieraf scriuen/ wort genoemd Rosmarinus coronaria/ daerom dat hi noch dagelick gebruyct wort om croonen ende cranssen daermede te maken. De oorsake ende redenē van ander namen vindi int Latijn.

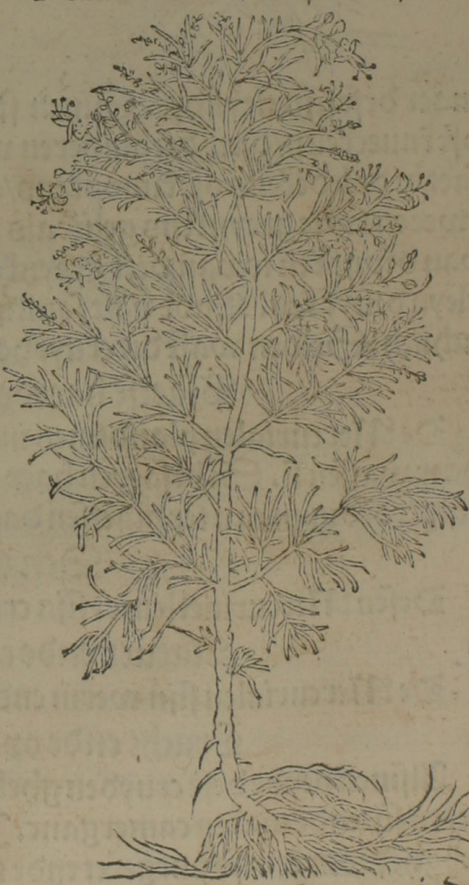
Haetsoen.

Den Roosemarijn heeft cleyn rijkens die sijn met veel smale/ lange/ ende teeder bladerkens besedt/ ende die sijn op deen sijde ter eerdenwaerts wit/ en opt opperste sijde seer gruen/ en sij hebben eenen goeden stercken ruck. De bloemen sijn wit met een luttel blaws gemengt/ ende int tasten sijn sij taey gelijk als hers. Na dat bloeyfel compt daer cleyn sadeken wt. Die wortel is swert ende veeselachtich.

Plaetse sijnder wassingē.

Bij ons sedtmen den Roosemarijn inde hoven ende in teylen. In Franchrūck in Prouence/ Daulphine en Languedoc wast hi so oueruloedich/ dat si

Rosmarinus. Roosemarijn.

inde

Ende selue landen geen ander hout en bernen.

Den tijt.

Den Roosemarijn leuert sijn bloeyfel tweemaal int iaer / inde Lenten ende inden Herst. Ende alsdan mach hij vergadert worden.

Natuer ende complexie.

Roosmarijn is werm ende drooge / also men merct ende benindt aen sijnen smaect / ende aen sijn operatie.

Cracht ende werckinge.

D Roosemarijn in water gesoden / ende des morgens vroech / eermen arbeyt doet / daer af gedroncken / geneest de geelsucht. Roosemarijn suyuert ende doet scheyden / ende de corruptie verdwinen. Als hi gebrant wort / ende den roock daer af inde keele oft inden nuese ontfangen wort / so is hi goet voor den hoeft / ende de catarren die wten hoofde comen. Als men in tide van Pestilentie van Roosemarijn eenen roock maect binnen den huys / so verdrijft hi de quade locht. Den Roosemarijn sterct de herssen ende de sinnen / ende sonderlinge de memorie. Hi is oock goet tot beuende ende lamme leden. Hi maect den mensche wederomme sprekende. Naer alle dit voorseyde doet principalick dat Suycker oft Conserue / die van Roosemarijn bloemkens ghemaect wort.

Van Mondthout. Cap. CLXXXII.

Den naem.

A It boomken heet in Latijn Ligustrum / ende sommige heesent in Duytsch Mondthout oft Rijnwilghe. Het is inde Apoteke onbekent.

Haetsoen.

Ligustrum is een cleyn boomken / wiens bladeren gheleyck sijn den bladeren van Olijf boom oft van Wilghe / ende sij staen al tijt twee teghen een. De bloemen sijn sneewit / hebbende eenen stercken rueck / ende sij staen te samē gedrongen gelijck als druyskens. Ende als die afvallen / so comen daer besien die sijn eerst groen / ende worden daer na swert / ende sijn in alle manieren den druynen seer gelijck.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Ligustrum is bouen int lant seer ghemeyn / want het wast in alle hegen en hagen / ende ouermids dien so en wordet niet seer gheacht. Ende daeromme so scrjft Vergilius wel / dat niemant sijn schoon wirt welriekende bloemkens en pluck / maer dat men se laet afvallen / en nochtans so pluct men seer neerstelick de Brombesien / die doch swert sijn.

Den tijt.

Het bloeyt in Maio ende Junio / ende inden Herst so worden sijn besien rijp.

3 ij Natuer

E Natuer ende complexie.

Ligustrum. Mondthout.

Ligustrum heeft een getemperde natuer ende complexie/ want eens deels ist werm ende vochtich/ en eens deels oock coudt ende drooghe/ ghelijck als wij sulcx in onsen Latijnschen boeck vande cruyden wijt ende breedt verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

D Dat sap van Ligustru is goet voor de zenuwen/ tot de ioncturen/ ende tot den vorst. Dat voorseyde sap geneest seer wel de sweeringhen des monds/ ende van tghemachte. Desgelijcke virtuyt hebben oock de bladeren/ als sij in wijn ghesoden oft geknowt worden. Men seyt/ dat dese besien de luyzen verdriuen. Si ghenesen den sprow van de hinnen ende hoenderen. De bladeren ghenesen alderhande verbrandtheyt/ als sij gestooten ende daerop geleyt worden.

Van cleyne Maencruyt.

Cap. CLXXXIII.

Den naem.

A De dat dit cruyden/ dwelck wij hier cleyne Maencruyt noemen/ in ouden tiden gheheeten heeft gheweest/ dat en weet ick noch niet ten besten/ en daerom laten wi dat bi sijnen gemeyne naem Lunaria minor bliuen/ ter tijt toe dat ick oft yemant anders sinen rechten naem vinden. Maer soo veel weten wij wel/ dat dit cruyden (ghelijck als meer andere) den ouden Medicijn meesters onbekent heeft gheweest.

Haetsoen.

Cleyne Maencruyt heeft eenen ronden steel/ die is op beyde syden becleedt met ses oft seuen ronde bladerkens/ ghesaetseneert ghelijck een hert. Ende beneden onder dese bladeren sluyp eenen anderen steel wt/ dien wast een luttel hooghe op/ ende bouen deylt hij hem in sommighe tackkens/ diewelcke bloemen ende saet draghen. Die wortel heeft veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat cleyne Maencruyt en wast niet oueral/ want het is in sommighe plaetsen

V plaetsen vreemdt / ende ghemeynlick Lunaria minor. Cleyn maencruit.
laetet hem vinden op grasachtighe
berghen.

Den tijt.

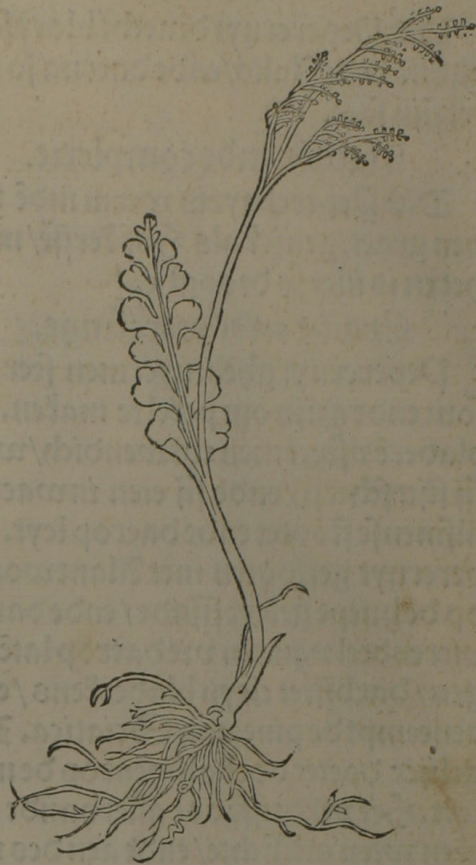
Dit cruydekē comt wt indē May/
ende blijft tot in Junio/daerna so ver
dwijnet/ ende en wordt niet meer ghe
uonden.

Natuur ende complexie.

Dit Maencruit is van coude ende
drooghe nature/ also dat blijft aen si
nen smaect.

C Cracht ende werckinge.

De bladeren ghenesen ende heylen
de wonden / als men die stootet ende
daer op leyt. Sij stoppen de siecte der
vrouwen/ ende sonderlinghe den wit
ten vloet / als sij ghesoden sijn / ende
gedroncken worden. De Alchimisten
bedrijven met desen cruyde oock haer
auenture.

Van Pepercruyt. Cap. CLXXXIIII.

Den naem.

A **P**epercruyt heetet in Griecx ende Latijn Lepidium / en
de bij onsen tijden Piperitis. Nochtans en ist niet dat
cruyt/ dwelck Plinius Piperitim noempt/ also wij bree
der op sijn stede daer af gescreuen hebben. Sommighe
heeten dit cruyt Raphanum / om dat sijn bladeren den
See Radijns ghelijck sijn / alsoo wij sulcks breeder int Latijn verclaert
hebben.

Gaetsoen.

V Pepercruyt heeft eenen ronden steel / die is somtijts twee ellen lanck.
Sijn bladeren sijn den Laurwer bladeren niet onghelijck / maer sij sijn
weecker ende groter / rondsomme ghekertelt / ende hebben eenen scher
pen smaect ghelijck als Peper. Op sijnen steel wassen veel cleyn witte
bloemkens / ende als die afvallen / so comt daer cleyn sadeken. De wor
tel is lanck ende slecht.

Plaetse sijnder wassinghe.

Pepercruyt plantmen inde houen / ende waer dattet eens stat gruypt/
daer en can ment niet wel verdriven.

C

Den tijt.

Lepidium.

Pepercruyt.

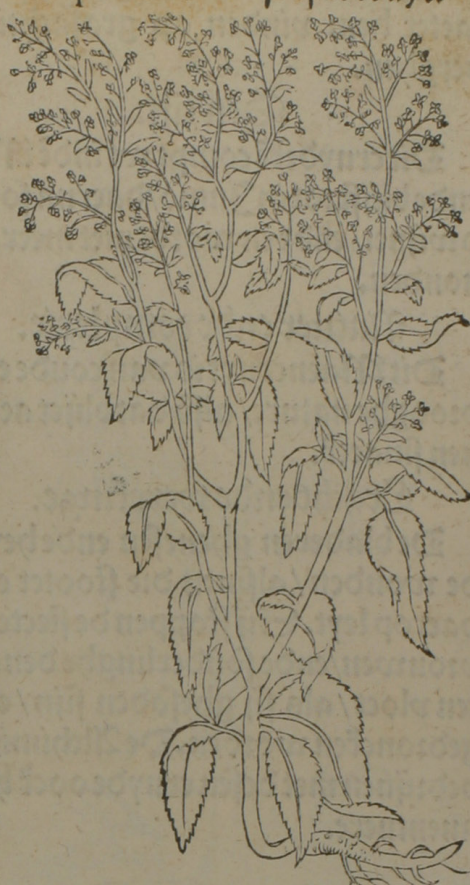
Dat Pepercruyt draecht bloeyfel in Junio ende Julio/ende daerna so leue ret sijn saet.

Natuur ende complexie.

Dat Pepercruyt is werm indē vier den graet/gelijck als Hofkerffe/maer het en is niet so drooghe.

Cracht ende werckinge.

D Pepercruyt ghebruyct men seer met sout ende azijn om pekēl te maken. De bladerē vseert men wtwendich/want sij sijn scherp / ende sij eten inwaerts/als men se stootet ende daerop leyt. Pepercruyt gestooten met Alantwortele op de huepe geleyt sijnde / ende dat een vierendeel van een vre daerop latē liggen / dat bityet cleyn bladerkens / ende beneempt de pine van Sciatica. Desgelijck doetet oock alsment op de milte leyt. Het verdriyft ooc allerhande plaacken wten aensichte/ende aen des menschen lijf/ alsment daerop leyt / nochtans so bityet eerst ende eet dat vel wech. Als men de wortel van desen cruyde aen den hals hangt / so beneemt ende verdriyft si de pine der tanden. Ende in summa/het heeft bijna alle alsulcken operatie ghelijck als de Hofkerffe.

Van Meertsebloem. Cap. CLXXXV.

Den naem.

A Dese bloemen heetmen Witte Sporckelbloemen/daerom datse inde Sporckelle / dat is in februario/vroech wtcomen. Men noemptse oock Meertsebloemen / want int beginsel vanden Meerte laten si haer volcomelick sien. Theophrastus heetet dese schoone lieflijcke bloemen Leucoion/Plinius heetse Viola alba/dat is te seggen/witte Violette/om des wille dat sij riecken ghelijck als Meertse Violetten.

Haetsoen.

Dese witte Meertsebloeme heeft cruyt ende bladeren ghelijck Zook/maer sij sijn teerder ende saechter / ende sij cruypen wt een wortel / die is eenen Ayeuyn ghelijck. Den steel is rondt / dunne / ende biesachtich/een spannelanck. Daerop wassen twee oft drij bloemen / die sijn wit / ende hebben eenen lieffelijcken ruck ghelijck als Meertsche Violetten / en elck bloeme

Leucoion.

Violæ albæ folia cum semine.

Witte Weertſbloeme. Witte Sporckelle met haer bladeren ende ſaet.

V bloeme ghelijct wel een belle oft cymbale / hebbende ſes ſcherpe dingheſkens / die ſijn wtwendich met geelgruene dropkens beſpraeyt / maer binnē in de bloeme vindtmen in elcke bloeme ſes copkens geel ghelijck als Soffraen / ende die ſtaen op cleyne draeykens. Als de bloemē afvallen / ſoo comen op tſop vande ſtelen bollekens / die ſijn vander grootte van Haſelnoten / ende ſij ſijn gheuult met geel ront / eſſen ſaet / ende dit ſaet ghelijct eens deels geel Hof Noſtaertsſaet.

Plaetſe haerder waſſinge.

De Witte Sporckelbloeme waſt gheerne inde lombre / in donckere plaetſen ende in boſſchen / ende ſonderlinge die aen dwater liggen. Men ſedtſe oock inde hoven.

C

Den tijt.

De Sporckelbloemen (also hier bouen gheſeyt is) comen in Februario vroech wt / te weten / alſt eenen wermen winter is ontrent S. Valentijns dach. Int beginſel vanden Meerte ſijn ſij volwaſſen. Inden April leueren ſi haer ſaet in de bollekens / also geſeyt is. Inden Mey verdwijnt dat cruyt / ſteel ende ſaet / wtgheſcheyden de Aeyuynwortel / die blijft alleen in deerde onghequetſt.

Die natuer ende complexie.

De wortel van Sporckelbloemen adſtringeert / oft trecket te ſamen /

3 iij ende

Ende sij droocht/ghelijck als ander Aeynwortelen/Bulbi gheheeten.
Cracht ende operatie.

De Sporckelbloemen en worden noch ter tijt / so veel als mij kennelick is / inde medicijne niet ghebesicht. Maer ghemerct dat sij adstringeren ende verteeren / so mach men se vseren ghelijck als ander Aeynwortelen / om oude gebreken en vlceratien daermede te heylen / in dien noch tans / datse te voren ghesuyuert sijn.

Van Peerlencruyt. Cap. CLXXXVI.

Den naem.

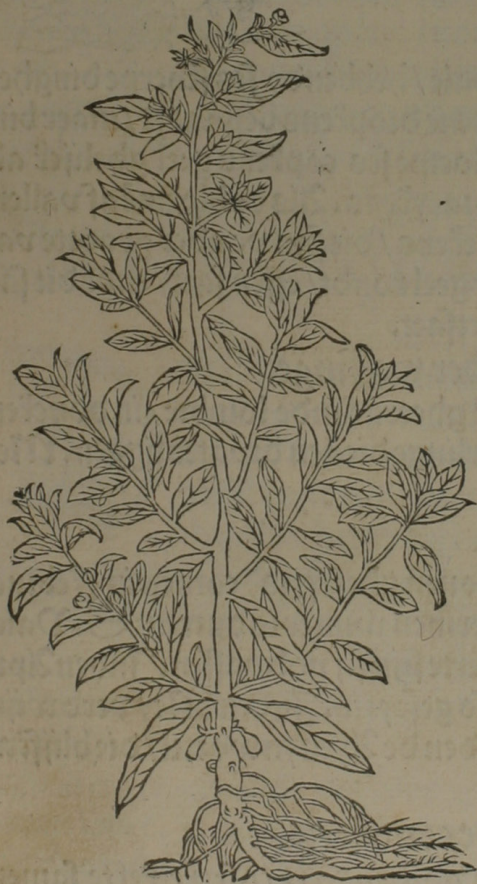
Deerlencruyt heet in Griecx en Latijn Lithospermon / en ouermids dien heetent de sommige oock Steensaet. In de Apoteke heetment Miliun solis. Ende alle dese namen sijn desen cruyde gegeuen om sijns saets wille / wāt dat selue is hert ghelijck als eenen steen / en is schoon wit.

Geslacht.

Dat geslachte van Peerlencruyt is tweederhande / tam en wildt. En die sijn malcanderen van cruyde / stelen ende bloemen heel ghelijck. Wt

Lithospermon.
Peerlencruyt.

Lithospermum syluestre.
Wildt Peerlencruyt.

ghescheiden

Vghescheyden / int saet sijnse malcanderen onghelijck / want dat saet van tam Peerlencruyt is seer effen / cael / ende wit / maer tsaet van wilt Peerlencruyt is wat gherimpelt / ende is van aensiene ghelijck tsaet van ghemeyn Ofsentonghe.

Haetsoen.

Milium solis heeft bladeren die sijn lanc ende scherp gelijck dat loof van Olijfboomen / maer dese sijn langher ende scherper. De bladeren die bij de wortel staen / die ligghen op der eerden. Sijn tacken ende stelen sijn rondt / slecht / dunne / vaste / ende houdtachtich. Bouen so deyen sijn haer in veel schuettekens ghelijck als een cleyn boomken. Tusschen de sijdt stelen ende de bladeren / vindt men steenachtich saet / ende dat is **C**rondt ende cleyn ghelijck als peerlen / also datter drij oft vier greynkens neuen malcanderē wassen / maer daer te voren so draecht dit cruyt cleyn witte bloemkens luttel oft vele. Die wortel van desen cruyde is buyten gants rootachtich / anders is sijn slecht ende houdtachtich.

Plaetse daert wast.

Tam Peerlencruyt sedtmen ghemeynlick inde houen / hoewel nochtans dattet op sommige row plaetsen oock van hem seluen wast. Dat wilde vindt men oueral in Duytschlant opt veldt ende inden ackeren.

Den tijt.

Dat tam Peerlencruyt leuert sijn bloeyfel in Junio ende Julio. Dat wilde beghint te bloeyen inden Mey / ende bloeyt bijna den gantsen Sommer. Men vindt ghemeynlick altijt dat bloeyfel ende tsaet bij malcanderen staende.

Natuere ende complexie.

Dat saet van Milium solis vseert men inder medicijnen / en tis werm ende drooghe / also wij dat met redenen bewesen hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Cracht ende operatie.

Dit saet breeckt den steen der blasen / ende lost de vrine / als men dat puluerizeert ende in witten wijn drinckt. Men mach dat cruyt oock wel in water sieden / en daerin baden / op dat de pijn daer door versueter werde / ende op dat de vrijne haren ganc mach hebben.

Van Wederick. Cap. CLXXXVII.

Den naem.

Wederick heetmen int Griec ende Latijn Zysimachium / ende Zysimachia. Sommighe heeten dit cruyt Salicaria. Het heeft sijnen naem vercreghen vanden Coninck Zysimacho. Inde Apoteken en ist niet bekent.

Gheslacht.

B

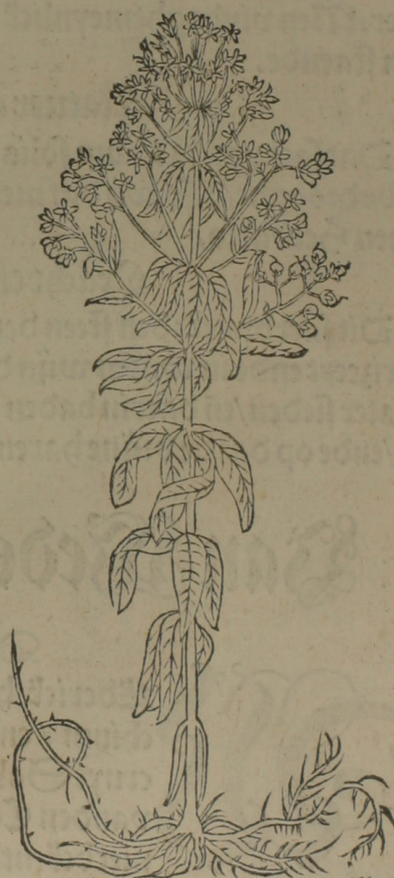
Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande/deen heeft goudtgeele bloemen/ en wordt ouermids dien gheel *Lysimachia* gheheeten. Dat ander heeft bruyn bloemen ende Violetten/ ende ouermids dien so wordet bruyn *Lysimachie* gheheeten. Naer van desen tweeën is die gheel *Lysimachie* de beste om inder medicijnen te yseren. De bruyn *Lysimachie* is oock tweederhande/also wi segghen sullen alst pas geeft. Dat onderscheedt van dese twee gheslachten van cruyden sullen wi hierna beter verclaren.

Tsaetsoen.

C De geel *Lysimachia* heeft stelen die sijn twee ellen hooge oft lanck/ ende sijn sijn ghecandt ende row. Sijn bladeren sijn wat breeder dan der bruynen/ ende ghelijcken bijna den looue vande *Swalmwortel*/ ende sijn staen somtijts drij oft vier ende twee teghen malcanderen/ ende sijn trecken seer te samen. De bloemen sijn gheel/ ende en hebben gheenene rueck/ sijn wassen int opperste sop vanden stele/ ende daerwt comen ronde greynkens ghelijck als *Coriander*/ ende sijn adstringeren inden smaect. De wortel vliddert hier ende daer/ ende sijn brengt schoon roode schuerten voorts/ ende dat worden nieuwe stelen. De bruyn *Lysimachie* heeft eenen steel/ die wast oock twee ellen hooghe/ maer sijn bladeren sijn smaelder/ scherper ende swarter/ ende si sijn den *Wilghen* bladeren heel ghelijck. Het draecht schoon bruyn bloemen/ gelijck als bruyn *Vilieren*.

Lysimachium. Bruyn Wederick. *Lysimachia lutea*. Geel Wederick.

Ende

D Ende als dese afvallen / so volghen daer langhe rootachtige hawkens na. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde Lysimachien wassen op waterachtighe plaetsen/aen den watercant/daer de Wilghen staen.

Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio/ende principalick de gheel Lysimachia. De Bruyne duert schier tot inden Herft.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / ghemerct datse seer adstringeren/so droogen sij oock sonder eenich bijten.

E

Cracht ende operatie.

Dat sap wt de bladeren gedort en gedroncken / stopt dat bloetspouwen/ende alsment in een clysterie ingeeft / so gheneset dat root melizoen. Desghelijck doen oock de bladeren in wijn ghesoden ende gedroncken. Dat cruyt ghestooten/ ende op de vrouwelickheyt gheleyt/oft wolle/oft cottoen in dat sap genet/ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen/stilt dat bloeden derseluer/ende doet dat cesserē. Alsment op de wonden leyt/so sullen sij ophouden van bloeden. Een roock ghemaect van desen cruydena dattet ghedroocht is/verdrift de nateren ende slanghen/ende doot oock de muesien/muggen en vliegen.

Lagopus. Hasenpootkens.

Van Hasenpoot-

kens. Cap. CLXXXVIII.

Den naem.

A

Hasenpoot wort vā sommige Cattedens geheeten / van weghen sijns bloeyfels / dwelck eenē Hasenvoet oft dē Wilghe cattedens inde Lenten ghelijck is. In Griecx heetet Lagopus / ende in Latijn Leporinus pes. Bij onsen tijden heetment Trinitas/oft Trifolium humile.

Haetsoen.

Hasenpootkens heeft eenen ronden ghehayden steel. De bladeren sijn de ghemeyn Claueren seer ghelijck. Het leueret sijn saet in gants witte ende ghehay-

Van Hasenpootkens. Cap. CLXXXVIII.

Vghehayde cattekens/dewelcke eenen hasenpoot ghelijck sijn. De wortel is cleyn ende houdtachtich.

Plaetse daert wast.

Hasenpootkens wast int coren/ende inde hoven.

Den tijt.

De cattekens bloeyen meest in Junio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

Hasenpootkens droocht seer/also men mercken mach aen sijn cracht.

C Cracht ende werckinge.

Hasenpootkens in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / is wt-nemende goet om den loop des buycr / ende dat roode melizoen te doen cesserem. Ende den ghenen die de febres oft cortse hebben / dien salment met water ingheuen. Waert sake dat yemandt sijn schamelheyt geswollen ware/die sal dit cruyt daeraen hanghen oft legghen/ soo sal dat gheswel vergaen.

Van Terbentijnboom.

Cap. CLXXXIX.

Den naem.

A Esen boom heetet in Griec ende Latijn Larix / ende in sommighe Apoteken wort hi Larga gheheeten.

Maetsoen.

Larix is eenen Dennenboom niet seer ongelijck/maer hi is dicker / ende sijn schorsse is oock effender en glatter. De bladeren sijn gehackelt bijna gelijck eenen cam / dick ende na bij een. Sijn hout laet hem geerne buygen / en tis rootachtich. Wt desen boom compt herst / dat is van coluer gelijck huenick / ende taey / ende wort nim mermeer dicke. Dit vercooptmen inde Apoteken oueral voor Terbentijn / ende sij heeten dat Gloriet. Ende dien naem is hem daer om ghegheuen / om dat den boom Larix oft Lorick heet. Den oprechten Terbentijn is wit / ende claer gelijck als glas / ende heeft eenen goeden rueck / also wij sulcx int langhe verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Desen boom en wast niet oueral. Hi is seer oueruloedich inde Slesie / also datmen in dat lant de stouen met dien houte afschuttet ende besedt. De Doorluchtighe Hoochgebozen Vorst / ende Heere Marckgraef Georg etc. mijn genadige Heere heeft veel van dese boomen na Onoltzbach doen voeren / om die aldaer in sijn hoven te planten / waer af hij mij eenen hier te Tubingen ghesonden heeft.

Den tijt.

Desen boom en draecht gheen bloeyfel / maer hij swilt / ende daerna begint hi groen te worden.

Natuer

Van Terbentijnboom.

Cap. CLXXXIX.

C Natuer ende complexie.

Larix. Terbentijnboom.

De bladeren ende schorssen van desen boom adstringeren ende trecken te samē gelijk als Denne oft peckboom.

Die cracht ende operatie.

Sijn schorssse stootmen / ende sij is goet voor de ghene die eenen blickeers hebben van rijden / ende gheneest opwrijvinghe der huyl / ende verhittin- ghe / ende verbrandtheyt / als ment met Lithargyrium / oft schuym van siluer ende wier oock daerop leyt / oft daer in stroyt. Gestooten wesende met scho- makers swertsel / so heylt sij de vlcera- tien die voorts eten. Alsinen den vrou- **D** wen van desen schorssen eenen roock van onder maect / so iaecht hi de secon- dine af. In water ghesoden ende ghe- droncken / stopt si den loop des buycr / ende lost de vrine. Sijn bladeren ghe- stooten wesende / versueten de ontfes- ten wonden / als mensē daerop leyt. Si doen den weedom ende pijnē der tanden cesserē / als mensē stootet / ende in azijn siedet / ende dat werm in- den mondt houdt. Sijn herst maect weeck ende saecht / het verwermt / doet scheyden / ende het suyuert. Alst luyter ende claer ghemaect is / ende ghelijck als een Electuarie inghenomen wort voor hem seluen / oft met huenick / so ist goet voor de ghene die hoesten / ende voor de ghene die de **E** wt drooghende siecte hebben / het purgeert de borste / het lost de vrine / het maect rijp / ende maect eenen saechten camergancē. Het is oock goet te- gen dat wt vallen des hayrs vande wijnbrauwen / als ment daerop strij- ket. Het verdrijft alderhande schorsticheyt / ruydicheyt ende crauwagie des lijfs / als ment met olie van Roosen mengt / ende strijct. Het gheneest etterachtighe ooren / als ment met olie ende met huenick tempert / ende in- de ooren doet. Het is goet tot weedom ende pijnē in de sijden / als ment strijct. De bladeren hebben een sonderlinghe cracht om won- den te heylen / oock so is dat hers goet tot alle wonden van binnen.

Van Melissa.

Cap. CXC.

Den naem.

A Melisse heetmē oock Confilie de greyn/ oft Moedercruyt/
oft Huenickbloeme. In Griecx heetmen dit cruyt Melis-
sophyllon/ oft Meliphyllon / ende in Latijn Apiastrum/
ende Citrago. Inder Apoteken heetment Melissa. En-
de heeft alle dese namen daeromme / om dat de Byen een
sonderlinghe liefde ende begeerte tot dit cruyt hebben / ende dat huenick
daerwt suyghen. Geslacht.

B Men vindt bij onsen tijden twee manieren oft gheslachten van Me-
lisse. Dat een rieckt wter maten wel/ ghelijck als Citroenen / ende dat is
sonder twijfel dat oprecht Melissa. Dat ander rieckt oock/maer niet lief-
lick/ want tis eenen vreemden rueck / schier ghelijck stancx van wantluy-
sen/ende daerom so wordet oock Wandtluyscruyt gheheeten. Set en is
niet de rechte Melissa. Want de Byen en hebben daer niet so veel mede te
doen als met deerste/dwelck so lieflijcken rueck heeft/dat oock een gantse
camer daeraf eenen goeden rueck heeft.

Laetsoen.

Melisse heeft stelen ende bladeren die sijn den Swerten Andoren ghe

Melissophyllon.
Confilie de greyn.

Melissophyllum uulgare.
Wandtluyscruyt.

lijck/maer

Gelijck/maer den steel en wast niet hooge. De bladeren sijn veel grooter en teerder/ende oock niet so row/ende si hebben eenen lieflijcken rueck gheleijc als Citroenappelen. De bloemen sijn lijfverwich. De wortel is heel slecht ende houdtachtich. Dat Wandtluyfcruyt heeft eenen viercanten steel/die is een elle lanck. Sijn bladeren sijn de bladeren vande rechte Melisse wat gelijck/maer niet so groot/en si hebben eenen vreemden rueck/gelijck als wandtluyfen. Sijn bloemen die wassen rondtsom den steel/ende si sijn wit of bleeckgeel/liggende in cleyne huyskens/ende daerinne vergadert hem namaels dat bloeyfel vanden sade/ende dit is cleynder dan tsaet van Akeleye. Sijn wortel heeft veel sijdwortelkens al dooreen/ende die vlichelen hier ende daer in deerde/ghelijck als de Netele.

Plaetse haerder wassinghe.

D Dat eerste gheslacht ende oprechte Melissa oft Confilie de greynen wast niet op alle plaetsen. Men vindt in sommige bossen. Dat Wandtluyfcruyt vindt men oueral inde houen.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen beyde dese geslachten van Melisse.

Die natuer ende complexie.

Melissa is heet inden tweeden graet/ende drooghe inden eersten.

Cracht ende operatie.

Melissen bladeren in wijn ghesoden ende gedroncken/ofst dlijfmet de sen wijn bestreken/sijn goet tegent biten van slangen/ende ander venijnich gedierte. Dat cruyt siedtmen/ende men baedt de vrouwen haer ledenen daermede/so krijgen de vrouwen haer maentstonde. Dat water daer dit cruyt in gesoden is/doet de pine der tanden cesserem/als men dat inden mont houdt. Dit cruyt vseertmen inde clysterien/als yemant dat **E** roode melizoen heeft. Hadde yemant venijnighe campinoelien gheten/die sal van desen cruyde drincken. Als yemandt sijnen adem niet en can hebben/het en sij met opgherechten lijue/dien salmen van dese bladeren een Electuarie maken. Die bladeren verteeren de croppen ende clieren/als men se met sout mengt ende stootet/ende daerop leyt. Si versueten de pijn der ioncturen/als men se daerop leyt. Si maken de wonden suyuer ende reyn. Als men de Biecoruen met desen cruyde wrijft/so en vliegghen de Byen niet wech. Als yemant vande Byen ghesteken is/die sal van dit cruyt daerop legghen/so vergaet de pine. Het is goet teghen dat opclimmen vande moeder. Het is wtneemende goet voor de gene die trueren ende swaermoedich sijn/als men dat in wijn siedet ende drinckt/ofst een suycker ende Conserue daeraf ghemaect/want het maect den mensch vrolick ende blijde. Dat sap wt de bladeren ghedownt/ende inde ooghen gedaen/maect claer ghesichte. Men vindt oock ghescreuen/soo wanneer men dit cruyt vseert/dattet goede sinnen maect/ende goede lichte droomen.

A ij Van Ven-

Den naem.

21

Venckel wort in Griecx Marathron / ende in Latijn Fenniculum gheheeten / ende also heetment noch inder Apostele. De oorsaken ende redenen van dese namen staen int Latijn verclaert.

Haetsoen.

Venckel heeft eenen ronden steel die is binnen genult met bol oft locht march / ende crijcht ioncturen ende knoopen gelijk als Riet. Sommi ghevan dese stelen wassen mans lengde hooghe / hebbende veel rijs oft tacken ter sijden. De buytenste schelpe oft schorsse is groen. De bladeren sijn den manneken van Aueroone gelijk / maer sij sijn langher ende weecker / ende hebben eenen lieffelijcken rueck. Op de stelen wassen croonen / die sijn breed ende rondt / ende dat bloeyfel is gheel.

Als de bloemen vergaen / so compt dat **V**saet na. De wortel is wit / lanc / ende slecht / ende heeft eenen sueten lieffelijcken rueck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Venckel wast oueral inde houe / al daerment plandt. Si compt ooc van selfs in onghebowde plaetsen / ghelijck als de Dille.

Den tijt.

De Venckel bloeyt in Junio en Julio / ia bijna den gantsen Somer tot in den Herst toe. Sij blijft inden winter duerende / ende en bederft niet haest / al soo dat een Venckelwortele wel thien oft elfiaer onggeschendt blijft.

C

Natuer ende complexie.

Venckel is werm inden derden graedt / ende drooghe inden eersten. De redene hebben wi int Latijn verclaert.

Die cracht ende operatie.

Als de vrouwen Venckelcruyt eten / so crijgen sij veel melck / ende des ghelijck doet oock Venckelsaet in wijn ghesoden ende gedroncken. Dat cruyt ghesoden / ende ouer gheleyt / is goet tot alderhande ghebreken der nieren ende blasen / het lost de vrjne / het helpt de ghene die van slangen ghebeten sijn. Het brengt den vrouwen haer maentstonde. Des ghelijck doet oock dat saet. De wortel ghestooten / ende met huenick ghemengt /
ende

Fenniculum. Venckel.

D ende ouergheleyt/helpt de ghene die van dulle honden gebeten sijn. Dat sap vanden cruyde ende stelen wtgheperst/is goet voor droeue ooghen/alsmen dat des auondts ende des morghens daerin doet. Het verdrijft oock de sterre wt de ooge/die daer eerst in gecomen is. Dit sap doetmen inde ooren/ende het doodet de wormen die daerin sijn. Dat sap suldi aldus vergaderen/Neempt dat cruyt/dat bloeyfel/oft dat groen onrjpsaet/dit suldi stooten/ende druct oft perst dan dat sap daerwt/ende legt dat dan inde Sonnete drooghen/ende houdt dat wel te rade/want het is een costelijcke medicijne voor doncker ooghen. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/conforteert de mage die cranc is/ende verdrijft de walginghe. Het is oock wt nemende goet voor longhen ende leuer. Het versuetet oock dat crimsel binnens lijfs. De wortel in wijn gesoden ende gedroncken/is seer goet voor die ghene die dat water laden/ende die den cramp hebben. Dat cruyt in deser manieren ghesoden ende gedroncken/verdrijft den steen. Het vermeerdert dat natuerlic saet. Het verteert ooc tgheronnen bloet.

Van Nigelle.

Cap. CXCII.

Den naem.

A Nigellen heetmen in Griecx Melanthia/ende in Latijn Papauera nigra/Nigelle en Gith. Desen naem Nigella bliuet noch hede sdaechs inder Apoteken duerende. Alle dese namen sijn den cruyde gegeuen van sijns saets weghen/dwelck soo swert is als een kole.

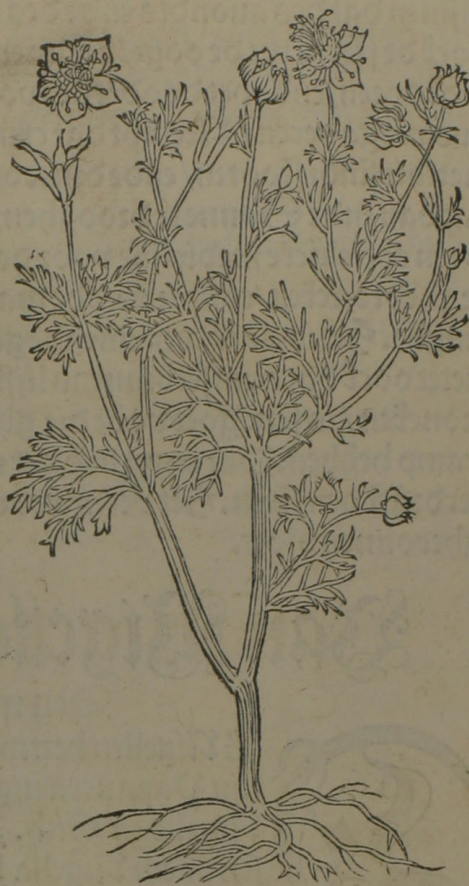
Gheslacht.

B Nigella is tweederhande/tam ende wildt. De tamme is ooc drijerhande. De twee eerste sijn malcanderen in alle dingen gelijk/ende en hebben gheen onderscheedt dan alleen int saet/want dat saet van deen is swert/en van dan der geel. Daerom so hebben wi die onder een figure begrepen. Dat eerste machmen wel swerten Comijn heeten/ende dat ander geelen Comijn. Dat derde heeft seer smale bladeren/gelijk als de Venckel/oft ghelijck de opperste bladeren van Coriander sijn/ende is een hupsch ende lustich ghewas/en wi

A iij hebben

Melanthium alterum Damascenū uocatū. Cuminum syluestre alterum.
Swerte Coriander. Wilden swerten Coriander.

C hebben hem den naem gegeven Swert Coriander. De wilde Nigelle wort van sommige S. Catharijnen bloem gheheeten/ daerom dat sijn bloeme een radeken seer ghelijck is. Het mach oock wel wilden swerten Coriander heeten.

Laetsoen.

Dat eerste ende tweede geslachte van Nigelle heeft bladerkens die sijn geclouen gelijk als Duyuenkeruel/ oft Fumus terre/ maer si sijn gruen- der. Den steel is teeder/ hebbende veel tackens/ en daerop wassen wit- achtige bloemkens/ elck met vijf bladeren. Ende dit worden bollekens met vijf oft ses deelen onderscheyden/ en bouen op elck stuck oft deel staet een scherp dingeken ghelijck een horenken. Ende in elck stuck leyt swert
D oft geel saet/ rügelinghe deen op dander/ ende dit saet is scherp op de ton- ge/ ende riekt seer wel. Dat derde tam gheslechte/ also wi hier bouen ge- seyt hebben/ is een seer lustich ghewas/ ende heeft schoon groen teeder ste- len gelijk den Venckel. Het heeft smaelder bladeren dan de twee eerste/ ende die sijn den Venckel oft Dille niet onghelijck. Int opperste wassen witachtige blauw bloemen/ die hebben oock vijf bladeren/ ende sijn ghe- lijck een radeken/ ende daerwt comen oock bollekens/ ende die sijn groo- ter dan de twee eerste/ ende sijn met ses stucken onderscheyden. In elck stuck leyt dat saet in ordinancie op malcanderen/ ghelijck als inde twee
voor-

De voorghenoemde. Dat wildt gheslechte heeft eenen ghecantten steel / die wast somtijts twee spannen hooge. Sijn bladerkens zijn den voorghenoemden derden tammen gheslechte seer ghelijck / scherp ende geclouen / ende aschverwich gruen. De bloemen van desen geslechte zijn den voorghenoemden wat gelijck / maer niet so blaw. Dat bolleken van desen gewasse heeft bouen vijf scherpe horekens / gelijc als de Akeley bollekens / ende heeft so veel huyskens daer dat saet in leyt / ende dat heeft ooc eenen lieffelijcken rueck.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Nigellen plandtmen inde hoven / anders en comen sij niet voort van haer seluen. Dat wilde wast ongheplant van hem seluen int cozen ende vruchten / ghelijck als in Rogghe / Terwe / Spelte ende Gerste. Nochtans so en wordet niet oueral gheuonden.

S

Den tijt.

De tamme bloeyen in Junio ende Julio / ghelijck als dat wilde. Dat saet wort rijp in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Beyde Nigellen tam ende wildt / zijn werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

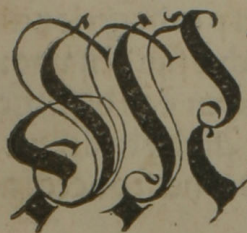
Dat saet vande Nigellen ghestooten met olie van blaw Zeliën / ende opt voorhoofst gestreken / versuētet de pine ende weedom int hoofst. Alsment inden nuese doet / so ist goet tegen snoteringhe die eerst begint. Met azijn strijctment op de sproeten / plecken ende vleckē / ende het verteeret gheswel / ende alderhande herde sweeren. Als men de exteroogen met een mes rondt somme oplicht / ende dit saet in ouden wijn te weycke gheleyt sijnde daerop leyt / so trect dit saet de exterooghen wte. Als men dit saet in water ende azijn siedt / ende inden mondt houdt / so vergaet den tandtsweer daermede. Alsment in water gesoden heeft / ende ontrent de nauel strijct / so verdriuet de wormen wten lijue. Het geneest den snof / alsment stootet / ende in een sijden oft lijnen doecken bindt / ende daeraen rieckt. Als dit saet in wijn ghesoden wort / ende men veel daghen vernolgends daer af drinct / so brenget den vrouwen haer maent / het lost de vrijne / en maect veel melck. In deser manieren ist oock goet ghedroncken den ghenen die cort van adem sijn. Het is oock goet een drachma swaer in water ghedroncken / teghen alderhande veninich ghedierte. Met sijnen roock / alsment bernt / so verdriift men de slangen. Maer men sal van desen sade niet te veel vseren / want het mocht schade ende hinder doen / het maect veel windts. Dat saet gheknawt / gheneest de sweerighen binnen den mondt. Sijnen roock verdriift de vloeyen / en de muesien oft muggen.

A iij

Van Ma

Den naem.

21

Maluwe heetmen in Griec Malache / ende in Latijn Malua / ende also heetment oock inde Apoteke. Maer waeromme datment in Griec ende Latijn alsoo heet / dat suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Geslecht.

De Maluwe is meest tweederhande / te weten tam en wildt. De tamme noemptmen Winterroosen / oft Herstroosen / want sij bloeyen meest vanden Vogst ast tot inden Herst toe. Ende dese sijn oock tweederhande / want sommige hebben purpure oft roode roosen / ende sommige hebben witter roosen. Ende de roode sijn som dubbel / en som enckel / desghelijcx oock de witte / ende dese hebben wi al onder een figure begrepen. De wilde Maluwe is oock tweederley / deene en wast niet hooghe op / ende die heetmen cleyn Maluwe / oft Keesmaluwe / om sijns saets wille / dat is gelijck schijf tens / oft ghelijck cleyn kees tens. Dander wast hooghe op / ende sij is veel grooter dan de voorgaende / ende men heetse groote Maluwe.

Haetsoen.

De tamme Maluwe crijghet int tweede iaer haer stelen / ende die worden binnen corten tide / in min dan ses oft seuen maende (also Theophrastus scrijft lib. j. cap. v.) so dicke / bijna ghelijc als een pijcke oft grootē stock. En die sijn met groote / ronde / rouwe bladeren becleedt / ende sij sijn wat geclouen / ende rondt somme gekertelt. Tusschen de stelen ende bladeren wassen knoppen op seer corte steeltens / en die knoppen worden van daghe te daghe grooter / so lange tot dat si opgaen / en dan comen daer schoon roosen wte / waeraf sommige schoon lijfverwich sijn / dander sijn gantsroot / en sommige oock sneewit. De enckele hebbē vijf bladeren / ende de dubbele hebbender veel meer. Sij en riecken niet. Als die bloemen afvallen / so comt dat saet / dat sijn ronde kees tens / ligghende in groen wollachtighe huys tens. Haer wortel is veeslachtich / ende corter dan de wortel van dander wilde ghe

Malache.

Winterroosen.

slachten.

Van Maluwe.

Malua syluestris.
Cleyne Maluwe.

Cap. CXCIII.

Malua syluestris elatior.
Groote Maluwe.

D slachten. De wilde cleyne Maluwe cruypt ghemeynlick lancx der eerden/ende heeft ronde vette bladeren/die sijn rondsomme gekertelt. Haer steel is dicke/ende daeraen wassen lijfverwighe rooskens/die sijn met bruyn cleyne aderkens doortrocken. Ende als die afvallen/so wort cleyne ronde keeskens/ende dat is haer saet/ghelijck oock in alle Maluwe. Sij heeft eenen langhen witten steel. De groote Maluwe is grooter/langher ende dicker dan de voorgaende. Haer bladeren sijn gecloven in vijf scherpe stucken. Haer bloemen sijn oock grooter ende rooder/met veel bruyn aderkens verdeylt/ende sijn schier ghesaetsoneert gelijk als de bloemen van Alcea/oft Cattেকেeskens cruyt. Het heeft een witten langhe wortel.

E

Plaetse haerder wassinghe.

De Winterroosen sedtmen inde hoven gelijk als ander tamme bloemen. De wilde Maluwe wast int wilde/bij de tuynen/inde hoven/en opt Kerckhof oueral. Nochtans wast de groote Maluwe seer geerne in vette vochte eerde.

Den tijt.

De tamme Maluwen bloeyen in Julio ende Augusto/want dese roosen vergaen niet haest/deen gaet op/dander valt af/ende dat duert doorgaens tot schier inden winter. De cleyne wilde Maluwe bloeyt bijna

S bina den gantsen somer tot inden Herft toe. De groote Maluwe bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De Maluwen hebben een middelbaer wermtē. De tāmē is wat vochtigher dan de wilde / also wij dat wijt ende breedt in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende werckinge.

De tamme Maluwen sijn bequamer om eten dan de wilde / maer sij sijn der maghen schadelick / ende sij maken oock eenen saechten camer-ganck. De bladerē genesen de sweeren die tusschen den nuese ende de oogen wassen / als men se row met een luttel sout ende huenicr knort / ende als dan daerop leyt. Maer als desen sweer begint te heylen / so en salmen **G** daer geen sout meer toenemē. De Malubladerē stootmen / en men leytse op de bladeren die de Byen ghesteken hebben. Als hem yemandt met olie strijckt daer dese bladeren in gestooten sijn / so en sal hem gheen Bye van dien daghe steken. Als yemandt Maluwe met menschen vrijne mengt / ende hem daermede wasschet / so gheneest dat de quade loopende oft natte crauwagie / ende verdrijft de rouen en vuylicheyt der huyt / ende schellen vanden hoofde. Dit cruyt is goet voor dwildt vier ende verbrandt heyt / als men met olie stootet oft siedet / ende daerop leyt. De bladeren in water gesoden / versaechten de herde moeder / als men in dat water sidt. Als men hieraf een clysterie maect / ende die inneempt / so gheneest sij de sweerende ende ghequetste dermen / de moeder / ende dat fondement. **S** Dat cruyt ende wortel van Maluwe ghesoden / ende dat water daer af ghedroncken / ende terstont wederom ouergegeuen / contrarieert alderhande venijn. Dit cruyt leytmen op de beten van veninich gedierte. Als de vrouwen dit cruyt in water sieden / ende dat drincken / so crigen si veel melck. Met wijn gesoden ende gedroncken / so versuertet de pijn der blasen. Maluwe row gestooten / treckt alderhande splinters ende doornen wten lijue / als men daerop leyt. Plinius beschrijft / dat so wie van Maluwe sap alle daghe eenen dronck drinckt / die sal dien dach ghepreserueert wesen van alle toenallende siekten. De wortel is seer goet gheleyt op quade borsten. De Maluwe is sonderlinghe goet tot de ghebreken der blase / borst ende longhen. Dat cruyt ghesoden ende ghedroncken / breekt den steen / het doet slapen / ende helpt de vrouwen dat sij lichtelick baren.

Van Tamarisckboom.

Cap. CXCIII.

Den naem.

S Amarisckboom heetmen in Griecx Myrice / ende in Latijn Myrica ende Tamarix. Inder Apoteken heetmen dit ghewas Tamariscus.

Faetsoen.

Den Tamariscus is tweederhande/
tam en wildt. Den tammen wort ghe-
saeyt/en hi wast hooge op ghelijck als
eenen boom/en hi draecht oock vruch-
ten. Dat wilde is een wildt ghewas/
ende is onvruchtbaer / ende is oock
tweederhande. Dat een heeft gants
bruyt stelen ende bloemen. Ende dat
ander heeft eenen geelgruenen steel / en
de wolachtighe bloemen/anders sijn-
se malcanderen ghelijck.

Haetsoen.

B Den wildē Tamariscus is een leech
ghewas / ende heeft veel tacken / dye
sijn eens deels geelgruen/ende een deel
oock gants bruyt / met bladeren be-
cleedt/die sijn den Saelboom of der
Heyde gelijck. Sijn bloemen sijn wol-
achtich/ende somtijts bruyt. De wor-
tel is rondt/vingers dick / ende swert.
Den tammen Tamariscus is den wil-
den seer gelijck / maer hij en is niet on-
vruchtbaer/want hi draecht een vrucht die is den Galappelen ghelijck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den tammen Tamariscus wast in Syria ende Egypten / aldaer
wordt hij so groot/als hooghe boomen. Den wilden staet geerne aen
den watercant.

Den tijt.

C Den Tamariscus is tallen tijden gruen. Sijn bloeyfel dat vindtmen
inden Mey.

Natuer ende complexie.

Tamariscus maect suyver/hi verteert ende adstringeert een luttel. Si
is werm van natuere/nochtans en droocht hi niet seere / het en sij dat hij
tot aschen ghebrandt worde.

Cracht ende operatie.

De bladeren oft wortel van Tamariscus gesoden met wijn oft azijn/
sijn goet gedroncken voor de gene die een herde milte hebben. Si maken
de milte oock cleynder. Werm inden mond ghehouden / versueten sij
den tandtweer. De vrouwen die haer fluxie te seer oueruloedich heb-
ben/die sullen in water sitten daer Tamariscus in ghesoden is / so cesse-
ret den vloed. So wie vol neten ende luyfen is / dien salmen bespraeyen
met wijn daer Tamariscus in ghesoden is / soo verdrifstmen se. Dat
Tama-

D Tamarisck saet ghesoden ende ghedroncken / is goet voor de ghene die bloet spouwen / ende den genen die den loop des buycr hebben / ende den vrouwen die haren loop oft fluxie te seer oueruloedich hebben / ende den ghenen die van veninich ghedierte gebeten sijn. Het verdrijft oock alder hande gheswel / als ment also werm daer op leyt. De schorffe van Tamariscus heeft ghelijcke cracht. Een tapken van Tamarisck asschen ghemaeckt / ende inde vrouwelickheyt ghedaen / doet de oueruloedighe fluxie der vrouwen cessen. Een drinckvaetken van Tamarisck hout ghemaeckt / ende daer wt ghedroncken / is goet voor de miltsuchtighe. Tamarisck gheneest den cancker / als hi in wijn ghesoden / ghesooten ende met huenick daer op gheleyt wort. Dat sap wt Tamarisck bladeren gedruet / ende met wijn gedroncken / is een sonderlinghe medicijne voor de milte.

Van Clapperroosen. Cap. CXCV.

Den naem.

A It cruyt noempt men in Griecx Mecon rheas / en in Latijn Papauer fluidum oft erraticum. Anders so heetent de sommige Papauer rubeum. De kinderē hebben haer genuchte met desen bloemen / want sij legghen de bladeren tusschen haer handen / oft op haer voorhoofd / ende sij doen die clappen oft geluyt geuen / ende daerom so heet dit cruyt Clapperroose. Sommige heeten dit cruyt Colle ende Colbloemen / oft Roo de Corenroosen.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Clapperroosen oft Colle / te weten / groot ende cleyn. De groote heeft veel stelen ende tackens. De cleyne en is niet so buffelachtich als deerste. Anders hebben sij meer onderscheeds / also wij hierna verclaren sullen.

Haetsoen.

B De groote Colle oft Clapperroose heeft bladeren gelijk als tam wit Mostaertcruyt / diep gheclouen / maer si sijn langer ende rouwer. Sijn stelen ende tackens sijn heel row ende ghehayrt / ende wast bijna een elle hooghe. De knoppe die op den steel wast / is in twee gruen ghehayrde vellekens besloten. So haest als de bloeme wtcompt / so vallen die twee gruen hayrighe vellekens van malcanderen / ende dan compt die schoon roode bloem oft roose wtgheslopen. De bladeren van dese bloeme vallen haest af / en dan sietmen daer een langachtich bolleken recht op staende / ende is rondsomme met swert hayr verchiert. Ende in dit bolleken vindtmen bruynachtich saet. Die wortel is vingers dicke / ende wit / met veel sijdwortelkens verchiert. De cleyne Clapperroose is der voorge-
noemden seer ghelijck / maer sij is in alle manieren cleynder. Haer bladeren sijn der Cicoreye ghelijcker / ende niet so diep gesneden. De bollekens
inde

Van Clapperroosen.
Mecon rhœas.
Clapperroosen.

Cap. CXC.V.
Papauer erraticum alterum.
Roode Coerenroosen.

C inde bloemen sien nederwaert. De wortel is langer ende geelder.

Plaetse haerder wassinghe.

De Clapperroosen wassen bijna in alle coeren ende vruchten. Naer de groote Clapperroose en is niet so ghemeyn als de cleyne.

Den tijt.

De Clapperroosen bloeyen inde Lenten / ende den gantsen somer tot inden Vogst.

Natuer ende complexie.

De natuere van beyde de Clapperroosen is tot vercoelinghe geneeycht. Ende daeromme so vercoelen sij ghelijck als ander Papauer oft Huels cruyden.

D

Die cracht ende operatie.

Vijf oft ses bollekens tot ouer de helst in wijn ghesoden ende gedroncken / dat doet den mensch slapen. Dat saet ghestooten / ende met Meede ghedroncken / maect weeck inden buyck. Desgelijck doet oock als ment inde pepercoecken bact. De bladeren met de bollekens ghestooten / vercoelen alderhande hitte oft brandt / als ment daerop leyt. In water ghesoden / ende doecken daerin nat ghemaect / ende om thoost ghewonden / maken den mensch slapende. Dat voorseyde water blust de ontfekinge

B ende

Ende inflammationen / alsinent met eenen doeck daerouer slaet. Met den voorseyden water de tonge ghewasschen / oft daermede ghegorgelt / verdrift de bruyne / oft ontstekinghe der tonge. Dat water ouer de leuer gelyt / stelpet dat bloeden wt den nuese. Desghelijck so vergaet daermede dat gheswel inde secrete plaetsen / alsinen die daermede wascht. Alsinen de slaep vanden hoofde daermede strijckt / ende om dat hoost windt / so vergaet de rasernie vande siecke menschen daermede. Het verdrift oock de pine der ooghen comende van hitte. De bladeren in wijn gesoden ende ghedroncken / oft van buyten daerom gheslagen / stopt den vrouwen haer siecke.

Van Huelsaet.

Cap. CXCvi.

Den naem.

21

Velcruyt dat wordt in Griec gheheeten Mecon hemeros / ende in Latijn Papauer satium. Ende alsoo heetment oock inder Apoteke. De oorsake ende redene van dese namen staet inden Latijnschen Herbario verclaert. Sommige heeten dit oock Huelsaet / oft Mancop.

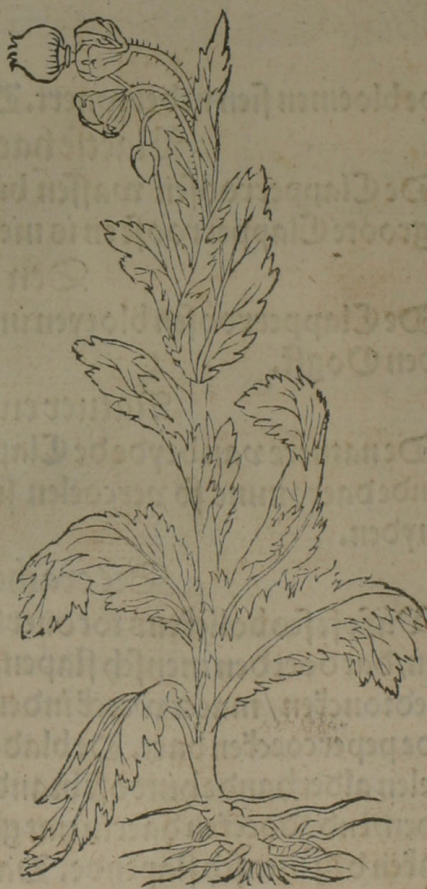
Gheslacht.

Mecon hemeros. Huelsaet.

Des tammen Papauers sijn veel derhande gheslechten / ende sonderlinghe vñue / die malcanderen gelijck sijn van stelen / cruyt ende wortelen. Haer onderscheedt spuert men meest aen de bloemen. Want dat eerste gheslachte heeft gants sneewitte bloemen / dat tweede bruyñ lijfverwighe / dat derde gants root / dat vierde wit met roode plecken aende bollekens / dat vijfde boen wit / en met bruyñ plecken ten bollekens waerts. Ende sij hebben ooc een onderscheedt int saet / want dat eerste gheslecht heeft wit saet / dat tweede ende derde swert / dat vierde bleekgeel / dat vijfde graw. Van dese gheslechten en hebben wij niet meer dan twee figuren doen teecken.

Haetsoen.

Dat cruyt van alle dese gheslechten is ghehayt / row / ghekerft / te maten breedt / ende lanc / aschverwich gruen / het wast sonder tacckens aenden steel /

end

Ende den steel is vinghers dicke/rondt ende hayrich. Sijn bloemen sijn schoon ende groot/ghelijck als Clapperroosen/ende gemeynlick bruyn oft wit/also die figure wtwijst. Als dese afvallen/so brenghen sij haer saet in bollekens. De wortel is slecht/enckel ende wit.

Plaetse haerder wassinghe.

Dit tamme Papauer sedtmen inde houen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen inden somer/ende daerna brenghen sij dat saet.

Die natuer ende complexie.

Alle dese cruyden vercoelen inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

De bladeren ende bollekens in water ghesoden/ende daerinne ghebadet/brenghet den slaep weder. Dit water is goet ghedroncken den ghenen die des nachts wacker ligghen. De bollekens sijn goet ghestooten/ende met Gersten mout ghemengt/ende geappliqueert op wildt vier/S. Anthonis vier/ende dierghelijcke hittighen brandt. Naer men sal de bollekens stooten te wijle datse noch gruen sijn/ende daeraf salmen ronde clootkens maken/ende drooghen die om daghelicks te vseren. Men maect oock vande bollekens een Electuarie/die is seer goet tegen den hoeft/ende teghen de vloten oft fluxien die wt den hoofde op de longhen ende op de borst vallen. Naer men moet de bollekens tot ouer die helft in water insieden/ende als dan hueninck daerin doen/ende wederom melaten sieden tot dattet dick ghenoech wordet/om een Electuarie daeraf te maken. Dat saet vande Bruyn Papauer ghestooten/ende in wijn ghedroncken/is seer goet tot den loop des buycx/ende voor de vrouwen/die haren vloet te seer ouervloedich hebben. In water ghesoden ende opt voorhoofst/ende int slaep vanden hoofde ghestreken/ist goet voor de gene die te veel waken. Dat sap wt Bruyn Papauer ghedort/vercoelt noch meer. Alsmen des so veel neemt/als een Erue groot/dat versueter de pijn/doet den mensch wel slapen/ende is goet teghen den hoeft/ende teghen den loop des buycks. Alsmen dit nochtans niet bij maten en neemt/soo brenghet merckelijcke schade/iae somtijts oock de doot. Men menghets met olie van Roosen/ende dat bindt men opt voorhoofst/ende daermede vergaet de pijn int hoofst. Met olie van Amandelen/Myrhe/ende Soffraen ghetempert/ende inde ooren ghe daen/beneempt de pijn ende weedom der ooren. Het is oock sonderlinghe goet tot vierachtighe oft hittighe ooghen/alsment met den dodet van een ghebraden ey/ende met Soffraen temperet/ende daerop leyt. Met azijn ghetempert ist goet teghen dat wildt vier/ende alderhande viericheyt/ende met vrouwen melck ende Soffraen ghetempert sijnde/ist goet voor de ghene die dat Podagra hebben/alsment daerop leyt. Dat saet van wit Papauer is beter dan dat bruyn/ende het vercoelt wt

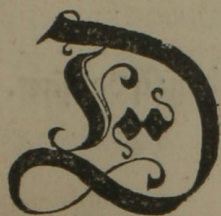
der maten seere. Dat sap dat wt dat swert oft bruyn Papauer ghedruct wort/dat heetmen in Latijn Opium.

Van geel Suel.

Cap. CXC VII.

Den naem.

A

It geel Suel wort in Griec geheeten Mecon ceratitis/ ende in Latijn Papauer cornutum / ende also heetment noch inde Apoteke. Maer wij heetent daeromme gheel Suel/om dattet schoon geel bloemen heeft.

Tsaetsoen.

Dat geel Suel heeft aschverwighe bladeren / die sijn row / ende den Wolcruyde bijnae ghelijck/ende sijn rondsomme ghekertelt ghelijck als de Clapperroosen. Sinen steel is oock hayrich/ghelijck als den steel vande Clapperroosen. Sijne bloemen sijn schoon gheel. Ende als die afvallen / so volcht sijn vrucht daerna / die is crom gheboghen ghelijck als eenen horen / ende en ghelijct niet qualick der vrucht die op dat Fenugrecū wast. Inde voorseyde vrucht leyt dat saet besloten / datselue saet is seer cleyn ende swert. Het heeft een dicke swerte wortel.

Papauer cornutum.
Geel Suel.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dat geel Suel (also Dioscorides beschrijft) wast gheerne bij den See- cant / ende op rouwe plaetsen. Men vindts niet tot allen stedē / men moet inde hoven planten.

Den tijt.

Geel Suel bloeyt in Junio. Dat saet wort ontrent den Vogst rijp ende tijdich.

Natuere ende complexie.

Dat dit cruyt werm ende drooge is / dat machmen wt sinen smaect ende de operatie mercken.

Cracht ende werckinge.

Die wortel van desen cruyde tot op de helft in water inghesoden / ende ghedroncken / is goet teghen de pijn ende weedom inde huepe / ende tot ghebreken der leuer / want sijn heylt ende geneest die. De bladeren ende bloemen

C bloemen sijn goet tot vuyl quade vlceratien ende sweeringen. Maer tot suyuer vlceratien ende wonden en salmen se niet besigen / want sij suyueren te seere / ende verteeren dat vleesch. De voorseyde bladeren ende bloemen met olie ghemengt wesende / doen de rouen vande vlceratien vallen / als men se daermede bestrijct. Dat saet met Meede ghedroncken / purgeert seer saechtelyck. De bladeren met olie ghestooten / nemen wech dat vel / ende donckerheyt der ooghen van viervoetighe dieren oft beesten.

Van Moerbessen. Cap. CXC VIII.

21

Den naem.

Den Moerbessyboom heetmē in Griec Morea / oft Sycaminea / en in Latijn Morus / en also noemptmēt noch heden sdaechs inder Apoteke. Bij onsen tijden wort hij oock gheheeten Morus Celsi.

Maetsoen.

Den Moerbessyboom heeft ronde bladeren / bouen scherp toegande / ende rondsomme ghekertelt ghelyck als een saghe / ende sij sijn den eersten gheslechte van tamme Munte seer ghelyck. Sij cruycht wolachtich bloeyfel. Sijn vrucht is eerst wit / daerna root / en ten lesten als sij rijp is / so is sij swert oft bruyn. Met dese Moerbessybladeren onderhoutmen de sijde wormen / ende dese wormen worden in wonderlijcke manieren verandert / eer sij haer werck perfecte lick volmaken. Want inde Lenten / ontrent den tijde dat den Moerboō begint groen te worden / ende te botten / so moetmen de eyeren / die de sijde wormē inden voorleden Herst geleyt hebben / op een pāpier oft op een doeckten inde sonne legghen / oft in een werme stoue bewaren tot datse wtfluypen. Sij sijn eerst seer cleyn ghelyck als keesnaden / ende men setse op Moerboomen loof / want daer af nemen sij haer voedsel. Ende sij wassen van daghe te daghe / so lange tot dat sij bijnae soo dick ende lanck worden als eenen cleynen vingher. Daerna so setmen se in pāpyzen huyskens / ende dan beghinnen sij te spin-

Morea. Moerbessyboom.

B ij nen/

En en / ende sij ouerspinnen haer seluen so seere / dat mensche schier niet meer sien en can. Met spinnen worden sij heel dunne / ende soo claer datmen daer door siet / ende ten lesten so gaet vochticheyt van haer / ende dan steruen sij. Als sij nu ghestoruen sijn / soo moetmen seker daghen daerna de sijde afwinden / ende dan beuindtmen dat sij in middelen tijde een gheel schelphe ghecreghen hebben / ghelijck als eenen creest / ende van faetsone sijn sij een quackelpijpken niet onghelijck / ende oock soo gaen dese schelpen met haere ioncturen oft leden achterwaerts ende voorwaerts. Na dat sij sommighe daghen in dese schelphe ghelegghen hebben / soo worden sij wederomme leuendich / ende sij sluypen daer wte / ende worden Pepsels / ende sij sitten op malcanderen ghelijck als de vliegghen / ende sij vlieden hier ende ghinder met haer vluighelen / tot dat sij haer eyeren op een pampier oft op een doecken legghen / ende dat faetsoen van dese eyeren is den greyn van Hirst niet onghelijck. Daerna so steruen sij wederomme / ende men worptse wech / so dat si nergheens meer toe goet en sijn. Maer de eyeren bewaert men in een kiste tot int beginsel vande Lenten. Ende men sedtse als dan (als voor gheseyt is) inde sonne. Sulcke wonderlijcke veranderinghe van natuere hebbe ick hier int Capittel vanden Moerboom willen vertellen ende declarere / op dat men sien mach / hoe wonderlijcken dat de nature met desen Sydworm omgaet.

Plaetse sijnder wassinge.

Den Moerboom wast gheerne op werme sandachtighe plaetsen. Si wil ghemest sijn / ende hij wil met omgrauen geoeffent worden / ghelijck meer ander boomen.

Den tijt.

Den Moerboom bloeyt alderleest onder alle tamme boomen / ende sijn loof en compt nyet wte / voor dat die coude gants ghepasseert is. Ende daeromme so wordthij gheheeten de voorsichtichste onder alle boomen / ouermids dien dat hij in dese manieren allen rijm ende onweder weet te ontgaen.

Natuere ende complexie.

En Den Moerbeshboom heeft een ghemengde nature / want de onrijpe moerbeshien als die drooghe worden / so adstringeren sij seere. Ende die rijpe beshien alleene / die sijn middelbaer van temperature. De schorsse vanden Moerboom is wat bitter / daeromme suyueret ende purgeert sij. De bladeren hebben een middelbaer natuere tusschen purgeren ende adstringeren.

Die cracht ende operatie.

Als de vrucht rijp wordt / so lareert sij. Sij wordt lichtelick inde maghe ghecorrumpeert / ende is ooc der maghe contrarie. Ghelijcke cracht heeft dat sap oock / de wijle dattet row is. Maer alst ghesoden is / ende dan inde sonne gheset wordt / so adstringeret ende trecket te samen. Als men huenick onder dit sap doet / so doetmen daermede cesserende fluxien
ende

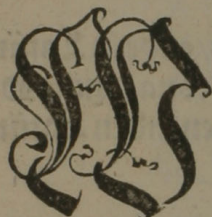
Ende tgheswel vande berbelen ende caeckbeen. Het is oock goet tot ander ghebreken des monchts. Alsmen onripe Moerbeshen droocht/stootet/ende etet/so stoppen sij den loop des buycks. De schorsse vande wortel in water ghesoden ende ghedroncken / lareert. Alsmen se in deser manieren inneempt / so verdriift sij ende iaecht af de breede wormen die in den buyck sijn. De bladeren ghestooten / ende met olie ghetempert / gheheest de verbrantheyt / alsment daerop strijckt. De bladeren ende schorsen ghesoden/ende dat water inden mondt ghehouden / daermede vergaet den tandtsweer. De onripe vrucht treckt tsamen ende adstringeert / sij stopt den loop des buycks / ende gheneest dat roode melizoen. Als de Moerbeshen in een goede maghe comen/ende voor andere spijse ghenomen ende ghegeten worden / so gaen sij snel door den buyck/ende maken/ende openen den wech voor dander spijse. Maer als men se na ander spijse etet/ende in een quade mage comen / so worden sij midsgaders ander spijse inde maghe ghecorrumpert.

Van wilde Keruel.

Cap. CXCIX.

Den naem.

A

Alde Keruel heet men in Griecx ende Latijn Myrrhis. Si onsen ti den heetment Cicutaria / om des wille dat sij der Cicuta / dat is Scheerlinck / oft de wilde venijnighe Peterselie in alle dinghen ghelijck is / wtghenomen in rueck ende sinaeck.

Maetsoen.

De wilde Keruel is van bladeren der wilde Peterselie oft Cicuta heel ghelijck. Sijn steel is hol / ende heeft veel ribben oft strepen. Sijn ghecroonde bloemen sijn wit / en sijn saet is scherp. De wortel is lanc / teeder / en rondt / ende van goeden smake ghelijck als geel wortelen / diemen Peen noempt.

Plaetse daert wast.

De wilde Keruel wast van haer seluen in dat Gras / ende op driessen.

Den tijt.

De wilde Keruel bloeyt inden May / ende in dien tijde sijn de beemden heel wit van sijn bloeyfel.

Myrrhis.

Wilde Keruel.

B iij Narmer

C

Natuere ende complexie.

De wilde Keruel is werm inden tweeden graedt / ende heeft een subtil substantie.

Cracht ende werckinge.

De wortel in wijn ghesoden ende gedroncken / is goet voor de ghene die ghebeten sijn van giftighe dierkens / Phalangia gheheeten. Alsmen se in deser manieren vseert / so brenghet sij den vrouwen haer maent / ende lost de nagheboorte oft Secundina. In vleeschop ghesoden / is sij goet voor de ghene die wtdrooghen. Sij purgeert de borst ende longen van alle sluymen ende sljmicheyt. Si gheeft appetijt ende lust om eten. Als sij drij daghen in water te weycke ghelegen heeft / ende men dat aensicht daermede wascht / so ghenesen die vlceratien ende sweeren des aensichts daermede. In wijn gesoden sijnde / ende des daechs twee oft drij mael daeraf ghedroncken / so preserueret ende bewaret den mensch van de Pestilentie.

Van Steenclauer.

Cap. CC.

Den naem.

A

Steenclauer heetmen in Griec Melilotus / ende in Latijn Sertula campana / ende daertoe ooc Corona regia. De oorsake ende redenen van dese namen staen inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

De Steenclauer daer wi hier af scrijuen / is tweederhande. Dat een heeft vette Clauerbladertkens / ende dat heeten sommighe Onser Vrouwen schoentkens. Men mach dat hier te lande inder Apoteke wel voor dat Melilotum ghebruycken / also wij sulcx in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert hebben. Dat tweede is met bladeren ende bloemen den geelen Steenclauer gants ghelijck / maer het is hem onghelijck van sade / dwelck dattet in hawkens voort brengt / ende dit machmen
B Roomsche Steenclauer heeten / om des wille dattet een vreemdt gheswas is / ende den geelen Steenclauer eens deels ghelijck is.

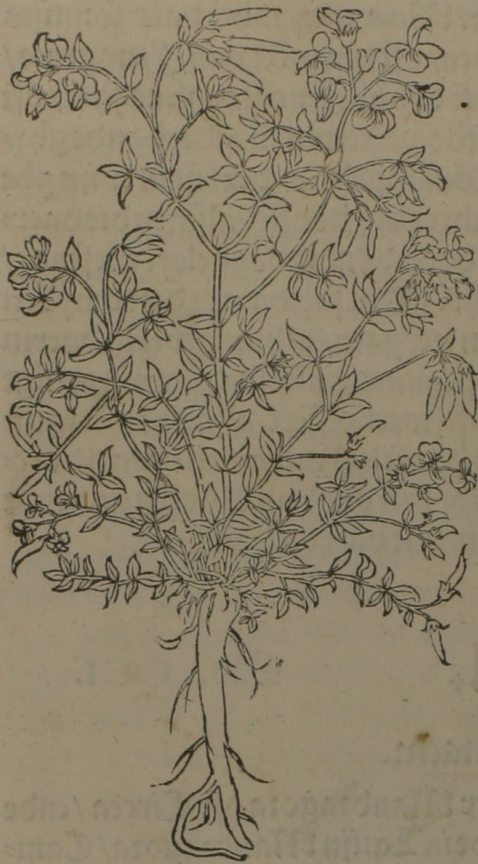
Haetsoen.

Die eerste Steenclauer is een nederwassende cruyt / niet bouen een spanne lanck. Sijn bladeren sijn den ghemeynen Clauercruyde ghelijck. Sij sijn vet / ende schier aschverwich. De bloemen sijn ghesaetsoneert ghelijck als de bloemen van Erwtten / maer sij sijn cleynder / ende geel van coluere. Dit worden ronde hawkens / ghemeynlick drij oft vier bij malcanderē / en sij staen van malcanderen gespreyt gelijk als vogels clauwen / ende ouerimids dien heeten sommighe dit cruyt Voghels Wicken / ende sij sijn met rondt saet gheuult. De wortel is lanck ende root.

De Roomsche Steenclauer heeft eenen ronden rooden steel. Sijn bladeren

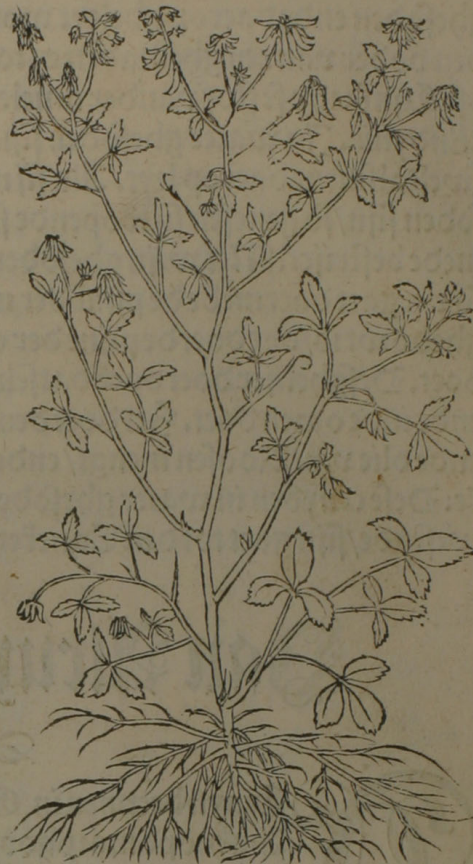
Van Steenclauer.

Melilotos.
Steenclauer.

Cap. CC.

Meliloti quartum genus.
Roomsche Steenclauer.

D bladeren sijn den Steenclauer oft Fenogreco gelijk/ende si sijn rondt-
omme ghekerft. De bloemen sijn geel ende cleyne/ende hebben eenen goe-
den rueck / ghelijck als dat gantse truyt doet. De bloemen worden bree-
de hawkens/ ende die sijn crom ghelijck als een horenten. Die wortel is
vol veeselinghen.

Plaetse haerder wassinghe.

De Steenclauer wast in alle beemden/ ende sonderlinghe die op ber-
ghen ligghen. De Roomsche Steenclauer moet men inde hoven oft
in teylen setten/ want het wast hier te lande niet van hem seluen.

Den tijt.

D De Steenclauer bloeyt den gantsen somer door / ende alsoo oock die
Roomsche Steenclauer. Naer haer hawkens die brenghen si voort in
Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

De natuere van dese cruyden is ghemengt/ want eens deels so trecken
sij tsamen/ende eens deels verteeren sij / ende maken rijp / ende haer sub-
stantie is meer werm dan coudt.

Cracht ende operatie.

De voorseyde cruyden adstringeren / also wi geseyt hebben. Si ver-
mowen

E morwen alderhande hittich gheswel/ende sonderlinge der ooghen/der moeder/des fondements/ende der manlictheyt/als sij in sueten wijn ghesoden ende daer op gheleyt worden. Maer men moet daer somtijts den dodder van een ghebraden ey toe doen/oft dat meel van Fenogreco/oft Lijnsaet/oft stof vander muelen/oft de bollekens van Suelsaet/oft Endyuie. In water ghesoden sijnde/soo verteeren sij alderhande gheswel/alsment daerop leyt. Als sij met Galappelen ende crijt in wijn ghesoden sijn/so genesen sij loopende seerichheit des hoofts/alsmen die daermede bestrijct. Met wijn ghesoden/ende op de maghe gheleyt wesende/so vergaet daermede de pijn der maghe. Dat sap dat wt dese cruyden ghedort is/dat doet de pijn der ooren vergaen/alsment werm daerin doet. Desghelijck doet oock datselue sap/alsment met sueten wijn mengt ende inde ooren doet. Het doet den hoofstweer cesserē/alsment met azijn ende olie van Roosen mengt/ende opt hooft leyt met eenen natten doecke. Dese cruyden in water ghesoden/ende met olie van Roosen gemengt wesende/sijn goet tot den Cancker/alsmen se daerop leyt.

San Allruyn.

Cap. CCI.

Den naem.

Allruyn heetmen in Griec Mandragora oft Circea/ende Anthropolomorphos/ende in Latijn Mandragora/Canina/oft Terrestris malus. Die oorsaken van dese namen staen int langhe verclaert inden Latijnschen Herbario. Maer een dinc moet ick hier oock vermanen/dat Pythagoras dit cruyt Anthropolomorphos gheheeten heeft/om des wille dat de wortel van desen cruyde eenen mensche eens deels gelijck is/also dat die figure claerlick bewijst/ende dese wortel wast soo van selfs. Maer die Quacksalvers ende Landtvaerders die hebben wortelen te coope/die en sijn also van selfs niet ghewassen/maer sij sijn van Rietwortelen also gesneden na de figure van eenen mensche/ende dan setten sij de wortelen wederom in deerde/so comē daer alsulcke wortelen wt/die van hayre/baert/ende ander dinghen eenen mensche ghelijck sijn. Ende daer lieghen sij veel lueghenen toe/datmen dese wortel onder de galghe moet grauen met seker Ceremonien etc. dat enckel luegen ende bedroch is. Dit heb ick hier willen vermanen/op dat hem yeghelick voor sulcke boenen wete te wachten.

Geslecht.

Den Allruyn oft Mandragora is tweederhande/te weten/manneken ende wijfken. Dat manneken is witter/ende daer af hebben wij de figure hiernaē ghesedt. Dat wijfken is swarter. Theophrastus int sesste boeck vande historie der cruyden int tweede Capittel/schrijft noch van

Van een gheslecht van cruyde / wiens vrucht swert is / ende is ghelijck een besye / ende smaectt ghelijck wijn. Ende dit is sonder twijfel dat cruyt / dat welck wij hierna onder de Nachtschade verhalen sullen / ende

Mandragora.

Alruyn.

Dulcruyt noemē / ende ter seluer plaetsen sullen wij breeder daer af scrijuen.

Haetsoen.

Alruyn dwijfken heeft bladeren die sijn een luttel smaelder ende cleynder dan de bladeren van Lattouwe / ende sij hebben eenen stercken rueck / ende sij breyden haer wt op der eerden. Tusschen de bladeren brengt sij haer appelen voorts / die sijn den eyer doders niet onghelijck / sij sijn gheel / ende hebben eenen stercken rueck / ende sijn van binnen vol saets / den keernen van peeren niet onghelijck. Die wortelen sijn groot / ende sij sijn altyt twee in een geschranckelt oft gheulochten / ende sij sijn van buytē swertachtich / ende binnen wit / met een dicke schorisse ouertrocken. Ende en heeft gheenē steel. Dat manneken heeft grooter bladeren / die sijn wit / breyt ende cael / oft effen / den Beete bladeren niet seer onghelijck. Die appelen van dat manneken sijn tweemaal grooter dan van dat wijfken / ende hebben eenen stercken onlieffelijcken rueck. Sijn wortel is der wortel van dat wijfken ghelijck / maer sij is grooter ende witter. Ende en heeft oock geenē steel / ghelijck als dat wijfken.

¶

Plaetse daert wast.

Alruyn wast geerne int woudt / ende in plaetsen daer veel lumber is. Men plandtse oock inde hoven.

Natuer ende complexie.

Alruyn is coudt inden derden graedt. De vrucht is wat vochter dan de wortel. De schorisse vande wortel en vercoelt niet alleen / maer si drooghet oock.

Cracht ende werckinge.

De wijle dat de wortel noch gruen ende versch is / so stootmen se / ende men perst een sap daer wt / dat laetmen in eenen eerden pot oft teyle in de sonne staen / tot dattet dick wordt. Men vergadert oock een sap wten appelen / maer dat en heeft soo grooten kracht niet / als tghene dat wt de wor

De wortel compt. De schellen van der wortele hangtmen op om daghe-
 lic te vseren. Sommighe sieden de wortel van Mandragora in wijn
 tot dattet derdendeel inghesoden is / dan trecken sij dat af / ende gheuen
 daeraf een croesken vol te drincken den genen die niet slapen en connen/
 ende groote pine hebben / ende diemen snijden wil oft cauterizeren son-
 der gheuoelen. Dat sap van Mandragora eenen scrupulus swaer ghe-
 droncken / lost ende iaecht af door den camergancck alle taey slijmicheyt/
 ende de swerte galle / ghelijck als de Nieswortel. Ende ist datmen van
 dit sap op een mael meer inneempt / dan voorseyt is / so doodet den men-
 sche. Men mengt dit sap onder de medicijnen / die men vseert tot de oog-
 ghen / ende tot versuetinge der pijn. Men seyt dat dese wortel dat Xuoir
 morw ende weeck maect / alsment ses vren lanck daermede laet sieden/
 daerna so latet hem hanterē / ende men mach daeraf maken datmen wil.
 De versche groen bladeren met Gersten mout ghemengt / versueten de
Ghitte ende viericheyt der ooghen / die van eenich gesweer compt / alsment
 die daerop leyt. Si doen scheyden / ende sij verteerē alderhande geswel/
 herde sweeringhen ende croppen / alsment die vijf oft ses daghen lanck
 suyuerlick daermede wrijft. Si verdriuen oock de littecken. De wor-
 tel in azijn ghestooten / geneest dat wildt vier / alsment daerop leyt. Met
 huenick oft olie ghemengt wesende / heylt sij dat bñten van nateren / als-
 mense daerop strijct. Als sij in water gesoden is / so verteert sij dat ghe-
 swel ende de croppen / alsment daerop leyt. Met Gersten mout wort sij
 ghemengt / ende also versuetet sij de pijn der ioncturen / alsment daerop
 leyt. Alsment aende appelen riecht / so maken sij den mensch slapende. Alsul-
 cke cracht heeft haer sap ooc. Nochtans salment met mate vseren / want
 anders doodet den mensch. Dat saet datmen binnen inde appelen vint/
 dat suyuert de moeder. Ende aenghesien dattet periculoos is de Man-
 dragore binnen int lijf te nemen / so salmen den mensch doen slapen / in
 dien dattet noot is / door den rueck van dese appelen en vruchten / sonder
 die eenichsins int lijf in te nemen.

Van Melansana.

Cap. CCII.

Den naem.

A

It ghewas heetmen bij onsen tijden Mala insana / som-
 mighe heetent Poma amoris / dat is te seggen / Appelen
 der liefde / maer meest so noemptmense Melanzana. De
 oorsaken ende redenen van dese namen staen breedte ver-
 claert in onsen Latijnschen Herbario / aldaer muedijdt
 soecken.

Geslacht.

De Melanzana sijn tweederhande / want sommighe draghen bruyn
 appelen / ende daeromme machment Bruyn Melanzan heeten. Dat an-
 der brengt witachtige oft geel appelen / ende ouermids dien so heetet geel
 Melanzan.

V Melanzan. Anders sijn sij malcander
gelijck van wesen.

Jaetsoen.

Melanzan is een ghewas dat is de
groote Clissen met sijn stelen ende bla-
deren bijna heel gelijck/maer sijn bla-
deren sijn langer/ ende meer doorsne-
den dan de bladeren van groote Clis-
sen. Het heeft purpuren bloemen/ en-
de elck bloeme heeft ses bladeren op de
maniere van een sterre. Sijn vruch-
ten sijn lancck/ ende sij en ghelijcken ee-
nen appel niet qualick/ ende si sijn bin-
nen vol saets/ dwelck den Indiaen-
C schen oft Callicoetsche Peper niet on-
ghelijck en is. De wortele is geel/heb-
bende veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Melanzan is een vreemdt gewas/
dat hier te lande van hem seluen niet
en wast/maer het moet inde houen-
de in teylen geplandt en opghebrocht
worden. Ende het wil geoessent/ en-
de gade gheslagen sijn/ghelijck als Cauwoorden ende Meloenen.

Den tijt.

Mala insana bloeyen in Augusto/ende somtijts inde Herft/maer die
en connen niet wel rijpe vruchten voort brenghen.

Die natuer ende complexie.

D Die vruchten van Melansan sijn sonder twijfel coudt ende vochtich
ghelijck als de Cauwoorden.

Cracht ende operatie.

De Melanzan en worden/mijns wetens/in der medicinen niet ghebe-
sicht. Nochtans eedtmen de appelen ter sommighe steden met olie/soudt
ende peper/ghelijck als de Campernoelien. Sommighe latense een lut-
tel ouer tvier sieden/ende dan snijden se daer ronde schijfkens af/die be-
reyden sij met azijn/olie/ende peper/ende also eten sij dat. Sommighe
legghense inde pekele/ende bereyden se ghelijck als Caroten/ende dierge-
lijcke vruchten. Maer dese spijse dient best den lackertonghen/die niet en
achten oft ghesonndt is/dan alleen oft wel smaect. Als yemandt wil in
gesontheyt leuen/die sal hem van dese vruchten wach-
ten/want sij sijn onghesonndt/ende
quaet om verteeren.

C Van Plom-

Van Plompen.

Cap. CCIII.

Den naem.

A

Plompen worden oock Zeebloemen gheheeten / oft Zee-
pluymen. In Griecr ende Latijn heetmenſe Nymphaea.
Ende inder Apoteken Nenuphar. De redene waerom
ſij Nymphaea ghenoeemt ſijn / ſtaet int Latijn ghenoech
verclaert.

Geflacht.

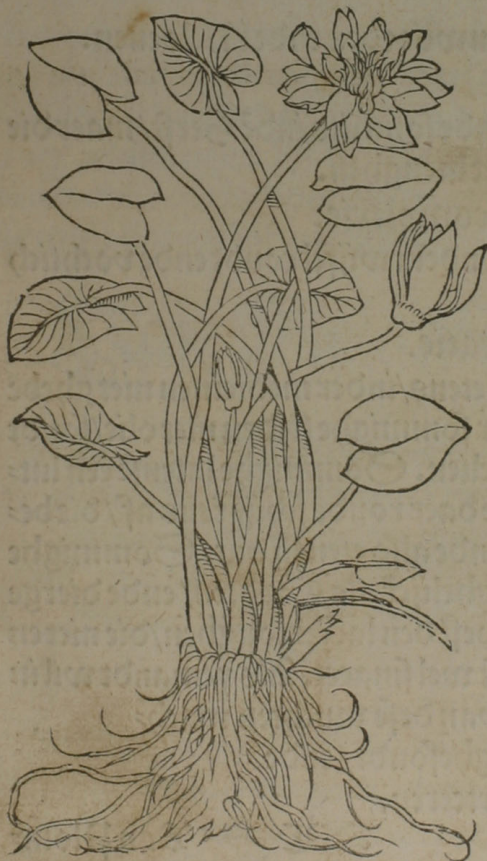
De Plompen ſijn tweederhande. De ſommige hebben witte bloemē/
die ſijn den witte Lelien niet ſeer onghelijck. Dander hebben gheel bloe-
men/ende die heetmen ouermids dien Geel Plompen. Sij hebben oock
Verſcheyden wortelen / want dat eerſte gheslecht heeft ſwarte wortelen/
ende dander heeft witte wortelen. Maer tis beter datmen haer onder-
ſcheedt neme wt de bloemen/die yegelijk ſien mach/ ter wijle dat ſij noch
int water ſtaen / dan wt de wortelen die men niet ſien en can voor datſe
wtghegrauen ſijn.

Gaetſoen.

De witte Plompe heeft ronde ende effen ſtelen / ghelijck als de groote
Bieſen. De bladeren ſijn rondt/ende heel ſtijf/ghelijck als taey leder/en-
de ſij ſijn den bladeren van Deyl niet ſeer onghelijck / ſij ſwemmen op

Nymphæa. Witte Plompen.

Nymphæa lutea. Geel Plompen.

in water/

E dwater/ende sommige ooc onder dwater/en si comen al van eenre wortel. Sijn bloem is wit/gelijck een schoon witte dubbel Lelie/en si hebben xxvj. oft xxviij. bladeren/meer oft min. En elck van dese geuulde bladeren is gesaetsoneert gelijck eenen duym/oft gelijck als vette dicke bladeren van grooten Donderbaert. Binnē inde bloeme vintmen een schoon goutgeel sonne met veel geel veeselen. Ende eer haer dese bloemen ontluycken / so sijnt lange knoppen gelijck als bollen van Huelsaet/en sij sijn met bruyn-groene bladeren besloten. Ende also haest als sij wtsluypen/so vertoonen haer dese dubbel bloemen met geel tootkens ghelijck als schoon gheverwde sonnen/ende sij en hebben geenen rueck. Na dat de witte bladeren afgeuallen sijn/so wordent bollekens/die sijn geuult met sade/dat is swert/breet ende taey. De wortel is swert/row/en gecnobbelt/somtijts eenen arm dicke/met veel veeselen. De geel Plompe is der witte met bladeren ende stelen wat gelijck. De wortel is wit/row/ende ghecnobbelt. Haer bloemen sijn heel geel gelijck als den doden vanden ey/blinckende/den Roosen niet onghelijck/ende niet so groot als de witte. De knoppen als sij noch gesloten sijn/eer sij haer tot dat bloeyfel ontpluycken/so sijn se heel rondt/met groen bladeren ouertoghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese Plompen wassen in poelen/vijvers/en diergelijcke staende water.

Den tijt.

De Plompen bloeyen in Junio/en dan behoortmen se te vergaderen.

Natuur ende complexie.

De wortel ende saet van beyde dese Plompen / vercoelen en droogen sonder scherpte/ende sonder biten.

Die cracht ende operatie.

E De wortel van witte Plompen in wijn gesoden ende gedroncken / is goet voor de gene die den loop des buycx / ende dat roode melizoen hebben. Si verteert de milte/alsmen se in deser manieren vseert. Si is goet tot weedom der mage ende der blase/als sij gesoden is/ende daerop gheleyt wort. Si verdrijft ooc de plecken wt den lijue/alsmen se in deser manieren in water siedet/ende daerop leyt. Si maect dattet hayr niet meer wt en valt/als sij met peck getempert/ende daerop geleyt wort. De wortel ghesoden ende gedroncken/doet den mensch in reynicheyt leuen. Desghelijcx so doet oock dat saet. De wortel van geel Plompen/ende desghelijcx oock dat saet in rooden wijn ghesoden ende gedroncken/stoppen de siecte vande vrouwen. De wortel vande Plompen groen gestooten/ende op de wonden gheleyt sijnde/stelpt dat bloet. Si heylt oock de sweerringen die van dat wijuen vanden schoen gecomen sijn/alsmen se drooghet ende daerin stroyt. Desghelijcx oock de loopende schorfticheyt des hoofts. Men mach vande bloemen Conseruen ende suycfer maken/diewelcke sonderlinghe goet sijn tot alderhande swaer Cortsen oft febres/

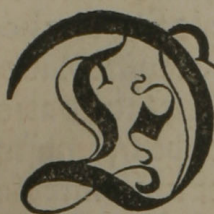
C ij ende

Ende tot pijn ende weedom die van der gallen / flaua bilis ghenoept / haren oorspronck neemt / ende sonderlinghe tot hoofstweer. Sij maken den mensch oock slapen / ende sij sijn goet teghen onbetamelijcke ende oncuysche droomen.

Van Mostaertcruyt. Cap. CCIII.

Den naem.

A

En Hofmostaert / oft tam Mostaertcruyt heetmen in Griecx Napy oft Sinipi / ende in Latijn Sinapis ende Sinapi / ende also kentment noch heden sdaechs inder Apoteken. De redenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechte van Mostaertcruyt daer wij hieraf scrijuen. Dat eerste heeft loof ghelijck als Rapen loof / ende heeft geel bloemen / ende daerom heetment geel Mostaertcruyt. Sijn saet is wit. Dat ander gheslechte heeft bladeren schier gelijck den tammen witten Mostaert. Sijn bloemen sijn wit / maer tsaet is rootachtich. Om sijn witte bloemen wille macht wel wit Hofmostaertcruyt ghenoept worden / op datter onderscheedt sij tusschen hem ende dat tam wit Mostaertcruyt / daer wi hier bouen int xcix. Cap. af ghescreuen hebben.

Tsaetsoen.

Dat eerste gheslecht van Mostaertcruyt heeft eenen rouwen / hayrighen langen steel / met veel tackerens ende schuetkens ter syden. Sijn bladeren sijn den Raeploof niet onghelijck / maer sij sijn cleynder ende rouwer. De bloemen sijn bleeckgeel / ende daerwt comen ronde hayrachtige hawkens / die sijn vol wits saets. De wortel is wit / slecht / en veeselachtich. Dat ander gheslechte crijcht oock eenen rouwen ghehayrden steel / maer niet so langhe. Sijn bladeren sijn ghefektelt / ende den cruyde van wit Mostaert seer ghelijck / maer sij sijn groter ende breeder. De bloemen sijn wit oft bleeck / ghesaetsoneert ghelijck een cruys / ende daerwt comen ronde lange hawkens / die sijn vol rootachtichs saets. Die wortel is den eersten ghelijck.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde dese gheslachten van Mostaertcruyt / sedt men ghemeynlick in de houe. Nochtans wassen sij somtijts van selfs / maer niet so schoon ende lustich als inde houe.

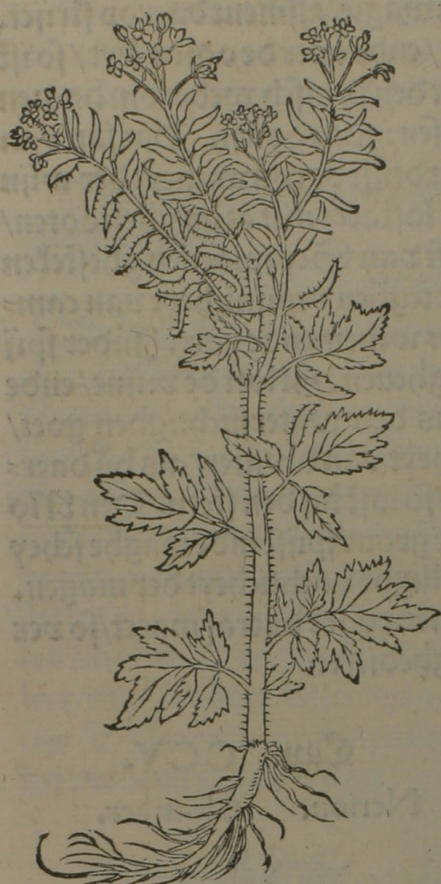
Den tijt.

Beyde dese gheslachten van cruyden bloeyen in Junio ende Julio / ende dan leueren sij oock haer saet.

Natuer ende complexie.

De voorszeyde cruyden sijn werm ende drooge inden vierden graedt.

Cracht

C

Cracht ende operatie.

Mostaertcruyt verdeylt / ende treckt wt den lijne alderhande vochticheyt / als men dat van buyten daer op leyt. Als men in den mont neemt ende knowt / so trecket wt den hoofde alle taey slijmicheyt / ende purgeert de hersenen. Dat sap van dit cruyt met Meede gesoden / ende gegorgelt / is goet voor dat gheswollen kaeckbeen / ende teghen een rouwe heesche keele. Dat Mostaertsiet ghestooten / ende inden nuese gedaen / doet den mensch niesen. Het is goet voor de ghene die de vallende siecte hebben. Als den vrouwe de moeder ouer eynde wil / so sal men haer mostaert met azijn ghetempert voor haren nuese houden / ende daeraen laten riecken / soo comen sij weder tot haer seluen. Een plaester van Mostaertmeel ghemaect / die leyt men op dat gheschoren hooft der gheenre / die men vanden swaren slaep / Lethargus gheheeten / niet ghewecken en can. Mostaertmeel met hueninck ghemengt / ende buyten opt lijf gheapliceert so lange tot dat vel root wordt / is goet tot weedom der hupen / gheswollen milte / ende alderhande langduerighe ghebreken / want het treckt de vochticheyt van binnen daerwte. Het doet dat hayr wassen ter plaetsen daer dat wtghevallen is / als men in deser manieren temperet / ende daer op strijckt. Het maect een schoon aensicht / ende doet de maesen ende plecken vergaen. Met hueninck ende gansen smout ghemengt

C iij wesende

Ewesende/so verteeret dat gheronnen bloet. Met azijn getempereert ſijnde/so geneſet quade ruydicheyt ende crauwagie/als ſient daerop ſtrijct. Als ſient met vijghen mengt ende ſtootet/ende ouer de ooren leyt/so iſt goet teghen de doofheyt/want het maect den menſch weder om hooren de/ende het verdriſt dat tuyten ende ſuyſen inden ooren. Dat ſap van dit gruen ſaet/maect claer oogen/ende verdriſt de rouwicheyt der wijnbrauwen/als ſient hier mede beſtrijct. Noſtaert met azijn gheſtooten/iſt goet voor de ghene/die van nateren oft van Scorpioenen gheſteken ſijn/als ſient daerop leyt. Het is oock goet teghen venijnicheyt van campernoelien. Den Noſtaert iſt der maghen wt nemende goet. Inder ſpijſe ghenuttet ſijnde/doet hij lichtelick ouergheuen. Si loſt de vrije/ende hij brengt den vrouwen haer maent. Hij iſt den waterſuchtighen goet/want hij verteert de ouertollighe vochticheyt van dewater/als hij daerop gheleyt wort. Als ſien met azijn drinct/so loſt hij den ſteen. Den Noſtaert verſterct de digeſtie/ende hij doet de groue ſpijſe inde maghe ſcheyden. Hij verteert oock alderhande ouertollighe vochticheyt der magen. Als ſien Noſtaertcruyt ontfteect/ende eenen roock daeraf maect/so veriaecht hi de nateren/ende ander veninich ghedierte.

Van Oleander.

Cap. CCV.

Den naem.

Nerion. Oleander.

21

Oleander heet men in Griec ende Latijn Nerion/ Rododaphne en Rododendrum/en in der Apoteken Oleander. Waeromme dat dit cruyt alſo genoempt iſt/ ſuldi in onſen Latijnschen Herbario beſcreuen vinden.

Laetſoen.

Oleander heeft bladeren gelijck den Amandelboom/maer ſij ſijn langher en dicker. Sijn bloemen en iſt den Roosſen niet ongelijc. Sijn vrucht iſt lanc/op de maniere van eenen horen. Als ſi opgaet/dan iſt ſij binnen vol ſaets/ende dit ſaet iſt ghehayt ende row. Die wortel iſt lanc/houdtachtich/ſcherp/ende heeft eenen ſoutachtigen ſmaeck.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Oleander waſt gheerne bij dewater ende aende Zee/ende men ſedt hem ooc inde hoven.

Dett

B

Den tijt.

Wij en weten den tijt niet / wanneer Cleander bloeyt en vrucht brenghet. Want wi en hebben anders niet daeraen ghesien dan de bladeren / ende daerom staet sijn figure hier oock sonder bloemen.

Natuer ende complexie.

Cleander is werm int beginsel vanden derden graedt / ende drooghe inden tweeden.

Cracht ende operatie.

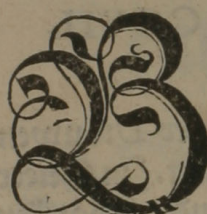
C De bladeren ende bloemen des Cleanders dooden de honden / de esels / ende meer ander viervoetighe beesten. Maer als sij met wijn inghenomen ende ghedroncken worden / so sijn sij den menschen een heylsame medicijne teghent buiten van venijnich ghedierte / ende sonderlinghe als men Wijnruyte daerbij neemt. Den Cleander en salmen niet alleen vseren / want Galenus schrijft / dat hij niet alleen den beesten / maer oock den menschen schadelick ende dootelick is / ist dat men hem binnen int lijf in neemt. Ende sonderlinghe is hij den schapen ende den gheyten schadelick / want al ist dat men niet meer dan de bladeren in water leyt / ende dat men de schapen ende gheyten daer af laet drincken / so steruen sij. Daerom so sal hij alleenlick van buyten geerseert worden / want hij verdeylt ende verteert.

Van Berberis.

Cap. CCVI.

Den naem.

21

Berberis noemt men in Griecx ende Latijn Oxyacantha / en inder Apoteken Berberis. Het heet also in Griecx ende Latijn / om sijn scherpe doornen wille / die aen sijn tacckens wassen.

Laetsoen.

Berberis is een boomken / dat is den wilden Soutpeerboomkens niet onghelijck / maer tis cleynder / ende heeft veel stekende doornen. Sijn bladeren sijn rondsomme met cleyner kerckens. Sijn bloemen sijn gheel / ghesaetsoneert ghelijck als cleyner gheuulde Rooskens. De vruchten dat sijn schoon roode / langachtighe ronde besyckens / hanghende aen dunne teeder steelkens / ende sij hebben binnen corenkens oft greynkens / die hebben eenen sueren smaect / en sij sijn rowachtich. De wortel is in veel deelen gheclouen / ende sij is lanck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Berberis wast tot veel plaetsen / te weten int woudt / aen hegghe ende haechbosschen / opt veldt / op de berghen / ende op drooghe / ende op natte plaetsen.

C iij Den

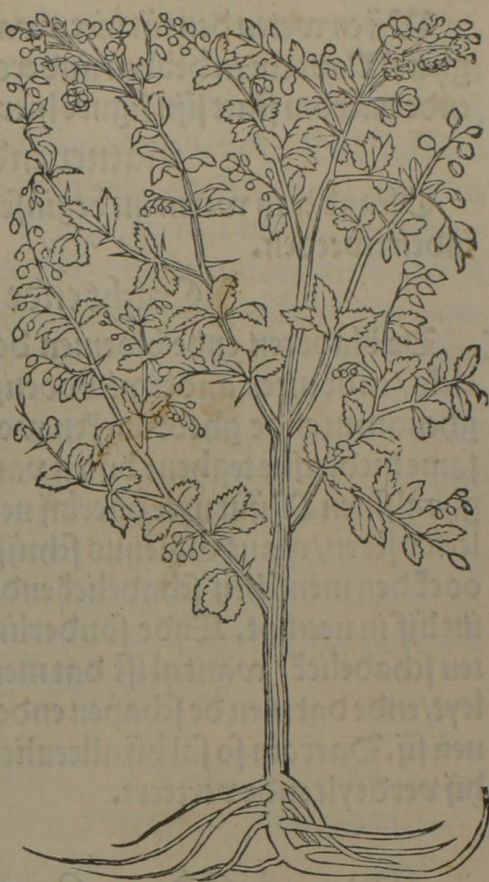
Berberis groeyt ende bloeyt inde Lenten. In September ende October vindt men sijn vruchten / die sijn lustich om aensien.

Natuer ende complexie.

Berberis adstringeert en droocht / hi is coudt en drooge inden tweeden graedt. De vrucht is van subtyl substantie / ende sij doorsnijdt een luttel.

Cracht ende werckinge.

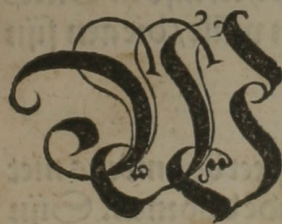
C Alsmē de vrucht van Berberis eet ende drinckt / so stopt sij den loop des buyck / der vrouwen siecte / ende alle ander fluxien oft vloten. Die wortel treect doornen ende pijlen wt den lijue / als men se stootet ende daerop leyt. Men seyt ooc / waert sake dat men de se wortel / ghestooten wesende / drijmael streke ouer den buyck vā een bevruchte vrouwe / dat haer dat letsel en quaet doen soude. De besyen met hueninck oft suycker bereyt / oft geconfijt wesende / lesschen ende ver slaen den dorst / ende de hitte vande cortse. Si geneen oock appetijt om eten.

Van wildt Vlas.

Den naem.

A

Wildt Vlas / dit heeten sommighe Onser Vrouwen Vlas / Padden Vlas / ende Nauelcruyt. In Griec ende Latijn noempt ment Oxyris. In der Apoteken Linaria. Ende dat daerome / om dattet den Vlas se seer ghelijck is.

Haetsoen.

Linaria is een cruyt / dat is den Wolsmelck seer ghelijck / dat men se beyde van malcanderen niet wel onderkennen en can. Sijn stelen ende tacken sijn swertachtich / teeder ende taey. De bladeren / dier somtijts drij oft vier / ende somtijts vijf oft sesse bij malcanderen staen / die sijn den bladeren van Vlas seer ghelijck / ende sijn eerst donckergruen / ende daernaer rootachtich. Sijne bloemen sijn lichtgeel / van haetsoene van Ridder sporen. Midden in dese bloemen sijn gants doderverwighe gheel straemkens / die en gheuen gheenen ruck / ende dit worden ronde knoppen oft bollekens / daerinne leyt breedt / swert saet. Het heeft een slechte

Van wildt Vlas.

Cap. CCVII.

Linaria. Wildt Vlas.

V slechte wortel/ en daerwt wassen veel
ander wortelkens / die cruypen daer
ter syden omme.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wasset op onghebowde
plaetsen / ende op de mueren / ende bij
de tuynen oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer
tot bij den Herst.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge / en
in gheenem weghe condit en vochtich/
want het is bitter / ende lost de vrïne/
also wij dat breeder in onsen Latijn-
schen Herbario verclaert hebben.

C Cracht ende werckinge.

Linaria ghesoden ende ghedron-
ken / is goet voor de ghene die de geel-
sucht hebben. Set verdrijft oock alder
hande verstoptheit der leuer ende der
milte. Ende verdrijft oock alderhan-
de smetten ende plecken / die een mensch aen sijn lijf mach hebben / ende
maect oock een schoon aensicht / ende dat doen principalick de bladeren.
Linaria lost oock de vrine wonderlijcken seere.

Van Basilicom.

Cap. CCVIII.

De n naem.

A Basilicom oft Basilie heeft in ouden tijden in Griec ende
Latijn genoempt gheweest Ocimum / ende sindt dier tijt
Basilicum / ende also heeft ment tot noch toe gheheeten.
Nochtans sijnder sommige in onsen tijden die dit cruyt
Ocimum garyophyllatum heeten. De oorsake ende rede-
nen van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dat Basilicom is drijerhande / groot / middelbaer / ende cleyne. Dese
en hebben geen onderscheedt dan inde bladeren alleene / want dat eerste
geslechte heeft groote breede bladeren / dat tweede heeft middelbaer bla-
deren / dat derde heeft seer cleyne bladeren. Maer sij hebben alle drij een-
derley rueck. En hoewel dat dat cleyne en derde geslecht schijnt te wesen
dat Acinos Dioscoridis / nochtans ouermids dattet den anderen twee
seer gelijck is / so hebben wi dat lieuer willen setten onder de gheslechten
van Ocimum.

Jaetsoen.

B

Laetsoen.

Dat groot Basilicom heeft eenē ronden steel met veel tacrkens. Sijn bladeren sijn den Mercuriael gelijk / bleeckgroen. De bloemkens staen om de ronde tacrkens / ende sij sijn bruy n lijfverwich. Als sij afvallen / so brenget sijn swert saet voort in cleyn huyskens. De wortel is lancck / hout achtich / ende daer hangen veel veeselen ter sijden aen. Dat middelbaer Basilicom is den eersten gants gelijk / maer sijn bladeren sijn cleyn der ende smaelder. Sijn bloemkens sijn oock sneewit / ende niet lijfverwich ghelijck als deerste. Dat derde endetcleynste is dat edelste ende schoonste / ende het heeft veel stammekens met veel tacrkens / ghelijck een dicht boomken. Sijn bladerkens sijn der Mageleyne gelijk / nochtans so sijnse wat grooter / ende sij sijn ghekertelt / ende sij hebben eenen costelijcken liefelijcken ruck. De bloemkens ende de wortelen sijn den tweeden gheslachte seer ghelijck.

Plaetse sijnder wassingē.

Basilicom sedt men ghemeynlick in teylen voor de vensteren / en somtijts oock inde hoven.

Den tijt.

Basilicom bloeyt in Junio ende Julio / en daerna leuerē sij haer saet.

Ocimum Basilicom. Ocimū mediocre. Middelbaer Basilicom.

Dese

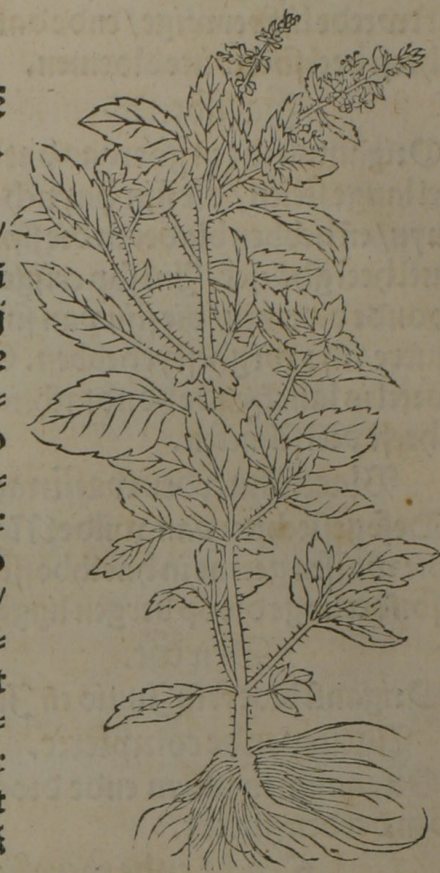
D Dese cruyden en connen gheenen rijm Ocimum maius. Grote Basilien.
oft conde verdraghen.

Natuere ende complexie.

Dese cruyde sijn werm inde tweede
graet/ en si sijn bouen maten vochtich.

Cracht ende werckinge.

Basilicom maect doncker ooghen/
alsmen des seer veel eedt. Sij larere en
maken windt/ende lossen de vrjne / sij
maken veel melc/ en si en worden inde
mage niet lichtelick verandert. Basili-
com met Gersten mout/ olie van Roo-
sen/ende azijn ghemengt/lescht en ver-
coelt alderhande hitte en weedom der
ooghen/alsment daerop leyt. Dat sap
van Basilicom inde ooghen ghedaen/
verdrift de donckerheyt der seluer/ en-
E de droocht de fluxie daer wte. Dat saet
ghesoden ende gedroncken/lost de vri-
ne/ ende helpt de vrouwen dat sij haer
maent crigen. Dit saet geroken/maect
den mensch niesen. Alsmen Basilie va-
buyte appliceert/so is sij seer goet voor
de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn. Het verteert oock en-
de maect rijp alderhande gheswel / alsment daerop leyt. Alsmen dit met
azijn tempert/ ende daeraen riet / so brenghet den genen die in onmacht
leyt/wederomme tot hem seluen. Het conforteert dat hooft ende dat her-
te. Het geeft blijfchap den ghenen die vande swerte galle in melancolye
geuallen sijn. Dese voorsayde cruyden heeft men voortijts oock tot veel
ander dinghen gheuseert / de welcke wij hier niet al en beschrijven / ouer-
mids dien dat de oude meesters hierinne niet en accorderen/ also wi dat
in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Van wilde Marioleyne.

Cap. CCIX.

Den naem.

D Dese wilde Marioleyne heetmen in Griecx ende Latijn
Origanus ende Origanum/ in Hoochduytsch Welghe
moet. De redene van dien suldi int Latijn vinden.

Geslecht.

De wilde Marioleyne/ gheheeten syluestre Origanum/ is wildt/ en is
druyerhande. Maer si en hebbē geen onderscheet dan alleen inde bloemē.
Dat

B Dat eerste heeft geheel bruyn bloemē/
dat tweede lijfverwige / ende dat der-
de heeft heel sneewitte bloemen.

Haetsoen.

Origanum is een ghewas dat heeft
veel lange stelen / die sijn hayrich ende
bruyn / en hebben bladeren die sijn den
Kuel heel ghelijck. Int sop crijget ghe
croonde bloemen / die sijn van sulcken
coluere / also wi gheseyt hebben. Sijn
wortel is lanck / ende hondtachtich / en
de heeft veel schueten.

Plaetse haerder wassinge.

Dese geslechten van wilde Mario-
leyne wassen geerne in haechbosschen /
en sonderlinge die op bergen ligghen.

C Den tijt.

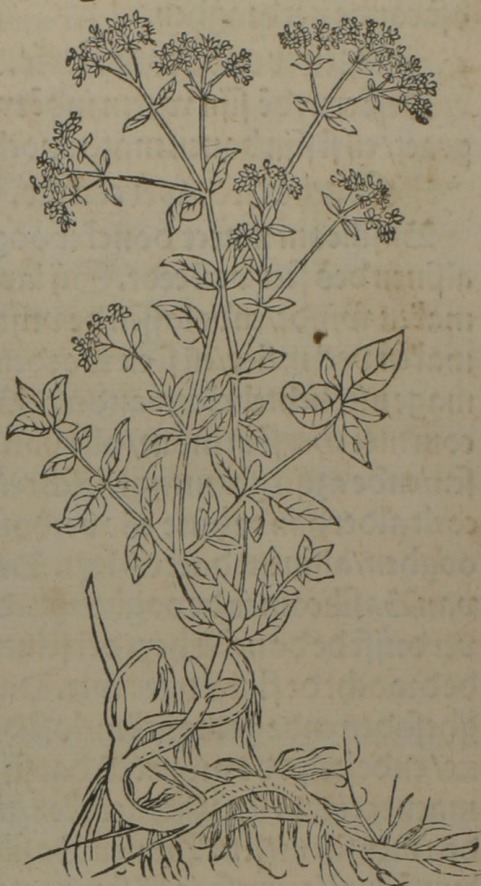
Origanū bloeyt in Junio en Julio.

Natuere ende complexie.

Origanum is werm ende drooghe
indat derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Origanum oft wilde Marioleyne in wijn gesoden ende gedroncken /
is goet den genē die van veninich gedierte gebeten sijn. Met sueten wijn
gedroncken / ist goet den genen die Cicuta / dat is Wilde venijnighe Pe-
terselie / oft dat sap van Suelcruyt / ghegeten oft ingenomen hebben. Als-
ment met Orymeli drinct / so ist goet voor de gene die gyps oft Tijdeloo-
sen geten hebben. Het is goet met vijgen ghegeten voor de ghene die den
cramp hebben / oft die watersuchtich sijn. Origanum gedroocht / en met
Meede gedroncken / drijft de swerte galle door den camerganck wte / en-
D de brengt den vrouwen haer maent. Met hueninck getempert / ende een
Electuarie daeraf gemaect / is goet tegen den hoeft. Origanum gesoden
ende int badt ghedroncken / is goet voor de gene die met ruydicheyt belaa-
den sijn / ende de geelsucht hebben. Dat sap vanden gruenen Origanum
wtgeperst / is goet tot dat geswollen kaeckbeen / tot den huyge / ende swee-
ringhen binnens monds. Het versuertet de pine inde ooren / alsment met
melck tempert / en dat werm inde ooren doet. So waermen wilde Ma-
rioleyne stroyt / daer vlien de nateren wech. Met Gersten moudt ghe-
mengt ende geapplianceert sijnde / so verdrijft ende verteert sij alderhande
gheswel. In wijn gesoden / ende den wermen damp daeraf inde ooren
ontfangen / beneempt dat suysen ende cinghelen wten ooren. Origanum
in wijn ghesoden / verteert dat geronnen bloet onder blaw vleesch / als-
ment daerop leyt. Alsment droocht / ende met salpeter ende hueninck tem-
pert /

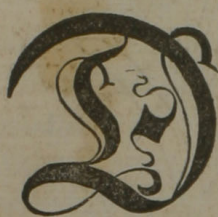
pert/dat maect witte tanden/alsmen die daarmede strijct oft wrijft. Het verteert de croppen/alsment met azijn/olie ende Gersten meel mengelt/ende dat daerouer strijct. Het doet de pine ende steecten inde sijden cessen/alsment met vughen mengelt/ende daerop leyt.

Van Cullekens cruyt.

Cap. CCX.

Den naem.

A

De cruyden die wij hier Cullekens cruyt noemen/die heet men in Griecx ende Latijn Orchis/ende Cynosorchis/ende nu ter tijt Testiculus canis. De redenen ende oorsake van sulcke namen hebben wij ghenoech int Latijn verclaert.

Geslecht.

Men vindt vijfderhande manieren oft gheslachten van Cullekens cruyt. Dat eerste is seer groot van bladeren ende bloemen/ende dit heet men in Latijn Orchis mas latifolia/ende in Duytsch Breet Cullekens cruyt dmanneken. Dat tweede geslachte heeft smaelder bladeren/ende wordt in Latijn gheheeten Orchis mas angustifolia/ende in Duytsch Smal Cullekens cruyt dmanneken. Dat derde geslachten is niet soo lanck als de voorgaende/ende daerom heet ment ooc dwijfsken/en is ooc drijerhande. Dat eerste heet men Orchis femina maior/dat is te segghen/Groot Cullekens cruyt dwijfsken.

B Dat tweede Orchis femina media/dat is te segghen/Middelbaer Cullekens cruyt dwijfsken. Dat derde Orchis femina minor/dat is/Cleyn Cullekens cruyt dwijfsken.

Haetsoen.

Dat Breet Cullekens cruyt manneken heeft gemeynlick drij oft vier bladeren om den steel/ghelijck wesende den Meybloemkens/oft de bladeren van Tijdeloose. Sijnen steel is ontrent anderhalf spanne lanck. Sijn bloemen sijn lijfverwich ende gespreckelt. Sijn wortele dat sijn twee cullekens oft closskens/die staen aen malcanderen gelijk als twee noten Muscaten/deen bouen/ende dit is cleyn der ende voller/en dander onder/dat is weecker/ende meer gefronsselt. Dat

Orchis mas latifolia.

Breet Cullekens cruyt manneken.

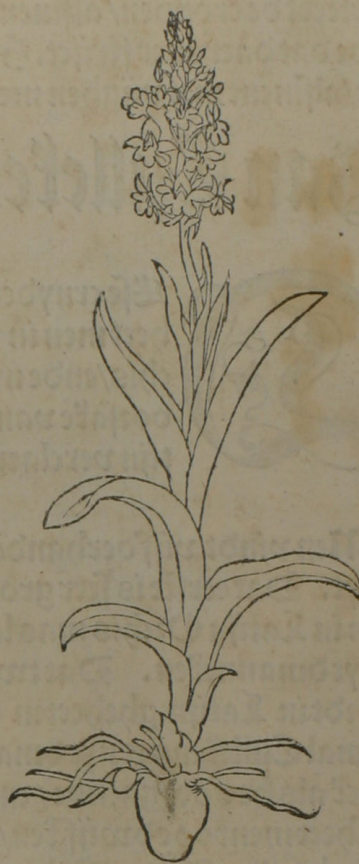
D

Smal

Orchis mas angustifolia.
Smal Culletens cruyt manneten.

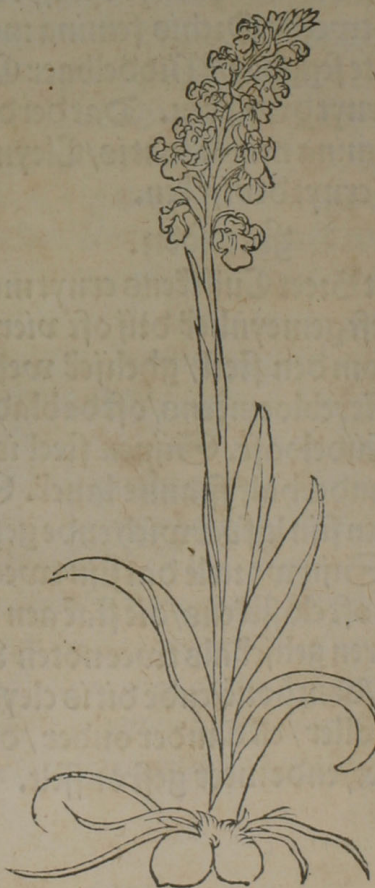
Orchis foemina maior.
Groot Culletens cruyt wijfken.

Orchis foemina media.
Middelbaer Culletens cruyt wijfken.

Orchis foemina minor.
Cleyn Culletens cruyt wijfken.

C Smal Cullekens cruyt manneken heeft oock bladeren gelijk de Tijdeloose/maer si sijn smaelder ende teerder/ende si sijn met swerte oft bruyn plecken bespraeyt. De bloemē sijn purpurbruyn. De wortelen sijn ront/gesaetsoneert gelijk als twee Oliuen/met wat veeselingen. Deen wortel is vol ende versch/dander is ydel ende verdwijnt. Dat groot Cullekens cruyt wijfken / heeft bladeren die sijn den Tijdeloose bladeren heel ghelijck. De bloemen sijn ghecolureert gelijk als purpure. De wortelen sijn geformeert ghelijck twee vogel eyeren. Dat opperste is rondt / ende seer cleyne/maer dat onderste is grooter ende langachtigher. Dat middelbaer Cullekens cruyt wijfken / is met bladeren ende stelen den voorgaenden ghelijck / maer sijn bloemen sijn cleynder / ende buyten bruyn/maer binnen wit / met seer cleyne swerte tippkens bespraeyt. Sijn wortelen sijn gelijk twee langachtige noten / maer deen is grooter dan dander. **D** Dat cleyenste Cullekens cruyt wijfken / is eē sijn cruyt / het is teerder en cleynder dan de voorgaende / anders ist den smalen Cullekens cruyde manneken seer gelijk / maer sijn bladeren en sijn niet bespraeyt. Ende sijn wortelen / de welcke ghelijck als twee eyeren geformeert sijn / die sijn veel cleynder / also die figure dat claerlick doet blijcken.

Plaetse haerder wassinge.

Alle de gheslechten oft sorten van Cullekens cruyt wassen gheerne op sandighe eerde / op berghen ende in beemden.

Den tijt.

Deze cruyden bloeyen inden Mey / ende int beghin van Junio.

Natuer ende complexie.

De grootste wortel van dese cruyden is werm ende vochtich / en wat sueter van smake. Maer de cleyenste ende verdwijnde die is meer ghecooct / ende ouermids dien is sij wermere ende drooger dan de groote.

E

Cracht ende operatie.

Deze wortel plachmen voortijts inde spijse te vserē / dwelck men noch doen mach. Als de mans de groote volcomen wortel eten / soo maken sij sonen. Ende als de vrouwen de cleyne eten / so ontfangen sij dochteren. Daerom so ist voortijts in Thessalia die maniere gheweest / datmen de cleyne met geyten melck adt / om lust te crijgen tot bijslapen / ende die ydele ende verdwijnde aten sij / om den lust te doen vergaen. De oorsake is dese. De volcomen wortel heeft veel ouertollighe vochticheyt / ende geneert veel inflatien ende windts / daerom so gheeft sij lust om bijslapen. Maer de verdwijnde wortel / doet dien lust vergaen / want sij droocht meer dan dander. Alsmen se eten wil / soo moetmen se braden ghelijck de Campernoelien. Dese wortelen gestooten ende geapliceert / deylen ende verteerē alderhande gheswel. Desghelijcx oock alsmen se met Gersten mout daerop leyt. Si genesen oock alle loopende sweeren / dat eten binnens monds / ende alle seericheyt des monds.

D ij Van Drij-

Van Drijcullekens cruyt.

Cap. CCXI.

Den naem.

21 **D**it Drijcullekens cruyt noempt men in Griecx Orchis serapias/oft Triorchis/ende in Latijn Testiculus Serapias. De oorsake ende redene van dese namen vindi in onsen Latijnschen Herbario int langhe bescreuen.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederhande. Dat eerste heeft schoon purpurverwiche bloemen. Dat ander is van menigerhande coluer / te weten / purpurbruyn/wit/ geel ende gruen door malcanderen ghemengt. Dat onderste vande bloeme is een honsel ghelijck / ende dat opperste ghelijck een voghelken met sijn hoost ende wtghespreyde vlueghelen/anders so sijne met stelen/bladeren/ende wortelen malcanderen seer gelijc / nochtans is dat tweede gheslecht langher.

Laetsoen.

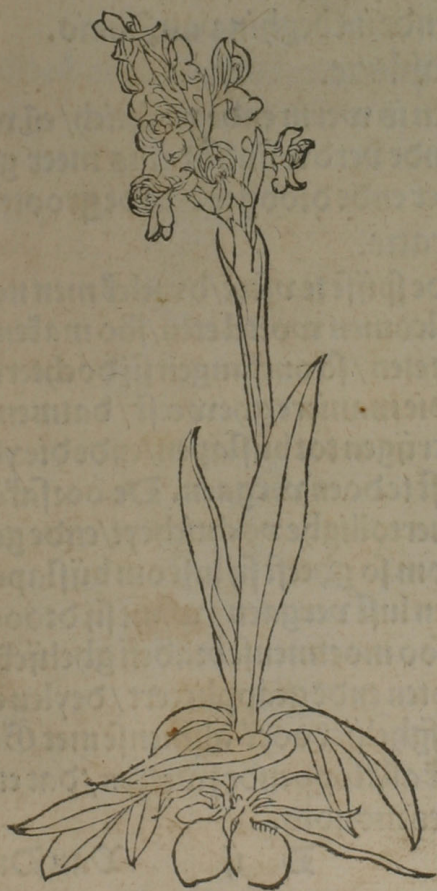
De bladeren van desen cruyde sijn den Loock bladeren ghelijck/maer sij sijn breeder ende vetter / ende beneden ter wortelwaert te samen ghe-

Triorchis mas.

Drijcullekens cruyt manneten.

Triorchis foemina.

Drijcullekens cruyt wijfken.

vrouwen

Vrouwen ende ghebogen. De stelen sijn ontrent anderhalf spanne lanc. De bloemen hebben sulcken faetsoen/alsoo wij bouen verclaert hebben/ende ghelijck die figure claerlick wtwijst. De wortelen sijn gheformeert ghelijck als noten / altijt drij bij malcanderen / ende deene altijt meerder dan dander.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne in eenen vasten gront / ende in beemden.

Den tijt.

Dese Drijcullekens cruyden bloeyen int leste vanden Mey/ende meest int beginsel van Junius.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden verdrooghen ende verwormen / ghelijck als de Cullekens cruyden.

C

Die cracht ende operatie.

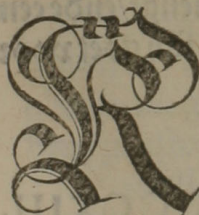
De wortel vande voorszeyde Drijcullekens cruyden verteert ende doet scheyden alderhande gheswel/ende suyuert de sweeren ende vlceratien/als men se in stucken wijst oft stootet/ende daerop leyt. Sij gheneeft ende heylt de fistelen/als men se daerop leyt. Sij heylt de inetende vlceratiē/ghelijck den wolf/ende dierghelijcke/als men se ghedorret heeft ende daer in stroyt. Si gheneeft oock alderhande quade/vuyle/leelike vlceratien. Als men se in wijn siedet ende drinckt / soo stopt sij den loop des buycks. Men vseert dese wortel niet soo seere om lust te crijghen om bijslapen/als de Cullekens cruyden / want men beuindt niet dat se daertoe so wel dienen. Dese wortel geneeft oock de vuyl monden/als sij in water ghesoden is/ende den mondt daermede ghewasschen ende ghespuelt wordt.

Van roode Steenbreke.

Cap. CCXII.

Den naem.

A

Woden Steenbreke heet men in Griecx en in Latijn Zenanthe/ende inder Apoteken Filipendula/ende bij onsen tijden Sarisfraga rubea. De Griecsche meesters noemē hem oock Leucanthion / ter causen van sijn wit bloeyfel. De redenen ende d'bescheedt van dander namen vindi in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert.

Faetsoen.

Rooden Steenbreke heeft bladeren gelijk als wilde Pastinaken/ oft ghelijck de ghemeyn Peterselie. Het heeft eenen dicken steel/ die is anderhalf spanne lanc. Sijn bloemen sijn sneewit/elck met ses bladeren / gelijk een sterre. Sijn saet dat wast na dat de bloemen af gheuallen sijn/ende het is breedt gelijk als dat saet van Melde. Sijn wortel is swert/

D iij ende

Ende heeft veel veeselingen/ghelijck als draeykens/daeraen hangen ronds bollekens oft nootkens / aen een wortel somtijts vijf oft ses / somtijts meer oft min.

Plaetse daert wast.

Roode Steenbreke wast geerne in steenighe plaetsen/ende op rouwe herde berghen.

Den tijt.

Dese Steenbreke bloeyt in Junio/ als den Wjngaert bloeyt/ ende daerom heet hij in Griecx Genanthē/ ende ter seluer tijt is hij lichtelick om kennen wt sijn bloemen.

Natuur ende complexie.

Rooden Steenbreke is werm ende drooghe inden derden graedt/ ende dat is goet om mercken aen sijnen sinaeck/ want hi is seer bitter.

C Cracht ende werckinge.

Den steel van roode Steenbreke met de bladeren ende tsaet/ met wijn ende hueninck ghesoden ende gedroncken/ lost de Secondina. Die wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ is goet teghen de droppelpisse/ ende teghen de geele. Sij is oock goet tot alderhande ghebreken der blasen. Sij lost de vrine/ ende breect den steen. Si scheydt de inflatien ende winden inde maghe. Si is goet gepuluerizeert/ ende inde spise ghenut voor de ghene die de vallende siecte hebben. De bladeren met hueninck ghemengt/ ende een Electuarie daeraf gemaect/ doen den hoest cesserē/ ende sijn goet voor de ghene die eenen corten adem hebben.

Saxifraga rubra.

Roode Steenbreke.

Van Coeckoecs broot. Cap. CCXIII.

Den naem.

A

Coeckoecs broot heeten de sommighe Hasenclauer / oft Coeckoecs Clauer. In Griecx ende Latijn Orys / ende inder Apoteken *Trifolium acetosum* / ende *Alleluia*. Anders heet ment ghemeynlick *Panis cuculi* / dat is te segghen Coeckoecs broot.

Saetsoen.

B

Haetsoen.

Coeckoecs broot is een neder cruyden. Sijn bladerkens die eerst wt comen / die sijn te samen ghevouden / en daernae als sij haer op doen / soo sijnse schoon gruen / altijt drij op een cleyn cort steelken / ende sij hebben inde midden diepe keruen / ende sij sijn suer van smake. Nessens de bladeren comen witte bloemen gelijk als bellen / elck besonder op eenen steel. De bloemkens sijn door en door met cleyn purpuren aderkens onder- trockē. Ende als die afvallen / so worden dat cleyn scherpe bollekens / ghe- uult met geel saet. De wortel is geknod- delt / bruynroot ende lanck.

Panis cuculi. Coeckoecs broot.

C Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast gemeynlic int wout / op steenrootsen / oft op wortelen van groote boomen. Men vindets oock aen den watercant / ende aen sommi- ghaghghen.

Den tijt.

Coeckoecs broot bloeyt meest inden April / ende int beginsel vanden Mey / als den Coeckoeck begint te roepē. En men vint bi experientie / so wanner dit cruyt oueruloedelick bloeyt / dat dan in dat iaer groot water compt.

D Die natuer ende complexie.

Coeckoecs broot heeft alsulcken complexie ende natuere / gelijk als de Surckel / te weten coudt ende drooghe.

Cracht ende operatie.

Coeckoecs broot is wt nemende goet ghegheten / oft ghesoden ende gedroncken / den genen die een crancke onstercke maghe hebben. Item den ghenen die gebroken sijn. Het is oock goet om te heylen alderhande wonden / ghesweer / ende fistelen / ende sonderlinghe tot vuyl monden. Het ver slaet den dorst. Ende in somma het heeft alle operatien ende duechden / die men den Surckel toe gheeft.

D iij Van Twee

Van Tweeblat.

Cap. CCXIII.

Den naem.

21

Weebladt heeft dien naem ter causen van sijn bladeren / want het en heester niet meer dan twee. Daerom denck ick dattet dat Ophris is daer Plinius af scrijft. Som-
mighe hebben dit cruyt voor Persoliata ghehouden /
maer sij dolen.

Tfaetsoen.

Ophris Plinij. Tweebladt.

Dit cruyt heeft eenen enckelen stee / die is ront / ende is met twee bladeren ghehiert / die ghelijcken den grooten Wechbreede. Vande midden vanden stele tot bouen toe wassen sijn bloemē / die doen haer op ghelijck vogelkens / ende sij sijn gruengeel van coluere / ende daerwt kijcken twee cleyn dingeskens / gelijk als tongeskens. De wortel heeft veel veeselingen / geschranckelt ende door malcanderen ghewonden / ende is goet van ruecke.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Tweebladt wast gheerne op vochtighe beemden die aen de bergen gheleghen sijn.

Den tijt.

Tweebladt bloeyt inden May ende in Junio / ende daerna verdwijnet.

Natuer ende complexie.

Tweebladt is werm ende drooge / dwelck men wt sijnen smaect mercken mach / want hi is suet ende taey.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt adstringeert / daerom so heylet de wonden en sweeren / ghe-
lijck dat Cullekens cruyt / oft cleyn Maencruyt.

Van Scharleye.

Cap. CCXV.

Den naem.

Scharleye wordt in Grietscher ende Latijnscher spraecke Orminum gheheeten / ende daertoe Geminalis / ende in-
der Apoteken noemptmen se Gallitricum. De oorsake en-
de redenen van alsulcke namen hebben wij eens deels in
onsen

Al onsen Latijnschen boeck vande cruyden verclaert.

Gheslacht.

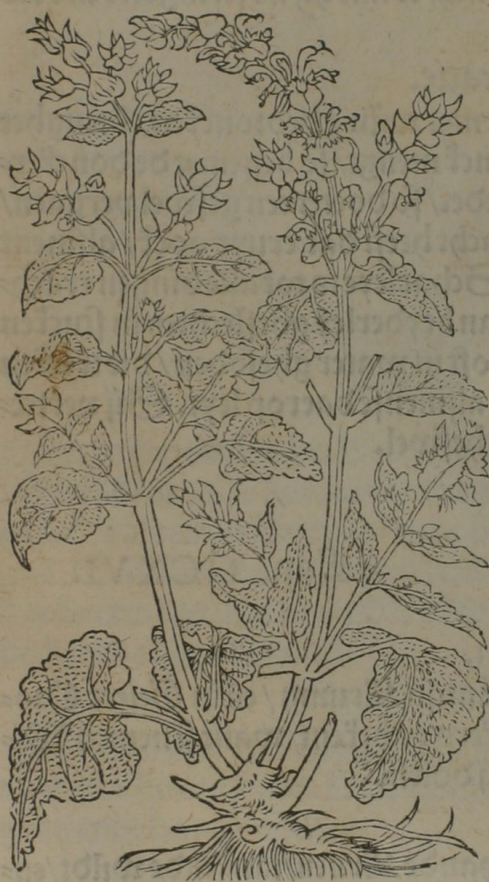
Men vindt tweederhande Scharleye/tam ende wildt. De wilde Scharleye oft wildt Boelkens cruyt is der Sannie van stelen/bladeren ende bloemen gelijk. Dat onderscheedt van beyde dese geslechten sullen wi hierna bescrijuen.

Haetsoent.

De tamme Scharleye heeft eenen viercantighen steel/die is ontrent eenen cubitus lanck/ende bruyn van onder op. Sijne bladeren sijn heel

Orminum satium.

Tamme Scharleye.

Orminum sylvestre.

Wilde Scharleye.

Broen ende ghehayt/ende sij riecken sterck/ende sij sijn asschenverwich gruen. Sijne bloemen sijn wit/blawverwich/ende sij sijn den Sannie bloemen niet onghelijck. Naed dat de bloemen afgheuallen sijn/soo comet dat saet/dat is swert ende lanckachtich/ende het leyt in huyskens/die hanghen nederwaert. Sijn wortel is houdtachtich ende geel. De wilde Scharleye is der tamme met stelen/bladeren/ende saet wat gheelijck/want den steel is viercantich/row/ende ghehayt. De bladeren sijn den Sa-

Den Sanie bladeren wat ghelijck. De bloemen sijn van coluere hemelblaw met purpurbruyn ghemengt / ende ghekrumpt ghelijck als eenen Arendts beek. Dat saet is rondt ende geel / ende het leyt in huyskens. De wortel is hondtachtich / ende swert van coluere.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Scharleye plantmen inde hoven. De wilde wast op onghebowde velden / ende schier oueral inde beemden.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Scharleye bloeyen in Junio / ende sij leuere dan oock haer saet.

Natuer ende complexie.

Beyde de Scharleyen sijn werm ende redelijcken drooghe / dwelck men aen haren smaect wel mercken mach / want hij adstringeert ende is bitter.

D

Cracht ende operatie.

Dat saet vande tamme Scharleye met wijn ghedroncken / brenghet lust om bijslapen. Alsment met hueninck mengt / so benemet de donckereyht der ooghen. Alsment in water siedet / so doetet een geswel vergaen / ist datment daerop leyt. Sulcken cracht heeft dat cruyt oock / alsment in deser manieren vseert. De wilde Scharleye is tot alle dingen crachtigher dan de tamme. De bladeren van beyderley gheslechten in stucken ghestooten / besonder op haer seluen / oft in water ghesoden / die trecken de splinters ende doornen wten lijue / alsment daerop leyt. Sij verteerren / ende doen scheyden alderhande gheswel.

Van Eruen.

Cap. CCXVI.

Den naem.

A

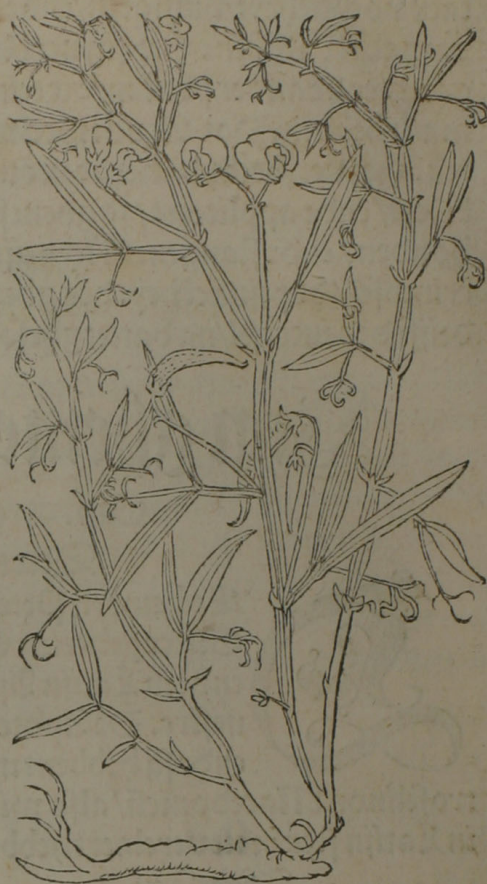
Ruen / die heetmen in Latijn Eruum / en in Griec Orobis. Het is den Apotekers onbekent / want si nemen Wicken daervoor / maer sij dolen.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Eruen / tam ende wildt / ende sij sijn onderscheyden van bloemen / vrucht ende wortel / also wij hier na breeder verclaren sullen.

Haetsoen.

De tamme Eruen dat is een ghewas / dwelck niet hooghe en wast / het is teeder ende dunne. Het heeft smael bladeren / en witte / ende blawachtighe bloemen. Ende als de bloemen afvallen / so volgen daer hawkens nae / die sijn breedtachtich ende bijnae rondt / ende daerinne leyt wit saet / dat is so groot als een Roomsche Erwte / maer het is cantachtiger /

B tigher/ende niet rondt. De wortel is geel/ende heeft veel veeselingen. De wilde Eruen sijn den tammen met cruyde ende met stelen heel ghelijck/maer de bloemen sijn root/ende beneden/ende inde middel blaw ende geel. Sijn hawkens sijn smal/ende veel langer dan de tamme. Dat saet dat daerin leyt/dat is rondt/ende swert oft grawachtich. De wortel is dicke ende hondtachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

De Eruen wassen gheerne op magher dorre eerde. De tamme moet men inde houe setten. De wilde wassen op sommighe ackers/en in hegghen ende haechbosschen.

C

Den tijt.

Beyde de gheslechten van Eruen bloeyen in Junio ende Julio/ende daerna leueren sij haer saet.

Natuer ende complexie.

De Eruen sijn werm inden eersten graet/en drooghe inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

Als yemandt seer veel Eruen eedt/so maken sij pine int hooft/sij laxeren den buyck/ende lossen bloet met de vrije. Alsmense siedet/ende den offsen voorsetd/so worden sij vet. Eruen meel met hueninck ghemengt/ende

Ende een Electuarie daeraf ghemaeckt / die is goet voor de ghene die veel taey vochticheyt/humoren/ende sluymen op de longen/ende op de borst vergadert hebben. Het suynert de sweeringhen / het doet de sproet vergaen / ende ander plecken / die een mensch aen sijn lijf ende in sijn aensicht mach hebben. Dat Eruen meel maect dat de vlceraen niet voorts en eten. Het versaecht de herde vrouwen borsten. Alsment in wijn te weyke leyt / ende appliceert / so gheset tgene dat ghebeten is van menschen / honden / ende slangen. Met azijn ghetempert wesende / so versuetet dat crimpfel / de pijnlichheit des gheuoechs / ende de droppelpisse. Het verdrijft den inecksel / na dattet ghesoden is / ende daermede ghestreken.

Van ghemeyn Peterselie.

Cap. CCXVII.

Den naem.

A ghemeyn Peterselie daer wij hier af spreken / die is in Griecx geheeten Oreoselinon / en Petroselinon agrion / ende in Latijn Apium montanum / ende Petroselinon sylvestre. De Apotekers heetent simpelijken Petroselinon / ende sij hebbent meest ghehouden voor dat oprecht Petroselinon Macedonicum / also wi dat in Latijn seer breet verclaert hebben.

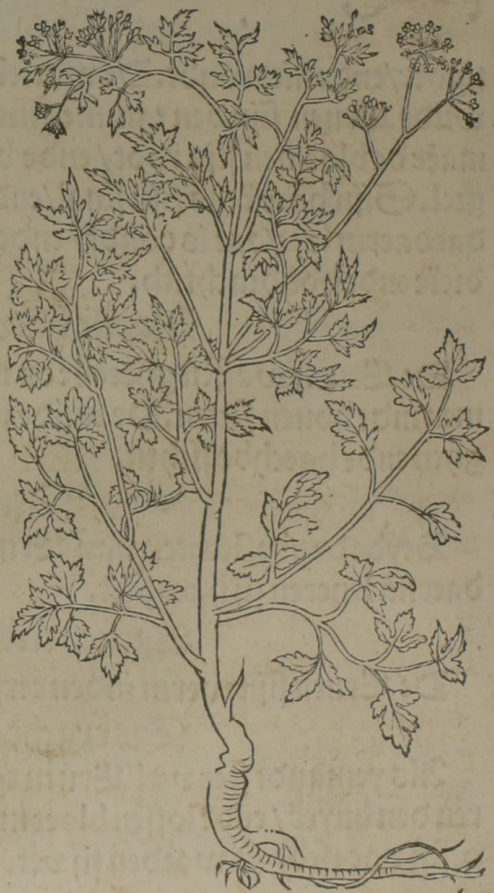
Oreoselinon. Gemeyn Peterselic.

Laetsoen.

De gemeyn Peterselie en heeft niet meer dan eenen steel / die is rondt / comende wt een teeder / cleyn geel wortelken / en heeft veel tacckens / die breyden haer rondtsomme wte / ende daerop staen cleyn / gruen / wtgesneden / ghekerelde bladerkens / der wilde Peter selie / oft Cicuta niet onghelijck. Het heeft witte gecroonde bloemkens / gelijk als de Cicuta / maer sij sijn cleyn der ende teerder. Sijn saet is lancachtich / scherp op de tonghe / teeder / ende goet van rucke / den Roomschen Comijn ghelijck.

Plaetse daert wast.

Die Peterselie en wasset bouen in Duytschlant niet van hem seluen / hi moet daer inde houen gheplant worden. En so ist met meer ander cruyden / die in de lant int wilde wassen /

ende

Van gemeyn Peterselie. Cap. CCXVII.

Ende in ander landen moet men se saeyen oft planten.

Den tijt.

De ghemeyn Peterselie bloeyt in Junio ende Julio / ende leueret dan oock haer saet.

Natuur ende complexie.

Dese Peterselie is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden derden.

Cracht ende operatie.

Dat saet ende de wortelen van de ghemeyn Peterselie in wijn ghesoden ende ghedroncken / daermede lost de vryne. Sij brenghen den vrouwen oock haer maentstonde / als men se in deser manieren vseert. Men vseert se oock inde medicijnen die men bereyt teghen tvenijn. Item tot medicijnen die verwormen / ende de vrine lossen. In somma dese Peterselie heeft alle de operatien ende virtuyten / die men der Eppe toegheeft / alsoo wij in sijn Capittel daer af scrijuen sullen. Dese Peterselie vseert men oock seer inde knecken / ende dat niet sonder sake / want sij is goet teghen de inflatien der maghen / sij maect goede digestie / sij oepent de milte ende de leuer / sij scheydt quade humoren. En heeft meer ander operatien die wij int Capittel vander Eppe vertellen sullen.

Van Carnoillyen. Cap. CCXVIII.

Den naem.

A Ghene dat wij hier Carnoillyen noemen / die heeten in Griecx Va ende Va / ende in Latijn ende inder Apoteker heet men se Sorba. Sij sijn seer row en amper inde keele als men se eedt.

Geslacht.

Men vindt drijerhande Sorba. Dat eerste geslacht heeft gants ronde appelen oft vruchten. Dat tweede heeft langachtighe vruchten ghelijck eyeren. Dat derde heeft vruchten die sijn aen den steel scharp / ende bouen breedt ghelijck als een peere. Ende die mach men Sorbpeeren noemen / ende die staen hier ghesignreert.

Gaetsoen.

B Sorba dat is eenen hooghen boom / met eenen oprechten / bruynen stam. Sijn bladeren wassen aen eenen langhen steel / rijghelinghe deen neffens dander / altijt deen teghen dander wtghespreyt ghelijck als vlu ghelen / in maniere als oft niet meer dan een bladt en ware / ende bouen ist een onghelijck bladt. De bladeren sijn lancachtich / rondt somme ghertelt / ende sij sijn den Laurwerbladeren niet seer onghelijck / wtghenomen dat se corter sijn. De bloemen sijn wit ghelijck als bloeyfel van Sop-

pe. De

Van Carnoillyen.

Cap. CCXXVIII.

Oa. Carnoillyen.

Epe. De vruchten sijn rondt endelang
achtich / oft ghesaetsoneert ghelijck
als peeren / also geseyt is. De wortel
en staet niet diep in deerde / nochtans
is sij dicke / ende sij en verderft niet
lichtelick.

Plaetse daert wast.

Dese Carnoillyen wassen gheerne
in vochtighe coude plaetsen / en oock
aen de berghen.

Den tijt.

De Sorba leueren haer vruchten
ende peeren in September.

D Natuer ende complexie.

De Sorba trecken te samen ghe-
lijck als de Nispelen / maer sij en sijn
niet so crachtich.

Cracht ende operatie.

De onrijpe Sorben in stucken ge-
smeden ende inde sonne te droogen ge-
leyt / ende dan ghegheten / die stoppen
den loop des buycr. Dat meel van de
se appelen inde spijse ghenuttet / heeft
desghelijcke cracht. De Sorben peeren ghesoden ende gedroncken / stop-
pen den loop des buycr. Maer men sal dese vrucht niet te veel vseren in
der spijse / dan alleen als medicijne. Want sij dienen beter inde medicijne
dan inde spijse.

Van Watertongeskens. Cap. CCXIX.

Den naem.

Watertongheskens heet men also ouermids sijn figu-
re ende gedaente. In Griec mach ment Ophioglosson
heeten / ende in Latijn Lingua serpentina / wordt oock
gheheeten Lancea Christi.

Gaetsoen.

Dat Watertongesken en heeft niet meer dan een bladeken / dat is vet
ende dicke / vander lengde van eenen vingher / den cruyde van Water-
wegerick wat ghelijck. Onder aen dit bladeken cruypt een cleyn steelken
wt / daerop wast wat groens dat is gelijk een scherp natertongesken.
De wortel is geel ende vol veeselen.

Plaetse

Van Natertonghesken.

B Plaetse sijnder wassinghe.
Dit Natertonghesken vindt men in
omnighe beemden die op berghen ge
legghen sijn.

Den tijt.

Dat Natertonghesken vindt men
meest inden Mey / daernae soo ver
dwijnet / ende men sietet niet meer.

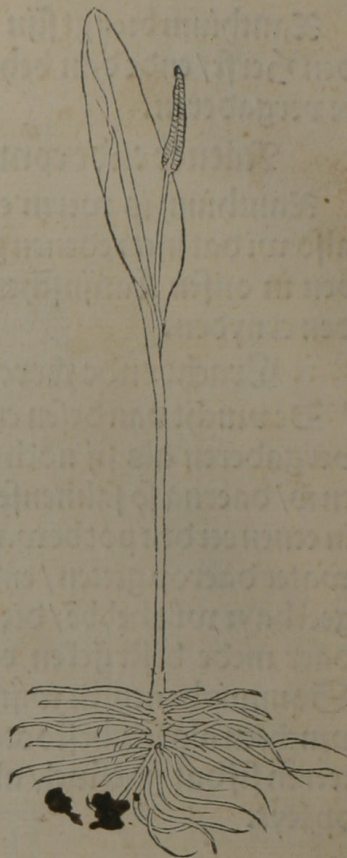
Natuer ende complexie.

Dat Natertonghesken droocht son
der groote hitte.

C Cracht ende operatie.

Dit cruyt dient wel tot de wonden /
want het treckt toe ende heylt de won
den binnen luttel daghen / ghelijck als
de Waelwortel. Ende het dient seer
wtnemende wel tot alderhande hitti
ge quade vlceraetien. Het verteert oock
dat gheswel / ende doet dat scheyden /
als ment met verckens liese mengt / en
de daerop leyt.

Cap. CCXIX.
Ophioglosson. Natertonghesken.

Van cleyn Clissen.

Cap. CCXX.

Den naem.

A Dit cruyt heet men in Griecx Xanthion / en Phasganon /
en in Latijn Xanthium. Bi onsen tijden heet ment Lappa
minor / en Lappa inuersa / en in duytsch noempt ment
cleyn Clissen / Algoye / ende Bedelaers luyfen. De oorsa
ken van dese namen staen inden Latijnschen Herbario verclaert.

Ufaetsoen.

Dit cruyt heeft eenen steel / die is eenen cubitus lanck / vet / hoeckach
tich / ende met veel tickens bespraeyt. Sijn bladeren sijn den Melde bla
deren wat ghelijck / ende sij sijn ghekertelt / hebbende eenen sinaeck gelijck
Hofkerse. Sijn vrucht is rondt / ende so groot als een Olijue / ende ste
kende gelijck eenen eghel / ende blijft aen de cleederen hangende. De wor
tel is root / ende vol veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Xanthium wast in vette plaetsen / in putten / ende wtghedrooch
de poelen.

E ij Den

Van cleyen Cliffen.

Cap. CCXX.

B

Den tijt.

Xanthium. Cleyen Cliffen.

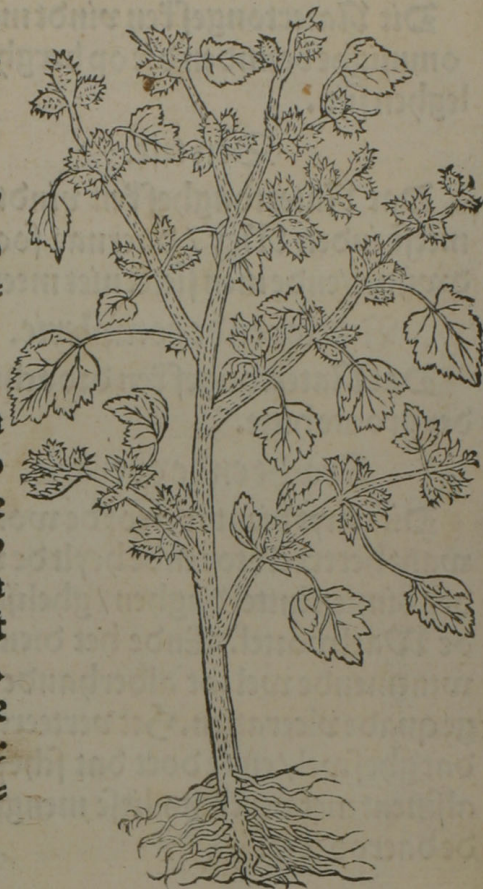
Xanthium brengt sijn vruchten in den Herst / ende dan behoort men die te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Xanthium is werm ende drooge / also wi dat met redenen gethoont hebben in onsen Latijnschen boeck vanden cruyden.

Cracht ende werckinge.

C De vrucht van desen cruyde salmen vergaderen als sij noch niet heel rijp en is / daerna so salmen se stooten ende in eenen eerden pot bewarē / ende lauw water daerop gieten / ende die schoon geel hayr wilt hebbē / die sal sijn hoeft daer mede bestrücken oft wasschen. Sommighe nemen wijn daertoe. De vruchten als sij ghestooten sijn / so ver teeren sij dat gheswel / als men se daer op leyt.

Van Cottoen.

Cap. CCXXI.

Den naem.

A

Ottoen oft Boomwolde is van Plinio en ander Latijnsche meesters Xylon ende Gossipion ghenoept. Inder Apoteken heet ment Cotum / Bombar / en Bombasum.

Haetsoen.

Cottoen is een ghewas dat heeft bladeren ghelijck Wjngaert bladeren / maer sij sijn cleynder. Die bloemen sijn geel / ende inde middel purpurbruyn / ende rondsomme doorsneden. Sijn vrucht is ghesaetsoneert ghelijck een ghebaerde note / ende is vol edel wolde oft cottoen / daer af spint men schoon wit lijn waet / alsoo men dat in dese figure claerlick sien mach.

Plaetse sijnder wassinge.

Cottoen wast in Egypten / in Candia / in Poellien / ende Maltha. Men plandten nu oock hier te lande / ghelijck als meer ander vreemds ghewas.

Den tijt.

Dat Cottoen boomken is alsoo vruchtbaer / dattet ter stontd bloemmen

Van Cottoen.

Cap. CCXXI.

Xylon.

Cottoen.

Vmen ende vruchten bij malcanderen heeft / soo haest alst groot ghenoech wort / dat is ontrèt den tijt van twee maenden / ende dit doetet so langhe / tot dat hem den couden winter ouer den hals compt.

Natuer ende complexie.

Cottoen is werm ende vochtich / also dat Serapion bewijst.

Cracht ende operatie.

Dat sap vande bladeren gheneest den loop der ionghen kinderen / ende doet dat criemsel cessen. Dat saet is goet teghen den hoeft / ende ander passien der borst. Set vermeerder oock dat mannelick saet. Met de olie die van dat saet ghemaect is / verdrijft men dat sproet / ende ander masen ende plecken int aensicht.

Van Paddebloemen.

Cap. CCXXII.

Den naem.

A

Addebloemen heet men oock Padden Dille / ende wilde Chamille. In Griecx Parthenion / ende Amaracon. In Latijn Parthenium / Amaracum / Solis oculus / Cautata / ende bij onsen tijden Cotula fetida / daeromme dattet sterck rieckt.

Haetsoen.

Padden Dille is der Chamille in alder manieren ghelijck / wtghenomen dat dese bladeren grooter sijn / ghelijck wesende den oppersten bladeren van Coriander. Sijn bloemen sijn oock grooter dan Chamille bloemen / en sijn stincken. Dit is dat Parthenium daeras dat Dioscorides scrijft / also wij dat in onsen Latijnschen Herbario met veel woorden bewesen hebben / daer mach hijt lesen diet verstaet ende daertoe lust heeft.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast int Cozen / aen den wech / ende aen de canten vande hoven.

Den tijt.

Padden Dille compt vroech wt inde Lenten / ende duert bijcans den gheheelen somer met cruyt ende bloemen.

¶ iij Natuer

Van Paddebloemen.

Cap. CCXXII.

B

Natuer ende complexie.

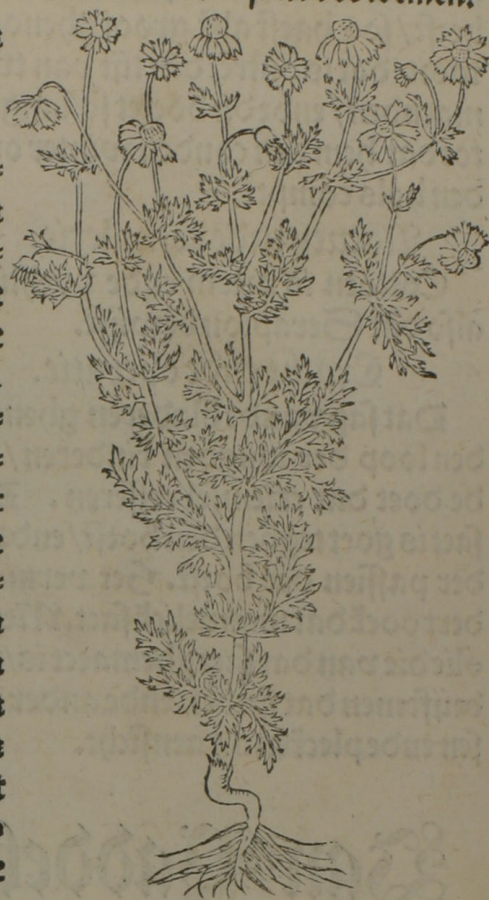
Parthenium. Paddebloemen.

Dit cruyt is werm inden derden graedt/ende inden tweeden drooge.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht ende ghepuluerizeert/ende daeraf twee drachmen (alsoo Actuarius beschrijft) met hueninck ingenomen in Orymeli/lost de swerte galle/ende de sluyimen/ende iaecht dat af door den camergancē.

Dit cruyt is goet voor de ghenen die eenen corten adem hebben/ende die melancoliens ende swaermoedich/oft truerende sijn. Dat cruyt sonder die bloemen in water ghesoden ende ghebroncken/is goet den ghenen die den steen hebben/ende die cort van adem sijn. Als de moeder dick geswollen ende verherdt is/soo salmen dit cruyt in water sieden/ende daerin sitten. Dit cruyt met den bloemen gruen ghestooten/is goet teghen dwilcht vier/ende ander hittich gheswel/alsment daerop leyt. Het verdrijft oock de croppen/alsment mengt met hinnen smout/ende daerop strijct. Alst ghedroocht is/ende met hueninck oft azijn ingenomen wort/so ist goet tegen de draeyinge oft swijmeringhe int hooft.

Van Salomons segghel.

Cap. CCXXIII.

Den naem.

A

Salomons segghel heet men in Griec ende Latijn Polygonatum. Ende inder Apoteken Sigillum Solomonis. Sommighe heetent oock Witte wortel/ouer mids dien dat sijn wortel wit is/ende om dattet veel ioncturen ende knopen heeft.

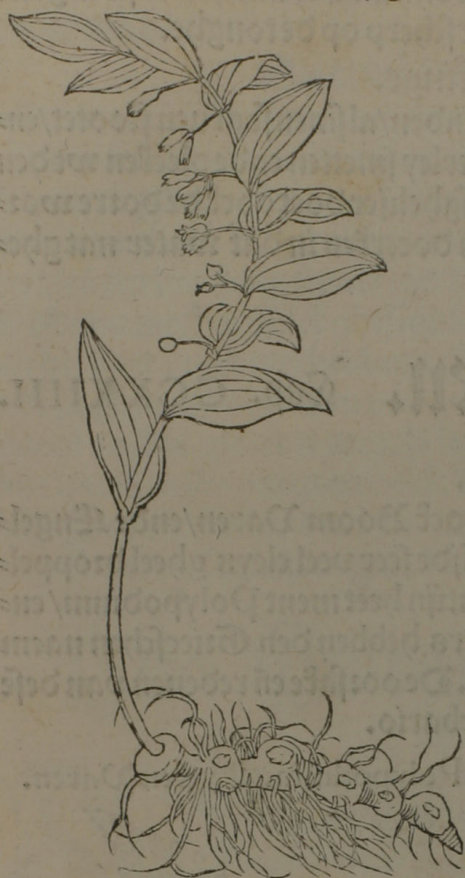
Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft breede bladeren/ende dander smalle. Anders so sijnse malcanderen seer ghelijck/also wij dat hiernaes claerlick beschrijven sullen.

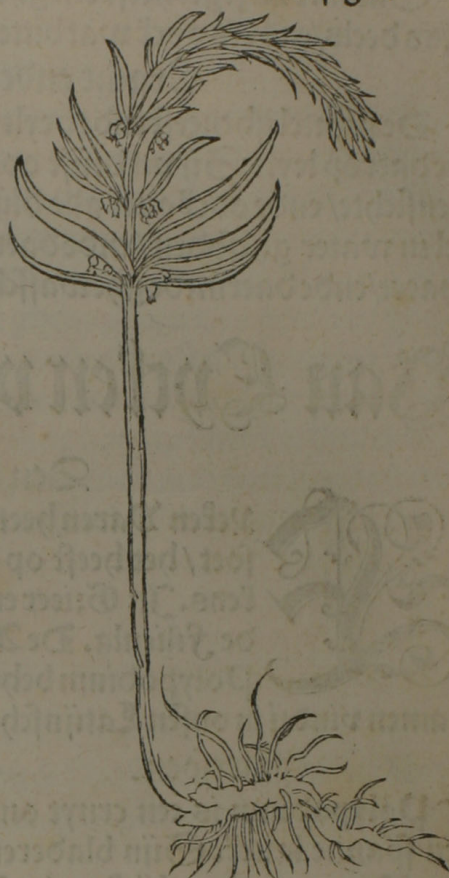
Tsaetsoen.

Den breeden Salomons segghel heeft eenen steel die is rondt en teeder/ende op beyde syden met schoon gruen bladeren becleedt/die welcke den Lauwer

Van Salomons segel.
Polygonatum latifolium.
 Breden Salomons segel.

Cap. CCXXIII.
Polygonatum angustifolium.
 Smallen Salomons segel.

B Lauwerbladeren gelijk sijn/maer sij sijn breeder ende caelder/somtijts
 thien oft tweeles aen eenen steel/ende sij sinaken gelijk als Queappelen/
 maer sij adstringeren. Tusschen de bladeren wassen schoon witte bloe-
 men met gruen ghemengt/van faetsdene ghelijck als langhe schellen/en-
 de dier isser altoos meer in getale dan de bladeren/want wt elcken hoeck
 vande bladeren sluypen twee/drij/vier/oft meer bloemen wte. Ende
 als die ghenoech gebloeyt hebben/so comen daer wt roode greynen/die
 sijn eerst groen/ende daerna worden si swert. De wortel is wit/weeck/
 lanck/kenoopachtich/vinghers dicke/ende daeraen hangen veel veeselin-
 ghen. Den smalen Salomons seghel is den voorseyden cruyde wat
C ghelijck/maer sijn bladeren sijn veel smaelder/ende dier staeter viue aen
 elck ioncture. Sijn bloemen sijn gruenachtiger dan de bloemen van den
 breeden Salomons seghel/sijn greynen oft knoppen sijn bruynder. Die
 wortel en is niet so groot/noch so vol knobbelen als deerste.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese geslechten van Salomons seghel wassen op bergen/en-
 de int woudt.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen inden Mey/ende dan machmense ver-
 gaderen.

Die natuer ende complexie.

Salomons segel heeft een ghemengde nature/want het adstringeert eens deels/ende is oock wat bitter/ende scherp op de tonghe.

Cracht ende werckinge.

De wortel gheneeft ende heylt de wonden/als men se gruen stootet/ende daerop leyt. Sij verdrijft oock alderley smetten ende plecken wt den aensichte/ende oock ouer alle dlijf. Desghelijcx doet oock de dorre wortel in water ghesoden/ende daerna een doeccken in dat water nat ghe-maect/ende daermede ghewasschen.

Van Eycken varen. Cap. CCXXIII.

Den naem.

Eycken Varen heet men oock Boom Varen/ende Engel-soet/het heeft op deen sijde seer veel cleyn gheel droppelkens. In Griecx ende Latijn heet ment Polypodium/ende Filicula. De Apotekers hebben den Griecschen naem Polypodium behouden. De oorsake en redenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Maetsoen.

Polypodium. Eycken Varen.

Polypodium is een cruyt ontrent een spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Varen cruyde gelijk/ende sij sijn ghefertelt/staende altijt paer en paer aen ghehayrde ronde stelen/ende dier wassender veel wt een hayrachtighe/cruypende/ronde/knoopachtige wortel/hebbende veel cleyne veeftkens.

Ende dese wortel is buyten swert/ende binnen gruen/ende sij heeft eenen gemengden smaect/bitter ende soet door een. Si en crijcht gheen stengels noch bloemen.

Plaetse daert wast.

Eycken Varen wast int wout/het vliddert ende cruypt ouer de mossachtighe steenrootsen. Item aen de stammen ende wortelen der boomen/ende sonderlinge vā Eycken boomē. Men vindet oock op seer oude Wilghen.

Den tijt.

Dit cruyt salmen vergaderen int leste van Augustus.

Natuer

C

Natuere ende complexie.

Eycken Varen is suet ende scherp door een / ende daerom so drooget sonder enich bijten.

Die cracht ende operatie.

De wortel vseert men in medicijnen / ende als men se met eenen kiecken oft hoen siedet / oft met Beete oft Maluwe / ende dat sop daer afruchte- ren werm gedroncken / dat lost door den camerganck alderhande galle ende slijmicheyt. Desghelijcx doet sij oock / als men se dorret ende pulueri- zeert / en een drachma swaer met Meede in neemt. De wortel van Polypodium met hueninck ghestooten ende gheapliceert / is goet den ghe- nen die haer ouerreycet hebben / en als de ioncturen oft coten wt een sijn / ende sij gheneest de clouen van de handen ende voeten. Men mach dese wortel oock in water te weycke legghen / ende dat sap daer wt douwen / ende dat selue sap purgeert oock. Dese wortel ghepuluerizeert / ende inde nuese ghedaen sijnde / dat verteert dat ouertollich vleesch dat inden nuese wast / dwelck men Polypus heetet.

Van Malroue.

Cap. CCXXV.

Den naem.

A

Alroue heet men in Griecx Prasion / en in Latijn Marrubium / en inder Apoteke Prassium. Sommighe heet tent witten Andoren.

Faetsoen.

Marrubium is een ghewas met veel tacken / die alle wteender wortel comen. Sijn stelen sijn viercantich / wit ende ghehayt. De bladeren sijn rondtachtich / bijna van faetsoen ghelijck eenen duym / ende sij sijn bleeckgroen / gehayt / gefronsselt / ende bitter van smake. Sijn bloemen sijn wit / staende in scherpe huyskens rondtsom den steel / in ordinantie deen bouen dander / van faetsoen ghelijck eenen wortel. Na dat de bloemen af gheuallen sijn / so vindt men in dese huyskens rondt ende row saet. Sijn wortel is swert / ende daeraen hanghen veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Malroue wast geerne op ongheworde eerde / bij de mueren / ende tuynen / ende oude hof steden.

Den tijt.

Malroue bloeyt in Julio / ende leuert als dan oock sijn saet.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt is perfectelick werm inden tweeden graedt / ende drooge inden derden.

Cracht ende operatie.

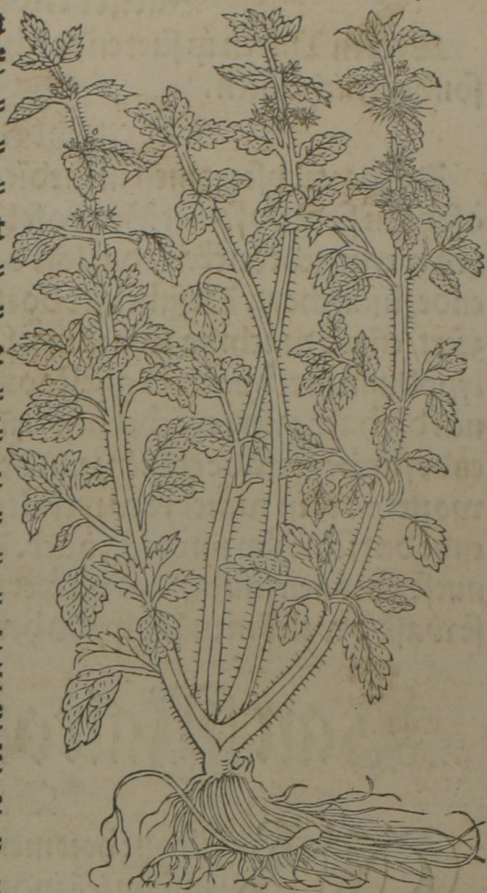
De bladeren van Marrubiū met dat saet in water gesoden en gedroncken / is goet voor de ghene die cort van adem sijn / en die hoesten / ende die wdrooghen.

Van Malroue.

Cap. CCXXV.

Marrubium. Malroue.

E wtdrooghen. Desgelijcx doet ooc dat sap/alsmen dat wt de gruen bladeren dwt oft perst/ende dat met hueninck ghetempert/ende ghelijck als een Electuarie inghenomen. Als sij met dorre blaw wilde Lelien ghemengt worden/so lossen sij de groue vochticheyt ende humoren die op de borst vergaert liggen. De bladeren in wijn ghesoden ende ghedroncken/oepenen die verstopte leuer ende milte. Sij brengen den vrouwen haer siecte/ende lossen die Secōdina. Si sijn goet voor de vrouwen die swaren arbeyt hebben/ende voor de ghene die van nateren ghebeten/oft die venijn ghedroncken hebben. Nochtans sijnse schadelic der blasen en den nieren die ghequetst sijn. Desghelijcken operatie heeft oock dat sap vande bladeren. Dese bladeren met hueninck gheapplianceert sijnde/die suyueren de oude vuyl vlceratien/ende sweerende naghelen/ende si maken dat de sweeringhen niet voorts en eten. Sij versaechten die pine der sijden/alsmen se daer op leyt. Dat sap maect claer ooghen/alsment met hueninck daer op strijct. Alsien dat inde ooren doet/so vergaet de pijn der ooren. Die bladeren met dat saet en met hinnen smout gemengt wesende/verteeren de croppen/alsmen dit daer op leyt. De voorszeyde bladeren gedroocht/ende met azijn ghemengt wesende/die suyueren ende ghenesen de quade crauwagie. In somma/dit cruyt suiuert/purgeert en verteert.

Van Verbene.

Cap. CCXXVI.

Den naem.

Verbene heet men Isercruyt om dat men dat yser daer mede hert maect. In Griect heet ment Peristereon / Hierobotane/in Latijn Verbenaca/ Columbaris/ Columbina/ Herba sanguinalis/ende bij onsen tijden inder Apostelen Verbena. De redenen van alle dese namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert/ aldaer salmen se beschreven vinden.

Geslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Verbene/te weten/mannen en ende

Van Verbene.
Verbena.
Isercruyt manneten.

Cap. CCXXII.
Verbena supina.
Isercruyt wijfken.

V ken ende wijfken. Dioscorides noempt dit cruyt Recta/ ende Crista gal-
linacea/ dat is te segghen Hanencam/ om sijn bladeren wille/ die gheker-
telt ende ghesneden sijn ghelijck als eenen Hanencam. Recta/ dat is te
segghen/ oprecht/ daeromme dat sijn tacken oprecht ende strack op was-
sen. Dat wijfken heet men in Latijn Supina/ om des wille dat sijn
tackens een luttel nederwaerts hanghen. Dat onderscheedt dat in dese
twee gheslechten meer is/ dat sullen wi hierna badt beschrijven.

Maetsoen.

C Dat manlick Verbena wast gemeynlick anderhalf spannel lanck/ en-
de somtijts oock hoogher. Het en heeft ghemeynlick niet meer dan eenen
enckelen steel/ daerwt sluypen de bladeren die sijn geclouen/ ende op deen
sijde wit/ ende elck bladt ghelijck wel eenen hanencam. De bloemen die
bouen op de rijfens oft tackens staen/ die sijn gheel/ ende dat worden
cleyne huysfens/ daerinne leyt gheel cleyne sadeken. Dit cruyt heeft oock
een enckel wortel/ die is wit/ ende heeft veel veeselinghen. Dat wijf-
ken wast eenen cubitus hooghe/ ende somtijts oock hoogher. Sijn ste-
len sijn viercantich/ ende daerop wassen bladeren die sijn geclouen/ en-
de den Eycken looue niet seer onghelijck/ maer sij sijn smaelder en cley-
der/ rondt somme ghekertelt/ ende op deen sijde wit oft grawachtich.

Int

D Int opperste vanden stelen staen veel cleyn purpur witte lijfverwighe bloemkens. Ende als die afvallen/so leueret sijn saet/ en dat is den bree- den Wechbree sade gelijk. De wortel is lanc ende dicke/ hebbende veel veeselingen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat manneken wast op ongheworde plaetsen/aen de tuynen/en wa- tergrachten. Dat wijfken vindt men oueral opt dorp / bij de tuynen/ ende mueren / ende watergrachten.

Den tijt.

Dat manneken comt eer wt dan dwijfken/want het bloeyt meest in de hondts daghen/ende so voorts tot inden Herst.

Natuere ende complexie.

Beyde dese gheslechten van Iserherdt trecken tsamen/en sij droogen.

E

Die cracht ende operatie.

De bladeren van dat manlick Iserherdt met olie van Roosen en met versche verckens liese ghemengt sijnde/ daermede doet men de pine ende weedom vande moeder vergaen/na dat men dit daerop leyt. Met azijn sijn sij goet ghemengt ende ghestooten/tot dat wildt vier. Sij ghenesen oock de vuyle onsuuere vlceratien / als sij gestooten ende daerop geleyt worden. Desghelijck oock oude ende versche wonden/als ment met hueninck tempert. De bladeren ende de wortelen van dat wijfken in wijn gesoden ende gedroncken/oft gestreken / die sijn wt nemende goet teghen alderhande venijnich ghedierte. Alsmen se een drachma swaer met wieroock ende ouden wijn veertich dagen lanc nuchteren drinct/ so genesen sij de geelsucht. In water gesoden/oft gruen gestootē sijnde/so versaechten sij de hittige geswellen/als men dit daerop leyt. Sij suueren oock de seelike onsuuer vlceratien. Dat gantse cruyt in wijn gesoden/geneest de vuyl monden/en die voorts etende sweeringen des monts. Dat manlick Iserhert is goet tot weedom ende pine int hooft/als mē een cransken oft hoedeken daer asinaect / ende opt hooft sedt / oft als ment stootet met azijn ende olie van Roosen/en daerop leyt/oft dat ment in olie van Roosen siede/ende daerop legge. Sij sijn oock goet tegen dat wtualen vanden hayre. De wortel in water gesoden / en dat sop daer asinden mont gehouden/daermede vergaet den tantsweer/ende maect de tanden vast ende stijf staende/ende het geneest de sweeringen binnen den monde. De voorseyde wortel een luttel gestooten/ende in water tot op de helft inghesoden/en vijf dagen lanc daer afgedronckē/ dat heeft groote virtuyt tegent crimsel inde dermē. Dat wijfken in water geweyct/en de eectcameren met dit water bespraeyt/maect de gassen vrolick en blide. Het is goet voor de ghene die dat roode melizoen hebben/als ment in water oft wijn siedet/en dat drinct. Het lost oock den steen. Het is goet voor de gene die met de vallende siecte beladen sijn/en die eerst lazarus oft malaetsch worden sijn/als ment in water siedt en dat drinct. Het geneest oock dat Podagra/en weedom inde huepe/en de wondē / als ment stoot en daerop leyt.

Van

Van Woudtvaren. Cap. CCXXVII.

Den naem.

A

Woudtvaren heet men in Griec Pteris oft Pterion / ende in Latijn Filix. Den Latijnschen naem blijft noch in der Apoteken duerende. De oorsaken en redenen van dese namen staen in den Latijnschen Herbario geallegeert.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechten van Woudtvaren / te weten / manneken ende wijfken. Dat manneken heet men in Latijn Filix mas / ende dat wijfken Thelypteris / en Filix femina. Maer dat onderscheedt dat tusschen dese twee gheslechten van cruyden is / dat suldi hier nae bescreuen vinden.

B

Tsaetsoen.

Dat manlick Woudtvaren en heeft geen en stam / noch bloemen / noch saet. Sijn bladeren comen wt eenen steel / die is een elle lanc / ende si staen ob beyde syden wtgebreyt gelijk als twee vliegelen / ende sij syn rondsomme ghekertelt / ende op de sijde ter eerden waerts syn sij bespraeyt met veel cleyn ronde tickens / de welcke als sij rijp syn / so worden sij swert / ende sij vallen af. Daerom so ist dat sommighe dese tickens vergaderen in stede van Varen saet / maer het en is geen saet. Den smaect vande bla

Filix mas. Woudtvaren manneken. Filix femina. Woudtvaren wijfken.

C deren is wat sterck. De wortel is buyten swert/ende dick/ende lancfachtich/hebbende veel ionghe doddekens. Alsinen dese wortel door snijdet/so siet men op beyde de syden vanden snede/tfaetsoen van eenen swerten ontploken voghel/ghelijck als eenen arendt/dwelck ick ende meer andere dickwils waer genomen/ende also beuonden hebben. Dat wijfken heeft bladeren gelijk als dat manneken/op beyde syden wtghespreyt ende gekertelt/nochtans en hangen sij niet op eenen besonderen steel/maer wt eenen enckelen/langen/calen/gruenen stenghel comen veel tacrkens/daeraen wassen de bladeren. Het en heeft oock noch bloeyfel/noch saet. De wortel van desen cruyde is lancf/ende buyt swert/sij cruypt ter syden dweers ende verre wt in deerde.

D Plaetse synder wassinghe.

Dat manneken wast oueral in doncker/vochtighe/sandachtighe eerde/daer veel lomber is/ende inde dalen/desgelijck oock aen sandbergen/en int woudt alderlieft. Dat wijfken en vindt men niet oueral/maer het wast in bosschen die hooghe ligghen/ende op de berghen.

Den tijt.

Dese cruyden salmen in den Herft vergaderen.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn werm ende drooge/dwelck aen haren smaect goet om mercken is/want hi is bitter/ende treect een luttel te samen.

Cracht ende werckinge.

E De wortel van dmanneken ghapuluerizeert/en daer af vier drachmen met Meede gedroncken/dat lost de wormen wt den lijue. Ende om de operatie stercker te maken/so machmen een half drachme swerte Nieswortel daertoe doen. Dese wortel in wijn gesoden ende ghedroncken/is goet voor de miltsuchtighe. Naer de vrouwen sullen haer van dese wortel wachten/want sij beledt de ontfanckenisse/ende sij doodet de vrucht in moeder lichaem. Dat puluer van dese wortel droocht ende gheneest die oude vlcerationen wter maten seere/sonder eenich bijtinghe. Dat wijfken heeft desghelijcke operatie. Sijn wortel gepuluerizeert/ende met hueninck in maniere van een Electuarie ingenomen/lost de breede wormen wt den lijue. Ende alsinent met wijn drij drachma swaer in neemt/so verdriuet de ronde wormen wt den lijue. Het maect ooc de vrouwen onvruchtbaer. Alsinen de bladeren/de welcke eerst wtcomen/gelijc als ander gruen cruyden etet/so maken si saechten camergancf. Si lossen eerst de galle ende daerna dat water. De bladeren dooden de wantluysen/en sij verdruiuen de nateren/ende ander onsfuyuer gedrochte. Daer omme so behoort men dese bladeren onder de beesten te stroyen/so sijn se seker dat haer gheen quaet ghedierte schaden en mach. Den roock van dese bladeren verdrijft oock de nateren/ende dier ghelijcke ghespuys ende gewormte.

Dan

Van Verckens Venckel.

Cap. CCXXVIII.

Den naem.

A It cruyt heet men oock Verckens steert/ende Solffer wortel/daeromme dat wter wortel sap compt/dat is den solffer gelijck. In Griecx ende Latijn heet ment Peucedanus. Inder Apoteken heet men dit gewas Feniculus porcinus. Maer waerom dat dit cruyt in Griecx ende Latijn Peucedanus gheheeten is/daer af hebbe ick in mijnen Latijnschen Herbario veel ghescreuen.

Laetsoen.

Verckens Venckel heeft eenen dunnen teederen steel/den Venckel niet onghelijck. Onder aen den steel bij der wortele heuet veel bladeren/die staen enghe in malcanderen gelijck als de Venckel bladeren/maer sij sijn **B** grooter ende breeder. Sijn ghecroonde bloemen sijn gheel. Dat saet is breet. De wortel is buyten swert/binnen wit/lanck ende dicke/ende heeft eenen stercken ruyck/ende is vol saps/dwelck/alsoo wij gheseyt hebben/den solffer ghelijck is van coluer ende van smake.

Plaetse sijnder wassinghe.

Verckens Venckel wast op de berghen.

Den tijt.

Verckens Venckel bloeyt in Julio en Augusto/ende leuert daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is perfectelic werm inden tweeden graedt/en drooghe int beginsel vanden derden graedt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel ende tsap van desen cruyt de vseert men inde Apoteke/ende si hebben beyde eenderhande cracht ende operatie/nochtas is dat sap wat crachtiger. Alsinen dit met olie van Roosen ende met azijn mengt/en strijct/soo ist goet tot alderhande siecte oft gebreken van zenuwen/en tot den herden slaep/daer men niet wel afen can ontwaken oft wacker worden/tot de swijmelinghe/tot de vallende siecte/tot langdurenden hooftsweer/den cramp/ende Sciatica/oft pijn inde huepe. Het brengt de vrouwen wederom tot haer seluen als de moeder opwaert climpt/

Peucedanus. Verckens Venckel.

f ij ist dat

D ist dat sij daer aen riecken. Den roock hieraf / veriaecht de slangen en de nateren. Alsmint met olie van Roosen mengt / ende inde ooren doet / so vergaet daermede de pine en weedom der ooren. Inde hole tanden ghedaen sijnde / so vergaet den tandtzweer. Alsmint in een ey in neemt / so is dat goet voor den hoeft. Het maect eenen langhen adem / het doet dat criemsel cesser / ende het scheydt de inflatien ende winden binnen den liue. Het maect weeck inden buyck. Het maect de milte cleyn / ende tcompt de vrouwen te hulpe / die niet lichtelick baren en cōnen. Dit voorgenomde sap is goet ghedroncken tot weedom der blasen ende der nieren / ende thelpt oock de ghene die den cramp hebben. Het oepent oock de moeder. De wortel heeft desghelijcke operatie / maer sij is wat onstercker. Men siedtse in water / en daerna so drinct men dat selue water. De voorsyde wortel gedroocht ende ghestooten / ende inde onsyuer oude vlceration ghestroyt / syuert deselue / ende sij trect de schubben snellick van den beenderen / ende maect dat daer vleesch ouer wast / ende heylt ten lesten. Men machse oock besighen tot de plaesteren / ende ander medicijnen / die men vseert tot verwerminge des lichaems / ende der leden. De wortel ghesoden ende gedroncken / lost de galle / ende die taey slijmicheyt door den camerganck. De wortel ghedroocht / ende ghepuluerizeert / en met olie van Dylle ghemengt ende ghestreken / maect den mensch sweeten.

Van Perseboom. Cap. CCXXIX.

Den naem.

A En Perseboom wort in Griec geheeten Persice melea / in Latijn Persica malus. Ende hi heetet daerom alsoo / om dat hij wten lande van Persia eerstwerf hier te lande ghebrocht is.

Haetsoen.

Den Perseboom heeft bladeren / die sijn den loone van Amandelboomen ghelijck / maer sij sijn grooter. Sijn bloeyfel is lijfverwich. Sijn vruchten sijn rondt gelijck eenen appel / vol saps / buyten ghehayt ende wolachtich / ende midden inde vrucht leyt eenen rouwen herden steen / ende daerin een keerne ghelijck een amandel keerne.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Den Perseboom wast oueral inde hoven / ende principalick so plant men inde wijngaerden. Si wast oock geerne bi d water.

Den tijt.

Den Perseboom is bijna den eersten vande boomen die inde Lenten bloeyen. Maer de vrucht wort eerst inden Herst rijp / en sij verrot haest.

Natuer ende complexie.

De bladeren van den Perselaer sijn bitter / ende daerom so moeten sij werm sijn van natuere. Maer sijn vrucht is coudt ende vochtich inden tweeden

D tweeden graedt.

Persica. Perseboom.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van den Perseboom gestooten/ende op den nael gheleyt/dat doodet de wormen. Maer anders so scheyden ende verteeren sij alderhande gheswel ende vochticheyt/als mensse vseert. De persen ende haer sap wordt lichtelick inde maghe gecorrumpeert/ende om des wille so sijnse schadelick. Daeromme so sal mensse voor den eten in nemen / want als mensse na der spijse in neemt / so corrumperen ende bederven sij de spise met haer. Als men rijpe persen row etet voor ander spise / so laxeren sij. Maer de onrijpe persen die noch amper sijn/die stoppen. Drooge persen ghesoden / ende dat sop daer af gedroncken / die stoppen de fluxien der maghe ende des buycks. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert/heylene ende ghenesen de versche wonden / als ment daerin stroyt. De persekeerne met olie ende azijn ghestooten/doen de pijn int hooft vergaen / als ment daer mede bestrijct. De gumme van den Perseboom is goet tot den loop des buycks. De selue breect den steen / als mensse met wijn tempert. Als mensse met azijn stootet / so gheneest men daer mede quade cranwagie. Met Saffraen ghesoden / versuertet si de swellinghe der keelen / ende verdrijs die rouwichheit der seluer. Dese gumme is oock wt nemende goet voor de ghene die bloet spouwen. Si suyuert oock de borst ende de longhen. Dat bloeyssel van Perseboom met suycker gheconsijt / dat laxert en purgeert den buyck seer suetelick.

Van Duyuels melck. Cap. CCXXX.

Den naem.

21

It cruyt heet men in Griec ende Latijn Peplos. In der Apoteken heet ment ghemeynlick *Esula rotunda*.

Haetsoen.

Duyuels melck dat is een gewas vol wits melcks / en is ghesaetsoneert gelijk als een cleyn boomken / ontrent anderhalf spanne lanc / met veel cleyn tacckens / die sijn becleedt met seer

f iij cleyne

V cleyne bladerkens / ende die sijn den Ruyte oft Cuelbladeren ghelijck. Sijn sadeken dat is cleyne ende ront / ende tis cleynder dan wit Huel saet. Het leyt in cleyne drijvondighe huyskens oft hawkens gesloten ghelijck als tsaet van Wolfs melck. De wortel is lanck ende geel met sommi ghe veeselen. Plaetse sijnder wassinghe.

Duyuels melck wast ghemeynlick op de stoppelackers / int cruyt / ende inde wijngaerden.

Den tijt.

Peplos.

Duyuels melck.

Men sal dit cruyt vergaderen inden Vogst int beginsel vanden Herst / ende men salt inde lombre drooghen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inde vierde graet ghelijck als ander Wolfs melck.

Die cracht ende operatie.

Die wortel van Duyuels melck en wort inder medicijnen niet gheverseert. Naer men besighet cruyt ende tsaet. Dit cruyt onder de spijsse ghedaen wes sende / maect weeck inden buyck. Dat saet in Neede inghenomen ende ghe droncken / lost de galle ende taey slijmicheyt en sluymē door den camerganck. Dit cruyt leyt men inde pekēl / so scheydet de inflatien ende winden inde milte / in de dermen / en inde moeder. Dat melck purgeert oock ghelijck als ander cruyden / die men Wolfs melck noemt.

Van Muysooren. Cap. CCXXXI.

Den naem.

A **D**e Muysoorkens / daer wij hier af scrijuen / heet men in onsen tijden Piloselle / om der wolle en des hayrs wille / daer sij mede ghechiert sijn. Naer hoe dese cruyden in ouden tijden gheheeten hebben / ende oft sij die voortijts gekent hebben oft niet / dat en weet men niet.

Geslecht.

De Muysoorkens sijn tweederhande / groot ende cleyne. Dat groot heeten sommige Nagelcruyt / ende dat cleyne noempt men meest Muysoorkens ende Hasenpootkens. Dat onderscheedt datter meer is tusschen dese gheslechten / dat sullen wi hierna verclaren.

Saetsoen.

Haetsoen.

Dat Nagelcruyt oft groote Muyssoorkens leyt met sijn bladeren wtghespreyt op der eerden/ende sij sijn wit van coluere/ende row ende hayrich/ende elck bladt is ghelijck een oore van groote muysen. Sijn stelen sijn anderhalf spanne lanck/ende ghehayt/ draghende bleeckgeele ghevulde bloemen. De wortel is eenen vingher lanck/ende heeft veel veeselinghen. Dat cleyn Muyssoorken is met cruyde ende wortel den voorgaenden cruyde gelijk/maer het is veel cleynder. Sijn bloemkens sijn van veelderhande coluer/wit/root/bruyt/ende ghespickelt/also dat de figure claerlick wtwijst.

Plaetse sijnder wassinghe.

C Dat groot Muyssoorken wast op sandachtige mager berchskens/en aen de canten vande ackers. Dat cleyn wast op dorre heyde.

Den tijt.

Dat groot Muyssoorken bloeyt meest in Maio ende Junio. Dat cleyn int leste vande Mey/ende int beginsel van Junio. Dat groot wort noch inden Herst met sijn bloemen geuondē. Dat cleyn verdwijnt na dat den voorgenoemden tijt ghepasseert is.

Natur ende complexie.

De Muyssoorkens sijn werm en drooghe/also dat wel om mercken is Pilosella maior, Groot Muyssoorken, Pilosella minor, Cleyn Muyssoorken.

Daen haren smaec/want hi is bitter en adstringeert/ofst treckt tsamen.

Cracht ende werckinge.

De bladeren vande Muysoorkens ghedroocht ende ghepuluerizeert/ende inde wonden gestroyt/so heylen sij. Desgelijcx doet ooc de wortel/als men se in deser manieren vseert/ofst in water siedet en drinct. De voorseyde wortel in water ghesoden/ofst met de spijse ghegheten/gheneest ende heylt de ghene die gheschoort ofst ghebroken sijn. Desghelijcke operatie heeft oock dat sap dat men wt de groen bladeren dowt. Daerom bestrijcken sommighe de snede van messen ende sweerden met dit sap/om alderhande ijser daermede ouermids te houwen. In somma de Muysoorkens dat sijn recht cruyden om wonden te heylen/ende daerom mysghe de chyrurgijns ende barbiers dese cruyden wel in eeren houden.

Van Beuernelle.

Cap. CCXXXII.

Den naem.

21

Beuernelle heet men inder Apoteken Pimpinella oft Sarifraga. Sommige heetet in onsen tijden in Latijn Pampinula ende Bipennula. Maer hoe dese cruyden in oude tijden in Griecx gheheeten waren/ende oft sij in dien tijden ooc bekent waren/dat en weet ick nu te deser tijt niet.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Beuernelle/groot ende cleyn. De groote heeft dien naem om haer bladeren wille/want sij sijn grooter dan de bladeren van dandere/die men daeromme cleyn Pimpernelle heetet. Dat onderscheedt van beyde dese cruyden sullen wi hier na claelick beschrijven.

Gaetsoen.

B De groote Pimpernelle heeft eenen hollen/cantachtigen/langen steel. De bladeren sijn swertgruen/diep ende seer dick doorsneden. Opt sop van desen stengel staet een schoon witbloeyende croone. Na dat de bloemen afgenallen sijn/so wast dat saet/ende als dat rijp is/so ist den sade van Peterselie ghelijck/maer het is heeter en scherper op de tonge. Sijn wortel is lanck/ende buyten swert. De cleyn Pimpernelle heeft eenen bruynen steel/en dat sonderlinge als sij volcomelick volwassen is. Haer bladeren sijn seer cleyn gekertelt/en rondtsom gelijck een saegsken doorsneden. Sijn bloemen sijn wit/ende dat saet is wat breeder dan Petersely saet. Sijn wortel is lanck/buyten geel/ende binnen wit/ende seer scherp op de tonghe.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat groot gheslechte van Pimpernelle wast op dorre beemden. Dat cleyn wast op rouwe berghen/ende in doncker bosschen.

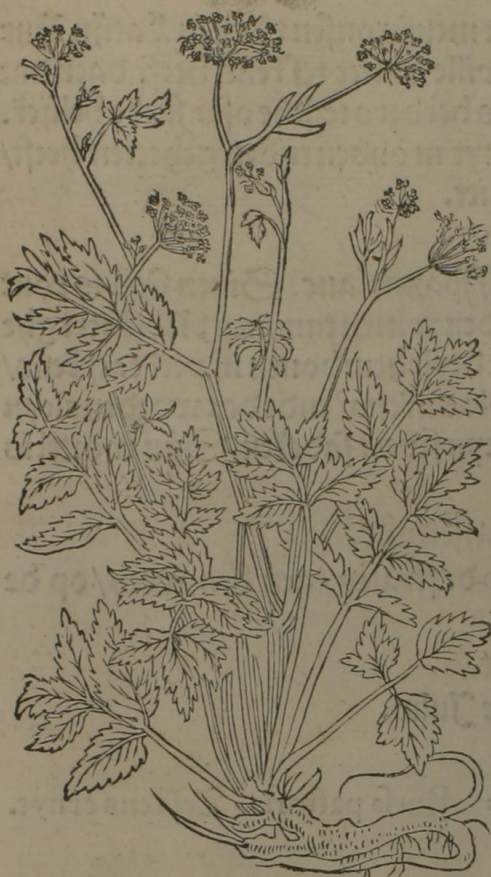
Den

Van Beuernelle.

Pimpinella maior.
Groote Beuernelle.

Cap. CCXXXII.

Pimpinella minor.
Cleyne Beuernelle.

C

Den tijt.

Beyde dese geslechten van Pimpernelle bloeyen schier den gantsen somer door/tot in ghenen Herft.

Die natuer ende complexie.

Pimpernelle is sonder twijfel werm en drooge tot inden derde graet/want sij is seer scherp van smake/also wi hier bouen gheseyt hebben.

Cracht ende operatie.

D

Met dat sap van Pimpernelle verdriift men de smetten en plecken wt den aensichte/als ment daermede wascht. Ende niet alleen en maect men dat aensicht met dit sap suuer ende claer/maer het suuert oock de vuyl wondē/als mēt daerin laet druypen. Sulcke cracht heeft oock dat cruyt/als ment stootet en daer op bindt. Dat cruyt in wijn gesoden en ghedroncken/breect den steen inder blasen/ende het lost de vrine. Het is oock goet gedroncken tegen alderhande venijn/ende sonderlinghe ist goet voor de gene die vande nateren gebeten sijn. De wortel is wt nemende goet gheveert in tijden van Pestilentien/want sij is goet tegen een quade locht/want si bewaert den mensch voor dese grouwelijcke plage/al ist dat men se alleenlick inden mondt houdt. Dat water/dwelck men van dit cruyt bereyt/maect een claer ghesichte/als men dat inde ooghen doet.

Van Tes

Van Tescens cruyt. Cap. CCXXXIII.

Den naem.

A **D**at Tescens cruyt heet men in onsen tiden in Latijn Bursa pastoris / om des wille dattet tescens heeft daer dat saet in leyt / die sijn eens herders tessche oft asack ghelijck. Maer hoe men dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft / dat en weet ick noch niet.

Gaetsoen.

Tescens cruyt is ontrent anderhalfspannelanc. Sinen steel is ront ende is becleedt met bladeren / die sijn den witten tammen Mostaert ghelijck / maer sij sijn cleynder. Den steel deylt hem bouen in veel tackkens / die draghen al te samen int sop witte bloemkens / ende dat worden cleyne borsetkens oft tescens / daerinne leyt cleyne swert sadeken. Sijn wortel is lanck ende wit.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Tescens cruyt wast oueral op de straten / aen den wech / op de mueren / ende inde hoven.

Den tijt.

Tescens cruyt bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Tescens cruyt vercoelt / treckt tsa- Bursa pastoris. Tescens cruyt.
men / ende droocht.

Die cracht ende operatie.

C Tescens cruyt met azijn gestooten ende gheapliceert / vercoelt die hittighe gheswellen / ende het doet cessereren alderhande fluxien. In deser manieren ist ooc goet geseert tot wilt vier / ende voor de ghene die een hittige maghe hebben. Sommighe scrijuen dat dit cruyt dat bloedt stelpet / al en hielt ment maer inde handt. Dat cruyt ghe drooghet / ende in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / stopt alderhande loop des buycs / ende dat bloetspouwen / ende den oueruloedighen vloet vande vrouwen. Het heylet ende ghenefet oock alderhande versche wonden / als men dat puluerizeert / ende daerinne stroyt. Dat sap van dat Tescens cruyt heeft oock desghe lijcke virtuyt om allerley versche won

den te

Den te heylen / als men die daermede wascht. Een tapken van lijnwaet in dit sap ghenet / ende inden nuese gedaen / daermede stelpet men dat bloeden. Het is goet ghedroncken teghen dat roode melizoen / ende voor de ghene die bloet spouwen / ende voor de vrouwen die haren loop te seer oueruloedich hebben. Het gheneest de ooren die altoos etter draghen / ist dat men dit daerin doet. In somma / Tescens cruyt is wonderlijcken goet om bloet te stelpen.

Van Synnaw.

Cap. CCXXXIIII.

Den naem.

A

Synnaw wort noch anders Leeuwenpoot / oft groote Se nickel / oft onser Vrouwen Mantel gheheeten. In Latijn heet ment in onsen tijden *Pes leonis* / ende *Planta leonis* / om des wille dat sijn bladeren rondt ende breedt sijn ghelijck als eenen Leews poot. Sommighe heeten dit cruyt ooc *Alchimilla* ende *Achimilla*. Naer oft de oude meesters voortijts dit cruyt ghekent hebben / dat en can ick noch niet weten.

Maetsoen.

Dit cruyt heeft ronde / breede / te samen ghevowde bladeren / die sijn rondt somme gekerst / maer niet seer diepe / met acht punten / ghelijc een sterre / oft ghelijc eenen wtgestrecten Leews poot. De stelen / daer de bladeren op staen / die cruype stracs wt de wortel / ende daerwt wassen ooc dunne ronde steelkens / anderhalf spannelanc / die sijn met cleyne bladeren besedt tot boven toe. Int sop van dese steelkens wassen seer cleyne opghehoopte gruengeel bloemkens / ende dat wordt cleyne sadeken / niet groter dan suelsaet / een luttel geel van coluere / in gruen huyskens besloten. De wortel is eenen vingher lanc / maer sij is dicke dan eenen vingher / hebbende veel veeselinghen / ende sij is buyten swert ende rootachtich / met veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat cruyt wast gheerne int Gras / op sommighe wilde beemden / en sonderlinghe die hooghe ligghen.

Pes leonis. Synnaw.

Den

C

Den tijt.

Dit cruyt comt wt inden Mey/maer het bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt seer adstringeert/enderow van smake is/so salt sonder twijfel coudt ende drooge sijn. Maer mids dien dattet oock bitterachtich is /so en cant niet seer vercoelen. Ende het is drooge inden tweeden oft tot inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt is een oprecht wonden cruyt/want het is seer goet om alder hande wonden ende gheschoortheit binnen ende buyten den lijue te heylen. Het heylt ende geneest de wonden/als ment in water oft wijn siedet/ende de wonden daermede wasschet. Men mach ooc een doeccken daer in nat maken ende ouer de wonden slaen / dat heeft desgelijcke operatie. Dat cruyt ende wortel in wijn gesoden ende gedroncken/daermede ghe

Dneest men die wonden ende ghebrokenheyt van binnen. Waert sake dat eenich kindt ghebroken oft geschoort ware/ist dat men hem desen drancck te drincken gheeft/so salt ghenesen. Men mach oock dit voorghenoemde cruyt ende wortel drooghen/ende puluerizeren/om namaels tot plaesteren/saluen/ende dierghelijcke medicijnen te gebruycken. Dit cruyt in water ghesoden / ende op vrouwen ende meyskens borsten gheleyt /maect die herdt/vast/ende stijf. De bladeren van desen cruyde/ op hittich gheswel gheleyt sijnde/beneempt de pijn/het lescht de hitte/en den brant. In somma die chirurgijns en barbiers muegen dit cruyt wel hooge achten.

Van Wechgras.

Cap. CCXXXV.

Den naem.

A

Weggers noemt men ooc Wechtreedt om des wille dattet ghemeynlick aen den wech wast/en met voeten getreden wordt. In Griecsche sprake heet Polygonon arren/in Latijn Proserpinaca / Seminalis ende Sanguinalis. Inder Apoteken Centummodia / en Corrigiola / om des wille dat sijn stelen veel ledens oft knoopen hebben.

Maetsoen.

Wechgras is een cruyt met ronde teeder stelen ende tacckens/die hebben veel ioncturen ende knoopen / ende sij cruypen langs deerde ghelijck dat Gras. Wt elck ionctuercken comen twee smaele scherpe bladerkens/die teghen een staen/ende sij en gelijcken den Ruytebladeren niet qualick/maer si sijn langer. Tusschen elck knoopen ende bladen cruypen cleyn bloemkens wte/niet veel grooter dan een greynken van Milie oft Hirs/ende sommige van dien sijn heel wit / ende sommige heel bruynroot oft lijfverwich/en daerwt comt dat saet/dat sijn drijcantighe greynkens.

Sijn

Van Wechgras.

Cap. CCXXXV.

V Sijn wortel is rondt / ende rootachtich met veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Wechtreedt wast oueral aen den wech / aen de strate / bij tuynen / en op de ackers.

Den tijt.

Wechtreedt bloeyt in Junio / ende bijnae den gantsen Somer. Dat saet wordt teghen den Herst rijpe.

Natuer ende complexie.

Wechterdt is cout in den tweeden graet / oft in beginsel van den derden. Het droocht oock seere.

C Cracht ende operatie.

Dat sap van Wechgras gedroncken / vercoelt ende trect tsamen. Het is goet den genen die bloet spouwen / ende die den coleriken loop hebben. Het lost oock de vrine. Met wijn gemengt ende ghedroncken / also ist goet den genen die van veninich ghedierte ghebeten sijn. Dat voorghenoemde sap is oock goet teghen de febres oft cortse / want sij wordt daermede verachttert / als ment inneempt een vte te voren eer de cortse aen compt. Dit sap stopt oock der vrouwen sieckte / als men een doeccken oft wolle daerin nat maect / ende inde vrouwelickheyt doet. Als ment inde ooren doet / so vergaet de pijn / ende daermede ghe-

D neest dat gesweer der ooren. Het stopt dat bloeden wten nuese / als ment daerin doet. Met wijn ende hueninck ghesoden wesende / also gheneset de sweeringhen die aen tghemechte comen. De bladeren ghestooten ende gheappliceert / die lesschen de groote hitte der magen / sij genesen dwilt vier / dat bloet spouwen / ende alderhande versche wonden. In rooden wijn oft water ghesoden ende ghedroncken / also stoppen sij alderhande loop des buyckx / dat roode melizoen / der vrouwen maentstonde / dat bloet spouwen / ende voorts alderhande bloedinge. Dat saet lost de vrine / den steen / ende dat sandt wten nieren. In somma / dat Wechgras is een wonderlijcken goet cruyt tot alderhande gequetsstheyt van binnen / ende wonden / ende dierghelijcke gebreken. Het stopt oock alderhande fluxien ende bloedinghen / het sij wt den nuese / oft op ander plaetsen.

Polygonon. Wechgras.

G Van Wijn

Van Wijnruyte. Cap. CCXXXVI.

Den naem.

A Wyte oft Wijnruyte heet men in Griecx Peganon cepen-
ton / ende in Latijn Ruta hortensis / ende alsoo heet ment
noch inder Apoteken. De oorsaken ende redenen van den
Griekschē naem hebben wij gheallegeert inden Latijn-
schen Herbario.

Haetsoen.

Wijnruyte dat is eenen struyck die seer sterck riect / ende hij is bijna al-
toos gruen. Si heeft veel cleyn ronde bladerkens / graw vā coluere. Die
bloemen sijn swertgeel / gelijck een schoon stercken / ende daer wt comen
viercantighe / ende oock vijfcantige hawkens / daerinne leyt swert saet.
Sijn stelen ende wortelen sijn houdtachtich / ende binnen geelverwich
ghelijck als Bosboomen houdt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ruta hortensis. Wijnruyte.

B De Wijnruyte sedt men oueral inde
houen. Ende sij wast oock geerne op
drooghe plaetsen / daer de sonne toeco-
men mach.

Den tijt.

De tamme Wijnruyte bloeyt inden
somer / en haer saet wordt inden Herst
rijpe / ende dan behoort ment te verga-
deren.

Natuere ende complexie.

De Wijnruyte is werm inden der-
den graet / ende sij drooget bouen ma-
ten seere.

Die cracht ende operatie.

C Wijnruyte lost de vrinne / ende sij
brengt den vrouwen haer maentston-
de. Wijnruyten bladeren ghegheten /
oft in water gesoden ende ghedronc-
ken / die stoppen den loop des buycx.
Dat saet van Ruyte in wijn gesoden
ende ghedroncken / dat is profijtelick
ende goet teghen alderhande dootlick
venijn. De bladeren alleen voor de spijse ghegheten / oft met Ofernnoten
ende drooge vijgen al door een ghestooten ende ingenomen / dat weder-
staet alderhande venijn / ende pestilentiael quade lucht. In deser manie-
ren sijn sij oock goet gheuseert teghen slanghen ende nateren. Wijnruy-
te geduerichlick inde spise en dranc ghenuttet / dat doet dat manlick saet
te niere. Ruyte met dorre Dylle gesoden ende gedroncken / versueter dat
criem

D criemsel. In deser manieren is sij goet ghevseert tot weedom inde sijden / borst / ende dierghelijcke. Item voor die ghene die cort van adem sijn / ende teghen den hoeft / tot sweeringhen der longhen / ende weedom der huepen. Kuyten cruyt in olie ghesoden / ende een clysterie daer af ghemaeckt / dat is goet teghen dat criemsel / ende pijn in de dermen. Kuyten cruyt met hueninck ghestooten / ende dat gheapliceert tusschen der vrouwen fondament ende haer vrouwelickheyt / dat is goet teghen dat opclimmen vande moeder. Alsment met olie siedet / ende dat drinckt / dat lost alderhande wormen. Dit cruyt met hueninck ghemengt / dat versuettet de pijn der knokelen ende ioncturen / alsment daeromme slaet. Het verdrijft die gheswollenheyt vande watersucht / alsment met vijghen mengt / ende daer op leyt. In wijn ghesoden tot op de helft / ende dat ghedroncken / dat is goet voor de ghene die dwater laden. Groen Kuytenbladeren ghesouten / ende bereyt / ende ghegheten / die maken scherp ghesichte. Sij doen de pijn in de ooghen vergaen / alsment met Gerstenmoudt menghet ende daer op leyt. Met olie van Roosen ende met azijn ghemengt sijnde / alsoo is sij goet teghen de pijn int hoeft. Dese bladeren stoppen dat bloeden wt den nuese / soo wanneer men die stootet / ende daer op leyt. Alsment met groen Laurwerbladeren in stucken wrijft oft stootet / ende op dat gheswollen ghemecht leyt / soo vergaet dat gheswel / ende het versuettet de pijn. Kuyten bladeren met wijn / Peper / ende Salpeter ghemengt / ende dat naeckt vel oft huut daermede ghewreuen / dat geneest alderhande vleckten. Alsment met hueninck ende aluyn menghet / so ghenesen sij alderhande quade crauwagie / ende cleyn poctkens. Dat sap van Wijnruyte in schellen van Granaetappelen ghevermt / ende inde ooren ghedaen / dat is goet teghen de pijn ende weedom der ooren. Het maeckt claer ooghen / alsment met Venckel sap ende met hueninck daer op strijckt. Het gheneest dat wildt vier ende loopende schorsichheit des hoofts / alsment met azijn ende ceruyse / ende met olie van Roosen bestrijckt. De Kuytebladeren ghestooten / ende ghegeten / oft in wijn ghedroncken / die sijn goet teghen die schadelijcke ende venijnighe campernoelien. Dat sap van Kuytebladeren met wijn inghenomen / dat is goet den ghenen die van Scorpioenen / Byen / Wesp /en / Hosselen / ende dulle honden ghesteken oft ghebeten sijn. Desghelijcke cracht hebben oock de bladeren / als sij ghestooten ende met hueninck ende sout ghemengt / ende daer op gheleyt worden. Als hem yemandt met sap van Kuyte bestrijckt / die is bevrijdt van dat voorghenomde ghedierte / dat sij hem niet schaden noch letten en connen. De Kuytebladeren ghedroocht / ende op gloeyende kolen gheleyt / daermede veriaecht men denateren / ende ander venijnich ghedierte. Kuyten sap met hueninck ghemengt / dat maeckt claer ghesichte / als men de ooghen daermede bestrijckt. Sulcken operatie heeft oock dat sap alleene / als men de hoeken oft steerten van de oogen daer mede bestrijckt. Als men dit sap met olie van Roosen menghet / ende dat inde ooren doet / daer mede wordt

Gij de mensch

De mensch wederom hoorende/ ende het verdrift dat suysen ende tuyten inde ooren. Desgelijcke cracht heeft dit sap alsment met Lauwer olie ende met hueninck mengt. Men tempereert dit sap met azijn/ ende men gheuet te riecken den ghenen die den swaren slaep hebben/ soo worden sij wacker. Dit sap met wijn getempert/ ende dat gedroncken/ dat suyuert de vrouwen na den arbeyt/ ende het lost de Secondine/ ende de doode vrucht. Waert dat yemant sijn voeten oft ander leden verurosen warē/ so salmen Ruyte bladeren nemen en in olie sieden/ en slaen dat ouer die leden/ so sullen sij verwormen ende wederom tot haer seluen comen. Ruyte met verckens liefe ende met offen ruet ghemengt/ dat gheneest alderhande ruydicheyt/ schorste hoofden ende croppen/ alsment daermede bestrijct. Ruyten saet ghestooten/ ende met was ghemengt/ dit heylt de gebroken leden/ so wanneer men dat daer op leyt. De wortel van Ruyte gepuluerizeert/ ende met hueninck ghemengt/ dat verteert dat ondergeronnen bloet/ ende alderhande niasen ende smetten aent lijf/ alsment daermede bestrijct. Die veel Ruyte bladerē etet/ die crijcht scherp gesichte. Daeromme so plegghen de schilders in ouden tijden veel Ruyte in haer spijse te vseren. Ist dat yemant sijn water niet maken en can/ die sal Ruyte in olie sieden/ en slaen die daerna ouer sijn blase. De olie van Ruyte is van naturen den dermen goet. In summa/ de Ruyte deylt ende doet scheyden alle quade ende taeye vochticheyt/ ende humoren. Soo wie nuechteren Ruyte etet/ die sal dien dach seker ende bewaert sijn voor alderhande venijn.

Van Argentine.

Cap. CCXXXVII.

Den naem.

Dit cruyt dwelck wi hier Argentine noemen/ dat heeten sommige Ganserick/ want de gansen eten dit cruyt geerne. Bij onsen tijden heet ment in Latijn Potentilla ende Agrimonia syluestris/ en Tanacetum syluestre. Naer hoe dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft geweest/ ende oftet bekent geweest heeft/ dat en weet ick noch niet.

Haetsoen.

Dit cruyt is der Agrimonie seer ghelijck met sijn veederachtighe ende gheclouen bladeren/ op deen sijde heel aschverwich/ ende op dander sijde gants groen. Het cruyt met sijn dunne steelkens hier ende ghinder op der eerden/ ghelijck dat Kerdtbesycruyt oft Vjfsvinghercruyt. Het spreyt sijn stelen wte/ ende daer op wassen bleeckgeele bloemen/ die gheslijcken den gheelen bloemen van Vjfsvinghercruyt/ ende elck bloemken heeft vijf bladerkens. Sijn wortel is veeselachtich/ ontrent een spanne lanck/ buyten root ende binnen wit.

Plaetse

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Potentilla.

Argentine.

Dit cruyt wast oueral aen d'water/
ende in vochtighe aerden ende driesen/
daer de gansen weyden.

Den tijt.

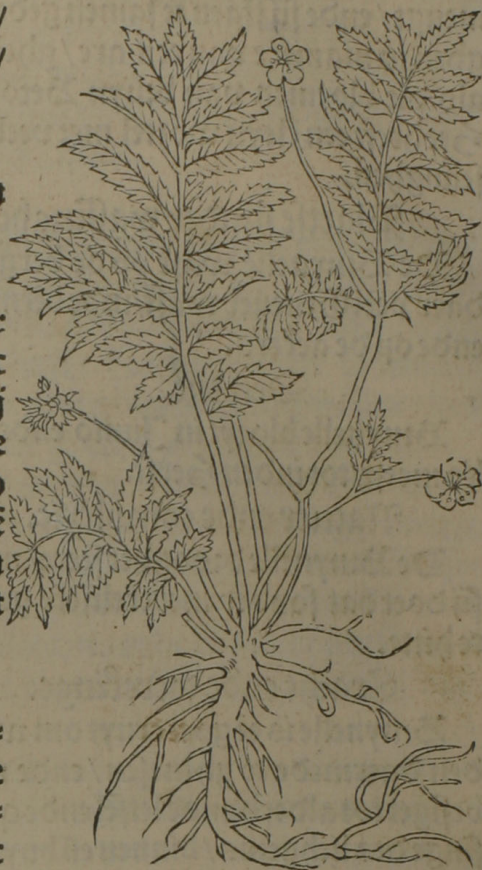
Het bloeyt inden Somer/ ende den
gansen Herft.

Natuere ende complexie.

Ganserick is drooghe tot inden der
den graedt/ ende het en heeft geen mer-
ckelijcke hitte. Daerom so faelgeren sij
die segghen dat dit cruyt een vochtige
natuere heeft. Want waert vochtich
so en soudet niet so seer connen te samē
trecken/ alsoo wij dat breeder in onsen
Latijnschen Herbario ghedeclareert
hebben.

Cracht ende werckinge.

C Dit cruyt is wt nemēde goet tot loo-
pende ooghen/ het gheneest die versche
inetende wonden. Het stopt der vrou-
wen siecte/ ende het conforteert de ionc-
turen ende leden. Als inent in wijn sie-
det en dan drinct/ so stopt dat den loop des buycks/ dat roode melizoen/
ende alderhande bloedinghe. Dit cruyt in water ghesoden/ ende dat in-
den mont ghehouden/ dat beneempt den tandtsweer. Dit cruyt in stuc-
ken ghewreuen/ dat beneempt de pijnē der knokelen/ ende de weedom in-
de huepe als inēt daer ouer slaet. In summa / dit cruyt heeft alle de kracht
ende operatien/ diemen den Vijfvinger cruyde toegheeft/ also wij dat in
sijn Capittel bescrijuen sullen.

Van Bruynelle.

Cap. CCXXXVIII

Den naem.

A

Bruynelle heet men daerom alsoo / want het heeft groote
virtuyt teghen de bruynē oft ontfekinghe inden mondt.
Inder Apoteken heet men dit cruyt Prunella. Maer oft
dit cruyt in ouden tijden bekent heeft gheweest / ende hoe
men dat hiete/ dat en weet ick noch niet.

Tfaetsoen.

Bruynelle heeft eenē viercantigen/ vetten/ gehayrden steel/ een spanne
hooge/ ende somtijts hooger. Sijn bladeren sijn den Basilien bladeren
niet seer ongelijc/ nochtans sijnse langer/ en sijn scherp. De bloemē sijn

G iij schoon

V schoon bruyn met blaw verwe ghemengt / ende sij staen te samen gedronghen in maniere van een are / ghelijck als die bloemen van bruyn Betonie. Het heeft een cleyn wortel met veel vee selinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Bruynelle wast op de berghen daer veel Geneuer wast / inde beemde / ende op de ackers.

Den tijt.

Bruynelle bloeyt in Junio ende Julio meest / tot inden Herst.

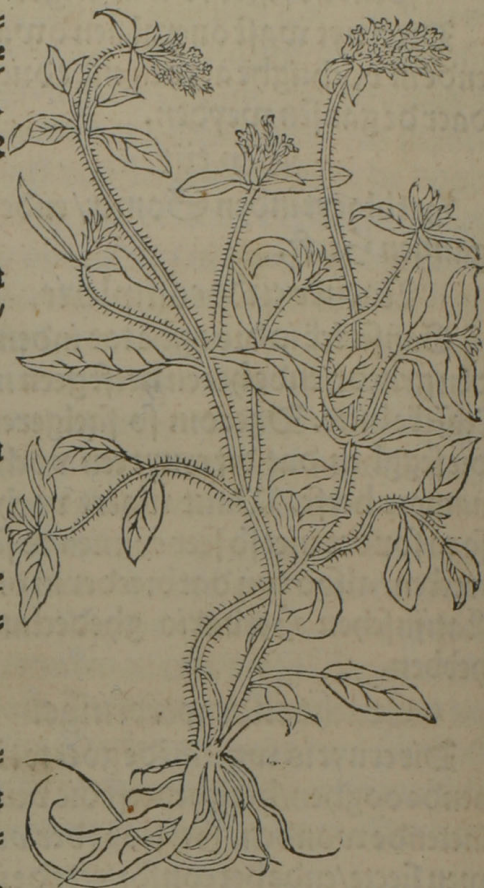
Natuer ende complexie.

De Bruynelle drooghet seere / maer sij doet dat sonder merckelijcke groote hitte.

C Cracht ende werckinge.

Bruynelle is ee goet cruyt om wonden daermede te ghenesen / ende men besiget tot alderhande letsel ende quetsinge des lichaems / binnen en buyten.

Daeromme so machmen de Bruynelle in wijn oft water siedne en drincken / als yemant binnen den lijue ghequetst is. Maer die wonden buytens lijfs / so wel oude als nieuwe / die salmen met dit water suyveren ende wasschen. Dat sap van Bruynelle gemengt met azijn en olie van Rosen / ende dat ouer twee hoofden ende den slaep vanden hoofde geslagen / daermede versaecht men de pijn in't hooft. Dit sap geneest oock de vuylmonden / ende alderhande ghebreken inden hals / als men dit sap inden mont houdt en gorgelt. Men mach oock de bloemen en dat cruyt tsamen in wijn oft in huenincwater sieden / ende dan gorgelen. Bruynelle sap is oock wt nemende goet tot de Bruyne / also wij hier bouen geseyt hebben.

Van Vijfvingercruyt. Cap. CCXXXIX.

Den naem.

A

Alt Vijfvingercruyt heet men oock Vijfbladt / want elck bladt is ghedeylt ende onderscheyden in vijf vingerkens. In Griec heet ment Pentaphyllon / in Latijn Quinquefolium / ende dien naem is inde Apoteke bliuen duerende.

Gheslacht.

Daer is drijerhande Vijfvingercruyt. Dat eerste heeft witte bloemen /
ende

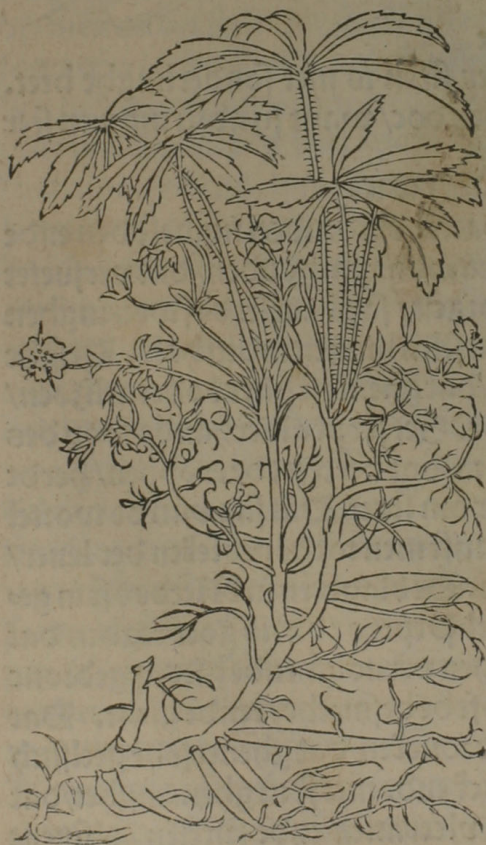
V ende dat heeten wij hier Groot wit Vijfvingercruyt. Dat tweede heeft geel bloemen/ende dat noemen wij groot geel Vijfvingercruyt. Dat derde heeft oock geel bloemen / maer het is veel minder dan de voorghe-
noemde twee geslechten/ende daeromme hebben wij dat cleyn Vijfvin-
gercruyt ghenoemt. Dat onderscheedt dat voorts meer in dese drij cruy-
den is/dat sullen wij hierna claerlick beschrijven.

Haetsoen.

Dat groot wit Vijfvingercruyt vliddert ende spreijdt hem wte met
sijn stelen/ende het rechet hem seluen oock somtijts op. Sijne stelen
sijn seer teeder ende dunne/ende ghehayrt. De bladeren zijn lanck / ende
C smal / ende op beyde syden vore ghekerft. Het heeft witte bloemen/
elck bloeme met vijf bladerkens. Ende als de bloemkens af vallen / soo
blijuen dye middelste knoppkens staen ghelijck als cleyn bollekens.
Sijn wortel is hondtachtich / ende bruyn ende lanck / met veel cleyne
wortelkens daeraen hanghende. Dat groot geel Vijfvingercruyt
heeft teeder stelen / ende die vlidderen op deerde ghelijck als Ganse-
rick / Argentine / oft Eerdbesycruyt. De bladeren zijn lanck / ende
breeder dan van dat voorgaende gheslechte / ende sij zijn rondsomme
ghekerft ghelijck als een saghe. Sijne bloemen zijn gheel / met vijf bla-

Quinquefolium maius candidum.
Groot wit Vijfvingercruyt.

Quinquefolium luteum maius.
Groot geel Vijfvingercruyt.

G iij derkens

D derkens gelijck de Argentine oft Ganserick. Ende als dese bloemkens af vallen / soo bliuen de middelste knopkens staen / en die sijn so groot als de cleyenste eerdbeskens / maer sij sijn herdt. De wortel is lanck ende bruyn / ende houtachtich / met cleyne veeselen. Dat derde vliddert op deerde / ende het heeft somtijts vijf ende somtijts seuen vingerkens aen een bladt / ende dat bladt is veel cleynder dan de bladeren van de twee ander gheslechten / anders soo ist met bloemkens / saet / ende wortelen den tweeden gheslechte ghelijck.

Plaetse sijnder wassinghe.

E De Vijfvingercruyden wassen op drooghe sandighe plaetsen / aen de tuynen ende mueren / ende somtijts op waterachtighe ende vochtighe steden.

Den tijt.

Vijfvingercruyt bloeyt in Maio en Junio aldermeest.

Natuur ende complexie.

De wortel vseert men meest / en die is drooghe inden derden graedt / maer sij en is niet sonderlinghe heet. De bladeren ende de bloemen drooghen ooc / want sij adstringeren seer int smaken.

Die cracht ende operatie.

F De wortel in water ghesoden tot dattet derdendeel inghesoden ende verteert is / ende dat water werm inden mont ghehouden / dat versuertet den tandtsweer. Als men dit water gorgelt / so gheneset de sweeringhen des monds / ende de ghebreken ende letselen binnen inden hals. Desgheelijck oock ghesoden ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / de pijn inde ioncturen ende inde huepe. Het stopt alderhande loop des buycks. Dese wortel met azijn ghesoden / dat verteert de croppen / herdt gheswel ende ruydicheyt / als men daer om slaet. Dat sap van de wortel noch ionck ende teeder wesende / dat priijst men tot de gebreken der leuer / ende longhen / ende alderhande venijn. De bladeren in Meede oft in gewaterden wijn ghesoden met een luttel Pepers / dat is goet teghen dat schudden vande Cortse. Dertich daghen veruolghende hier af gedroncken / dat gheneest de vallende sieckte / oft de besmetheyt ende gicht. Dat sap van de bladeren seker daghen ghedroncken / dat gheneest de geelsuchte seer snellick. De bladeren met hueninck ende met sout ghemenghet / dat heylet de wonden / ende ander etende vlcerationen ende fistelen / als men daer

G daer op leyt. De bladeren ghestooten ende gheapliceert / die ghenesen den broke oft gheschuertheyt. Vüfvinghercruyt ghesoden ende gedroncken / oft gheapliceert / dat stopt alderhande bloedinghe. Die wortel in wijn ghesoden so langhe tot dattet derdendeel verteert is / dat gheneeft de geelsucht. De bladeren groen ghestooten ende gheapliceert / die ghenesen de maseren ende cleyn pocckens / oft men neemt dat sap ende dat strijct men daer op.

Van Erwtten.

Cap. CCXL.

Den naem.

A Erwtten heet men in Griect Pison ende Lecyθος / in Latijn Pisum / ende alsoo heetent oock de Apotekers ende de medicijn meesters. De redene van dese namen hebben wi int Latijn ghenoech verclaert.

Gheslacht.

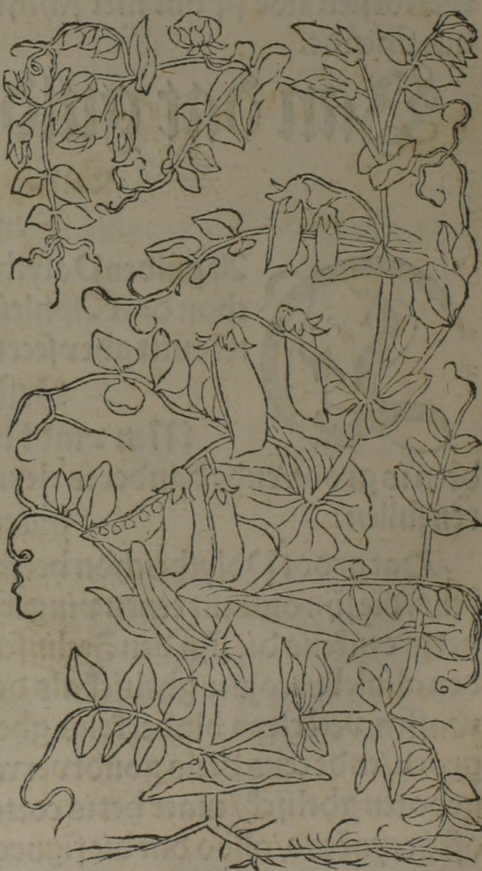
Daer sijn tweederhande Erwtten / cleyn veldt Erwtten / ende groote hof Erwtten. Dat onderscheedt van desen twee volcht hierna.

Pisum.

Groote Erwtten.

Tsaetsoen.

De groote hof Erwtten hebben stelen die spreyden haer op der eerde wt / oft men ondersetse met stecke oft mutsaert rüjs / ende sij sijn hol. Tusschen den principalen steel ende de bladeren (die welcke om den steel wassen ghelijck als radekens) comen ander cleyn schuetkens oft tongheskens wte / ende die hebben op beyde süden ander ronde vette Clauerbladerkens / deen teghen dander staende / ende met de rancrkens van dese schuetkens bindet hem aen de stecken. Tusschen de voorgenoemde stelen ende ronde bladeren cruypen cleyne / naeckte / corte steelkens wte / ende die draghen lijfverwighe oft witte bloemen / ghesaetsoneert ghelijck eenen vüfrouter oft pepele / gemeynlick twee neffens malcanderen / ende daerwt comen de hawwen / daerinne ligghen die Erwtten. De wortel is seer cleyn en teeder. De cleyn veldt Erwtten sijn den voorgenoemden Erwte gelijc / maer si sijn

int

Int geheele corter ende cleynder dan de hof Erwten. Sij wassen sonder hulpe van stecken oft van rijs/ende sij draghen wit bloeyfel.

Plaetse sijnder wassinghe.

De groote hof Erwten sedt men inde hoven. Sij willen sonne hebben/want sij en connen gheen coude verdragen. Sij moeten oock vochticheyt hebben. De cleyn veldt Erwten die wassen opt veldt/ende sij worden ghesaeyt.

Den tijt.

Die Erwten bloeyen in Junio ende Julio / ende sij worden rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

De Erwten sijn ter maten werm en drooghe/gelijck als de Boonen.

D Cracht ende operatie.

De Erwten sijn den Boonen seer ghelijck van substantie/nochtans en maken sij soo gheen inflatie noch windt/ sij en suyeren oock niet / ende daeromme soo draghen sij langsaem nederwaerts. Dit is de operatie die de oude meesters den Erwten toeghescreuen hebben ende nyet meer. De nieu Medicijn meesters scrijuen den Erwten veel meer crachten ende operatie toe / dan wij hier vertelt hebben / maer sij mueghen wel toefien hoe sij dat met schriften willen verantwoorden ende houden staende.

Van dat gulden Polythrichon.

Cap. CCXLI.

Den naem.

A At gulden Polythrichon/is sonder twijfel dat Polythrichon daer Apuleius af scrijft. Het en wordt in der Apo teke niet gheuseert.

Geslecht.

Men vindt tweederhande gulden Polythrichon / deen is groot/ende dander is cleyn/alsoo wij dat hierna breeder verclaren sullen.

Maetsoen.

B Dat groot Polythrichon heeft cale/essen/bruyngeele haykens oft steelkens/die sijn ontrent eenen vinger lanc/ en int sop van dese steelkens heuet greynkens die sijn den Zeelinsen oft Terwencoren gelijck / ende si hebben alsulcken coluer ghelijck als de steelkens/ende rontsom dese steelkens wassen veel cleyn bladerkens ghelijck haypulkens / die sijn eens deels groen/ende eens deels goudtverwich. Dat cleyn Polythrichon is den grooten ghelijck / maer het is corter/ ende int sop heuet cleynder sadeken oft greynkens/alsoo dat die figure wtwijst.

Plaetse daert wast.

Dat groot wast op vochtighe natte beemden die tusschen de berghen inde

Inde bosschen ligghen/ende somtijts oock in bosschen die welcke hooghe ghelegghen sijn/wassende wt dmos van oude gheuelde boomen. Dat cleyn vindt men ghemeynlick aen natte steenrootsen ende mueren.

Den tijt.

Beyde dese geslechten van Polytrichon vindt men in Julio aldermeest.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn middelbaer int wermen ende vercoelen/ende sij drooghen/ende sij deylen ende verteeren.

Cracht ende werckinge.

Gulden Polytrichon in water oft in looghe gesoden / en dat hoeft daer mede ghewasschen / conforteert ende maect vast de wortelen vanden hayre / daerome so sijn dese cruyden goet teghen dat wtvalen vanden hayre / ende sij maken dattet hayr wederom wast. Dese cruyden in Meede ghesoden / maken dat de mensch lost / en bouen wtworpt de taey slijmicheyt ende fluymen die ontrent der borst en longhen liggen. Alsinense in deser manieren besiget / so lossen sij de vrine / sij breken den steen / ende sij sijn goet voor de gene die de gheelsiecte hebben / en die sieck sijn inde milte. Sij scheyden de croppen / ende doense vergaen. Anders bedriift men veel auenturen met desen cruyde / maer dat laten wi varen als guychelvoere.

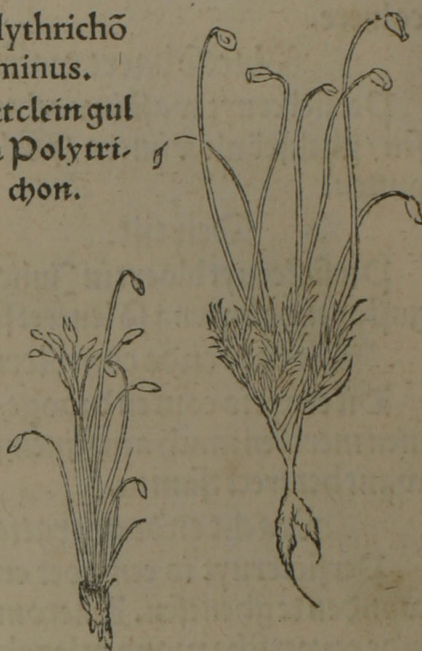
Polytrichon maius.

Dat groot gulden

Polytrichon.

Polytrichon minus.

Dat cleyn gulden Polytrichon.

Van Persickcruyt.

Cap. CCXLII.

Den naem.

A

Persickcruyt heet men oock Vloocruyt / ende bij onsen tijden heet ment in Latijn Persicaria / dat is te seggen / Persickcruyt / om des wille dat sijn bladeren den looue van eenen Perseboom ghelijck sijn. Maer hoe dat de oude meesters dit cruyt hieten / en oft ment doen kende oft niet / dat en weet ick noch niet.

Haetsoen.

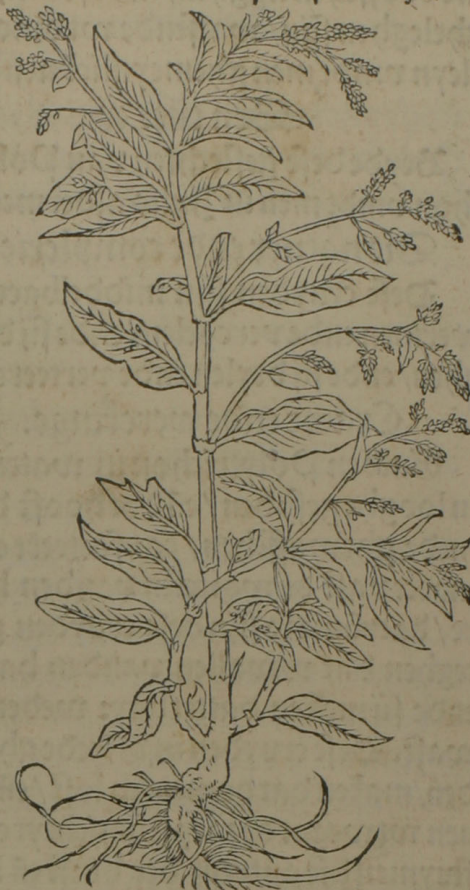
Persickcruyt heeft bladeren die gelijcken tloof van eenen Perseboom / oft van Wilghe / ende inde middelt sijn sij besprengt / als oft op elck bladt eenen druppel bloedts gheualen ware. Den steel van desen cruyde heeft veel

Van Persickcruyt.

Cap. CCXLII.

Veel cnoopen/ende hi is bruyn van coluere. Sijn bloemen staen op een ghezdrongen ghelijck een scherp druysken/ oft een are/ende sij sijn lijfverwich/oft root gelijck Bresil. Ende als dese bloemen af gheuallen sijn / soo crijcht dit cruyt bruyn / schoon / breedt saet. Die wortel is veeselachtich ende gheel van coluere.

Perficaria. Persickcruyt.

Plaetse daert wast.

Persickcruyt wast in vochtige plaetsen / ghelijck als vijvers / poelen/ende putten.

Den tijt.

Persickcruyt bloeyt in Julio en Augusto/ende daerna so leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout en drooge/dwelck men mercken mach aen sijnen smaect/want het treect samen.

D Cracht ende operatie.

Persickcruyt is een goet cruyt om wonden te ghenesen. Daerom so mach men de bladeren gruen stooten/ende op versche wonden legghen / oft men mach dat sap wt de bladeren persen/ende doen dat inde wonden. Desghelijcke cracht heeft dit cruyt oock/alsment droocht ende puluerizeert/ende inde wonden ende inde fistelen stroyt. Het is oock goet om alderhande fluxien en loop des buycx/dat roode melizoen / ende ander ghebreken die vercoelens ende droogheys behoenen.

Van Doornwas. Cap. CCXLIII.

Den naem.

A It cruyt heet men Doornwas / om des wille dat sijn stelen al te samen door de bladeren wassen ende daer door gaen. Sommighe heetent oock Brokewortel / om dat men dit cruyt vseert tot de ghebrokenheyt oft geschuertheyt vanden nauel / ende van tghemechte. In sommige plaetsen heetment Stoppetgat. In onsen tijden heetment in Latijn Perfoliata. Naer oft de meesters in ouden tijden dit ghewas gekent hebben oft niet/ende hoe sij dat hieten/dat en is mij noch niet kennelick.

Haetsoen.

Doornwas heeft eenen ronden/dunnen/bruynē steel/met veel tacckens ter sijden/

B ter sijden / ghelijck als een dick boom
ken. Ende de steelkens van dese tack-
kens gaen midden door de gheribde
verheuen bladeren / ghelijck als oft se
daer door getrocken ware. Dese bla-
deren en sijn niet heel rondt / maer sij
sijn een luttel scherp / den Erwte bla-
deren niet seer onghelijck / maer dese
sijn teerder en effender / oft caelder.
Int sop van alle de tackkens wassen
opgehoopte oft gecroonde gruengee
le bloemkens / bijna gelijck de bloeme
van Wolsmelck. Dat saet is graw
swert. De wortel is slecht / wit ende
veeselachtich.

C Plaetse sijnder wassinghe.
Dit cruyt wast gheerne van selfs
op Spelten en Terwe velden. Men
plantet oock inde hoven.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt aldermeest in Ju-
lio / ende daerna leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Doorwas is sonder enich twijfel werm en drooge van natuere / also
men spueren mach aen sijne smaec / die is bitterachtich / en adstringende.

Cracht ende operatie.

D Doorwas is een excellent goet cruyt om alderhande wonden buyte
ende binnen den lijue te ghenesen / als men de bladeren groen stootet ende
daer op leyt / oft dat men dat gantse cruyt oft dat saet alleē siedt en drinct.
Men mach oock dat cruyt ende tsaet drooghen ende pulueriseren / ende
als dan dat ingheuen. De bladeren groen gestooten ende met Waswin-
de / geheeten Propolis / een plaester daer af ghemaect ende geapliceert /
dat gheneest den broke oft gheschoortheit van de kinderen. Doorwas
gheneest ooc quade naels. Ende als den nael te seer wtgaet / so maect
dit cruyt dat hij op sijn plaetse innewaerts vertrect. Daerom
me so mueghen de Barbiers ende Chirurghs dit
cruyt wel liefende weerd hebben.

Van Pareye. Cap. CCXLIII.

Den naem.

A Pareye heet men in Griecx Prason / in Latijn Porrum /
ende die naem blijft inder Apoteken duerende tot op den
dach van heden. De oorsake van desen naem hebben wi
in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

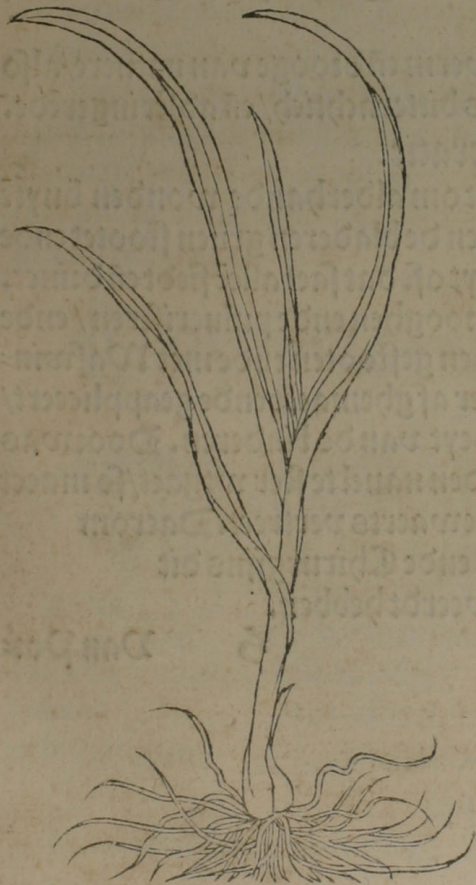
Gheslacht.

Men vindt tweederhande Porrum. Dat een heet men in Griecx Ke-
phaloton / in Latijn Capitatum / daerom dat sijn wortel rondt wort ge-
lijck een bolleken oft hoofdeken. Ende dat heeten wi hier Pareye. Dat
ander heet men in Latijn Sectium / ende in Duytsch Biesloock. Dat
onderscheedt van desen twee sal men hier na verclaren.

B Gaetsoen.

Pareye heeft een wortel gelijck eenen witten Ayeuyn / met veel veeselin-
ghen / daerwt cruypt eenen enckelen steel / hebbende breede bladeren te sa-
men gevouwen ghelijck een schipken / ende bouen scherp sonder bloeyfel /
vrucht oft saet. Biesloock heeft veel stelen oft gruen ronde puyptens / die
sijn binnen hol / niet veel grooter dan cleyn Biesen / die cruypen wt cleyn
bollekens / somtijts tweehondert aen eenen stock / seer enghe bij een. Op
tsop van dese puyptens staen schoon purpurbruyn bloemen / ghelijckende

Porrum. Pareye. *alias Biesloock* Porrum sectium. Biesloock.

alte

C al te samen eenen ronden bol. Als dese bloemkens af ghefallen sijn/so leueret sijn saet in cleyn huyskens.

Plaetse haerder wassinge.

Men sedt beyde dese gheslechten in de cruythouen. Ende sij wassen geerne in vette eerde.

Den tijt.

Biesloock comt wter eerden op den achtthiensten dach na dat hij gesaeyt is/ende hi blijft tot int ander iaer/dan brengt hi bloeyfel en saet. De Pareye droocht men en men hangtse op alle iaer gelijc als ander Ayeuyn bollen.

Natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

D it cruyt maect veel inflatien en winden. Het geeft quaet voetsel/en het maect swaer droomen. Ende lost de vryne. Het laxeert en extenuert. Het maect droeye oogen. Het brengt den vrouwen haer siecte. Het is ongesondt voor quade blasen ende nieren die enich letsel hebben. Met Gerste ghesoden ende gegeten/dat lost de slijmicheyt die op de borst liggende is. Sijn bladeren oft puykens in sout water ende azijn ghesoden/ende daerinne te sitten/dat opent de moeder/ende het maect die saecht ende weect. Dat saet van Biesloock adstringeert een luttel/daerome so stelpt men daermede dat bloeden wten nuese/als ment onder wierooch ende azijn mengt/ende stoetet ende daer op leyt. Het maect lustich om bij slapen. Alst met hueninck tot een electuarie bereyt is/so purgeret de borst/ende tis goet tot alderhande gebreken der borst. Nochtans maket droef gesichte/als ment te veel en te dickwils neemt. Het is der mage oock schadelick. Dat sap van Biesloock met hueninck gemengt ende ingenomen/

E dat is goet voor de ghene die van veninich gedierte ghebeten sijn. Des gelijcke kracht heuet ooc als ment van buyten daer op leyt. Met azijn/wierooch/melck/oft olie van Roosen doet ment in de ooren/want het beneemt de pine der ooren/en dat suysen. De bladeren verdriuen de massen ende de plecken wten aensichte/gestooten ende daer op geleyt. Sij nemen de rouwen wech/met sout ghemengt ende daer op gheleyt. De bladeren van Biesloock lesschen ende heylen de verbrandtheyt/ghestooten ende daer op gheleyt. Si heylen de wonden/met hueninck ghemengt ende daer ouer gheslaghen. Dat sap is goet den ghenen die de geelsiecke hebben/ende die d water laden. Parey dickwils in de spijs ghedaen/maect de vrouwen vruchtbaer. De schelsseren van Pareybollen in water ghesoden/verdriuet t grijs hayr/als men thoost daermede wascht oft daer op strijct. Men etet oock teghen droncken worden. Als men Pareye oft

Loockbollen in water siedet/ende dat twee mael af trect ende

door doet/dat stopt den loop des buycks/ende sij

maken min wints dan oft mensse rowate.

Sij

Van Lon-

Van Longencruyt. Cap. CCXLV.

Den naem.

A Longencruyt heet men also/om dattet een longhen ghelijck siet/oft om dattet goet is tot de ghebreken der longhen. Bij onsen tijden heet ment in Latijn Pulmonaria. Maer hoe dit gewas in ouden tijden geheeten heeft/ende oft doen bekend was oft niet/dat en can ick v nu ter tijt niet segghen.

Haetsoen.

Longencruyt heeft breede ghefronsselde bladeren/deen ouer dander geschouen/wijt van een ghekerst/met veel puttekens/bouen schoon groen en onder wit met geel ghemengt/ghelijck leeder/ende met veel plecken bespraeyt.

Pulmonaria. Longencruyt.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Longencruyt wast aen mosachtige Lycken/en Buecken boomen/somtijts oock aen mosachtige steenrootsen in doncker bosschen.

Den tijt.

Longencruyt dat vindt men alder meest inden somer/op sulcke plaetsen als voorseyt is.

Natuer ende complexie.

Den meesten deel der gheenre die van de cruyden gescreuen hebben/die meynen dat Longencruyt coudt ende vochtich is. Maer na mynen duncken so hebben si onrecht/want het heeft de natuere van den Lyckenboom/daer aen dattet wast. Daeromme so droocht dat Longencruyt seere/aenghesien dattet te samen treect/maer tis redelijcken werm.

C Die cracht ende operatie.

Dat Longencruyt gedroocht ende daer as een puluer gemaect/ende dat ingenomen/dat heeft seer groote cracht om de sweeringen ende vlceratien der longen te genesen. Dit voorsyde puluer gheneest oock ander wonden/als ment daer in stroyt. Het is ooc sonder twijfel goet in wijn inghenomen teghen dat bloetspourwen/teghen langduerenden loop des buycx/ende voor de vrouwen die te seer loopen. Dat Longencruyt is oock goet geleyt op versche toenemende bloetsweeren/maer het en is niet goet voor de ghene die volwassen sijn. De herders souten dit cruyt/ende genen dat den vee ende den schapen in die seer hoesten/ende een quade longhen hebben.

Van wil

Van wilden Bertram. Cap. CCXLVI.

Den naem.

A Wilden Bertram heet men in Griecx Ptarmice/ en in Latijn Sternutamentaria. Sommige noement Pyrethra sylvestre. In Griecx heetet daerom also/ om dat sijn bloemen den mensch niesende maken als mensche langhe voordien nuese houdt. Sijn wortel is scherp op de tonge gelijk als den rechten Bertram/ ende daeromme so machment wel wilden Bertram heeten.

Laetsoen.

Ptarmice. Wilden Bertram.

B Wilden Bertram heeft veel cleyn ronde rijfkens ende tacrfkens/ ghelijck de manlijcke Aueroone. Aen dese tacrfkens wassen veel lange smale bladeren/ die sijn rondtomme ghekerst. Int sop van de stelen en tacrfkens wassen bloemen die sijn rondt gelijk een radeken/ ende sij sijn den Camille bloemen heel gelijk/ hebbende inde middel een geel appelfken/ dat is rontsomme met witte bladerfens beset. De wortel vliddert hier en daer in deerde/ ende sij is lanc/ verchiert met veel veeselingen.

Plaetse sijnder wassinge.

Men vindt den wilden Bertram somtijts aen de bergen/ ende aen steenachtige plaetsen. Sij wordt oock inde hoven gheplandt.

Den tijt.

C Wilden Bertram bloeyt schier den gantsen somer. Int leste vanden Herfst graeft men sijn wortel wt.

Natuer ende complexie.

Den wilden Bertram ter wijle dat hi gruen is/ so is hi werm en drooghe inden tweeden graedt/ ende als hi drooge is/ inden derden.

Cracht ende werckinge.

De bladeren met den bloemen ghestooten/ sijn goet voortghene dat blaw gestooten oft geslagen is/ want sij verteeren dat ondergheronnen bloet/ als mensche daer ouer leyt. Die bloemen doen niesē. Dit sijn de operationen die de oude meesters desen cruyde toescrijue/ en niet meer. Hier wt mach men oock sijn ander virtuyten leeren kennen/ want het verteert oock alderhande geswel/ ende plecken ende masen aent lijf/ ende int aensichte.

S iij Van Ber

Den naem.

A

Bertram heet men in Griec Pyrethron/ en in Latijn Saluaris. Den Griekschē naem blijft noch inder Apoteken duerende. De oorsake ende redene van dese namē suldi inden Latijnschen Herbario vinden.

Gaetsoen.

Bertram is een cruyt dat heeft bladeren ghelijck Venckel. Sijn bloemen sijn ghesaetsoeneert ghelijck als sterren/ ende witgeel ghelijck als de bloemen van Camille/ want sijn ap-

pelken is binnen geel/ ende ringsomme met witte bladerkens verchiert. Na dat die witte bladerkens afgewallen sijn/ so compt dat saet voort. Die wortel is eenen duym dick/ en lanc/ ende sij is scherp van smake.

Blaetse sijnder wassinghe.

Bertram en wast niet oueral van selfs/ maer men moetet van tsaet inde hoven planten.

Den tijt.

Bertram bloeyt schier den gantsen somer/ ende sijn saet vergadert men teghen den Herst.

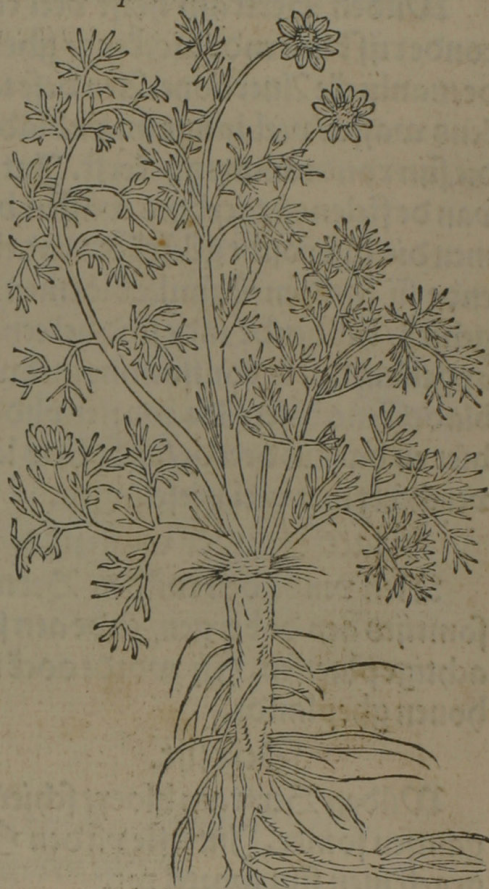
Natuere ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe tot inden derden graedt/ oft so sommige meynē tot inden vierden graet.

Cracht ende operatie.

C De wortel van Bertram treect die taey humoren en fluxien wten hoofde/ als men die inden mont houdt ende knowt. In azijn ghesoden/ ende inden mondt ghehouden/ oft die tanden dickwils daermede ghewasschen/ dat neemt wech de pine inde tanden/ comende van couden vloten. Si maect den mensch sweetende/ als sij in olie ghesoden oft gheweyckt is/ ende dat hem de mensch daermede smeere oft salue. In deser manieren is den Bertram seer goet gheuseert tot vercoude ende lamme leden. Si is oock goet teghen de huyueringhe vande cortse/ als men dat gantselijf daermede salft. Ist dat yemandt eenich lidt heeft dat sijn gheuoelen verloren heeft/ die sal hem smeerē met olie daer Bertram in gesoden is/ so sal dat ledt wederom tot hem seluen comen.

Pyrethron. Bertram.

Van

Van Bucrboom.

Cap. CCXLVIII.

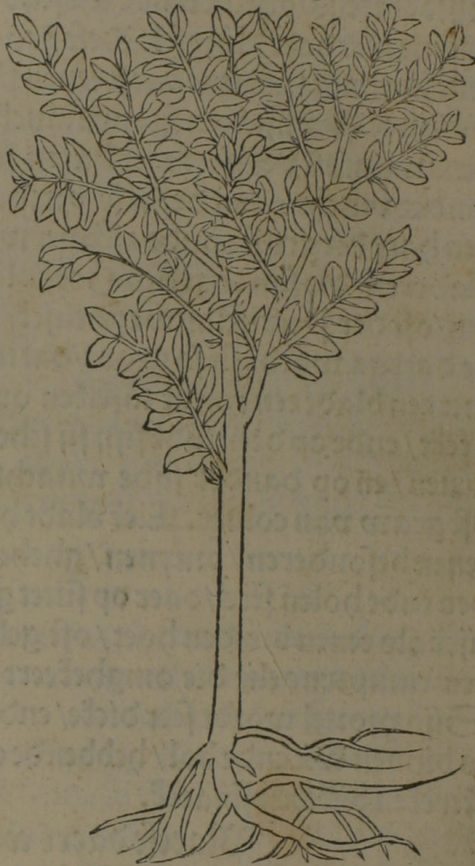
Den naem.

A Bucrboom heet men in Griec Pyros / ende in Latijn Buxus / ende van tghemeyn volck wordt hi Palmboom gheheten.

Haetsoen.

Den Bucrboom en verliest nimmermeer sijn bladeren. Ende deselve bladeren sijn cleyne / ende bijna rondt ghelijck de bladeren van Myrtus. Sijn bloeyfel is gruen / dat saet is rootachtich en rondt / van dwelcke alle gedier te grouwel heeft. Dat hout is so dick / vast ende herdt / dattet hem tegen vier sedt ghelijck Iser / en het en geeft noch vlamme noch asschen / ende het en verrotet oock nimmermeer. Sijn wortel is crous ende ghecronckelt.

Buxus. Bucyboom.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Bucrboom wast gheerne hooghe opt gheberchte / op conde plaetsen / ende daer de sonne schijnt.

Den tijt.

Den Bucrboom blijft somer ende winter gruen / ende hi en verliest sijn schoon glickende gruen bladeren tot gheender tijt.

Natuere ende complexie.

Den Bucrboom treect tsamē / daer omme so is hij cout ende drooge van natuere / ende hij en heeft gheen middelbaer substantie / als sommighe meynen.

C Cracht ende werckinge.

Bucrboom en wort in medicinen niet seer geuseert. Nochtans als men sijn bladeren in looge siedet / ende met die looge namaels thoost wascht / so maken sij root oft geel hayr. Dat saechmeel oft vylfel van Bucrboom hout in water gesoden ende ghedroncken / dat stopt den loop des buycr. Als de nateren ghewondt oft ghequetst sijn / so ghenesen si weder omme so haest als sij de wortel van Bucrboom proeven oft smaken. Een mensch sal hem wachten van te ligghen rusten oft slapen onder Bucrboom / want sijnen ruck is den hersenen / ende der gantser natuere des menschen contrarie.

S iij

Van Pe

Van Pestilenciwortel. Cap. CCXLIX

Den naem.

21

De Pestilenciwortel noempt men daerom also/ wāt het is een costelijcke medicine tegen de sinettelijcke sieckte der Pestilencie. In Griecx ende Latijn heetment Petasites. In der Apoteken ist onbekent. De oorsake ende redene vā desen naem vint ghi in onsen Latijnschen Herbario.

Laetsoen.

De Pestilenciwortel verthoōt haer eerst met de bloemē sonder cruyt en sonder bladeren. De bloeme is dick opgehoopt/ met veel cleyne lijfverwige bloemkens/ ghelijckende een schoon druue met haer bloeyfel. Dese groote duesselachtige bloeme heeft eenen steel die is hol/ somtijts een spanne lanck/ si verdwijnt en vergaet met haren steel

B sonder vrucht/ en na desen so verthoōnen haer die grūse ronde aschverwige bladeren/ die sijn eerst den Hoefbladeren/ oft der Peertsclauwe ghelijck/ ende daerna wordē sijn so groot/ dat men met een bladten rondt tafelken ouerdeckt/ ende op deen sijde sijn sijn schoon gruen/ en op dander sijde witachtich oft graw van coluer. Elck bladten heeft eenen besonderen/ bruynen/ ghehayrden ende hollen steel/ daer op sittet ghelijck als eenen breeden hoet/ oft gelijck een campernoelie die omghekeert is. Sijn wortel wordt seer dicke/ ende sijn is binnen wit ende bol/ hebbende eenē stercken bitteren smaect.

Petasites. Pestilenciwortel.

C

Plaetse daert wast.

Pestilenciwortel wast ghemeynlick in vochte natte beemden ende plaetsen die aen dwater ligghen.

Den tijt.

De Pestilenciwortel verthoont haer int beginsel vande Meerte met haren bloemen/ ende dese bloemen verwelcken ende vergaen inden April sonder enich vrucht. Als dit gheschiet is/ so comen dan die bladeren met haren stelen wtghecropsen/ en die bliuen den gantsen somer duerende.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt heeft sonder twijfel een werm natuere/ ende het droocht in den derden graedt.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

Pestilenciewortel ghedroocht ende gepuluerizeert wesende/dat heylt ende geneest die quade voorts etende vlcereen ende ghesweeren / als men dit daer in doet. Het is oock een costelijcke medicine tegen de venijnighe pestilentiael cortse / als men daer afeen electuarie met hueninck maect. Het heeft groote cracht om den mensch te doen sweeten. Desgelijck doet oock dat puluer / als ment met wijn mengt ende drinckt. Het is oock een gheapprobeerde ende crachtighe medicijne teghen dat criemsel ende op climmen van de moeder / inghenomen in sulcker maniere als vore. Dese wortel doodet de wormen niet alleen die de menschen / maer oock die de peerden int lijf hebben / als men se in deser manieren vseert. Sij is oock goet den genen die eenē corten adem hebben. Si lost de vrine/ en si brengt den vrouwe haer maentstonde. Sij heylt die seer vochte wonden/ende meer ander vylicheyt van vel en vleesch. En dit compt ouermids haer bitterheyt/ want alle de crachten ende virtuyten die ander bitter dingen toegegeuen worden/die heeft dese Pestilenciewortel oock.

Van Mammekenscruyt. Cap. CCL.

Den naem.

Mammekenscruyt heet mē ooc Geyteblat/en Switselbloemē/en Tuynlinck. In Griecx heetet Periclymenos/in Latijn Volucrum maius/ ende Sylue mater. Sommighe heeten oock Caprifolium ende Mater sylua/ende Lilium inter spinas.

Maetsoen.

Geyteblat is een gewas dat crijcht veel langhe dunne roedekens oft stelen gelijck als draeyen / ende die winden haer allesins om ghelijck als Hoppe/ende si sijn op beyde syden becleedt met bladeren/die sijn op deen syde gruen/ende op dander syde graw oft grijs. Ende de onderste bladeren sijn eens deels den Veyle ghelijck/ende sij sijn inde middel ghecloven ghelijck eenen nauel. De opperste bladeren sijn den Wilge bladeren ghelijck/maer dese sijn teerder ende breeder. Int sop van de gheerdeken wassen schoon welriekende lieflijcke witte bloemen / die sijn ront eer sij haer ontpluycken/en den bloeyfel van Boonen niet seer onghelijck. Elck bloeme besonder/als sij opgaet/so deylt sij haer seluen in twee deelen/ende is achter om gecrompt ghelijck een scherpe spore. Ut dese bloemen comen druyskens die sijn eerst groen/daerna als sij rijp sijn/so worden sij root/ghelijck als men aen den Aron sien mach / maer dese sijn cleynder. Sijn wortel is houdtachtich/en binnen wit/en sij cruypt inden grondt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit mammekenscruyt vindt men gemeynlick in dicke bossen daer ha selaers wassen/en aen de hagen/het clauwier allesins aen/ende tclimpt soo

C so opwaerts. Sommighe plantent Periclymenos. Mammekenscruyt
oock inde hounen.

Den tijt.

Dit Gheytenblat bloeyt in Junio
ende Julio.

Natuere ende complexie.

Dit ghewas is werm ende droo-
ghe van natuere/ also men dat lichte-
lick mercken mach aen synen smaect/
want hi is scherp op de tonghe/ ende
sonderlinghe de bladeren.

Cracht ende werckinge.

D e besien van Mammekenscruyt
vergadert men als si rijp sijn/ en men
droochtse inde lomber/ en een drach-
ma van desen veertich dagen veruol
gens in wijn gedroncken/ die maken
de milte cleyne/ ende sij verteeren die.
Sij sijn oock goet teghen vermoedt-
heyt. In deser manieren vseertmense
oock voor de gene die kichen ende ee-
nen corten adem hebben. Item tegen
den hick. Si lossen de vrine met sul-
fer cracht/ dat op den seften dach tbloet na de vrine volcht. Sij vorde-
ren ooc den arbeyt oft geboorte. Desgelijcke cracht ende operatie hebben
de bladeren oock. Nochtans als men seuenendertich dagen lanc van de
sen bladeren drinckt/ oft dwater daer de bladeren in gesoden sijn/ so ma-
ken sij den mensch onvruchtbaer. Dese bladeren verwerpen tgeheel lijf/
als sij in olie ghesoden sijn/ ende dat hem een mensch daarmede salft. Dit
cruyt droocht seer/ ende het heylt ende gheneest die vochtighe onsuuer
wonden/ vlcere/ cleyne poctkens/ ende alderhande plecken ende smetten
die een mensch in sijn aensicht ende ouer al sijn lijf hebben mach.

Van Terwe.

Cap. CCLI.

Den naem.

21 **T** erwe oft Weyte heet men in Griecx Pyros/ en in Latijn
Triticū/ en dien naem blijft noch inde Apoteke dnerede.

Geslecht.

M en vint drierley geslecht van Terwe. Deerste heet
men in Latijn Robus/ en in Duytsch Weyte oft Terwe.
Dat tweede heet men in Latijn Trimestre/ om des wille dattet in sommi-
ghe plaetsen in drij maenden opwaest ende rijp wordt. Maer dat en can
hier

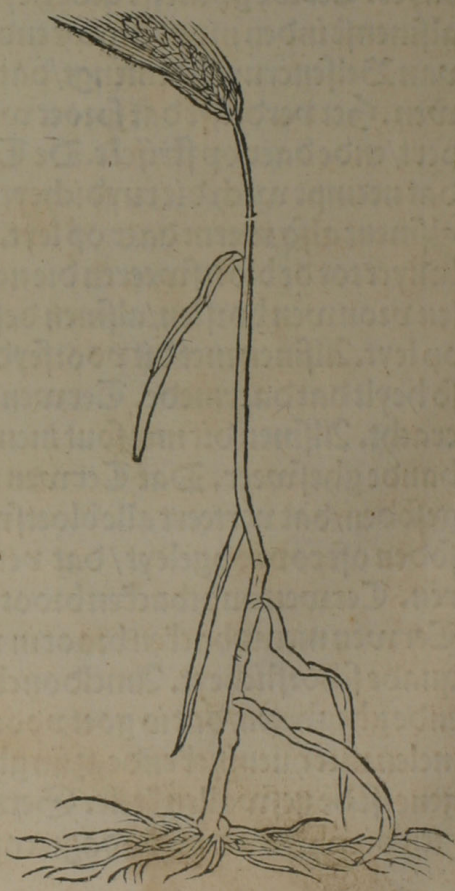
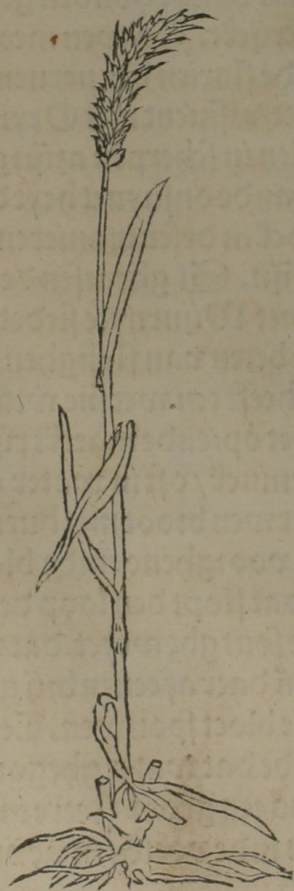
B hier telandeniet sijn / wāt de Terwe wort hier in de Meerte gesaeyt / ende in de vijfste maent daerna / dat is in Julio / wort sij eerst gemaeyt. In Duytsch heet men dit tweede gheslecht van Terwe Amelcoren / daerom me dat men den Ameldonck oft stüßel daer asmaect. Dat derde geslechte heeft langhe row vlimmen / ende dat heet men Roomsche Weyte / oft Roomsche Terwe.

Gaetsoen.

Dat eerste geslecht van Terwe heeft eenen halm die is hooger oft langer dan de Gerste. Elcken halm heeft drij cnoopen / ende elcken cnoop is becleedt met een smal lancck gerffcken oft bladen / alsoo dat die hole halmen door de bladeren wt sluypen. Die aren staen hooghe ende verre wt de bladeren / ende elck are heeft veel corenkens oft greynkens / sommighe sestig / sommighe seuentich / meer oft min / en die staen sonder ordinancie oft regel dick bij malcander. Dat tweede geslechte van Terwe / te weten dat Amelcoren / dat heeft halmen / cnoopen / ende greynen ghelijck de ghe meyn Terwe / wtgescheyden dat de aren veel langher vlimmen hebben ghelijck de Gerste / en die sijn in ordinancie met twee regelen besedt. De corenkens oft greynkens liggen in velkens oft huyskens besloten ghelijck als Spelte. De Roomsche Weyte heeft sulcken halmē gelijc als de voorgaende Terwe / mer elck vā desen halmē heeft vier cnoopē oft ledē. Sijn

Tritici primum genus. Terwe.

Tritici tertiū genus. Roomsche Terwe.

aren

Daren sijn veel rouwer dan deerste geslechte/ende oock meer te samen ghesdronghen ende ronder dan dandere.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat eerste ende dat tweede gheslecht van Terwe wast schier oueral. Maer dat derde wort op veel ackers gesaeyt in Elsaten/ en ontrent Tusinghen/bouen int landt.

Den tijt.

Dat eerste geslechte is een wintercoren / want dese Terwe saeyt men voor den winter/ende sij mach oock wel coude verdragen. Si bloeyt in Junio ontrent S. Jans Baptisten dach/ghelijck als oock die twee ander gheslechten/maer in Julio dan doet men se inde schuere.

Natuer ende complexie.

Als men Terwe ghelijck als een medicine vseert/ende van buyten op des menschen lijf app'iceert/so is sij werm inden eersten graet/nochtans en heeft sij gheen cracht om merckelick vochtich te maken / noch om verdroogen. Den Ameldonck die men van de Terwe maect/is wat couder ende droogher dan de Terwe van haer seluen.

Cracht ende werckinge.

Als de Terwe volcomen ende rijp is / so maect men daer af schoon/edel/crachtich/wel smakende broot. Maer als sij noch heel row ende onrijp is/ende men daer broot af backt/soo wassen daer af wormen inden buyck. Terwe gheneest ende heylet tghene dat vande honden gebeten is/als men se inden mont knowt ende daer op strijckt. Terwen meel met sap van Belsencruyt ghemengt/dat is goet tot de fluxien der neruen oft zenuwen. Het verdrijft dat sproet wten aensichte/als ment met Crymeli temper/ende daer op strijckt. De Terwe semelen in scherpen azijn gesoden/
S dat neemt wech die ruydicheyt / en alderhande onsuuerheyt des lijfs/als ment also werm daer op leyt. Si sijn oock in deser manieren goet gebruyct tot de bloetsweeren die noch nieuw sijn. Si ghenesen de geswollen vrouwen borsten/als men dese semelen met Wijnruyte siedet/ en daer op leyt. Als men met dit voorsejde water de beten van slanghen wascht/so heylt dat daer mede. Terwen heef deech heeft een werme wttreckende cracht. Als men dit met sout mengt/so doet op/ende maect rijp alderhande ghesweer. Dat Terwen meel in hueninck / oft in water ende olie gesoden/dat verteert alle bloetsweeren. Terwen broot met hueninck gesoden oft row opgeleyt / dat vermorwt de voorghenoemde bloetsweeren. Terwen oudtbacken broot ghegeten/dat stopt den loop des buyck. Terwen nieuwbaken broot in water ende sout gheweyct/dat verdrijft quade schorfticheyt. Ameldonck gesoden/en daer afeenen bruy ghemaect ende ghegheten/dat is goet voor de gene die bloet spouwen. Terwen semelen met hueninck ende azijn ghesoden/ende dat water ghegorgelt/dat geneest de geswollen keele. Sertus Popeius een groot Heere in Spaengien die ghenas dat Podagra oft Fleercijn inde voeten in voorleden tijden

den op dese maniere/ Si ginck tot ouer sijn knyen inde Terwe sitten / die droochde sijn voeten in sulcker maniere / dat hij de pijn wonderlijcken quijt werdt. Terwen cas in water gesoden / dat is goet tot de geschoort- heyt / als men dat daer op leyt.

Van Fonteyncruyt.

Cap. CCLII.

Den naem.

A Fonteyncruyt oft Saetcruyt dat heetmen in Griecx Po- tamogeiton en Stachyites / ende in Latijn Fontalis en- de Potamogeton / om des wille dattet geerne in dwater wast. Men heetet oock Spicata / om dat sijn bloeme en- de saet ghesaetsoneert is ghelijck een are.

Saetsoen.

Fontalis.

Fonteyncruyt.

Dat Fonteyncruyt heeft eenen ron- den langhen steel / hebbende veel knoo- pen en ledekens / en daerwt wassen tee- der tacckens / die sijn met gruen blade- ren becleedt / die ghelijcken den blade- ren van roode Beete / oft in alle manie- ren sijn sij gelijck dat loof / dwelck men inder Apoteken heetet Folium Indi / en sij swemmen een luttel bouen dwa- ter. Sijn bloemen sijn lijfverwich in maniere van aren / ghelijck als men siet **B** aen de groote Wechbreede / en als die afvallen / soo worden dat cleyn ronde croppekens / daerinne leyt herdt saet be- sloten.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wort gheuonden in stille wateren ende inde grachten.

Den tijt.

In Julio leuert dit cruyt sijn aren met de lijfverwige bloemē / en voorts daerna sijn saet.

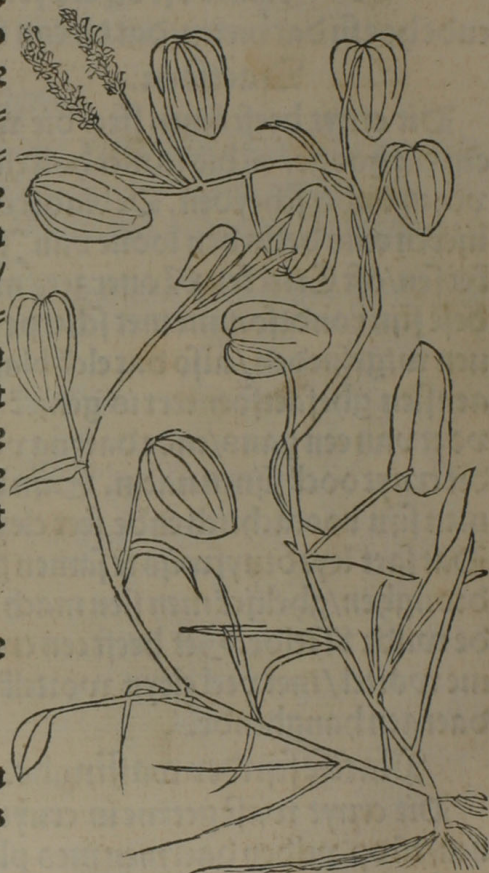
Natuur ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere / ende het droocht / also men dat lichtelic mercken mach aen sijnen sinaeck.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt treckt te samen / ende het verkoelt ghelijck dat Wechgras. Daeromme so heylet die heete / vuyl / loopende / ende voorts etende vlcen- ren / als men dat daer op leyt. Dit cruyt ghedroocht ende in wijn ghesoden

J ende

Ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / ende het stopt den loop des buycks. In summa / dit cruyt heeft seer sulcken operatie ghelijck dat Wechgras / alsoo wij dat wijt ende breedt in sijn Capittel verclaert hebben / daeromme so waert noodeloos sulcks hier wederom te verhalen. Ende wt de operatiën ende virtuyten die wij hier gheallegeert hebben / mach men oock lichtelijck alle dandere verstaen.

Van Gansenvoet. Cap. CCLIII.

Den naem.

Ansenvoet heeft sijnen naem daerom also / want sijn bladeren sijn gheformeert ghelijck voeten van gansen. Dit gewas heetmen oock Verckensdoot / om des wille dat de verckenen steruen als sij van dit cruyt ghegheten hebben. Maer oft dit cruyt in ouden tijden bekent heeft gheweest / ende hoe sij dat hieten / dat en can ick nu niet weten.

Laetsoen.

Dit cruyt heeft eenen steel die wast een elle hooge / en die is met holkele oft voren onderscheyden. De bladeren gelijcken eens deels den loone van Jodekeren / oft Criecken vā ouer zee / maer dese sijn rondsomme met scherpe keruen wtgesneden / also dat elck blat int aensien ghesaetsoeneert is gelijck den voet van een gans / ende daerna voert dit cruyt oock sijnen naem. Sijn bloemen sijn rootachtich ende seer cleyn. Dat saet leyt druyswijs te samen ghedronghen / ghelijck men sien mach aen de wilde Melde. Het heeft een crome wortel / met veel cleyn wortelkens daeraen hanghende.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in cruythouen / en op velden daermen mes plach op te voeren.

Den tijt.

Gansenvoet bloeyt meest in Junio / ende leuert daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt inden tweeden graedt / sonder eenich twijfel / ghelijck de Nachtschade.

Pes anserinus. Gansenvoet.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

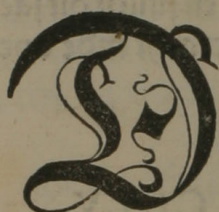
Gansenvoet is den verckenen een schadelick ende doodelick cruyt/also wij hier bouen verclaert hebben/want als een soch oft vercken van dit cruyt etet/so moet steruē. In eens menschen lijf heuet sulcken cracht ende operatie ghelijck als de hof Nachtschade/daer wij afscrijuen sulen alst pas geeft. Ende het en is geen wonder/dat een cruyt de beesten doodet/ende den menschen niet/want daer sijn oock sommighe cruyden die dooden eenen mensch/ghelijck als Viescruyt ende wilde venijnighe Peterselie/ende nochtans en dooden sij de quackelen en spreuen niet/ende haer spijse oock/alsoo Galenus tot veel plaetsen claerlick daer afscrijft/ende die daghelijcsche experientie dat leerende is.

Van vreembde Peterselie.

Cap. CCLIIII.

Den naem.

A

At cruyt/dwelck wij hier vreembde Peterselie noemen/dat heetmen bijna in alle Apoteken Amomum/mer niet sonder groot erruer. Want sijn gedaente oft saetsoen en accordeert gees sins met dat ghene dat

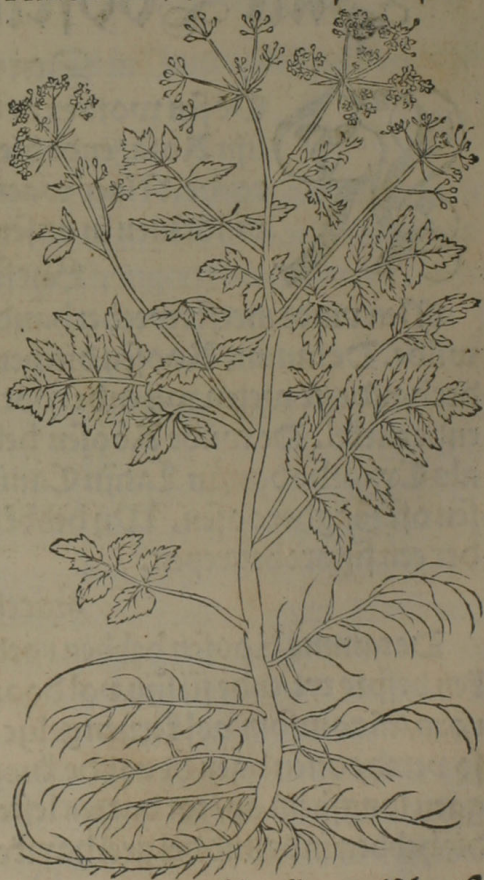
Amomum. Vreembde Peterselie.

Dioscorides/ende meer andere oude meesters van Amomum scrijuen/maer wel veel meer met dat cruyt/dwelck sij Petroselinon heeten/ende Apium sativum/dat is steen Eppe/also wi daer af breedt gescreuē hebben in onsen Latijnschen Herbario.

B

Saetsoen.

De vreembde Peterselie is der ghemeyne Peterselie seer ghelijck van stelen/opperste bladeren ende bloemen. Mer sijn onderste bladeren sijn ringsomme gekertelt ghelijck dat loof van groote Eppe/ende sij sijn dien oock wat gelijc/maer sij sijn langer/sinael der/en scherper toegaende. Sijn saet is den Ammey sade so ghelijck/dat mensse nauwelick onderkennen en can. Nochtans is tsaet van desen cruyde stercker van rucke ende scherp/ende het rieckt bijna ghelijck specerie.

J ij Plaetse

Van Vreembde Peterselie. Cap. CCLIII.

E Plaetse haerder wassinge.

Dese vreembde Peterselie en wast hier te lande niet vā selfs/maer men moetse inde houe planten ende opbrengen. De beste Peterselie wast in Macedonien/op hooghe steenrootsen.

Den tijt.

De vreembde Peterselie bloeyt in Augusto/en leuert daerna sijn saet/dwelck men saeyt om wederom Peterselie te hebben.

Natuer ende complexie.

Dese vreembde Peterselie is warm ende drooge inden derden graet/soo men dat claerlick mercken mach aen sijnen smaect/die is scherp op de tonghe ende bitter.

Cracht ende operatie.

D Dat saet van desen cruyde wort meest ghebruyct/ende dit lost de vrine/ende het brengt den vrouwe haer maentstonde/alsment in water oft in wijn siedet/ende dan ghedroncken. Het is goet tot dat opworpen ende criemsel der maghe/item tot pijn oft weedom der nieren ende blasen/alsment vseert als vore. De vrouwen die bevrucht sijn en sullen dit saet niet innemen. Dat cruyt ende de wortel hebben sulcken cracht ende operatie gelijck dat saet/maer sijn cracht en is niet so groot.

Van Roosen. Cap. CCLV.

Den naem.

A Roosen worden in Griecx gheheeten Rhodon/ende in Latijn Rosa/ende dien naem blijft noch inder Apoteken duerende. Maer waeromme dattet also in Griecx heetet/dat vindt men in onsen Latijnschen Herbario.

Gheslacht.

Men vindt meest tweederhande geslachten van Roosen/tamme ende wilde. De tamme Roosen diemen inde houe plant/die sijn oock tweederhande/te weten wit ende root/ende die sijn oock tweederley/dubbel ende enckel. De wilde Roosen hebben oock in Griecx besondere namen/
Vals Cynorhodon/in Latijn Canina rosa/ende hier te lande Heyderoozen oft Hagheroosen. Wij hebbē dat saetsoen van beyde geslachten onder een figure begrepen.

Saetsoen.

De tamme Roosen hebben roeden oft tacken/die sijn met bruyne plecken bespraeyt/ende sij sijn vol doornen. De bladeren sijn swertgruen/en row/en rontsom vol keruen gelijc een sage. Te voren ende eer si bloeyen/so verthoonen haer de ronde knoppen/in maniere van siolen/ende die gaen langsaem op/tot dat ten lesten die gantse Roosen daerwt sluypen/die hebben inde middel geel hayzkens/ende daer op cleyn bollekens/ende dat is

E dat is dat recht bloeyfel. Sij hebben een hondtachtighe wortel. De wilde Roosen sijn den tammen Roosen ghelijck van geerden/ tacken en bladeren. Maer sijn bloemē oft Roosen die sijn al enckel oft onghenvult. Na dat dese Roosen afgeuallen sijn/so brengen sij ronde/ langachtighe vruchten voort/ die sijn eerst gruen/ en daerna schoon root. Men dese wilde Roosen wast oock een gehayrt gewas/ dwelck sommige slaepappelen noemē/ ende inder Apoteken gebruycken sij dat voor Bedagar/ alsoo in Arabisch gheheeten/ maer niet sonder erruer.

Plaetse haerder wassinghe.

D De tamme Roosen wassen oueral inde hoven/ want daer plandtmen se. De wilde vindtmen hier en daer opt veldt/ ende aen de haghen.

Den tijt.

De Roosen sijn de leste bloemē onder de ghene die inde Lenten wt comen/ ende sij vergaen oock haest. Si bloeyen in Junio/ en dan behoortmen se te lesen.

Natuer ende complexie.

De Roosen hebben een ghemengde substantie/ want haer substantie is eens deels waterachtich ende werm/ ende eens deels oock adstringerende oft te samē treckende. Dat bloeyfel adstringeert meer dan de Roosen/ ende daerom so drooghet oock meer.

E

Die cracht ende operatie.

De Roosen vercoelen ende sij adstringeren/ en dat meest als sij drooghe sijn. Ter wijle dat de bladeren noch versch sijn/ soo salmen dat wit met een scheercken af snijden/ daerna salmen dat ander inde lomber in eenen mortier stooten/ tot dattet sap dat daer wt gaet dick wordt/ ende dat salmen bewaren om daghelics te ghebruycken. Men mach die bladeren oock inde lomber droogen/ maer men moet se dickwils keeren/ dat se niet verdoft oft schimmelich en worden. Alsmen die ghedroochde Roosen in wijn siedet/ ende die dan wt perst/ so is dat sap goet tot pijnē int hooft/ ende weedom der oogen/ en ooren/ van tandvreesch/ des fondaments/ der dermen/ ende der vrouwelickheyt/ alsment met een veedercken strijct/ oft inden mont houdt/ oft daerin gedaē als een clysterie. Alsmen de Roosen aldus siedet/ en niet wt en perst/ en appliceert/ so lesschen sij de hitte en

J iij den

I den brandt der leuer/oft der milte/ende sij verteeren die ouertollige vochticheyt der mage/ende sij genesen dat wildt vier. Die Roosen gedroocht ende ghepuluerizeert/die heylen de wonden/als ment daerin stroyt. Dat geel vande Roosen gedroocht/ende in vochtich tantvleesch gedaen / dat droocht dat crachtelijcken seer. De knoppen gedroocht ende ghepuluerizeert/en in rooden wijn gedroncken/die stoppen den loop des buycks/en dat bloetspouwen. De Roosen geappliqueert/maken den mensch slapende. In wijn oft water gesoden ende gedroncken/so stoppen sij der vrouwen maentstonde/ende sonderlinge den witten vloet/en dat bloetspouwen. Roosensuycker conforteert de mage/ende de leuer/ende het is goet tot heete febres oft cortse. De wilde Roosen gedroocht ende gepuluerizeert/ende met Beeren smout ghemengt/dat is goet teghen wtvallinghe des hayrs/daermede bestreken. De vruchten van Roosen/ende die ghehayrde slaepappelen ghedroocht ende gepuluerizeert / ende gedroncken/dat lost de vrine/ende den steen inde lendenen.

Van Radij.

Cap. CCLVI.

Den naem.

Aldijs oft Redick wort in Griec gheheeten Rhaphanos ende Rhaphanis/en in Latijn Raphanus/Radix en Radicula. Maer waerom dat den Radij dese namen heeft dat suldi in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Gheslacht.

Den Radij is tweederhande/tam ende wildt. Den tammen heet in der Apoteker Raphanus minor/ende desen is oock tweederhande/want sommige van dien hebben ronde wortelen ghelijck als Stoppelrapen. Ende som hebben sij seer lange wortelen/somtijts bijcans een elle lanck/en die sijn sueter van smake dan de ronde/en dit sijn onse gemeyn Radijsen. Anders so sijn sij malcanderen gelijk. Den wilden Radij heet in Latijn Armoracia/en in Duytsch Meerradij / in der Apoteker Radix en Raphanus maior/om des wille dat hi seer breede en groote bladeren heeft/oft daeromme dat hij scherper van smake is dan den tammen.

Haetsoen.

Den tammen Radij en heeft niet meer dan eenen stam oft steel/gelijck een boomken/hebbende veel tacken/die dragen bladeren/die gelijcken den Rapenlooue niet qualick/ende si sijn doorhackelt/ende rontomme gekerfelt met rouwe hoecken. Si heeft sneewitte bloemen / dat worden hole ronde hawkens/die gaen vore scherp toe / en binnē sijn sij gevult met geel bruyen rondt saet. De wortel is ront oft lanck gelijck Rapen. De Meerradij heeft dicke stelen/somtijts bijcans twee ellen lanck en gerondeert. Als sijn bladeren volwassen sijn/dan gelijcken sij den bladeren van Pepercruyt niet qualick/nochtans sijnse groter ende breeder/rontomme gekerfelt

Van Radijs.

Raphanus sativus. Radijs.

Cap. CCLVI.

Raphanus sylvestris. Meerradijs.

Eghekerft ghelijck een zaghe. Int sop van ſijn ſtelen comen dicke opgehoopte ſchuetkens / met ſeer cleyn knoppkens / die ontpluycken haer / ende het worden cleyn witte bloemkens / en als deſe wederom afvallen / ſoo waſſen daer ſeer cleyn hawtens na / niet veel grooter dan men ſiet aen Beſſemcruyt. Die wortel is ſmal en lanc / ſmakende ſeer ſcherp op de tonge.

Plaetſe haerder waſſinge.

Men plant den tammen Radijs inde houen / maer hij wil vette eerde hebben. Den Meerradijs waſt ſomtjits van ſelfs inde beemden. Men ſetten oock inde houen / ende dien is wat ſueter ende beter / om des wille dat hi geoeffent is.

Den tijt.

De Radijsen mueghen wel coudelijden / daerom ſo mach menſe tot allen tijden vergaderen. Si bloeyen in Junio.

Natuer ende complexie.

Den tammen Radijs is werm inden derden graedt / ende drooge inden tweeden. Den Meerradijs is crachtiger in beyde de graden. Endetſaet is veel crachtigher dan dat cruyt.

Cracht ende operatie.

Den tammen Radijs genereert winden. Hij is wat ſmakelick inden mondt / maer hi is der magen ſchadelick. Si doet rupſen / en hi worpt de

I iij mage

Edemaghe op/ ende hij lost de vrïne. Hij maect weck inden buyck. Als hi na den eten inghenomen wordt/ so helpt hij der spijse dat sij haer dige reert in die leden. Voor den eten inghenomen wesende/ is hij goet voor de ghene die braken ende ouergheuen willen. Hij maect scherpe sinnen. Als hij in water ghesoden is/ ende hueninck daer toe ghedaen wordt/ so is hij goet teghen den ouden langduerenden hoest/ hij deylt en doet schey den de taey slijmicheyt/ die haer ontrent de borst vergadert heeft/ sommi ghe daghen lanck daer afghedroncken. De schellen van Radijs gestooten/ ende met Crymeli ingenomen/ dat maect spouwen ende braken. Hij is goet voor de ghene die dwater laden. Hij is goet den ghenen die sieck sijn inde milte/ als hij daer op gheleyt wordt. Met hueninck ghemengt wesende/ so gheneest hi de inetende vlcera tien. Si is oock goet tottet ghe ne dat blaw gheslaghen is/ want hij verteert dat ondergeronnen bloet. Si is oock goet den genen die van naterē gesteken sijn. Hij doet dat hayr wassen. Met Ratten oft peersche Corenbloemen meel ghemengt wesende/ verdrijft hij alderhande smetten ende plecken wten aensichte. Hij is goet den genen die doodelijcke venijnige campernoelien gegeten hebben.

FRadijs saet maect den mensch spouwen/ en het lost de vrïne. Met azijn gedroncken wesende/ so maket de milte cleynder. Als dat saet in Crymel gesoden is/ so ist goet datment gorgelē/ want het geneest de sweeringhen inden hals. Den Radijs is swaer om verteeren/ daeromme so erreren si seere/ die tsauonts na den eten Radijs innemē/ om de digestie te stercken/ want hi belettet meer/ ende hij is een oor saken dat de spijse niet verteert en wort. Den Radijs in water gesoden/ en dat smorgens nuchteren ghe droncken/ dat breekt den steen/ en lost en drijft dien wte. Dat saet van Ra dijs gedroocht/ en met hueninck gemengt/ dat is goet tegen tvenijn. Als men Radijs op eenen scorpioen leyt/ so sterft hi. Den Radijs verdrijft de swerte plecken en smetten die een mensch aen sijn lijf heeft/ als men se daer mede wrijft. Meerradijs lost de vrine seere. Anders so wort hi seer in de spijse geveert in sommighe landen/ want men siedet hem met hinnen ende met ander vleesch. Men plach oock de voorseyde Meerradijs wortel in cleyne stucken te snijden/ ende te stooten/ ende met sout ende met azijn te bereyden/ makende daer afeen sausse tot visch ende vleesch.

Van Aelbesien.

Cap. CCLVII.

Den naem.

A

Aelbesyen noempt men oock S. Jans besykens oft druyskens/ want ontrent S. Jans Baptisten dach so worden sij rijp. In der Apoteken hebben sij eenen Arabi schen naem/ en men heet se Ribes. Maer oft de Griecsche meesters in voorleden tijden dit ghewas kenden/ dat en is mij noch niet kenlick. **Maetsoen.**

Aelbesyen dat is eenen struyck/ die heeft veel bruyn tacckens/ ende sij en heb-

Van Aelbesien.

Cap. CCLVII.

Ribes.

Aelbesien.

Ven hebben geen doornen. Sijn bladeren ghelijcken den looue van cleyn druyskens. De bloemē sijn bleeckgeel/ ende elck bloemken heeft vijf bladerkens merckelick onderscheyden. Sijn vruchten dat sijn cleyn besykens / die sijn eerst gruen / ende als sijn rijp worden / so worden sijn gheheel root / ende sijn hanghen aen seer langhe steeltkens nederwaert.

Plaetse daert wast.

En sedt desen struyck oueral inde hoven / niet alleen om profijt daerastē hebben / maer oock tot een cyragie.

Den tijt.

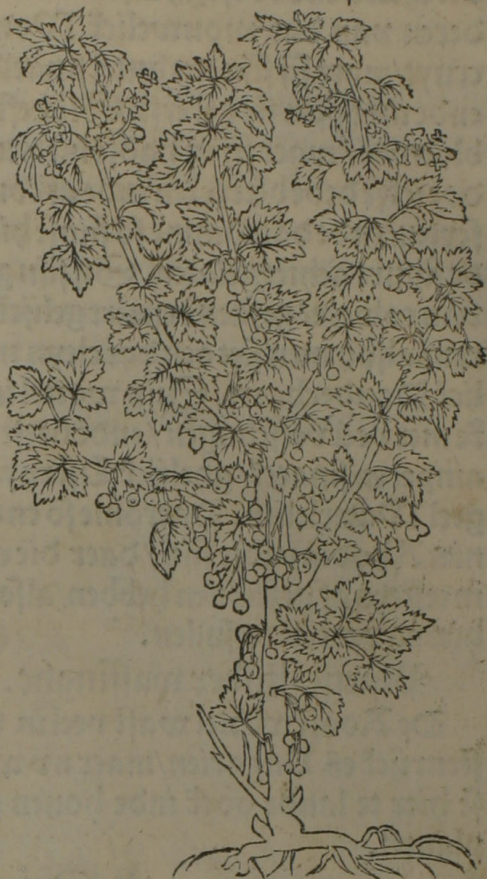
Desen struyck leuert sijn bloemen in den Mey / en de vruchten ontrent S. Jans Baptisten dach / alsoo wij hier vore gheseyt hebben / ende in Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is coudt ende drooge inden tweeden graet / want het treckt seer tsamen.

Cracht ende werckinge.

Daelbesien vercoelen een heete maghe / sijn verslaen den dorst / ende sonderlinge als een mensch de cortse oft febres heeft. Sijn verdriuen de walginghe / ende sijn brenghen wederom appetijt om eten. Sijn stoppen alderhande loop des buycr / ende dat roode melizoen. Dese besykens conforte ren de maghe / ende sijn sijn goet teghen dat spourwen ende ouergheuen. Sijn maken oock dat de scherpe galle den dermen gheen schade oft letsel en brengt. Sijn blusschen de ouertollighe hitte die int bloet is. Daerom salmen haer sap wel te rade houden ende bewaren / ende met suycer bereyden / op datmen dat gantse iaer dore sijns ghenieten mach / gelijck als die Apotekers doen.

Van Roosewortel.

Cap. CCLVIII.

Den naem.

De Roosewortel mach in Latijn gheheeten worden Radix rosata. Si en wort inder Apoteken niet ghebruyct. Daerom heet sijn Roosewortel / want als men de wortel in stucken wrijft oft stootet / so rieckt sijn als een Roose.

Maetsoen.

Roosewortel crijcht veel stelē / die sijn met vette bladerē op beyde sijde verchiert /

Verchiert/ende dese ghelijcken den bladeren van dat vrouwelick Wonden cruyt/maer sij sijn een luttel smaelder/ende int opperste gekerft. Si heeft ooc bloemen/maer sij en hadse niet ter tijt doe ick se dede betrecken ende af conterseyten/ende daeromme so sijnse hier in de figure achtergelaten. Sij sijn gheel van coluere/ gefaetsoneert gelijck sterren/ alsoo men siet aen dat cleyn manlick Donderbaert. Sijn wortel is dicke met veel veeselingen/ ende heeft eenē amperen sinaeck/ ghelijck Liscruyt oft geel Waterlelien. Daerōme so en cant niet Rhodia radix sijn/ daer die oude meesters af gescreuen hebben/also wij hierna verclaren sullen.

Radix rosata. Roosewortel.

C Plaetse sijnder wassinghe.

De Roosewortel wast veel in Oostenrijck en Ungariën/maer nu wortse hier te lande oock inde hoven gheplantet.

Den tijt.

De Roosewortel bloeyt vroech inden Mey. Maer de wortele graeft men wt teghen den Herst.

Natuere ende complexie.

De Roosewortel/ also wij voormaels gheseyt hebben/ die is amper/ ende daerom so moet sij cout ende drooge sijn van natuere. Daeromme so en can sij niet ghenoept worden Radix Rhodia/ want alsoo Galenus scrijft/ die is werm inden tweeden graedt/ ende subtiyl van substantie. Ende de onse heeft een groue eerdachtighe substantie/ ghemerct dat sij amper is van smake.

D Cracht ende operatie.

De Roosewortel oft Rhodia radix daer die oude meesters af scrijue/ die verteert ende deylt/ ende sij beneempt de pine en weedom des hoofts/ als men se met olie van Roosen menghet/ ende stootet/ ende op dat voorhoofd ende slaep vanden hoofde gheappliqueert/ alsoo Dioscorides dat verclaert. Onse Rosata radix oft Roosewortel stopt der vrouwen siekte/ sij doet dat geswel verdwijnen/ sij doet de hitte vergaen/ ende in summa sij heeft bijna alle alsulcke operatien ghelijck geel Lis wortel/ daer wi int vierde Capittel af gescreuen hebben.

Van Ma

Van Mageleyne.

Cap. CCLIX.

Den naem.

A Mageleyne wort in Griecx gheheeten Sampsychon / ende Amaracon / ende in Latijn Maiorana / ende Amaracus. Inder Apoteken bliuet Maiorana heetende.

Haetsoen.

Mageleyne is een teeder cruydeken met veel bruyn tacckens / het heeft cleyn teeder bladerkens / niet veel breeder dan een pennincskens van negen mijten / ende si sijn doncker aschverwich gruen / saecht en weeck / ende sij hebben eenen seer lieflijc ken rueck. Tusschen de bladerkens bouen aen de tacckens en steelkens wassen cleyn witte bloemkens / ende als die afvallen / so leueret seer cleyn bruyn sadeken in ronde cleyne bollekens. Sijn wortel is houdtachtich ende swertachtich / met veel veeselen.

Sampsychon. Mageleyne.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Men sedt de Mageleyne oueral in teylen / en sij wil lomber hebben / ende dickwils begoten worden / daertoe so wil sij ghemest worden.

Den tijt.

Mageleyne is een recht somercruyt / het en mach geen coude liden. En daeromme so sedtment in werm kelders als den winter comt. Het bloeyt de gantsen somer lanck.

Die natuer ende complexie.

Mageleyne is werm ende drooghe inden derden graet / ende sij is van subtijle substancie.

C

Die cracht ende operatie.

Mageleyn cruyt in witten wijn ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor de ghene die beghinnen dwater te laden. Alsment in deser manieren ghebruycket / soo lossen de vrjne / ende het versueter dat criemsel int lijf. Dat cruyt van de Mageleyne ghedroocht ende ghepulueriseert / ende met hueninck ghemengt ende gheappliceert / dat verteert dat gheronnen bloedt / ligghende onder blaw gheslaghen vleesch. Een suppositorie van Mageleyne ghemaect / ende inder vrouwen schamelheyt gedaen / dat brengt den vrouwen haer cranchtheyt. Mageleyne
met

D met sout en azijn gemengt ende geapplianceert / dat is goet voor de gene die van scorpioenen gesteken sijn. Een plaester gemaect van was ende Nageleyne / die brengt de ontselde leden wederom op haer plaetse / als men se daer op leyt. In deser manieren gebruyckt wesende / so verteert sij alderley geswel dat van coude comt. Nageleyne maect den mensche niesende / als men se inden nuese neemt. Als men tsap van Nageleyne door den nuese inneemt / so suyvert sij de hersenen. Als men op de tonghe strijct / so maket den mensch wederom sprekende / ende het conforteert de hersenen ende de memorie.

Van Sanickel.

Cap. CCLX.

Den naem.

A

Sanickel heet na dat Latijnsch woordeken Sanicula / en het heet also om dattet groote cracht en virtuyt heeft om wonden te heylen. Sommighe heetent Diapensia / maect bi wat redenē dat en weet ick niet. Hoe die oude meesters dit cruyt in voorleden tijden hieten / dat en weet ick niet. Ick dencke dat sijt niet ghekendt en hebben / noch yet daer af gheschreuen en hebben.

Sanicula mas.
Sanickel manneten.

Sanicula foemina.
Sanickel wijfken.

Gheslecht.

B

Geslecht.

Men vindt tweederhande Senickel/manneken ende wuſſen. Dat manneken is tghene datmen Senickel heetet / ende alleman wel bekendt is. Dat wuſſen wort van ſommigen voor cleyn Meesterwortel ghehouden / maer ſij dolen / want het en is inde bladeren noch inde wortel niet euen ſcherp van ſmaek / dan dattet alleen wat bitter is / ende het treect te ſamen ghelijck dat manneken. Dat onderscheedt dat in deſe twee cruyden meer is / dat ſullen wij hierna verclaren.

Haetſoen.

Senickel manneken heeft bladeren ghelijck Wijngaert bladeren / oft gelijck de bladeren van Waterhanenvoet / ende elck bladt ſtaet op eenen bruynen ſteel / ende is gedeylt in vijf deelen / ende wederomme elck deel in twee / ende ſij ſijn ſchoon gruen van coluer / ende glat oft effen. In elck blat is een bruyn plecken / ten eynde daert hem deylt. Midden wt dat **C** ſtocken compt eenen dunnen bieſachtighen ſteel / die is bijcans een elle lanc / ſonder knoopen oft leden / ende bouen int ſop van dien ſteel waſſen cleyn witte bloemkens / die ſtaen ſeer dick bij een. Ende als die afvallen / ſo worden dat cleyn bollekens gelijck cleyn Cliffen. Sijn wortel is buyten ſwert / ende ſi heeft veel veesen gelijck Heylichker ſtercruyt / ende ſi is binnen wit / hebbende eenen amperen ende bitteren ſmaeck. Dat wuſſen is dmanneken gelijck van bladeren / maer ſij en ſijn niet ſo gruen / ende ſij en hebben geen bruyn plecken. Sijn ſtelen hebben leden ende knoopen / daerwt ſluypen bloemen / die ſijn wit van coluere / ende grooter dan de bloemen van dmanneken. Als die afvallen / ſo compt daer lancachtich ſaet / hebbende veel ſtreepkens ende vorckens. Sijn wortel is wit.

Plaetſe haerder waſſinghe.

Beyde deſe gheslechten van Sanickele waſſen gheerne op hooge berghen ende in boſſchen.

Den tijt.

D Demanlijcke Senickele bloeyt inden Mey en in Junio / ende ſo oock dat wuſſen. Ende in dien tijt machmenſe vergaderen.

Natuere ende complexie.

Beyde de Senickelen ſijn werm ende drooghe inden tweeden graet.

Cracht ende operatie.

Senickel is een vermaert ende crachtich cruyt om alderhande wonden te heylen. Alſinen dat ſap / dwelc wt de bladeren geperſt wort / drinct / ſo heylet ende geneſet wonderlijcken ſeere alderhande gequetſtheyt van binnen den liue. Dat cruyt gruen geſtooten oft geſoden en geapplianceert / daermede ſinct alle geſwel ende gheheuenheyt / het ſij inden menſche oft inde beesten. De bladeren ende de wortel van deſen cruyde met hueninck ende water geſoden ende ghedroncken / dat gheneest de ghequetſte longhen / ende oock alderhande ſweeringen des monts ende der crage / alſiment gorgelt. Sanickel in wijn oft water geſoden ende gedroncken /

K

dat

dat stopt dat bloetspouwen/het geneest dat roode melizoen/ ende die ge-
quetste nieren. In summa/ Senickel heeft alle de cracht ende operatie ge-
lijck de Walworstele/ daer wij int cclxvj. cap. af scrijuen sullen.

Van Spinagie.

Cap. CCLXI.

Den naem.

A

Spinagie en heeft in voorleden tijden den ouden meesters
niet bekennt geweest/ oft sij en hebben daeraf niet gescreuē/
dan alleen de leste Griecsche meesters/ die hebben van een
cruyt gescreuen geheeten Spanachia. Men heetet in La-
tijn Spinacea / en Spinaceum olus / ende in Arabische
sprake Hispanach/ dat is so veel geseyt/ als Spaensch cruyt/ bi auontue-
ren daerome dattet wt Spaengien eerst in ander landen gebracht heeft
geweeft. Den oorsprong van dander namen staen in onsen Latijnschen
Herbario int langhe verclaert.

Tsaetsoen.

Spinacea. Spinagie.

Spinagie heeft eenen ronden steel/
van onder op een luttel bruynroot / en
hi wast gemeynlick een elle lanck / som
tijts oock langher/ en hi is binnen hol/
ende dien wort eerst besedt met saechte
malsche ende drūpuntighe bladeren.
Daerna so worden dese bladeren den
Endiue bladeren ghelijck / ende opt
eynde ten stele waert sijn sij op beyde
sijden wtghesneden met twee langhe
B finale ooren. Tusschen de vlueghelen
vande stelen ende bladeren wast ste-
kende saet/ somtijts ses oft seuen bij een
ghedronghen/ ende elck sadeken beson-
der is een weynich breedt met twee
scherpe dorenkens. In tsop vande ste-
len wassen bloemen/ die staen druys-
wijs op een gehoopt. Sijn wortel is
lanck ende smal / met cleyn veeselfkens/
geel van coluere.

Plaetse sijnder wassinghe.

Spinagie en behoefst gheen sonder-
linghe eerde daermense saeye/ want si wast oueral/ ende men saeytse veel
tot behoef vander knecken gelijk de Beete.

Den tijt.

Spinagie wort tweemaal int iaer ghesaeyt / eens inde Lenten inden
Meerte/

E Meerte/ende eens in September / want hem en can gheen coude letten.
Na dat men se ghesaeyt heeft / soo comt sij op den seuensten dach wt. In
Junio ende Julio machmen sijn saet vergaderen.

Natuer ende complexie.

Spinagie is cout ende vochtich inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

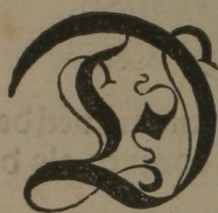
Spinagie maect weeck inden buyck / daerom so ist onder alle kuecken
cruyden bijna dbeste ende lieflickste voor de ghene die herdt sijn inden
buyck / ende niet wel ter cameren en connen gaen. De Spinagie voedet
badt dan de Melde. Nochtans so genereert sij windt / ende maect quade
digestie / ist datmen haer die ouertollighe vochticheyt niet en beneempt.
Dat sop daer Spinagie in ghesoden is / spuelst den buyck / en maect saech
ten camerganc / maer sij is quaet voor de maghe. Almen de bladeren
gruen stootet / ende die ghelijck een plaester ouer de hittighe mage leyt / so
benemen si de hitte. Anders heeft de Spinagie bijna alle de virtuyten en
operatien gelijk de Melde.

Van Melckweye.

Cap. CCLXII.

Den naem.

A

De cruyden die wij hier Melckweye heeten / die heetmen
in Griec ende Latijn Sonchi / ende Cicerbite / Lactucel
le / ende Lacterones. Den oorspronck van dese namen
staet inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslacht.

De Sonchi oft Lacteroenen sijn tweederhande / also die oude Mee-
sters dat claerlick beschriuen. Dat eerste geslecht is heel wildt / stekende
ende swert / ende dat heetmen in Duytsch Melckweye oft gansen Distel.

Dat ander is veel teerder / ende niet so swert / ende dit wort van Apu-
leio gheheeten Lactuca leporina / dat is te seggen / Hasenlattuwe. En-
de in Duytsch heetment Hasenhuys ende Hasenstruyck / om des wille
dat de hasen daer onder plegghen koelte te soecken.

B

Haetsoen.

Melckweye oft gansen Distel heeft eenen steel een elle lanck / gecantet /
binnen hol / bruynachtich / vol melcs / ende hi is becleedt met langhe Lat-
towbladeren / van aen sien ghelijck een tonghe / rontsomme doorsneden /
en met scherpe stekende puncten verchiert. Dese bladeren sijn op een sij-
de gruen / ende op dander sijde graw oft witachtich. Opt sop van de ste-
len staen geel dubbel gheuulde bloemen / ghesaetsoneert als sterren / en-
de dat wordt grijs hayrachtich saet / alsoo men aen de Cruyswortel siet /
ende die vliegghen met den winde wech. Sijn wortel is lanck ende smal /
ende geel / met seer veel veeselinghen. Hasenstruyck is met stelen / bloe-
men / hayrbollen / en wortel den voorgaenden cruyde gelijk. Maer sijn

K ij bladeren

Van Melckweye.
Sonchi. Melckweye.

Cap. CCLXII.
Lactuca leporina. Hasenlattouwe.

D bladeren en sijn niet gants/maer sij sijn diep doorsneden/ende in veel deelen gheclouen / ende sij en hebben oock niet soo scherpe doornen als de Melckweye oft gansen Distel.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde dese gheslechten van cruyden wassen oueral in vette hoven/ende sonderlinghe wassen sij geerne daer Wjngaert staet.

Den tijt.

De Melckweye ende Hasenstruyck bloeyen in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

D De complexie ende natuere van dese cruyden is ghemixtioneert van waterachtige ende van eerdsche substancie / die nochtans beyde een luttel coudt sijn. Sij trecken oock een weynich te samen. Ende als sij drooghe worden/so wordt haer substancie heel eerdtisch/ ende crijcht als dan een cleyn wermt.

Cracht ende werckinge.

Beyde dese gheslechten van cruyden verkoelen/ ende sij adstringeren een luttel/ende sij sijn goet voor een heete mage/en oock voor ander heete inflammatie ende gheswel / gruen ghestooten ende daerop gheleyt. Dat sap met enighen sope inghenomen / dat versueter dat enaghen inder maghe/ende vermeerdert dat melck. Wille in dit sap nat gemaect / ende op dat

E dat fondament geleyt / oft inde vrouwelickheyt gedaen / dat versuertet en vercoelt die ouertollige hitte derseluer leden. Dat cruyt en desgelijck ooc de wortel / is goet voor de gene die van scorpioenen gebeten sijn / alsment daerop leyt. Dat melck dat wt dese cruyden cōpt is goet ingenomē voor de gene die eenē corten adem hebben. Het lost den steen der lendenē door de vrine / ende het verdrijft eenen stinckenden adem / alsment inden mont houdt. Dat sap in witten wijn gedroncken / ende daerop gespaceert oft ghewandelt / dat doet de vrouwen eenen lichten arbeyt hebben. De stelen van dese cruyden ghesoden ende ghedroncken / daer af crijgen de suyghende vrouwen veel melck / ende de kinderen crijghen daer af een goede verwe. De pijn inde ooren vergaet / als mē van dit sap daerin doet. Het is goet werm gedroncken voor de ghene die de droppelpisse hebben.

Van Endiue.

Cap. CCLXIII.

Den naem.

Alse cruyden worden in Griecx geheeten Serides / ende in Latijn Intubi / daer af comt den naem Endiua / also wij hierna verclaren sullen.

Gheslacht.

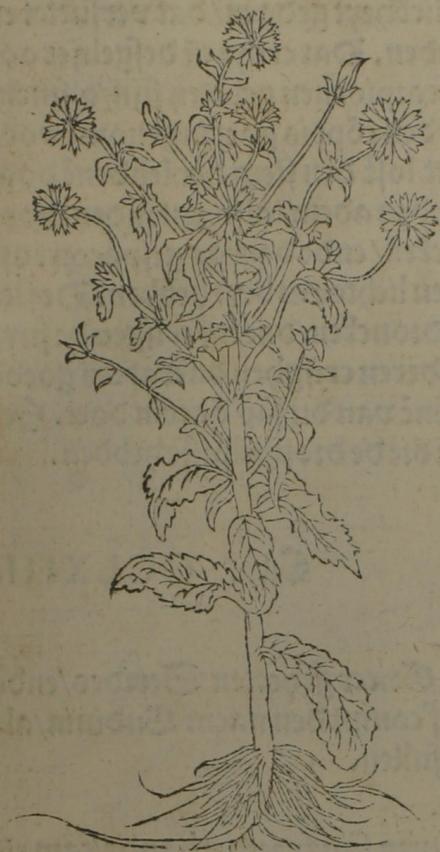
De Intubi oft Endiuen sijn tweederhande / tam en wildt. De tam Endiue is ooc tweederhande. Deen heeft seer breede bladeren gelijk Lattouwe / ende dit is de rechte Endiue / die de Apotekers behooren te gebruycken. Want dat cruyt dat sij ghemeynlick voor Endiue besigen / dat is wilde Lattouwe oft Dawdistel / also wij int crij. cap. daer af ghescreuen hebben. Men macht oock tamme breede Endiue noemen. Dander heeft smaelder bladeren / ende om des wille dat sij rontomme ghekerft sijn ghelijck een zaghe / daeromme so heet mense in Latijn Scariola / en in Duytsch / tamme finale Endiue / oft witte Endiue. De wilde Endiue is drierley. Dat eerste gheslacht is bitter / ende dat heetet in Griecx Picris / ende Cichorion / ende in Latijn Cichorium / ende Cichorea. Ende dit heetmen wilde Cichorie / oft wilde blaw Endiue. Dat tweede gheslachte heeft breede bladeren / ende dit wordt van Plinio ghenoompt Sedypnois / en van Theophrasto Alphaca. Somsighe heetent Dentem leonis / ende Rostrum porcinum. De Apotekers Taratacon. In Duytsch Keerelcruyt. Dat derde is der wilde Cichorie heel ghelijck / ende dat wort gheheeten geel Endiue.

Aetsoen.

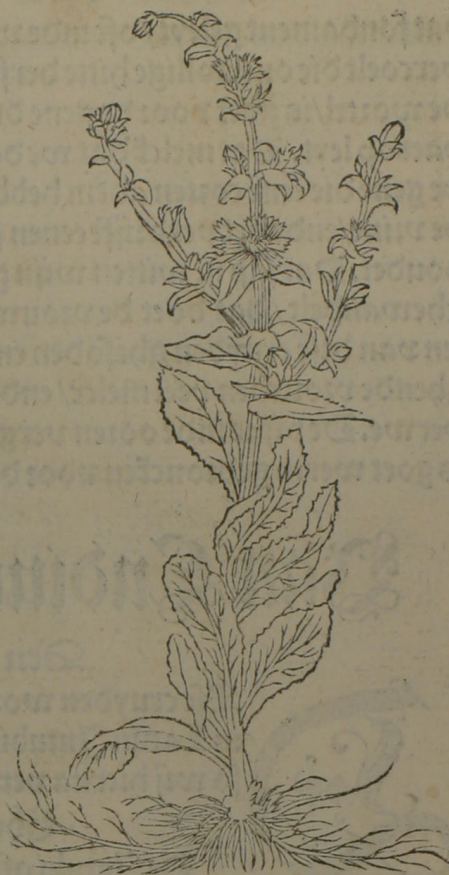
De rechte Endiue / die men ooc noempt tamme breede Endiue / die heeft eenē grootē ronden steel / daer wt wassen veel tackens / die sijn verchieret met breede lange bladeren / die hebben rontom diepe keruen. Sijn bloemen ghelijcken den bloemen van wilde Endiue / maer dese sijn een luttel bruynachtigher ende cleynder. Sij sijn oock bij tijden gants wit.

K ij Ende

Endiuiā. Endiuie.

Scariola. Witte Endiuie.

Cichorium. Wilde Cichorie.

Taraxacon. Keerelcruyt.

V Ende als die afghenallen sijn/so brenghen sij saet voort / dat gelijct den sade van Lattouwe. Die wortel is lanck ende smal / verchiert met veel veeselinghen. De tamme sinalle Endiuie oft Scariola is der Endiuie in alle manieren ghelijck / wtghenomen dat dese bladeren wat smael der sijn/ende niet so diep ghekerft/de wortel en is oock niet so lanck/ende sij heeft meer veesen. De wilde Cichorie/oft wilde blauw Endiuie heeft bladeren die ligghen op deerde wtghespreyt gelijck de bladeren van Keerelcruyt/maer sij sijn grauwer van coluere / ende rouwer ende cleynder doorsneden / ghelijck de bladeren van Hasenstruyck. Sijn stelen worden groot ende row/en sij late haer boogen oft crommen/ende sij en breken niet lichtelick/sij hebben veel tacrkens ter sijden/die sijn seer taey / ende met luttel bladeren becleedet/en die staen verre van malcanderen / ende sij en sijn niet diep doorsneden. De tacrkens die ter sijden staen / die sijn met veel wratachtighe cnoppkens verchiert van beneden tot bouen toe. Als die wtcruijpen so wordent lichtblauwe bloemen / die sijn bij tijden heel sneewit/ende sij keeren haer altijt na de sonne/de locht sij droene oft claer / ende also machmen aen dese bloemen mercken den tijt vanden daghe/want also haest als de sonne ondergaet/so sluyten haer dese bloemen wederom toe. De wortel is lanck/ende buyten geel. Dat Keerelcruyt spreyt hem oock eerst op der eerden rondt wte met sijn bladeren/dyer isser vele/ende sij sijn op beyde sijden gheclouen / ghelijck de bladeren van ionge wilde Endiuie / maer dese sijn vetter ende saechter. Sijn ghekerft de tanden die gelijcken den tanden van een groote saghe. De ribben die door de bladeren gaen / die sijn lijfverwich root ter wortelen waert. Midden wt den stock van desen cruyde comen holle / langhe ende naeckte pijpkens / sonder enighe leden ende knopen / ende op dat sop van dyen wassen gruene ende gebaerde knoppkens / ende als dieselue opgaen / soo wordent schoone / gheele / ende doderverwighe gheuulde bloemen/ghelijck schoon gheschilderde sonnen. Ende also haest als dese bloemen rijp worden/soo wordent ronde ghehayde ende wolachtighe bollekens / die vliegghen haest wech / dat is dat saet. Ende daerna soo bliuen die pijpkens ledich staen met witte gheschoren ronde cruynen/ghelijck bloote monincscoppen. Die wortel is dicke / hebbende de coluer van eerde/ende en heeft niet veel veeselinghen. De gheel Endiuie is der blauwen Endiuie in alle manieren ghelijck / wtghenomen dat die bladeren gants row sijn/ende hebben veel cleyne stekelinghen ghelijck de Endiuie. Ende de bloemen sijn gheel ende geuult. De wortel is lanck ende slecht.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Endiuien moetmen inde cruythouen planten ende setten / want sij en wassen van haer seluen niet. Die wilde Cichoreye wordet oueral aen de weghen ende aen de straten ghenonden / diewelcke door de velden loopen. Dat Keerelcruyt vindet men ghemeynlick inde beemden / ende schier oueral. Dye gheel Endiuie wordet oock

¶ bi de wilde Cichoreye genonden/neffen den wech/en in row beemden.

Den tijt.

De tamme Endiuinen bloeyen in Junio ende Julio. De wilde Cichoreye ende de geel Endiuinen beghinnen oock ontrent dien tijde te bloeyen/ende sij dueren tot in ghenen Herft. Keerelcruyt leuert sijn bloemen van stonden aen inden Meerte/en voorts de gantsen somer tot inden Herft/ende tot in ghenen couden winter.

Natuur ende complexie.

De Endiuinen hebben een complexie die is cout ende drooge tot inden tweeden graet. Maer de tamme die sijn wat couder dan de wilde/ende sij en drooghen oock niet so seer.

Die cracht ende operatie.

¶ Alderhande Endiuinen adstringeren/ende sij conforteren de maghe. Als sij gesoden ende met azijn gegeten worden/so stoppen sij den camer-ganck. De wilde sijn beter en aengenameer voor de mage. Als si met Gersten mont gemengt ende geapplianceert worden/so sijnse goet tegen de pijn inden crop van de mage. In deser manieren sijn si oock goet geseert tot dat heet Podagra/dwilt vier/ende ontfeken gheswel der ooghen. Dat sap van Endiubladeren met olie van Roosen ende met azijn ghemengt/en geapplianceert/dat versuetet de pine int hooft. Ende het is goet teghen de sieckte der leuer ende der blasen/met wijn ghemengt ende ghedroncken. Daeromme so neemt dit wech alderhande verstoptheit der leuer. Endiuie cruyden ghesoden ende ghedroncken/die sijn goet den genen die de geelsieckte hebben. Si doen redelick slapen. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde/en sij lossen de doode vrucht. Keerelcruyt ghesoden ende ghedroncken/dat stopt den loop des buycs. Met Linsen ghesoden/so ist goet ghedroncken den genen die dat roode melizoen hebben. Als yemanden sijn manlick saet ontgaet/so sal hij van Keerelcruyt drincken. Het is oock wtneemende goet voor de gene die bloet spourwen.

Van Pastinaken/Peen/ende

Caroten. Cap. CCLXIII.

Den naem.

¶ **D**e Pastinaken/Peen/en Caroten worden in Griecx gheheten Staphylinus/ende in Latijn Pastinaca. Den oorspronck van desen naem staet inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindt tweederhande geslechten van Staphylinus oft Pastinaken/tam en wildt. Den tammen is wederom tweederley. Den eenē heet men nu Carote/oft in sommighe plaetsen Roode Peen/maer beter mochten

Van Pastinaken/Peen/ende Caroten. Cap. CCLXIII.

V mochten sij tamme roode Pastinaken gheheeten worden. Dat ander geslechte/dat wort van sommigen genoempt Peen / oft geel Rapsen / oft gheel wortelen/maer men mochtse wel tamme gheel Pastinaken heeten.

Dat wildt gheslechte wort sonderlinghe in Griecx geheeten Staphylinus/ende in Duytsch wilde Pastinake.

Haetsoen.

De Caroten oft tamme roode Pastinaken hebben eenen hollen rouwen steel met veel tacckens. De bladeren sijn den bladeren van Kernel ghelijck. Int sop vande stelen wast een tuyken van witte bloemen/daer wt comt namaels row hayrachtich saet. Die wortel is lanck en bruynroot/ende daerom so heetmense oock Roode wortelen oft Roode Peen.

C Dye gheel Peen hebben oock eenen hollen rouwen steel / ende de bladeren sijn donckergroen / vol kerttelinghen / ende ghedeylt ghelijck de bladeren van de Keruele / ende sij sijn wat smaelder dan die bladeren van Caroten. Sij draghen oock witte ghecroonde bloemen / ende daerna dat saet / dat is den Anijs sade niet onghelijck. Dye wortele is gheel ende lanck. De wilde Pastinake heeft oock alsulcke rouwe ende ghehayrde stelen / maer die bladeren sijn een weynich grooter ende rouwer. Sijn ghecrooneerde bloemen sijn wit / ende daerinne vindmen een enckel purpuren cnopachtich bloemken. Ende dat saet

Pastinaca

.Caroten.

Peen.

is row

Van Pastinaken/Peen/ende Caroten. Cap. CCLXIII.

D is row ende hayrich/ghelijck als met cleyn stekelinghen ouertrocken. Dat tuylken sluyt hem toe in maniere van eenē vogelnest. De wortel is vingers dick / een spannelanck / ende sij rieckt gelijck als de Peen.

Plaetse haerder wassinghe.

De Caroten ende Peen / daer wij hier af scrijuen / wassen inde hoven. De wilde Pastinaken wassen ouer al aen den wech en op steenige plaetsen van selfs.

Den tijt.

De Pastinaken/Peen/ende Caroten bloeyen in Julio ende Augusto/ ende sij leueren daerna haer saet.

Natuer ende complexie.

De Peen en Caroten verwerpen ende suyueren/ende sulcr doet ooc de wilde Pastinaeke/ende meer oock.

Cracht ende operatie.

De Peen ende Caroten en hebben so grooten cracht niet als de wilde Pastinaken / nochtans sijnse bequaemer inde spijse. Dat saet van alle dese wortelen ghesoden en gedroncken/ oft inde vrouwelicheyt ghedaen / dat brengt den vrouwen haer maentstonde. Het lost de vrine/het is goet voor de gene die dwater laden/ende die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Ende ist dat yemandt van dit saet te voren inneempt/ so is hij dan seker ende vrij dat hem dat voorseyde ghedierte niet letten en sal. Het vordert der vrouwen arbeyt. De wortel ghesoden ende ghedroncken/ die lost de vrine / ende sij maectt lust om bijslapen. Alsmen de wortel inde vrouwelickheyt doet/so lost sij de doode vrucht. De bladeren met hueninck ghestooten ende gheapliceert/ die suyueren ende heylen die voortetende sweeren. Dat saet ghestooten / ende in wijn inghenomen / dat is goet teghen dat opclimmen vande moeder/ ende het doet de pijn vande moeder cesseren. De wortel gedroocht ende ghepuluerizeert/ende in meede inghenomen / dat is goet tegen de gebreken der leuer/der milte/der nieren en lendenen. De Peen maken den mensch lustich om bijslapen / ende sij sijn veel beter inde spijse ghenuttet dan de Ropen / daer wij af ghescreuen hebben int lxxvij. capittel.

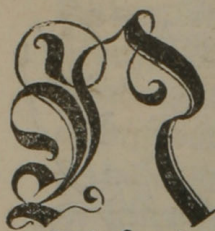
Staphylinus. Wilde Pastinaken.

Van Nachte

Den naem.

21

Nachtschade wort in Griecx gheheeten Strychnos ende Trychnos/ en in Latijn Solanum/ inder Apoteken Solatrum. Sommighe heeten se Vua lupina/ Vua vulpis ende Nozella.

Gheslacht.

Dioscorides ende Galenus scrijuen van vierderhande Nachtschade. Dat eerste geslechte heetmen tamme Nachtschade/ om des wille dat men se voortijts met ander cruyden inde hoven plach te setten. Maer nu is sij gemeyn/ ende sij wast oueral aen tuynen/ ende meer ander plaetsen/ so wij hierna verclaren sullen. En men en heetse anders niet dan Nachtschade/ oft ghemeyn Nachtschade. Dat tweede geslechte heetmen Salicacabum ende Vesicaria/ inder Apoteken Alkakengi/ in Duytsch Criecken van ouer zee/ Jodenkersen/ Boberellen/ ende roode Nachtschade.

De twee leste geslechten/ daer Theophrastus af scrijft/ die sijn mi onbekent/ daerom so en wil ick nu niet daer af scrijuen/ maer wij sullen spreken van seker ander Nachtschaden/ die hier gefigureert staen/ ende si sijn drijerhande. Dat eerste is een maniere van Criecken van ouer zee/ ende daeromme soo heeten wij die Roomsche criecken van ouer zee/ want het is een vreemdt ghewas.

Dat tweede heeten wi Dulcruyt/ ende dit is een doodelic cruyt/ en men en cans niet innemen sonder schade oft letsel.

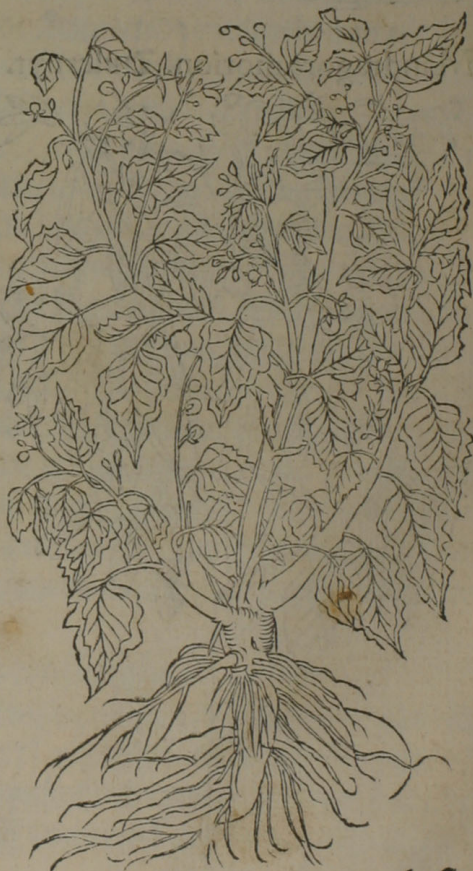
Dat derde heetme in Italië Stramonium/ ende Pomum spinosum/ in Duytsch Doreappel/ wat sijn vrucht is row en stekende. Dat onderscheet van alle dese maniere van Nachtschaden sullen wi hier na verclaren.

C

Maetsoen.

De tamme ghemeyn Nachtschade is eenen struyck met veel tacckens ter sijden/ wassende somtijts bicans een elle lanck. Sijn bladeren sijn doncker gruen/ saecht ende weeck/ en vol saps ghelijckende den bladeren van Basilicom/ maer sij sijn groter ende breezer. Sijn bloemkens sijn witbleeck/ en sij staen dick bij een/ elck bloemken gelijc wesende van aensiene den bloemen van Hoe langer hoe lieuer/ ende sij hebben binnen een geel tapken. En als die afvallen/ so comē daer gruen

Solanum. Nachtschade.

befien

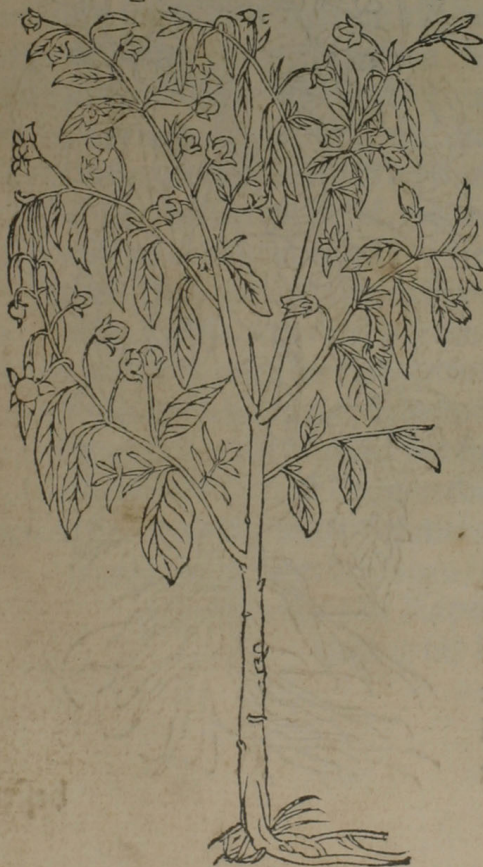
Halicacabum uulgare.
Criecken van ouer zee.

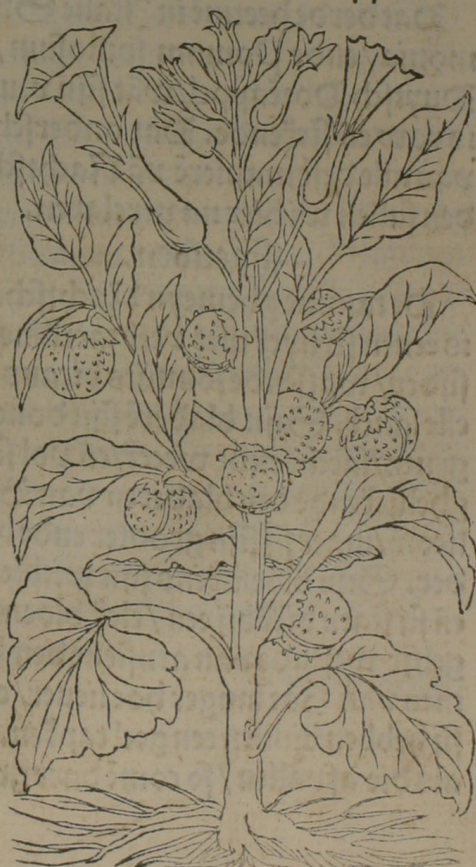
Halicacabum peregrinum.
Roomsche Criecken van ouer zee.

Mandragora morion. Dulcruyt.

Nux Methel. Dorenappel.

D besien na/de welcke swert worden als sij beginnen te rijpen. Die wortel van Nachtschade is wit/en recht ende slecht met veel veesen. De Criecken van ouer Zee hebben stelen die worden soo lanck als eenen arm/ende sij buyghen haer ter eerden waert. De bladeren sijn der tamme Nachtschade wat ghelijck/maer sij sijn breeder. Sij cruyghen oock bleecke bloemen/grooter dan van Nachtschade/ende niet so wit/ende hier wt was sen holle/gruene/gants toeghesloten sacckens oft blaefkens/die worden ten lesten heel root/daerinne staen roode ronde besyen/ghelijck roode Kersen oft Criecken/en dese Criecken hebben eenen seer bitteren smaect/principalick als men se te voren aenruert. Sij hebben een witte wortel/die cruypt met haer tacckens hier ende daer. De Roomsche Criecken van ouer Zee hanghen aen steelkens ghelijck draeykens/ende de stelen spreiden haer verre wte. De bladeren sijn lanck ende diep ghekerst/vore scherp toegaende. Sijn bloeckens sijn sneewit/daerwt comē blaefkens/die sijn eerst gruen ghelijck de Jodenkerfen/ende ten lesten worden se bruynachtich. In dese blaefkens staen besyen so groot als Erwtten/die sijn swert/hebbende inde midden eenen swerten lap/die is gheheel een herte ghelijck. De wortel is wit en houdtachtich/met veel veesen. Dul cruyt is een fraey ghewas/dat wast somtijts drij ellen hooghe/ende het heeft veel tacckens ter sijden/in maniere van een boomken. De stelen sijn eens deels castanybruyn/maer sijn bladeren ghelijcken de Nachtschade/daeromme wordet oock onder de Nachtschaden gerekent. Anders schij net meer te wesen een gheslecht van Alruyn. Dit ghewas cruycht langhe hole bloemen ghelijck schellen oft cloeckens/ende die sijn bruyn en bleek. Als dese cloeckens afvallen/so comen daer ronde gruen besyen/so groot als Kersen oft Wijnbesyen/ende elck besye heeft haren besonderen steel/dese besyen worden ten lesten swert/ende binnen gheheel vol bruyns saps/ende cleyn greynkens. De wortel is vingers dicke ende lanck/cruypende hier ende daer in derde. De Dorenappelen hebben bladeren die sijn den Nachtschade bladeren wat ghelijck/maer sij sijn veel groter/ende sonderlinge die/die beneden bij de wortel staen. Sij cruygen schoon witte bloemen/heel ront/die sijn den bloemen van groote witte cloeken ghelijck/maer sij sijn langher ende groter/hebbende eenen lieflijcken rueck gelijc de witte Lelien. Als de bloemē afvallen/so volcht de vrucht/die is rondt ghelijck eenen appel/ende gruen/met veel stekende doornen rondtsomme verchiert/ende die is binnen vol saets/dat is den sade van Peper van Indien wat ghelijck. De wortel is bruynachtich/cruypende hier ende ghinder dweers in derde/met veel cleyn wortelkens die daer aen hanghen.

Plaetse haerder wassinghe.

De ghemeyn Nachtschade wast bij de tuynen/op messien/aen mueren/en plaetsen daer veel lomber is. Men vindtsē oock inde houen. De Criecken van ouer Zee wassen gemeynlick inde wijngaerden/ende daer en cannen se niet wtbrengghen als sij daer eens in ghewortelt sijn. De

¶ Roomsche

De Roomsche Criecken van ouer Zee moeten inde houen gesaeyt worden/ anders en comen sij hier te lande niet wt van haer seluen. Alsoo ist oock met de Dorenappelen/ want dat is oock een vreemdt ghewas. Dat Dulcruyt wast int woudt.

Den tijt.

De ghemeyn Nachtschade bloeyt den gantsen somer / ende sij leuert haer vruchten inden Herst. De Criecken van ouer Zee bloeyen dan ooc/ maer de vruchten verthoonen haer in Augusto ende Septembri. De Roomsche Criecken van ouer Zee bloeyen in Julio/ ende daerna beginnen sij te saeyen. Dat Dulcruyt bloeyt in Maio ende Junio/ ende die Dorenappelen oock.

Natuere ende complexie.

De ghemeyn Nachtschade vercoelt/ ende sij treckt te samen / maer sij is middelbaer int drooghen ende int vochtich maken. Desgelijcke natuere hebben oock de Criecken van ouer Zee. Dat Dulcruyt is van venijnighe natuere/ daeromme so en behoortmens niet te vseren binnens lijfs. Van dander twee gheslechten en hebben wij noch geen sonderlinghe experientie/ want het sijn vreemde cruyden / ende sij sijn nu onlancs eerst hier int landt ghebrocht.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van gemeyn Nachtschade met Gersten mout gemengt ende geapplianceert/ die sijn goet tegen dwilt vier. De bladeren alleen ghestooten ende opgeleyt/ die ghenesen den hooftsweer / si sijn goet voor een heete mage/ ende tot alle ander hittige ghebreken der ooghen/ ooren/ borsten/ leuere / nieren ende blase. Sij verteeren ende doen verdwijnen dat gheswel achter de ooren / met sout gemengt ende daerop geleyt. Dat sap vande bladeren met olie van Roosen/ schuym van siluer/ ende ceruyse gemengt/ dat is goet om dwilt vier te ghenesen. Als yemanden een scherpe fluxie in sijn ooghen gheuallen is / die sal dit sap met dat wit vanden eyemenghen/ ende daerop legghen. Wolle in dit sap nat ghemaect / ende inde vrouwelickheyt gedaen/ dat stopt de sieckte vande vrouwen. In summa / dese Nachtschade is goet tot alle ghebreken die vercoelens ende restringerens behoenen. De Criecken van ouer Zee (so veel als de bladeren aengaet) die hebben al een operatie ghelijck de gemeyn Nachtschade. Maer haer vruchten lossen de vrine / sij suyueren ende verdrijuen de verstoptheyt vande leuer. Daeromme sijn sij goet voor de ghene die de geelsieckte hebben. Sij suyueren oock de niere ende de blase/ ende hebben groote cracht om den steen te lossen. Vande Roomsche Criecken van ouer Zee ende vande Dorenappelen en hebben wij noch gheen sonderlinghe experientie/ daerom so en weten wi nu ter tijt van haer operatie niet te scrijuen. Maer om des wille dattet schoon cruyden sijn / so hebben wi die hier oock ghefigureert / op datmen metter tijt haer operatie mach experimenteren. Dat Dulcruyt heeft sonder twijfel de cracht des vier-

den

A den gheslechts van Nachtschade/het maect den mensch rasende ende sin-
neloos/ende het brengt hem ter doot / soo men dat bij experientie beuon-
den heeft. Ick weet oock voorwaer dat twee kinderen / die fraey ende ge-
sondt waren / van dese besyen ghegheten hebben / om datse sueten smaect
hebben / ende die sijn coorts daerna gestoruen. Ick dencke dattet derde ge-
slecht is van Alruyn / also wi hier voren vermaent hebben.

Van Waelwortel.

Cap. CCLXVI.

Den naem.

A Waelwortel wort ooc geheeten Swertwortel en Smeer-
wortel. In Griec Symphyton / en Symphyton me-
ga. In Latijn Symphyton magnum / ende Solidago /
inder Apoteken Consolida maior. Alle dese namen sijn
haer ghegeuen om haer duecht ende operatie / die si heeft
om wonden ende sweeringhen te ghenesen.

Geslacht.

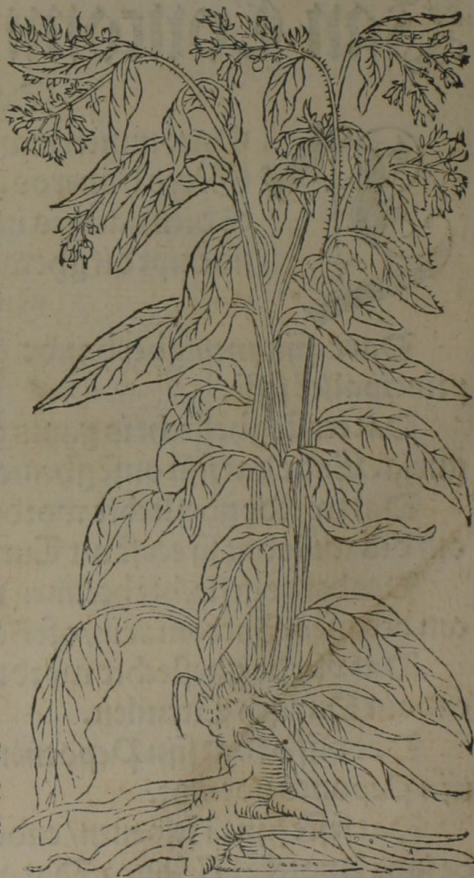
De Waelwortel is tweederhande / manneken en wijfken. Dat man-
neken heeft bruyn bloemen. Dat wijfken heeft bleecke witgeele bloemen.
Anders en hebben si geen onderscheet /
ende daerom hebben wij die alle bey- Symphytū magnū. Waelwortel.
de onder een figure begrepen.

Tsaetsoen.

B Waelwortel heeft eenen steel / die
mach een elle lanck sijn / ende somwij-
len oock langer / hi is seer gehayt ende
row / binnen hol / met canten / ende met
veel tackens / die sijn met rouwe / lan-
ghe smale bladeren becleedt / gelijk de
grootte Buglossie. Sijn bloemen wor-
den ronde / holle bellen / ende sommige
vā dien sijn bleeck wit geel verwich / al
so wi hier bouen geseyt hebben / en som-
mighe sijn bruyn. Ende als dese afval-
len / soo vindt men tsaet in gruen huys-
kens. De wortel is buyten swert / ende
binnen gants wit / glat / lymachtich / en
slibberich.

Plaetse haerder wassinghe.

Waelwortel wast geerne in vochte
beemden / aendē watercant / men setse
ooc inde hoven / en sonderlinge dman-
neken / want dwijfken is ghemeyner.

Lij Den

C

Den tijt.

Waelwortel bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuur ende complexie.

De Waelwortel verwermt ende droocht inden tweeden graet/ ende sij adstringeert oock seer.

Cracht ende werckinge.

D De wortel ghesuyuert/ende in wijn oft water ghesoden ende gedroncken/die is goet voor de ghene die bloedt spouwen / ende die van binnen ghebroken oft gheschuert sijn. Si is oock wtneemende goet tot alle wonden/want sij is seer heylsam. Een plaester daer af gemaect/ende op versche wonden gheleyt/daermede heylen de wonden toe. Als sij bij vleesch ghesoden wordt/so comen de stucken wederom tsamen / also Dioscorides scrijft. Dese wortel met de bladeren van Cruyswortel gestooten ende gheappliceert/daermede vergaet de hitte oft ontstekinghe des fondaments. Waelwortel in wijn ghesoden / stopt der vrouwen sieckte / ende dat roode melizoen. Si lost oock de sluymen vander borst ende vander longhen. Dese wortel stootmen / ende men leytse op gheschoortheyt. In summa/Waelwortel is goet tot alderhande wonden en ghebroken been deren/ende daeromme moghen de Chirurghs dese wortel wel in groo-
ter eeren houden.

Van Concommeren. Cap. CCLXVII.

Den naem.

A

S Oncommeren worden in Griecx gheheeten Sicys/ende Sicys hemeros. In Latijn Cucumis / ende Cucumer/ en dien naem is inder Apoteken bliuen duerende. Aetius noempt dit ghewas Angurium.

Gheslacht.

Daer sijn menigherhande gheslechten van Concommeren / ende principalick sesse.

Dat eerste gheslecht is gants ghemeyn/ende dat heeten sommige Anguria. Ende dat sijn onse ghemeyne Concommeren.

B Dat tweede gheslechte wordt gheheeten Turcksche Concommeren/om des wille dat sij eerst wt Turckeyen hier int landt ghebrocht sijn.

Dat derde geslechte heetmen in Latijn Cucumer marinus/ende daerom heetment Succomarin/oft See Concommeren.

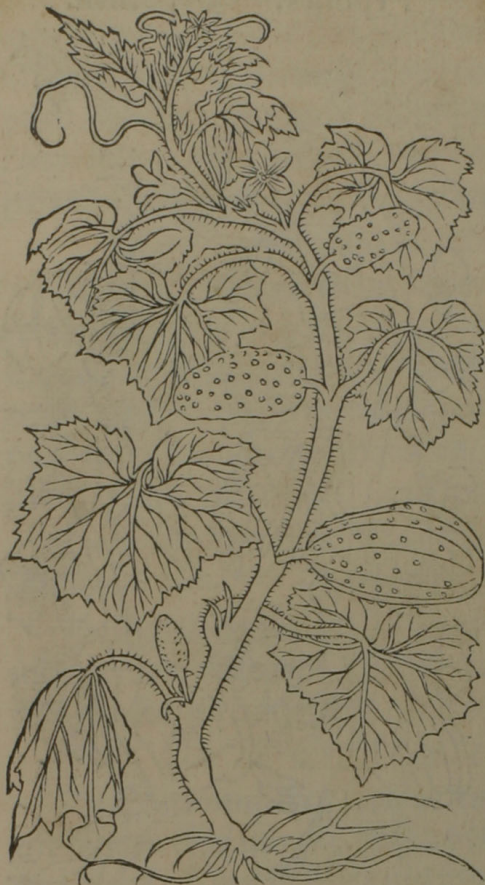
Dat vierde gheslechte wordt inder Apoteke Citrulum ghenaeamt/ende in Duytsch Citrullen.

Dat vijfde dat sijn Pepoenen oft Pioenen / diemen in Griecx en Latijn Pepones noempt.

Dat sesste sijn Meloenen/ende die heetmen inde voorseyde spraken ende inde Apoteke Melones. Dat onderscheet sullen wi hierna beschrijven.

Faetsoen.

Cucumis sativus vulgaris.
Concommeren.

Cucumis Turcicus.
Turcksche Concommeren.

Cucumer marinus. See Concommer.

Cucumis citrulus. Citrullen.

C

Haetsoen.

Pepones. Pepoenen.

Dat eerste gheslechte/ datmen ghe
meynlick Concommeren heetet / dat
heeft eenen rouwen steel / die cruypt
lanck der eerden. Sijn bladeren zijn
row/donckergroen/gecantet/en vore
scherp toegaende/den cleyne Veyl bla
deren niet ongelijck / maer si zijn groo
ter en breeder. Het heeft oock sijn clau
wierkens / daert mede clauert en hem
aenhangt. De bloemē wassen tusschē
den steel en de bladeren/en sijn geel.
Na dat de bloemen afgenallen sijn/so
volcht de vrucht/die is lanck/vā buy
ten met veel ticckens bespraeyt/en bin
nen allesins met scherpe breede keernē
beset. Dese vruchten sijn eerst gruen/
ende daerna als sijn beginnen te rijpen
so worden sijn geel/ende si sijn met veel
straemkens oft vorekens verchiert.
Het heeft een slechte wortel/die is met
veel witte veeskens beset. De Turck
sche Concomer is der gemeyne Con
commer met stelen/cruyt/clauwierkens/bladeren/bloemen ende vruch
ten wat gelijck/maer sijn is in alle manieren grooter. De bladerē sijn veel
dieper doorsneden/ende gruender/ende achter aen den steel niet wtghes
neden ghelijck de Veylbladeren. De bloemen sijn veel grooter/ghesaet
soeneert gelijck clocken/maer sijn sijn vore in vijf oft ses deelen gheclouen/
ende geel gelijck Saffraen. De vruchten worden seer groot/en heel geel.
De wortel is houtachtich. De See Concommer is der Turcksche seer
gelijck van stelen/clauwierkens/bladeren/bloemen ende wortele / maer
sijn is in alle dingen cleynder. De bladeren vande See Concommer gelijc
ken oock meer den Veylbladeren dan de bladeren vande Turcksche Con
commer. De vruchten sijn heel ront ende gestreemt / en van coluere eerst
groen/ende daerna geel. De Citrullen sijn den vreemdbdem Coloquin
tiden seer gelijck van stelen/bloemen ende bladeren / en dese bladeren sijn
met veel sneden oft keruen gheclouen. De vruchten sijn oock ront ende
gruen/en veel grooter/binnen beset met groote / bruyne / breede keernē.
De Pepoenen ende Meloenen hebben bijcans eenderhande cruyt / ste
len ende bloemen. Si liggen meer op deerde dan dat sijn opwaerts was
sen. Haer clauwierkens sijn veel cleynder dan aen ander Concomeren.
De bladeren sijn ront ende row/gelijckende den Wijngaert bladeren.
De tacckens ter sijden dragen tweederhande geel bloemen/gelijck als de
Concommeren/de eerste vallen af / ende na dandere volgen cleyne knop
pen/

Spen/daer wt comen de vruchten/die sijn som lanc ende geel/ende die heet men Pepoenen/ende som sijnse heel rondt ende gruen / ende die heetmen Meloenen / om des wille datse rondt sijn ende gesaetsoneert gelijck ap- pelen. Beyde dese vruchten hebben stremen oft strepen / ende sij sijn wat row/ende binnen heel geel/ende vol saps/ ende rügelinge met keernen be set/ende sij hebben eenen lieslijcken rueck/ende sij sijn suet van smake.

Plaetse haerder wassinge.

Alle de Concommeren willen vette eerde ende veel sonne hebben. Dat eerste geslacht is hier te lande ghemeyn/maer dander drij geslechten van Concommeren sijn voor seker iaren herwaerts hier int lant gebracht/also men wt haren naem mercken mach. De Pepoenen en Meloenen willen oock wel gebowde eerde hebben/ en ooc veel sonnen. Ontrent Nuerem- berch waster seer vele.

Den tijt.

De Concommeren/Meloenen en Pepoenen worden rijp in Julio en Augusto.

Natuur ende complexie.

S De Concommeren / Meloenen ende Pepoenen sijn cout ende vochtich inden tweeden graedt. Maer haer saet ende wortel drooghen inden eer- sten graedt/na datse ghedorret oft ghedroocht sijn.

Cracht ende operatie.

De Concommeren laxeren/ende sij sijn goet voor een heete mage/als- mense etet. Sij sijn der blasen oock goet. Dat saet lost de vrine. Alsmen met melck oft met sueten wijn inneempt/ so ist goet voor de gene die enich gesweer hebben inde blase. De bladeren genesen tghene dat van honden ghebeten is/alsmen die met wijn stootet ende daer op leyt. De Pepoenen lossen de vrine / als mense etet. Alsmense opt voorhoofd leyt / soo vergaet daermede de hitte der oogen. De buytenste schelle geappliqueert/drijft ach- terwaerts de vloten die inde oogen loopen. Dat sap daer af inde sonne gedroocht/dat maect een schoon aensicht/alsmen daer op strijct. De wor- tel gedroocht en gepuluerizeert / ende in Meede ingenomen een drachma

S swaer/dat maect spouwen. Met hueninck gemengt en geappliqueert/dat geneest de sweeringen daer quade vochticheyt wt loopt. Alsmen met de Pepoenen de huylt oft vel/ ende dat aensicht bestrijct dat vuyl ende leelick is/so verdrijft men daermede alderhande masen/plecken/sproet/en dyer gelijcke misinaectheyt/die daeraen sijn mach. Alsmense etet/so genereren sij quaet bloet/en brengen met haer een sieckte / diemen Cholera noempt/ dat een mensch onder ende bouen te mael ouergeeft. Dat saet van Pepoe- nen lost den lendensteen. De Meloenen sijn niet so schadelick als de Pe- poenen/ ende sij dienen oock badt voor de maghe. Als yemant die in on- macht geuallen is/aen Meloenen oft Pepoenen riet/so comt hi weder om tot hem seluen. Alsmen te veel Concommeren ende andere vruchten etet / so verdrooghet daermede dat manlick saet / ende den lust van bijsla- pen vergaet daermede. Si genereren oock int lijf veel taey quade humo- ren/ende daer wt comen langduerende cortsen/en crimsel inde dermen.

Van Esels Concommer.

Cap.

CCLXVIII.

Den naem.

A

Sels Concommer / oft wilde Concommer die heetmen in Griecx Sicys agrios / oft Elaterion / en in Latijn Cucumis anguinus / syluestris / ende erraticus / en inder Apo teken Cucumis asininus.

Haetsoen.

De Esels Concommer is met stelen ende bladeren der See Concom mer wat gelijk / maer dese bladeren sijn rouwer / ende meest te samen ge buycht. Maer sij en heeft geen clauwierkens daer si mede opclimt. Haer bloemen sijn bleekgeel / en van haetsoene ghelijck de bloemen van Citrul len. Die vrucht vande Esels Concommer is veel cleynder dan van an der Concommeren / ende sij is gants

row ende gruen / ende rondt en lanc achtich / ende binnen vol saps / en vol bruyn keernē / die springen so snel wt / als men den steel wt trect / datmē daer af verschriekt en veruært is. De wor tel is wit ende groot / bouen gesaetsoe neert ghelijck een Rape / met veel wor telkens ende veesen aen alle sijde. Dit gheheel ghewas is seer bitter.

Plaetse synder wassingē.

Dit gewas en wast hier int landt niet van hem seluē dat ick weet / maer men moet planten oft saden. Ende soo waer dattet eens compt te staen / daer besadet hem seluen alle iaer / also datmē sijns daerna niet quijt en can worden. Het wast geerne in plaetsen daer veel sants is.

C

Den tijt.

De Esels Concommer bloeyt in Augusto / ende sij leuert daerna tegen den Herst haer vruchten oft appelen.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas moet werm en droo ghe sijn / ouermids dattet seer bitter is / also wi geseyt hebben.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen / maect den mensch we derom hoorende. De wortel ghestooten en met Gersten mout gemengt /
ende

Cucumis asininus.

Esels Concommer.

Dende gheapplianceert/daermede vergaet alderhande gheswel dat van coude flurien oft vloten compt. Sij verdrijft dat Podagra / als men se in azijn siedet/ ende daerop leyt. Sij verdrijft de pijn der tanden/ als men se in water siedet/ ende dat inden mondt houdt. Dat sop daer af is goet in een clysterie inghenomen voor die ghene die weedom ende pijn hebben in haer huepe. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert/ ende met hueninck aen ghestreken/ daermede verdrijft men de quade crauwagie/ en alderhande masen oft vleckē die een mensch in sijn aensicht ende ouer sijn gheheel lijf heeft. Dat sap vande wortel een half drachma swaer ten hoochsten inghenomen/ dat lost de galle ende taey humoren door den camerganck/ ende tis sonderlinghe goet voor de gene die dwater laden/ en de het en schadet der maghen niet. Dat sap vande vruchten/ Elaterium genaempt/ daer af een half drachma ten hoochsten ingenomen/ dat heeft groote cracht om de galle ende de quade humoren/ ende slijmicheyt van onder ende bouen wt te driuen. Het brengt den vrouwen haer maentstonde. Het gheneest de gheelsiecke/ als men met melck tempert/ ende inden nuese doet. Oock soo nemet wech de pijn ende weedom int hooft/ als men in deser manieren ghebruyct. Waert sake dat yemandt een ghesweer inden hals hadde/ gheheeten Angina/ soo salmen dit sap met hueninck ende met oude olie menghen/ ende van buyten daerop stricken/ want het verteert de inwendighe swellinghen. Dat sap dat men wt de bladeren ende wt de wortel persset/ dat en heeft soo seer grooten cracht niet/ ghelijck als dat sap dat wter vrucht compt. Ende men seyt/ dat de voghelen gheen driuen vanden Wjngaert eten en sullen/ ist dat men de wortel vanden Wjngaert met Elaterium bestrijcket oft aenrueret. Men sal oock van desen sappe niet bouen eenen haluen scrupel teenen mael innemen/ want waert sake dat mens meer name in ghewichte/ soo mocht een mensch daer af steruen. Dit sap blijft oock thien iaer lanck in sijn cracht duerende.

Van Roomsche Boonen.

Cap. CCLXIX.

Den naem.

ARoomsche Boonen oft Phaseolen/ dat is recht dat gewas dat Dioscorides Smilax cepea noempt/ ende in Latijn Smilax hortensis. Galenus/ Theophrastus en de meer ander meesters heeten dit ghewas Dolichum. Serapion ende sijn napolghers heetent Phasiolos oft Faseolos. Men ghebruycket niet inder Apoteken.

Laetsoen.

De Roosche Boonen wassen seer hooge ouer eynde/ hebbende teeder stelen/

Van Roomsche Boonen.

Cap. CCLXIX.

Smilax hortensis.

Roomsche Boonen.

B stelen/die vlichten ende winden haer aen de stocken gelijk als Hoppe. De bladeren sijn den Veelbladeren ghe-
lyck / maer sij sijn teerder en breeder /
gemeynlick drij bladeren cruysswijs
op eenen steel gelijk een Clauerblat.
Tusschen de bladeren comen de bloe-
men wt op teeder stelen / sommige
wit ende sommige root. Wt de bloe-
men wassen seer langhe hauwen / ge-
lyc men siet aen den Fenugrecum /
maer sij sijn veel breeder / langer ende
grooter. In elcke hauwe ligghen de
vruchten oft Boonen / ende sommige
van dien sijn root / ende sommige lijf
C verwich / met swerte pleckē bespreyt /
ende sommige sijn leuerverwich / en-
de die sijn oock bespreyt / ende sommi-
ge sijn sneewit / sommige witgraw /
ende sommige gheel. Elcke vrucht
oft Boone is in alle manieren gelijk
een niere.

Plaetse sijnder wassingē.

De Roomsche Boonen plantmen
inde hoven. Ende men moetse in vette eerde planten / daer de sonne altyt
toe mach comen.

Den tijt.

De Roomsche Boonen dat is een recht somer gewas / want si en con-
nen gheenen rijm oft coude lijden. Daeromme so veruriesen dese vruch-
ten van stonden aen / als men se inde Lenten te vroech in deerde leyt / ende
daer eenen couden rijm op valt. Sij bloeyen in Julio ende in Augusto /
ende inden Herft worden sijn rijp.

D Natuer ende complexie.

De Roomsche Boonen sijn werm ende vochtich inden eersten graet.

Die cracht ende operatie.

Dese Boonen sijn goet om eten ghelijck als de Erwtē / als men se met
de hauwen siedet. Sij lossen de vrije / maer sij doen den mensch swaer
ende onrustelick slapen. Sij voeden soo wel als de Erwtē / ende sij en
maken oock gheen winden. Sij gheuen grof voetsel / als men nochtans
mostaert daertoe doet / soo worden sij beter / alsoo dat se min
schaden. Dese Boonen gesoden ende gedroncken /
brengen den vrouwen haer maentstonde.

Van Stanz

Den naem.

21

Tandelcruyt wordt in Griecx gheheeten Satyrion Triphyllon / ende in Latijn Satyrion trifolium. Bij onsen tijden heetment Testiculus vulpis oft sacerdotis / en dat niet sonder redene.

Gaetsoen.

Standelcruyt en heeft ghemeynlick niet meer dan drij bladeren / die ghelijcken den bladeren van witte Lelien / maer si sijn cleynder ende wat rooder. Het heeft eenen naeckten steel / die is ontrent een elle lanck. Ende int sop van desen steel wassen witte bloemen / die sijn den witte Lelien bij na ghelijck / maer sij sijn veel cleynder. De wortelen sijn ghesaetsoneert ghelijck twee ronde nootkens / ende die sijn buyten lijfverwich / ende binnen wit / ende sij hebben eenen sueten lieflijcken smaect / en sij en hebben niet veel veeselinghen / ende deen is grooter dan dander.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt dit Standelcruyt in beemden die aen berghen liggen / ende op plaetsen daer de sonne veel schijnt.

Den tijt.

Standelcruyt bloeyt meest in Junio.

Natuur ende complexie.

Ghemerct dat Standelcruyt eenē suetē smaect heeft / so moetet ooc werm ende vochtich sijn.

Cracht ende operatie.

De wortel van dit ghewas in rooden wijn ghedroncken / maect lustende begeerte om bijslapen. In deser manieren wordet oock ghebruyckt / en tis goet voor den cramp die achterwaert trect. Plinius scrjft / datmen eenen sonne sal crjgen / als men de onderste wortel inneempt die oock grooter is. Ende ist datmen de opperste wortel inneempt / die oock de cleyenste is / soo salt een dochter sijn.

Satyrion trifolium.
Standelcruyt.

Van Cruys

Van Cruysbloemen. Cap. CCLXXI.

Den naem.

A **D**e Cruysbloemen heeten daerom also/om dat men se meest inde Cruysweke vindt / want dan bloeyense ghemeynlick. De Grieksche meesters die lest ghescreuen hebben / die heetense Satyria Basilica / ende in Latijn Satyria regia. In der Apoteken heet men se Palmas Christi / en in Arabische sprake Bucheiden. Auicenna heet se Digitos citrinos. Ende men heet se Palma Christi / om der wortel wille / die ghelijct der palme oft der hant van eenen mensch.

Geslacht.

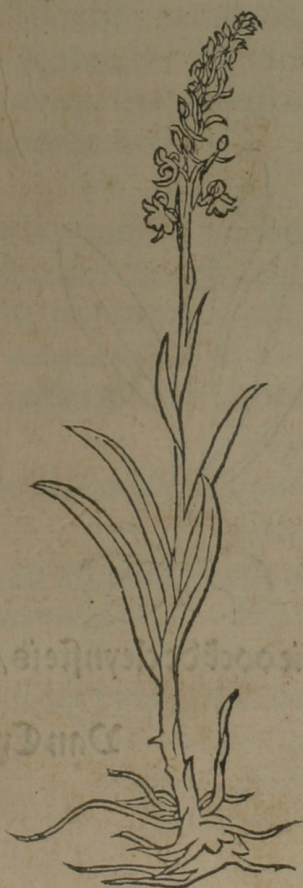
B De Cruysbloemen sijn tweederhande / manneken ende wijfken. Dat manneken heeft bladeren / die en sijn niet bespraeyt / ende het heeft gants bruyn bloemen. Dat wijfken heeft bespraeyde bladeren / ende veel breeder dan de bladeren van d' manneken. De bloemen sijn gants lijfverwich. Dese twee gheslechten hebben oock onderscheyden wortelen.

Haetsoen.

De manlijcke Cruysbloeme heeft eenen weecken ronden steel / daerop wassen seer smalle bladeren ghelijct de Lelybladeren. De bloemen sijn

Satyrium basilicum mas.
Cruysbloeme manneken.

Satyrium basilicum foemina.
Cruysbloeme wijfken.

bruyn/

Cruyn/in alle manieren gheformeert ghelijck de bloemen van Standelcruyt/maer sij sijn cleynder. De wortelen sijn van aensiene ghelijck twee handekens te samen geleyt op de slincke sijde/en sij hebben somtijts vier/en somtijts vijf/sesse oft meer vingeren. Dat wijfken is den manneken ghelijck van stelen/maer het heeft veel breeder bladeren/en die sijn met swertere tickens bespraeyt. Het heeft lijfverwige bloemen. Het heeft wortelen ghelijck handekens/dyer hangender somtijts drij oft meer aen eenen steel.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt de Cruysbloemen ghemeynlick op grasachtighe bergen/ende op plaetsen die inde sonne ghelegghen sijn.

Den tijt.

De Cruysbloemen worden inden Mey ende in Junio gheuonden/ontrent de Cruysweke/alsmen met de cruycen gaet. Men vindt dmanneken in Junio/ende dwijfken inden Mey.

D

Natuer ende complexie.

De Cruysbloemen sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt. Ende dat wijfken is wat bitterder dan dat manneken.

Die cracht ende operatie.

De wortel ghestooten ende ghestreken/daermede verdrijfsen de rimpelen oft fronselen/ende sij maken dat vel effen ende glat. Sij is wt-nemende goet tot de pine der neruen oft zenuwen/alsmen se daerop leyt. De wortel is een sonderlinghe medicijne tot alle dinghen die schadelick oft hinderlick sijn. Men seyt oock dat een mensch bewaert is van venijn ende alderhande toouerie/als hi dese wortel aen sijnen hals draget. Dat saet ghedroocht ende ghepuluerizeert/ende in wijn ghedroncken ende in ghenomen neghen daghen lang veruolgends/dat gheneest de stuypen oft de vallende sieckte. Alsmen de wortel schaest ende in wijn inneempt/ende dat drinckt eer de vierdaechsche cortse oft quarteyne aencompt/soo wordtmien die quijte.

San Duyuels beet. Cap. CCLXXII.

Den naem.

A

Duyuels beet heeft dien naem vercreghen om sijnder wortel wille/die onder afghebeten is. Want sommighe simpel menschen geloouen dat de Duyuel dese wortel af bitet/om dat hi de menschen dese crachtige medicijne niet en gonnet. Ende ouermids dien heetmen dit cruyt bij onsen tijden in Latijn Morfus Diaboli. Maer hoe de oude meesters dit cruyt hieten/en oft sij dit cruyt ghekent hebben oft niet/dat en is mi niet kenlick. Maer men macht in Latijn wel Succisa heeten.

Haetsoen.

Duyuels beet heeft eenen ronden steel/die wast somtijts twee oft drij
ellen

Bellen hooghe. Sijne bladeren sijn der
 Hondtsribbe oft der Ossentonge ghe-
 lijck/maer nochtans sijnse caelder/en-
 de sij hebben cleyn snedekens/ende sij
 sijn donckergruen van coluere. Op de
 stelen wassen purpurbruyn bloemen/
 die staen vast te samen gheset ghelijck
 als een rondt hoedeken oft Sopbolle-
 ken. Ende als die afvallen/soo vliecht
 dat saet wech/also men sien mach aen
 dat Apostueny cruyt oft Scabiose/
 daer wij hierna af scrijuen sullen. De
 wortel van desen cruyde heeft veel vee-
 sen/ende sij is swertachtich/ende dat
 hert van elcke wortel is inden grondt
C asghebeten.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt dit cruyt op drooghe
 beemden ende driesen/aende hegghe-
 ende in afghehouwen bosschen.

Den tijt.

Duyuels beet bloeyt in Augusto/
 dan so latet hem meest kennen.

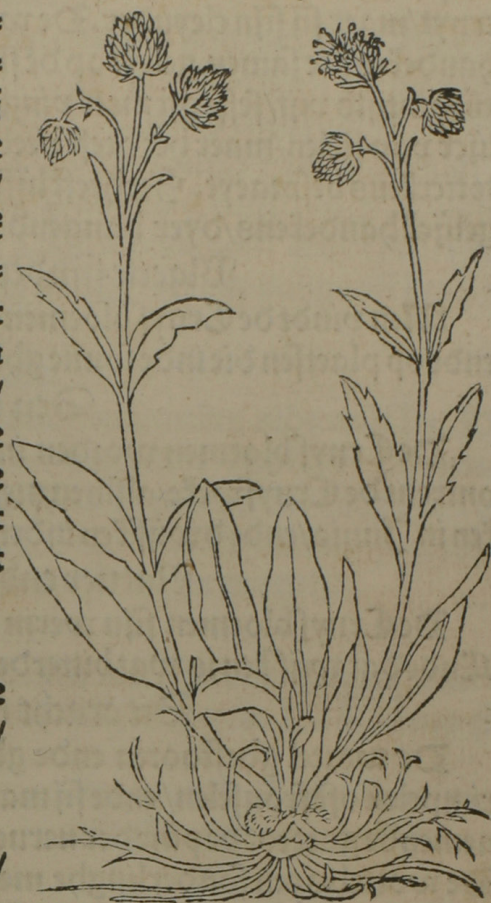
Natuur ende complexie.

Dit ghewas moet werm ende drooghe sijn/aenghesien dattet seer
 bitter is.

Cracht ende operatie.

De wortel van Duyuels beet deylt ende verteert/ende daeromme is
 sij sonderlinghe goet in wijn ghesoden ende ghedroncken teghen geron-
 nen bloet/dat hem ergens vergadert heeft van vallen/slaen oft stooten.
 Sij is oock seer goet van binnen ende van buyten gevseert teghen de Pe-
 stilentie. Want als men dat cruyt/ende de bloemen ende de wortel gruen
 stootet/ende op de clieren oft gheheuen sweeringhen leyt die vande Pe-
 ste comen/so maken sij die rijp/ende sij ghenesen. Dit cruyt is oock goet
 teghen alderhande venijn. De wortel in wijn ghesoden en-
 de dat ghedroncken/daermede vergaet de pij-
 ne der vrouwelickheyt.

Van Sca

Van Scabiose.

Cap. CCLXXIII.

Den naem.

A

Scabiose oft Apostuenycruyt en wordt bij onsen tijden anders niet geheeten dan Scabiosa/dat is te seggen/Crauwagiecruyt/om des wille datment tegen de schorsficheyt ende ruydicheyt gebruyct. Maer oft de oude meesters dit cruyt kenden/ende hoe sij dat hieten/dat is mi noch onbekent. Ende hoewel dat veel meesters dit cruyt ghenomen hebben voor Stebe/daer Dioscorides af scrijft/ende sommige voor Cirsion/en die andere voor Psora/nochtans en is haer meyninghe niet gefondeert/ende daerome so latent wij noch bij sijnen naem bliuen/en wij latent noch Scabiosa heeten.

Gaetsoen.

B Hoewel dat de Scabiose menigerhande is/nochtans so willen wij hier alleen vande alderghemeynste ende principaelste scrijuen. Deselue heeft eerst bladeren in maniere van scherpe tongen/sonder kernuen/maer de bladeren die daerna volghen/die hebben groote kernuen/ghelijckewijs als die bladeren van groote Valeriane/oft van wit Mostaertcruyt/maer sij sijn row. De voorste punten vande bladeren sijn ghesaetsoeneert gelijck een ijer van een spieffe. Sijn stelen sijn rondt ende ghehayt/bijna twee ellen lanck. Int opperste vande stelen wassen bree de geschelfferde bloemen/die sijn vanaensiene een breedt hoedeken ghelijck/Ende si sijn purpurbruyn van coluere. Alle de bloemen vanden desen cruyde sijn met veel cleyn bloemkens te samen gheset/gelijck als een biehuysken. De wortel is wit/lanck ende dicke.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindt de Scabiose bijna in alle beemden/en sonderlinge in vochtighe beemden.

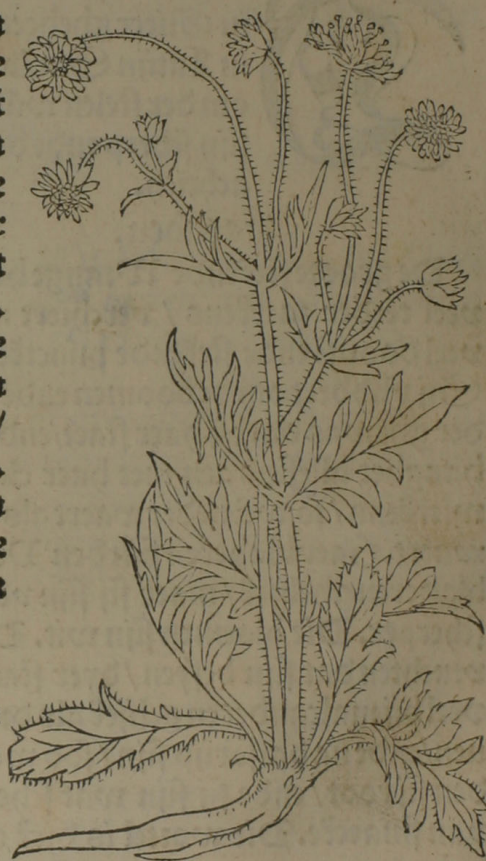
Den tijt.

Sij bloeyt meest in Junio/en dan behoortmen se te vergaderen eer de beemden afghemaeyt worden.

Natuer ende complexie.

Scabiose is werm ende drooghe ghelijck als Duynels beet/want si is bitter van smake.

Scabiosa. Scabiose.

M ij Cracht

D

Cracht ende operatie.

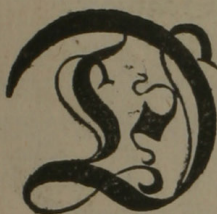
De Scabiose heeft alle de cracht ende operatie gelijck Duyuels beet/ daer wij hier bouen af ghescreuen hebben. Sij is sonderlinghe goet tot alderhande schorficheyt ende ruydicheyt/als men dat cruyt met de blade ren ende bloemen in stucken stootet/ ende datment lijf daermede wrijue/ oft een sweetbat daeraf make. De bloemen van desen cruyde met suyc ker gheconsijt/ ende dat gheuseert ghelijck een electuarie/ daermede pur geertmen ende suyuertmen de borst/ ende tis goet teghen den hoest. Dat cruyt inde looghe gheleyt/ ende thoost daermede ghewasschen/ dat doo det de melurwen die int hayz wassen.

Van groote stekende Wranghe.

Cap. CCLXXIII.

Den naem.

A

De groote stekende Wranghe/ oft scherpe Wrange wort in Griecx gheheeten Smilax trachia/ ende Nilax/ ende in Latijn Smilax aspera. Sij heeft haren naem alsoo om der stelen wille/ die sijn scherp ende dorenachtich.

Haetsoen.

De groote stekende Wrange heeft veel teeder tackens/ verchiert met veel doornē ende stekende punctkens Sij vliddert om de boomen ende ander ghewas dat bij haer staet/ ende si hanghet allesins aen met haer clauwien/ so wel nederwaert als op waert. Haer bladeren sijn den Veelbladeren ghelijck/ maer sijn sijn voor scherper. Die bloemen sijn wit. Dye vruchten dat sijn besyen/ dyer stater veel bij malcanderen gelijck als duyuen/ ende na datse rijp sijn/ soo worden sijn root/ ende sijn sijn wat scherp van sinaecke. Die wortel is dick ende herdt.

Plaetse daert wast.

De groote scherpe Wranghe en wast hier int lant niet/ het en sijn datmen se inde hoven sette. Men vindt se

Smilax aspera.

Groote stekende Wranghe.

in rouwe

Van groote stekende Wranghe. Cap. CCLXXIIII.

En rouwe waterachtighe plaetsen/ en in dalen oft valleyen daer veel lom-
ber is/ als Plinius beschrijft.

Den tijt.

Dit gewas bloeyt inde Lenten/ ende het leuert daerna sijn vruchten/
also dat Theophrastus verclaert.

Natuer ende complexie.

Dese Wranghe is werm ende drooghe/ ouermids datmen beuindet
dat sij een luttel scherp is van smake.

Die cracht ende operatie.

De bladeren ende vruchten van dit gewas gedroocht ende gepulueri-
zeert/ ende voor ende na in wijn gedroncken / dat is seer profytelick ende
goet tegen alderhande dootlick venijn. Men seyt / waert sake dat yemāt
dat puluer vande voorseyde vruchten ende bladeren eenen nieu geboren
kinde te drincken gaue / dat hem dan namaels gheen venijn meer schade
doen en can. Daerom salmen dit ghewas gebruycken ende vseren tot al-
derhande medicijnen diemen tegent venijn maect. Dat sap wt de besyen
gheperst ende inghenomen/ dat heeft oock groote cracht teghent venijn.
De pijn int hooft vergaet eenen mensch/ als hi eenen hoet oft crans van
dese bladeren maect ende op sijn hooft sedt.

Van witte Clocken. Cap. CCLXXV.

Den naem.

A **D**it cruyt heetmen groote effen Wrange / oft witte Cloe-
ken/ om dattet groote witte bloemen heeft/ oft men heetet
Windtcruyt/ om dattet hem allesins om windt. Diosco-
rides heet dit cruyt Smilax lia / en Galenus heetet Mi-
lar. In Latijn heetment Smilax leuis. De Apotekers en
meer andere heetent Volubilis maior/ sommige heetent Campanella/ en
de Funis arborum. Ende men heetet oock glat oft effen Windtcruyt/
om des wille dattet gheen stekende punctkens oft doornen en heeft/ ghe-
lijck de Wranghe oft Winde / daer wij int voorgaende Capittel af ghe-
screuen hebben.

Haetsoen.

B Dit cruyt loopt om de boomen ende tuynen/ ghelijck als Hoppe. Het
heeft bladeren die sijn den Veelbladeren ghelijck / maer sij sijn wecker/
ende teerder/ en glatter oft caelder. Sijn tacken sijn der stekende Wran-
ghe ghelijck/ maer sij sijn gants effen ende cael/ want sij en hebben gheen
stekende punctkens. De bloemen dat sijn schoon groote ronde witte cloc-
ken. Ende als die afvallen/ soo brenghet met der tijt swert hoeckachtich
saet/ ghelijck als Vychboonen/ oft groote Wicken / ende dat leyt in ron-
de knopkens besloten. Sijn wortel is wit / ende sij cruypt ende vliddert
inde eerde/ ende sij is een luttel bitter van smake.

¶ iij Plaetse

Van witte Clocken.

Cap. CCLXXV.

C

Plaetse daert wast.

Smilax lia. Witte Clocken.

Dit cruyt cruypt ende clauert op de tuynen / ende op heggen ende haghen / ende het wast gheerne op ghebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio en voorts den gantsen somer / ende teghen den Herst dan leueret sijn saet.

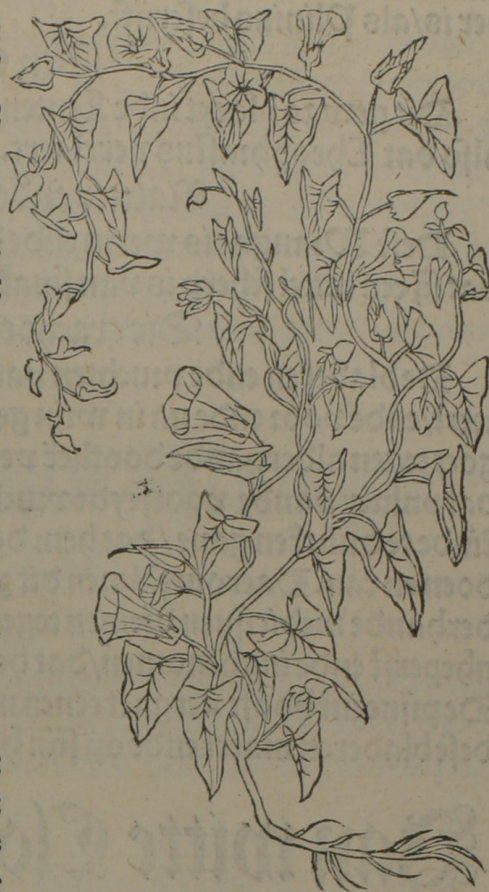
Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt wat bitter is / ende dattet (alsoo Galenus scrjft) seer ghelijcke operatie heeft ghelijck de voorgaende groote stekende Wran- ghe / so moetet oock werm ende droo- ghe sijn / maer niet so seere als de steken de Wranghe.

D

Cracht ende operatie.

Die oude meesters en beschrijven de operatie van dese witte Clocken deen niet ghelijck dander. Want Dioscori- des scrjft dat een mensch daer af seer veel en onrustelick slaept. Galenus seyt / dat dit cruyt eensdeels de kracht ende operatie heeft vande stekende Wranghe. Plinius seyt / dattet gants crachteloos is / so datmen daer wt niet sekers en weet te seggen. De mee- sters die sindt dyer tijt geweest hebben / ende die nu leuen / die gebruycken de bloemen van desen cruyde / ende tsap vande bloemen tot heete ghebre- ken des hoofds ende der ooghen. Men seyt dat dit cruyt ende de wortel goet is tot een verstopte leuer ende milte. Ende dit ghelijct best der waer- heyt / want dat gheheel cruyt / ende sonderlinge de wortel / is wat bitter / also hier bouen ghedeclareert staet. Daeromme soo is dit ghewas oock goet teghen de geelsiecke.

Van Watermunte.

Cap. CCLXXVI.

Den naem.

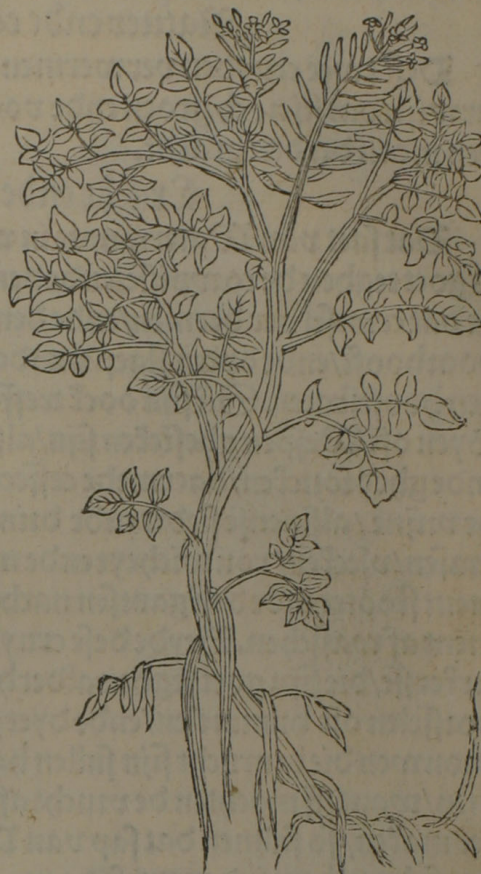
A

De cruyden / daer wij hier af scrjuen sullen / die heetmen in Griec ende Latijn Sisymbria. Deredene van desen naem staet verclaert inden Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Sisymbrium is tweederhande. Dat eerste wort van sommigen geheeten Corona Veneris / ende inder Apoteken Balsamita. Sommige heetent in Latijn Mentha aquatica / dat is in Duytsche Wa-
termunte.

V termunte. Dat tweede heetmen *Sisymbrium cardamine* / en in de Apo-
teke *Nasturtium aquaticum* / in Duytsch Waterkerse.

Haetsoen.

De Watermunte is der tamme Munte niet onghelijck / sij heeft eenen
viercanten / rootachtigen steel. De bladeren ghelijcken den bladeren van
de tamme Munte / en sij sijn ringsomme gekerft en breeder / ende goet van
ruecke. De bloemen wassen aen elck ledt wte / ende sij sijn bruyn lijfver-
wich / ende van aensiene sijn sij eenen spille wordel gelijck. De Water-
kerse / diemen ooc Bruynkerse heetet / die heeft eenen hollen steel / ontrent
een elle lanck. Als de bladeren eerst wtcomen / so sijn se ront / daerna wor-
C den sij doorsneden / gelijck men sien mach aen wildt wit Mostaertcruyt.
Sijn bloeyfel dat sijn seer cleyne witte bloemkens. Na dese volgen cleyne
hawkens / die sijn gevult met seer cleyne gulden sadeken / ghelijck wit Mo-
staert saet. Sijn wortelen dat sijn seer reyne witte hayrachtige veestkens
ghelijck hayr oft sijde. Plaetse haerder wassinghe.

De Watermunte wast inde vijvers / ende op den cant vande water-
grachten. De Bruynkerse oft Waterkerse die drijft meest opt water
in werme springende fonteynen.

Den tijt.

De Watermunte / ende de Waterkerse bloeyen ghelijck als ander
M iij Munte

D Munte inden somer/ende principaelick in Augusto.

Natuer ende complexie.

Dese twee cruyden verwormen ende droogen inden tweeden graet/terwyle dat sij noch groen ende vochtich sijn. Maer als sij drooge worden inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dat saet van Watermunte in wijn ghesoden ende ghedroncken/dat is goet teghen de compisse/ende den lendensteen. Men verdrijft daermede dat crinsel der dermen/ende den hick. De bladeren ghestooten en opt voorhoofst/ende opten slaep vanden hoofde gheleyt/daermede vergaet den hoofstweer. Sij sijn oock treffelijcken goet voor de ghene die vande Byen oft Wespen ghesteken sijn/alsment daerop leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/daermede cesseert dat braken. De Waterkerse lost de vrjne / alsmentse siedet ende drincket. Dit cruyt verdrijft alderhande masen/vlecken/rouwichheit ende mismaechheit vande huyt oft vel / alsment stootet ende den gantsen nacht daerop leyt/maer des morgens salment afwasschen. Beyde dese cruyden/te weten Watermunte ende Waterkerse/die sijn goet teghen alderhande stekende ghedierte / ghelijck als horsselen oft hummelen/ende dierghelijcke / alsmentse daerop leyt. Dye vrouwen die bevrucht sijn sullen haer wachten van dese cruyden in te nemen/want sij mochten de vrucht afia ghen. Alsment yemandt wilt wacker maken/so salmen dat sap van Waterkerse met azijn tempereren / en dat salmen hem inden nuese doen.

Van Waterponge. Cap. CCLXXVII.

Den naem.

Dit cruyt heetmen Waterponge/om des wille dattet gheerne inde beken en int water wast. In Griecx heetmet Sion oft Anagallis enydros/ende in Latijn Sium/Anagallis aquatica/ende Lauer. De redenen en oorspronck van dese namen staen geallegeert inden Latijnschen Herbario.

Laetsoen.

Waterponge oft Beeckponge is een cruyt dat heeft veel tacckens ter siden/ende sijn stelen sijn rondt ende vet. De bladeren sijn satgruen/dicke/vol saps/ende vet/bijna ghelijck de bladeren van Boonen. Alsmentse met de vingheren in stucken wrijft/dan gheuen si eenen lieflijcken rueck. Op beyde sijden vanden steel/en niet opt sop/wassen schoone lichtblauwe bloemkens / schier ghelijck de bloemkens van dat vrouwelick Muer oft Guychelheyl. Na dat dese bloemkens afghevallen sijn/so volcht dat saet/dat is den sade van Hoenderseue/oft middelbaer Muer wat ghelijck. Sijn wortel is wit ende veeselachtich / alsoo men aende Waterkerse siende is.

Plaetse

Van Waterponghe.

Cap. CCLXXVII.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Anagallis aquatica. Waterponge.

Dit cruyt wast in vlietende en staen de water/ende inde grachte. Het wort dickwils heel bedeckt vanden water/als d'water seer loopt.

Den tijt.

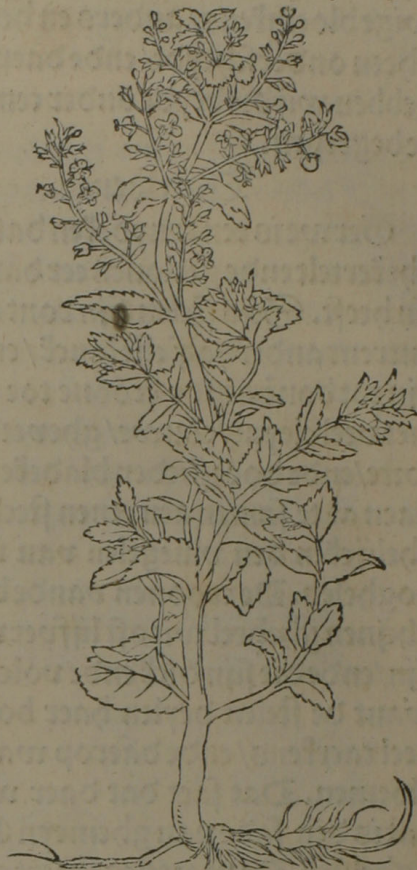
Het bloeyt meest in Junio/en daer na leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is van wermere en droogher natueren/alsoo sinen sinaeck dat claerlick wtgheeft/want dat gants ge was is bitter/bijna ghelijck de Waterkerse/maer niet so scherp op de tonghe als die. Ende daer door comet dat die sommighe lieden dit cruyt onder de Waterkerse nemen/en sijn maken daer salaet af.

C Cracht ende operatie.

De bladeren van desen cruyde als sijn noch teeder ende ionck sijn/so maect men daer salaet af/gelijck als van Waterkerse/oft men siedtse oft men coocktse om te eten/ende aldus breken sijn den steen inde lendenen/sijn lossen de vrijne/ende brenghen den vrouwen haer maentstonde. Desghelijcke operatie heeft oock dat saet/twee drachma daer af in wijn inghenomen. Dat cruyt ghesoden/ende t'sop daer af in een clysterie ghenomen/dat is goet voor de ghene die dat roode melizen hebben. De bladeren groen ghestooten/ende des nachts gheapplianceert/die maken een schoon aensicht/ende sijn verdriuen die masen ende vlekken die daer in sijn/oft men nemet t'sap vande bladeren/ende daer mede bestrijct men dat aensicht. De hoefsmeden gebruycken dit cruyt noch heden s'daechs/want sijn verdriuen daer mede alderhande gheswel ende ruydicheyt vande peerden.

Van Gerwe.

Cap. CCLXXVIII.

Den naem.

A Dese Gerwe/oft Schaepsgerwe/oft Duyssentblat wort in Griecx geheeten Stratiotes chiliophyllos/ende in Latijn Stratiotes millefolia/en inde Apoteker Nillesolium. Den oorspronck van dese namen vindi int Latijn verclaert.

Geslacht.

Men vindt tweederhande gheslecht van Gerwe. Deen heeft gants witte

B witte bloemkens/ende dander lijfverwige bloemkens/ anders en hebben si gheen onderscheydt/ ende daeromme hebben wij die beyde onder een figure begrepen.

Laetsoen.

Gerwe is een cruyden dat is seer ghekertelt ende gecloven eer dattet stelen heeft. Sijn stelen zijn ront en hol/ ontrent anderhalf elle lanc/ ende die zijn tot boue aende croone toe becleet met veel cleyne/rouwe/ gheveederde/ corte/ende doorsneden bladkens/die staen al te samen aen eenen steel/ ende ghelijcken den vliegelen van ionghe voghelen. De croonen vande bloemē schijnen gheheel wit oft lijfverwich te zijn/ende die zijn dick ende volcomen/ want de stelen deylen haer bonen in veel tackens/ ende daerop wassen de bloemen. Dat saet dat daer wt valt dat is den sade van ghemeyn Camille ghelijck. De wortel is swert en heeft veel veesen/ende sij cruypt in derde ouer ende weder.

Plaetse haerder wassinghe.

De Gerwen wassen oueral op herde ende drooge plaetsen/inde grasbouen/aenden wech ende aende straten.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Gerwe bloeyen den gantsen somer tot in den Herst.

D Natuer ende complexie.

Dese cruyden trecken te samen/ sij drooghen/ende sij heylen van buyten ende binnen.

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden zijn goet geyseert tot alderhande wondē en sweeringen binnen en buyten den liue/als men se in wijn siedet en drinct/ oft dat men se gebruycke tot plaesteren en saluen. Si genesen oock oude quade fistelen. Si stelpent bloet/als men se in stucken stootet en daer op leyt. In deser manieren zijn si oock goet genuttet voor de vrouwen als sij haer siecte te seer oueruloedich hebben/want si cesseert daermede. Si zijn oock goet tegen geronnen oft gestolt bloet/ende in summa het zijn costelijcke cruyden om wonden ende quetsuren te ghenesen/ ende ouermids dien so worden sij daghelick seer geyseert vande Chirurgijns ende Barbiers.

Van Hey-

Van Heydensch wondcruyt.

Cap. CCLXXIX.

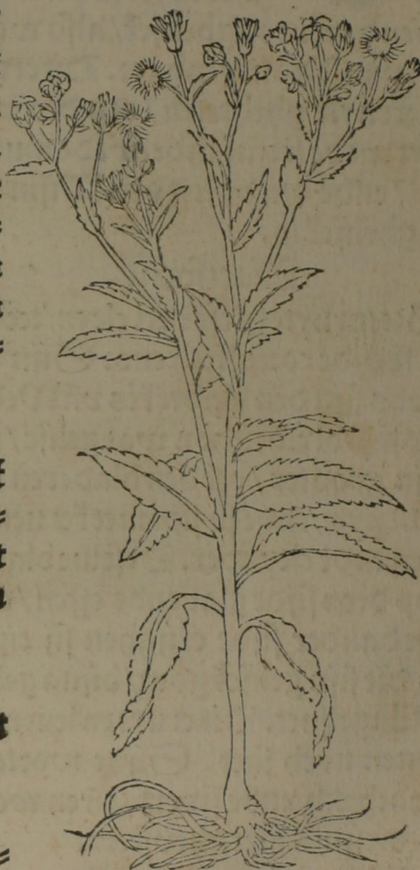
Den naem.

A Heydensch wondcruyt wordt bij onsen tijden in Latijn gheheeten *Solidago Sarracenicæ* / *Consolida Sarracenicæ* / ende *Herba fortis* oft *sortis*. Den oorspronck ende redene van dese namen staet wijt ende breedt in onsen Latijnschen *Herbario* verclaert. Maer hoe de oude Medicijnmeesters dit cruyt gheheeten hebben / dat en can ny ter tijt niet weten. Ick dencke dat sij dit cruyt niet ghekent en hebben / ghelijck oock sommighe ander cruyden / die eerst vanden nacomelinghen ghenonden sijn. Het en is niet dat *Ceratophylax* / ghelijck als sommighe meynen / alsoo wi dat met veel redenen ende woorden verclaert hebben in onsen Latijnschen *Herbario*.

Laetsoen.

B Heydensch wondcruyt heeft eenen ronden / bruynen / hollen steel / die wast somtijts mans lengde hooge / ende hij is becleedt met lange bladeren ghelijck als *Wilghe* bladeren / ende sij hebben rondtsomme veel keruen. Int sop vanden stelen wassen bleecke geel ghesterre de bloemē / als die rijp worden so vliegghen sij wech / ghelijck als de bloemen vande *Cruyswortel*. Die wortel vanden desen cruyde heeft veel veeselingen / ende sij is buyten rootachtich.

Solidago Sarracenicæ.
Heydensch wondcruyt.

C Plaetse daert wast.

Dat Heydensch wondcruyt wast in doncker bosschen / ende op seer hoghe berghen / ende sonderlinghe daert vochtich staet / ende niet veel sonne en heeft.

Den tijt.

Dat Heydensch wondcruyt bloeyt principalick in *Augusto*.

Natuer ende complexie.

Heydensch wondcruyt is wat bitter / ende het trecket te samen / daeromme soo is het heel drooghe van natueren / ende het gheneest seer ende heylet alderhande wonden / ghelijck als wij hiernaë breeder verclaren sullen.

Cracht

D

Cracht ende werckinge.

Heydensch wondtcruyt/also den naem wtgeeft/ gheneest alderhande wonden ende sweeringen. Daeromme alsment gruen in stucken stootet ende op een wonde leyt/so maket dat daer eerst vleesch in compt/ende daerna so heylet ende maect dat de wonde toegaet. Dit cruyt gedroocht ende ghepuluerizeert/ende in versche ende in oude wonden/ende oock in fistelen ghestroyt/hiermede worden sij eerst gesnyuert/ende daerna heylen sij terstont toe. Men macht in alle manieren vseren gelijck Sanickel/Waelwortel ende Gerwe.

Van Steenruyte. Cap. CCLXXX.

Den naem.

21

Steenruyte oft Muerruyte wort in Griecx gheheeten Sarisragon/Sarriphagon en Empetron/in Latijn machment noemen Sarisragum/oft Sarisraga/oft Muraria ruta. Sommige heetent Salvia vita. De Apotekers ghebruycken dit cruyt voor Capillus Veneris/maer sij hebben daerin onghelijck/also wij sulcx bouen verclaert hebben int Cappittel van Vrouwenhayr. Dit cruyt wordt daeromme Steenruyte oft Muerruyte gheheeten/om des wille dattet wt de steenē ende wt de mueren wast/ende om dattet der Wijnruyte wat ghelijck is.

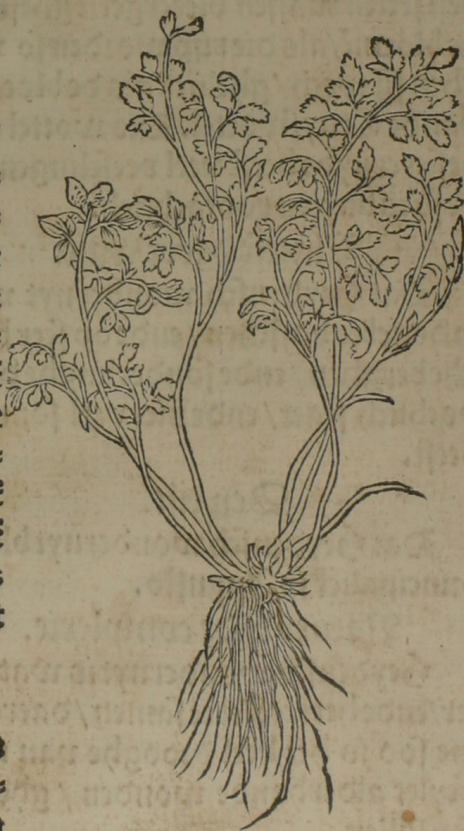
Saxifraga. Steenruyte.

Tsaetsoen.

Steenruyte heeft veel cleyn/teeder/swerte ende corte steelkens. Sijn bladerkens sijn den bladerkens vā Wederdon oft Polythrichon wat gelijc/mer sij sijn grooter/oft den bladeren van Wijnruyte/ende sij sijn met keruen gecloven ende cleynder. Deselue bladerē sijn op deen sijde glat ende effen/ende op de dander sijde crijghen sij tippekens/die sijn gelijck gout/bijna gelijck den Engelsuet. Dit cruyt en leuert geē bloemen noch saet. Sijne wortel is ruschachtich/ende swert/en en wordt in medicijnen niet ghevsert.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Steenruyte wast wt de spelten ende ioncturen vande steenen en mueren. Maer principalick wort sij genon

den in

E den in oude kerckmueren/ende dyerghelycke edificien.

Den tijt.

De Steenruyte blijft bijcans den gantsen winter duerende sonder letsel. Si en verderft niet/ten sij datter eerst ander ionge bladerkens wtcomen / want iaerlicx cruypen die inden April wte tusschen de oude bladerkens / ende die sijn heel bot omgebogen gelijk de eerste bladeren van de Hertstonghe. Maer in Junio is sij tot haren alderschoonsten.

Natuere ende complexie.

De Steenruyte is sonder twijfel drooghe van natuere/ende redelycken werm.

Die cracht ende operatie.

Steenruyte in wijn ghesoden en ghedroncken / die is goet teghen de compisse/ende teghen den hick. Si lost de vrine/ ende sij breect den steen inde blase/ende sij brengt den vrouwen haer maentsonde.

Van Peper van Indien.

Cap. CCLXXXI.

Den naem.

Peper van Indien wort oock gheheeten Indiaenschen oft Calcoetschen Peper / oft root Peper / ende Plinius heetet Siliquastrum / om des wille dat hi groote lange hauwen heeft. Men heetet oock Piperitis / daerom dat sijn saet scherp is van smake ghelyck als Peper. Auicenna noempt dit cruyt na minen duncken Piper caninum / ende alsoo hietment oock doen ment hier eerst int lant bracht. De ander Arabische meesters heetent Cordumenum. Daeromme so is desen Peper / daer wi hier afscrijuen / een gheslecht oft maniere van vruchten / diemen bij onsen tijden inder Apoteken Grana Paradisi heetet. Ick gelooue dat Actuarius dit ghewas Capsicum heetet / om des wille dat sijn saet rijghelings inde hauwen besloten is ghelyck in een kiste. Bij onsen tijden heetment Piper Hispanum / Piper Indianum / ende Piper Calecuticum.

B

Geslecht.

Ick hebbe vierderley Peper van Indien ghesien. Dat eerste heeft groote langhe hauwen / die sijn donckerbruyn van coluere. Dat twee de geslecht heeft hauwen / die sijn den voorgaenden gelijk in grootheyte ende in lengde / maer sij sijn gants root ghelyck Menie. Dat derde geslecht heeft smaelder bladeren dan dandere / ende sijn hauwen sijn oock smaelder ende langer / ende root ghelyck Menie. Dat vierde gheslecht heeft groote ronde hauwen / som ghesaetsoneert ghelyck scherpe hoedekens / ende sommighe ghelyck ghemeyn Cauwoorden / ende van coluere root ghelyck Menie / also wij hierna breeder verclaren sullen.

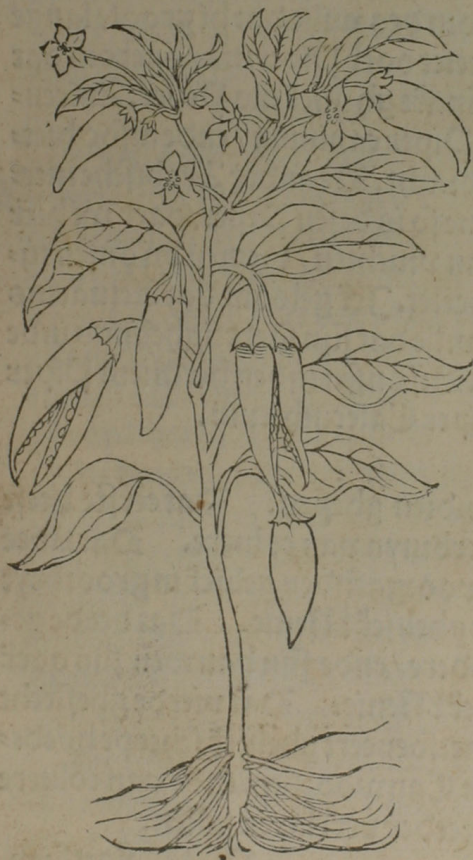
N Saetsoen.

C

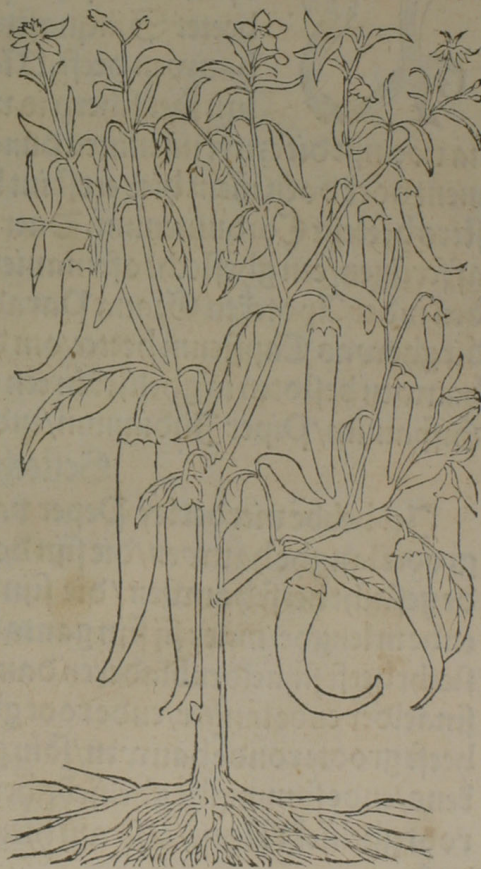
Maetsoen.

Peper van Indien is een cruyt / dat heeft bruynachtighe viercantige stelen / een elle lanck / met veel ledekens ende ronde tackens / die sijn becleedt met donckergruene teeder bladeren / ende die ghelijcken bijna den bladeren van ghemeyn Nachtschade / oft Lauwerbladeren / maer si sijn smaelder ende scherper dan de bladeren van Nachtschade. Tusschen de vliegelen vande stelen ende bladeren aen dicke stelen wassen de bloemen wt / die sijn wit van coluere / ende sij hebben ghemeynlick vijf oft ses bladerkens / ende binnen een groen stercken. Ende als die afvallen / soo comen daer hauwen na / aen deerste ende aent tweede gheslechte / so lanck als eenen vingher / aent derde gheslechte noch langher ende smaelder / ende aent vierde breeder ende rondt / inder formen so hierna gespecificeert staet. Dese hauwen sijn eerst groen / daerna worden sij heel root / maer int tweede gheslechte sijn sij donckerbruyn. Ende aende twee eerste gheslechten / die wi onder een figure begrepen hebben / is de vrucht / als si rijp is / van aensiene ghelijck een clauwe oft scheere van een crabbe. De buytenste schelle glict van effenheyt / ende sij is seer teeder ende dunne. Inde vruchten oft hauwen leyt veel saets besloten / dat is breet ende bleeckgeel / hebbende eenen heeten scherp sinacck ghelijck als Peper / ia noch scher-

Capsicon rubeum & nigrum.
Peper van Indien.

Capsicon oblongius.
Lange Peper van Indien.

per/

Van Peper van Indien.

Peper. De wortelen sijn houtachtich en devol veeselinghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Peper van Indien is een vreembt gewas/ende tis onlanc hier int lant gebracht. Men settet in teylen ende in cruythouen. Het en can gheen coude lijden/het moet wtgeset worden / oft inden winter in een skoue / oft in eenē wermen kelder bewaert worden / so brenget dan inden nauolghenden somer wederom vruchten voort. Dit heb ick also benonden.

S Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio/ ende het leuert rijpe vruchten inden Herst.

Natuer ende complexie.

Peper van Indien verwermt ende droocht seere/alsoo men dat mercken mach eerst aende bladerē / die sijn bitter van smaecte/ende daerna aent saet/dwelc seer scherp is op de tonge.

G Cracht ende operatie.

Dat saet van dit ghewas wort in veel plaetsen voor Peper geseert/want het heeft recht de cracht van Peper. Het verwermt/het deylt ende verteert / ende conforteert de coude maghe / ende maect goede digestie. Het verdrijft de winden. Het trect die taey humoren wten hoofde / alsment met Luyscruyt (*Staphis agria*) inden mont enawt. Het geeft appetijt ende lust om eten. Het is goet voor de tanden en voor tantvleesch/want het verteert de quade humoren ende vochticheyt die daerin is / ende het houdtse suyer datse niet en verrotten oft en veruuylen/ ende ouermids desen soo maket eenen welriekenden mont. Het verteert de croppen ende clieren ende alderhande gheswel/alsment met peck mengt/ende in maniere van een plaester daerop leyt. Men maectter dat aensicht met schoone / ende het verdrijft de masen / alsment met hueninck

stootet ende daerop strijct. In summa/het heeft bi

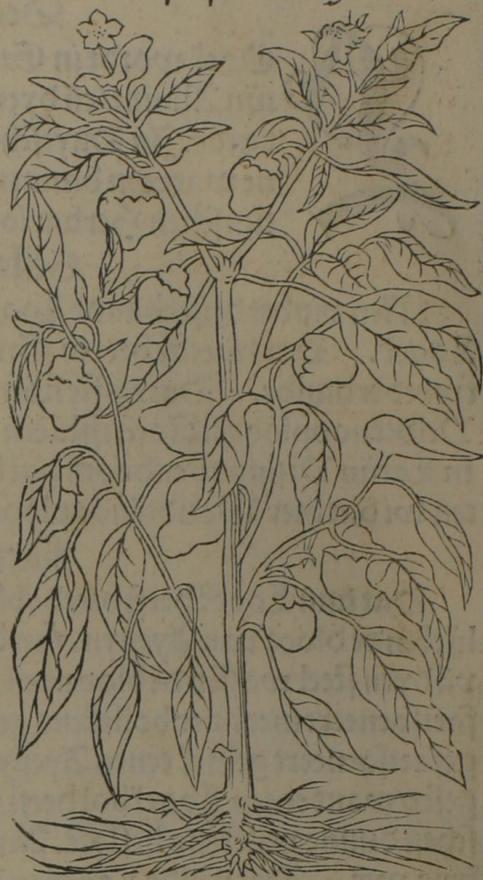
na alle de operatien ende duechden van

oprechte Peper.

Cap. CCLXXXI.

Capficon latum.

Brede Peper van Indien.

N ij Van Loock.

Den naem.

A

Loock wordt in Griecx gheheeten Scorodon/ ende in Latijn Allium/ en dyen naem blijft noch inder Apoteken duerende. In Duytsch heetment oock Knooploock. De reden waerom datment aldus heetet / die vindij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindt drijerhande Loock. Dat eerste is Hofloock oft tam Loock. Dat tweede heet in Griecx Ophioscorodon / ende dat is oock tweederhande. Dat eerste noemen wij wildt Loock / ende dat ander Veldtknooploock. Noch isser een maniere van wilt Loock / dat heetmen in Latijn Ursinum / ende om dat hi geerne int woudt wast / daerom heeten wi dat hier Woudtknooploock.

B

Haetsoen.

Dat tam Loock heeft breede bladeren / die sijn groen gelijk Gras / gelijkende dloof van Ayeuyn. Het heeft eenen ronden hollen steel. Int sop vā dyen steel wassen de bloemē en tsaet / maer dat eerst int tweede iaer / gefaetsoneert met haer bollekens gelijk den Ayeuyn. Sijn wortel is oock gefaetsoneert gelijk eenen Ayeuyn / ende si is van veel clijsters te samen geset / want eenen Loockbol heeft somtijts tot inde dertich clijsteren / tusschen dunne vellekens beslotē. Aenden bol wassen veel cleyn dunne hayz kens wte. Dat wildt Loock en heeft gheen breede bladeren / maer het heeft dunne / lange / ronde / hole pūpkens / cleyn der dan den Ayeuyn. Op de middelste pūpe bouen int sop wast een bruyn verwighe knoppe met veel stekende dingherkens / ende daerinne leyt swert saet. De wortel gheleyt den tammen Loocke / want sij is oock van clijsteren tsamen ghesedt.

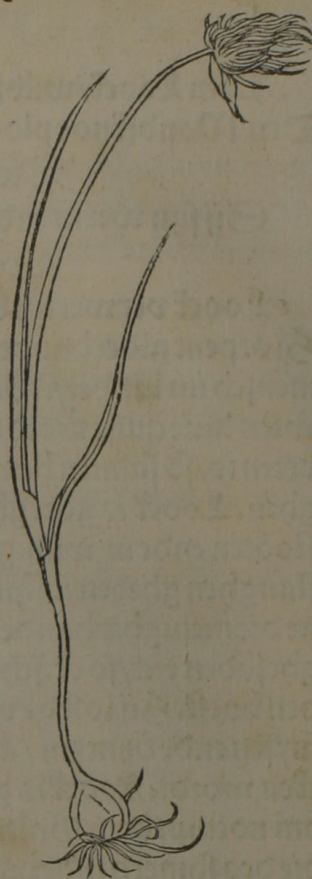
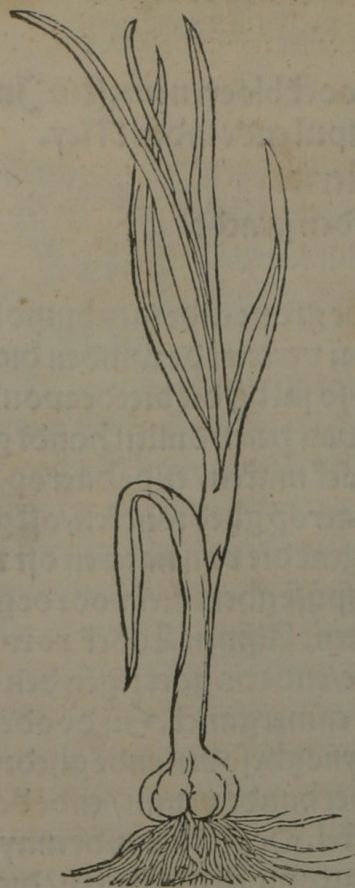
C Den Veldtknooploock is met bladeren / stelen / bloemē / ende saet den tammen Loocke gelijk / nochtans sijn alle dese cleyn der / dan aenden gemeynen Loock. De wortel en crijcht geen clijsterē. Den Woudtknooploock is een cruyt dat heeft ghemeynlick twee groote breede bladeren / die sijn in alle manieren den cruyde van Meybloemkens ghelijck. Tusschen dese bladeren cruypt eenen steel oft twee wte / daer op wassen witte bloemen / gefaetsoneert gelijk sterren / ende haer bladerkens staen verscheiden van malcanderen. De wortel is wit / van aensiene gelijk eenen cleynen iongen tammē Loockbol / die niet bouen een maent in deerde gestaen en heeft. Desen Woudtknooploock heeft eenen quaden stercken ruck.

Plaetse haerder wassinghe.

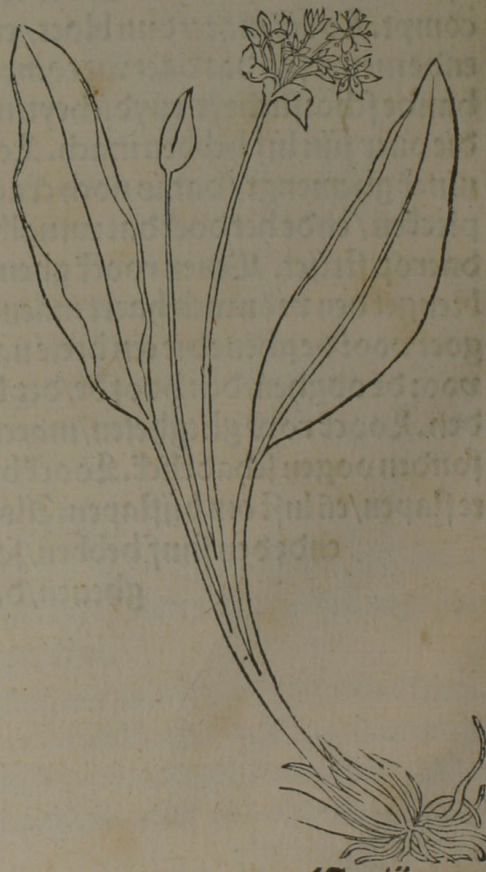
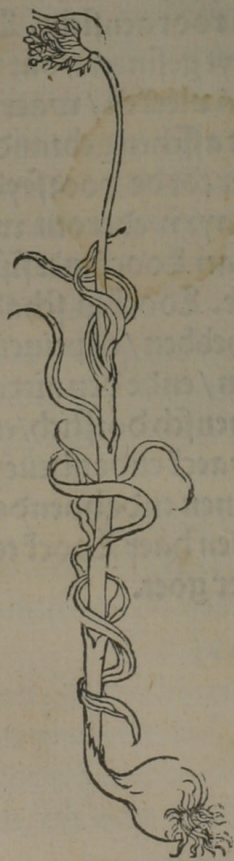
Den tammen Loock wort oueral inde hoven geplant. Wildt Loock ende Veldtknooploock wort inde wijngaerden / op de ackers / ende opt veldt hier en daer gheuonden. Woudtknooploock wordt aldermeest in doncker / vochtighe / ende natte wouden oft bosschen gheuonden.

Den

Allium hortense. Tam Looch. *Allium sylvestre primum*. Wildt Looch.

Alliū sylvestre alterū. Veltknooplooch. *Allium ursinū*. Woutknooplooch.

D

Den tijt.

Tam Loock/wildt Loock/ende Veldtloock bloeyen meest in Julio.
Den Woudtknooploock int leste vanden April ende inden Mey.

Die natuer ende complexie.

Sij sijn werm ende drooghe inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

Loock verwermt dat lijf/ende scheydt de groue ende taey humoren.
Si oepent alderhande verstoptheyt/ende hij verteert de winden die een
mensch int lijf heeft. Als yemant Loock etet/so sal hij die breede wormen
wt en lijue quijt worden. Ist dat yemandt van eenen dullen hondt ghe-
beten is/so salmen hem een plaester van Loock maken/ende daerop leg-
ghen. Loock is goet ghegheten ende wijn daerop ghedroncken/oft ghe-
stooten ende in wijn ghedroncken voor de gene die van nateren oft van
E slanghen ghebeten sijn. Loock is goet inde spijse ghenuttet voor de ghe-
ne die menigherhande water drincken moeten. Alsinen Loock row oft
ghesoden etet/so crijchtmen een claer stemme/ende tis goet tegen den ou-
den hoeft. Sij lost de vryne ende lareert den camergancx. Sij doodet de
luyfen ende de neten/als hi met Hofmageleyne ghesoden ende ghedron-
cken wordt. Loock is goet gheten teghen alderhande venijn/ende daer-
om noempt hem Galenus der boeren theriakel. De pickers ende mayers
die des somers inde hitte onghesondt laf water moeten drincken/die sul-
len Loock met haer spijse eten. De nateren vlien wech vanden Loock/ge-
lijck vande Wijnruyte. Loock is goet teghent crimsel dat van winden
compt. Loock maect dun bloet/ende een root aensicht. Loock gestooten
ende mettet sap dat daerwt compt de huyt gesineert/dat verdrijft alder-
hande schorfticheyt/ruydicheyt/masen en vleck en/waer dat een mensch
die ouer sijn lijf hebben mach. Loock tot asschen gebrandt/ende met hie-
ninck ghemengt/dat is noch crachtigher tot de voorsyde vleck en ende
F daerop strijct. Een roock ghemaect van Loock met sijn bladeren/dat
brenget den vrouwen haert maentstonde. Loock is schadelick ende niet
goet voor de ghene die een heete natuere hebben/en principelick ist quaet
voor de ooghen/den hoofde/der longhen/ende den nieren van sulcke lie-
den. Loock row ghegheten/maect den mensch dorstich/ende hi is den ge-
sonden oogen schadelick. Loock brengt vaeck ende gheneyghentheyte om
te slapen/en lust om bijslapen. Als de hinnen ende hoenderen den sprow
ende den snuf hebben/soo salmen haer Loock te eten
ghenen/dat is seer goet.

Van S. Ja-

Van S. Jacobsbloem.

Cap. CCLXXXIII.

Den naem.

A It cruyt is daerom S. Jacobsbloeme gheheeten / om dattet ontrèt S. Jacobs dach sijn beste bloeyfel lenert. Maer oft dit gewas den ouden meesters bekennt heeft ge weest / dat en weet ick te deser tijt niet.

Laetsoen.

S. Jacobsbloeme is een cruyt / met eenen langen bruynen steel / ghe-
lijck den steel van Bijnoot / hebbende veel holkelen oft strepen / ende beset
met veel tackens aen alle syden. Int
eerste iaer en heeft dit cruyt gheenen
steel. Sijn bladeren sijn gheclouen /
ende tot veel plaetsen diep wtghesne-
den / also men sien mach aende blade-
ren van tam wit Mostaertcruyt / oft
Cruyswortel. Sijn tackens dragen
veel geel bloemkens / ghesaetsoneert
als sterrekens / gelijck Chamilleblo-
men / ende als die ruyp sijn / soo wordt
dat een graw wolachrich saet / ende
vliecht wech / alsoo men oock aende
Cruyswortel sien mach. De wortel
is wit / en sijn heeft veel veeselinghen /
gelijck de wortel van Wechbreede.

Plaetse daert wast.

S. Jacobsbloeme wast oueral
aende canten vande ackers / ende aen
den watercant / ende op onghewo-
de / sandachtige / ende herde plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Au-
gusto / maer ontrèt S. Jacobs dach
alderlustichst / ghelijc wij hier bouen
gheseyt hebben.

Natuere ende complexie.

S. Jacobsbloem oft cruyt is vā werme en drooge natuere / also men
claerlic weten mach wt sine sinaec / want die is bitter / en hi ad stringeert.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt met sijn geel bloemen is goet om wonden ende oude vlcera-
tien daarmede te ghenesen / desgelijc ooc de fistelen / want het maect dat-
se niet dieper voorts en eten. Men mach dat cruyt groen stooten / ende
daerop legghen / oft men mach dat drooghen ende puluerizeren / ende

¶ iij dat

dat puluer inde wonden ende vlcerationen stroyen. Daeromme/ghemerck dattet een wondtcruyt is/so macht wel in hooger eeren gehouden worden vande Chirurghs ende Barbiers.

Van Ioffrowmerck. Cap. CCLXXXIII

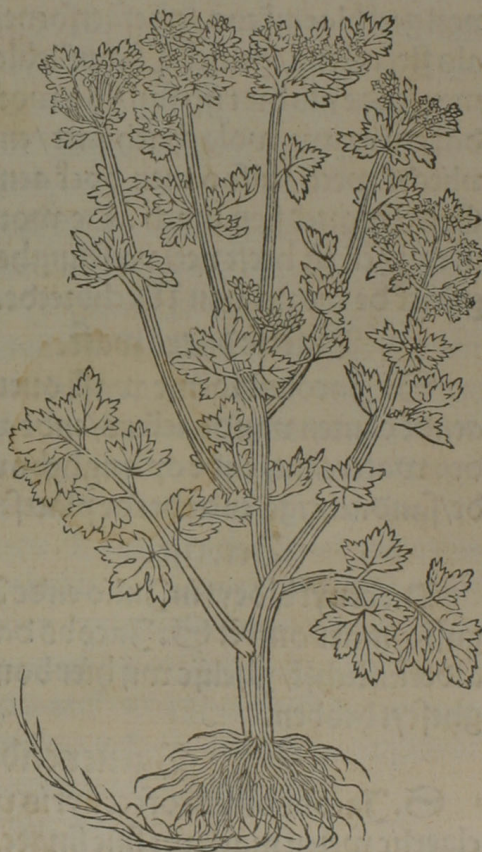
Den naem.

Alt Ioffrowmerck heetmen oock Eppe/ en̄ in Griecx Selinon cepeon / ende in Latijn Apium hortense. Desen naem Apium blijft inder Apoteken duerende. Maer waeromme dat de Griecsche meesters dit cruyt Selinon geheeten hebben/ dat staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Haetsoen.

Desse Hofeppe oft Ioffrowmerck wast de lengde van eenen cubitus hooghe. Het heeft eenen ronden steel met veel teedere holkelen oft voorrens. Het crijcht veel tacckens / daeraen wassen bladeren / die sijn in drije deelen gespleten/ ende ringsomme gekertelt gelijck een saghe. Si sijn oock een luttel gecronckelt/ ende glickende/ ende sterc van ruecke. Sijn gecroonde bloemkens die sijn wit/ en̄ seer cleyne / ende hierwt compt dat saet / dat is cleynder dan het Ammey saet. Het heeft een eenighe wortel/ die is lanc/ ende daeraen hanghen veel veeselen oft haykens.

Apium hortense. Ioffrowmerck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Desse Eppe wordt inde houen gesed/maer sij wil een natte ende vochte eerde hebben. Sij wast oock van haer seluen bi poelen en̄ watergrachten/ nochtans niet oueral/ maer op seker plaetsen.

Den tijt.

Ioffrowmerck bloeyt in Junio en̄ Julio/ en̄ daerna begint sij te saeyen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graedt/ ende drooghe int middel vanden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Eppe lost de vrijne/ ende sij brengt den vrouwen haer siecte. Si ver teert de winden die een mensche binnen sijn lijf heeft. Sij is goet tot dye
medi-

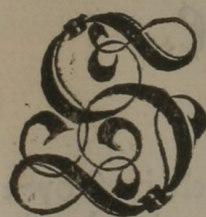
D medicijnen diemen teghent venijn bereyt. Want dit cruyt alleen voor hem seluen ghesoden ende dat gedroncken/dat contrarieert ende wederstaet den venine/ouermids dien dattet eenen mensch doet spourwen. Dit cruyt is goet voor heete ontfteken oogen/ alsment met broot oft met Gersten mout mengt/ende daerop leyt. Het verteert oock de gheclontertheyt vande vrouwen borsten/ alsment in deser maniere daerop leyt. Het lost de vrine/ alsment row oft ghesoden etet. Dat saet is crachtigher tot alle de voorseyde ghebreken dan dat cruyt. Als de visschen inde vijuers ende vischputten sieck sijn/ soo comen sij met Eppe wederom tot haer seluen. Die Eppe neemt wech alderley verstoptheyt. Sij is goet teghen den hick/die van groue taey fluxien oft vloten comt. Sij suyuert ende purgeert de nieren ende de blase. Een mensch en sal niet droncken worden/ als hij te voren tsaet van dit cruyt inneempt. Eppe in water ghesoden/ ende daerin geseten/dat lost den steen/ende verdrijft de droppelpisse/ oft de winden die inde vrine vergadert sijn. Dat melc verdroocht oock van desen cruyde/daeromme so en sullen de vrouwen die sooghen van desen cruyde niet eten. Men doet dat gheronnen bloet verteeren dat blauw gestooten oft gheslaghen is/ ende dat vel crijcht wederomme een goede verwe/ alsment saet van Ioffrowmarck in water siedt ende daerop leyt. Sommighe meesters scrijuen dat de Eppe van sulcke natuere is/ dat een mensch lichtelick stuypen en de vallende sieckte daer af crijcht. Want veel menschen die van dese sieckte eens ghenesen waren/ also haest als sij Eppe innamen/so vielen sij wederom inde selue sieckte.

Van S. Barbaracruyt.

Cap. CCLXXXV.

Den naem.

21

Int Barbaracruyt schijnt sijnen naem gevonden te hebben vanden Latijnschen woorden *Herba carpentariorū*/ want also is dit cruyt in Latijn ghenempt/om des wille dat de timmerlieden/ scrijnwerckers ende wagenmakers haer quetsuren daermede plegen te ghenesen. Dwelck die Duytschen gehooort hebbende/hebben dat woort *Carpentaria*/ *Barbara* gemaect/ gelijk sij somtijts in anderen gelijcken cruyden gedaen hebben. Plinius noempt dit cruyt *Scopa regia*/ ende *Sideritis latifolia*/ om des wille dattet met sijn geele tsamenghedronghen bloemkens eenen bessem ghelijck is/ende breede bladeren heeft.

Haetsoen.

S. Barbaracruyt heeft eenen ronden vasten steel/die is met veel hol kelen oft voorkens verchiert. Sijn bladeren sijn rondt/ vet/ taey/ ende glickende/ den cruyde van Eppe niet seer onghelijck/ maer de bladeren van

Van S. Barbaracruyt.

Van dit cruyt sijn breeder. Int opperste vanden stelen wassen veel cleyn geelle bloemkens/ende als die afvallen/so wordent cleyn lange ronde hawkens/daerinne leyt cleyn sadeken besloten. De wortel is wat dick ende lanck/ende sij cruypt dweers in deerde.

Plaetse sijnder wassinghe.

S. Barbaracruyt wast oueral op de heyde ende opt veldt.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick inden Mey ende Junio/ende daerna leueret sijn saet.

E Natuer ende complexie.

S. Barbaracruyt is werm en drooghe van natueren/ende dit mach men aen sijnen smaect mercken/want als ment proeft/so schinet eerst wat scherp te sijn/ende daerna so adstringeret een luttel.

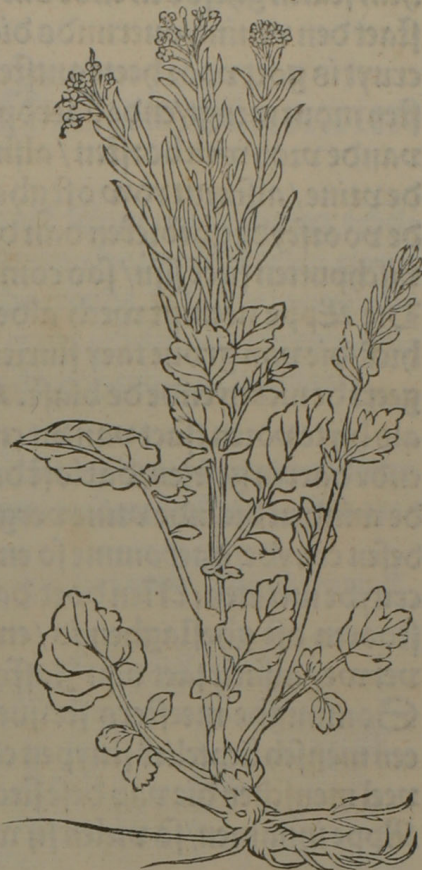
Cracht ende werckinge.

Dit ghewas is een wondtcruyt/al so men dat daghelick bij experientie beuindt/ende soo oock de oude meesters daeras scrijuen. Maer principalick wordet gherseert tot wonden die onreyn sijn/ende daer vuyl onnut vleesch in is/want ouermids dat tet seer droocht/so suyneret de wonden/ende het verteert dat ouertollich quaet vleesch dat daerin is.

Cap. CCLXXXV.

Herba carpentariorum.

S. Barbaracruyt.

Van witte Steenbreke.

Cap. CCLXXXVI.

Den naem.

Alse witte Steenbreke/oft hooghe Steenbreke heeft dyen naem om haer cracht en duecht wille/die si dagelick thoont int breken vanden steen/soo wel inde nieren als inde blase. Bi onsen tijden wort sij Saxifraga alba en maior gheheeten. Inde Apoteke heet ment simpelick Saxifraga.

Haetsoen.

Witte Steenbreke heeft eenen blooten/ronden/gehayden/bruynen/biesachtighen steel/wassende eenen cubitus lanck. Sijn bladertens liggen gemeynlick op der eerden wtgespreyt/ende sij sijn ront ende met kerfens/bijcans van aensiene ghelijck de bladeren van Onderbanc/maer de bla-

V de bladeren van dit cruyt sijn vetter/
saechter/ ende geelgruender. Int sop
vande stelen wassen veel witte bloe-
men neffen malcanderē/ van aensien
gelijc witte Vilieren. De wortel van
dit cruyt is bruynachtich/ en vol vee-
sen/ ende daeraen hangen veel greyn-
kens/ van aensiene gelijck eenen eyer-
stock in een hinne/ want also hangen
dese ronde lijfverwighe greynkens
inder eerden aen malcanderen/ ende
sij en sijn niet meerder dan Corian-
der saet/ ende sij smaken seer bitter/ en
de de Apotekers gebruycken dese ron-
de greynkens voor dat saet van de-
sen cruyde.

Saxifraga alba. Witte Steenbreeke.

C Plaetse daert wast.

De witte Steenbreeke wast geer-
ne op drooghe/rouwe/steenighe/ en-
de sandighe bergen. Sometijts oock
in beemden die aen bergen liggen/ en-
de in sandachtighe gras hoven.

Den tijt.

De witte Steenbreeke bloeyt inden Mey/ ende in dyen tijde behoort
mensse te soecken ende te vergaderen/ want na desen tijde verdwijnt sij/
ende men erfietse niet meer.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat de bladeren/bloemen/ ende wortel van dit cruyt seer
bitter sijn van smake/ so volcht daerwt dat dit cruyt werm ende drooge
is inden derden graedt.

D

Cracht ende operatie.

Steenbreeke met sijn wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ dat
loft de vrijne/ het maelt ende breect den steen inde lendenen/ ende inde bla-
se. Si is goet tot de cowpisse/ sij purgeert/ snyuert/ ende scheydt de groue
dicke humoren die inde aderen sijn. Sij brengt den vrouwe haer maent
stonde/ ende sij purgeert de borst vande dicke taey fluxien
oft vloten/ die ontrent de borst ver-
gadert sijn.

Van Se-

Van Seuenghetijdecruyt.

Lap. CCLXXXVII.

Den naem.

A

Seuenghetijcruyt heeft dyen naem wt deser oorsaken/ om dattet seuenmael des daechs sinen rueck heeft/ende so dick wils oock wederom verliest/so langhe alst int veldt blijft staende. Maer na dattet wter eerden ghetrocken is/ende ghedroocht wort/so bliuet synen rueck houdende. Ende alst droef weder beghint te worden/so geeft dit cruyt so oueruloedighen rueck/dat alle de ghene die int huys sijn daer dit cruyt leyt oft hangt/den rueck van desen cruyde gheuoelen ende riecken moeten. In Griecx heetmen dit cruyt *Lotos emeros*/ende *Triphyllon*/ende in Latijn *Lotus satia*/en *Trifolium*/dat is te seggen/tamme *Lotus*/oft tam *Clanercruyt*.

Maetsoen.

Seuenghetijdecruyt heeft eenen ronden/hollen/glatten/witverwigen steel/dien wast anderhalf elle lanck/ende somtijts oock langer/met veel tackkens oft roedekens/die sijn oueral met bladerkens verchiert/die ghelijcken den *Clauerbladeren*/altijt drij bladeren op eenen steel/en dese bladeren hebben ringsomme veel kerfkens/also men ooc sien mach aent loof van *Fenumgrecum*. Elck puyken vande tackkens heeft sijn purpur blaw bloemkens/die sijn dick te samen gedrongen/ende sij wassen hooge opwaerts. En wt elck bloemken compt een colfken met veel stekende puntkens/ende daerinne leyt gheel saet besloten/dat is den sade van *Fenogrecum* wat gelijc/maer tis veel cleynder. Het heeft een slechte witte wortel/gelijck de wortel van *Dylle*. Maer dat gantse cruyt sonder de wortel/dat heeft een besonderen rueck/bijcans gelijck weltriecken de peck/ende tis wat bitter van smake.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit *Seuenghetijdecruyt* oft tamme *Claueren* en vindtmen niet opt veldt/gelijck ander *Clauerē*/maer men moet inde houe setten. Oock soo ist een recht somercruyt/en het saeyt alle iaer hem seluen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in *Julio*/en daerna brenget sijn saet in scherpe huyskens.

Lotus satia. *Seuenghetijcruyt*.

Natuer

D

Natuur ende complexie.

Seuengetijdcruyt is middelbaer werm ende cout/ ende het droocht oock redelick.

Die cracht ende operatie.

Dat sap dat wt dit cruyt ghedowt wordt met hueninck gemengt/ ende inde ooghen ghedaen/ dat maect claer ghesichte. Het is goet tot alle gebreken die behoeyende sijn dat mensche drooge ende suyuer make. Dat gant se cruyt/ ende principalick tsaet/ dat droocht ende deylt/ ende maect subtil/ ende verteert alderhande gheswel/ ende die croppen oft quade dieren/ alsment van buyten ghebruyct ende daer op leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken/ dat lost de dicke ende taey fluxien die op de borst ende longhen vergadert ligghen. Alsment in deser manieren gebruyct/ so stoppet den loop des buyct/ en het lost de vrine. Het heeft bijna alle de cracht ende operatie vanden wilden Lotus/ nochtans en ist niet so crachtich.

Van cleyn Steenclauer.

Cap. CCLXXXVIII.

Den naem.

A

Teenclauer oft geel Claueren/ is tghene dat Dioscorides ende ander Griecsche meesters Lotos agrios/ in Latijn Lotos sylvestris/ dat is te seggen/ wilden Lotus oft Claueren heeten. De Romeynen hieten dit cruyt in ouden tijden Trifolium minus/ dat is te seggen/ cleyn Clauercruyt/ om des wille dat sijn bladeren smaelder sijn dan ander Clauerbladeren/ en principalick sijn sij smaelder dan de bladeren van tam Clauercruyt/ oft Seuengetijcruyt/ daer wi af gescreuen hebben in dit voorgaende Capittel. De Apotekers gebruycken dit cruyt voor Melilotum/ maer daerin faelgeren sij/ also wi dat inden Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Haetsoen.

B

Dit cruyt heeft eenen ronden steel/ twee ellen lanck/ ende somtijts oock langer/ met veel rijcs oft tacckens. Sijn bladeren sijn den bladeren van gemeyn Clauercruyt/ oft van Boerhoren oft Fenogriecck seer ghelijck/ rontsomme gekerft/ altijts drij op eenen steel. Sijn bloemkens sijn geel/ wassende gelijck arekens/ gelijckende van faetsone den bloeyfel oft bloemen van Erwten/ maer dese sijn cleynder/ en sij hangen nederwaert/ en sij riecken wel. Na dat dese aren met de bloemkens af gheuallen sijn/ soo wassen daer ronde hawkens oft sacckens wt/ die sijn binnen vol saets/ dat is den Boerhoren/ dwelck men Fenogrecum heetet/ heel ghelijck/ en tis den bloemkens ghelijck van smake. Het heeft een langhe wortele.

Plaetse sijnder wassinghe.

Steenclauer wast op de ackers/ ende oueral aen cleyn berchskens.

G

Van cleyne Steenclauer.

Cap. CCLXXXVIII.

C

Den tijt.

Lotus syluestris. Wilde Clauerem.

Steenclauer bloeyt den gantsen somer/ende principalick in Julio.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt / en principalick sijn saet/ dat is werm ende drooghe inden twee den graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt verwermt ende maect re delick suyuer. Daeromme verdrijuet alderhande vleckē en masen int aensicht / als ment met hueninck mengt ende daerop strijct. Het is goet teghen de weedom ende pijnē in de blase/gedrooghet ende ghepuluerizeert/ ende in sueten wijn ghedroncken. Het lost de vijnē/ende maelt den steen in stucken / ende het deylt ende lost de taey dicke humoren oft fluymen / die op de borst ende ontrent de longhen liggen. Dat sap van de bloemen oft bladeren wtghedruckt / dat is goet voor doncker ooggen/en het maect claer ghesichte/want het deylt ende verteert de vellen oft schellen in doogen. Dit cruyt neemt wech alle verstoptheyt vande leuer ende vande milte.

Van Moren.

Cap. CCLXXXIX.

A

Den naem.

Dese cruyden/daer wi in dit Capittel af scrijuen/ die heeten in Griecx Sisara/ende in Latijn Sifera/ en sommighe meesters heeten se Pastinacas. In Duytsch heeten sij Moren. Geslecht.

Daer sijn tweederhande Siferen oft Moren/tamme ende wilde. De tamme sijn oock tweederhande. Deen gheslecht is groot/en siet den wilden heel gelijck/en daerom machmen dat wel groote tamme Moren heeten. Dat ander tam geslecht is veel cleynder/ ende den anderen twee gheslechten niet seer gelijck/also wi hierna claerlick daeraf scrijue sullen. In Duytsch heete sij witte Morckens/oft cleyne tamme Morckens/oft suycker wortelkens. Dat wildt geslecht is den eersten tammen geslechte gelijck/ende men heetet in sommighe Apoteken Baucias.

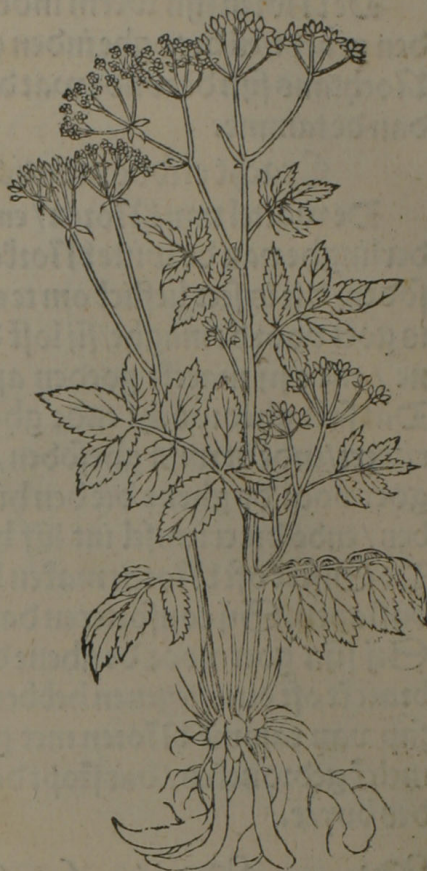
Gaetsoen.

De groote tamme More hebben eenē steel/ die is mans lengde hooge/ hebbende

Van witte Nozen.
Sifarum satium magnum.
Tamme Nozen.

Cap. CCLXXXIX.
Sifarum satium primum.
Witte Nozkens.

V hebbende veel holkeelen en vorekens. Sijn bladeren zijn lancachtich/ veel aen eenen steel/ rontsomme gekerft/ en gants gruen. Int sop vande stelen wassen schoon geel bloemkens/ en als die afvallen/ so leueren sij breed saet. De wortel is den geelen Peen gelijck van saetsone en van smake. De witte Nozkens hebben eenen bruynen steel met veel holkeelen oft voren. Sijn bladeren zijn wat ronder/ ende niet so diep ghesneden. De bloemen zijn wit/ ende daerna volcht dat saet/ dat en is niet so seer breedt. Der wortelen sijnder veel bij malcanderen/ gesaetsoneert ghelijck cleyn Pekens/ sij zijn wit van coluere/ en sij hebben eenen sueten lieflijcken smaect. De wilde Nozen zijn den groote tamme Nozen in alle dingen gelijck/ maer sij hebben cleynder stelen ende bladeren dan de tamme.

C Plaetse haerder wassinghe.

De groote tamme Nozen en wassen niet van selfs/ men moetse inde hoven planten/ want si en zijn hier te lande noch niet ghemeyn. Maer de witte Nozkens die sedtmen hier en ghinder inde cruythoven. De wilde vindtmen oueral inde beemden/ aenden wech/ ende op ander ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Alle dese Siseren oft Nozen bloeyen meest in Junio ende Julio/ ende daerna leueren sij haer saet.

O ij Natuer

D Natuer ende complexie.

Sifer syluestre. Wilde Mozen.

De Mozen sijn werm inden twee den graedt/ en drooghe inden eersten. Nochtans sijn de wilde wat drooger dan de tamme.

Cracht ende operatie.

De wortel van Mozen / ende sonderlinghe van de witte Mozkens/ gesoden/ die is seer lieflick om te eten / sij is goet voor de maghe/ sij lost de vryne / ende sij maect goeden appetijt.

E Dat saet ghedroocht ende ghepuluerizeert/ ende in wijn ghesoden / dat is goet voor de ghene die den hick hebben / ende die criemsel int lijf hebben. De Sifer oft Mozen maken lust om bijslapen. Sij conforteren dat herte. Sij sijn goet voor de ghene die ghebraect oft ouergegeuen hebben. Dat sap van tamme Mozen met gheyten melck gedroncken / dat stopt den loop des buycr.

Van Vijngeboom.

Cap. CCXC.

Den naem.

A En Vijngeboom heetet in Griecx Syce/ in Latijn Ficus/ ende dien naem is inder Apoteken bliuen duerende.

Geslecht.

Men vindt twee geslechten van Vijnen/ tam en wildt. Maer wi sullen hier alleen vande tamme scrijuen.

Gaetsoen.

Den Vijngeboom en wast niet hooge/ hoewel dat sommige seer groot worden gelijk als Peereboomen. Sinen stam is cort/ met een effen glatte schorsse. Sijn bladeren sijn groot ende breedt/ ende diep gekerft / ende elck blat is in drij deelen ghedeylt / aen te sien ghelyck drij vingeren neder waerts hangende. Si en brengt geen bloeyfel. De vrucht wast inuyt boven den steel vande bladeren wt/ ende sij is ront gelijk een peerken/ en sij is weeck/ en binnen vol cleyn greynkens. Als si begint rijp te worden / so is haer sap binne wit gelijk melck/ maer als sij rijp is/ dan wort dat sap geel gelijk als hueninck. De wortel van desen boom is lanck en crom.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Vijngeboom is seer teeder/ hi en can geen coude verdragen/ daer om

Vom wast hij geerne in warme landen.
 Bions wort hi inde houen geplandt/
 maer hi brengt selden vrucht voort.

Den tijt.

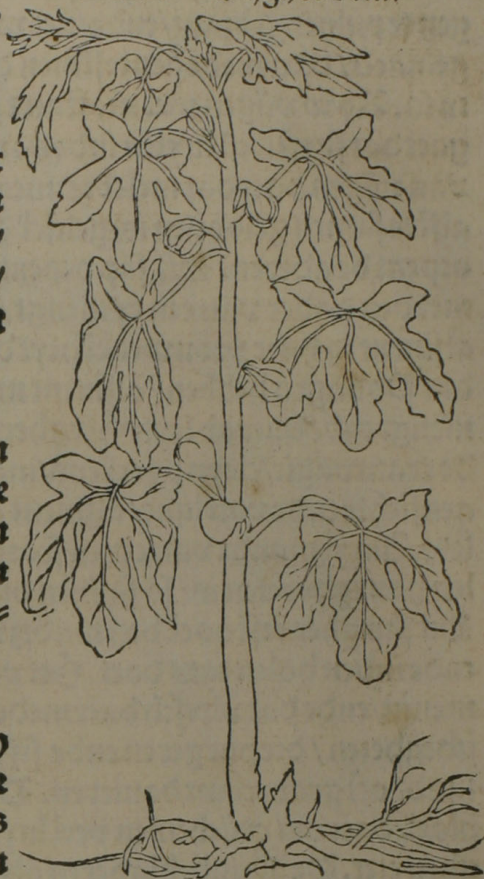
Het is spade eer den Vijngeboom wt
 loopt oft wt bottet / te weten na de Len-
 ten / niet lange voor den Solstitium /
 als de sonne niet veel meer en climpt /
 en daerom en can hij hier te lande niet
 wel rijpe vruchten voortbrenghe.

Natuur ende complexie.

De Vijngeboom is werm van natu-
 ren / ende is van subtyl substantie. De
 vijghen sijn volcomelick werm inden
Eersten graet / oft int beghinsel vanden
 tweeden graedt / ende drooge int mid-
 den vanden eersten.

Cracht ende operatie.

De vijghen die rijp / teeder / en versch
 sijn / die sijn quaet ende schadelic voor
 de maghe. Sij maken den loop des
 buycx / maer hi cesseert haest. Si doen
 sweeten / ende sij maken dat de kinder-
 poctens ende de maseren haest wt slaen. Si ver slaen den dorst / en ver-
 driuen de hitte. De drooge vijghen die voeden wel / ende sij ver wermen /
 ende sij maken den mensch dorstich / ende sij houdent lijf open. Maer sij
 sijn schadelick voor een mage / daer de vloten oft fluxien van boue in val-
 len. Si sijn goet voor de keele / en voor de nieren ende blase. Desghelijck
Dooch voor de gene die van langen tijt sieck te sijne bleeck gheworden sijn /
 ende voor de gene die eenen corten adem hebben / en die de vallende siecke
 hebben / ende die dwater laden. Vijghen met Xsope gesoden ende gedronc
 ken / die purgeren de borst / sij sijn goet tegen den langduerenden hoest / en
 ander diergelijcke gebreken der longhen. Alsmense met salpeter en Sof-
 fraen stootet ende etet / so laxeren sij. Dat water daer de Vijghen in ghe-
 soden sijn / ghegorgelt / dat is goet voor een rouwe ende heessche keele / en-
 de tot de barbelen ende tandbeen dat gheswollen is. Vijghen met Ger-
 sten meel ghemengt ende met Fenogriec / ende daerna gesoden / dit ver-
 teert alderhande gheswel / ende het maect die herde sweeringen weect en
 de morw / als ment stootet en daerop leyt. Si vermorwen oock de swee-
 ringen ontrent den ooren / ende ander bloetsweeren / als mense met blau-
 wilde Lelien / Iris / ende salpeter / ende met calck mengt ende stootet / en-
 daerop leyt. Desghelijcke cracht hebben sij oock row / als mense ghebruyct
 ende vseert gelijk als vore. Sij sijn goet den ghenen die dwater laden /

E met wijn/Alfene/ende Gersten meel gesoden ende daerop gheleyt. Vūgen te puluer gebrant/ende met was ghemengt/ende daeraf een plaester gemaect/daermede geneestmen de cackhielen/en de voeten daer de vorst in is. Row vūgen met mostaert gemengt ende gestooten/daermede vergaet dat suysen en tuyten inde ooren/alsment also daerop leyt. Dat sap van vūgen doet dat melck rennen/ende het scheydt dat melck wederom alst te samen gelooopen is/gelijck den azijn. Het etet innewaerts/ende het oepent de aderen. Dit sap oepent oock den camerganck. Alsinen dit sap met den doder van een ey mengt/so brengt dit den vrouwe haer maent/alsment in haer vrouwelickheyt doet. Het is oock goet voor de ghene die dat Podagra hebben/alsment met meel van Fenogriek ende met azijn mengt ende daerop leyt. Het gheneest ende heylt oock de ruydicheyt/qua de crauwagie/cleyn pocckens/masen/en meer ander mismaectheyt van aensichte ende van lūe/alsment met Gersten mout mengt/ende daerop leyt. Als yemandt van eenen scorpioen ghesteken is/ende van eenen dullen hont ghebeten is/so salmen dit inde wonden druypen/soo gheneset.

S Dit sap gheneest oock den tandtweer/alsmen cottoen daerin nat maect ende inden helen tant doet. Het verdrūft de wratten/alsment met sinout mengt/ende dat vleesch daermede rondt somme bestrūct. Gruen vūgen ghegheten/die purgeren ende sū suyuere/ende daerom driuen sū dat sandt oft graueel wt de nieren. De drooghe vūghen en maken geen goet bloet/daerom crūchtmen veel luyfen/alsmen dickwils veel drooghe vūghen etet. De Vūghebladeren ghestooten ende gheapliceert/die verteeren de croppen oft clieren/ende si vermorwen ende scheyden oock alle ander gheswel. De vūghen hebben een sonderlinghe cracht tegent venijn/alsmen se alle daghe nuchteren inneempt/ende principalick met Oekernoten inghenomen. Asschen van Vūgeboom/die maken goede looge/daermede heyltmen oft gheneestmen alderhande quade sweeringen/alsmen een spongie daerin nat maect ende opt ghesweer leyt. Men gheneest ende men heylt de verbrandtheyt daermede/alsmen se met was en olie van Roosen mengt/ende een plaester daeraf ghemaect ende daerop gheleyt. In water ghedroncken dat is wt nemende goet voor de gene die van bouen hooghe gheuallen hebben/ende ghebroken sijn. Dat geronnen bloet scheydt hem oock daermede.

Van Spaensch Brem. Cap. CCXCI.

Den naem.

A

At gene dat wij hier Spaenschen Brem heeten/dat heeten de Grieksche meesters Sparton/oft Spartion/en de de Romeynen noement Spartum. In ouden tijden plachmen dit ghewas veel te gebruycken om den Wijn gaert daermede te binden.

saets

Van Spaensch Brem.

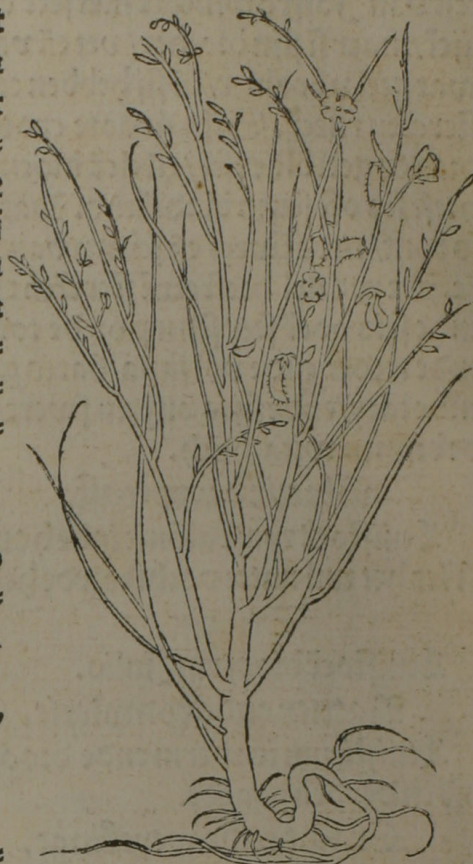
Cap. CCXCI.

B

Haetsoen.

Spartum. Spaensch Brem.

Spaensch Brem is eenē struyck met lange/taeye/ende stercke roeden/die en hebben geen bladeren met allen / want die smael tongeskens die daerop was- sen/en sijn niet weerdt datmense blade ren heete. De bloemen sijn geel/ende sij en ghelijcken niet qualick den bloemen van steen Violieren. Als de bloemen afghenallen sijn / so comen daer haw- kens wt/daerin leyt breedtsadeken/ge- lijck als Wicken. De wortel is lanc en- de smal.

Plaetse sijnder wassingē.

Spaensch Brem wast gheerne op dorre oft drooghe plaetsen/ende is bij- cans gefaetsoeneert ghelijck een Biese.

Den tijt.

Spaensch Brem bloeyt in Junio/ ende daerna brenghet sijn saet.

C

Natuere ende complexie.

Spaensch Brem is werm en droo- ge/alsomen claerlick mercken mach wt sijn operatie/en wt sinen smaect.

Die cracht ende operatie.

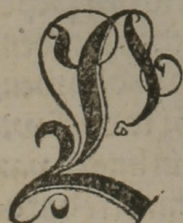
Dat saet ende de bloemen van Spaensch Brem een drachma swaer in Medeinghenomen/purgeert den mensch van bouen met braken/ghel- ijck als Niescruyt / ende sonder perijckel. Dat saet alleene purgeert van onder door den camerganc. Dat sap van des Spaenschen Brems roe- dekens ingenomen/dat purgeert oock. Maer men moet de roedekens in water te weyck legghen / ende daerna scooten ende wtperssen. Van dit sap salmen des morghens nuechteren drij loot drincken. Dit sap is oock goet om in een clysterie te ghebruycken voor die ghene die weedom inde huepe oft dat Sciatica hebben.

Van Leuistock.

Cap. CCXCII.

A

Den naem.

Leuistock heetmen in Griec ende Latijn Smyrnum. Bi- onse tijden heetet inder Apoteke Lenisticū. Den oorspröck van desen naem Smyrniū suldi inden Latijnschen Her- bario vinden.

Haetsoen.

Leuistock heeft eenen hollen / ronden / cnoopachtighen steel / met veel

O iij tackens.

Bladerkens. De bladeren sijn den bladeren van Joffrowmerck niet seer ongelijck/maer si sijn breeder/vet en vaste/wat geel vā coluer/en sijn hebben eenen stercken rueck. Sijn groote croonen dragen geel bloeyfel/en elck bloemken heeft ses oft seuen bladerkens. Dat saet is ront/ende swert en scherp van smake. De wortel heeft eenē stercken ruec/ende si is oock seer scherp op de tonge/ende teeder ende vol saps/dat is gheel ende taey/ende sijn is buyten swert/ende binnen witachtich.

C Plaetse daert wast.

Leuistock wast alome inde houe.
Mer het wil natte vochte eerde hebbē.

Den tijt.

Leuistock bloeyt in Julio.

Natuer ende complexie.

Leuisticum is werm ende drooghe
inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Mē leyt de bladeren van dit cruyt in azijn ende in sout/ende mē eet se gelijck meer andere diergelijcke cruyden/ende sijn stoppen den loop des buyct. De wortel is goet ghesoden ende ghedroncken voor de ghene die **D** van nateren ende slanghen ghebeten sijn. Si is goet tegen den hoest/ende cortheyt van adem. Si lost de vrine. Si verteert alderhande geswel ende herde sweeringhen/gruen ghestooten ende daerop geleyt. Si heylt de wonden te samen. Dat saet is treffelijcken goet tot allerley verstoptheyt vande leuer/milte/nieren ende blase/alst gesoden is en gedroncken. Het brengt den vrouwen haer maent/ende het drijft de nageboorte wt/als mē in deser manieren nuttet oft vseert. Het is goet met wijn ingenomen voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde hnepe hebbē. Ooc so nemet wech alle opworpinge ende windachticheyt vande mage. Het maect den mensch oock sweetende. Maer sonderlinghe ist goet in wijn inghenomen voor de ghene die dwater laden. Dat saet maelt den steen in stucken. De wortel ghedroocht ende ghepuluerizeert/die is den Peper ghelijck van smake/daerom machmē ooc de spijse daermede bereyden/want si dient wel voor een coude mage/en sijn helpt de spijse verdouwen/en si verteert alle ouertollige vochticheyt ende humoren. Si is oock wt-nemende goet teghen alderhande venijn. De vrouwen die in liggen van kinde/sullen dese wortel in haer spijse gebruycken/want sijn maect dat de vrouwen na den arbeyt wel ghesuyuert worden. Mē mach van dit cruyt

De cruyt oock eenen damp ende waterbaden maken / want dat lost de vrine ende den steen / ende het brenget den vrouwen haer siecke / ende het verwermt alle de leden van binnen. Dat sap van Leuistock maect een claer aensicht / ende het maect de huyt schoon / wit / ende suuer / als ment seker daghen lanck daermede wasschet. Oock so ghenestet alle seerichet in den mondt / inden hals / int fondament / ende in alle heymlijcke plaetsen / als ment daermede wasschet / en een lijnē doeckens daer ouer slaet. In summa / Leuistock is een duechdelick cruyt / ende daerōme ist wel weert dat ment in alle hoven sette.

Van Meesterwortel. Cap. CCXCIII.

Den naem.

Meesterwortel is sonder twijfel een maniere oft gheslecht van cruyde / dat men in Griec Silphion heetet / en in Latijn Laser / ende Lasepitium. Ende daer dore comet dat men dit cruyt bi onse tijden Osteritium / ende Ostritium / oft Asteritium ende Meesterwortel heetet / welcke namen al haren oorspronck nemen wt dat woordeken Lasepitium. Ende na mijn duncken / so hiet dit cruyt in voorleden tijden Laserwortel / en daer wt is bi lanckheyt van tijde gecomen den naem Meesterwortel / also wi int Latijn breet verclaert hebben.

Haetsoen.

Dit Lasepitium heeft eenē ronden cnopachtigen steel gelijck de Angelica oft de Venckel / en ter wortelwaert is hi bruyn. Sijn bladerē sijn den bladeren van Eppe wat gelijc / maer si sijn veel grooter. Elckē steel heeft drij bladerē / ende elck blat is met twee oft drij sneden gheclouen / ende buyten sijn sijn rondsomme met cleyn kerfkens ghekerft gelijc een sage. Op de stelen wassen croonē / die dragen veel witte cleyn bloemkens gelijck Joffrowmerck / daerwt comt breet saet gelijck Dylsaet / dat is grawswert / gelijckende de wantluysen van aensiene. De wortel is vingers dicke / somtijts ooc dicker / ende die vliddert hier en daer / ende sijn is buyten grawswert / en binnen wit / hebbende eenē stercken lieslicken ruc / en daer comt geel taey sap wt / dat is seer scherp / en het bernt op de tonghe.

Lasepitium. Meesterwortel.

Plaetse

C

Plaetse haerder wassinghe.

Men vindt dit cruyt op hooch gheberchte/maer nu sediment oueral inde houen. Dat alderbeste Silphium wast in Aphrica / ende sijn sap wort bij onsen tijden inder Apoteken Belzuinum/oft Ben Iuinum gheheeten/ende voortijts hietment Succus Cyrenaicus. Dat sap van Silphium dwelckmen wt Media ende Syria brengt/ dat heet inder Apoteken Asa fetida/ dat is te seggen / Duyuels dreck/ daeromme dattet so seer stinct/als oftet de duyuel ghescheten hadde.

Den tijt.

Meesterwortel bloeyt in Junio/daerna so leueret sijn breedt saet/dat is ghelijck een cleyn bladeken.

Natuere ende complexie.

Dit cruyt is heeter ende scherper dan Peper / daerom ist werm ende drooge tot inden derden graedt. Maer de wortel ende tsaet die sijn wermmer ende drooger dan den steel ende de bladeren.

D

Die cracht ende operatie.

De wortel/tsaet / cruyt / ende tsap van Meesterwortel die sijn wonderlijcken goet teghen alderhande venijn. Ende sonderlinge salment gebruycken in tijden van Pestilentie/tegghen de quade vergiffte locht. Men scheydt ende verteert daermede de dicke/taeye / coude fluxien oft vloten/ die een mensch in sijn lijf heeft. Si sijn oock goet tegen den hoest die van coude compt. Si verteeren oock de dicke humoren ende sluymen die ontrent de borst vergadert ligghen. Maer sonderlinge is dat sap goet ingenomen / oft van buyten gestreken tegghen alderhande steken en beten van veninich gedierte. Dit sap heylt ende geneest quade crauwagie/ alsment met azijn mengt ende daerop strijct. Het is oock goet met drooge vijgen inghenomen voor de ghene die de gheelsucht hebben / oft die dwater laden. Alsinen dit sap ouer maeltijt ghebruyct / soo crijchtmen daer goede verwe af ouer alle dlijf. Dit sap scheydet dat gheclontert melck ende gheronnen bloet/alsmen dat van buyten daerop strijckt. Het conforteert de maghe/het maectt appetijt om eten/het lost de vrine/ende het brengt den vrouwen haer maentstonde / alsment in een weeck oft morw gesoden ey inneempt. De bladeren van dit cruyt gruen ghestooten / daermede gheheest men de wonden die van eenen dullen hondt oft van nateren ghebeten sijn/alsmen se daerin doet. Dat cruyt in wijn en water ghesoden/dat geneest de wonden van binnē. Alsinent in deser maniere vseert/so suyueret ooc de moeder / en het drijft de doode vrucht wt. Alst dor oft drooge is/en daer af dick wils eenen roock gemaect / daermede verdrijft men alderhande wertten die achter aent fondament ghewassen sijn. Dit sap is goet tot weedom inde huepe/alsment met gecooctten hueninck mengt en daerop strijct. In wijn ist goet ingenomē om den mensch te doe sweetē/ wāt het helpt den verstoruē couden man weder op. Een half drachma daer af ingenomē/dat is goet tottē cramp / en diergelijcke coude gebreken der ner=

Van stinckenden Andoren. Cap. CCXCIIII.
 der nernen oft zenuwen. Het is goet voor een coude longhen/tegghen den
 richthoest/ende andere desgelijcke ghebreken der borst. Het versuertet dat
 Podagra/met azijn ende water gemengt/ende daer om gheslaghen.

Van stinckenden Andoren.

Cap. CCXCIIII.

Den naem.

A At ghene dat wij hier stinckenden oft rieckenden Andoren
 noemen/dat heeten sommige oock wilde Sauie oft Berch
 saue/in Griecx en Latijn heet Stachys. Den oorsprong
 van dien naem staet inden Latijne verclaert.
 Haetsoen.

Dit cruyt heeft eenē seer rouwen ge Stachys. Stinckenden Andoren.
 hayden/viercantigen steel. Sijn bla
 derē sijn heel wolachtich/gruysachtich/
 oft wit ghelijck de bladeren van Wol-
 cruyt/ende rontsomme gekerft. Sijn
 bloemen sijn bruyn van coluere/oft
 rootachtich/in huyskens besloten.
 Sijn saet is rondt. Dat gantse cruyt
 heeft eenē stercken rueck. De wortel is
 geel/ende vol veeselinghen.

B Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ongebowde row
 plaetsen/daer Distelen ende ander on-
 cruyt wast.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is bitter en scherp/daer
 om so ist werm van natnere tot inden
 derden graedt/ende drooghe.

Cracht ende operatie.

C De bladeren van rieckenden Ando-
 ren ghesoden ende ghedroncken/die brengen den vrouwen haer maent/
 ende sij lossen de Secondine. Naer de vrouwen die groot gaen van kin-
 de/die sullen haer wachten van dit cruyt. Anderst heuet alle
 de operatien gelijck andere Andorens oft Malro-
 uen/alsoo wij van elcken in sijn Capit-
 tel ghescreuen hebben.

Van Roge

Van Rogghe. Cap. CCXCV.

Den naem.

A Rogghe en heet niet in Latijn Siligo/als sommighe meynen. Want Plinius scrjft lib. xviij. cap. ix. dat van Siligo dat lieflickste/ morwste en witste broot gemaect wort. Ende van Rogge bactmen gemeyn/ swert/ swaer broot/ voor den ghemeynen man ende arm lieden om den honger daermede te weeren. Item Siligo brengt een are die staet recht ouer eynde opwaerts / ende de Rogghen aren sien nederwaerts ter eerden. Daertoe so heeft Siligo schoon wit glat oft cael coren/ in veel vellekens oft caf besloten/maer dat Roggen coren oft saet is swert/ met veel vorekens/ende tleyt in luttel vellekens oft caf besloten. Voek soo en hebben de aren van Siligo geen vlimmen/maer de Roggen aren die sijn heel row van vlimmen/ alsoo wij sulcx breeder verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario. Maer den rechten naem van Rogghe in Latijn / dat is Secale ende Farrago/also ons Plinius bescrijft.

B Haetsoen.

Rogghe heeft eenen stroohalm / die is der Terwe oft Weyte ghelijck/maer hi is teerder ende langher/ draghende scherpe grasscheyden oft bladeren in maniere van Rietbladeren/aen elcken knoop een besonder blat/ende elcken stroohalm heeft ghemeynlick vier knopen / ende daeromme so wast den Rogghe hoogher dan ander coren. De Roggen aren sijn row/ende selden staen sij recht opwaerts/wat sij buygen haer altijt nederwaert ter eerden. Si brengen bleecgeel bloey sel. Dat saet oft coren en is niet wel int caf besloten/daerom wordet swert en onlieslick van aensiene.

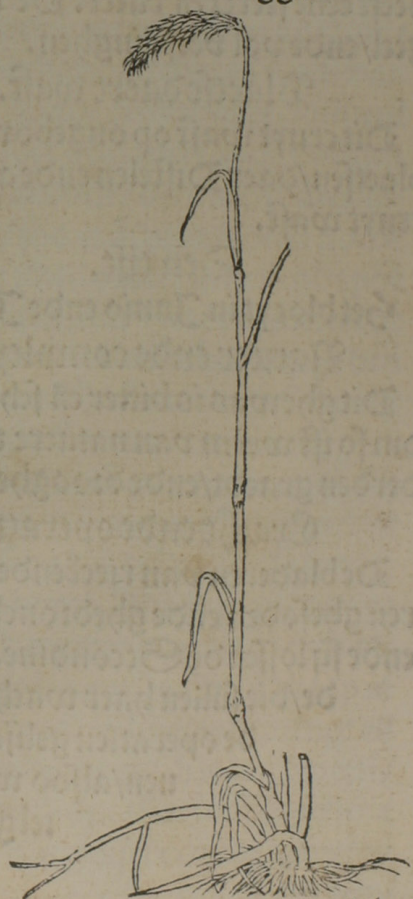
Plaetse sijnder wassinghe.

C Den Rogge wast schier op alle eerde/ende daerom vindtmen bijna oueral in dese nederlanden / ende bouen in Beyerlant.

Den tijt.

Den Rogge wort tweemaal gesaeyt int iaer. Eerst in September en October / ende also leyt hi den winter lanck gruen/niet hooge wter eerden/ende in de Lenten dan schiet hi op ende crjcht halmen. Ende daeromme heetmē dat Winterrogge/oft Wintercoren. En-

Secale. Rogghe.

de diert

De dien Kogghe wort in vijf weken rijp/na dat hi gebloeyt heeft. Dat ander Somercoren saeytmen inde Lenten/alsmen de Gerste saeyt. In Julio worden sij beyde ghemaeyt ende inde schuere ghedaen.

Natuer ende complexie.

Den Kogghe is warmer ende drooger dan de Terwe/maer niet soo drooghe als Gerste oft Spelte.

Cracht ende werckinge.

Den Kogghe is wat taey ende slijmachtich/ende daeromme stopt hij lichtelick. Dat Koggenbroot beswaert de maghe/ende sonderlinge als hi niet wel ghebuydelt en is. Daeromme is den Kogghe bequamer voor den ghemeynen man die grooten arbeyt doet/en die groue spijse behoeft om hem te versaden.

Van Ledtcruyt.

Cap. CCXCVI.

Den naem.

A It cruyt heetmen daerom in Duytsch Ledtcruyt oft Lede-
cruyt / om dattet principalick gebruyct wort tot de gewon-
de leden. Men heetet oock Apparitorie. In Griecx ende La-
tijn wordet Sideritis genoempt/oor om dier redene wil-
le/also wi in onsen Latijn
schen Herbario verclaert hebben.

Sideritis. Ledtcruyt.

Maetsoen.

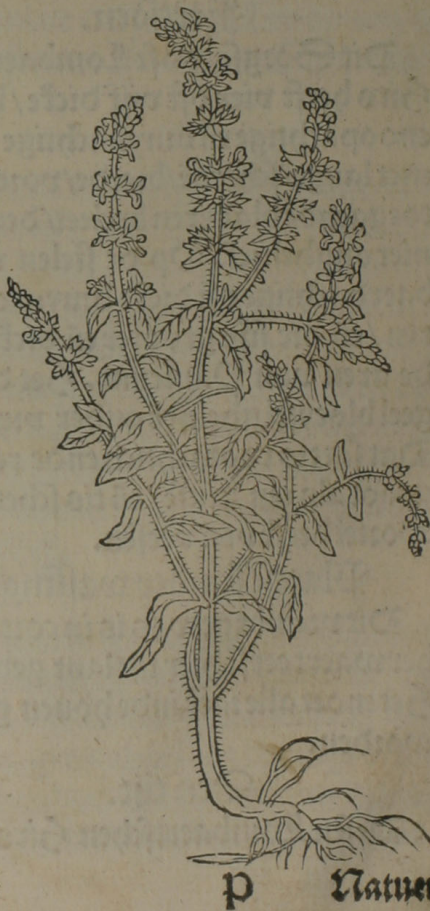
Dit cruyt heeft eenen rouwen ghe-
hayde viercätigen steel/een elle lanc.
Sijn bladeren sijn der Malroue wat
gelijck/maer sij sijn langer/bijcans ge-
saetsoneert gelijck de Saniebladeren/
maer sij sijn smaelder ende cleynder.
B Kontom den steel van dit cruyt was-
sen witgeel bloemkens/die ligghen in
vellekens oft huyskens gesloten/ende
als de bloemen afvallen/so vindtmen
daerinne swert rondt saet. De wortel
van desen cruyde is dun ende geel.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in row steen-
achtige en onghebowde plaetsen/som-
tijts ooc in beemden en gras hoven/en
sonderlinge aende tuynen vande hoven.

Den tijt.

Set bloeyt in Junio/ende voort tot
inden Herft.

p

Natuer

C

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt suyuert/ en het trect een luttel tsamen. Nochtans is dat meeste deel van dit cruyt vochtich ende redelick cout.

Die cracht ende operatie.

De bladeren van dit cruyt gruen gestooten en geapplianceert/ die heylen de wonden/ en sij bedwingen de heete swellingen en bloetsweer. Dit cruyt is so crachtich/ dattet tbloet terstont stelpet/ so haest als ment op de wonden bint. Hier worde ick denckende op sommige onghelerde Apotekers die dit cruyt nemen voor Chamepytis/ dat is Hoe langher hoe lieuer/ maer het en is so niet/ so wi hierna in sijn Capittel verclaren sullen.

Van Sorgsaet. Cap. CCXCVII.

Den naem.

A

It is een vreemt gewas/ en men heetet in Italien Sorggi/ en daerom so noemen en heeten wi dat ooc Sorgsaet. Sommige heetent oock Lombaertsche Milie oft Hirs. Soemen dit in ouden tiden hiet/ dat en is mi noch niet bekend/ het en sij een geslecht van Varen/ want in Vranckrijck heetment Frumentum rubrum en barbatum/ dat is te seggen Roodt Coeren/ ende ghebaert Coeren. Maer daer bij laten wi dat bliuen.

Sorgi. Sorgsaet.

Haetsoen.

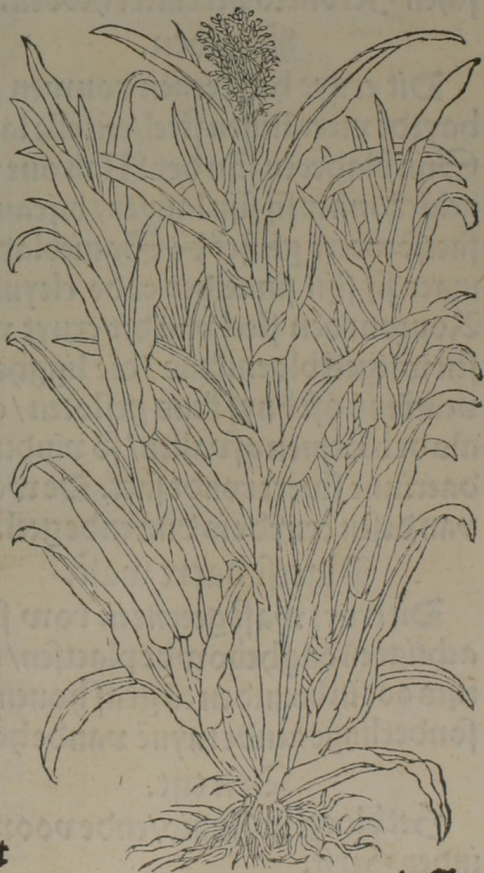
Dit Sorgsaet oft Lombaertschen Hirs heeft vier oft vijf dicke/ hooge/ cnoopachtige en bruynachtige stelen/ met lange/ scherpe/ breede/ vore scherp toegaende bladeren becleet/ den Riete niet onghelijck. Op de stelen wassen baerdachtige oft dicke bruynroode aren/ en die sijn groter en dicker dan de aren van Panicum. Het draecht geel bloeyfel ghelijck ander vruchten. Dat saet is rootachtich ende ront/ so groot als een Linse/ en tis scherp. De wortel heeft veel veesen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit vreemt gewas is in corte iaren herwaert eerst hier int lant gebracht. Het moet alle iaer inde houen gesaeyt worden.

Den tijt.

Desen Lombaertschen Hirs bloeyt

in Ius

In Julio ende Augusto/maer het en wort niet ryp voor inden Herst.

Natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit gewas suet is gelijk Panicum / en oock denseluen smaect heeft/ so moet ooc eenderhande natuere ende complexie hebben ghelijck den Panicum.

Cracht ende operatie.

Dit Sorgsaet en wort noch hier te lande niet sonderlinge gheuseert. Maer aengesien dattet sulcken smaect heeft gelijk de Panicum/ so moet oock sonder twijfel sijn operatie ende werckinghe hebben.

Van Waterwortel.

Cap. CCXCVIII.

Den naem.

21

W

Waterwortel heetmen inder Apoteke Serpentaria / oft Bistorta / maer het en is de oprechte Serpentaria niet/ daer de oude meesters af gescreuen hebben/ also wi sulck int Capittel van Slangencruyt ghedeclareert hebben. Maer oft dese Waterwortel in ouden tijden bekenst geweest heeft/ ende hoemen die hiete/ dat en can ick v noch niet seggen. Hoe wel dat sommighe meynen dattet Limonium is/ so en ist hem niet onghelijck van kracht ende duechden. Want dat Limoniū (daer de oude meesters af ghescreuen hebben) dat heeft sulcken kracht ende operatie gelijk de Waterwortel. Maer wij nemen een ander cruyt voor Limonium/ alsoo wij hier bouen claerlick daer af ghescreuen hebben int Capittel van Wintergruen.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Waterwortel. Dat eerste heeft glatte/essen bladeren/ende een tsamen ghecromde wortel/ ende dat is de redene datment bij onsen tijden in Latijn Bistorta heetet / ende in Duytsch machment manlijcke Waterwortel heeten. Dander gheslechte heeft bladeren die sijn meer gefronsselt oft gherimpelt/ ende het heeft een grooter wortel met veel veesen. Sommige heeten dit cruyt in Latijn Colubrina. Wij moghent wel vrouwelijcke Waterwortel heeten/ op datmen se onderkenne. Daerom heeten dese cruyden Waterwortelen/ want als sij eerst wter eerden cruypen/ so sijn se ouertrocken ende bedect met een teeder velcken/ dat is eender tonghe van een natere ghelijck.

Gaetsoen.

De manlijcke Waterwortel heeft eenen teederen/biesachtigen/glatte/essen steel. Sijn bladeren wassen principlick beneden aende wortel/ ende sij sijn lanck ende breed gelijk de bladeren van Suerpeerdick wortel/ ende sij sijn op deen sijde gruen/ende op dander sijde blawgruen/ende gebuycht. Maer de bladeren die aenden steel wassen/dyer en isser niet veel/ende sij sijn seer cleyne/ende scherp gelijk tongestens. Int sop van

P ij den

Den steel wast een schoon are ghelijck een dodde/met veel cleyn lijfverwige bloemkens te samen ghedronghen / ghelijck de bloemen van cleyn Wechbreede. De wortel is ghecronckelt ende ghewronckelt ghelijck een natere/ende si is buyten swert ende binnen root/ en si is row van smake.

De vrouwelijcke Waterwortel heeft ooc eenen langen effenen teederen steel. Maer de bladeren sijn meer ghecronckelt/ende om gheboghen/ ende donckergruen/maer op dander sijde sijn sij oock blawgruen. Int sop vanden steel heyet oock gheaerde bloemen/ ghelijck de voorgaende Waterwortel/maer de dodde is grooter. Als de bloemkens afvallen / soo brenghet in sijn doddekens bruynachtich ghehoeckt saet / ghelijck als de voorgaende Waterwortel. Sijn wortel is lanck ende groot/ghesaetsoneert ghelijck thoost van een slanghe oft natere / ende tis verchiert met veel hayrs oft veesen.

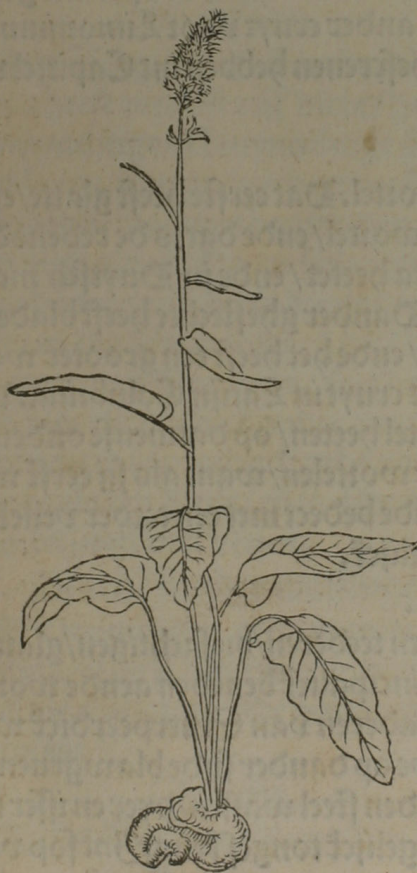
Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne op vochtige plaetsen daer veel lombre is/ ende sonderlinghe in beemden die in bosschen ligghen.

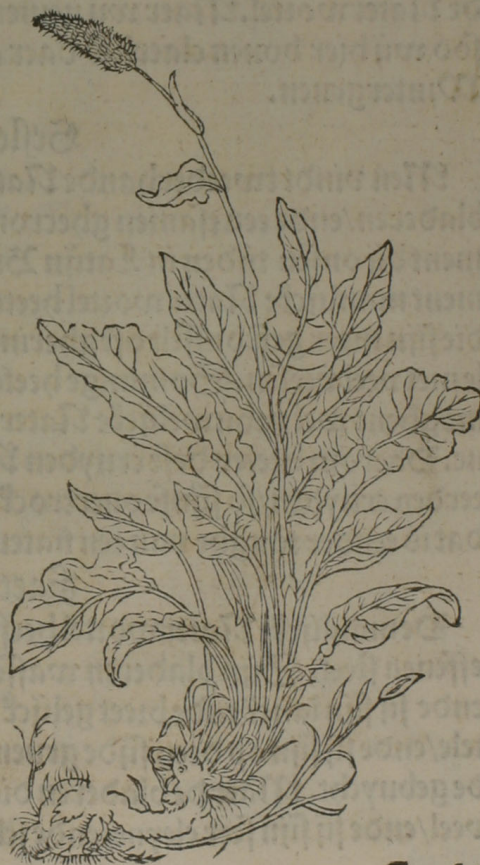
Den tijt.

Sibloeyen beyde in Maio ende Junio / daerna leueren sij haer saet/ dat heeft veel canten oft hoecken.

Serpentaria mas, seu Bistorta.
Waterwortel mancken.

Serpentaria foemina.
Waterwortel wijfken.

Cracht

¶

Natuer ende complexie.

De Waterwortelen/aenghesien dat sij eenen rouwen smaect hebben/ ende seer adstringeren/so vercoelen ende drooghen sij/als sommige meynen/inden derden graedt. Ende dit is waerachtich van droogen/maer sij en sijn soo coudt niet van natueren/datse inden derden graedt coudt worden.

Cracht ende operatie.

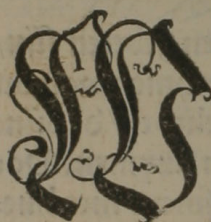
¶ De wortelen van beyde dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/die ghenesen ende heylen de wonden/sij doen dat braken ende ouerghenuen ophouden/ende si sijn goet voor de gene die dat roode melizoen hebben. Dat water daeraf gheneest de voortsetende sweeringhen des monds/alsmen den mond daermede gorgheelt. De Waterwortelen met cruyde ende wortelen ghesoden ende dat ghedroncken/dat stopt de siecke van de vrouwen. Desghelijck doet oock dat puluer vande Waterwortele in rooden wijn inghenomen. In summa/dese cruyden sijn goet tot alderhande ghebreken/die drooghens ende adstringerens behoeuen.

Van Waterchamedren.

Cap. CCXCIX.

Den naem.

¶

Waterchamedren oft Scordien/dat heetmen in Griecsc Scordion/ende in Latijn Trixago palustris. Den oorspronck van dese namen vindij inden Latijnschen Herbario int lange verclaert. Dit gewas heb ick Waterchamedren genoempt/daerom dattet den Chamedren wat gelijk is van bladeren ende van bloemen/ende om dattet geerne bi d'water wast. Men macht oock wel Scordium heeten.

¶ Faetsoen.

Dit cruyt heeft viercantighe stelen/ende die sijn becleedt met bladerens/gelijckende int faetsoen den bladeren van cleyn Chamedren/maer sij sijn langher ende groter/ende niet so diepe rondtomme ghekerft/ende sij hebben eenen bitteren smaect/bijna ghelijck Loock. Sijn bloemen sijn den bloemen van cleyn Chamedren heel ende gants ghelijck/comende oueral aenden steel wt/ende niet alleen int opperste sopvanden stelen/also sommige meynen. De wortel deylt haer in veel deelen met veel veeskens/cruypende hier ende ghinder. Niet veel Apotekers en kennen dit cruyt in dese landen/en nochtans gebruyctment tot de Theriakel. Maer daertoe nemen sij wildt Loock in stede van dit cruyt/ende daerin saelgeren ende dolen sij grootelick.

¶ Plaetse sijnder wassinghe.

De Waterchamedren wassen geerne in vochtige plaetsen/nochtans

p ij wat

Vat inder hoochde liggende. Ouer seker iaren herwaerts heeft dit cruyt seer luttel bekent geweest/maer ny wordet in veel plaetsen gheplandt. Het grijpt haest stadt/al ist datmen niet meer dan een struycken in deerde en sedt/want het wortelt haest/ende cruypt hier ende ginder/ende het breydet hem seluen seer wt.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio. Ende soo veel als ick daerwt heb connen mercken/so en blijft een bloemken niet ouer eenē dach duerende/also volcht deē bloemken altijt na dander.

Natuer ende complexie.

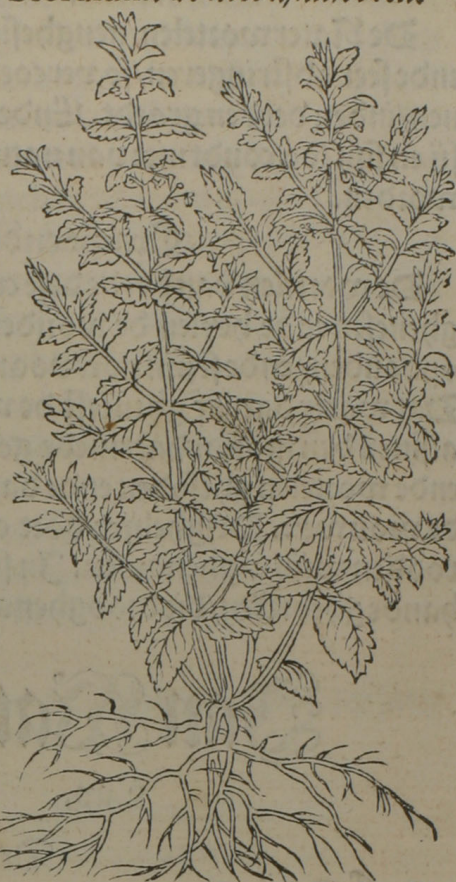
De Waterchamedren sijn werm ende drooghe/want sijnen smaect is bitter ende scherpachtich.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht/ghepuluerizeert ende met wijn ghedroncken/dat lost de vrine/ende tis goet voor de ghene die vande nateren gebeten sijn/ende die doodelick venijn gedroncken hebben. Twee drachmen van dit cruyt met Medeinghenomen/dat gheneest dat roode melizoen/de pijn inde maghe/ende de cowpisse. Het purgeert de borst van sluymen. Voc ist wt nemende goet teghen den langduerenden hoest/alsment met hueninck mengt/ende een electuarium daer af ghemaect. Dit cruyt gesoden ende ghedroncken/dat brengt den vrouwen haer maent/ende tis goet voor de ghene die van binnen gheschoort oft gebroken sijn/ende die den cramp hebben/ende het opent de verstoptheyt van leuer ende van milte. Dit cruyt gheneest de groote oude wonden/alsment gruen stootet ende daerop leyt. Maer alsment droocht/ende dat poeder daerin stroyt/soo suyneret die onreyn wonden eerst/ende ten lesten heylet die. Desghelijck doetet oock alsment met hueninck mengt/ende daerop strijckt. Dat puluer van desen cruyde verteert dat vuyl ende ouertollich vleesch dat inde wonden wast/alsment daerin stroyt. Dit cruyt is goet den ghenen die dat Podagra hebben/in water ghesoden oft met azijn daerop gheleyt.

Men mach ooc dat sap wt dit cruyt persen/dat heeft sulcken kracht ende operatie gelijck dat cruyt/alsment inneempt ende drinckt.

Scordium. Waterchamedren.

Van Stis

Van Stichas cruyt. Cap. CCC.

Den naem.

21

Stichas cruyt is een vreemdt ghewas. Ende om des wil-
le dattet noch gheen en Duytschen naem en heeft / so geuen
wi hem desen naem na dat Griec ende Latijnsch woor-
deken Stichas / oft Stechas / want alsoo heet in beyde
dese spraken. Inder Apoteken heetmen dit ghewas Sti-
chas Arabica. De redene waerom vindi in den Latijnschen Herbario.

Haetsoen.

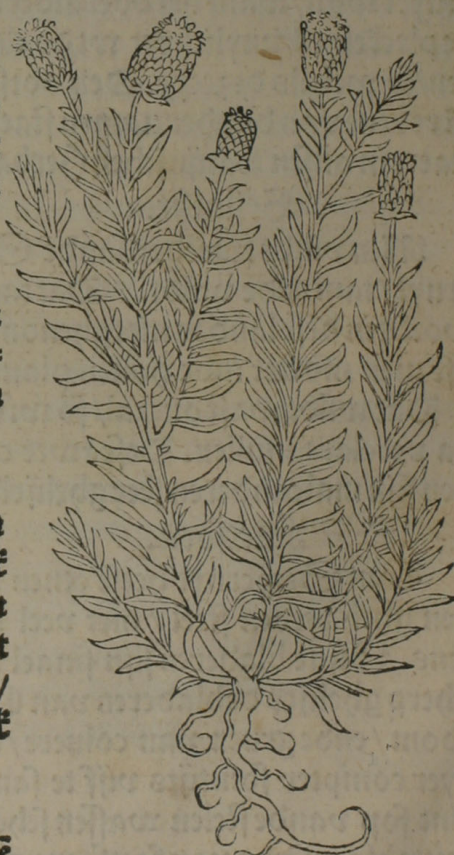
Stichas cruyt is een ghewas met veel teeder tackens / den Thymus
oft Roomschen Cuel niet seer onghelijck. Nochtans heeft dit langer bla-
deren / bijcans gelijck Xsope / oft Lauender bladeren / maer dese sijn cley-
der / teerder / ende geelder. Int sop vande stelen wassen aren oft dodden /
die ghelijcken haer schier den bloemen van bruyn Betonie. Dese geaerde
dodden sijn van veel cleyne blauwe bloemkens tsamen geset. Ende als
die verderuen ende afvallen / so wordt dat doddeken heel geel / ende daer
in vintmen cleyne bruyn sadeken. De wortel is cleyne ende houtachtich.
Dit gheheel cruyt riekt seer wel / alst gruen is.

Plaetse sijnder wassinghe.

Stichas cruyt wast principalick in seker eylanden geheeten Stechas
des / ligghe in de Zee teghen ouer
Massilien / ende daerna heeft dit cruyt
sijnen naem. Men vindt oock in Ara-
bien / ende in meer ander landen. Bij
ons sedtment in de cruythouen in tey-
len / ende wilment opbrengen / so moet
ment wel gade slaen / want het is een
teeder cruyt.

Steechas.

Stichas cruyt.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt in Junio / als de La-
uender bloeyt / ende dyer ist oock ghe-
lijck van bladeren / also wi hier bouen
gheseyt hebben.

Natuer ende complexie.

Stichas cruyt is van tweederhan-
de substantie / alsomen wt sijne smaect
mercken mach / want het treet tesamen
ende tis bitter. Daeromme soo is het
warm ende drooghe van complexie /
alsoo sijn operatie datselue claerlick
wtwijst.

Cracht ende operatie.

Dat Stichas cruyt met sijn bloemē

p iij ghesoden

D gesoden ende ghedroncken / dat neemt wech alderhande verstoptheyt / het scheydt / ende purgeert / ende conforteert de leden van binnen / en tghesheellijf. Het is oock wt nemende goet tot de gebreken vande borst en longen / gelijck de hof Xsope / oft Satureye / men mach deen voor dander nemen. Het brenghet den vrouwen haer maent / als ment in deser manieren vseert. Oock so vseert ment inde medicinen diemen tegent venijn maect. Als yemandt aen dit cruyt en bloemen riet / so conforteert dat de cranc te heressen. Men mach dit cruyt om synen lieffelijcken rueck wille wel in eeren houden ghelijck de Lauender / Spicanardi / ende dierghelijcke cruyden / diemen ghebruyct ende vseert om thoost te conforteren.

Van Seepcruyt.

Cap. CCCI.

Den naem.

A Seepcruyt heet in Griecx Struthion / ende in Latijn Radicula / ende Lanaria / en inder Apoteken Condisi. Sommige heeten dit gewas Herba fullonum / dat is te seggen / Volders cruyt. Sommige heeten oock Saponaria / en daer wt heetet in Duytsch Seepcruyt. Ende dese namen

sijn hem daerom ghegeuen / om dattet vande Volders tot de cleederen ghebruyct wort / want het doet alderhande plecken en vuylicheyt wt de cleederen / so wel als de zeepe. Den oorspröc en redene van dander namen staet verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Struthion. Seepcruyt.

Geslacht.

B Men vindt tweederhande Seepcruyt / tam ende wildt. Dat tam en wordt in dese landen niet gheuonden / oft men moetet inde hoven planten.

Dat wildt wast oueral / so wi hier na verclaren sullen. Dese twee cruyden sijn malcanderen seer ghelijck.

Saetsoen.

Tam Seepcruyt heeft eenen ronden ghehayden steel / met veel ledenkens. Sijne bladeren sijn smael ende scherp ghelijck de bladeren van Olijfboom / ende gruen van coluere / ende dier compter somtijts vijf te samen. Int sop vande stelen wassen schoone witte bloemkens van saetsoene gelijck

Ginoffelen/

E Ginoffelen/maer sij sijn cleynder/cruypende wt een hol rondt blaefken oft saccken. De wortel is buyten root/groot/rondt ende lanck/cruypende lanck wt bouen in deerde. Men snijdt dese wortel in stucken / en daermede suyuertmen de wolle / ende de cleederen. Dat wilde is den tammen ghelijck/maer sijn stelen en sijn niet so seer root/maer bruynachtich. Het heeft grooter bladeren ende bloemen dan dat tamme. De bladeren sijn oock saecht ende vet int tasten.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat tam Seepcruyt wast gheerne in rouwe steenachtighe plaetsen. Men vindets oock bi ons niet dan inde hoven/daerment planten moet/also wi hier bouen gheseyt hebben. Dat wilde wast oueral inde haechbosschen/neffens de ackers aende tuynen.

Den tijt.

Seepcruyt bloeyt principalick in Junio/en daerna bliuet twee gantse maenden lanck bloeyfel draghende.

D Die natuer ende complexie.

Seepcruyt/ende principalick dat tamme/is werm ende drooghe seer bijcans inden vierden graedt.

Die cracht ende operatie.

E De wortel/dewelcke scherp is/met hueninck gemengt/ende in maniere van een electuarie ingenomen/dat lost de vrine/ende tis goet voor de ghene die ghebreck hebben in haer leuer/ende tegen den hoeft/ende voor de ghene die dempich sijn op de borste/ende cort van adem. In deser manieren gheverseert sijnde/so laxeret. Dese wortel met Cappers wortel ghemengt ende inghenomen/die breekt den steen/ende sij drijften wt door de vrine. Si maect de milte cleynder/alsmen se ghebruyct also hier voze verclaert is. Alsmen se inde schamelheyt vande vrouwen doet / so brengt sij den vrouwen haer maent / ende sij drijft die doode vrucht wt. Sij gheueest de ruydicheyt ende schorsicheyt / alsmen se met Gersten moudt ende azijn mengt/ende dat daerop strijckt. Sij verteert de swellinghen ende bloetsweeren/als sij met Gersten meel in wijn gesoden is / ende dat daerop gheleyt. Men ghebruyctse oock tot de medicijnen die een claer gesichte maken. Dese wortel gepuluerizeert/ende dat inden nuese gedaen/dat maect den mensch niesende. Alsmen se met hueninck mengt/ende inde nuese doet/dat purgeert door den mondt. De wortel gesoden ende gedroncken/dat is goet voor de ghene die de geelsieckte hebben/ende tot de gebreken vande borst/sij lost de vrine/ende laxert den buyck/ende sij purgeert de vrouwelickheyt. De wortel gepuluerizeert/ende een drach ma swaer in Neede inghenomen/dat helpt de gene die eenen swaren adem hebben.

Van Zee

Van Zee Ayeuyn. Cap. CCCII.

Den naem.

A En Zee Ayeuyn oft Squille/heetmen in Griecx ende in Latijn Scilla/ende inde Apoteke Squilla.

Ufaetsoen.

De wortel van Zee Ayeuyn heeft veel schellen/deen bonen dander gelijk den Ayeuyn. Daerwt wast eenen steel/alsulck als men aenden Saffraen siet/ende desen steel draecht witgeel oft bleecke bloemen. Als die verouden/so comen na veel dagen de bladeren wt/die en wassen op geenen steel/ende sij sijn in deele den Ayeuyn bladeren ghelijck/maer sij sijn grooter ende breeder/ende dmeeste deel van dese bladeren buyghen haer ter eerdenwaert.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Zee Ayeuyn wast oueral daer hi gheplant wort/ghelijck Looch ende Ayeuyn.

B Den tijt.

Den Zee Ayeuyn (also Theophrastus daer af scrjft) bloeyt drijwerf/ende met dat bloeyfel gheeft hij te verstaen/wanneer dattet goet ackeren ende aren is.

Natuer ende complexie.

Den Zee Ayeuyn scheydet alle quade dicke humoren/ende hi is werm in den tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Als men den Zee Ayeuyn ghebruycken wil/so moet hi te voren ghesoden oft gebraden sijn/want als dan en is hij so scherp niet/ende hij en is so schadelick niet om te vseren. Zee Ayeuyn row in olie gesoden/dat is goet voor de ghene die vande nateren ghebeten sijn/als men dit daer op leyt. Een deel gebranden Zee Ayeuyn/ende acht delen souts daertoe/ende onder een ghestooten/ende ghegheten/dat laxeert/ende maect weeck inden bnyck. Ende men ghebruycket den Zee Ayeuyn oock tot de medicijnen die de vryne lossen. Hij is oock goet voor de ghene die de gheelsiecke hebben/ende die dwater laden/ende voor de gene die hoesten/en eenē corten adem hebben/

Scilla.

Zee Ayeuyn.

ende

Ende die crimsel int lūf hebben/ als men een half drachma hieraf met hueninck mengt ende inneempt. Si conforteert de maghe/ende maect goede digestie/ met hueninck gesoden ende gegeten. Gebraden Zee Ayeuyn gheueest ende heylt de wratten/ende cackhielen/ oft voeten daer den winter in is/ als men dat daerop leyt. Maer alle de ghene die binnen int lūf ghequetst sijn/ oft eenich open ghebreck hebben/ die sullen haer wachten van Zee Ayeuyn te gebruycken. Men seyt dat een huys bewaert is van toone rīe ende guychelijē/ als men eenen gheheelen Zee Ayeuyn voor oft bouen de dore vanden huysē hangt. Zee Ayeuyn met hueninck ende azijn gebruyct ende inghenomen/ dat verdrīft de wormen ende ander onsuuer ghespuys wten lūe. Als de ghene die dwater laden grooten onlīdelīcken dorst hebben/ so sullen sū verschen Zee Ayeuyn onder haer tonge legghen/ daermede vergaet den dorst.

Van Luyscruyt.

Cap. CCCIII.

Den naem.

A Dyscruyt wort in Griecr geheetē Staphis agria/ en also heetet noch inder Apotēke. In Latijn heetet *Herba pedicularis*/ en *Pituitaria*. Den oorspronck van dese namē staet in onsen Latijnschen *Herbario* verclaert.

Haetsoen.

Pituitaria. Luyscruyt.

Luyscruyt heeft rechte/weecke/ende donckergruene stelen. Sijn bladeren sijn den bladeren van wilden Wijn-gaert gelijck/ en si sijn gespleten in vijf oft ses deelen/ meer oft min. Het heeft schoon hemelblaw bloemen/wassende op besonder stelen/ ende elck bloem heeft ses onderscheyden bladerkens. Als de bloemen afvallen/ soo volghet **B** daer driecantich swertbruyn saet in gruen huyskens/ hebbende eenē scherpen sinaeck. Sijn wortel is slecht ende houdtachtich. Hier wt mach men merckelick sien/ dat dit cruyt een gheslecht is van *Staphis agria*. Maer oftet dat oprecht *Staphis agria* is/ dat staet noch in twīfel/ aengesien dat tet gheen gheel bloemen en heeft/ gelijck de Weedt/ Isatis ghenoept.

Plaetse sijnder wassingē.

Luyscruyt dat wilt inde houe ghe

plandt

Plandt sijn. De rechte Staphis agria wast geerne in plaetsen daer veel lombre is.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt inden somer.

Natuer ende complexie.

Luyscruyt is werm en drooghe inden vierden graet/ want het bernt.

Cracht ende operatie.

Vijfthien greynkens van tsaet van desen cruyde ghestooten en in Me de ingenomen / dat lost de groue taey humoren bouen wt doort braken. Ende als men de voorseyde medicijne inghenomen heeft/ so sal men daer op gaen spaceren/ ende dickwils Mededrincken/ want dat saet bernt seer/ als men dit niet en doet. Als men dit saet inden mont houdt en knowt/ so trect dat de taey humoren wten hoofde en wt de herffenē. Dit cruyt/ **D**saet/ oft wortel/ in azijn ghesoden/ ende dat werm inden mondt ghehouden/ daermede vergaet den tandtsweer. De wortel gepuluerizeert ende met hueninck ghemengt / dat ghenest de sweerende vuyl monden. Dat cruyt/ saet/ oft wortel/ gruen ghestooten/ oft ghedroocht ende ghepuluerizeert/ en met olie ghemengt om een salue daer af te maken / dat verdrijft ende doodet de luyfen ende neten/ ende tis goet teghen dat inecken/ en het heylt de rnydicheyt. Desghelijcke operatie heeft oock de wortel in water oft looghe ghesoden/ ende daermede ghewasschen. Men ghebruycet dat Luyscruyt oock tot medicijnen die bernen. Sijn bloemen ghedroocht ende ghestooten/ ende in wijn ghedroncken / die sijn goet den ghenen die van nateren ghebeten sijn. Dat cruyt in azijn gesoden/ ende de cleederen daermede bespraeyt/ dat verdrijft de luyfen wten cleederen.

Van Sefeli.

Cap. CCCIIII.

Den naem.

A

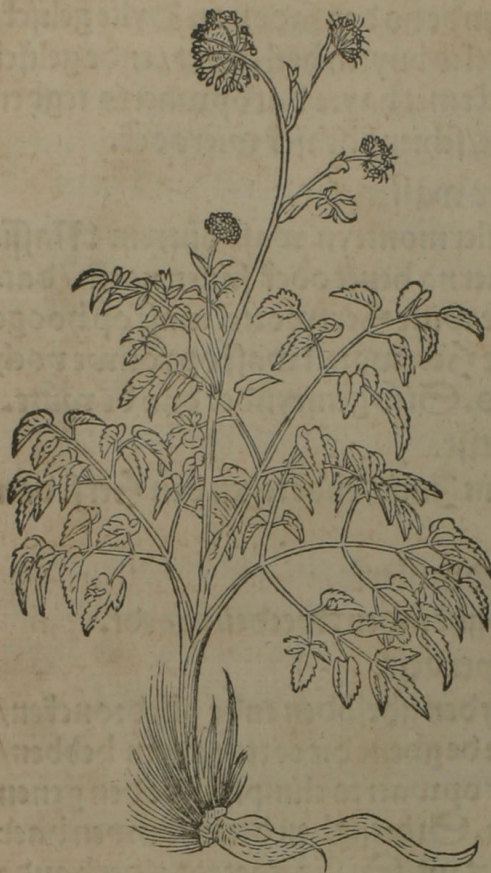
Ecruyden vande welcke wi hier scrijuen sullen/ die heeten wi hier int generael Sefeli/ na haren Griecschen ende Latijnschen naem. Ende hoe dat sij elck besonder in Duytsch heeten/ dat sullen wi hierna verclaren.

Geslecht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Sefeli. Dat eerste heetet in Latijn Sefeli Massiliense/ inder Apoteken Siler montanum/ dat is te segghen / Berchsese/ oft Silermonteyn. Na mijnen duncken (ick en hebs noch niet sien wassen / want sijn saet / hoewel dat ick dat dickwils saeyde/ en heeft niet willen wtcomen) ist ghene dat sommige Berchvencel heeten/ om dattet der Vencfel ghelijck siet/ ende geerne op hooge bergen wast. Sijn figure en heb ick v hier niet connen leeren. Dat tweede gheslechte/ Aethiopicum gheheeten / ist gene dat men in Duytsch witte Hertwortel noempt / also sijn gesteltenisse ende saetsoen dat wtwijst.

Dat

Van Sefeli.
Sefeli Aethiopicum.
Witte Hertwortel.

Cap. CCCIIII.
Sefeli Peloponesiacum.
Swerte Hertwortel.

V Dat derde gheslecht van Sefeli/dat Peloponesiacum gheheeten wort/
is tghene dat wi in Duytsch swerte Hertwortel heeten / ende dat mach-
men claerlick sien inde beschriuinghe vande oude meesters / ist dat ghi die
met dit cruyt confereert.

Maetsoen.

Silermonteyn heeft bladeren gelijk de Venckel/maer sij sijn dicker.
Sinen steel is oock wat stercker. Sijn croone ghelijck der croone van
Dylle/maer de bloemen sijn heel wit. Dat saet is lanck ende gehoect / en
met veel vorekens oft holkeelen verchiert/hebbende eenen scherpen bitter-
ren smaect. De wortel is lanck ende sterck van ruecke. De witte Hert-
wortel heeft eenen steel met knopen/bijna gelijk de Angelica/oft Nee-
C sterwortel. Sijn bladeren sijn den bladeren van Veel ghelijck / maer sij
sijn cleynder ende langachtiger. Het heeft oock een croone gelijk de Dyl-
le/maer de bloemen daeraf sijn wit ghelijck de bloemen van Silermonteyn.
Sijn saet is dick gelijk Terwe/bitter/ende scherper / ende stercker
van smake dan Silermonteyn. De wortel is lanck ende groot/van buy-
ten bruynverwich/bedect met grof lanck hayr/dat staet opwaerts tegen
den steel. De swerte Hertwortel heeft eenen hooghen steel / somtijts
mans lengde hooge/gelijckende den steel van Venckele. Sijn bladeren
ghelijcken den bladeren van wilde venijnighe Peterselie / maer sij sijn
breder

D breeder ende dicker. Int sop vanden stele wast een schoon breede croone van witte bloemen. Ende als die afvallen/so compt dat saet/dat is bree der dan tsaet van witte Hertwortel/ende tis den sade van Dylle gelijck/ ende het heeft goeden rueck. De wortel is buyten heel swert/ ende gelijck als dat voorgaende cruyt oock bedeckt met hayre dat opwaerts teghen den steel staet/ende tis goet van ruecke/schier ghelijck wierooch.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat alderbeste Berchsefeli oft Silermonteyn wast ontrent Massi-
lien/also Dioscorides scrjft/ ende daerna heuet oock synen naem/ dat-
ment Sefeli Massiliense heetet. De witte Hertwortel wast op hooge
bergen inde wildernisse. De swerte Hertwortel wast op rouwe roch-
tige plaetsen/ende op cleyn berchskens. Si is gemeynder dan de witte.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen principalick in Julio/ende tegen den Herft dan
leueren sij rijp saet.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden syn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

E

Die cracht ende operatie.

Dat saet ende wortel van dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/
die syn goet teghen de compisse/ voor de ghene die corten adem hebben/
ende voor de vrouwen als de moeder opwaerts climpt/ ende den genen
die met de vallende sieckte beladen syn. Si brenghen den vrouwen haer
maent/ende sij driuen de doode vrucht wt. Si syn goet tot alderhande
ghebreken van binnen/ ende tot den langduerenden hoeft. Dat saet met
wijn inghenomen/dat maect goede digestie/ oft verteeeringe inde mage.
Het verdrijft dat criemsel int lijf/ ende het lost de vrine. Het is oock goet
den gheyten ende ander vieruoetich ghedierte te drincken ghegeuen/ om
lichtelick haer ionghen te worpen. Desgelijcke operatie hebben de blader-
ren oock/als mensche den vee teten geeft.

Van Beermortel.

Cap. CCCV.

Den naem.

A

Beermortel is in Griec ende Latijn geheeten Tordylon/
Tordylion/en Sefeli Creticu/ sommige heetent Gordy-
lion. En dien naem is hem gegeuen om des rows hayris
wille dat aende wortel tegen den steel opwaerts staet/oft
om dat dit gewas goet is tot veel gebreke der beermoes.

Maetsoen.

Beermortel heeft diepe gekersde doorhackelde bladeren/ die syn den
Venckelcruyde so gelijc/dat mensche voor Venckel aensien mocht. Sinen
steel is rondt/ ende hi crijcht ledekens ende knopen ghelijck de Venckel.

Sijn

Van Beerwortel.

Cap. CCCV.

Tordylon. Beerwortel.

B Sijn bloeyfel dat sijn witte croonen met seer cleyn bloemkens. Als sijn saet ryp is / so ist rondt ende tweevoudich ghelijck eenen schilt / sterck van ruecke / ende een luttel scherp van smake. Het heeft een langhe wortel / vinghers diecke / ende die is bouen met veel rouwes hayres ouertrocken / hebbende eenen stercken rueck / ende eenen scherpen smaect.

Plaetse daerse wast.

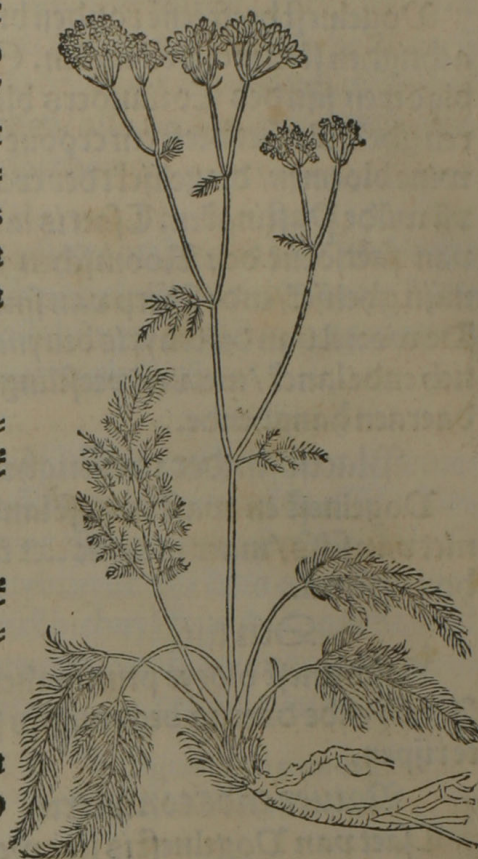
C De Beerwortel wast op hooch geberchte inde beemden. Men settet oock inde hoven.

Den tijt.

De Beerwortel plach principalick in Julio te bloeyen / ende daerna so begint haer saet te rijpen.

Natuer ende complexie.

Beerwortel is heet ende drooge van nature / alsomē claerlick mercken mach aen sijn operatie.

D Die cracht ende operatie.

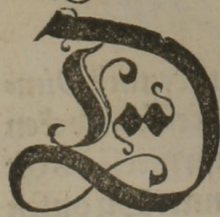
Dat saet van Beerwortel ghesoden ende ghedroncken / dat is goet teghen de droppelpisse / ende het brenghet den vrouwen haer maent. Dat sap wt den steel ende gruen saet gheperst / ende daeraf een half drachma thien daghen lanck in sueten wijn ghedroncken / dat gheneest de ghebreken der nieren. De wortel ghedroocht ende gepuluerizeert ende met hueninck een electuarium daeraf ghemaect / dat drijft de coude taeye slijmicheyt wter longhen ende vander borst. Dat saet ende de wortel van dit cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken / dat is een gheproefde ende waerachtighe medicine teghen alderhande venijn. Si lossen den steen / ende sij sijn seer goet voor de vrouwen die den witten vloet hebben. In summa / men behoortse te ghebruycken tot sulcke gebreken / die wermens ende drooghens behoenen.

Van Voghelnest.

Cap. CCCVI.

Den naem.

A

It cruyt heet Vogelnest om sijn croonē wille / die gelijckē eenen nest van eenē vogel alst saet begint te rijpen / en̄ tis dat derde geslecht vā Daucus / daer Dioscorides af scriuet / alsomen wt sijn bescrijninge claerlick mercken mach.

E ij Faetsoen.

Van Vogelnest.

Cap. CCCVI.

B

Haetsoen.

Dauci tertium genus. Vogelnest.

Vogelnest heeft eenē ronden bruyn achtighen steel met veel tacten. Sijn bladeren sijn des Corianders bladeren ghelijck. Het heeft een croone met witte bloemen/ die gelijckt der croone vā wilde Pastinaken. Tsaet is lanck/ van saetsone den Roomschen Comijn ghelijck/ ende scherp van smake. De wortel van dit cruyt is bruynachtich ende lanck/ met veel veeselinghen daeraen hanghende.

C Plaetse sijnder wassinghe.

Vogelnest en wast in onse landen niet van selfs/ maer men moetet inde houen setten.

Den tijt.

Vogelnest bloeyt principalick in Julio/ ende daerna beghint sijn saet te rijpen.

Natuur ende complexie.

Tsaet van Vogelnest is seer werm ende drooge/ ende desgelijck oock dat cruyt/maer niet so seer alst saet.

D

Cracht ende operatie.

Dat saet van Vogelnest ghesoden ende gedroncken/ dat lost de vrine/ het brengt den vrouwen haer maent/ en het drijft de doode vrucht wten lijue. In deser manieren gewseert wesende/ doetet dat crimsel binnen den lijue cesserem/ ende tis goet teghen den langduerenden hoeft. Het is goet in wijn inghenomen voor de ghene die van venijnich ghedierete gebeten sijn. Het verteert alderhande gheswel/ alsment buyten daerop leyt. De wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ die doet dat roode melizoent cesserem. Plinius scrjft dat de bladeren de pijlen wten lijue trecken/ als men die daerop leyt. Maer in andere dinghen en hebben sij soo grooten cracht niet alst saet.

Van Bloetcruyt.

Cap. CCCVII.

A

Den naem.

It cruyt heetmen in Nederlandt oueral gemeynlick Pimpinelle/ ende het wordt oock Onfers Heeren baerdeken gheheeten. Maer hoe dat de oude medicijn meesters dit cruyt gheheeten hebben/ dat en weet ick niet. Bij onsen tijden

V tÿden heetment in Latÿn Sanguisorba / dat is te segghen / Bloetsuyp-
cruyt / om dattet groote cracht heeft om dbloet te stelpen. Want ghelijck
dat drooge eerdtrijck dwater na hem trect ende opsuypt / also verslint en
suypt dit cruyt dbloet. Ende daeromme heetment Bloetcruyt. Sÿ do-
len die dit cruyt voor Pimpernelle houden / also wi dat wÿt ende breedt
verclaert hebben in onsen Latÿnschen Herbario.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft groote langhe bladeren / ende
teeder dunne stelen ghelijck Rogghen stroohalmen / ende daerom heet-
ment groot Bloetcruyt. Dander is in alle dingen cleynder / wtgenomen
de stelen. Anders sÿ beyde malcanderen ghelijck.

C

Gaetsoen.

Bloetcruyt heeft veel bruyt stelen / die sÿn met veel holkeelen oft vore-
kens verchiert / en met een luttel wolle oft hayrs ouertrocken. Sÿn bla-
deren sÿn row ende langachtich / ende rontsomme gekerft ghelijck een sa-
ghe. Op de stelen wassen ronde castanybruyne colfkens oft cudsekens /
die sÿn vol gaetkens oft huyskens / gelijck biehuyskens / die doen haer sel-
uen open / ende daerwt comen cleyn gruen bloemkens / ende int midden
van dese bloemkens wassen gheel hayrkens. De wortel van dit cruyt is

Sanguisorba maior.

Groot Bloetcruyt.

Sanguisorba minor.

Cleyn Bloetcruyt.

D lancck ende dicke/hebbende eenen amperen ende rouwen smaect.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat groot Bloetcruyt wast geerne in drooge beemden en gras plaetsen. Dat cleyne wast op dorre rouwe plaetsen / ende ongebowde ackers ende velden/daer de sonne altyt mach schijnen.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Maio ende Junio.

Natuer ende complexie.

Aenghesien dat dese cruyden seer adstringeren oft te samen trecken int smaken / ende wat slijmich sijn / daerom drooghen ende stelpen sij woter maten seere/also wi hierna breeder verclaren sullen.

Cracht ende werckinge.

E Dese cruyden hebben groote kracht om alderhande vloten van bloede te stelpen / alsoo datmen seyt/dat sij dbloet stelpen/ al ist datmen se niet dan inde hant en houdt. Men beuindt bij experientie/dat gheen dinc so grooten kracht heeft om de sieckte vande vrouwen te doen cessereren als si die ouervloedelick hebben/ als dese twee geslechten van Bloetcruyt. De bladeren gruen ghestooten / die ghenesen de wonden / fistelen / ende den cancker. Desghelijcx doen sij oock ghedroocht ende gepuluerizeert / ende daerin gestroyt. Si stoppen dat roode melizoen/ende ander fluxien des buycx/wonderlijcken seere/ in wijn oft water gesoden ende gedroncken. In summa/het sijn rechte wondtcruyden/ ende daeromme so mogen de Chirurghs dese cruyden wel in grooter eeren houden.

Van Artischaut.

Cap. CCCVIII.

Den naem.

It is een vreemdt gewas/in Griecx heetment Scolymus/ ende in Latijn Strobilus en Cinara. Bi onsen tijden heetmen dit cruyt Arocum/oft Alcocalum/Articocalus en Articoca/ende daerwt comt sijnen naem Artichaut.

Maetsoen.

Artichaut heeft groote bleeckgruene stekende bladeren op beyde sijden doorsneden/rondtsomme met scherpe punten ende doornen beset/en seer lancck. Midden tusschen de bladeren wast eenen ronden steel / die mach soo dick sijn als eenen steck/ ende die is met sommighe cleyne stekende bladeren besedt/brengghende int opperste eenen grooten schoonen/ ronden/ scherpen/gheschelfferden Dystelbol/ schier ghelijckende de noten oft appelen van Cipperboomen/ende sij draghen schoon purpuren oft Violet bruyn bloeyfel. In dese stekende bollen/als sij rijp sijn/leyt witgraw saet in sa echte wolle verborghen / ghelijckende bijcans den sade van wilden hof Soffcaen/Cnicum ghenaeemt. De wortel van dit ghewas is seer lancck ende groot.

Plaetse

B Plaetse sijnder wassinghe.

Artichaut moet inde hoven geplant worden / in cortē iaren herwaerts is hi hier int lant gebracht wt Italien en wt Vranckrijck.

Den tijt.

Artichaut begint te bloeyen ontrent den sonnenkeer / als de sprinckhanen meest gheluyt gheuen.

Natuere ende complexie.

Artichaut is werm ende drooge in den tweeden graedt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel vā Artichaut in wijn gesoden en ghedroncken / daermede verdriften den quaden reuck en stanck die een mensch ouer alle sijn lijf mach hebben. Desgelijck doet sij ooc groen gestooten / en daerop geleyt. Als sij in wijn gesoden is en gedronckē / so heeft si groote cracht om de stinckende vryne te lossen. Als de bladerē noch teeder en ionck sijn / so eetmense gelijck Spargē oft Coraelcruyt / en dyergelijcke cruyden meer. De Italianen en Franzoyzen bereyden de opperste bolleskens ter wijle datse noch ionck sijn / in haer spijse / wāt sij maken den mensche lustich ende begeerlich om bijslapen. De wortel gestooten met azijn / ende aen gestreken / dat geneest de ruydicheyt ende quade cranwagie.

Van Wandtluyfcruyt. Cap. CCCIX.

Den naem.

A Antluyfcruyt schijnt eē manier oft geslecht te sijn vā Lis / hoewel dat de wortel vā dit cruyt eē ander faetsoē heeft dan de wortel van Gladiol oft Lis / also wi dat in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben. Inde Apoteke heetet Sphatula fetida. Daeromme heetet Wantluyfcruyt om dattet de wantluyfen doodet.

Haetsoen.

Wandtluyfcruyt heeft bladeren die sijn gefaetsoeneert gelijck de bladeren van blaw wilde Lelien / maer sij sijn cleynder ende scherper van punte. Tusschen de bladeren cruypt den steel wt / ende opt sop van desen steel wassen groote hanwen / bijcans ghelijck de hanwen van Peonien bloemen. En als haer dese hanwen ontpluycken ende opgaen / so vindtmen

Q. iij daer

Van Wandluyfcruyt.

Cap. CCCIX.

V daer schoon rondt root saet inne. De wortel van dit cruyt is eens deels bonen rondt / ende daerwt comen veel cleyn wortelkens.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast bij de tuynen ende haechbosschen / en̄ tis in Italien ghemeyn / maer men vindt hier te lande niet vele.

Den tijt.

Tegen den Herft leuert dit gewas sijn haauwen / die gaen daerna op ende sij verthoonen haer saet.

Natuer ende complexie.

Wandluyfcruyt is werm en̄ drooghe / want tis seer scherp van smake.

E Cracht ende operatie.

Wandluyfcruyt heeft bijna deselve operatie die dat Luyfcruyt heeft. Het suyuert en̄ reynicht crachtelijck / daerom ist seer goet (ende principalic sijn sap) om de ruydicheyt ende crauwagie daermede te verdriuen. Het treect pijlen ende doornen wten lijue sonder pijn. Men veriaecht en̄ doot det de wandluyfen met desen cruyde / also wi hier boue verclaert hebbē.

Van Wederdoot.

Cap. CCCX.

Den naem.

A

Dit cruyt wort in Griecx en̄ Latijn gheheeten Trichomanes en̄ Capillaris. Inder Apotekē heetet Polythrychon / maer niet wel / wāt dien naem hoort den Vrouwēhayr toe / dwelckmen Adiantum / oft Capillus Veneris heet. De oorsake van sine naem staet inden Latijnschen Herbario ghescreuen.

Haetsoen.

Wederdoot is een cleyn cruydeken ontrent een spanne lanck / hebbende seer cleyn castanybruyne glickende roedekens oft steelkens gelijck netgaren / ende die sijn op beyde sijden doorgaens beset ende becleet met seer cleyne ronde bladerkens / schier gelijc de Zeelinsen / en̄ op de sijde ter eerden waert sijn dese bladerkens bespraeyt met veel cleyn bruyngeel placckens oft tickkens / gelijck als Engelssoet. Het en leuert bloemen noch saet. Het heeft een swerte wortel / vā veel cleyn hayrē oft veeskens tsamē gehoopt.

Plaetse

B

Plaetse sijnder wassinge.
Wederdoot wast gheerne in don-
ker vochtige plaetsen/ ende na bij dwa-
ter/ ende principalick op vochtige ende
natte steenrooten ende oude mueren.

Den tijt.

Men behoort dit cruyt te vergade-
ren int beginsel vanden Herst ontrent
S. Barthelmeus dach.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is middelbaer werm ende
cont/maer het droocht/ende het scheyt
ende verteert.

C

Cracht ende werckinge.

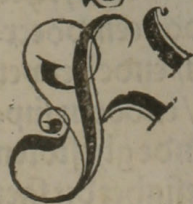
Wederdoot gesoden ende gedron-
ken/ dat is goet voor de ghene die met
pine haren adem hebben/ en die de geel
sieckte hebben/ ende tot de sieckte inde
milte/ en tot de droppelpisse. Het breekt
den steen/ ende daerom heetent sommi-
ghe oock Steenbreke. Het stoppet den
loop des buycks. Dit cruyt is goet in
wijn gedroncken voor de gene die van venijnich gedierte ghebeten sijn.
Het brengt den vrouwen haer maentstonde/ ende het lost de secundina/
maer het stelpt dat bloetspouwen. Oock ist goet voor de gene die van ve-
ninich gedierte gebeten sijn/ als ment gruen stootet ende daerop leyt. Als
ment inde looge leyt/ ende thoost daermede gewasschen/ daer af wordet
hayr wederom wassende na dattet wt gheualen is/ het verdrijft oock
de schelssferinghe vanden hoofde/ ende het gheneest de loopende schorste
hoofden. Als men dit cruyt in water siedet/ ende met wijn mengt/ ende
in looghe ghedaen/ ende daermede thoost ghewasschen/ soo en salt hayr
niet wtvallen. Het verteert oock de croppen/ in deser manieren gheso-
den ende daerop gheleyt. Summa/ het heeft al een cracht ende operatie
ghelijck dat Vrouwenhayr/ Capillus Veneris/ daer wij int xxviij. Ca-
pittel afghescreuen hebben.

Van Fenigriek. Cap. CCCXI.

Den naem.

A

Fenigriek heeft dyen naem na den Latijne/ wāt in Griec
heetet Telis/ Ceraitis/ Megoceros ende Vucerus/ ende in
Latijn Fenumgrecum/ ende alsoo heetet noch inde Apo-
teke. Deredene van dese namen staet inden Latijnschen
Herbario

Van Fenigrieck.

B Herbario bescreuen. Dit cruyt soude na den Griekschē naem wel Bockhoren en Coehoren moghen heeten.

Haetsoen.

Fenigrieck heeft teeder/ronde/ende bruynachtige hole steeltens/ met veel schuettens ter syden/ende die sijn verchiet met bladerē / ghij soudt seggen dattet Clauerbladeren sijn. De bloemen wassen op de tacckens / ende die sijn bleek witverwich/cleynder dan de bloemen van Vychboonē. Wt dese bloemē wassen crōme scherpe hauwen/die sijn doorgaens met geel saet gevult. Twee van dese hauwen nefsens malcanderen staende / die gheclücken tghhehoren van eenen bock/ende daerom heetment oock Bockhoren. De wortel van dit cruyt is lanc ende geel / verchiet met seer veel vee-selinghen.

Plaetse sijnder wassingē.

Fenigrieck is een somer ghewas/het en can niet wel coude lijden. Het en wast hier te lande niet van hem seluen/men moetet inde houen door sijn saet opbrenghen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/als dan brenget sijn lange crome hauwen/ende daerin dat saet/dat wort in Augusto rijp.

Die natuer ende complexie.

D Dit gewas is werm inden tweeden graet/ende drooge inden eersten.

Cracht ende operatie.

Dat meel van Fenigrieck maect weeck ende verteert. Alsment in Mee de siedet ende appliceert / soo ist goet teghen heete sweeringhen van buyten ende van binnen/ als die sweeringhen niet te seer ionck en sijn. Ende het maect de milte cleynder/ alsment met salpeter ende met azijn menget/ende daerop leyt. Dat saet in water ghesoden ende daerinne gheseten/dat is goet voor de ghene die eenich geswel aen haer vrouwelickheyt hebben. Dat saet in water ghesoden / ende dat sop daeraf door een doeccken ghedaen/dat heylet de loopende ende schorste hoofden/ ende het verdrijs de schelsseren. Dat meel met gansen smout gemengt / ende een suppositorium daeraf ghemaect / dat opent de gheswollen ende ghesloten vrouwen schamelheyt / alsinen dit daerinne doet. Men besighet dit saet tot de

Cap. CCCXI.

Foenumgræcum. Fenigrieck.

E tot de clysterien/diemē tot dat roode melizoen maect. Dat sop daer tsaet in gesoden is/ dat gebruyctmen tot dat colica passio/om dat fondament daermede te wasschen. Dat saet in wijn ghesoden/ dat maect den vrouwen lichten arbeit. Dat meel van dit saet met Lijn saet gesoden/ dat doet de weedom ende pijnē der moeder cesserē / als men dit daerop leyt. Set verdrijft de masen ende plecken wten aensichte / ende de ruydicheyt / als men met solfer ende hueninck mengt / ende daerop strijct. Dat saet verdrijft den stanck vande ockselen/ als men in water siedet/ ende de ockselen daermede wasschet. Dit saet is goet om pijnē en sinerte te doen cesserē/ ende om alderhande gheswel te verteerē / als men van buyten gebruyct ende daerop leyt. Daerom ist goet in Meede ghesoden / ende gheleyt op sweeringhen ontrent den ooren/ tot dat Podagra / ende meer ander pijnē ende weedom der leden/ die verteerens behoenen.

Van Wondcruyt. Cap. CCCXII.

Den naem.

A It cruyt heet Wondencruyt / om dattet de wonden heylt. Men heetet oock Knechtens cruyt/ om dat men gebruyct als de iongers gebroken oft geschoort sijn / in Griec heetet Telephion/ ende Aizo on agrion/ in Latijn Telephium ende Illecebra/ inder Apoteke Crassula maior.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederley. Deen heeft purpurbruyn bloemen/ ende dit machmen voor dmanneken houden. Dander heeft witte bloemen/ ende dit mach wel dwijfsken heeten. Dese twee cruyden hebben oock een onder scheedt in de bladeren/ alsoo wij hierna breeder verclaren sullen. Vo uen dese twee cruyden isser noch een / dat heeft gheel bloemen / maer dat en hebbe ick op dit pas niet connen cruyghen / om te doen betrecken ende contrefeyten.

B

Tsaetsoen.

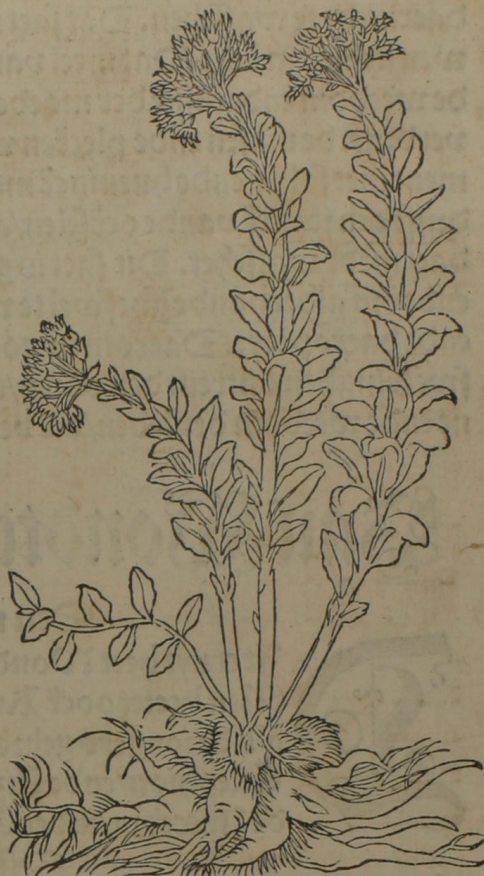
Dmanlick Wondencruyt heeft eenen ronden/ vetten/ bruynen steel/ die is doorgaens becleedt met vette bladeren/ die sijn vol saps/ ghelijckende den bladeren van Porceleyne/ ende sijn sijn niet ghekerft. Int sop vande stelen wassen schoon/ bruyn/ gecroonde bloemen/ sonder ruck / van tsaetsoenē schier ghelijck Boelkens cruyt / hoewel dat sijn schoonder ende bruyn der sijn van coluere / ende elck cleyn bloemken is int aensien ghelijck een cleyn lieflick stercken. Die wortel is wit / ende cnoopachtich / door malcanderen ghevlochten. Dat vrouwelick Wondencruyt is den manneken seer ghelijck/ maer sijn stelen en sijn niet so seer bruyn / sijn bladeren sijn oock gruender / ende ghekerft oft met schaerden ghelijck eenen hanencam. De bloemen sijn wit van coluer / en sijn wortel is grooter ende cnoopachtigher.

Plaetse

Van Wondcruyt.
Acetabulum alterum purpureum.
 Wondcruyt manneken.

Cap. CCCXII.
Acetabulum alterum album.
 Wondcruyt wijsken.

C

Plaetse haerder wassinge.

Dese Wondencruyden wassen gheerne op plaetsen daer veel lombre is/als onder Wijngaerden/ende oock op vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Dese Wondencruyden comen seer vroech wt inde Lenten. Si bloeyen in Julio en Augusto. **Natur ende complexie.**

Beyde dese gheslechten van cruynen sijn werm inden eersten graedt/ende drooge inden tweeden perfectelick/ oft int beginsel vanden derden.

Cracht ende operatie.

D Dit cruyt gestooten en gheapplianceert/dat heylt alderhande wonden/en principalick gebrokenheyt oft geschoortheyt op heymelijcke plaetsen. Het stelpt dat bloet oock crachtelijcken seer. Dit cruyt heylt de gebrokenheyt/als ment daerop leyt/ende alderhande gequetsstheyt oft vlceration/het sij inde maghe/longen/leuer/moeder oft inghewandt. Daerom soo machment besigen tot dat roode melizoen. Dat sap datmen wt de stelen ende bladeren perst / dat heeft desghelijcke operatie. De wortel met hueninck in wijn ghesoden ende ghedroncken/dat heeft oock sulcken cracht. De bladeren met azijn ghestooten/die verdrinen de witte en swerte plecken die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Freyssam

Van Freyffamcruyt. Cap. CCCXIII.

Den naem.

A Keyffsamcruyt dat wordt ooc Drijuuldicheyt bloem gheheeten/om datmen drierhande coluer aen sijn bloemē siet. Het is een maniere van Violetten/ende na minen duncen ist tghene datmen in Latijn Iouis flos/ende in Griec Dios anthos noempt. Bi onsen tijden heetmen dit cruyt Herba Trinitatis/Jacea/ende Herba clauellata/ en vande sommighen Penser bloemen cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande / tam ende wildt / ende die sijn malcanderen seer ghelijck/also wi hierna scrijuen sullen.

Laetsoen.

Tam Freyffsamcruyt heeft eenē steel die is dricantich/ende binnen hol/met veel holkeelen ende ledekens. De bladeren als sij eerst wtcomen/soo sijnse rondt/rondtsomme ghekerst en donckergruen/ende daerna worden si lancachtich. Wt de ledekens oft knoopen wassen langhe bloote dunne stelen/daerop staen schoon bloemen/die hebben veelderhande/ende principaelick/drijerhande coluer. Elck bloemen oft Violette heeft vijf bladerkens/waer af dat de twee opperste gemeynlick heel purpurbruyn sijn/en die twee ander sijn wit/en dat vijfde is gheel. Sommighe van dese Violetten hebben twee hemelblauwe bladerkens/ neffens de bruynne / met swerte streken oft linikens doortogen/maer midden inde gantse Violette worden dese streepkens meest inde gheel sterrekens ghespuert. Ten derden so vindmen oock drij blauwe bladerkens staende onder de twee purpurbruynne. Int middel van alle dyen sietmen dat sterrekens. Alle dese Violette sijn sonder rueck. Als dese afvallen/so crijcht dit cruyt geel saet/dat leyt in bollekens besloten. Ende als dit saet rijp wordt/soo splijten de bollekens op / als dan sietmen dat cleyn gulden sadeken neffen malcanderen ligghen / ende tis cleynder dan tsaet van Vergouwe. Die wortel van dit cruyt is grawachtich / ende veeselachtich / ende cort / met veel hayrkens. Dat wildt Freyffsamcruyt is den tammen in alle din-

X ghen

Van Freyſſamcruyt. Cap. CCCXIII.

D ghen ſeer ghelijck/wtghenomen dat ſijn bloemkens cleynder ſijn/en niet ſo ſchoon van coluere/want ſij ſijn wit ende geel/ ende ſommighe blaw ende geel. Het ſaeyt hem ſeluen ghelijck oock dat tamme.

Plaetſe haerder waſſinghe.

Dat tam Freyſſamcruyt wort inde houen geplant/om dattet ſchoon der wtcomen ſoude. Dat wildt waſt van ſelfs op de ackers.

Den tijt.

Beyde deſe geſlechteren comen inde Lenten wt/na dat de ghemeyn Violetten wtgecomen ſijn/ende ſij bloeyen den gantsen ſomer.

Natuere ende complexie.

De Freyſſamcruyden en ſijn niet cout van natuere/ als ſommige meynen/maer ſij ſijn werm ende drooghe/ ſoo dat claerlick blijckt wt haren ſmaeck ende operatien/ende ſo wi dat oock in onſen Latijnschen Herbario ghedeclareert hebben.

¶

Die cracht ende operatie.

Freyſſamcruyt is goet gheſoden ende ghedroncken voor de ghene die ſwaerlick adem hebben/het purgeert de borſt ende de longhen van alder hande ſlijmicheyt ende fluymen. Het is goet voor ionge kinderen die dat freyſſem oft ſtuypen ende beſiecktheyt hebben/ ende daer door ſoo heetet Freyſſamcruyt. Dit cruyt heylet de ruydicheyt/ ende het verdrijft den iueckſel/als ment droocht/ende puluerizeert/ ende met hueninck menghet ende daerop ſtrijckt. Oock ſo ſuyuert ende heylet de wonden/ alſt daerz in gheſtroyt is.

Van Beete. Cap. CCCXIII.

Den naem.

¶

Beete heetet in Griecx Tentlon oft Seutlon/ ende in Latijn Beta/ ende bij dyen naem kentment inde Apoteken. Den oorspronck van ſinen naem ſtaet verclaert in onſen Latijnschen Herbario.

Geſlacht.

Men vindt gemeynlick tweederhande Beete/wit ende root. De witte Beete wort in Latijn Sicula/ende bij onſen tijden Sicla genoempt.

De roode Beete heetet in Latijn Nigra Beta/want haer wortel/ bladeren/ende ſtelen ſijn bruynroot.

Haetſoen.

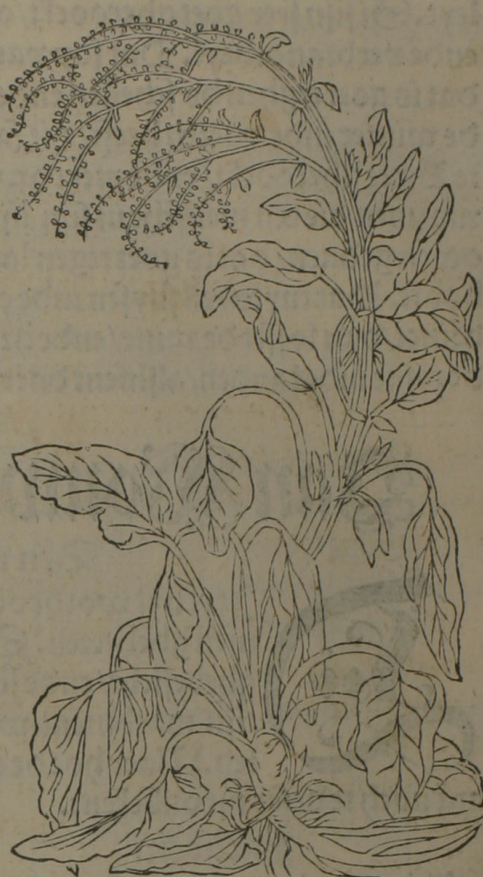
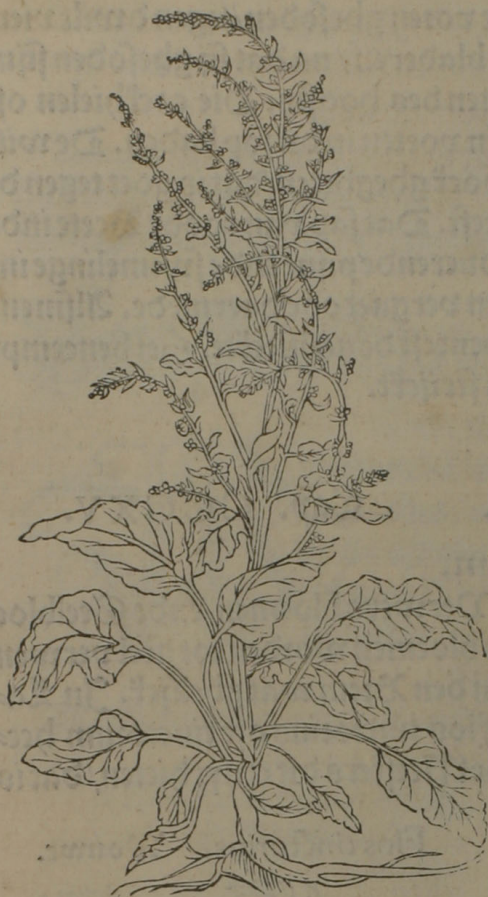
De Beete heeft eenē ſteel die heeft veel ribben/ ende hi is redelick lanc. De bladeren ſijn breedtachtich/gelijck de bladeren van Melde/maer ſij ſijn grooter en langer. De bloemkens ſtaen rügelinge deen aen dander/ van beneden aenden ſteel/ ende de ſijde tackens tot bouen toe/ en ſij ſijn bleeckgruen/ van haetſoen gelijck ſterrekens. Na dat die afgewallen ſijn/ ſo vol

Van Beete.

Cap. CCCXIII.

Beta candida. Witte Beete.

Beta nigra. Roode Beete.

B so volgen daer ronde stekende knooppens / dat is tsaet / endet is hert. De Beete heeft een eenighe slechte wortel / ende sij is lanck ghelijck de wortel van Venckel / somtijts wassen ter sijde wt de groote wortel twee oft drij cleyne met veel haykens.

Plaetse haerder wassinge.

Men plantt de Beete oueral inde houe / ende onder alle hofcruyden en isser nauwelick geen dat eer opschiet dan de Beete / want waer dat dit saet eens ter eerden valt / daer wilt dit cruyt altijt bliuen wassen.

Den tijt.

De Beete bloeyt in Julio ende Augusto / ende daerna volcht dat saet.

Die natuer ende complexie.

De Beete is werm ende drooge / also haer operatie dat merckelick wt-
C wijst. Cracht ende operatie.

Roode Beete met Linsen ghesoden en dat gegeten / dat stopt den loop des buyck / ende de wortel noch veel meer. De witte Beete maect meer ca mergancs / ende principalick tsap. Daeromme als men des te veel etet / so knaghet de maghe / ende sij wordt daer af beswaert. Beete is goet voor de ghene die sieck sijn inde leuer ende milte / want sij neemt wech haer verstoptheyt. Tsap van witte Beete met hueninck gemengt / ende inden nuese ghedaen / dat purgeret thoost. De bladeren gruen ghestooten / die

X ij ghene

D ghenesen ende heylen de vlceration die voorts eten / als mensche daer ouer leyt. Si sijn seer goet ghecoockt / oft te voren ghesoden / tegen dwilt vier / ende verbrandtheyt. Dat sop vande bladeren / na dat sij ghesoden sijn / dat is goet teghen de schellen ende neten des hoofts. Die cackhielen oft de winter inde voeten heeft / die sal sijn voeten in dit sop baden. De witte Beete ghecoockt / ende met row Loock ghegheten / dat is goet tegen de wormen die een mensche in sijn lijf heeft. Dat sap van roode Beete inde ooren gedaen / dat is goet tegen langduerende pijn ende swimelinge int hooft. Dat tuyten en suysen inde ooren vergaet ooc daermede. Als ment drinct / dan lossen de vrine / ende het gheneest de geelsiecke. Het beneempt de pijn inde tanden / als ment daeraen strijckt.

Van Wouwe.

Cap. CCCXV.

Den naem.

21

It cruyt wordt oock Verwers bloemen / ende Geelbloemen gheheeten. Sijn bloemen worden tot geel verwen ghebesicht / ende sij sijn den Brem wat ghelijck. In Latijn machment wel Flos tinctorius oft tinctorum heeten. Maer hoe de oude Meesters dit cruyt hieten / dat is mij noch te deser tijt onbekent.

Aetsoen.

Flos tinctorius. Wouwe.

Dit cruyt is den Brem seer gelijck / en theeft veel gruene dunne rijfens / die sijn doorgaens beset met doncker gruene cleyn scherpe bladerkens ghelijck bladerkens van Ysop. Int sop van dese roedekens oft geerdekens wassen geel bloemkens / veel bij een ghedrongen / ghelijckende den bloeyfel van Erwtten. Ende als dese bloemen afvallen / so wassen daer langhe swerte hawkens wt / die sijn vol swert grauwes saets ghelijck Wicken. De wortel van dit cruyt is heel hondtachtich.

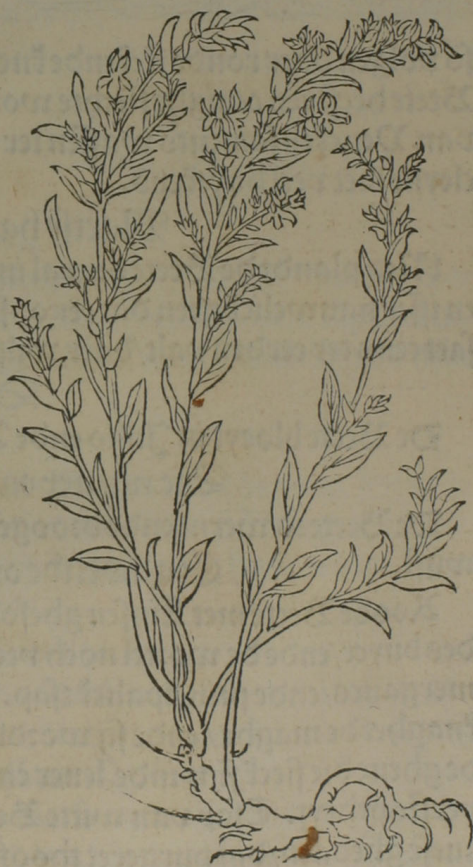
B

Plaetse sijnder wassinghe.

Dese Wouwe oft Verwbloemen wassen op dorre ongheworde plaetsen / en somtijts bij cleyn berchskens ende houelen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio en Julio / en in Augusto wort sijn saet rijp.

Natuer

C

Natuur ende complexie.

Dit gewas is bitter gelijk Brem/ ende daerom so moetet inden twee den graedt verwerpen ende drooghen.

Cracht ende operatie.

Aenghesien dat dit ghewas sulcken natuere ende complexie heeft ghe-
lijck den Brem/so heuet oock sulcken operatie. Ende dese operatie suldi
vinden int lxxix. Capittel/sprekende vanden Brem.

Van Wolfsmelck. Cap. CCCXVI.

Den naem.

A

Wolfsmelck/oft Geytenmelck/dat heetet in Griec Ti-
thymalus / ende in Latijn Lactaria / en Lactuca ca-
prina oft marina. Bi onsen tijden worden alle de so-
ten van Wolfsmelck Esule geheeten / en desen naem
Esula blijft noch inder Apoteken duerende.

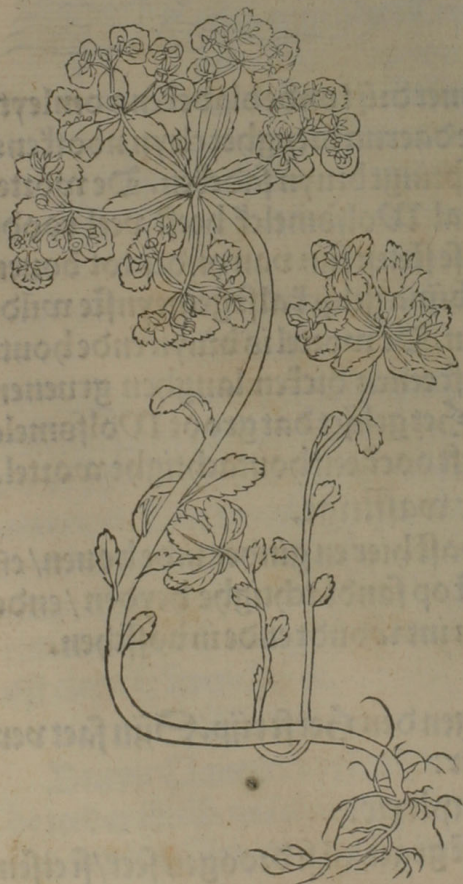
Esule geheeten / en desen naem
Esula blijft noch inder Apoteken duerende.

Gheslacht.

Wolfsmelck is menigerhande/maer principalick hebben wij drij ghe

Tithymalus helioscopius.
Groote Wolfsmelck.

Tithymalus cyparissias.
Smale Wolfsmelck.

X iij flechten

Van Wolsmelck.

B slechten oft sorte van Wolsmelck doe conterseyten. Dat eerste wort vā Dio scorides geheeten Helioscopius / ende in Latijn Solisequus / en in Duytsch Somvolgende Wolsmelck oft groot Wolsmelc. Dat tweede geslechte heet in Latijn Cyparissias / daerom dat tet den Cypres wat ghelijck is / en hier om heeten wij dat Cypressen Wolsmelck / oft smale Wolsmelck. Dat derde geslechte is in Griecx geheeten Platyphyllos / in Latijn Latifolius / dat is te segghen breed Wolsmelck. Dat onderscheedt van alle drij dese cruyden staet hierna bescreuen.

C Haetsoen.

Dat groot Wolsmelck heeft eenen ronden rooden steel / die is teeder ende vol wit melcks. Sijn bladeren gelijcken den bladeren van Porceleyn / maer sij en sijn soo dick niet / ende sij hebben rondtsomme cleyn keruen ghelijck een saghe. Op sijnen steel wassen schoon croonen / somtijts vier oft vijf neffen malcanderen / ende elck ionctuerken is met drij ronde bladerkens omleyt. Het brengt schoon gruen bloeyfel / ende daerna brenghet cleyn nootkens drijuondich onderscheyden / daerwt springt bruyn sadeken. De wortel is seer cleyn ende vol veesen. Dat smal Wolsmelck heeft veel roode stelen / comende wt een wortel / ende dese stelen sijn van onder tot bouen met smale langhe bladerkens becleedt / bijna gelijck alst gemeynste wildt Vlas. Op den steel wassen geel croonen. De wortel is bruyn ende houtachtich. Dat breedt Wolsmelck heeft eenen dicken langhen gruenen steel / en sijn bladeren sijn lanck en smal. Het gelijct dat groot Wolsmelc seer wel van bloeyfel en saet. En het heeft oock een houtachtighe wortel.

Plaetse haerder wassinghe.

Deerste geslecht van Wolsmelck wast hier en ginder inde hoven / en inde wijngaerden. Dat tweede wast op sandtachtighe heyden / ende vochtighe velden. Dat derde vindt men int woudt ende in bosschen.

Den tijt.

Dat saet van Wolsmelck wordt tegen den Herftrijp. Sijn saet vergadert men int beginsel vanden Somer.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn werm inden vierde graet / en si droogen seer / si etsen
ende

Cap. CCCXVI.

Tithymalus platyphyllos.
Breede Wolsmelck.

En eten inwaerts/en sijn bernen / sonderlinge dmelck dat wt dese cruyden compt.

Cracht ende operatie.

Dat melck sap is alder crachtichst/daerna tsaet/de bladeren ende wortel. Maer dese cruyden worden meer van buyten geysseert dan van binnen/om hayz/schorstheyt van hoofde en werten daermede te verdwijnen/want si suyuieren seer/en maken reyn. Men ghebruyct oock dese ghestooten wortel/cruyden/ende melck / tot quade erfseerichheyt oft schorstheyt des hoofts/een salue daeras ghemaect. De buytenste schorsen van dese wortel eenen dach ende nacht in melck oft azijn te weycke geleyt / ende wederom gedroocht ende gestooten ende gepuluerizeert/ende daeras een half drachma met Meede oft wijn ingenomen / dat drijft alderhande waterachtige vochticheyt wten lijue. Daerom sijn dese cruyden sonderlinge goet voor de gene die dwater laden. Maer men salse altijt met sorge gebruycken/en altoos mastix daer bi doe/om haer cracht wat te benemen/en op dat sijn der magen te min schadelick sijn mogen. Maer dbeste is datmen dese cruyden alleen van buyten vsere/aenghesien datse seer heet sijn ende seer innewaerts eten ende bernen.

Van Clauercruyt.

Cap. CCCXVII.

Den naem.

Trifolium pratense purpureum.

Bruyn Clauercruyt.

A

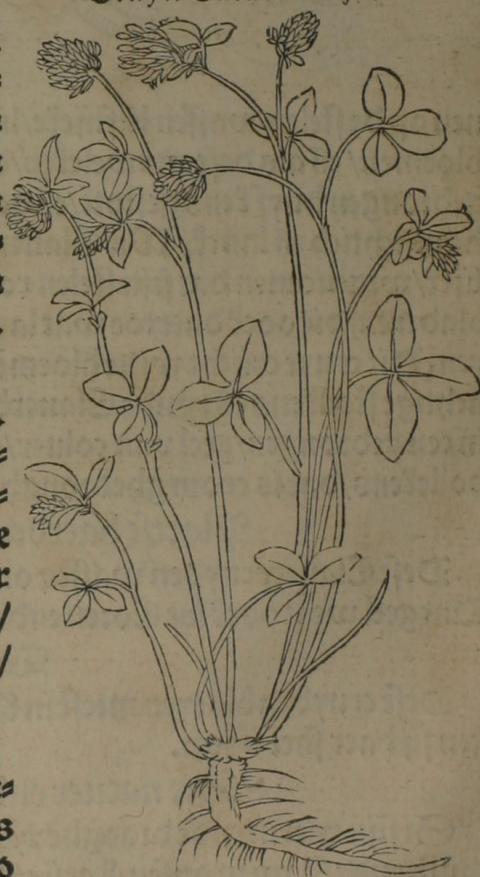
Clauercruyt wordt in Griec geheete Triphyl lon chortocopyon / ende in Latijn Trifolium pratense. Alle cruyden die drij bladeren hebben / worden in Duytsch Claueren geheete/ en sonderlinghe dit cruyt / dwelck drij bladeren heeft/en het wast geern inde beemden.

Geslecht.

Dit Clauercruyt is drijerhande. Deerste heeft schoon lichtbruyne bloemen / ende daerom heetet bruyn Clauercruyt. Dat tweede heeft witte bloemen/ende daer dore heetet wit Clauercruyt. Dat derde heeft gheel bloemen/ende daerom heetet geel Clauercruyt/ oft cleyn Steenclauer.

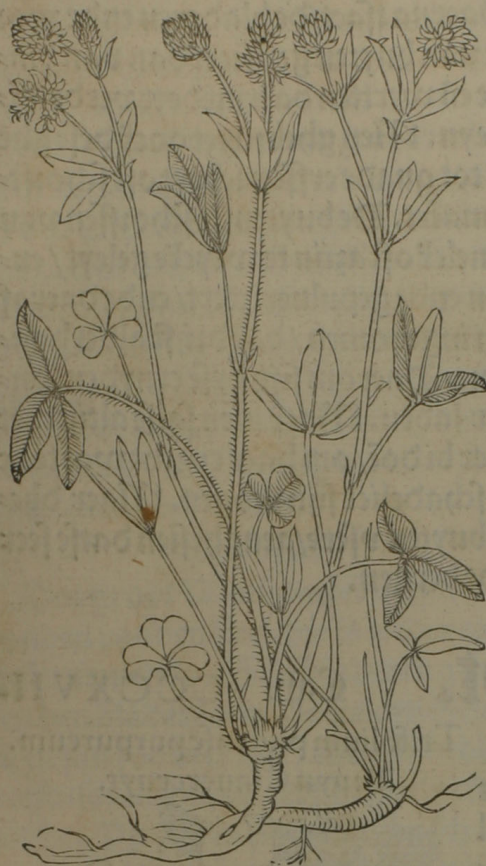
Tsaetsoen.

Bruyn Clauercruyt heeft veel ronde teeder steelfens/en haer ionctuerkes sijn met dri Clauerbladefes becleet/bo

X iij nen

Van Clauercruyt.
Trifolium pratense album.
 Wit Clauercruyt.

Cap. CCCXVII.
Trifolium pratense luteum.
 Geel Clauercruyt.

Vuen op de stelen wassen lieslijcke/lichtbruyne/ronde/tsamen ghedrongen bloemen/ en als dese verwelcken/dan compt daer rondt saet / dat leyt in gedrongen huyskens geslotē/en dat smaect gelijk Wicken. De wortel is houtachtich en lancē. Wit Clauercruyt is den voorgaenden cruyde gheelijck/wtgenomen dat sijn stelen row en gehayt sijn / en desgelijck ooc de bladeren/die oock daertoe wat langer en smaelder sijn dan bruyne Claueren. Dit cruyt crijcht witte bloemē. Geel Clauercruyt crijcht ronde biesachtige steelkens en ronde Clauerbladekens. Sijn bloemkens sijn cleyn in een gedrongen/geel van coluer/ende als si rijp sijn/so wordent swerte bollekens/datis crom ghedronghen saet in swerte vellekens ghesloten.

Plaetse haerder wassinghe.

C Dese Clauercruyden wassen oueral inde beemden / ende inde hoven. Dat geel wort oock int Cozen ende op de ackers gheuonden.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Maio ende Junio/ende na desen brengen sij haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm ende drooghe van natueren/also haren smaect dat wt wijst/ende so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Die

D

Die cracht ende operatie.

Dese Clauercruyden sijn goet gesoden ende gedroncken voor de vrouwen die den witten vloet hebben. De bloemen met dat saet in water ende olie ghesoden / daermede rijpen de herde bloetsweeren ende swellin ghen / als men dit daerop leyt.

Van Bocrbaert. Cap. CCCXVIII.

Den naem.

A

Dit cruyt is daerom Bocrbaert gheheeten / om dat sijn bloemen eenen grūsen baert ghelijck sijn / oft om des wil le dat sijn gecroonde bladerkens / die onder aende cnopkens vande bloemen staen / eenē baert van eenen bock gelijck sijn. Sommige heeten dit gewas oock Coeckoeckbroot / wāt het heeft gemeynlic aen sijn knoppen oft ioncturē wit schuym gelijck speecksel / en sijn meynen dat de Coeckoeck sulcx doet. In Griecx heet Tragopogon / ende Come / ende in Latijn Barba hirci / ende Coma. Inder Apoteken en wordet niet ghebruyct.

Haetsoen.

Bocrbaert heeft eenē ronden knoop achtigen langē steel. De bladerē staen na bi malcanderē aenden steel / bicans totten eynde toe / gelijckende den bladeren van tammē Soffraen oft Zoock. Opten steel wassen dubbel / geel / grote / gesterrede bloemē. Als dese vergaē / dan wordent groote hayzighe bollen / veel grooter dan de bollen van Keerelcruyt / dit wolachtich hayz heeft swert saet onder hem / also vliecht elck sadeken wech met sijn wolle / die opt scherpe vātsadeken staet. De wortel is wit ende rondt / vingers dicke. Dat gants gewas is binnen vol melcks.

Plaetse daert wast.

Bocrbaert wast oueral inde hoven ende in beemden.

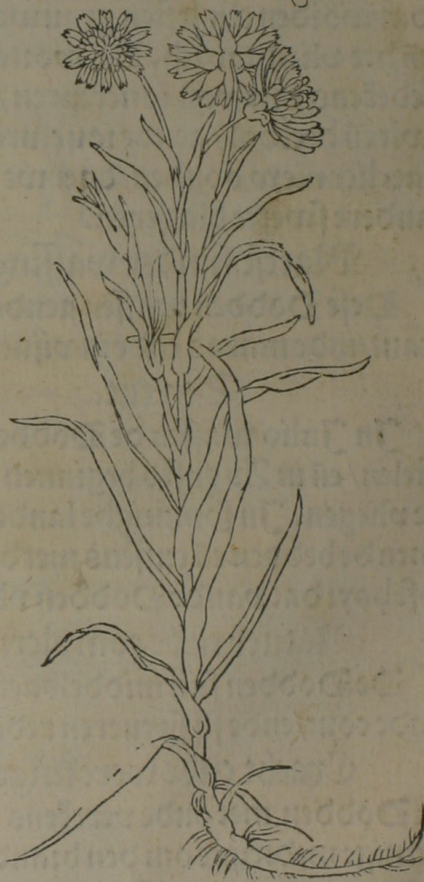
Den tijt.

Bocrbaert bloeyt meest in Maio en Junio. Men vindes oock noch in Augusto / als dat Gras wederom wast.

Natuere ende complexie.

Dit ghewas is suete / daerom moetet redelick werm sijn / ende oock ist wat vochtich.

Barba hirci. Bocrbaert.

C

Cracht ende operatie.

Als dit cruyt ionck is dan eedtment om sijnder suetheyt wille. Men macht oock coken / ende inde spijse ghebruycken ghelijck als ander cruyden. Het is wt nemende goet voor een heete maghe / ende tot ghebreken in de borst / leuer / nieren ende blase. Sijn sap is wonderlijcken goet teghen steecken inde sijde.

Van Lisdodden.

Cap. CCCXIX.

Den naem.

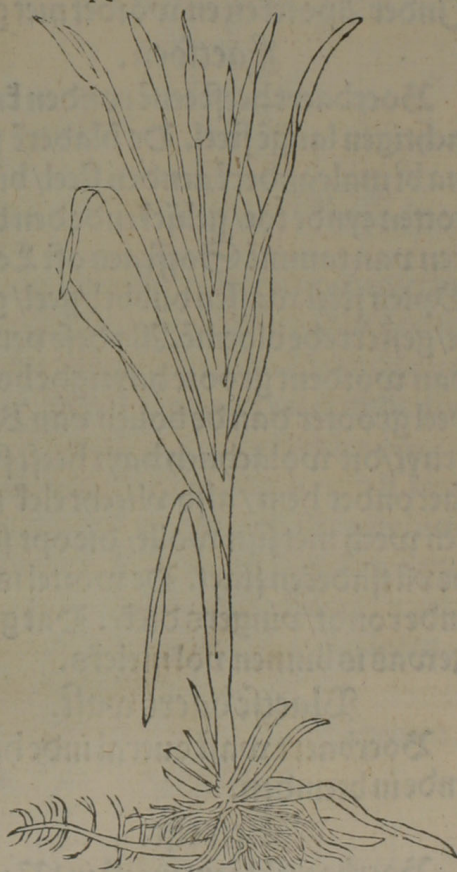
A

Lisdodden heeten in Griecx Typhe / en in Latijn Typha. Dit ghewas en wort inde Apoteke niet ghebruyct.

Tsaetsoen.

Dit gewas crijcht lange swerte bladeren / gelijck den wil den Galigaen / maer sij sijn smal en scherp. Het heeft eenen effenen calen steel / sonder knopen / en niet hol. Op de stelen wassen de colue oft dodden / dat en is anders niet dan sijn tsamen tgedrongen bloemen / ende dat worden ten lesten grauwe wolle / en het vliecht wech. De wortel is vol ledens met veel ioncturen / binnen wit en heel bol / aende ioncturen comen iaerlicx nieuw ooghen / daerwt wassen andere swerte bladeren.

Typha. Lisdodden.

Plaetse sijnder wassinge.

Dese Dodden wassen aende water cant / inde maras ende in vijvers.

Den tijt.

In Julio wassen de Dodden op de stelen / en in Augusto beginnen si wech te vliegen. In sommighe landen vult men de bedden en cussens met de wolle oft hayr dat vande Dodden vliecht.

Natuere ende complexie.

De Dodden sijn middelbaer werm ende cout / ende sij suyuieren redelick.

Cracht ende werckinge.

Dodden met oude verckens liefe ghemengt / dat is een goede en waersichtige medicijne om den brandt van verberntheyt daermede te lesschen ende te verdriven / als nient also daerop leyt. De Cuypers besigen de lange swerte bladeren / om den bodem vande vaten daermede te voeghen.

Van

Van Torcksch Coren. Cap. CCCXX.

Den naem.

21

It gewas daer wi hier af scrijuen / dat is cortelinge wt Torckijen/Asia ende Griecten landt/ hier int landt ghebracht/ en daerom heetment Torcksch Coren. In Latijn en heetet noch anders niet dan Turcicum frumentum.

Geslecht.

Men vindt vierderley geslechte oft sorten van Torcksch Coren. Deerste leuert bruyn Coren/ dat tweede rootachtich Coren/ dat derde geel Coren/ dat vierde wit Coren. Sij hebben ooc een onderscheet inde aren/ de welcke/ al ist dat si alle geen vlimmen en hebben/ nochtans dragen sij bloey sel na tcoren dat si brengē/ deen bruyn dander root/ ende so voortaan. Anders sijn si malcanderen ghelijck/ ende daerom hebben wij die al onder eē figure begrepen.

Turcicū frumentū. Torcksch Coren

Haetsoen.

Torcksch Coren heeft seer hooghe oft langhe halmen oft stelen/ ende die sijn rondt ende dicke/ ende ter wortel waert sijn sij bruyn/ met veel knoopen oft ioncturen. Het heeft langhe bladeren/ ghelijck scherpe Riedtbladeren. Op de stelen wassen aren/ die sijn sonder vlimmen/ ende sij sijn heel ydel/ want sij en brengen daerin geen saet/ ende sij draghen bloey sel ghelijck de Rogghe/ nu bruyn/ nu root/ wit oft geel/ daerna dat sij Coren brenghe. Dat Coren is drijcantich/ ligghende in groote ronde dicke grasscheede gesloten/ dewelcke ter syden vande halmen wt de ioncturen sluypen. Dit Coren leyt oock herdt tsamen ghedronghen/ want elck scheede heeft somtijts acht regelen/ somtijts thien/ maer selden daerouer. Dat dun hay/ dwelck bouen wt de grasscheyden wast/ dat is van sulcker coluer/ ghelijck dat Coren dat daerin leyt. De wortel is van veel cleyn haykens tesamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Coren is eerstmael wt Torckijen hier in dit landt ghebracht. Het compt wel op/ ende daeromme ist nu seer ghemeyn/ want men saeyet in de hoven.

Den

D

Den tijt.

Torcksch Coren moet inde Lenten/ende principalick inden April/ghe
saeyt worden. Maer tegen den Herst wordet hier te lande eerst rijp.

Die natuer ende complexie.

Torcksch Coren heeft sonder twijfel sulcken natuere ende complexie
ghelijck de Terwe/ende de redene van dyen hebben wij in onsen Latijn-
schen Herbario verclaert.

E

Cracht ende operatie.

Gelijck als dat Torcksch Coren de natuere heeft vande Terwe/alsoo
heuet oock de operatie. Van dit Coren maectmen wter matē schoon wit
meel/daeraf bactmen broot/dat stopt lichtelick. Ende daerom seytmen
datmen in Torckijen van dit Coren geen broot en bact/dan in dieren tij-
den/alsmen geen ander coren crighen en can. Dat sap dat wt de blader-
ren gheperst wordt/dat wilt cout sijn/ende daeromme wordet veel ghe-
besicht tottet wildt vier.

Van Thymus. Cap. CCCXXI.

Den naem.

A

D

It cruyt heet oock in Griecx ende Latijn Thymus. De re-
dene waerom dattet al-
so heet/suldi in onsen La-
tijnschen Herbario be-
screuen vinden.

Thymus.

Thymus.

Haetsoen.

Thymus is een cruydeken met veel
tackens/die sijn becleet met seer cleyn
bladerkens/den bladerkens van Ser-
pyllum ghelijck/maer sij sijn cleynder
ende donckergruender. Int sop van
dese tackens wassen schoon cleyn lijf
verwige bloemkens/gelijck de bloem-
kens van Kuel. De wortel is veesach-
tich/en sij heeft veel gruen schuertkens/
daer si mede in deerde wortelt. Dit ge-
heel gewas heeft eenē stercken ruc/ge-
lijck de Serpyllū/mer hi is lieflijker.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Thymus wast geerne op ma-
gher steenachtighe eerde/daer de son-
ne dickwils schijnt.

Den tijt.

Thymus bloeyt spade/also Theo-

phrasius

Epbraſtus ſchrijft / te weten ontrent S. Jans dach int midden vande ſomer / ende ſijn bloemen ſijn altijt vol byen.

Natuer ende complexie.

Thymus is werm ende drooghe inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

Thymus met hueninck ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor de gene die kichen ende eenen ſwaren adem hebben. Hi loſt oock de wormen / ende de ſecundine / ende hi brengt den vrouwen haer maent / ende hi doet dat gheronnen bloet ſcheyden. Met ſout ende azijn is hij goet ghedroncken / want door den camerganck loſt hij de taey humoren en vochticheyt / Pituita ghenaeempt. Een electuarie met hueninck ghemaect van ghedroochden ende ghepuluerizeerden Thymus / ende dat geſeert / dat doet de ſluymen wel wtwerpen. Den Thymus met azijn geſtooten / ende gheappliceert / dat verteeret de ſwellinghen die van conde vloten comen. Hij verdrijft de wratten / alſment daer op leyt. Hij is goet tot weedom inde hupen / met wijn ende Gerſten mout ghemengt ende daer op gheleyt. Alle de ghene die onſtercke ooghen ende cranck gheſicht hebben / ſullen altijt Thymus in haer ſpijſe doen / want daertoe is hij wonderlijcken goet. Thymus is oock ſeer goet den ghenen die de vallende ſiecke te hebben. Ende als yemandt gheuallen is / dan ſalmen hem daeraen laſten riecken / ſo comt hij wederom tot hem ſeluen. Als yemant Thymus met hueninck ende azijn ghemengt op ſijnen buyck leyt / ſoo loſt hij veel windts. Deſghelijck oock / alſment op de gheſwollen manlicke heyt leyt. Deſghelijcken operatie heeft hij oock alſment droocht / ende een drachma van dat puluer met Meede nuechteren inneempt. Thymus ghepuluerizeert ende met ſout ghemengt / ende inde ſpijſe gheſeert / dat maect goeden appetijt om eten.

Van groote Chamedren.

Cap. CCCXXII.

Den naem.

Dit cruyt heet in Griecx en Latijn Tencrium. Het mach wel groote Chamedren heeten / wat het is den Chamedren ſeer gelijck / wtgenomen dattet veel groter en langer is.

Laetſoen.

Groote Chamedren is een gewas ghelijck een roede / met bruyn ſtelen ende ronde gecronckelde bladeren / den Chameder bladerkens heel gelijck / en ringsomme gekerft gelijck een ſage. Sijn bloemkens ſijn cleyn en bruyn / gelijck de bloemkens van Chamedren. De wortel is van veel cleyn dunne witte veeskens tſamen gheſet.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Dit cruyt en heeft niet langhe hier int landt gheweest / ſoo ick meyne / S want

Van groote Chamedren.

Cap. CCCXXII.

V want het is wt vrembde landen gecomen/ en men moetet inde hoven saeyen ende planten.

Den tijt.

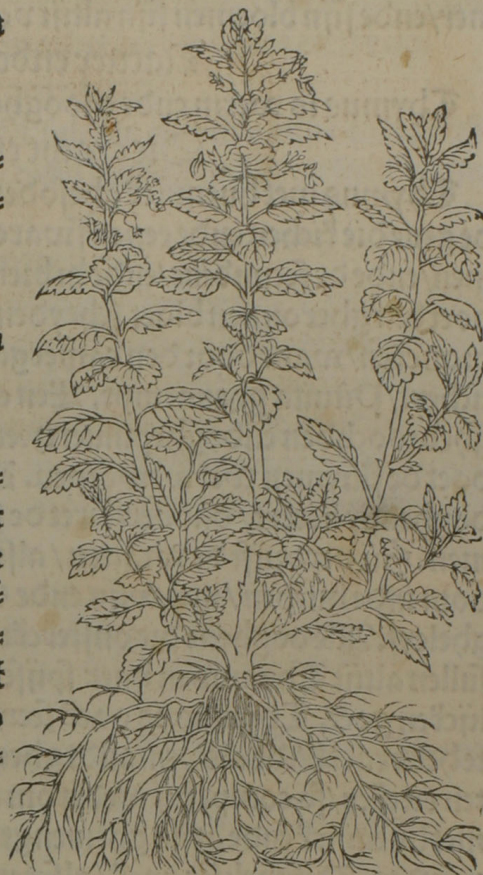
Het bloeyt in Junio ende Julio/ gelijk de Chamedren/ ende daerna leu-
ret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit gewas is werm inden tweeden
graedt/ ende drooghe inden derden.

E Cracht ende werckinge.

Groote Chamedren gedroocht/ gesoden ende ghedroncken/ daeraf wort de milte seer cleyne. Het is goet voor de ghene die sieck sijn inde milte/ als ment met azijn ende met vuyghen men-
ghet/ ende ouer de milte leyt. Oock ist goet voor de ghene die van venijnich ghedierte ghebeten sijn/ als ment met azijn mengt ende daerop leyt.

Van S. Jans cruyt. Cap. CCCXXIII

Den naem.

Int Jans cruyt heetet in Griec en Latijn Hypericum. Sommighe heeten oock in Latijn Perforata/ ende Fuga demonum/ om dat sijn bladerkens/ als mensse teghen de Sonne houdt/ sien als of se met naelden doorsteken waren/ ende men seyt dattet alle quaet ghespuys van gheesten veriaecht.

Maetsoen.

S. Jans cruyt heeft eenen bruynrooden viercantighen steel/ met veel tackens verciert. Sijn bladerkens sijn den bladeren van Wijnruyte niet ongelijck/ sijn de cleyne ende smal/ ende het schijnt als of se al met naelden doorsteken waren/ als geseyt is. Bouen int sop wassen geel bloemen/ elck bloem hebbende vijf bladerkens. Als mensse met de vingheren in stucken wrijft/ so comt daer bruynroot bloedich sap wt. Na dat dese bloemen af gheualen sijn/ so volgen daer hawkens na/ die sijn achter aenden steel rondt/ bouen scherp toegaende ghelijck een Gersten coren/ ende in dese hawkens leyt swert saet/ dat rieckt ghelijck hers. Het heeft een houtachtighe/ langhe/ geel wortel.

Plaetse

B Van S. Jans cruyt.
Plaetse daert wast.

Cap. CCCXXIII.
Hypericum. S. Jans cruyt.

S. Jans cruyt wordt oueral inde haechbosschen ende op de canten vande ackers ghenonden.

Den tijt.

Dit ghewas bloeyt meest in Julio ende Augusto / ende daerna brenghet sijn saet in hawkens.

Natuer ende complexie.

S. Jans cruyt is werm ende drooghe van natuere / ende subtiyl van substantie.

Cracht ende werckinge.

C S. Jans cruyt met bloemen ende saet gesoden ende gedroncken / dat lost de vrine / en brengt den vrouwen haer maent. In wijn gesoden en gedroncken / verdrijuet de tertiane oft quartane / dat is te segghen / de drijdaechsche en vierdaechsche cortse. Sijn saet gesoden / ende veertich daghen vernolgens ghedroncken / dat geneest de weedom inde huepe / dat is dat sciatica. De bladeren metten sade gestooten / daermede gheneestmen de verbrandtheyt / alsment daerop leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert / dat gheneest de vuyl rottende ulceration ende sweeringhen / alsment daerin stroyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken / dat stopt den loop des buycx / ende tis wt nemende goet tot den steen inde blase.

San Bessencruyt.

Cap. CCCXXIII.

Den naem.

A Bessencruyt oft Jusquiamus / dat heetmen in Griecx ende de Latijn Hyoscyamus ende Apollinaris. De Arabische meesters heetent Altercum. Inder Apoteken heetet Jusquiamus. Den oorspronck van sijn namen staet beschreven in onsen Latijnschen Herbario.

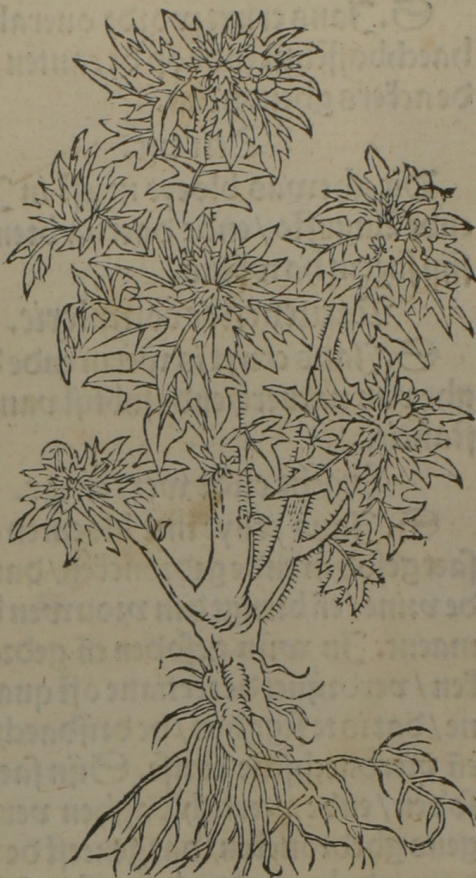
Geslecht.

Soewel dat de oude meesters gescreuen hebben van dijerley Bessencruyt / nochtans en is ons nu ter tijt maer een bekent / wyens contrefeytsel ende figure wi hier gheset hebben. Aldus so willen wi op dit pas van deen scrijuen / ende laten dander varen.

S ij Saet

Belsencruyt heeft seer dicke stelen. Sijn bladeren als die eerst wtwassen/die zijn seer breedt/saecht/weeck/ende wolachtich/doorsneden en gheclouen bijna ghelijck Eycken loof/doncker aschverwich gruen. Dese bladeren worden opwaerts aenden steel cleynder/smaelder/en scherper/gekerft met vijf oft seuen scherpe punten/int aensien ghelijck een handeken.

C De bloemē dat sijn bleecte doderverwighe bellen oft schellen/cruypende eerst ghelijck wtbyen huyskens/ende sij hebben binnen vier oft vijf purpuren kopkens/ende als dese afvallen/soo wordent ghelijck pottkens met cleyn deckselskens toegedect/die wassen aenden steel in ordinancie tot bouen toe. Hierinne leyt saet/ende als dit rijp is/dan ghelijcket den Suelsade/maer tis grauwver ende eerdtverwiger. Dit cruyt heeft een geel slechte wortel/vingers dicke/met veel veesen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Jusquiamus wast oueral aenden watercant/aenden wech/ende in oude hofsteden.

D

Den tijt.

Belsencruyt bloeyt den gantsen somer/ende principalick in Julio.

Die natuer ende complexie.

Belsencruyt en tsaet sijn cout van nature/en den menschen schadelick/somtjts oock dootlick/en daerom en salment niet van binnen innemen.

Die cracht ende operatie.

Jusquiamus gruen gestooten/alleen oft met Gersten mout gemengt/en geapplianceert/dat stilt alderhande pine en doet die cesserē. Dat sap dat wt dit cruyt gheperst is/daerin maectmen doerckens nat/en die leytmen ouer heete/lopende/ende quade ooghen/want dat doet haer hitte/ende vloten/ende haer ghebreck cesserē. Dat sap oft de olie van tsaet inde ooren gedaen/dat doet de steecte ende pijnē inde ooren vergaen. Noch tans salment met sorghen ghebruycen. De bladeren doen alderhande gheswel cesserē en vergaen/als men se also gruen daerop leyt. Si stillen ende verdriue de pine der leden/dat Podagra dat van hitte compt/als si met Gersten mout gemengt worden/en gestootē en daerouer geslage.

Ken

Een voetwater van Jusquiamus gemaect/dat maect den mensch slappende. Desgelijcx doet oock de olie die van tsaet gemaect is/met azijn gemengt/ende opt voorhoofst/ende inden slaep vanden hoofde gestreken. De bladeren stelpen dat bloeden/ende sij sijn goet voor de vrouwen die haer suyneringe te seer ouervloedich hebben/ gestooten ende daerop gheleyt. De wortel van dit cruyt in azijn gesoden/ en sekeren tijt lanck inden mont gehouden/ daermede vergaet de groote onlijdelijcke pine inde tanden. In summa/aengesien dat de gruen Belsen bladeren/dat saet/ende tsap/niet alleen den mensch/maer oock twee en de beesten dul ende rasende maect/so en salment niet van binnen innemē/maer alleenlick van buyten vseren/ om de pine te doen cesserē/ ende den mensch slaperich te maken/ende tselue salmen ooc doen met discretie. Dit vermane ick hier/ om de quacksaluers ende lantvaerders wille/ die somtijts met dit Belsencruyt seer gros omgaen. Naer waert sake dat de heeren daertoe sagen/datmen dese netboenen niet toe en liet de lieden soo iammerlick te bedriegen/so en waer dese vermaninghe niet van noode.

Van Meertsbloemen. Cap. CCCXXV.

Den naem.

A **D**it gewas/dwelck wi hier Meertsbloemen heeten/dat is een maniere van bloemen die in Griecx ende Latijn Hyacinthi genoemt sijn. Daerom heeten se Meertsbloemen/om dat se meest inde Meerte wtcomen/als haer de blaw Violetten verthoonen.

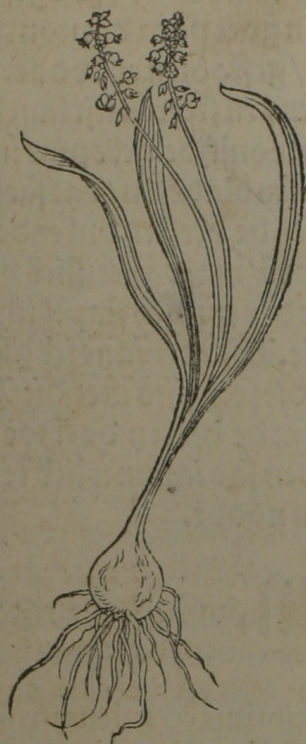
Geslacht.

B Na de beschrijvinge van Columella/so sijn de Meertsbloemen principalick tweederhande/blaw en sneewit. De blauwe heeten Hyacinthi cerulei/ende dyer isser vier sorten oft geslechten/die ons bekent sijn. Deerste is wat grooter van wortel en bladeren dan de andere/ende daeromme heeten wi die tot een onderscheet/groote blaw Meertsbloemē manneken. Dat tweede is den eersten seer gelijk/maer tis wat cleynder van wortel/bladeren en bloemen. Ende dit hebben wi den naem ghegeuen groote blaw Meertsbloem wijs-

S iij ken.

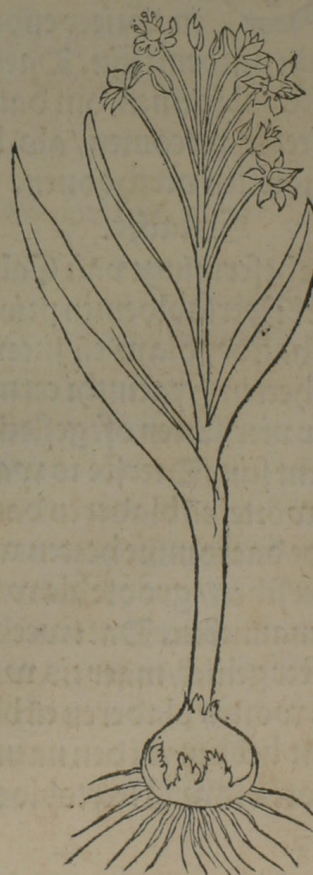
Hyacinthus cœruleus maior fœmina. Hyacinthus cœruleus minor mas.
 Groote blauw Meertsbloem wijffjen. Eleyen blauw Meertsbloem mannetjen.

Hyacinthus cœruleus minor fœmina.
 Eleyen blauw Meertsbloem wijffjen.

Hyacinthus niueus.
 Witte Meertsbloem.

Efen. De derde Meertsbloeme heeft ghemeynlick niet meer dan twee bladeren/ende haer bloemen staen ghelijck sterren/den blaauwen Violetten niet seer onghelijck/ende wij heeten dese cleyn blauw Meertsbloem manneken. De vierde Meertsbloem heeft ghemeynlick drij bladeren/ende haer bloemen sijn ooc veel bleeker dan de voorgaende/ende men heetse cleyn blauw Meertsbloem wijfken. De vijfde is der vierde in alle dinghen ghelijck/wtghenomen dat de bloemen van dese sneewit sijn. Ende daeromme gheeft hem Columella sijnen rechten naem/ende hij heetet *Nineus Hyacinthus*.

Laetsoen.

De Meertsbloemen hebben gemeynlick twee oft drij bladeren/die sijn smal ende lanc/ den bladeren van Loock oft van Veldtayeuyt seer ghelijck. Tusschen dese bladeren comen cleyn dunne steelkens wt ghelijck als Biesen/ende die sijn met blauw bloemkens beset/die aende twee eerste geslechten seer cleyn ende ront sijn/gefaetsoeneert ghelijck een laetbusse/ende daer bouen op staet een cleyn schoon wit sterreken. De twee ander geslechten hebben gesterrede bloemkens/ende dat leste gheslecht heeft sneewitte bloemkens/also wi hier vore verclaert hebben. Als die bloemkens vande twee eerste gheslechten afvallen/so wordent drij cante bollekens/ende in elcke clistere leyt een ront swertgraw sadeken besloten. De bloemen vande drij leste/dat worden ronde knoppen/so groot als Erwtten/somtjts oock meerder/ende die liggen vol goutgeel saets ghelijck als *Milie* oft *Hirs*. De wortel is rondt ghelijck eenen Ayeuyt bol/deen grooter dan dander/also die figure dat claerlick wtwijst.

Plaetse haerder wassinghe.

Meertsbloemen wassen geerne in dicke bosschen ende geberchten. De twee eerste geslechten en sijn niet so ghemeyn als de twee leste.

Den tijt.

De Meertsbloemen comen al wt inde Lenten/ende als dan brengen ende leueren sij haer schoon bloemkens. Nochtans comen de twee eerste wat langamer wt dan de leste/want die comen ghemeynlick wt int leste van Februarij ende Martij. Inden Mey verdwijnen sij wederomme ghelijck meer ander cruyden.

E

Natuer ende complexie.

De wortel van dese Meertsbloemen is coudt inden tweeden graedt/ende drooghe inden eersten. Naer tsaet is drooghe inden derden graet/ende middelbaer werm ende coudt.

Cracht ende operatie.

Alsmen dese wortel met wijn stootet/ende op de schamelheyt van eeni gheionghers strijcket/soo en sal daerop gheen hayr comen wassen. De wortel met wijn ghedroncken/dat stoppet den loop des buycks/ende lost de vrine/ende is goet den ghenen die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Dat saet stoppet meer/daeromme heeftet meer crachten om den

S iij loop

loop des buycr te doen cesserē dan de wortel. Dat saet met wijn gedroncken / dat geneest de geelsiecke. Sommighe nemen Aueroone daertoe.

Van Ysope.

Cap. CCCXXVI.

Den naem.

A Ysope oft Hyssop heetmen in Griecx ende Latijn Hyssopus. Ende so heetet oock inder Apoteke.

Gheslacht.

A Men vindt tweederhande Ysope / tam ende wildt. De tamme wordt inde houe gheset / ende daeromme heetmen die oock hof Ysope. De wilde heetmen berch Ysope / om datse op de berghen wast.

Faetsoen.

De hof Ysope is een houdtachtich cruyt / hebbende een herde wortel / ende daerwt wast eenen stam / somtijts twee oft drij / na dat den stock oudt wordt. Het cruycht veel tacckens oft ruyckens / die sijn van onder tot bouen met schoon gruen bladerkens becleedet / van faetsoene ghelijck de bladerkens van Saturon oft Kuel. Het leuert bloemē / die sijn op bruyn blaw ghecolureert / ende dese bloemen staen aen malcanderen deen bouen dander gelijc een are. Als de bloemen afvallen / dan volcht daer cleyn sadeken na / dat leyt in huyskens besloten. De wortel is lanck ende houtachtich. De wilde Ysope en is ons noch niet ter hant comen / ende daeromme en consten wij die niet af conterseyten.

Plaetse haerder wassinge.

De tamme Ysope wordt oueral in de houe gheplandt. De wilde wast op berghen / also wi gheseyt hebben.

Den tijt.

C De hof Ysope bloeyt principalick in Julio / ende dan behoortmense te vergaderen / om der bloemen wille.

Natuere ende complexie.

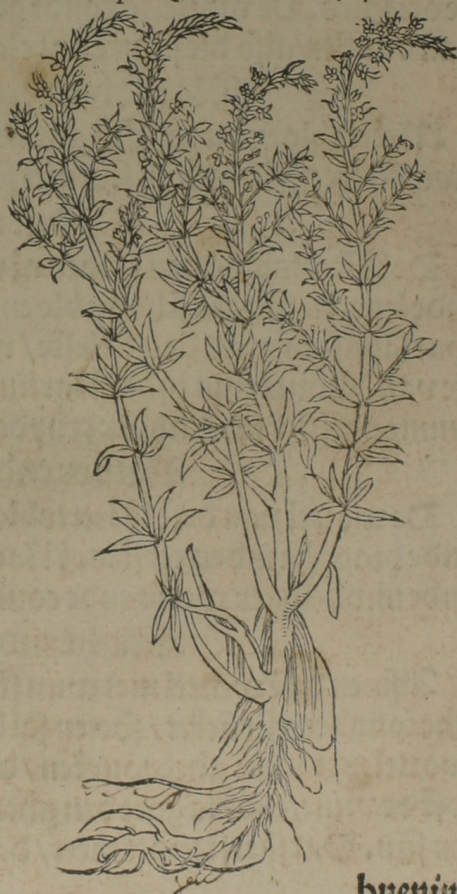
De Ysope is werm ende drooghe inden derden graedt / ende sij is van subtyl substancie.

Cracht ende werckinge.

Ysope met Vūgen / Wijnruyte en

Hyssopus.

Ysope.

hueninge

Dhueninck in water ghesoden ende gedroncken / dat helpt den genen die kichen ende swaren adem hebben / en langduerenden hoeft en snoteringe. Ysope met hueninck gemengt / en in maniere van een electuarie inghenomen / dat doodet de wormen. Ysope met Orymeli ingenomen ende ghedroncken / dat lost de taey slijmicheyt door den camerganck. Ysope met Vijgen gegeten / dat laxeert. Het maect goede coluer. Het verteert dat geronnen bloet dat onder blaw geslagenheyt leyt / in water ghesoden ende daerop gheleyt. Met Vijghen ghesoden ende tsop gegoergelt / dat is goet voor den huyghe / ende geswel inde keele. Ysope met azijn gesoden / ende tsop daer af inden mont gehouden / daermede versuetet den tandtsweer. Het is seer goet teghent bijten van nateren / met Roomschen Comijn ende hueninck ende sout ghestooten / ende daerop gheleyt. Ysope in olie ghesoden ende ghestreken / dat verdrift de luyfen. Water daer Ysope in gesoden is / dat geneest ruydicheyt / schorste hoofden / ende quade cranwagie / als ment daermede wascht.

Van Waterpeper. Cap. CCCXXVII.

Den naem.

A

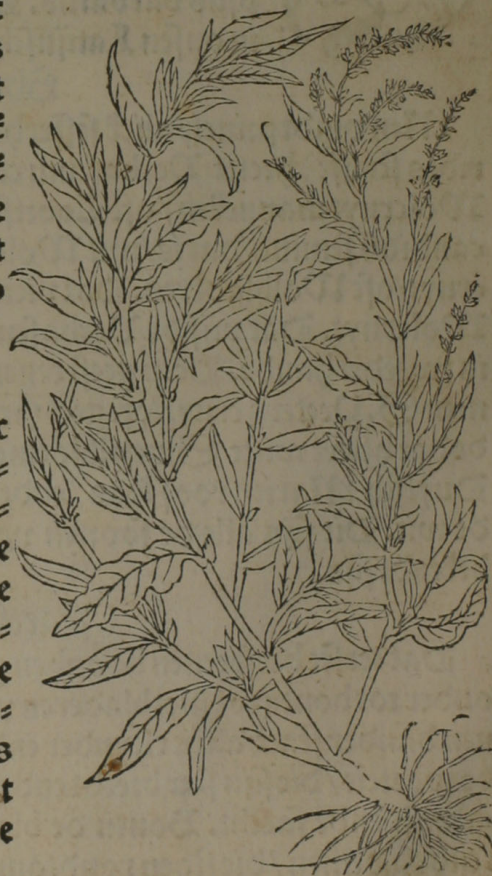

Waterpeper heeft daerom dyen naem om dattet scherp ende amper is van smake / en tbernt op de tonghe ghelijck als Peper. Sommighe heetent oock Vlieghecruyt / om des wille dat de vliegen ende muggen oft muesien niet aenrueren en sullen yet dat met dat sap van dit cruyt bespraeyt is.

Haetsoen.

Waterpeper heeft eenen vasten / stercken steel met veel knopen ende ioncktuertkens. En hierop wassen sijn bladeren / die sijn den Wilghebladeren ghelijck / grawachtich van coluere / ende sonderlinghe op dye syde ter eerdenwaert. Sijn bloemen sijn te samen gedronghen / ghelijck een scherpe / smale are / ende sneewit van coluere. Als dese afvallen / soo leueret bruyen breedtsaet / dat is oock heet op de tonghe. De wortel heeft seer veel veesen.

Hydropiper. Waterpeper.

Plaetse

B

Plaetse sijnder wassinge.

Waterpeper/na dat sijnen naem wtwijst/wast geerne op vochtighe plaetsen/bij vijuers/poelen/ende vischputten.

Den tijt.

Waterpeper bloeyt meest in Augusto/ende daerna leueret sijn saet.

Natuur ende complexie.

Waterpeper is seer werm ende drooghe.

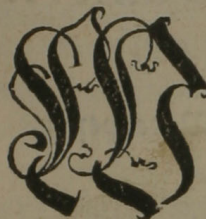
Cracht ende operatie.

De bladeren ende tsaet ghestooten / dat verteert de sweeringhen ende gheronnen bloet / ligghende ondert ghene dat blaw ghestooten oft gheslaghen is / alsment daerop leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert / daermede machmen de spijse bereyden in stede van Peper. Dat sap dat wt de bladeren gheperst is / dat is goet tot vuyl wonden / om die daermede te wasschen.

Van Wolcruyt. Cap. CCCXXVIII.

Den naem.

A

Wolcruyt dat heetmē oock Tortssecruyt / oft Keerssecruyt. In Griecx heetet Phlomos / in Latijn Verbascum / Candela regis / Candelaria / en Lanaria / inder Apoteke Tapsus barbatus. Den oorspronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert.

Gheslacht.

Men vindt principaelick sesterhande Wolcruyt. Deerste (also Dioscorides scrjft) heetet Verbascum candidum mas / dat is te segghen / wit Wolcruyt manneken / oft Toortssecruyt. Dat tweede heetet Verbascum candidū femina / dat is / wit Wolcruyt wijfken. Dat derde swert Wolcruyt / oft Wolbladeren. Dat vierde Verbascum sylvestre / dat is / wildt Wolcruyt. Dat vijfde Verbasculum / dat is cleyn Wolcruyt / ende dit is tweederhande. Deen geeft eenen goeden stercken rueck / ende dit heetmen S. Peeters cruyt / oft geel Hemelsluetel. Dander en rieckt niet / ende dat heetet witte Sluetelbloemen. Dat sesste heet Lychnitis / ende in Duytsch Marien rooskens / ende dit is oock tweederhande / bruyn ende wit. Dit sijn alle de soorten van Wolcruyt / die ons nu te deser tijt bekendt sijn.

Haetsoen.

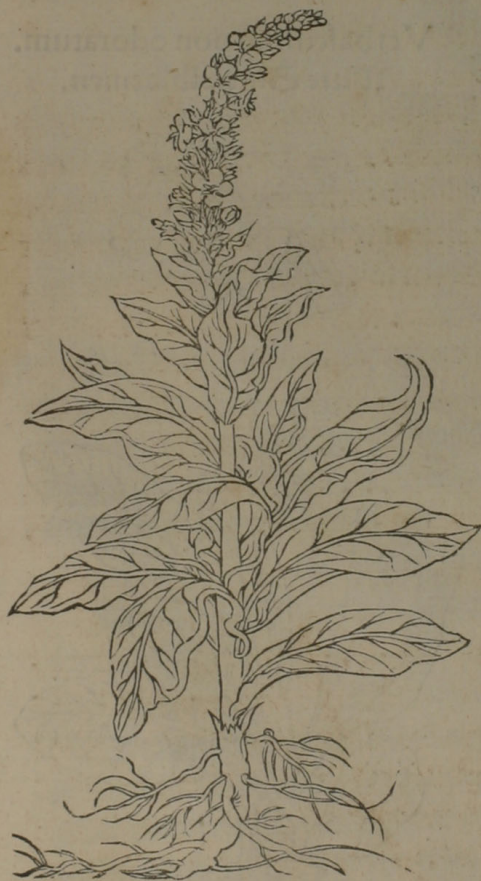
Dat eerste heeft eenen hooghen grauwen ghehayden steel / dit is van onder tot bouen toe met bladeren verchiert / alsoo dat altijt een blat bouen dander staet / altijt cleynder ende smaelder. De bladeren beneden bij de wortele / die sijn seer breedt ende lanck / wit aschverwich gruen / wolachtich ende saecht. Bouen de bladeren verthoonen haer geel welriekende bloemen / die staen rondtom den steel tot bouen toe / en elck bloeme is met

C is met vijf bladerkens onderscheyden. Als die afvallen / so worden dat ronde gehayrde bollekens oft knoppekens / die sijn vol saets gelijck Snel saet / maer tis cleynder. Ende desen langen steel met sijn bloemen siet ghe lijck een schoon keersse oft toortse / ende daerom heetment oock Toortscruyt / also bouen ghescreuen is. Het heeft een lange slechte wortel / die is houtachtich ende rondt / ende vinghers dicke. Dat tweede is desen gelijck van stele ende wortele. Sijn bladeren sijn wit / ende wat wolachtich. Sijn bloemen sijn sneewit / elck bloeme met ses bladerkens onderscheyden. Tsaet leyt oock in knoopachtighe bollekens besloten. Dat derde / dwelck men swert Wolcruyt oft Wolbladeren heetet / dat is den eersten heel ghelijck / maer sijn bladeren sijn grooter ende sweter. Sijn bloemen sijn oock veel grooter / ende ghesaetsoneert ghelijck rooskens.

D Dat vierde gheslechte / dwelck men wildt Wolcruyt heetet / dat heeft langhe ende dicke stelen / ende heeft bladeren ghelijck Sauebladeren. Sijn bloemen sijn geel ende minder dan deerste / en sij hebben een bruyt oft purpuren sterreken inde middel. Sijn wortel is seer dicke / alsoo / dat dit gants ghewas / dat daerwt compt / wel een boomken gelijck. Dat vijfde geslecht dat heet S. Peeters cruyt / oft geel Slietelbloemen / en dit cruyt spreyt hem wt op deerde met witte gefronsselde bladeren / die sijn

Verbascum candidum mas.
Wit Wolcruyt manneken.

Verbascum candidum foemina.
Wit Wolcruyt wijfken.

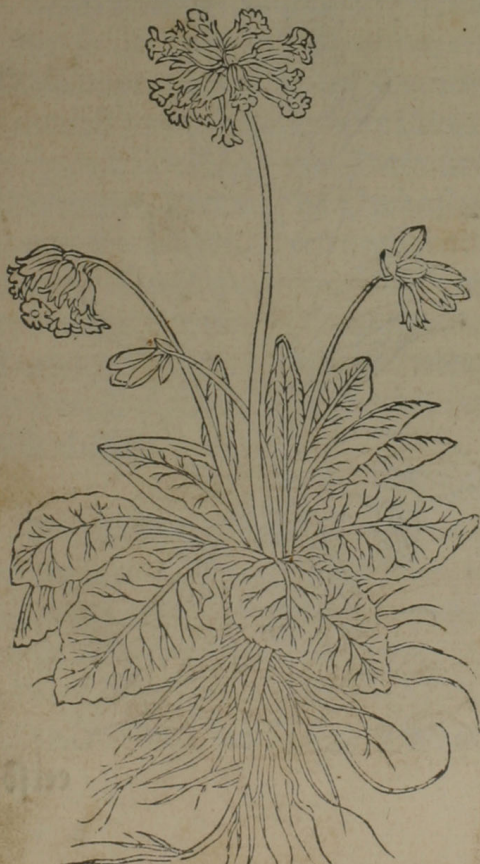
Verbascum nigrum.
Swerte Wolbladeren.

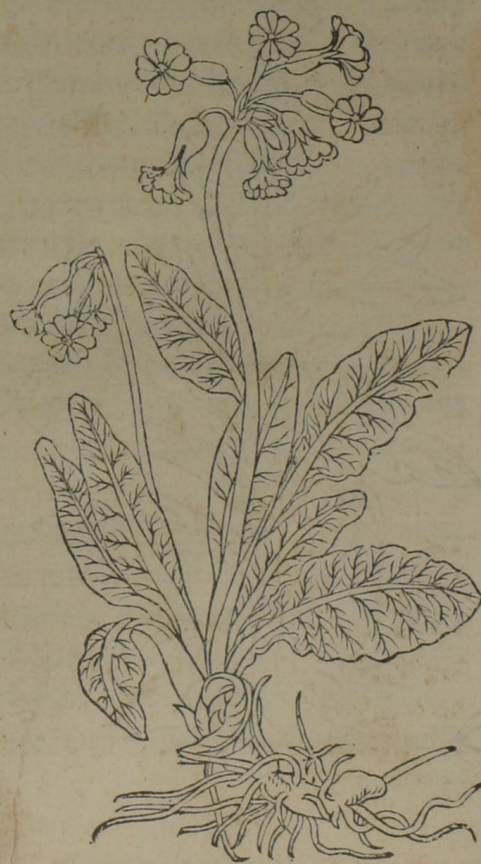
Verbascum sylvestre.
Wildt Wolcruyt.

Verbasculum odoratum.
S. Peeters cruyt.

Verbasculum non odoratum.
Witte Sluetelbloemen.

Eerſt rondt. Tuſſchen de bladeren waſt eenen ronden glatten oft eſſenen ſteel / een ſpanne lanck / ende aſchverwich. Int ſop van elcken ſteel hanghen dodergeele bloemen / die ſluypen wt witte holle ſackens oft borſekens / niet anders dan wt cleyn cloekens oft ſluetelpijpkens / ſomtjits elne meer oft min op eenen ſteel. Als de bloemen wtuallen / ſo worden dat cleyn bollekens in maniere vā Huelſaet / die ſijn vol ſwerts cleyns ſaets. De wortel is wit ende veesachtich / ghelijck de wortel van Wechbreede.

De witte Sluetelbloeme is den voorgaenden cruyde ghelijck / maer dit heeft veel breeder bladeren dan dat. Sijne bloemen ſijn heel bleeckgheel / bijcans wit / ende daeromme heetet witte Sluetelbloeme. Sij en hebben gheen ſonderlinghen rueck ghelijck de gheele. Dat ſeſte gheſlechte / met namen Marien Kooskens / dat heeft bladeren die ſijn aſchverwich gruen / dick / ſaecht / ende wolachtich / ghelijck dat eerſte Wolcruyt / maer deſe ſijn teerder. Sinen ſteel heeft veel ioncktuieren oft knoopen / ende hi is ghehayt oft wolachtich. Deſen ſteel draecht ſchoon rooskens / die ſijn van coluer bruyen oft wit / ende na dat elck bloem vergaen **I**s / ſoo comt daer een bolleken ghelijck een Huelbolleken / dat is bouen ſcherp ghelijck een cleyn Leckel / ende hierin leyt aſchverwich ſaet. Sijn wortel is oock houtachtich gelijck de wortel van ander Wolcruyden.

Plaetſe haerder waſſinghe.

Deſe Wolcruyden vindtmen hier ende ghinder. Deerſte drij gheſlechten waſſen ghemeynlick op de heyde / neffens den wech / aende haſghen / ende bij de tuynen. Nochtans en is dat gheſlecht met de witte bloemen niet ſoo ghemeyn / als de twee andere / ende men vindes oock niet o ueral. Dat vierde waſt geerne op de heyde / ende ſonderlinghe op drooghe ende ſteenachtighe heyden. De geel Sluetelbloemen oft S. Peeters cruyt dat waſt op drooge beemden / ende int Gras. De witte Sluetelbloemen waſſen ghemeynlick op de berghen ende in boſſchen. De Marien Kooskens die ſetmen inde hounen.

Den tijt.

G De Wolcruyden bloeyen principalick in Julio ende Auguſto. Ende men behoort die te vergaderen teghen den Herſt. Maer de Sluetelbloemen comen vroech wt / want daeraen mercktmen dat de Lenten voor de hant ſijn. Ende in dyer tijt behoortmen ſe te vergaderen / want ſij verdwinen ende vergaen haest.

Die natuer ende complexie.

De Wolcruyden ſijn alle drooghe van natuere / maer nochtans niet ſeer werm.

Cracht ende operatie.

De wortel vande Wolcruyden in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / dat ſtoppet den loop des buycks. In water ghesoden ende ghedroncken / ſoo is ſij goet voor de ghene die ghebroken ſijn / ende als yemanden in ſijn lijf yet gheſchoort oft ghequetſt is. Item teghen den

T

lang

S langduerenden hoeft. Den tandtzwēer versnetet daermede / als men dit sap werm inden mondt houdt. De Wolcruyden met de gheel bloemen inde looghe ghedaen / die maken schoon hayr. De bladeren in water ghesoden ende gheapliceert / die verteerē de coude swellinghen / ende ander sweeringhen. Si sijn oock goet gheleyt op dat ghene dat van eenen Scorpioen ghesteken is. Dese bladeren ghedrooghet / ghepuluerizeert / ende met hueninck ghemenghet / ende dat inde sweeringhen ende wonden ghedaen / die sullen daermede ghenesen. De bladeren van dat wildt Wolcruyt ghestooten / daermede ghenestmen de verbrandtheyt / als men dit daerop leyt. Om Vūghen allet iaer dore onghescheyndt te houden / soo salmen die op de bladeren van dat vrouwelick wit Wolcruyt legghen / want alsoo bliuense goet. De wortel vande Wolcruyden met Ruyte in water ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor den ghenen die van eenen Scorpioen ghesteken is. Dat Wolcruyt met de gheel bloemen / dat is goet ghesoden ende ghedroncken tot alderhande ghebreken vande borst / als hoeft / sluymen etc. Dat saet in wijn ghesoden / ghestooten ende gheapliceert / dat is goet gheleyt op yemandts leden / die wt een oft wt malcanderen sijn / want dit beneempt de pijn ende tgheswel. Alsmen de bladeren met dat saet in wijn siedet / ende dan stootet / soo treckt dat de doornen ende splinters wten lijue / ist datment daerop leyt. De Sluetelbloemen hebben deselue cracht ende operatie / want de bladeren ende bloemen drooghen neder / ende sijn verteerē de swellinghen / ende daeromme sijnse seer goet tot pijn ende weedommen inde knokelen ende ioncktuere / oft fleercijn. Ende daeromme heeten sommighe dit ghewas in Griecx Arthritica / ende bij onsen tijden Herba paralytis / dat is te segghen Gichtcruyt. Dat sop daer de Sluetelbloemen in gesoden sijn / dat verdrijft de blaw ende swerte plecken / als men se daermede wascht. Ditselue doet oock dat sap datmen wt de bloemen dowt. Daeromme pleghen de vrouwen haer aensicht met dit sap te bestricken ende te wasschen / om de plecken / masen ende rimpelen wt den aensichte te verdriuen.

Van Eerdtbesientcruyt.

Cap. CCCXXIX.

Den naem.

A Eerdtbesientcruyt heetmen Fragaria bij onsen tijden / ende sijn vruchten Fraga / dat is te segghen Eerdtbesien. Maer hoe de oude Griecsche meesters dit schoon lieflick cruyt hieten / dat en weet ick niet / het en sijn messchien Rubus Idcus / ende sonderlinghet ghene dat gheen stekende punctkens oft doornen en heeft / also wi in onsen Latijnschen Herbario met meer woorden bewesen hebben.

Geslecht

B

Geslecht.

Erdbesycruyt is tweederhande. Deen heeft grooter bloemen ende vruchten dan dander / ende oock rooder besyen. Anders en hebben sij gheen onderscheedt. Ende daeromme hebben wij die beyde onder een si guere begrepen.

Haetsoen.

Fragaria. Erdbesycruyt.

Erdbesycruyt cruypt ende vliedert op deerde / ende het en heeft gheen stengel / maer het cruycht veel lange draeykens / cruypende wt de wortel gelijck als netgaren / en sij haken allesins op deerde aen met cleyn cnoppkens / daerwt comen ionghe stekelinghen. Het heeft ghehayrde stelen / ende op eenen steel en wassen niet meer dan drij bladeren / ende elck bladeken is rondt omme ghekerft ghelijck een sage. Dese bladeren sijn oock op deen sijde ter eerden waert gants aschverwich / ende si hebben veel ribbekens. Als dese bladekens eerst wtcomen / so sijnse te samen ghenouden ghelijck Clauerbladeren / ende seer gefronsselt. De bloemen sijn ghelijck schoon witte ghesterrede Violetten / binnen gheel. Als de vijf witte bladerkens ter sijden afvallen / so coopt wt dat middelste geel dingesten / een row besie / die is eerst gruen / ende daerna als sij heel rijp is / dan soo wordtse schoon root / binnen vol cleyn sadekens / hebbende eenen lieflicken ruck / Den sieten smaect. De wortel is buyten bruyn / ende binnen wit / ghehayt ende veesachtich.

Plaetse haerder wassinge.

De Erdbesyen wassen op drooge grasachtige huenelen / aen haech bosschen / ende inde hoven / maer alderlieft int woudt / ende in berghen daer veel lombre is.

Den tijt.

Erdbesycruyt bloeyt inde Lenten / ende den gantsen somer door tot inden Herst. Maer geen tijt vanden iare en cruychtmen de besien bat dan int beginsel vanden somer.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortel van dit cruyt sijn coudt ende drooghe inden eersten graedt. De besyen vercoelen ende drooghen / diewijl datse noch

Tij onrijp

E onrijp sijn. Maer als sij rijp sijn/dan sijn sij werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghestooten ende gheapliceert/dat heylt de wonden. Ghesoden ende ghedroncken/so stoppet den loop des buycks/ ende der vrouwen sieckte. Dat sap daeraf inden mondt ghehouden/dat conforteert ende sterckt dat tandvleesch/het gheneest de vuyl quade monden/ende het verdrijft den quaden rueck oft stanck daerwt. Dat sap vande bladeren gheneest alderhande ghesweer/ ende sonderlinghe int aensicht/ ist dat ment daermede wascht. Ende daeromme sullen de lieden dit sap dickwils ghebruycken/dyen haer aensicht root wtbreect. De Eerdtbesyen verlaen den dorst/ ende sij dienen wel voor een heete Colerike maghe. Dat sap vande rijpe Eerdtbesyen is goet voor de ghene die dat graueel hebben/ghedroncken/ ende het suyuert ende purgeert de borst. De wortel ghesoden/ende daeraf des auonds ende des morghens gedroncken/dat is goet teghen ouergroote hitte der leuer.

Van Valeriane.

Cap. CCCXXX.

Den naem.

A

Valeriane heet oock Cattencruyt en Voghecruyt/om dat de catten de wortel van dit cruyt geerne riecken/en haer oogen daermede stercke. In Griec en Latijn heetet Phn en Nardus syluestris. Inde Apoteke heetet Valeriana.

Geslacht.

Valeriaen is tweederhande. Deerste is groote Valeriana/ende die wort van sommighen gheheeten Theriacaria/dat is/Theriakelcruyt. Dander heet ghemeyn Valeriane. Dat onderscheedt dat tusschen dese twee sorten is/dat suldi hierna bescreuen vinden.

Gaetsoen.

B

Groote Valeriane heeft eenen ronden/holen/effenen/teederen/bruynen stenghel/met ioncturen oft leden onderscheyden. De bladeren sijn eerst redelick breedt/ghelijck Wechbree bladeren/ende daerna worden si gheclouen ghelijck bladeren van witten hof Mostaert/van coluere schoon gruen. Op den steel wassen schoon sneewitte bloemen/hoewel datse schijnen lijfverwich te sijn eer sij haer ontpluycken. Als tsaet rijp wordet/dan vlieghet wech ghelijck dat saet van Lattouwe. Die wortel is vinghers dicke/met veel cleyn veeselingen oft wortelkens daer nefsens aen hanghende/door malcanderen ende ouer malcanderen ghelijck de wortel van dat Heylich Kerstcruyt/maer veel geelder/hebben de eenen seer lieffelijcken rueck. Ende in sommighe plaetsen vercoopen de vrouwen dese wortel voor Calmus. De ghemeyn Valeriane is der voorghenoemden ghelijck van stenghel/wtghenomen dat hij int

Van Valeriane.

Phu uerum. Groote Valeriane.

Cap. CCCXXX.

Phu uulgare. Ghemeyn Valeriane.

Cint opperste canten oft holkelen ende strepen heeft. Sijn eerste bladeren
sijn heel smal/ altoos twee/ deen teghen dander/ ghelijck twee vluegelen/
daerna worden sij wat ronder ende breeder/ ringsomme gheclouen/ en-
de donckergruen van coluere. Int sop vanden steel wassen lijfverwige
bloemē. De wortel van dit cruyt is cleynder dan de wortel vande voor-
seyde Valeriane/ en sij is vol veesen. Alle iaer stootet sij nieuw cleyne wit-
te wortelkens besijden wt/ daermede reynighet sij haer wederomme.

Plaetse haerder wassinge.

De groote Valeriane moet inde houen ghesedt worden / want sij en
is in alle landen niet ghemeyn. Dander wast in vochte plaetsen / in
beemden/ ende in watergrachten.

D

Den tijt.

Valeriane bloeyt den gantsen Somer lanck.

Natuer ende complexie.

Valeriane is werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Valeriaen wortel ghesoden ende gedroncken/ dat lost de vrine. Des-
ghelijcke kracht heeft oock dat puluer/ in wijn ghedroncken. Sij doet de
pijne ende weedom cesserē/ die een mensch in sijn sijde heeft. Sij leuert
den vrouwen haer maentstonde. Men doetse oock inde medicijnen / die

T iij men

E men teghent venijn inneempt/ daerom ist seer goet datmen in tijden van Pestilentie daerasdrincke. Item Valeriaen wortel in wijn oft water gesoden/ ende dat inde ooghen gedrupt/ dat maect een claer ghesichte. Sij is oock wtneemende goet om wonden ende vlceren te heylen en genesen.

Van Linsen.

Cap. CCCXXXI.

Den naem.

A Linsen heetmen in Griecx Phacos oft Phace / in Latijn Lens / ende Lenticula. Ende aldus heetment noch inder Apoteke.

Haetsoen.

De Linsen wassen op ghelijck de Wicken/ met cleyn stelen/ een elle lanck/ op alle sijden becleet met cleyn bladerkens ghelijck veederkens. Elck blat heeft sinen draet oft clauwierken / daert mede haect ghelijck de Erwtten. De bloemkens worden bruyn met wit gemengt/ en sij cruypen onder wt den steel tusschen de bladeren tot bouen toe / also dat de opperste bloemkens noch nauwelick haer hawkens en hebben/ als de onderste rijp worden. Men vint selden meer dan vier Linsen inde hawkens/ die daer wassen na dat de bloemkens afgeuallen sijn/ ende sommige vande Linsen sijn leuerverwich/ som gheelwit/ ende som grawswert. Sij hebbē een teedere wortel met veel veesen.

Plaetse daerse wassen.

B De Linsen moeten in ackers opghebrocht worden gelijck als ander pottagie vruchten / en sij willen een middelbaer eerde hebben.

Den tijt.

De Linsen bloeyen in Julio / daerna worden haer hawkens rijp / ende dan moetmen se vergaderen.

Natuere ende complexie.

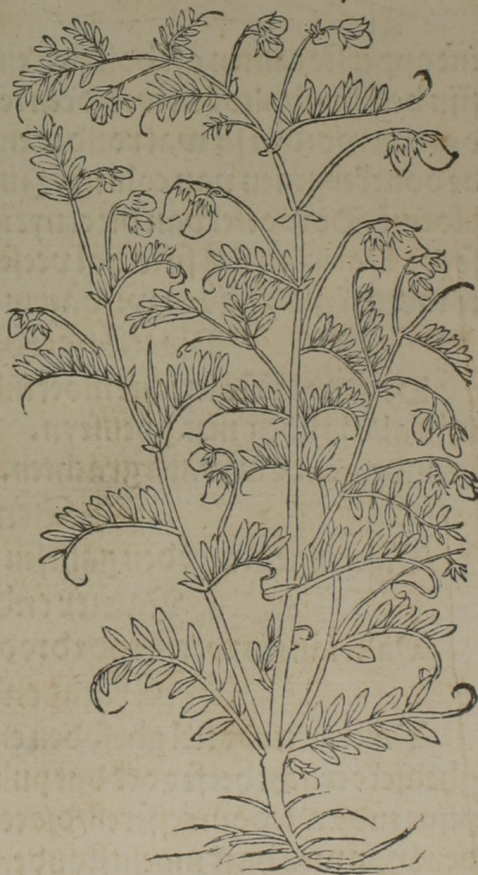
De Linsen sijn middelbaer werm ende coudt / ende sij drooghen inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

Die veel Linsen etet/ die crijcht daer af doncker droeye oogen / want sij en sijn niet goet om verdouwen/ ende sij sijn quaet voor de maghe / want sij

Lens.

Linsen.

blasen

E blasen de mage ende de dermen seer op. Alsmen de Linsen met haer sluy-
men etet/dan stoppen sij den buyck/ want haer sluymen oft schellen trece-
ken seer te samen. Linsen in water gesoden/ende dat sop daeraf gedron-
ken/dat laxeert. Maer alsmen deerste sop wtgietet/ende als si weder om
in een ander water ghesoden worden/so stoppen si. Daerom sijnse goet
aldus bereyt voor de ghene die den loop des buyck/ ende dat roode meli-
zoen hebben. Sij sijn oock goet voor de vrouwen / die te seer oueruloe-
dich haer fluxie hebben. Als de sluymen oft schellen vande Linsen ghe-
daen sijn/so en stoppen sij niet so seere/maer sij voeden badt/niet teghen-
staende datse grof/quaet melancoliens bloet maken. Daerom soo wor-
den de menschen lichtelick lazarus oft malaetsch / ende krijgen den canc-
ker / alsmense dickwils ende veel etet. Sij maken oock swaer droomen/
ende sij sijn den hoofde ende den nerven oft zenuwen schadelick. Maer
tis goet datmen de schellen af doe vande Linsen / daertoe nemende En-
diue/ Porceleyne/ Mispelen/ drooghe Roosen/ Queappelen/ ende dyer-
ghelijcke cruyden/so stoppen sij des te meer. De pijn van dat Podagra
D versuetmen met Linsen/met Gersten mout ghesoden / ende daerop ghe-
leyt. Linsen met hueninck gecooct/die dienen wel tot loopende ende in-
tende vlceraetien. Sij verteeren herde swellingen ende croppen/in azijn
ghesoden / ende daerop gheleyt. De Linsen in zeewater oft sout water
ghesoden/soo scheydet dat gheclontert melck inde vrouwen borsten/ en-
de sij verteeren dat ouertollich melck dat daerinne is/ alsmen op de bor-
sten leyt. De Linsen sijn goet tot alderhande ghesweer / ende tot schorst-
heyt ende ruydicheyt van lijue. Si sijn goet in Meede ghesoden/ende ge-
leyt op de leden die opclieuen. De Linsen wel ghesoden/ende daerna ghe-
stooten ende gheapliceert / dat stoppet bloedt dat wt de wonden oft el-
ders wt loopt. Si sijn goet ghegheten voor de ghene die oueruloedelick
vochtich sijn / maer den ghenen die seer drooghe sijn van natuere / dyen
sijnse wter maten schadelick / want sij drooghen seer. Daeromme aen-
ghesien datse dat mannelick saet verteeren ende verdrooghen / soo bene-
men sij den mensch den lust om bij te slapen. Ende hieromme dienen sij
badt den genen die in suuerheyt leuen willen / dan die inden houwelijc-
ken staet sijn.

Van de Linde.

Cap. CCCXXXII.

Den naem.

A Linde heet in Griecx Philyra / ende in Latijn Tilia/
ende also heet sij noch inde Apoteke.

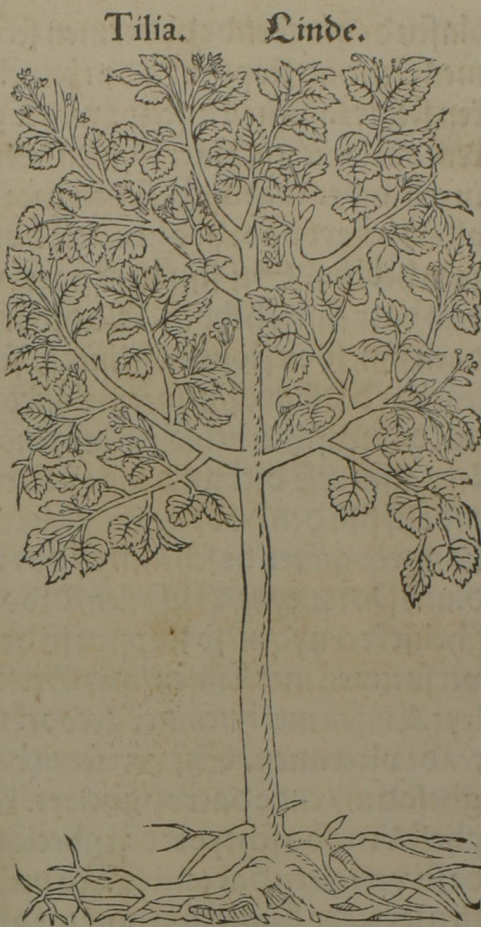
Geslacht.

De oude meesters scrijuen van tweederhande Linde
boom/te weten manneken en wijfken. Dmaneken heeft
herdt / vael / knoopachtich houdt / ende een dicke schorsse / die en laet
T iij haer

V haer niet booghen als sij af gheschelt is/en sij rieckt bat dan de schorffe van dwijfken. Daerop en wassen oock gheen bloemen noch vruchten. Dat wijfken heeft eenē dicken stam / ende wit hout / ende dese schorffe laet haer buygen / want daer worden wiegen af ghemaect. Het brengt bloeyfel ende vruchten. Dwijfken is ons alleen bekent / ende daerom hebben wi oock alleen sijn figure hier geset / ende van sijn faetsoen bescreuen.

Faetsoen.

C De Linde dat wijfken heeft eenen dicken stam / die breydt hem verre wt met sijn tacken. Sijn bladerē sijn den Veyle niet onghelijck / maer dese sijn weecker / ende bouē scherper toegaende / ende rondtsomme ghekerst gelijck een sage. Diewyl dat de bloemē noch in haer huyskens oft borsekens stekē / dan sijnse gruen / maer alsse wtcomē / dan sijn sij bleeckgheel. Ende hier wt compt de vrucht / die is rondt ghelijck de besyen van Veyl. Ende gheen beeste en proeft oft en etet van dese vruchten / maer de bladeren en laten sij niet te eten.

Plaetse haerder wassingē.

D De Linden wassen geerne int gheberchte. Maer nu setmense oueral daermen wil / ende sonderlinghe dwijfken.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

De Lindenboom is werm / hi adstringeert een luttel / ende hi suyuert.

Die cracht ende operatie.

De bladeren vande vrouwelijcke Linde / die heylen de wonden / als men dit met azijn stootet ende daerop leyt. Dat sap wt de bladeren ende bloemen / dat verdrijft de fronsfelen ende rimpelen / en vleckē wten aensichte / als men dat aensicht daermede wascht. Dat sap vande binnenste schorffe / doet dat gheswel vergaen / als men dat hiermede bestrijct. Men heylt de wonden met dese schorffe / als men se inden mont knowt en daerop leyt. Dit voorseyde sap is goet teghen dat wtvallen des hayrs / ende dat hayr wort daeraf wassende / als men daerop strijct. De vuyl monden genesen / als men de bladeren van Linde inden mont knowt. De bladeren

¶ deren in wijn oft water ghesoden ende ghedroncken/die lossen de vrine/ ende sij brenghen den vrouwen haer maent. Si sijn oock goet ghesceert voor de ghene die de vallende sieckte hebben/ ende sij driuen ende lossent graueel. De wortel heeft desghelijcke cracht. De bladeren gheknust oft ghestooten/ ende op gheswollen voeten gheleyt/ daermede vergaet dat gheswel. Van dbloeyfel van Linde maectmen een conserue oft suycker/ dat is goet teghen de stuypen ende tsreysssem.

Van Gouwe. Cap. CCCXXXIII.

Den naem.

¶

D Gouwe oft Vergouwe/heetmen oock groot Swa-
luncruyt/ende in Griecx heetmen se Chelidonium me-
ga/ende in Latijn Chelidonium maius/inder Apoteken
Chelidonia. Den oorspronck vā desen naem staet in on-
sen Latijnschen Herbario bescreuen.

Haetsoen.

Gouwe heeft eenen teederen/ronden/ gehayden steel/ met veel tac-
kens ter syden ghelijck een boomken. Elck taccken aenden rechten steel
heeft veel ledekens ende knoopkens. Sijn bladeren sijn den bladeren van
Boterbloemen wat ghelijck/ maer sijn
sijn teerder ende doorsneden/ ende op
deeen syde switzergruē oft grawgruē/
ende op dander syde blawgruen. Vo-
uen op den steel/ ende op de tacckens
wassen schoon saffraengeel bloemen/
ghelijck geel Violetten/ende dat wor-
den ten lesten lange hawckens oft ho-
renkens/ daerin leyt gheel bleeck cleyn
sadeken gelijck Huelsaet. Alsmen dat
cruyt/ steel en bloemen in stucken wrij-
uet/so compt daer geel sap wt/ende al-
dermeest de wortel/ want die is soo
gheel als goudt/ met veel veesen daer
neffens aenhanghende. Dit sap is
gheel ghelijck Saffraen/ ende scherp
ende bitter/ ende het heeft eenen sterc-
ken ruck.

Chelidonium maius. Gouwe.

Plaetse haerder wassinghe.

Gouwe wast oueral in plaetsen
daer veel lombre is/ ende sonderlinge
bij mueren ende oude structuren/ en-
de oock bij tuynen ende hagen.

Den

C

Den tijt.

Gouwe cruycht terstont bloemē/ bijcans ontrent dyen tijt als de swa-
luren ouercomen/ ende sijn bloeyfel duert den gantsen somer.

Natuur ende complexie.

Gouwe is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

Tsap van dit cruyt met hueninck ghemengt/ ende in een eeren pottes-
ken ghesoden/ dat maect claer ghesichte/ ist datment inde oogen druypt.
Men salt sap van dit cruyt inden Mey/ ende int beginsel vanden somer
vergaderen. Tsap van Gouwe heylt de fistelen/ den cancker/ ende den
wolf/ daermede ghewasschen. Dat ghedroocht puluer heeft oock sulcke
cracht/ alsment inde wonden ende ghebreken doet. De wortel met Anijs
in witten wijn ghesoden ende ghedroncken/ dat opent de verstoptheyt
vande leuer/ en het verdrift de geelsiecke. Alsinense inden mont knowt/
so vergaet den tandtsweer daermede. *Een half quart wilschijn
de wortel van sandel op de sijn gekoken, end dan gedin sattu-
ren velt de sijn schijne dat is, sijn gheffen, dringt mer*

Van Speencruyt. Cap. CCCXXXIII. *gentian
arvens
sarinan
grogg
ist geyt
vint de
gel fang*

Den naem.

A

Peencruyt heetmē oock Chelidoniū minus. Speencruyt.
cleyen Schelwortel/ oft
cleyen Gouwe/ in griec
heetet Chelidonium mi-
cron/ in Latijn Chelido-
niū minus/ en inder Apoteke Scrofu-
laria minor. Tsaetsoen.

Dit cruyt en heeft gheenē stengel/
maer het cruypt lancx der eerde. Sijn
bladerkens sijn ronder/ cleynder/ teer-
der/ weecker/ ende vetter dan de blade-
ren van Veyl. Dese bladerkens was-
sen op cleyne/ dunne/ bruynachtige ste-
len/ metgaders de bloemen/ dewelcke
dodergeel sijn/ ende seer glickē/ ende
sij staē gelijck schoon sterrekens. Sijn
wortelen sijn knoopachtich/ ende som-
mighe van dyen sijn lancachtich ghe-
lijck Gersten corenen/ gemeynlick drij
oft vier bij een/ met veesen daert hem
mede vast maect in deerde.

Plaetse sijnder wassinghe.

Speencruyt wast bi vochtighe grachten/ in sommighe beemden en-
de hoven die nat sijn.

Den tijt.

B

Den tijt.

Dit cruyt comt wt inteynde van Febuario. Het bloeyt inde Meer-
te/ende principalick ontrent dier tijt als de swaluwen ouer comen. Als
den Mey ghepasseert is/dan verwelct ende verdwijnet wederom.

Natuere ende complexie.

Dit cruydeken dat hier te lande wast/is wat scherp en heet / maer niet
so seer als Galenus scrjft/want alsment proeft/soo en ist soo scherp niet
op de tonghe / als die oude meesters scrjuen. Ende dit is messchien des
eerdtrijcks schult / want dit lant is wat couder dan veel ander landen.
Ende dese Speencruydekens sijn scherper/die op drooge plaetsen was-
sen/dan diemen op vochtighe plaetsen vindt/alsoo wij in onsen Latijn-
schen Herbario dat breeder verclaert hebben.

C

Die cracht ende operatie.

Tsap vande wortel met hueninck gemengt/ ende inden nuese gedaen/
dat purgeret thoost. Desghelijcks doet oock dat cruyt met der wortel in
wijn ghesoden/ ende hueninck daeronder gedaen ende ghegorgelt. Dat
cruyt ende wortel gruen gestooten/dat heylt ende geneest/ ende verdrijft
de spene / ende de croppen oft clieren / alsment daerop leyt. Desghelijcke
cracht heeft oock dat poeder/alsment daerop stroyt.

Van Chamedren. Cap. CCCXXXV.

Den naem.

A

C

hamedren/dit is een sorte van cruyden diemen in Griec
heet Chamedrys/en in Latijn Trirago. Den Griecschen
naem is inder Apoteken best bekend. Anders heetet oock
Quercula minor/ende Serratula.

Gheslacht.

Men vindt principalick vier gheslechten oft sorten van Chamedren.
Deerste en heeten wij anders niet dan Chamedren / want het is dat op-
recht Chamedrys/na dat de oude meesters daeraf scrjuen. Dat tweede
gheslechte heeten wi cleyn Chamedren. Sommighe nemen oock deerste
voor dmannekē/en dit voor dwijfken. Dat derde heet Erdwierooch.
Tvierde/blaw Chamedrē. Alle dese vier sorten van cruyden sijn sonder
twijfel geslechten van Chamedrys. Aen deerste en is geen twijfel/want
alle Apotekers houdent daer voor. Dat tweede riet seer wel/en tis oock
een sorte van Chamedrys/ want Plinius scrjft lib. ix. cap. x. dattet eenē
goeden rueck heeft. Wi hebben de twee leste sorten oock hieronder begre-
pen/want sijn dienen nergens beter dan onder dit Capittel.

Raetsoen.

Dat eerste gheslecht is ontrent anderhalf spanne lanc/ hebbende veel
dunne geerdekens/die sijn met cleyn bladerkens verchiert / staende alijt
gepaert/ende volkerfkens/den Eycken looue seer ghelijck/en bitter van
smake.

Chamædrys uera mas.
Chamedren.

Chamædrys uera fœmina.
Cleyen Chamedren.

Chamædrys uulgaris mas.
Ferdwicroock.

Chamædrys uulgaris fœmina.
Blaw Chamedren.

Esmake. Het crijcht bruynachtige bloemkens/die climmē hooge op in maniere vā een are. Ende als dese afvallen/so leueret in sijn huyskens cleyn ront swert sadeken. Sijn wortel is dunne ende cleyn/en wit/cruypende hier ende ginder in deerde. Dat tweede heeft eenen wtnemenden goeden rueck/en tghelijct den eersten seer wel met bloemkens wassende wt huyskens. Sijn bladerē sijn oock den Eycken loone gelijc/maer si sijn cruyf wijs geclouen en gespleten/ende si sien gelijck bladeren van Alsene/maer dese sijn cleynder en schoonder. Sijn wortel is wat dicke/cruypende hier en ginder met haer veesen. Dat derde geslecht is een seer lieflick ghewas/hebbende twee oft drij stelen/die sijn ront ende gehayrt/en ontrent een spanne lanc. De bladerkens die op sijn stelen wassen sijn wat langer ende scherper dan de twee eerste/ende si sijn oock ringsom gekerft gelijck een zage. Het crijcht seer schoone blauwe lieflijcke geaerde bloemkens/en die en wassen niet int opperste vande stelen/maer ter sijde gelijc als deerste. Sijn wortelkens sijn veesachtich ende dunne. Dat vierde gheslecht ende dat aldergemeynste/is den derden seer gelijck met wortel/stele/bladerkens ende bloemkens/nochtans sijn sijn bladerkens wat groter ende **D**breeder/ende sijn bloemkens en sijn niet seer blaw noch geaert gelijck alst derde geslecht. Het brengt sijn sadeken in twee teskens gelijck Lerēprijs.

Plaetse haerder wassinghe.

Deerste ende alderbeste gheslecht van Chamedren wast op de bergen onder heggen ende hagen/ende somtijts op steenachtighe plaetsen. Dat tweede wast geerne op steenachtighe plaetsen. Dat derde ende vierde in beemden ende gras hoven oueral.

Den tijt.

Dat eerste ende tweede gheslecht bloeyen meest in Junio ende Julio. De twee ander sorten int beginsel vanden Mey.

Natuere ende complexie.

De twee eerste sijn werm ende drooge inden derden graedt. De twee leste sijn oock van sulcker natuere/maer niet so hooge inden graedt van wermtē ende droochte als de twee eerste.

E

Cracht ende operatie.

Tcruyt ende de bloemen van Chamedren in water gesoden ende ghedroncken/die sijn wtnemende goet voor de gene die hoesten en een herde milte hebben/ende die haer water niet wel maken en connen/en die dwater beginnen te laden. Si brengen den vrouwe haer maentstonde/si verdriuen de verstoptheyt van binnen/ende si scheyden de groue taey humoren ende vochticheyt. Met azijn gemengt ende gedroncken/so maken sij de milte cleynder. In wijn ingenomen oft van buyten geapliceert/also sijn se goet tegen alderhande venijn. Gedroocht ende ghepuluerizeert en met hueninck gemengt/also suyneren sij de oude vlceratien. Sij genesen de geschoorthē oft gebrokenheyt/ende wonden ende voortsetende vlceren/als men se met olie mengt ende daerop gestreken. Dat sap vande bla-

D deren

deren met olie gemengt/dit verdrijft de donckerheyt vande ooghen/ als ment daer op strijct. In summa de Chamedren sijn seer heylsame en goe de woucruyden/ ende sij dienen oock wel om alle groue vochticheyt en humore te scheyden/ daerom machmense wel in grooter weerde honden.

Van Cypres.

Cap. CCCXXXVI.

Den naem.

A

Cypres heetmē in Griecx Chamecyparissus/ in Latijn Pumila Cupressus/dats te seggen/nederē oft cleynē Cypres/tot onderscheedt vanden grooten boom die oock so heet.

Haetsoen.

Cypres is houtachtich gelijk de Lauender/ en tgants cruyt is aschverwich gruen/met seer cleyn ronde gesnede bladerkens/bij cans gelijk Heyde als si eerst begint te wassen/oft gelijk de vrouwelijcke Aueroone. Int sop vande tackens wassen schoo geel bloemkens/van haetsoen gelijk Madelieuē/maer elck bloem staet op eenē besonderē steel/staende daer op gelijk een keefken. Sijn wortel is houtachtich en vol vee sen. Dit geheel gewas heeft eenē seer goedē ruc gelijk den Cypresboom.

Plaetse sijnder wassinghe.

Chamecyparissus. Cypres.

Men sedt den Cypres inde houen en in teylen.

Den tijt.

Den Cypres bloeyt in Julio/en sel den wort hi met de bloemē geuonden.

Natuere ende complexie.

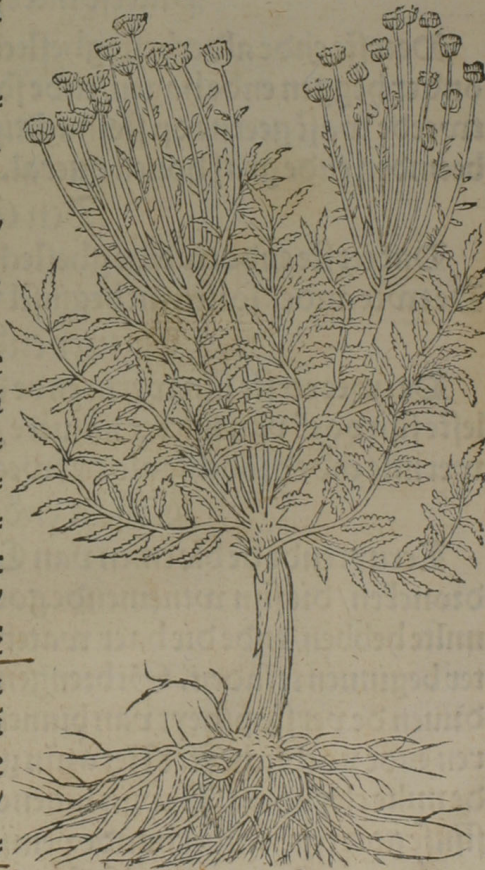
Cypres droocht sonder groote hitte/also dat sine sinaeck claerlick wtwijst.

B

Cracht ende werckinge.

De Cypres bladeren gestooten ende geapliceert/die heylen de wonden/en si stelpent bloet. In dyer manieren genesen si oock de geschoortheyt oft ghebrokenheyt. Si sijn oock goet/en sonderlinge met Gersten mout/tot wildt vier/en desghelijcke heete sweeringen/als die wat verondet sijn. De bladerē gesoden ende gedroncken/die stoppen den loop des buycks ende troode meli zoen/ende si verteren en drooghen de ouertollige vochticheyt ende humore/die een mensch in sijn lijf heeft. De wortel met gaders de bladeren ghesoden ende gedroncken/die sijn goet voor

de blase/ende tot de droppelpisse. Dat cruyt ghedroocht en tpuluer daer af in wijn ghedroncken/dat is goet teghen alderhande venijn.

Den naem.

21

Onderhaue wort in Griecx geheeten Chamecyssos/in Latijn Hedera terrestris/ende Corona terre. En daerome heet dit in sommighe landen Eerdranskens/en Eerdtveyl/want het spreyt hem wt met sijn tackkens ende rijkkens/ende het croneert ende bedectet deerde.

Maetsoen.

Chamæcyssos. Onderhaue.

Onderhaue heeft veel teeder steelkens/die sijn viercant ende ontrent een spanne lanck/ende op alle syden besedt met ronde bladerkens gelijck Veyl/en dese bladerkens sijn rowachtich/ront omme met kerfkens/cleynder ende teerder dan de Veylbladeren/bitterachtich van smake/en sterck van rucke. Tusschen dye bladeren wassen purpurenbloemkens gelijck Violetten/en die vallen af sonder vrucht ende sonder saet. Het heeft een cleyn wortel/ende die en wort inde Apoteke niet gheuseert. Dit cruyt hangt aen deerde/en soo cruypt hier en ghinder.

Plaetse sijnder wassinghe.

Onderhaue wast gemeynlick inde hoven bi de tuynen ende mueren. Sij ouertrect oock somtijts wel eenen gansen acker/also ick wel ghesien hebbe.

Den tijt.

Onderhaue comt vroech wt inde Meerte/ende inden April begint si te bloeyen/en so voorts den gheheelen somer.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge/also tlijct aen sinen smaeck/want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

Tcruyt van Onderhaue in water ghesoden/ende veertich oft vijftich dagen veruolgens daer af gedroocken/dat is goet voor de gene die tsciatica oft weedom inde huepe hebben. Oock verdrinet de geelsiecke/als ment ses oft seuen dagen achtermalcanderen drinct. De bloemen alleen/openen de verstoptheyt vande leuer. Dit voorsyde cruyt in wijn gesoden ende gedroncken/dat lost de vrine/ende leuert den vrouwen haer maentsonde. Onderhaue is oock goet tegen alderhande venijn/ende het drijft dat wt metten sweete. En daer door comet dat de hoessmeden dit cruyt seer gebruycken tot de peerden die de vijuel hebben/dat is een maniere vande

Vij pesten.

peste. Oock geneestmen daermede quade vuyl monden / en schorsihet /
ende meer ander corrosien / die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Boterbloemen.

Cap. CCCXXXVIII.

Den naem.

Diese Boterbloeme heet in Griec ende Latijn Chrysanthemum / dat is te seggen / Goutbloeme / want sijn bloemen sijn geel ghelijck gout / ende sij glicken oft blincken / ende ist datmense met vingeren in stucken wrijft / so gaet daer vetticheyt wt.

Maetsoen.

Chrysanthemum. Boterbloemen.

Dit is een teeder cruyt / nochtans ist struyckwijs. Het heeft caele effene stelen / ende sijn bladeren sijn menichuuldelick doorsneden / gelijk de bladeren van Hanenvoet. De bloemen wassen opt sop vande stelen / ende si sijn goutgeel ende glickende / ende rondt gelijk een ooge. De wortel is van veel cleyn geel wortelkens tsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in vochtige beemden / ende op ander waterachtige plaetsen. Wat waer dit cruyt wast daer vindtmen sonder twijfel water / ist sake dat ghij dat anders wel soeckt met in deerde te grauen.

C Den tijt.

Dit cruyt bloeyt inden Mey / ende daeraf blincken de beemden / ende ander vochtighe plaetsen daert gheerne wast / also wi gheseyt hebben.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge in alle manieren ghelijck de Coedille.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gheneest de gheelsiecke / alsment siedet ende daeraf een badt gemaect / ende een goede wijle daerin geseten / ende daerna gedroncken. Het is oock goet teghen den steen inde blase. De bloemen met was ghemengt / ende daeraf een plaester ghemaect / dit verteert ende scheydt alderley gheswel / alsment daerop leyt.

Van Luer

Van Euerwortel. Cap. CCCXXXIX.

Den naem.

A Verwortel oft Beerwortel / dat heetet oock na Dlatijn Beercaerden / Carduus suarius. De Griecsche ende Romeynsche meesters hieten dit in voorleden tijden Chameleon / en Carduus varius. Men heetet inde Apoteke Cardopatum na dit woordesken Pancratiū / want alsoo noempt Apuleius dit cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deerste leyt op der eerden / want het en heeft als gheenen stenghel. Want den steel daer die stekende bloeme op staet / ende niet bouen eenen vinger lanck en is / dat en can geenē stengel heeten in sulck groot gewas. En dit heet Chameleon albus / dat is te segghen witte Euerwortel. Dat tweede geslechte cruycht eenen steel / die wast eenen cubitus lanck. Het heetet Chameleon niger / dat is te seggen / swerte Euerwortel. Want dit heeft een swarter wortel dan deerste. Anders sijn sij malcanderen seer ghelijck.

Haetsden.

Carduus suarius. Euerwortel.

Witte Euerwortel heeft bladeren / die sijn den bladeren van Artichaut gelijck / maer si sijn scherper en meer stekende / liggende op der eerden. Sij en heeft geenē stengel / dan alleen tgene daer de stekende bloembolle opstaen / en dat en is niet eenen vingher lanck. Dese bollen draghen purpuren oft ro sijnroot bloeyfel / ende dit wort daer na graw hayr / daerinne leyt dat saet verborghen / ende tgelijck den sade van wilden hof Soffraen. Het heeft een lange dicke wortel / binnen wit / sterck van ruecke en suet. De swerte Euerwortel heeft bladeren ghelijck de witte / maer sij sijn wat rooder. Den stengel is vingers dicke / rootachtich / ende anderhalf spanne lanck / daerop wassen oock stekende bleeckverwige bloemen. Dye wortel is oock lanck / swert ende dicke / int herte gemeynlick opgeclouen / en in stucken gecnaecht / binnen is sij gheel / ende wat scherp op de tonghe.

Plaetse haerder wassinge.

De witte Euerwortel wast geern op row bergen in vaste witte eerde.

V iij De

D De swerte Euerwortel wast in bosschen en op rouwe hooge bergen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

De wortelen van beyde dese cruyden sijn drooge inden derden graet/
en de witte is werm inden tweeden graet/ende de swerte inden derden.

Cracht ende operatie.

E De wortel van witte Euerwortel gepuluerizeert en een drachma van
dyer met wijn inghenomen/ dat verdriift ende iaecht de breede wormen
wten line/het is goet voor de gene die dwater laden/ en het lost de vrinne
met crachte. Aldus is sij oock goet tegen alderley venijn / ende principa-
lick tegent venijn ende viericheyt der pestilentie. Dese wortel in azijn ges-
soden/die verdriift de ruydicheyt / schorsicheyt en quade crauwagie / als
een mensch hem daermede wascht. Si verdriift den tantzweer/alsmens-
se inden mondt houdt. De wortel vande swerte Euerwortel heeft wat
dootlics in haer/also Galenus scrift/ ende daerom en behooret niet dat
men die int lijf inneme. Naer van buyte salmen se besigē tot ruydicheyt/
cleyne poeckens/crauwagie/ende tot alderhande desgelijcke gebreken die
suyuerens behoeuen. Men neemtse oock tot de medicamenten/daermen
mede plach te etsen. Si gheueest oock de voortetende quade vlceren/als
men se stootet ende daerop leyt.

Van Roomsche Distel. Cap. CCCXL

Den naem.

A Iheeten dit gewas Roomsche Distelen / om dattet een
vrembt cruyt is ende hier te lande niet van selfs en wast.
Hoe dat dit gewas in voorleden tijden hiet/dat en weet
ick noch niet / want dat is waerachtich / dattet niet en is
Chameleon niger/also sommige meesters meynen/ende
so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben. Het en is inder
Apoteken oock niet bekent.

Haetsoen.

Roomsche Distel heeft eenen ronden langen steel / die is vingers die-
ke/ende bruynachtich ende ghehayt. De bladeren sijn groot ende bleek-
gruen/op deen sijde heel aschverwich ende wolachtich / op beyde sijden
doorsneden/ende sij en hebben gheen scherpe stekende doornen. Opt sop
vanden steel wassen schoon ronde rouwe bollen/die draghen wit bloey-
sel met wat blaws ghemengt. Als dese rijp worden/soo leyt daer graw
saet in verborghen/dat ghelijct der hauere / wtgenomē dattet bouen seer
hayrachtich is. Het heeft een swerte houtachtighe wortel.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dese Distel / alsoo wij hier voor gheseyt hebben / en wast hier in dese
landen

Vlanden niet van haer seluē/men moet se inde hoven planten. Ende als sij eens gheplant is/dan besaeyt sij haer seluen voorts alle iaer/ende sij compt wel op.

Den tijt.

Dese Roomsche Distel bloeyt in Julio/ende in Augusto daerna/dan leuert sij row ghehayt saet.

Cracht ende werckinge.

Soewel dat wij noch gheen erperientie en hebben van dit schoon ghewas/des niet te min wij hebbent doē contraseyten om dattet so schoon is. De Italianen sieden haer hoenderen en ander vleesch met dese Distelbollen/ghelijck Artichaut/ende daerom denck ick dat dit cruyt oock bijna sulcken cracht ende operatie heeft. Ende die dat begeert te wetē/die soecke elck in sijn Capittel.

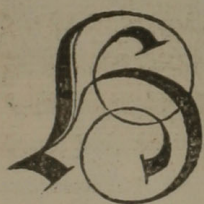

Van Hoe langher hoe lieuer.

Cap. CCCXLI.

Den naem.

21

Soelangher hoe lieuer dat heet in Griec Chamepitys/ in Latijn Liuga of Albiga/ende Ibiga/ende daer door comet dattet inder Apoteken Iua gheheeten wort. Den oorspronc van dese name staet inden Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Daer sijn drij geslechten of soorten van Chamepitys/maer ick en ken ne dyer niet meer dan twee. Deerste/dat heet ick hier Hoe langer hoe lieuer dwijfken. Ende dmanneken/dat is dat derde geslecht/daer Dioscorides afscrijft. Van haer onderscheedt suldi hierna hooren.

Haetsoen.

Soelangher hoe lieuer dwijfken is een neder cruydeken/cruypende lancx deerde/ende het crompt hem eens deels. Sijn bladen sijn gelijcken den bladen van manlick cleyn Donderbaert of Bladeloos/maer sij sijn gehayt/ende daer is taey vochticheyt binnen in. De bloemkens sijn geel of wit. De wortel is slecht ende houtachtich ghelijck de wortel van Endinie. Dmanneken is ooc een cleyn sijn cruydeken/met bruynachtige

V iij gehayrde

B gehayrde tacckens / die sijn eerst ter wortelwaert met breede en gekersde bladeren becleet / daerna met cleyndere die sijn gehayrt / en elck bladt is in drij deelen oft scherpe punten ghedeylt. Het heeft schoon geel bloemkens / en als dese afvallen / so brengen de huyskens cleyn ront sadeken. De wortel is hondtachtich ende geel. Dit gants cruyt rieckt ghelijck hers.

Plaetse haerder wassinghe.

Ik en heb dat eerste gheslecht in ons landt noch niet sien wassen. Dat derde heb ick gesien / en dat wast geern in berchachtige ende steenachtige plaetsen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm inden tweeden graet ende drooghe inden derden.

C

Cracht ende operatie.

De bladeren van Hoe langer hoe lieuer seuen dagen achter malcanderen in wijn gedroncken / dat geneest de geelsiecte. Si genesen dat sciatica oft weedom inde huepe / veertich dagen lanck in meede gedroncken. Sij sijn oock sonderlinge goet tegen de Leuersiecte / droppelpisse / ende ander gebreken der nieren. Si lossen de vrine / ende sij brenghen den vrouwen haer maentstondt / in deser manieren geuseert. Dit cruyt gruen ghestoo-

Chamæpitys prima.

Hoe langer hoe lieuer dwijfken.

Chamæpitys tertia.

Hoe langher hoe lieuer dmanneken.

Dten/ dat heylt de groote wonden / ende vuyl vlcere. Met hueninck ghemengt en gheapliceert / so heylet de voortsetende vlceraen. Set is goet tegen de hertheyt van vrouwen borsten / groen gestooten ende daerouer geslagen. Gepuluerizeert ende met vighen ghemengt / ende so inghenomen / dat lareert. Set suyuert de moeder / met hueninck ghemengt sijnde / ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen. Oock ist goet voor de ghene die van nateren gebeten sijn / als ment gruen stoot ende daerop leyt. Een mensch sal worden sweetende / als hij sijn lijf bestrijckt met dat sap van de bladeren. Dit cruyt ghesoden ende gedroncken / dat lossiet verstoet oft dick bloet. Met azijn gesoden en gedroncken / so lossiet de doode vrucht.

Van Bloocruyt.

Den naem.

A

It cruyt heet in Griec Psyllion / in Latijn Herba pulcaris / dat is te segghen / Bloocruyt / om dat sijn saet den vloyen heel ghelijck is.

Haetsoen.

Dit cruyt heeft bladeren die sijn den Hertshoren oft Craeyenvoet gelijck / ende gehayt ende langer / sonder wtgaende schuetsens. Als dit cruyt eerst wtcompt / so ist gelijck gras. Sinen steel is ront en gehayt / een elle lanck. Wt den selue comen lanckachtige geaerde bollekens / die draghen geel bloeyfel / en als sij rijp worden / so vindtmen daerin cleyn sadelen / dat is den vloyen heel ghelijck. Het heeft een slechte witte wortel met veel veesen oft wortelkens ter syden.

Herba pulcaris. Bloocruyt.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van hem seluen / soo ick meyne / maer men moetet inde hoven setten. Ende waert eens geplandt is / daer besaeyet hem seluen alle iaer / en daerna en can men tselue niet wel wtroeden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer dore / ende sijn bloemkens hangen aen langhe bollekens / die sijn den hoofde van eenen hondt wat ghelijck. Sijn saet wordt inden Herst rijp.

Natuer ende complexie.

Dat saet wordt meest tot de medi-

V v cijnen

Cijnen ghebruyct/ende tselue is cont inden tweeden graedt/ ende redelick drooghe ende vochtich.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van Vloocruyt met olie van Roosen oft azijn geknust ende geapliceert/dat is goet tot pine inde knueckelen/ ende tot pine int hooft/ ende ander sweeringhen oft gheswel des lijfs/ende sonderlinghe reghen wildt vier. Met azijn ghestooten sijnde/so ist goet voor de ionghe kinderen die gebroken oft gheschoort sijn/want het gheneestse als ment daer op leyt. Het is oock goet geleyt op eenen navel die te verre wtgaet/want hij gaet hiermede achterwaerts. Het suyuert de wonden/met boter gestooten. Tsap/dwelck wt dit cruyt gheperst wort/met hueninck gemengt/en in loopende ooren ghedaen/dat gheneestse. Men seyt/ dat gheen vloyen inde huysen en wassen/daermen dit cruyt in draecht/ tewijle datter noch gruen is. Dit cruyt met der wortel ghesoden/ende gheapliceert/dat geneest tcolica passio.

Van valsche Spicanard.

Cap. CCCXLIII.

Den naem.

Alcruyden die in Griecx ende Latijn Pseudonardi heeten/ die noemen wij hier valsche Narden / om des wille dattet niet de oprechte Nardi en sijn / daer af dat Dioscorides ende ander oude meesters ghescreuen hebben.

Geslacht.

Men vint tweederhande valsche Spicanardi/dmanneken en twouwen. Dmanneken is wat hooger/dicker/breeder / ende stercker en lieflijcker van ruecke dan dwijfken. Bi onsen tijden wordet om sijn gheerde bloemen wille Spicanardi geheeten. Dwijfken en is niet so sterck ende lieflick van ruecke/het is leegher ende dunner/inder Apoteken heetet Lauandula oft Lauendula/ om datment int badt oft inde stoue ghebruyckt om de looghe ende meer ander dinghen welriekende te maken / ende in Duytsch heetet oock Lauender.

B

Haetsoen.

De Spicanardi ende Lauender hebben viercantede stelen / die sijn een weynich hol. De bladeren sijn vet / dicke / smal/ ghehayt/aschverwich gruen/ gelijk de bladeren van Roosmarijn / maer sij sijn langher ende breeder. De bloemen wassen int opperste vanden steel / in haetsoen van een are met veel cleyn bruytblauwe bloemkens. Maer de Lauenderbloemen sijn veel bruynder dan de bloemen vande Spicanard. Tsact is grawswert. De wortel is heel houtachtich met veel veesen.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese cruyden wassen gheerne op steenachtighe plaetsen / daer de sonne

De sonne veel toecompt. Men machse saeyen/maer si comen beter op als men de tackkens astrect/ende wederom in deerde leyt.

Den tijt.

Dese cruyden worden inde Lenten wederom gruen/si bloeyen in Junio ende Julio/ende dan vergadertmen haer welriekende bloemen.

Natuer ende complexie.

Dese struycken oft cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt/ende sij sijn van subtyl substantie.

Cracht ende werckinge.

D Spicanard en Lauender met wijn gesoden en gedroncken/die lossen de vrine / ende sij sijn goet tot alderhande gebreken der nieren ende blase. Alsmense in deser manieren drij oft vier dagen vseert/ so brenghen si den vrouwen haer crancckheyt/ ende sij lossen de secundina / ende driuen die wt. Si verwerpen een coude maghe/ ende si verdriuen de inflatien die daerin sijn. Si doen de pijn der moeder cesseren/si vermorwen een herte milte/en sij sijn goet voor een verstopte leuer / ende tegen de geelsiecke. Dese cruyden van buyten gheappliceert / die verdriuen de pijn en swijmelinghe int hooft/want si conforteren seer/en stercken thoost dat crancck is. Si sijn oock goet tot lamme leden/ende sij verdriuen de beuinghe der seluer leden.

Van

Van Windtcruyt.

Cap. CCCXLIII.

Den naem.

Al It cruyt wort oock Cuckenschelle gheheeten / daeromme dat sijn bloemen den schellen oft cimbalen ghelijck sijn. In Griecr heetet Anemone agrios / ende in Latijn Anemone syluestris. Anders heetet Herba venti / dat is Windtcruyt.

Laetsoen.

Windtcruyt heeft veel ghehayrde stelen / ontrent anderhalf spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Venckelcruyde gelijc / oft den Coriander / maer si sijn veel teerder ende hayrach tiger / liggende gemeynlick op deerde wtghespreyt. Opt sop vanden stele wassen schoo purpurbruyn bloemē / van faetsoe gelijck schellen oft bellen / en si hebben binnen geel veeskens ghe lijck de Roosen. Dese bloemē ontluyc ken haer meest als den windt waeyt.

Anemone syluestris. Windtcruyt.

VAls dese bloemen afvallen / soo ver thoont hem daerna eenen grauwen hayrachtigen rondē bol / maer thayr is graw met bruyn ghemengt / van faetsoene gelijck verckens borstelen. De wortel is swert ende veesachtich. Dat gāts gewas is scherp / en tbernt met sijnen smaek op de tonge gelijck den scherpen Sanenvoet ende Aron.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne op drooghe sandighe berghen / ende in bosschen.

Den tijt.

Windtcruyt begint vroech inden Meerte te bloeyen. Ende den geheelen somer lanc vindtmē daer schoon bloemen aen / want ick hebse in Julio ende noch spader met schoon bloemen sien staen.

Natuer ende complexie.

Dit cruytis seer heet ende drooghe / te weten tot inden vierden graet ghelijck Mostaertcruyt / ende dat blijckt aen sijnen smaek / want hij is wter maten scherp.

Cracht ende operatie.

Mengesien dat dit cruyt seer bernt op de tonge / so machment gebruycken om op te bijten ende innewaerts te eten / want het treckt tot hem ende loekt wt alle de vochticheyt die int lijf sijn mach. De wortel ghe

knowt

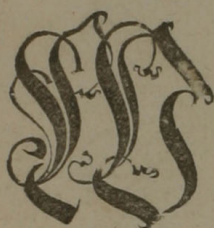

D knowt wesende / die treect die taey vochticheyt wten hoofde. Men purgeert thoost met dat sap vande wortel / als ment indē nuese doet. Als ment inden ooghen laet druypen / so verteeret die dicke vellekens die daerinne ghewassen sijn / ende het maeckt een claer ghesichte. Dit cruyt met de stelen ghesoden / ende met ghesuyuerde Gerste daer de sluymkens ende tcaf afghedaen is / hieraf cruyghen de suyghende vrouwen veel melck / als sij dat aldus eten. Desghelijck oock gruen gestooten ende op der vrouwen borsten gheleyt. In deser manieren worden sij oock geysert om der ruydicheyt / ende dierghelijcke onsuuerheyt van lijue daermede te genesen / ende vuyl onsuuer vlcrationen. Tsap datmen wtet cruyt en stelen dorwt / dat heeft oock desghelijcke cracht. Een deel wollen oft cottoen hierinne nat ghemaect / ende dat inder vrouwen schamelheyt gedaen / daeraf cruyghen si haer maentstonde. Men doetet oock in onsuuer wonden / want het gheneest die.

Van Vingerhoetcruyt.

Cap. CCCXLV.

A

Den naem.

Iheeten dit cruyt Vingerhoet / om dat sijn bloemen eenē vingerhoet daermen mede naeyt seer ghelijck sijn. Men macht in Latijn Digitalis noemen.

Geslacht.

Vingerhoetcruyt is tweederhande. Deen heeft schoon lijfverwighe bruyne bloemen / ende dit machmen bruyne Vingerhoetcruyt heeten tot een onderscheedt van dander / dwelck schoon gheel bloemen heeft / ende mach daeromme wel geel Vingerhoetcruyt gheheten worden. Sij en hebben anders geen onderscheedt dan alleen inde bloemen.

Haetsoen.

Vingerhoetcruyt heeft eenen ronden steel / die is een elle lanck. De bladeren sijn lanck ende breed / den Wechbreede niet seer ongelijck / maer dese sijn ringsomme gekerft gelijck een saghe. Ter syden aende stelen wassen schoon lieflijcke bloemen / staende in ordinancie deen bouen dander / van den haluē stengel af tot bouen toe / lijfverwich bruyne oft geel van coluer / ende van haetsoen ghelijcken sij eenen vingerhoet seer wel. Als dese bloemen afvallen / so verthoont hem dat saet / dat is breed ende lanckachtich / hebbende voor eenen langhen punct / die cruycht bouen twee gassellens. De wortel is swert / ende heeft veel veesen. In summa / het is een schoon lustich cruyt van aensiene.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne op bergen / op steenighe plaetsen / en daer veel lombre is. Si en sijn niet seer ghemeyn / ende men vindtse selden.

Den

Van Vingerhoetcruyt.
Digitalis purpurea.
Bruyn Vingherhoetcruyt.

Cap. CCCXLV.
Digitalis lutea.
Geel Vingherhoetcruyt.

C

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio/ende daerna leueren sij haer saet.

Natuer ende complexie.

Si sijn warm ende drooghe / dat machmen lichtelick mercken wt ha-
 ren sinaeck / want hi is seer bitter.

Cracht ende operatie.

D

De Vingerhoet cruyden ghesoden ende ghedroncken / die scheiden de
 groue dicke humoren / sij suyveren ende purgeren / ende sij nemen wech
 de verstoptheyt vande leuer / ende der inwendighe leden. In deser ma-
 nieren brenghen sij den vrouwen haer maentstont / sij doen den mensch
 wtwerpen / ende sij purgeren de borst. Dese cruyden sijn goet teghen al-
 derhande venijn ende viericheyt / in wijn ghesoden ende ghedroncken.
 Dat puluer van dese cruyden heylt de wonden / alst daerin ghestroyt is.
 Met hueninck ghemengt ende gestreken / daermede verdrijsmen de ma-
 sen ende vleccken / die een mensch in sijn aensicht / ende aen sijn gheheel lijf
 hebben mach. In summa / sij hebben alsulcke kracht ende ope-
 ratie geliçk de Gentiane. Ende so wie die opera-
 tie begheert te weten / die soeckse int

lijf. Capittel.

Van wilde Basilie.

Cap. CCCXI

Den naem.

21

Wilde Basilie heeft dyen naem om datse der talle wat gelijck is van smake en van bladeren. heetet Ocymoides/in Latijn Ocymastru tekers en kennen dit cruyt niet.

Tsaetsoen.

Ocymastru

Ocymastrum

De wilde Basilie heeft eenen rouswen ghehayden viercanten steel / die is becleet met cleyn bladekens / die sijn der tamme Basilie heel gelijck vā faetssoene ende van smake / maer niet soo sterck. Sijn bloemkens staer ringsom den steel / ende sij sijn bruyn oft purpu ren. Als de bloemkens afgeuallē sijn / so comen daer cleyn hawkens gelijck pottēkens / gelijckende den pottēkens van Belsencruyt / hierinne leyt cleyn swert sadeken / dat en is den swerten Coriander sade niet seer onghelijck. Sijn wortel breydt haer seer wt inde eerde / cruypende hier ende ginder met haer cleyn teeder veeskens. Sij en wort in medicijnen niet gheuseert.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast geerne in sandtachtighe eerde aenden watercant.

Den tijt.

Het bloeyt den gantsen somer dore tot inden winter / dan moet van conde verderuen.

Natur ende complexie.

De wilde Basilie is werm en drooge van nature / alsomen aen sijnen smaect lichtelick mercken mach / wāt hi is bitter / en adstringeert eē luttel.

Cracht ende operatie.

Tsaet van wilde Basilie in wijn ghesoden en gedroncken / dat is goet voor de gene die van slangen ende ander venijnich gedierte gebeten sijn. Plinius scrijft dat dit cruyt oock alle de duecht ende operatie heeft / diemen der tamme Basilie oft Basilicom toescrijft / also ghij dat in sijn Capittel vinden sult.

Also willen wi hier deerste deel van desen Cruydeboek besluitten / ende metter tijt / wilt God / oock dander deel / dwelck wij onderhanden hebben / in de printe laten wtgaen / tot profijt van alle liefhebbers van deser const. Onsen lieuen Heere ende God sij lof / ere / ende prijs inder ewicheyt / Amen.